XIĘGI V. ZIELNIKA, D. SIMONA SYRENIVSA.

Bukwicá / Rozdźiał 1.

Betonica, Vetonica, Herba sacra, Serratula.

Betonien.

Bukwicá czerwona / pręt z korzenia łokietny / podczás dłuższy czworogránowity / pusczá. Liśćia miekkiego / obdłużnégo / y obszernégo : ku Debowému nieco podobnégo : około brzegów drobno zabkowáné / pachniące. Kwiát ná wierzchu kłącza czerwonáwy á kłośisty / álbo z brunatná czerwony. Z tego záczásem naśienie Czabrowému podobné. Korzonków drobnych wiele po źiemi rospierzchłych / iáko w czarney Ciemierzyce. 2. Jest druga tegóż rodzáiu / y we wszem pierwszey podobna / tylko że kwiátu białégo.

Mieysce.

Rośćie narádniey w mieyscách trawistych / ták ná górách y págorkách / iáko ná ładách równych / ná łakách / w leśiech / ná pástwiskách / w mieyscách chłodnych y ćienistych / w gáiach / w krzewinach / w dąbrowách : owa máło nie ná káżdym mieyscu / y w ogrodách. W Máiu y w Czerwcu kwitnie.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wysusza ná końcu pierwszégo stopnia / ábo ná początku wtorégo. Smaku ostrégo y troche gorzkiégo. Rozśiekuie / rośćiencza / rospráwuie / wyćiera : co sie znáczy z gorzkośći / y z korzennośći iey nie wielkiey.

Moc y Skutki.

Liśćia nawiecey y kwiátu / potym korzenia / do lekarstw używamy / ták wnetrznych iáko zwierzchnych.

Korzenie Bukwicowe z miodowa syta trunkiem używáne / flágmę womitem wywodźi, Dios. pokurczonym / przepukłym /

Flágmis womitē wywodźi pokurczonym / Przepukłym.

ſie / rozſzérza y rozdwaia. Kłącza z korzeniá wiele puſzcza łokietnego / y podczas dłużſzego. Liśćia ſoku pełnego / ále mnieyſzego niżli Rdeſtowé / zielonego. Smáku oſtropieprznego / y vſta roſpaláiącego. W wierzchu niemáło kwiećia modrego / álbo błekitnego / kłoſowáte iako v Głowienek. Z tego potym naśienie drobne á czarne.

Mieyſce.

To ziele w naſzych źimnych kráinach nie znaiome / w gorących ſie przy drógach kocha. Kwitnie w Sierpniu y w Wrześniu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewaiącego y wyſuſzaiącego ieſt przyrodzenia / w trzećim ſtopniu ná końcu.

Moc y Skutki.

Plinius z ſwemi náśládowcámi piſze: że bielmo z oczu miąſze / ktore ſie widźi iáko ołow / zgania: żucháne w vśćiech co nalepiey / y to ná nie puſzcżáć: y ztąd go Plumbaginem Láćinnicy náżywáią. To ieſt / Ołownica / Tábe.

Bielmo oczu ſpędza.

A iż bol zębow / iáko niektorzy świádczą / w ręku go tylko trzymáiąc odeymuie: przeto go Dentilariam Láćinnicy zowią / Tábe.

Zębow.

Koniec Xiąg Czwartych.

Scyátice. rza / z wodą dáiąc pić. Dios. Galen.

Z syta miodowa każe Plin: á Musá rádzi lot prochu z liścia / á Pietrußki czwierć lotá: albo rżoniey korzenia pietruszczánego w kwarcie wody vwárzyć / y po łoćie álbo po trzy czwierći lotá ná raz z tą iuchą vżywáć. Musá.

Puchlinie. Opuchłym/ tenże trunek służy.

Trzećiaczce. Trzećiegodniowa febre odpądza / dáiąc po kwincie z syta/álbo z stárym miodem pić. A ktorzyby febry nie miewáli / z miodowinem dawáć pić. Dios.

Żołtaczce. Zołtą niemoc spądza / iákimkolwiek sposobem vżywána.

Przegnie żywot. Zywot purguie y wychędaża / prochu z lot wziąwßy ze trzemi kwáterkámi miodu pitego. Dios. Plin. Albo z ták wiele ciepłey wody. Plate.

Suchotą. Ludziom suchoty máiącym.

Ropę pluiącym. Ropa pluiącym / z miodem vżywána / miásto Lekwarzá/ káżdego dniá trzy czwierći lotá biorąc. Musá.

Chowánie. Liśćie miáłko vtárte / ma bydź w polewánym gárncu pilnie chowáne / iáko vczy Dioßkorid.

Obrážonym od bestiy. Obráżonym od bestiy iádowitych / ßosta część quinty nasienia tey miáłko vtártego / z ßeśćią łyżek białego winá dáwáć pić / dobrze. Plin.

Toż czyni proch z liśćia / trzy łoty go dáiąc pić z winem ćiepłym.

W pácierzu / krzyżu boleści. Paćierzy w grzbiećie bole vkłáda / proch z liśćia z miodowa sytą piiąc Plin. á gdzieby febrá byłá / z wodą.

Pleurze. Pleurze y boleniu bokow / tenże trunek bywa lekárstwem. Plin.

Głowie. Bolenie głowy vśmierza/ ráno y ná noc trunkiem vżywány. Tez

Wilgotnośćiom w głowie. Głowę zbytnie wilgotną y zimną wychądzá/ wárzona z Dziegielem / z Kminnem á z Gorczycą y z pieprzem w occie: y tey polewki ráno y ná noc ćiepło w vśćiech trzymáć.

Toż czyni z Gnidoßem wárzona. Plin.

Rádnku. Toż płokánie/ tym ktorzy złożeni są pádáiącą niemocą/ bywa vżyteczne / dla przeczyśćienia głowy.

Bydłu. Tenże trunek bydłu w gebe leiąc/ od wśćiekłośći ie záchowuie.

Potłuczonym. Vrážnym/ Pognieciónym. Z wysoká potłuczonym/ Vrážnym z ćieżkiego dźwigánia/ Pognieciónym/ bywa osobliwym lekárstwem/ z Podroznikiem iá wárząc/ z Krwawnikiem y z Bábką w piwie / á ráno y ná noc ćiepło po dobrym trunku piiąc.

Wśćiekłośći. Puchlinie. Wśćiekłośći wßeláki rozgania.

Puchlinę z ßadcem/ ktory Láćinnicy Eupatorium zowią/ á z pietrußką wárzona/ ráno y ná noc trunkiem vżywána / wywodźi.

Toż czyni/ prochu czwierć lotá z liśćia z trunkiem wody ćiepley dáiąc. Musá.

Kolice. Kolikę y žárćie w kißkách. Tákże

W żołądku mocze niu. W żołądku morzysko vśkramia y vkłáda/ piiąc iuchę / zwłaszcza iesli nie z surowych wilgotnośći przypada. Kliśtere pierwey wziąwßy. Toż tež czyni / z trochą ćiepley wody piiąc.

Kaßlu. W Lekwarzu wyżßey námienionym / sey vżywáiąc przez dni dziewięć / káßel vśmierza. Mesua.

Febrze káżdego dniá. Zimnice káżdegodniowa záśtánawia / prochu pul lotá z liśćia iey / á z Babczánego czwierć lotá / z pitym miodem / álbo z syta / godzinę dwie przed przyśćiem dáiąc. Albo gdy przypada. Tenże.

Trzećiaczce. Czwártaczce. Toż w trzećiegodniowey czyni / z zdrowno z Poleiem w trunku vżywána.

Czwártaczkę tákże záśtánawia / lotu trzy czwierći pomienionego prochu/ z ćiepła wodą. Albo iáko Musá pisze: Wziąć miodu co naprzednieyßego / á wody ćiepley kwáterkę / y przed przyśćiem z godzinę dáć pić.

Ciężkie rodzeniu płodu w żywoćie długo będącemu. Pániam z ćięžkośćią rodzącym/ y płodu długo się w żywoćie báwiącemu/ pospiech dáie/ pul lotá prochu z liśćia w pitym miedzie dawßy. Musá. A gdźieby gorączka przystąpiłá/ tedy z kubkiem wody ćiepley napoły z miodem pitym/ álbo z syta. Tenże.

Máćicznym bolom. Máćiczne boleśći z záźiębienia vkłáda / trzy czwierći lotá/ to iest trzy kwinty/ze dwiemá kwáterkámi wody ćiepley pić dáiąc/ przez trzy dni porządnie. Tenże.

Krwią pluiącym. Z koźim mlekiem prochu trzy quinty pić dáiąc / krwią chárkániu / y ropa plwániu z zágniłośći płuc / wielkim bywa rátunkiem. Musá.

Od pijaństwá broni. Ná czczo vżywána od vpićia tego dniá broni y záchowywa. Tenże.

Toż liśćie świeżo tłuczone y przykłádáne:

Ránom. Rány w głowie leczy/

Kośćiom połamánym. Kośći połamáne z tłuczonych rázow spaiá. A gdźieby nie mogł mieć świeżo źielonego liśćia: wziąć suchego / w winie rozmoczyć / y przykłádáć / á tymże winem wymywáć / w ktorymby było moczone.

Jescześby lepiey co trzećiego dniá / á nie káżdego przykłádáiąc / żeby się mieysce obráżone zágrzewáło pod nią / á właśność mocy bráło. Ták ábowiem kośći w głowie połamáne / będźie dáleko snádniey wyćiągáło.

Oczom. Oczu boleśći oddala / korzenie Bukwićowe z Swieczkámi / w wodźie / do trzećiey częśći wárzone: oczy tą polewką przemywáiąc y okłádáiąc. Toż tež

Sámo liśćie świeżo źielone czyni / vtłukßy / á ná czoło y skronie przykłádáne: nie tylko oczy czyśći y wzrok posila / ále tež głowę lekką czyni.

Zębom. Bol zębow vkłáda w occie / álbo w winie wárzona / często tę polewkę w vśćiech ćiepło trzymáiąc. Musá.

Máćicy.

Máćicy náruſzoney. Tákże

Zaduſzeniu iey : liśćie iey miáłko vtárte / po czwierći łotá z winem ſtárym / álbo z miodowa ſyta / bywa wielkim rátunkiem / dáiac pić. Gal. Dios. Muſa.

Pierśiō / Płucom / watrobie

Pierśiom /

Płucom /

Watrobie / wielkim bywa lekárſtwem. Galen.

Od rozumu odchodzacym.

Od rozumu odchodzacym / trzy czwierći łotá z ieyże wodka proch z liśćia vżywány / rátunek dáie / Gal. Dios.

Kámień.

Kámień w nerkách krzy y moczem wywodzi / Galen. á iáko Muſa piſze : Trzy czwierći łotá prochem liśćia / z octem z cebule zamorſkiey / á ze dwiemá łoty miodu / we trzech kwáterkách winá / pić dáiac / bywa wielkim rátunkiem. Galen. Dios. Muſa.

Też dobrze tegoż prochu trzy łoty w czarnym winie wárzyć / á ná rány przykłádáć / Muſa.

Toż czyni ſámo ziele świeże wierćiáne / álbo miáłko vtárte / á ná rány vſczknione przykłádáne / Dios. Gal. Plin.

Wężom mord.

Piſze Plinius o ták wielkiey mocy tego ziela przećiwko wężom / iż gdźieby były około nia obtoczone / wyniść nie moga / ále śie ſpolecznie kaſzáiac zábiiáia / Plin. Dios. Aetius.

Mieśiecżney.

Czyśćienie mieśieczne pániam záwśćiagnione wzbudza / iákimkolwiek ſpoſobem vżywána : iednák z winem czeſto piiac naprzyſtoyniéyſza / Dios. Muſa.

Oberwániu wnetrznośći.

Oberwániu z vtrzaśnienia / álbo z ćieżkiego dźwigánia / álbo z ſtłuczenia z wyſoká / tymże ſpoſobem trunkiem vżywána / bywa wielkim rátunkiem.

Głowie / Mozgu.

Głowie / y

Mozgu ták bywa vżyteczna / że ſámym zapáchem ſwoim / oſobliwie ie pośila. Przeto wſzelákim niedoſtátkom y dolegliwośćiam mozgu / y wſzyſtkiey głowy / z roſtáſcza z zimnych wilgotnośći pochodzacym / wielkim bywa lekárſtwem : iákowe poſpolićie bywáia

Pułgłowku.

Głowy wſzyſtkiey bolenie / álbo w połowicy tylko /

Zawrotu

Zawroty /

Szláku /

Szlákom / y

Páráliżu.

Páráliżom / badź wſzyſtkiego ćiáłá / badź tylko w połowicy.

Drżeniu /

Drżeniu y trzesieniu ćiáłá /

Członkō.

Członkom zdrewniáłym /

głuchym.

Głuchoćie /

Pokurczonym.

Pokrzywieniu y pokurczeniu ćiáłá.

Subetu

Spániu nád przyrodzenie / álbo ſubetu.

Y innym przypadkom z oſłábiáłośći mozgu pochodzacym / bywa znácznym rátunkiem / w winie liśćie moczac / y vſtáwnie miáſto poſpolitego trunku vżywáiac.

Táż iuchá z wárzonego / przydawſzy Szálwiey / Máieranu / Rozmárinu / korzenia Piwoniowego : y inych tym podobnym / á trunkiem vżywána / známienitym bywa lekárſtwem.

Iádom y trućiznā.

Iádom y trućiznom / ieſt rátunkiem wielkim / piiac prochu z liśćia tego ziela ſuchego / czwierć łotá z winem / Dios. A Muſa każe trzy czwierći łotá ná ieden raz bráć.

Od Trućizny záchowuie.

Też ná czczo z winem ćiepłym / tenże proch piiac / Trućizná żadna / áni iad ſzkodźić nie może.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi / Dios.

Purguie.

Zátwárdzenie żywotá odmiekcza / purguiac. Dios.

Slezienie.

Sleziony boleśći y nákáżenie iey z miodowym octem / czwierć łotá go wziawſzy / oddala. Tenże.

Członkō.

Członkom ſtretwiáłym ſłuży. Plin.

Womitē z żołądkā wyrzuca.

To co zbytniego y w żołądku ieſt nie ſtráwnego / womitem wywodźi / korzeń z miodowa ſyta ćieplo pity. Egine.

watrobie

Watrobe chora y nákáżona leczy / w winie wárzona / á trunkiem vżywána. Dios.

Moczu.

Moczu kápániem odchodzacemu / vżyteczna. Ruel.

Kámień.

Kámień w nerkách krzy / z Koſzyſczkiem á z Krwawnikiem w wodźie wárzona / y trunkiem vżywána. Ruel.

Máćicy.

Máćicy zátkáney y zámuloney ſłuży.

Też mdła pośila.

Płod pośila.

Płod w żywoćie oczerſtwia / pośila / y przed czáſem ſłuſznym odeść mu nie dopuſcza.

Pierśiō.

Pierśiom wilgotnośći flágmiſtey pełnym / y

Káſzlu.

Káſzlacym / proch z liśćia z pitym miodem / álbo z tegoż liśćia y z kwiecia / z miodem lekwarz vczyniwſzy / vżywáć dobrze. Tákże trunkiem / Ruel.

niezátrzymániu pokármu.

Ktorzy w żołądku pokármu nie moga zátrzymáć / bywa im wielkim lekárſtwem / zuchaiac liśćie świeże / á ſok z niego wyſyſáiac : winem / woda roſtworzonynym popiiáiac / Dios

rzygániu kwáśnē.

Rzygániu kwáśnemu : Wźiać trzy czwierći łotá prochu z liśćia Bukwicowego / Miodu chedogiego dwá łoty : tego ná raz ieden pożywáć / á dwiemá kubkámi wody ćiepłey popić, Muſa.

Krwia charkáiacym.

Krwia charkáiacym / tegoż prochu quinte / z winem woda roſtworzonym / dobrze pić dawáć. Dios. Plin.

opuchłim

Opuchłym puł łotá ná raz z ſyta miodowa pić dawáć / dobrze. Dios.

Nerkom. pecherzowi.

Nerek /

Pecherzá / y

W biodrách ſcyátyczne boleśći vśmie-

Zolta choroba złożonym/ dobra.
Wątrobe goraca/
Slezione/
Maćice/
Nerki/zámulone y námdlone wyrumuie y oczerstwia. Tákże zápalenie wychładza.
Głowy boleniu/ nia námaczáiąc/ álbo w niey chuste maczáiąc y przykłádáiąc/ oddala.
Rány świeże w głowie dobrze nia wymywáć.
W puchlinie z wielkim vżytkiem bywa vżywána.
Vkąszonym od bestiy iádowitych bywa ránkiem.
Plodu w żywocie máćierzyńskim ociągáiącemu sie/ ná swiát pomaga.

Syrop.

Syrop z Bukwice/ máło nie w káżdey Aptece sie znáyduie/ ktory pospolnie do wszystkich głownych/ y plucnych chorob bywa vżywány Abowiem flamowátość grube y klijowáte z piersi wywodzi.
Zimnym flusom w głowie służy/
Z wodka z Lipki/ z Lubczyki/ álbo z Liśiego ogoná/ kámień y mulisko z nerek wywodzi.
Maćice oziebiona z zimnych wilgotnośći rátuie/ trunkiem vżywány.
Czyśćienie miesieczne pániam wzbudza.
Ten bywa ták czyniony: Soku wziąć trzy funty/ cukru pułtora funtá/ y wespoł to wárzyć/ do zgesczenia słusznego.

Konfekt z kwiećia Bukwicowego.

Tym sposobem z kwiátu Bukwice konfekt w cukrze bywa robiony/ iáko z kwiećia Gwozdzikowego. Ten
Wszystkie wnetrzne członki posila/ iáko
Mozg y głowe wszystke/
Zyly piete/
Zołądek do trawienia sposabia.
Pádáiąca niemoca złożonym/
Truciznie y iádom sie sprzećiwia/ y z ćiáła ie wywodzi.
Serce posila/ y mdłość serdeczna odpedza. Tákże
Krwia czesto charkáiącym/
Suchoty ćierpiącym/
Szlákiem narušonym.

Lekwarz z Bukwice.

Prochu miálko vtártego z liśćia tego źiela/ wziąć według vpodobánia/ y miodem chedogo odszymowánym/ álbo z cukrem odwárzonym záczynić/ że kształt konfektu bedźie miał. Tego dawáć tym
Chorym/ ktorzy pokármu zátrzymawáć nie moga/ bywa z wielkim vżytkiem dawány.

Drudzy ták go czynia: Biora pomienionego prochu trzy czwierći łotá/ y smáżą we dwu łotách miodu/ áż zgwárdnieie. To ná cztery części rowne rozdźieliwszy w kocik/ álbo w pigułki stoczyć/ y po iedney części káżdego dniá pożywáć/ popiiáiąc winem. Ták
K zdrowi gdźieby pokármow zátrzymawáć nie mogli/ tym sposobem vżywáiąc/ á kwáterka ćiepłey wody popiiáiąc. Musa.

Wino z Bukwice.

Wziąć Bukwice czerwoney y z naśieniem dojrzáłym funt/ moszczu dobrego cztery gárnce/ temu dáć wytrybowáć sie y wykisnąć przez siedm miesiecy: potym stoczyć y chowáć. To
Záźiebłym y chorym żołądkom służy/ czyniąc ie sposobne do trawienia pokármow/ y boleiącym. Bene: Alex.
Wilgotnośći we wnetrznośćiách złe trawi. Tákże
Maćice oźiebła y nieplodna rozgrzewa/ y do plodu czyni sposobna.
Członkow wnetrznych zámulenia wypráżnia y wychedaża.
Jádom y truciznam sie przećiwi.
Zawrot głowy máiącym/ dobre.
Głowie náźiebley. Tákże
Mozgu/
Zyłom pietym/
Piersiom/
Plucom/
Wątrobie/ oźiebłym z obfitośći źimnych wilgotnośći/ y inym dolegliwośćiam/ iest trunkiem bárzo vżytecznym.
Wzroku mdłemu y ćiemnemu osobliwie służy. Owa temu wszystkiemu przygodne/ czemu sámo źiele: o czym sie iuż szeroko powiedźiáło.

Ocet z Bukwice.

Ocet z Bukwice czerwoney/ tymże sposobem bywa czyniony/ iáko y wino: nie tylko do potraw chorym/ ále też do lekárstw bárzo vżyteczny.
Zołądek w swych spráwách osłábiáły posila. Tákże
Wątrobe y
Slezione.

Sol.

Sol z popiołu Bukwice spaloney może vczynić/ tym sposobem iáko z Piołynu. Tá służy
Wątrobie zámuloney/
Zołtey niemocy/
Puchlinie/
Wilgotnośćiam zágnilym w żołądku.
Kámień z nerek pedzi.

Marginalia (left): Zołtácce. Wątrobie. Sleźienie. Maćicy. Nerkom. Głowie. Ránom. Puchlinie. Obráżonym od bestiy. Plodu pomienia[?] drogi[?]. Syrupus. Flágmie. Flusom. Kámień. Maćicy. Miesieczney. Cōserua. Wnetrznośćiom Mozgu y głowie. Zyłom. Zołądku. Pádaniu. Truciznie. Sercu. Krwie pluiącem. Suchotom. Szláku. Electuarium. Chorym pokármu nie strzymáiącym.

Marginalia (right): Zdrowym. Vinum. Zołądku. Wilgotnośćiom. Maćicy. Wnetrznośćiom. Jádom. Zawrotu. Głowie. Mozgu. Nerwom. Piersiom. Plucom. Wątrobie. Wzroku. Acetum. Zołądku. Wątrobie. Sleźienie. Sal. Wątrobie. Zołtácce. Puchlinie. Zołądku. Kámieni.

Od psá wściekłego vkąszonym.
Od psá wściekłego obrážonym. Tákže wściekłiemu obráženiu od iádowitych bestiy/ vtłukszy przykłádána/ wielkim bywa rátunkiem. Abowiem ráne z iádu wychedaža. Tenže.

Czáry od pędzą.
Pisze Plinius/ že w ktorym domie Bukwicá/ badz sámá przez sie/ badz sádzona roście: tám czáry y gusłá žadne nie mogą szkodzić.

Żołądku.
Żołądkowi boleiącemu vžyteczna / wárząc ią z sokiem Piołynowym/ á piiąc. Tákže z wierzchu tymže nágrzewáiąc. Plat.

Máćicy.
Máćicę záplugáwiona wychedaža náparzániem swym. Plat. Też węzełek z niey toż czyni. Tenže.

Vszom.
Boleśći w vszách vśmierza sok z liścia świeżo zielonego. Albo ie pierwey w wodzie námoczyć y vtłuc/ á wyżąć: do tego trochę oleyku/ álbo zárowno rožánego przylać/ y w nie ćiepło pusczáć. Też knot z báwełny w tym maczáiąc/ y ćiepło pusczáiąc/ toż czyni. Musá.

Dycháwicy.
Dycháwicznym y ćiężko tchniącym z ćiepłą wodą proch dawáć pić/ dobrze. Tenže.

Krew stolcámi wywodzi.
Krew dołem przez stolce wywodzi te/ z ktorey obfitośći wzrok słábieie: czwierć prochu z liścia z kwáterką wody ćiepłey pić dáiąc. Tenže.

Wzrok bystry czyni.
Wzrok bystry czyni/ liściá iey iákimkolwiek sposobem požywáiąc / badz z sáłatą / badz z potráwámi wárzonego. Albo polewkámi / barszcz z niey czyniąc/ álbo do barszczu prochu z liściá iey przysypuiąc. Tákže do piwá/ winá/ miodu/ kłádąc.

Krwie toku z nosá.
Tok krwie z nosá zbytni záwśćiąga / iey liście z szczyptą soli vtárte/ á w nozdrze pusczane. Musá.

Żołądku.
Bolenie żołądká vkłáda / po puł łotá iey przez trzy dni porządnie biorąc. Albo z pięćiá łyżek zimney wody piiąc.

Nerkom
Nerkom boleiącym bywa lekárstwem / puł łotá go prochem z miodową sytą piiąc. Musá.

Pleurze.
W bokách boleniu/ álbo w pleurze/ trzy quinty iey pić z winem stárym dáiąc/ przydawszy pieprzu ziarn 27.

Zápaleniu w gárdle.
Zápaleniu w gárdle około ięzyczká/ proch z wolnym winem vžywány / bywa lekárstwem. Musá.

Nerwom
Żyły pięte przećięte goi.

Páráližu.
Páráližem zarážone leczy / liście swiežey Bukwice tłukąc y przykłádáiąc. Tenže.

Kárbunkułu.
Wrzody ogniste / ktore Kárbunkułámi zowią/ goi: z wieprzowym sádłem plastruiąc. Tenže. A przytym puł łotá prochu/ we dwu kubkách wody ćiepłey piiąc.

Sprácowánym chodem.
Ludzie podrožne / wędrowne / chodem sprácowáne pośila / piiąc go z miodowym octem/ czwierć łotá. Tenže.

Niechęći do iedzenia.
Niechęć y obrzydzenie pokármu oddala/ z tymže miodowym octem vžywány. Tenže.

Wrzodom.
Wrzody brzežyste y wydrožone wyrownywa y goi / z sołą liście vwierćiawszy / w nie kłáść. Tenže.

Podágrykom.
Podágrykom dobrze pić wárzoną y z korzeniem w wodzie / do wywrzenia trzećiey częśći. Tákže liśćie tłuczone á przykłádáne czyni. Mesuai.

Przeziębłym.
Przeziębłym dwá łoty / ze czteromá kubkámi winá / przez trzy dni piiąc / bywa rátunkiem. Musa.

Fistułom.
Fistuły goi/ z sołą liście vtrzeć/ á z tego iákoby knotki poczynić álbo vtoczyć / y w Fistuły pusczáć mocno obwiezuiąc. Abowiem ie wychedaža y záwiera. Tenže.

Bukwicá iest skutkow niepoliczonych.
Bukwicá iest ták wielkich y nie policzonych skutkow/ iž y w przysłowie Włochom przyszłá: gdy kogo wychwaláią/ Tu hai piu virtù, che non hà la Betonica. To iest: Masz wiecey cnot/ nižli ma Bukwicá. Przeto niedziw / že cáłe o niey księgi Musá Antonius stárodawny zacny lekarz / Augustá Cesarzá Rzymskiego/ o iey wielkich skutkách nápisał / przypisuiąc iey to/ že iest ludzkich dusz y ciał strožem.

Bukwicá ćiáłá y dusze strožem.

2.
Jest druga Bukwicá białego kwiátu/ o ktorey wspomniáło sie ná przodku tychže skutkow y mocy.

3.
Jest tego imienia trzećia / ktora Pierzwiązka y S. P. kluczámi zowią. O tey ná swym mieyscu.

Sok z Bukwice.

Succus.

SOK z Bukwice swiežozieloney bywa wyžęty / álbo w prásách wygnieciony y klárifikowány. Ten

Wnętrznośćiam.
Wszystkim wnętrznym dolegliwośćiam y ćiáłu wszystkiemu bárzo vžyteczny.

Wesołą myśl czyni.
Wesołą myśl y serce czyni piiąc go.

Cere.
Cerę wszytkiemu ćiáłu cudną czyni.

Ciekączkom.
Ciekączke záwściąga/ trunkiem vžywány. Ruel.

Ránom.
Rány plugáwe/ y

Wrzodom.
Wrzody zagniłe wychedaža y czyśći / leiąc go w nie: záczym ie też záwiera y goi/ osobliwie rány ná głowie leczy.

Vszom.
Vszom záwrzedziáłym y boleiącym/ wielkim bywa lekárstwem z Rožánym oleykiem/ ćiepło w nie pusczány.

Wodká.

Aqua stillaticia.

W Máiu y w Czerwcu ma bydź zbierána/ do wypalenia wodki/ z Bálneum máris.

Wszystkim wysszey pomienionym doległośćiam w ćiele/ iest vžyteczna.

Głowie/ Mozgu/ Piersiom/ Płucom/ Suchotnym.

Głowę y
Mozg mdły pośila.
Piersi/ y
Płucá wychedaža.
Suchotnym/ y

Pánny Máriey kożuszek/ Rozdział 2.

Britanica.

Vnser Frawpelc.

BRytánicá, álbo źiele Brytánskié/ ktore my P. Máriey kożuszkiem zowiemy. Liśt ma lopianowému podobny/ ábo szerokiému szczawiu kobelému: iedno ćiemnieyszy y kosmáto wełnisty. Smáku ćierpkiégo. Kłącza nie wysokiégo. Korzeń téż ćienki á krótki.

Mieysce.

Płonné iest źiele/ bo w leśie y ná mieyscách płonnych rádo rośćie. Przodek ma Brytánskié.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia chłodzącégo/ y wysuszáiącégo/ we wtórym stopniu.
Ztwierdza swą ćierpkośćią.

Moc y Skutki.

SOK z liścia bywa wyżety/ ktory álbo przy ogniu/ álbo ná gorącym słoncu wysmażáią y zgęszczáią dla záchowánia dłuższego do potrzeb lekárskich.

Ránom. Rány goi. Dios.

Nerwō. Zyłom piętym bywa lekárstwem. Wier.

Gnielcowi. Zágniełośćiam w ćiele służy.

Zebom. Tegoż soku vżywáią pospolićie ná gnilce/ y záwrzedźiáłośći w vściech/ ktore zeby álbo y

Kośćiō z Kośći z vst wymiátnią/ tym sokiem dobrze mázáć/ álbo rospuśćiwszy go płocząc.

vstwych odzącym. *do stwierdzenia.* Też do tego wszystkiego iest vżyteczny/ gdźie potrzebá stwierdzáć.

Kolánō wyspoconym. Nogom w kolánách wyspoconym/ ábo iákoby párálizem były náruszonym osłábiáłym/ bárzo bywa vżyteczne. A te chorobę nog/ Grekowie zowią/ Sceletyrben. To iest/ ktory zá sobą nogi włoczy: álbo ták ie ma osłábiáłe/ że prosto chodźić nie może/ ále sie przewala z iedney strony ná drugą.

slinogorz Slinogorz tym sokiem płocząc/ leczy.

vścżkniōnym od wężow. Vsczknionym od wężow/ bywa lekárstwem.

Od chorob záchowánie. Kwiát vżywány pierwey niżliby grzmiáło/ czyni od chorob bespieczne. Po grzmieniu nie nie waży.

Rozsądek.

WIrchwala to źiele Plinius we 25. Kśięgách/ w 3. Rozdźiale swych o ziołách: Iż Julius Cesarz/ woysko Niemieckie ná te strone Renu przeprowadźiwszy/ nie dáleko od morza/ przyszli nád studnią wody słonkowey. Z tey ktorzy pili/ we dwie lećie zęby im powypadáły. Drudzy/ álbo y ciż/ władzą w kolánách vtráćili.

Pisze y Strabo w kśięgách 16. coś podobnego temu/ ále nie od wody/ áni w Niemieckich stronách/ ále w Africe od owocow támtych kráiow/ ktorych żołnierze Fráncuscy obiadszy sie/ w te dwie chorobie/ to iest/ w Stomakacen y w Sceletyrben/ iáko ie on miánuie/ vpadáli. To iest/ w zákáżenie vst/ y chorobę kolanom władzą odeymuiącą. My ie iednym słowem nowym z Niemiecy názwáć możemy/ Szorboch: Albo z teráznieyszemi Łáćinnikámi/ Scorbut. O ktorym z Niemieckich Lekárzow kilká pisáło/ miánowićie Jan Wierius/ ktory też te dwie choroby zowie/ Oscedinem y Gingipedium. lekárstwá przynależące im przytym opisuiąc/ miedzy ktore też to źiele kłádźie.

Jeleni tránk álbo Sirpik/ Rozdział 4.

SIrpik/ ábo Tránk Jeleni/ kłącza ćienkiégo/ brunatnégo/ ábo rumiánégo/ strzępiástégo/ y gáłęźistégo. Liśćia Bukwicy podobnégo/ około kráiow wystrzyżonégo y ząbkowátégo ostro. Ale gdy podrosną/ odmieniáią sie w lábrowány wykróy/ iáko niemal v wietszégo Kozłká. Ná wierzchu kłącza zosobná/ po dwu ábo po trzech/ podczás y po czterech kwiatków pálczástych/ ábo główczástych/ mszystych/ á blado brunatnych wydáie. Z tych potym naśienie/ ktore z swémi główkámi bárzo do Chabrku bywa podobné. Korzonków dro-

bnych

Oley.

Oleum.

Z Czerwoney Bukwice oleiek bydź może / tym ſpoſobem / iáko z kwiátu Gwoździkowego. Ten

Máćicy.

Máćiczne boleśći vkłáda.
Może też bydź ſpoſobem Alchimiſkim wyćiągniony / ktory do rozmáitych chorob zimnych bárzo bywa vżyteczny.

Zołądku. Członkō.

Oſobliwie żołądkowi zimnemu /
Członkom tákże oziebłym.

Plaſtr z Bukwice / álbo Máść.

BArzo koſztowna bywa z tego źiela Máść czyniona / tym ſpoſobem: Biorą świeżo źieloney Bukwice / Biedrzencá / Rzepiku / Száłwiiey / Poleiu / Krwawniku / Żywokoſtu więtſzego: Száłwiey czarney álbo dźikiey / káżdego po 12. łotow ná wagę. Rádźidłá kramnego / Mirrhy / trzy czwierći łotá / álbo trzy quinty: Ziołkowego korzenia / Kokornaku okrągłego / po pułtorá łotá: woſku iárzecego / żywice Terebintowey / po ſześćie łotow / żywice z oliwnego drzewá Egipſkiego cztery łoty / żywice Jodłowey 12. łotow / oleyku z drzewá iodłowego / winá białego przedniego / oboygá wedle potrzeby. Ziołá poſiekáć drobno / y w możdźerzu vtłuc / á przez ośm dni moczyć / káżdego dniá raz y cztery wzruſzáiąc y mieſzáiąc. Dźiewiątego wárzyć / do wywrzenia trzećiey częśći: odcedźiwſzy / oleiek drzewá iodłowego leią. Potym woſk roſpuſczony / żywice y Gummi z oliwnego drzewá Etyopſkiego. Toż Terpentiny przydáią. A gdy powoli przechłodnie / dopiero inne rzeczy miałko vtártey prześiane bywáią przydáne / y ták długo rękámi mieſzáne / áż wſzyſtká wilgotność wynidźie: toż mleká koźiego przylać / á znowu pilnie rękomá mieſzáć / y w kołki potoczyć. Ten plaſtr ieſt bárzo vżyteczny w głowie porłuczonym kośćiom / bo ie zwarza. Tákże

Kośćiom porłuczonym w głowie.

Kośći obnáżone / ćiáłem okrywa.

Kośći od krwáćiem.

Kośći od inych odwſtáłe / y odłupione wyćiąga. Tákże z głeboká wywodźi.

Kośći odłupione wyćiąga.

Do wyćiągnienia ze wnętrznośći ná wierzch / vżyteczny.

Ciáłu zniſczonemu.

Ciáło vtrácone w ránách wypełnia y krzepkie czyni.

Wyćiera. Roſpráwuie. Wyſuſza.

Potężnie wyćiera /
Roſpráwuie grubośći lipkie /
Wyſuſza z wilgotnośći zbytnich.

2.

2.

MOże też ten plaſtr proſtſzym y ſnádnieyſzym ſpoſobem bydź vczyniony: Wźiąć białogłowſkiego mleká / żywice Terebintowey / Jodłowey / Soſnowey / káżdego po łotow 12. To weſpół ná ogniu roſpuśćić / y prochu z liśćia Bukwicowego do tego / tákże 12. łotow wſypáć / á co napilniey mieſzáć / y w koły iáko włoſki orzech potoczyć / álbo trochę więtſze / ktore przez cáły tydźień w białogłowſkim mleku moczyć: káżdy dźień raz y trzy chędogimi rękomá miniąc y przegniatáiąc. A ná koniec / w drzewiánym naczyniu do potrzeby chowáć.

Te plaſtry dwá / nie tylko rány w głowie proſte goią / ále y te ktore áż do błonek / mozg okrywáiących / bywáią otworzone. A ile do zwierzchney / ktorą matrem duram / Łáćinnicy mianuią.

To iednák potrzebá záchowáć: Iż gdy tego plaſtru będźieſz chćiał vżyć do ran w głowie otworzonych / pierwey maſz w nie nalać trochę Terebintiny / álbo Terpentiny: potym ie taż máśćią wypełnić / á zwierzchu ná fleytuchu rozwiodſzy przyłożyć.

Bukwicá wodna / Rozdział 2.

Betonica aquatica, & Scrophularia minor, vel fœmina, Ocimaſtrum Tragi.

Waſzer Betonien / Weiß nachtſchatten / vnd Klein Braunwurtz oder Weible.

BUkwicá wodna / nic innego nie ieſt / iedno mnieyſzy Trędownik / ktory z więtſzym ma ſpólne ſkutki: kſztałtu tákże ták w korzeniu kłodowátośćią / iáko liśćiem ſobie podobne. O czym ná ſwym mieyſcu niżey ſię powie.

Mieyſce.

Rośćie w rowách / nád przykopámi / przy ſtáwiech / Rybnikách / y przekopách / ná chłopá wzwyſz. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie y skutki.

PRzyrodzenia y ſkutkow tychże / ktorych Trędownik więtſzy. Jednák z oſobnośći ſwey mienia go vżytecznym bydź Ránam / wrzodom y ſadzelom záplugáwionym / zágniłym / wychędażáiąc ie y goiąc.

Ránom. Wrzodō. Sadzelō plugáwym.

Tabe.

Biſtorta, Colubrina, Serpentaria.

Natterwurtz/Schlagenwurtz.

wąż wilego. Koſmáty/zwierzchu poczerniáły / okrągły: ſoku pełny: wewnątrz ćieliſto rumiány / iáko Koßáćiec: ſmáku ćierpkiego.

Mieyſce.

Rośćie rad ná łąkach ćieniſtych y wilgotnych: rośćie też ná gorách y páſtwiſkach wilgotnych. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt źimnego y wyſuſzáiącego/ zwiera álbo zátwierdza ſwą ćierpkośćią: śćiencza/ záwśćiąga/ pośila. A z ſwéy włáſnośći iádom wßyſtkim ſie ſprzećiwia.

Moc y Skutki.

Poroniéniu płodu.

PAnie brzemienne od poronienia płodu záchowywa/ korzeń z winem piiąc.

Tákże káżdego dniá z tego korzeniá miáłko vtártego prochu/ z miękkim iáiem vżywáiąc.

Tákże z octem álbo z czerwonym winem tenże proch zmießáć / á ćiáło álbo żywot nim naćieráć/ dobrze.

Morowym powietrzem záráżonym.

Czáſu morowego powietrza/ tegoż prochu po quinćie z przednim winem białym vżywáć dobrze: zwłaſczá tym / ktorzyby ſie rozumieli być záráżeni: á záraz po wypićiu nákryć ſie co nalepiey y poćić. Ták ábowiem iad wßyſtek potem wyćiągnąć ſie może z ćiáłá/ pokiby ſercá nie doßedł.

Ránom plugáwym w gárle.

Rány y záwrzedźiáłośći w gárdle leczy / y rozßerzáć ſie im broni: korzenie y z ſwym źielem w czerwonym winie/ álbo w wodce Bábczáney wárzone/ tą iuchą ćiepło częſto vſtá płocząc.

Womity záwśćiąga.

Womity zbytnie záwśćiąga/ y żołądek zátwierdza / po quinćie / mniey álbo więcey prochu z korzenia tego z ſokiem z Rożey czerwoney piiąc. Taber. zwłaſczá z koleryczney przyczyny pochodzące.

Tákże zoſtábiáłośći żołądká gdzieby przypádły / wárzyć korzeń z Koriándrem w winnym occie mocnym / á w tym z chlebá rżánega grzankę vpiekßy zmáczáć/ y pożywáć. Też co naćiepley ná żołądek przykłádáć.

Toż czyni piiąc go z winem/ z iábłek Gránatowych kwáśnych.

Tákże zaczynić ten proch białkámi świeżych iáiec/ y ná gorącą cegłę wylać/ że ſie vpiecze z tego płácek/ y dáć pożywáć.

Czerwonce.

Toż też czerwoney ćiekącce ſłuży/ co y tym ſpoſobem vczynić może. Prochu tego korzenia wźiąć częśc / Ormienſkiey glinki / źiemie álbo pieczętowáney glinki / Specierum Diarrhodon Abbatis, zárowno káżdego/ cukru Rożánego dawnego / Soku Pigwowego / ileby potrzebá: to weſpoł vmießáć / y miáſto konfektu káżdego dniá kilká kroć/ iáko dobry láſkowy orzech/ vżywáć. Ták y żołądek będźie ſie pośilał / y ćiekączká ſie záwśćiągnie.

Krztußeniu ná częzo dáremnemu.

Dáremnemu krzteußeniu ná częzo: Wźiąć pigwowego ſoku co naſtárßego y wyſchłego / ſkorek Cytrinowych ſuchych / y miáłko vtłuczonych/ ſandałow wßyſtkich trzech v tártych/ Diarrhodon Abbatis, prochu do tego z korzeniá wężownikowego / cukru białego tártego tákże częśc. To weſpoł pomießáć/ y dáwáć vżywáć ná grzance/ álbo tákim inym ſpoſobem/ iedno nie rychło pić po tym. Taber.

Febrō y gorączkō morowym.

Febry y gorączki morowe odpadzą/ proch z korzenia tego źiela / iákimkolwiek ſpoſobem vżywány. Ale naprzyſtoyniey z Dryakwią/ álbo z Mitridatem w ćiepłym winie/ á potym ſie w vbierze co naćiepley poćić.

Tákże wźiąć tego korzenia/ korzenia Biedrzeńcowego/ Goryczki/ Cytwaru/ Dźięgie-

Serratula.

bnych / włośienkowátych / y rozpierzchłych.

Mieysce.

Pospolicie rośćie przy leśnych łąkach ná wilgotnośćiach: w ogrodźiech tákże trawiskych y wilgotnych buyno rośćie. iáko ná ogrodnikách Krakowskich.

Przyrodzenie.

We wtórym stopniu grzeie y suszy / zwiera y stwierdza: do tego wychedaża.

Moc y skutki.

Rány goi / wárząc go w winie czerwonym / á záplugáwiće śie im broni. Rános.

Z wysoká potłuczonym / zbitym / Vrázonym y vrwánym we wnetrznośćiách / w białym winie wárzone / álbo w piwie / y trunkiem vżywáne: tymże śie też wárzonym náćieráiąc. potłuczonym. vrázinym.

Bebele w stolcu / które od złotych żyłek bywáia nábrzmiáłe z boleśćią / tym źielem nágrzewáiąc rospadza. Bebele w stolcu.

Dne / to iest / łupánie y dárćie w człónkách / tákże nim nápárzáiąc y piiąc / vkłáda. Dnie / álbo Artetice.

Kiszki komuby w mosznę zá rospuklina wpadały / liśćie z korzeniem tego źiela / drewnem ná desce tłuc / á przywiiáć. A w winie białym wárząc / trunkiem ná czczo y ná noc ćiepło vżywáć. Przepuklinie w mosznę.

Potrzebuią y vżywáia tego źiela Sukiennicy / do fárbowánia sukná. Sukiennikom do fárbowánia sukná.

Wrzody záplugáwione / y rány zágniłe wychedaża / y zdrowym ćiáłem wypełnia / wárząc go / y tą wodą wymywáiąc. Rános. Wrzodó.

Rozsadek.

Sierpikiem to źiele przeto názwáne / że ma od źiemie liśćie ząbkowáne / ostrokolce y rzeżące iáko śierp. Zás Jelenim Tránkiem / że go Jelenie y łánie w swoich wnetrznych chorobách rády vżywáia. Ktemu / że ná tych mieyscách gdźie Jelenie swe leżáyská y pástwiská zwykły miewáć / rádo rośćie /

Wężownik álbo gáiowa Miedunká / Rozdźiał 5.

Ziele to dwoiákiego rodzáiu śie znáyduie / więtsze y mnieysze: sámiec y sámicá. Ná Wiosnę gdy śie z źiemie puszczá / liśćie spiczáste / iáko iezyczki iákie czerwonáwe wydáie / które zácząsem bywáią szerokie y długie / iáko liśćie kobelego Szczawiu / y tákiegoż ksztáltu: iedno zwierzchu głádsze / y źielonośći iásnieyszey: od spodku pobrunátniáłe / ábo modráwe / kráie máiąc w łąkotkę / ábo kędźierzáwe. Kłácza okrągłego / obłego / ćienkiego / głádkiego / łokietnego / ná którym listeczki dobrze mnieysze / niż od korzenia pochodzące / zrzadká tu y owdźie rozsádzone. Przy wierzchu kwiát kłosowáty / podługowáty / iáko v wielkiey Bábki / iedno nie ták długo kosmáty: v sámcá ćieliśto rumiány / ábo bladobrunátny / v sámice biały. Z tego bywa naśienie szczawikowemu podobne. Korzenia wielkiego zátoczonego / y iáko

Vpławo

Vpławy zbytne/ ták białe iáko rumiáne/ záwściąga.

Succus.

Sok z gáiowéy Miodunki

TEn sok z korzenia tego źiela wyżęty/ tych skutkow iest/ ktorych proch iego. Zosobná

Jádom y trucíznó.

Jádom y truciznom. Tab.

Morowemu powietrzu.

Morowemu powietrzu bárzo sie sprzećiwia/ biorąc go po łoćie/ dwu y trzech/ według przynależności osob biorących/ po wźięćiu ktorego/ záraz sie poćić w pośćieli/ álbo w szátách/ co nadłużey y nalepiey. Tenże.

A gdźie do tego z quinte Driakwie/ álbo Mitridatu przyda/ tym potężniey iad z ćiáłá popędźi.

Vpławó.

Vpławy białogłowskie iákiekolwiek záwściąga/ że cztery łoty/ że dwiemá łoty soku Krwawnikowego/ przydawszy trochę cukru álbo miodu/ ráno pić dáiąc iesćze w pośćieli.

Krwią charkáiącym.

Pluiącym krwią: wźiąć wodki Rosztywalowey / soku tego źiela / Glinki pieczętowáney quinte / soku y wodki po sześći łyżek wźiąwszy. Toż też

Ránom/

Rány wnetrzne záwiera/

Zyłó zerwánym/ y

Zyły krwáwe zástánawia/ zátyka/ y

Toku krwie z nich.

Tok krwie zástánawia. Może iesćze do tego trunku z quinte prochu miáłkiego z tego korzenia przysypáć/ á potężniey będźie.

Szum w vszu.

Szum w vszach vkłada z miodem korzeń vtárty/ á w vszy pusczány.

Krew z zębow.

Krew z dźiąsł z podżebia nie pohámowánie ćiekąca / sok tego korzenia w vśćiech ná tymże zębie trzymáiąc/ záwściąga.

Krwi z nosá.

Tok zbytni krwie z nosá vstánawia/ z octem rozdźiálány sok/ chusteczkę w tym maczáiąc/ około szyie obtoczyć.

Poronienia broni.

Płodu poronienia broni/

Vpławó

Vpławy záwściąga / w tymże soku chusteczkę maczáiąc/ á ná łono/ tákże y ná krzyże przykłádáiąc.

Extractū

Extrákt ábo wyćiągnienie Istności z soku wyżętego.

WYćiągnienie Istnosci z soku tego korzenia bywa tym sposobem / iák sie powiedźiáło/ y ná inych mieyscách. Ten z osobności swey / powietrzu záráźliwemu vżywány z wodką Kárdusową/ álbo Biedrzeńcową służy. Tab.

Od niedźwiatká/ y od innych bestiy obrážonym

Od Niedźwiadká/ y

Od bestiy wszelákich iádowitych obráżonym/ tymże sposobem bywa lekárstwem.

Aqua stillatitia.

Wodká.

TA / iáko z inych źioł y z korzenia ich bywa palona. Vżyteczna

Krwią charkániu

Krwią charkáiącym / sáme tylko piiąc / álbo z Rożánym cukrem. Tab.

Czerwonce.

Czerwonym ćiekaczkom/ tymże sposobem vżyteczna / zwłasczá przysypuiąc po quincie Glinki pieczętowáney / álbo Glinki Ormieńskiey.

Ciekaczkom.

Jnym tákże ćiekaczkom/

Vpławó

Vpławom bywa vżyteczna / ták sámey trunkiem vżywaiąc/ iáko y z sokiem tegoż korzenia.

Spadkó ostrym.

Spadki ostre y przykre z głowy záwściąga/ wźiąwszy ie z wodką Rożána y z Bábczána / zárowno po dwu łyżek ná raz: Másłyki y kádźidłá kramnego po pułtory quinty: zwárzyć wespoł dobrze/ przecedźić/ á gárgárzym ćiepło y często sobie czynić. Ták spadki z głowy záwściąga/ ktore ná pierśi / álbo w ktorą inną część ćiáłá spadáiąc/ wiele rozmáitych z tych przypadkow czynią.

Wrzodó / Ránom/ / Sadzeló/

Wrzodom zágniłym/

Ránom zápługáwionym/

Sadźelom smrodliwym y ćiáło roziadáiącym bárzo vżyteczna/ wymywáiąc ie nią / á prochem z korzenia miáłkim zásypuiąc.

Ráncer/

Ráncer tákże wrzod szkodliwy ná plecách tymże sposobem leczy.

Syrupus.

Syrop

TEn syrop / choćia nie iest zwyczáyny w Aptekách/ iednák dla iego wielkiego vżytku może być tym obyczáiem / iáko bywáia z inych źioł sokow/ robiony. O czym ná wielu mieyscách sie powiedźiáło. Ten

Chorobom wszytkim wyższey pomienionym bárzo potrzebny. Miánowićie

Czáśu zárázonego powietrza/ — powietrzu

Ciekaczkom wszytkim zástánawiáiąc ie/ — ćiekaczkó

Womity záwsciąga y krztuszenia/ — Womitó

Zołądkowi osłábiálemu / — Zołądku

Vpławom białogłowskim białym/ — Vpławó

Tokom wszelákim krwáwem. — Toku.

Rozsądek

MYla sie sprośnie/ ktorzy to źiele Brytánika zowią y twierdzą. Niemniey y ći / ktorzy Katanaucen/ to iest/ Gáiową páprotká názywáią/ ktorą też Ránim páznokćiem miánuiemy/ to źiele chcą mieć. Ale y ći/ ktorzy Bistortam / to iest Wężonik nász/ álbo Gáiową miedunkę Tormentillam, Kurze źiele/ álbo Pápáwe chcą mieć/ gdyż te pomienione źiołá od Wężownika nászego są rożne.

Báżánowiec/ álbo Toieść wielki/ Rozdźiał 6.

BAżánowiec/ ktory drudzy zowią Toieśćią wielką/ ábo Troieśćią. Tá dwoiáka iest. Zołta o ktoréy tu ná tym mieyscu mówić będźiemy. Ten Báżánowiec iest przetu łokietnego / podczás wyższego / oblégo / ćienkiégo / y gáłęźistégo / á przytym też y kolankowátego.

lu/ korzenia Kurzego ziela/ po rowney części/ Ruty/ Piołynu/ iágod Játowcowych tákże wiele: Glinki Ormienskiey/ vćártych miáłko. To wszystko wespoł pomieszáć/ y po quincie álbo po czwierći łotá/ z wodką kárdu sowa tego vżywáć ráno y ná noc. Może do tego wszystkiego łot álbo dwá przedniey Driákwie/ álbo Mitridatum przydáć/ y będzie potężnieysze lekárstwo.

Obrážonym od gádźiny. Obrážonym od gádźiny iádowitey/ dobrze prochu tego z winem białym vżywáć/ po quincie ná raz.

Toku wszelákie. Toku krwie z kądkolwiek/ przedkim bywa lekárstwem/ dáiac go po czwierć łotá ná raz/ z wodką polney Driákwie/ Tákże

Krwią chárkáiącym. Krwią chárkáiącym/ z konfektem Rożánym vżywány/ bywa lekárstwem.

Vpłáwo. Pániam vpłáwy ták białe/ iáko rumiáne/ záwściąga: ták sam proch iáko z Bursztinem/ z sokiem z pigw trunkiem/ álbo y konfektem vżywány. Albo tym sposobem: Wźiąć źiela tego y z korzeniem/ Bábki/ Rożey czerwoney/ Myszych vszek/ álbo Niedospiałku/ do tego/ Mástyki y kramnego kádźidłá/ po pul łotá. To wszystko w wodźie z miodem wárzyć/ przecedźić/ y po dobrym trunku tego ná czczo y ná noc vżywáć. Tab.

Toku wszelákim. Owa wszeláki tok krwáwy/ badź stolcy/ iáko w czerwonkách: badź vsty álbo nosem. Tákże vpłáwy/ álbo y z ran/ záwściąga/ proch z białkiem iáiá/ á z Arábską żywicą/ ná plastr zádźiáłány/ przykłádáiac ná miesce to/ zkąd krew.

Sam też korzeń przez sie vżywány/ álbo z wodą piiac/ toż czyni.

Niezátrzymániu moczu. Tym ktorzy moczu zátrzymáć nie mogą/ korzeń z winnym octem vtrzeć/ á ná łono/ y w tył ná nerki przykłádáć.

Krwi z bytuiey z ran. Tok z ran krwáwy hámuie/ piiac go z sokiem Bábczánym: ále potrzebá pierwey ráne tymże prochem zásypáć.

Jádom y trućiznam. Jádom y trućiznam wszelákim sie przećiwi/ y w tákowych záráżách rátunek osobliwy czyni/ z winem proch piiac.

Glisty. W dźiatkách chrobáctwo/ álbo glisty/ morzy: ták tesz z korzenia wárzonego piiac/ iáko prochu iákimkolwiek sposobem vżywáiac.

Ránam wnętrznym. Wnetrznośćiom zránionym/ bywa do trunkow z wielkim rátunkiem przydawány.

Ciekączkom wszelákim. Nie tylko czerwona ćiekączke/ ále y wszelákie inne zástánawia.

Ciężko rodzącym. Pániam ćiężko rodzącym/ przy otworzonâ/ ná vdźie przywiązány/ letkie rodzenie dáie.

Vpłáwo. Vpłáwy ták białe iáko rumiáne zástánawia pániam: Wźiąć korzenia gáiowey Miodunki/ Bábki/ Táśniku/ álbo y Tobołek/ Sporiszu. To wszystko pokráiáć y wárzyć w wodźie y w oćcie napoły/ w ktorychby pierwey Gálás moknął y Háłun. Te źiołá ták vwárzone/ ná chusty rozłożywszy/ co naćiepley przykłádáć ná prog łoná y ná ledźwie.

Wrzody. Wrzody plugáwe y zágniłe wychedaża y zwiera wysuszáiacie: tym prochem zásypuiac ie/ álbo z miodem záczyniwszy/ plastruiac.

Ćiáłu. Złym á ćiáło psuiącym wrzodom/ nie dáie sie rozszerzáć/ zásypuiac ie prochem.

Gnilec. Gnilec y wrzody złe vstá psuiące goi/ z miodem proch zmieszány/ tym námázuiac. Albo w wodźie/ á lepiey w winie ćierpkim wárzyć/ á często ćiepło płokáć y gárgáryzowáć. Potym pomienionym miodkiem námázowáć. Fuch.

Zębom. Zeby osłábiáłe y chwiejące/ często ie wyćieráiąc prochem z liśćia y z korzenia/ vtwierdza. Tenże.

Zęby z prochnymi. W zeby też wyprochniáłe/ z trochą Háłunu y Piretrum kłádąc/ nie tylko bol w nich vkłáda/ ále y fluxy z głowy do nich spádáiące zástánawia.

Nieśćięśnieniu y trawieniu ćiáłá y żołądka. Trawienie żołądká y wszystkiego Ciáłá/ z zimney przyczyny/ leczy: korzeń wárząc w winie czerwonym z Benedyktem/ á piiac. Też grzánke tymże winem polewáiac/ ná żołądek co naćiepley kłáść/ dobrze.

Z wysoká potłuczonym. Z wysoká potłuczonym/ vráżnym/ pognieciónym/ vrwánym/ bárzo bywa vżytecznym rátunkiem/ wárząc korzeń Wężownikow z głowienkámi/ álbo z Zywokostem/ y piiac: przydawáiac do tego trunku pul łotá prochu z tegoż korzenia wężownikowego. Ták ábowiem krew zśiádłą we wnetrznośćiách rozpráwuie/ y oberwáne wnetrznośći leczy.

Owa tych skutkow iest/ ktorych źiele Brytánskie/ álbo P. Máriey kożuszek.

Plastr Máćiczny.

Emplastrum.

Ten tákowym sposobem ma bydź robiony: Wźiąć korzenia tey Gáiowey miodunki funt/ Orlego drzewá/ Sándału żołtego/ Muszkátowego orzechá/ iágod włoskiey káliny/ álbo Piwniku/ ktore Berberis zowią/ Cynámonu/ naśienia rożánego/ álbo głowki z ostubioney rożе po dwá łoty/ kwiećia Rumienkowego/ Gwozdźikow kramnych/ wonnego situ/ po łoćie. Aliptæ Moschatæ, Galliæ Moschatæ, Styráku calamitę, y Styráku rumiennego/ Mástyki/ Kádźidłá kramnego/ po trzy quinty: Piżmá przewybornego/ pul quinty/ wosku pułtorá funtá/ Terpentiny pul funtá/ Ládánu/ álbo koźiego lepu funtow cztery/ Smoły z stárych okretow trzy funty/ y z tego wszystkiego z pilnośćią wielką y z vmieietnośćią vczynić. Ten

Máćicy mdłey bárzo vżyteczny/

Máćicy broni spá. Spádáć máćicy z swego mieyscá broni/ dla zbytnich iey wilgotnośći/ y śliskośći.

Vpłáwom

Vpłáwo.

Do vpłáwow białogłowſkich ieſt bárzo oſobliwy/ czopek z báwełny/ álbo wezełek vtoczywßy/ w nim maczáć/á w łono puſczáć.

Krwi z noſá.

Krew z noſá zbytnie płynącą záwśćiąga/ plaſtr z tym ſokiem vczyniwßy z Glinká Ormieńſką á z octē/ y ná czoło przykłádáć/ ábo Chuſtkę w tym ſoku z octem nápoły zmießanym zmáczáć/ y ßyie obwinąć.

Sam też ſok w nozdrze puſczány powiádáią/ że krew záſtánawia.

Aqua ſtillatitia.

Wodká.

Wodká z Bázánowcá do tych wßytkich pomienionych niedoſtátkow ſłuży/ z oſobności ſwey/ trunkiem vżywána/ ná poły z wodką z Belice zmießána/ vpławy paniam záwśćiąga.

Vpławo.

Ciekączkę ktora od wątroby pochodźi czerwoną/ ná poły z Bábczáną wodką hámuie. Tab.

Biegunkom.

W gorączkách z inemi wodkámi przyſtoynemi/ trunkiem vżywána/ bywa rátunkiem w wychłodzeniu.

W gorączkách.

Rozſądek.

Wynálezcá ſkutkow tego źiela będąc Lyſimachus/ dał mu od siebie imię/ v Grekow y Łáćinnikow Lyſimachia.

Wilcza ogań/ álbo Wilczy ogon/ Rozdźiał 7.

Lyſimachia purpurea.

Braunweiderich.

Jeſt wtóra Lyſimáchia/ ktorą náßy Wilczym ogonem/ ábo Wilczą ogánią zowią: inni Merkurią: niektorzy Wierzbowką/ ábo Wierzbienicą/ od podobieńſtwá liśćiu Wierzbowému. Tá pretá proſkego/ czworogránowitego/ dwulokietnego. Liśćia podobnego iáko ſie przypomniáło/ do Wierzbowego: iedno po kraiách nie kárbowánego. Kwiátu kłośiſtego/ brunatnego/ ábo z czerwoną brunatnego. kßtałt máiąc ogoná wilczego. Korzonkow ma wiele drobnych/ od iednego pochodzących. Źiele to wiele odnożek y gałązek z śiebie puſcza: y z korzenia nie iednym pretem záwße/ ále kilka pochodźi. Zapáchu niewdźięcznego.

Mieyſce.

Rośćie przy wodách ćiekących/ rośćie y przy ſtoiących. Przy bágnách y błotách/ przy ieźiorách/ zwłaſzcza miedzy wierzbámi/ z ktoremi ma nieiáką liśćiem ſpołeczność.

Przyrodzenie.

Sćieńcza ſwą ćierpkośćią y ztwierdza. Chłodźi także y wyſußa miernie/ záwśćiąga.

Moc y Skutki.

Też ſkutki ma wßyſtkie/ ktore pierwßa. Tey iednák ſámey Plinius w kśięgách 25. w Rozdźiale 7. to przypiſuie/ że w iárzmie woły nieſworne/ biiące y kąßące ſie/ czyni zgodne/ ćiche/ ſpokoyne y powolne/ do iárzmá ią przywiezuiąc.

Lysimachia, Litron, Salicaria, Lysimachia lutea.

Weyderich/ Gelerweiderich.

Liśćia pospolicie po trzech z tych kolanek pochodzi: podczás/ ile ku wierzchu/ po cztéry/ obdłużne/ miernéy szerokośći/ konców zaostrzonych zielonośći iásnéy/ ksztáltem ma sie coś do liśćia wierzbowego: tylko po brzegách nie zabkowáné. Smaku ćierpkiego. Kwiátu żołtego. Korzonków nie miazszych w ziemi rozpierzchłych. Naśienia drobnégo/ koriándrowému podobnégo: które tákże iáko liśćie zátwierdza.

Mieysce.

Rośćie pospolicie ná mieyscach wilgotnych y mokrych/ ná łakách/ miedzách y w krzewinach. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie

Przewyższáiaca moca swoia cierpka/ zwiera/ spaia/ y stula: zkad sie znáczy bydź przyrodzenia zimnégo y suchégo/ zwłasczá liśćie/ z których ták prochu/ iáko soku vżywamy do potrzeb lekárskich.

Moc y skutki.

Sok ćierpkośćia swa zwieráiaca z liśćia/ charkánie krwia zástánawia piiac. *Krwie charkániu.*

Czerwona ćiekaczke/ tákże go trunkiem iáko klistera vżywáiac/ zawśćiaga. Toż *Czerwonce.*

Z kurzem zielem/ albo z Pepowa y z szálwia w czerwonym winie wárzony/ czyni. Tákże y inne ćiekaczki záwśćiaga.

Rány śćiaga/ y krew w nich zástánawia: Ták liśćie swieże przykłádáć iáko proch. *Ránom.*

Toki wszelákie krwie hámuie/ kłádac go w iákikolwiek trunek. Plin. *Tokom krwie.*

Vpławy białogłowskie/ z zielem pożimkowym/ á z Sporyszem/ z Pepowa/ á z Piwoniowym korzeniem/ w kwaskowátym winie czerwonym wárzac go á piiac/ záwśćiaga. *Vpławom.*

Naśieniu meskiemu odchodzacemu/ z Tászniekiem/ álbo z Tobołkámi/ y z Tłustoszem wárzony/ troche Kámfory przydawszy trunkiem dány/ bywa vżyteczny. *Płynieniu naśienia meskiego.*

Vpławom wielkim bywa lekárstwem/ kłádac go ná próg y otwor łoná/ tákże ná krzyże. Albo czopkiem y wezełkiem w łono pusczáiac. *Vpławom.*

Gádzine z domu wygánia/ *Gádzinie.*

Muchy morzy y wytráca/ kurzenie z niego czyniac po domu: Abowiem dym z niego bárzo ostry y iádowity. *Muchy morzy.*

Stárciu od obuwia/ ábo

Otretom bywa rátunkiem/ zwłasczá otworzonym/ prochem z liśćia iego zásypuiac. Plin. *Otretom y stárciu nog.*

Jest tákiey władze y mocy to ziele/ że woły y inne bydło w iárzmie niesworne y niezgodliwe czyni pokorne/ ćiche/ y zgodliwe/ w iárzmo go wetknawszy. Tenże. *Niesworne woły w iárzmie czyni zgodne.*

Sok. *Succus.*

Sok iáko wyćiagnać z tego ziela/ pátrz w opisániu Piołynu. Ten *Rány záwiera.*

W Rány krwáwe lany/ zbitni tok w nich záwśćiaga.

Ćiekaczce czerwoney/ *Czerwonce.*

Krwia charkánie/ swym ćirpkiem zwierániem zástánawia/ przydawszy syropu z Rożey suchey/ Glinki Ormienskiey/ y cukru Rożánego: z tego vczynić lektwarz/ a bráć go ná raz iáko Włoski orzech/ popiiáiac trocha Bábczáney wodki. Tab. *Krwie charkániu.*

Też inne ćiekaczki y biegunki záwśćiaga z cukrem Rożánym/ á z sokiem Pigwowym/ ábo z konfektem iego vżywány. *Biegunkom.*

iedno że bárźiey ſą otworzyſté y źieiące/á ktemu głębiey wykroy máiące/ wewnątrz czarnémi kropká- mi nákrapiáné. Z tych iágody náprzod źielone/ potym rumiáne. Korzeniá lekkiego/ knodowátego/ wiele inémi korzonki miąẑſzémi obroſły. A to źiele bárzo podobné ieſt Bábićy iágodźie/ która Matthiolus Laurum Alexandrinam miánuie/ ieſliż ſamá nie ieſt iſtotną.

4. Czwarta/ máło niepodobna wewſzyſtkim przedniey ábo trzećiey/ tylko mnieyſzą liſtem. A z korzenia wiecey rózg puſczá.

5. Piąta ſámicą miánuiemy/ pierwſzéy ábo ſámcowi podobna/ tylko liśćia dáleko węzſzego y dłuższego/ rowno po piąći y ſześći z kolanek ſwych wychodzącego.

6. Szoſta/ klácza granowitégo/ łokietnégo/ z wiela odnożek y gáłązek zárowno po cztérech ábo piąći z ſwych kolanek ábo z członków/ rownym od śiebie wzgórę po klaczu położenim. Ná ktorych liśćie wąziuchné y długié po trzech weſpół ábo czterech/ tákże rownym położenim wychodźi. Kwiatki ná krotkich ſtopkách/ podobné do kwiatu ſámice/ iedno mnieyſze: z ktorych zá czáſem czerwoné iágodki/ á w tych naśienie bárzo twárde. Korzeń inym kokoryczkom podobny.

Mieyſce y Czás.

Rośćie poſpolićie ná gorach y págorkách: rośćie w rowninách y ná łąkách/ podczás y w ſádách. Kwitnie w Máiu/ ktorego czáſu ma bydź do potrzeb kopána.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia y złożenia z żywiołów ſą mieſzánégo: ábowiém má ćiepłotę w ſobie zwiéráiącą y ſczmiącą z oſtrząłośćią złączoną. Ták że nieco gorzkośći. Ma przytym nie wypowiedźiáną niewdźiecznoſć w ſmáku: przeto máło co do vżywánia y potrzeb lekárſkich przychodźi.

Moc y Skutki.

Szkámo wátośći wywodźi. Flágmę z żołądká korzeń wyćiąga/ biorąc go z miodem álbo z winem czwierć lotá ná raz/ Tab.

Piegi y zmázy ſćiera. Piegi y inne zmázy z twarzy śćiera/ korzeń vtłuczony/ nim náćieráiąc/ iedno że ſczmi trochę y z rumiennośćią.

Wodká. Dla tego też biáłegłowy wodkę z niego pálą: bo pleć wychędaża/ Dios.

Rány goi. Rány wychędaża y goi korzeń plaſtrowány. Dios.

Vpłáwy biáłym. Vpłáwy biáłe pániam záwśćiąga/ korzenie w cukrze przypráwione/ iáko Omán/ álbo Imbir/ á vżywáne.

Rozſądek.

Ktorzy Sekákul Arábſkie miénią bydź náſze Kokoryczkę/ bárzo ſię myla. bo tá ieſt liſtem podobna do Bábkowego: Sekákul do Grochowego. Kokoryczká rány goi/ zmázy y plány z twarzy ściera. Sekákul Mauritánſki do Wenuſá pobudza: y ztąd nie ktorzy/ á źle/ Kokoryczce to przywłaſczáią/ co właſnie Sekákul ma w ſobie.

Sitowa trawá/ Rozdźiał 9.

Holoſtium, Holeſtium.

Schlangenzwang.

Sitowa trawá/ ábo Sitowiec: inni Rośćieniem ábo Rośćieńcem/ to źiele zowią. Troiáka ſię znáyduie/ á té wſzyſtkié niſko ná trzy ábo ná cztéry pálce roſtą. Pierwſzą/ ktorą więtſzą miánuiemy/ ma korzenie długié twárdo zdrewniálé. Liśćia ćienkiego Bábczánégo. ktorą iezyczkámi miánuiemy/ iedno dáleko węzſze/ dłuższé/ ſpiczáſtſzé y ſzerſzé/ po źiemi ſię roſkładáiące. Mie-

Rozſądek.

Jeſt ieſcze pięć innych Lyſimáchiy / od Leonicená / Ruelluſá y Theodorá Tabermontaná opiſáne / ktore inni Corneolas, álbo Flores Tinctorum drudzy zowią. Náſy / Głowaczámi / álbo Sierpikiem wtorym / trzecim / ꝛc. O ktorych da Pan Bog ná ſwych mieyſcach będzie ſię mowiło. To tylko pierwſze dwie ſą właſne Liſimáchie / od Liſimachá Krolá wynáleźione / y ſkutkámi ſwemi ludziom pokázáne.

Kokoryczká / álbo Krowká / Rozdźiał 8.

Polygonatum, Sigillum Salomonis.

Weißwurtz.

Kokoryczkę drudzy zowią Krówką / inni Liczydłem: ktorey ſześćioraki ieſt rodzay: Pierwſza ieſt poſpolita / rózgi łokietnéy / podczas dłuzſzey / obłey / cienkiéy. Liśćia podobnego Babkowemu / iedno dobrze ſzérſzégo / gládſzégo / y nieco iáśnieyſzégo przez ktoré wzdłuż kilká żyłek / ábo źiobeřek idźie. Smáku iáblek pigwowych ábo gránatowych / z niejáką máłą ćierpkośćią / mocné / nie rowno po parze / ále rożno / iedno tám drugié ſám / z kłącza pochodzące: miedzy którym kwiáteczki z źieloną białé / po dwu y po trzech weſpół ná obdłużnych ſtopkach. Té okwitnąwſzy / iágody czerwoné wielkośći ziárná grochowégo: á gdy przeźrzeią / bywáią brunatné: wewnątrz naśienie białáwé. Korzeń biały / długi / miękki / geſto węzłowáty y knodowaty: ná pálec wzmiąż / w ſobie geſty / przykro pachniący / przy wierzchu źiemie miałko śiedźi / od którego wiele odnożek drobnych pochodźi.

Druga / kłącza ſtryfiáſtégo y laſkowánégo / proſtégo / mocnégo / ná pułłokćiá wzwyſz wynioſłégo. Liśćia pierwſzému podobnégo / mocnégo żyłowatégo / ábo źiebrzyſtégo / iedno mnieyſzégo. Smaku nie przyiemnégo. Miedzy tym kwiatki tákże iáko w pierwſzym po dwu y po trzech wyraſtáią / ktoré zapách nieiákokolwiek wdźięczny máią: y dobrze więtſzé pierwſzych. Té gdy opádną / iagódki náſtawáią / w których iąderka ábo naśienie twárdé. Korzeń biały póki świeży: potym żółknieie / ná oſtátek liſowáćieie.

Trzećia / kłącza pokrzywionégo / dwie ábo trzy gałązeczki máiąc. Liśćiem obſadzoné / tymże kſztałtem iáko Przewierćień. Té ſą nieco miękceyſzé od pierwſzych / po iednéy ſtronie koſmaté / przykro pachniące / źiebrowate. Miedzy temi / krzywo záłomioné ſtopki / ná káżdey kwiátek iáko v Lanki /

ziemie puſzcza obdłużné / máło nie kßtałtem źiela wołowégo ięzyká rzeczonym. Té zwłaſzczá pierwße nie bywáią wykroioné / áni łabrowáné. Ale które po nich náſtępuią / głęboki máią wykroy łábrowány / iáko v wielkiego Kozłku. A té liſteczki które ná kłączu bywáią / dáleko ſą mnieyße / drobnieyße / y głębiey łabrem wyſtrzyżone. Kłącza okrągło ſtryſiátego / ná łokieć abo ná pułtora wzwyß / ßedźiwe. To przy wierzchu w gáłąſki ſie roſtrzewia: w wierzchu których główki ſpiczáſto záoſtrzone / z kuſt iákoby złożoné y ſpoione / iáko v Chabrku ábo Bławatu. Z tych potym kwiat wychodźi z błękitná rumieniáwy. Naśienia drobnego y pieprznego. Korzeń ná pálec wielki wzmiąß / podczas mießeyßy / odnożyſty / biáły / długi / ſmáku máło iáko páſternak ſłodkiego.

Mnieyßa / Liśćie od źiemie ma około zabkowane / po źiemi rozeſłáne / obdłużne y biáłáwe / á zlekká koſmáte. A to liśćie które ná kłączu / bárźiey ieſt łabrem wykroioné Pręt ćienki / obli / proſty / gáłęźiſty. Kwiátu pełnego / błądobłękitnego ábo ráczey modráwego. Z tego potym główki źielone / ná których iákoby oczká okrągłe / iáko ná páwim ogonie / ták / że ſie ieſt czemu przypátrzyć. W tych główkách naśienie / pierwßemu podobne / iedno drobnieyße. Korzeń ná cztery ábo pięć pálcy wzdłuż / drobnych odnożek niemáło máiąc / biáłáwy. Té dwie Dryakwi polne ſą / których poſpolićie vżywamy: inych nie ták częſto. których iáko śie wyßey powiedźiało / ieſt kilkánaśćie. Te ſkutkami ſwemi do tych dwu przednich ściągáią śie.

Mieyſce.

Wietßa miedzy zbożem rośćie: tákże ná płoninach y gruncięch gliniáſtych nawięcey. Kwitnie przez długi czás. Mnieyßa záś ná odłogach / przy drógach y śćieżkách / nád wąwozmi / ná wilgotnych págorkách y łąkách mokrych / ná miedzách.

Przyrodzenie

Obiedwie ſą przyrodzenia rozgrzewáiącego y wyſußáiącego w wtorym ſtopniu: śćiencza / otwiera / wyćiera / wywodźi: grube y lipkie wilgotnośći wyćiąga z pierśi. Tegoż przyrodzenia ſą wßytkie inne / wßákże té dwie pierwße przodek przed inemi máią.

Czás zbierániá.

Liśćie y z kłączem ſwym / tego czáſu máią bydź zbieráne / gdy nalepiey kwitną. Korzenie záś ná Wioſnę / gdy ſie z źiemie pokázowáć pocznie.

Moc y Skutki.

Mnieyßa Dryakiew polna / naczęśćiey wchodźi do potrzeb lekárſkich.

Z oſobnośći ſwey pierśiom y płucom ſłużý / w których ßlámowátośći flágmiſte rozgrzewa / roſpráwuie / rośćiencza / y wywodząc wychodźa / ták proch z miodowa ſyta piiąc / iáko lucha z wárzoney / przez kilká dni porządnie trunkiem vżywána. *Pierśiō y płucom*

Záwrzedźiáłośći płuc y pierśi. *Záwrzedźiáłość płuc.*

Ciężkiemu tchnieniu dla zámulenia płuc. Tákże *Ciężkiemu tchnieniu.*

Pleurze y wrzodom w pierśiách / przerzeczonym obyczáiem vżywána. Jeſzcze lepiey gdźie do tego Lákryciey ćienko pokráiáney / Rozynkow wielkich pecki z nich wyiąwßy / Fig ſuchych mieśiſtych / Sliwek iedwábnych Juiub / Sliw Dámáſcen álbo Węgierſkich ſłodkich / Szweſtek ſłodkich / Podbiału ßerokiego / Fiołkow brunatnych y inych pierśiom / y płucom ſłużących rzeczy było przydano: Cukru álbo miodu białego przyłożywßy / wárzyć: á po ránu y ná noc ośm álbo dźiewięć łyżek káżdym rázem ćiepło pić. Tákowy ábowiem trunek *Pleurze.*

dzy temi wychodzi prąćików pięć sześć / od śrzodku áż do wierzchu bládozielonémi y drobnémi kwiateczkámi okrytych. Naśienie podobné Bábczánéwu drobné / w máłych łupinkách záwárté.

Drugi liścia Psylowego / ábo Chmielikowégo / węższégo dobrze od piérwszego / iedno dłuższégo / y zlekka kosmátégo.

Trzecia skálna / że ná skáłách rośćie: á tá od pierwszych we wszytkim rożna.

Mieysce.

Pierwsza y wtóra rosną ná págorkách y mieyscách równych piászczystych. Zá Węgrcámi v Krákowá znáyduie sie obfićie. Trzecia ná mieyscách skálistych.

Przyrodzenie

Gálen w 6. księgách o ziołách pisze / bydź to ziółko wysuszáiące y ściągáiące swą cierpkośćią.

Moc y skutki.

Przepukle leczy korzeń w winie wárzony / á trunkiem vżywány. Dios.

Przepuklinie.

Korzenie ták wielkiey iest ściągáiącey y spaiáiącey mocy / iż w gárce do mięsá włożone / sztuki mięsá w iedne spaia y zrosta: y ztąd lekárze wźięli probę do ran wielkich spoienia y zágoienia / tłukąc á przykłádáiąc. Też iuchą wárzonego wymywáiąc / á zwierzchu nim plastruiąc.

Mięso w gárncu zrasta.
Rány by nawiętsze spaia.

Polna Dryakiew / Rozdział 10.

Psora, Scabiosa, Apostematica.

Scabiosen / Scabiosenkraut / Grindtkraut / Apostemenkraut / Pestemenkraut.

Nácz więcéy niż przez dwádźieśćiá rodzáiów mamy Dryakwie Polnéy: wszákże ná dwá tylko dźielić sie może / Więtsza y Mnieysza. Więtsza záraz liśćie z

Więtsza.
Scabiosa maior.

Mnieysza.
Scabiosa minor.

Albo tym sposobem. Korzenia tego źiela wźiąć trzy loty / Mistrzowniku / Dyptanu białego / korzenia Kozlkowego / Gorycżki korzenia po dwá loty. To wszystko miálko vtluc / przesiać / á w skorzánych woreczkách chowáć / ktorego ná raz po trzeciey cżesci quinty / ná grzance w winie białym ćiepłym zmaczáney ná czczo vżywáć. A gdyby iuż był záráżony: wźiąć tego prochu quinte / Dryakwie práwie przedniey drugą / wodki polney teyże Dryakwie cztery łyszki / octu gwozdźikow ogrodnych dwie łyszce: to zmieszawszy wespoł / záráżonemu záraz dáć wypić / á nákryć go dobrze żeby śie przez godźin trzy co nalepiey pocił: Tak śie iad z ćiáłá pozbędźie / gdźieby záráżony tego trunku vżył niżli dwánaście godźin záchwycenia minęło / to iest / pokiby iad sercá niedopadł.

Kárbunkuł morowy / to iest / bolączke ognistą morową leczy / liście miedzy dwiemá kámieńmi vtlukszy / ná nie plastrowáć. Abowiem we trzech godźinách iádowitość tego wrzodu káźi / vmartwia / y otwiera. Doświádczone lekárstwo.

Tákże sok / korzenie / iákimkolwiek sposobem vżywáne / ták sámego przez śie iáko w potrawie / álbo w trunku / bywa pewnym á doświádczonym rátunkiem.

Krosty z ćiáłá /

Swierzb suchy / y

párszywość wszeláką spądza / dla czego v Láćinnikow Scabiosa názwiská dostáłá / że świerzb / krosty / y wszelákie nieczystości z ćiáłá spądza / wárząc go w winie białym wolnym / ábo w miodowey sycie / nawet y w wodźie / á piiąc.

Tákże w nim śie kąpiąc. Też

Sok do máśći przymieszány toż czyni / ćiáło nią náćieráiąc. Jescze potężniey.

Tákże wárzona z Rutą polną / z Wołowym ięzykiem / á zwierzchołkámi chmielowymi / y piiąc przez kilkánaśćie dni porządnie ćiepło poránu.

Rány spáia y goi / świeżo źielona w czerwonym winie wárzona / tym ie przemywáiąc.

Wrzody /

Fistuły w pierśiách leczy / w białym winie do trzećiey cżesci wárzona y z korzeniem / tego po ośmi łyżek ná raz káżdego dniá ráno y ná noc trunkiem vżywaiąc.

Fistułom wszelákim /

Ránom ropistym /

Wrzodu / ktory zowią Káncer / czynią z niey niepospolity y bárzo vżyteczny trunek / tym sposobem: Biorą polney Dryakwie dwie garśći / Przetáznikn / Rzepiku / Czártowego źiebłá / Benedyktu / ábo pánny Máryey Rożyczki / Zánklu ná przepukliny po garśći / szerokiego Podbiału / Szádcu / Płucznikn / ábo Máiowey miedunki białey / Stonogowcu więtszego po poł garśći / korzenia polney Dryakwie trzy loty / Benedyktu korzenia dwá lotá / korzenia Celidoniowego lot. To wszystko drobno posiekáć / do tego cukru białego czwierć funtá / ná to nálać winá białego kwarte / á wody chedogiey studźienney pot gárcá / á zálutowawszy ćiástem wierzch / w kotle vkropu wrzącego piec / álbo sześc godźin wárzyć: Potym gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y w chłodnym mieyscu chowáć / káżdego dniá chorym ráno y ná noc po ośmi álbo dźieśiąći łyżek ćiepło dáiąc: Doświádczony trunek.

Tákże wrzodom / y sadzelom ćiekącym ná goleniách. Tákże też

Ciężko tchniącym: Weźmi polney Dryakwie więtszey / y z kwiećiem iey brunatnym / dwie gárśći. Polney Dryakwie kwiećie y z głowkámi / Száńty białey / szerokiego Podbiału po gárśći / Miechunek álbo Gárliczek cztery loty / Mirrhy rumiáney lot. Ziołá posiekáć / gárliczki y Mirrhe z grubá przetłuc. Cukru białego ośm lotow / wodki z więtszey Dryakwie polney / z źiela y z korzenia wypaloney / winá białego dobrego / po pułtory kwarty. To wszystko w cynowey konwi / ćiástem wierzch oblepiwszy / w kotle vkropu wrzącego / przez godźin pięć wárzyć / powoli dáć przechłodnąć / przecedźić / á ráno y ná noc po ośmi łyżek chorému ćiepło pić dawáć / ták długo / áż do zdrowia przydźie. Powtarzáiąc tego trunku wárzenie raz y dwá / á choćia y trzy.

Krew w ćiele zła y záplugáwiona polerinie.

Liszáie wszelákie / też fráncowáte.

Plamy ták czarne iáko białe ná ćiele wychedzą y spądzą / Polney Dryakwie korzenie y liśćie wárząc á piiąc. Tákże śie w niey kąpiąc / y máśćią z niey námázuiąc.

Bole fráncowáte w ćiele / w stáwiech:

Tákże wrzody fráncowáte / krosty y liszáie sprośne / tym sposobem vżywána iáko Sárzaparilla: zwlasczá korzenia wielkiey Dryakwie polney / wespoł z kwiećiem y głowkámi iey biorąc. Ktora ná Wiośne ma bydź do tego kopána / gdy z źiemie liśćie práwie dobrze wynidźie / spłokána / ochedożona / y vsuszona. Te / tym sposobem pokráiawszy iáko sarse / wárzyć: y ták ią własnie przypráwić / á przez dni czterdźieśći vżywáć ráno y ku wieczorowi / pocąc śie / y tákże diete pieczystym záchowáć / iáko w vżywániu Drzewá álbo Sarsy. Do pospolitego tákże trunku / tymże obyczáiem ma bydź przyprawiona iáko Sarsa / y żadnego innego trunku w tym lekárstwie nie vżywáć / okrom tego. Wszákoż / ktoby go niemogł vżywáć / tedy z nim winá przypráwionego / iáko pospolićie z inemi źioły y z korzeniem ich bywáią czynione / może miásto trunku pospolitego vżywáć. Bog wszechmogący dał káżdey kráinie

ykro-

Kárbunkuł. Krosty. Swierzb. Párszywość. Rány spáia. Wrzodo. Fistułő. w pierśiách. Ránom ropistym. Káncer. Dychawicznym. Krew. Liszáio. Plamom wszelákim. Fráncy.

Pierśiō. Káßlom. Tchnieniu. Pierśi y płucá wychedaża.

Pierśi roſprzeſtrzenia wychedażáiac.
Káßle z zimnych przyczyn odpadza/
Tchnienie ſnádne czyni/
Rope z wrzodow płucnych wychedaża/ y innym wielom dolegliwościom płucy pierśi bywa bárzo vżyteczna.

Bolaczkō w pierśiách y Pleurycznym.

Tákże bolaczkom w pierśiách/ álbo y pleurycznym wrzodom ták vczyn: wziać z połtory garsci liścia polney Dryakwie/ fig ſuchych miesiſtych/ ze dwánaśćie/ pokraianych/ Rozynkow wielkich/ ktore Cybebami zowa: albo inych miesiſtych/ iaderká z nich wyiawßy/ Lákryciey drobno pokráiáney w cienkie trzaſczki/ álbo ſkrobáney: naśienia Anyżowego po dwu łotu/ Kopru Włoſkiego dwá łoty/ Śliwek iedwabnych ták czarnych iáko rumiánych/ Koſaccu ábo Fiołkowego korzeniá Florenckiego po łoćie. To wßytko drobno pokráiać. Do tego cukru białego z ośm łotow przydáć/ wßyſtko w cynowa konew włożyć/ pułgárcá wody chedogiey ſtudziennej nálać/ zálutowáć/ y w kotle álbo w pannwi vkropu wrzacego przez godzin cztery pilno warzyć: powoli wychłodzić/ przecedzić/ á ráno y ná noc po ośm łyżek biorac ćiepło pić. Abowiem w pierśiach bolaczki zmiekcza/ zbiera/ y przez vſtá wyrzucá. Tab.

Tákże przećiwko temuż: Wziać tego ziela z połtory gárśći/ Podbiału ßerokiego ktory Tuſsilaginem zowia Láćinnicy garść/ śliw Dámáſcen z dźiesiatek/ Fiołkow Márcowych olekitnych garść/ Rozynkow drobnych dwá łoty/ Jedwabnych śliwek czarnych y rumiánych po dwudzieſtu/ Lákryciey ſkrobáney łot/ Cukru ćiagnionego ßeść łotow/ miodu odßymowánego dwá łotá: To co potrzebá pokráiáć/ chedogo ſpłokawßy naprzod pośiekáć/ y wßyſtko weſpoł w konew cynowa álbo w fl[illegible]ße włożywßy/ wody chedogiey kryniczney nalać/ záßpontowáć: y w vkropie przez kilká godźin pilno z kotłá warzyć/ y tym ſpoſobem iáko ſie wyßey powiedziało trunkiem vżywać.

Tákże ná toż trunek doświádczony: wziać polney Dryakwie/ Czártowego ziobrá po garśći/ Fig ſuchych miesiſtych/ zpłokánych y pokráiánych dwánaście/ naśienia Włoſkiego kopru/ Lákryciey ſkrobáney po dwá łoty/ korzenia polney Dryakwie/ korzenia czártowego ziela/ Anyżu/ Jedwabnych śliwek czerwonych y czarnych/ Rozynkow mieśiſtych bez pecek/ álbo drobnych/ korzenia Fiołkowego po łoćie/ naśienia Fengrekowego kwinte. Naśienia zgrubá przetłuc/ ziołá y korzenie drobno pośiekáć/ Cukru lodowátego y ćiagnionego po cztery łoty do tego przydáć/ ná to wlać wody ſtudzienney chedogiey połtorá gárncá/ y w cynowey konwi zálutowawßy w kotle vkropu wrzacego/ pieć álbo ßeść godzin wárzyć: A po ośmi/ álbo dźieśiaći łyżkách ráno y ná noc ćiepło przez czás niemáły bráć.

Flágmy z pierśi wywodźi.

Sok tego źiela klárowny z miodem zmießány/ á po łyßce vżywány/ flagme z pierśi wywodźi. Toż czyni korzen iey miałko vtárty/ á ze trzemá cześćiámi miodu záczyniony ná kßtałt lektwarzu/ biorac go ná raz iáko poł kaßtánu. Tákże ropa pluiacym tego vżywać dobrze.

Ropa pluiacym. Káßlu.

Káßel z zimney przyczyny záſtánawia: Wziać tego źiela dwie garśći/ Podbiału wielkiego garść/ Hiſopu pieć garśći/ fig ſuchych miesiſtych opłokanych/ á na czworo roztrećonych ßeść łotow/ Lákryciey/ Rozynkow drobnych swieżych/ Śliw ſłodkich Węgierſkich po dwá łoty/ Cybeb/ śliwek iedwabnych czerwonych y czarnych/ po połtorá łotá/ ná to wßyſtko nalać wody chedogiey garniec/ winá przedniego poł gárcá/ ábo wody połgarcá á winá kwarte/ y przy węgliſtym ogniu do trzećiey cześci wywrzenia wárzyć/ przecedźić/ do tego przecedzenia cukru kreconego/ miodu iárzecego po ßeśći łotow dáć/ znowu wárzyć á ßymowáć/ przecedźić/ á po ośmi ábo dźieśiaći łyżek ćiepło rano y ná noc vżywáć.

Płucom gniiacym.

Płucom gniiacym/ wziać korzenia tego źiela dwá łoty/ Przetárżniku álbo Veroniki/ kwiátu Darnowego po garśći: źiele y korzenie pokraiać/ ná to winá przedniego y wody ſtudzienney po kwarćie nálać/ zálepiwßy konew ćiaſtem dla wyßćia páry/ w kotle vkropu wrzacego przez godźin trzy warzyć: A gdy wolno y powoli przechłodnie/ przecedźić/ á káżdy dźień czterykroć po ßeśći álbo śiedmi łyżek ćiepło dawáć pić.

Albo tym ſpoſobem: korzenia tego źiela wziać dwá łoty/ Płucniku álbo Máiowey miedunki białey/ wierzchołkow z Zánklu/ kwiatkow ćiernowego drzewá/ Veroniki ábo Przetárżniku po łoćie: To wßyſtko ná proch miálki vtrzeć/ kołaczkow z Rożanego cukru miałko vtártych ßeść łotow/ y po poł łoćiu tego ráno y ná noc vżywáć na grzance w winie ſłodkim obmaczáney.

Gliſtom.

Czerw z żywotá wypadza/ ſoku z łyżek ßeść z tego źiela świeżego ćiepło vżywáiac. Toż

Pleuryczney bolaczce.

Bolaczce w pierśiach/ álbo pleurze ſłuży. Tákże

Vkąßonym od weżá y niedźwiatká.

Vkaßonym od weżá y niedźwiatká trunkiem vżywány/ przeklárysikowawßy go. Albo z wárzonego iuche piiac/ ſámo też źiele zwierzchu ná ráne przykłádáiac. Albo w ſoku chuſteczke maczáiac/ á ná ráne kłádac.

Przećiw morowemu powietrzu.

Przećiwko morowemu powietrzu: wziać ſoku kláryfikowánego łotow ßeść/ octu z Gwoździkow polnych/ ábo octu z kwiećia kożiey ruty łot álbo łyßke dobra/ Dryakwie przedniey kwinte: To weſpoł dobrze zmießawßy/ záráżonemu ćiepło dáć wypić nakrywßy go co nalepiey/ żeby ſie przez trzy godźiny poćił. Tab.

Albo

dány/ bole w nich vſmierza.

Zlinogorz.

Slinogorz w gárdle leczy/ ziele tłuczone/ ná gárdło y ßyię wßyſtkę plaſtruiąc ćiepło. Toż ſok czyni/ ćiepło nim gárgaryſm y częſto czyniąc.

Przymiotom ogniſtym z puchliną.

Przymiotom ogniſtym z puchliną: wziąć tego źiela dwie częśći/ Bábki iedne część/ vśiekáć/ álbo przetłuc/ y w occie winnym oſtrym/ á w wodce Rożáney wárzone y przykłádáne. Tab.

Morowym boleczkom.

Ná morowki/ álbo morowe bolączki/ ſámo źiele świeżo źielone plaſtruiąc/ otwiera ie we trzech godźinách/ y iad wßytek potężnie z nich wyćiąga. Drudzy przydáią ſoli trochę do tego: A gdy ſię iuż przepuknie y otworzy/ wziąć świeżo źielonego źiela garść/ y vtłuc w możdżerzu/ ze czteroma łoty wieprzowego ſádłá/ álbo ſmálcu/ Dryákwie przydawßy do tego przedniey quinte: weſpoł co napilniey vmießáć/ y ná otworzyſtą bolączkę plaſtrowáć/ bárzo ſię rychło záwrze y zgoi.

Albo wziąć żywice Terebintowey/ álbo Terebintyny/ raz cztery ſokiem polney Dryákwie przepłokáney/ cztery łoty/ máki Jęczmienney dwá łoty/ żołtki dwá świeżych iáiec/ ßáfránu/ ſárkokole/ máſtiki/ kádźidłá kramnego/ miáłko vtártych/ po puł quinty. Z tego wßytkiego máść vczynić/ á ná fláytuchu rośćiągnąwßy/ w bolączki otworzyſte kłáść/ á ná wierzch plaſtr wyżßey pomieniony z tego źiela.

Dymienicom powietrznym.

Dymienice morowe gdźieby ſię otworzyły/ máść przerzeczona wychędaża ie y goi. A ieſzcze potężniey piiąc káżdego dniá po cztery álbo pięći łyżek/ ſoku tego źiela. Albo miáſto tego/ po quinćie prochu z ſußonego tego źiela/ á z źiela głowienkowego zárowno/ káżdego dniá z wodki polney Dryákwie czteromá łyżkámi álbo z pięćią ćiepło. Ták długo biorąc/ áż ſię dymienice zágoią.

Tákże polney Dryákwie liśćie z ſolą vtrzeć y ná bolączki morowe przykłádáć/ bárzo ie prędko omartwia. Potym wziąć tegoż źiela liśćia y z młodym kłączem/ Koßtiwału po gárśći/ drobno pokráiáć/ y z wieprzowym ſmálcem vtłuc. Tego káżdy dźień czterykroć przykłádáć ná bolączkę/ rośćiągnąwßy ná chuśćie.

Albo/ wziąć cztery gárśći tego źiela świeżego/ y vtrzeć go z doſtátkiem wieprzowego ſádłá/ przydawßy dwá łoty przedniey Dryákwie do tego/ á kłádź czterykroć káżdego dniá ná dymienice morową/ ábo ná bolączkę.

Dymienicy y boleczkom.

Dymienice/ y Bolączki inne twárde rozpądza/ álbo ie zbiera y w otok obráca/ Dryákiew polna z korzeniem ſwym/ w oliwie y w occie moczona przez noc: potym vtrzeć trochę ßáfránu przydawßy/ iáko plaſtr vczynić/ y przykłádáć.

Wrzodom

Wrzody otworzyſte/ y Sadzele ná ktorymkolwiek mieyſcu będące/ wychędaża y goi/ polna Dryákiew y z korzeniem ſwym/ w winie czerwonym wárzona/ á chuſteczki w ſoku iey obmaczáne ná toż przykłádáne. Z tegoż też korzenia ſußonego/ y prochem záſypowáć ie dobrze.

Sadzelom

Złote żyłki zaſtánawia.

Złotych żyłek tok krwie zbytni záſtánawia/ polna Dryákiew świeżo plaſtrowána.

Tákże kąpánie po pás dwákroć káżdego dniá ráno y ná noc po godźinie śiedząc/ w tym źielu z Dźiewánną wárzonym/ toż czyni.

Fiſtułom w ſtolcu.

Fiſtuły w ſtolcu záwieráią/ y goi/ prochem z liśćia y z korzenia tego źiela ie záſypuiąc. Ale potrzebá tegoż korzenia prochu po quinćie/ przez dni czterdźieśći porządnie/ z ßeśćią łyżek tegoż źiela wodki/ ráno y ná noc pić ćiepło.

Dźiury y wrzody ná członkách wſtydliwych.

Dźiury/ y Szkodliwe záwrzedźiáłośći ná członkách wſtydliwych oboiey płći/ ſok z źiela tego wymywáiąc ie/ y ſprzycowánie w nie czyniąc: á fláytußki w nim obmaczáne kłádąc.

Spuchłemu korzeniowi męſkiemu: Tákże y moßnom: wziąć polney Dryákwie/ cżczego Kokornaku/ ktory polną rutą wtorą zowią/ po rowney częśći. To oboie w wodźie wárzyć/ á wyiąwßy źiołá/ w wodźie oney po pás ćiepło ſię kąpáć/ álbo tylko ſam ten członek w niey trzymáć. Potym one źiołá wárzone vtrzeć w donicy/ álbo w możdżerzu/ máki Bobowey połowicą mniey od źioł pomienionych/ kminu kramnego tákże mniey połowicą od máki/ wieprzowego ſmálcu ile potrzebá do vczynienia plaſtru. Ten rośćiągnąwßy ná chuśćie ćiepło/ ták moßná/ iáko korzeń obłożyć. Ná te rzeczy ieſt ten plaſtr doświádczony.

Kile.

Záwrzedźiáłość tegoż członku/ álbo Kile leczy: Wziąć polney Dryákwie/ kobelego ſczawiu ogrodnego álbo śianego/ ſlazu máłego/ świeżo źielonych/ zárowno/ pośiekáć drobno/ w winie wárzyć/ áż źiołá rozewreią ná kaßę/ vtrzeć w donicy z wieprzowym ſmálcem/ y tym ná chuśćie rozwiodßy okłádáć.

Gąśienice y mßyce ná drzewách ſpądza.

Gąśienice/ y Mßyce ná drzewiách ſádowych y ná źiołách morzy/ okurzáiąc ie dymem polney dryákwie/ bądź ſuchą álbo świeżą.

Máśći inne oſobliwe.

Vnguentum.

SOku polney dryákwie/ ták wielkiey iáko mnieyßey: Soku z ſczawiu kobelego śianego: Oleyku Bobkowego y Máſtikowego: to weſpoł wárzyć. Potym przydáć Terpentiny/ Gleyty ſrebrney/ Trzećiey vmorzoney dobrze cżczą śliną: Soku z Bożego drzewká/ ſoku z Złotogłowu/ ktory też kozimi iaykámi miánuiemy. Trochę do tego prochu

czarney

czarney ćiemierzyce. To wßyſtko co napilniey vmießáć:

Parchom

Párchy złe y práwie iákoby nieuleczone/ tym náćieráiąc / wielkim á doświádczonym ieſt lekárſtwem. Toż

párßywośćiō injm. Strupō. Kroſtom. Lißáiom.

Tež wßytkie inne párßywośći/

Strupy/

Kroſty/

Lißáie rozmáite ſuche/ świerzbiące/ y boleiące ſpądza.

Swierzbiaczkō.

Swierzbiaczki y inne zeßpecenia ćiáłá ſćiera/ y wychedaża ćiáło po wierzchu.

Tákże ná też złe párchy máść doświádczona: Wźiąć ſoku polney Dryakwie wielkiey y máłey / ſoku z Kokornaku czczego / ſoku z kobelego Sczawiu ogrodnego po ośmi łyżek / oliwy co naſtárßey trzy kwáterki/ octu winnego oſtrego pułtory kwáterki. To wßytko weſpoł ná węglu ogniſtym powoli wárzyć/ áż wßytká wilgotność y ocet ſtrawi ſie. Potym przecedźić y mocno wyżąć / przyłożyć do tego ßeść łotow woſku/ ſmoły álbo máźi dwá łoty: potym wźiąć ćiemierzyce białey y czarney / śiárki żywey álbo ogniem nie przepuſzczáney/ czarney gorney śiárki/ ktora Atramentem krußcowym/ álbo kopánym zowią/ wapná nie gáßonego/ Arſeniku álbo złotołuſku/ Gleyty ſrebrney / Koperwáſeru białego/ Hálunu/ Gáláſu.

Kaminruß/ Keßelbraun.

Grinßpánu puł łotá/ trzećći puł łotá. To wßytko co napilniey vmießáć y vtrzeć / żeby byłá máść/ ná goienie párchow / ktore práwie z gruntu goi / mázáć ie dźień wedle dniá by do dźieśiąći álbo dwunaśćie dni/ przemywßy głowę raz moczem nápoły z octem oſtrym zmießawßy.

Strupō. świerzb. Lißáiom.

Ná ſtrupy inne máść/ Tákże oſobna.

Swierzbu/

Lißáiom ſuchym y mym zmázom ná ćiele: wźiąć ſoku tego źiela z ośm łotow / álbo łyżek / oleyku Bobkowego ßeść łotow. To weſpoł ná wolnym węgliſtym ogniu do ſtrawienia ſoku / przecedźić / śiárki żywey / Srebrney gleyty po łoćie / y co nalepiey weſpoł vmießáć. Albo też ták/

Soku polney Dryakwie/ octu winnego oſtrego / po dobrey częśći zárowno. To weſpoł wárzyć ná wolnym ogniu do zgęſczenia oleiu álbo miodu/ y tym náćieráć

Swierzb Strupy.

Swierzb wßeláki/ y

Strupy. Abo też tym ſpoſobem:

Wźiąć ſoku tego źiela / Siárki/ Gleyty/ Bláywáyſu/ ábo ołowney bieli/ oliwy/ woſku ile potrzebá/ zmießáć/ y tym náćieráć.

Aqua ſtillatitia.

Wodká z polney Dryakwie.

POlney Dryakwie wodká / oſobliwych ſwych ſkutkow do chorob wnętrznych/ nietylko w Aptekách / ále y w prywatnych domách/ v rządnych goſpodyń znáyduie ſie/ ktora tym ſpoſobem bywa palona: Wźiąć Dryakwie polney gdy práwie dożrzeć ma z korzeniem y z kwiećiem / pośiekáć co nadrobniey/ y dyſtylowáć z Balneum maris: Potym do káżdego połgárcá wodki/ tegoż źiela y z ſwym korzeniem ſußonego zgrubá przetłukßy po ośmi łotách / y w Balneum maris zalutowawßy / przez cztery dwádźieśćiá godźin żeby mokneło: potym wolnym ogniem przećiągnąć/ á ná ſłońcu iárkim wyzonowáć/ że ſie wytrybuie. Tá

Mocy y ſkutkow tychże ieſt/ ktorych ſámo źiele świeże y ze wßyſtkimi należnośćiámi ſwemi. Zwłaſczá wnętrznym doległośćiam pierśi y płuc/ dáiąc tey z iákimkolwiek ſyropem / pierśiom należącym z Liquiritie/ álbo z Hiſopu/ ábo z Szánty/ ábo z Iuiub/ álbo z Fiołkowym. Tab.

Pierſiom Płucom.

Sáme też piiąc/ kroſty/ świerzb/ lißáie z ćiáłá ſpądza.

Kroſtom Swierzb. Lißáiom Krew pleruie.

Krew záplugáwiona w żyłách chędoży y poleruie. Tab.

Do trędowatośći ſkłonnym vżyteczna/ częſtokroć iey vżywáiąc. Tenże.

od trądu záchowuie. Fráncy.

Fránce máiącym/ wielkim rátunkiem bywa czeſto ią trunkiem vżywáiąc.

Czáſu powietrza morowego bárzo potrzebna/ z Dryakwią/ ábo z Mitrydatem / álbo ze złotym iáiem vżywana / po ktorey ſie pocić co nalepiey/ po záchwyceniu iádowitego powietrza. Tenże.

Czáſu powietrza morowego.

Szyßkom boleiącym/ po ßeśći łyżek iey ráno y ná noc biorąc. Tákże w wino/ y w piwo iey przylewáć dobrze.

Szyßkō.

Rány wnętrzne/

Przepukliny/

Ránom Przepukłym. Ránom ćiętym y kłotym.

Rány ćięte y ßtychowe álbo kłote goi/ po ßeśći álbo śiedmi łyżek ćiepło / ráno y ná noc piiąc iey. Tákże przylewáiąc iey do piwá y winá do ſtołowego poſpolitego trunku.

Suchotnym.

Suchotom bywa rátunkiem / wźiąwßy iey ná raz ßeść łyżek/ ſyropu Lákrycyowego dwie łyßce / ſyropu z włoſkow Mátki Bożey łyßke/ y ná czczo dáć ćiepło pić/ tákże też ná noc przez nie krotki czás to czyniąc.

Káßlu. bolaczkō. Pleurze. Płucom/ Pierſiom

Káßlu/ y

Bolączce w pierśiách/ álbo pleurze.

Wychedożeniu pierśi y płuc z wilgotnośći flágmiſtych. Tákże z ropiſtych/ tenże trunek ſłuży. Tab.

Pleurze

W pleurze/ álbo w kłoćiu w bokách / wźiąć tey wodki/ z świniego mleczu/ álbo z Podrożniku płonnego/ ktory też Mnißkiem/ y świnim pyſkiem zowią po ßeśći łyżek: Tego połowice ráno/ drugą ná noc ćiepło choremu dáć wypić. Tenże.

Albo też ták: Wźiąć Dryakwie polney wodki/ Głowienkowey/ y z Hiſopu dyſtylowánych po dwu łyżek/ y to ná raz ćiepło dáć trunkiem ráno. Ták wiele ná noc.

W pleurze/ y w bolączce w pierśiách / wźiąć

tego ziela wodki trzy kwáterki/ álbo kwarte/ polney Roże suchey garść/ cukru kreconego pieć lotow. To wszystko w cynowey pulgárcowce ćiástem zálepiwszy/ w panwi wrzacego vtropu z czwierć godźiny wárzyć. A gdy powoli przestydnie/ przecedźić y choremu trzykroć iednego dniá po sześći álbo śiedmi łyżek ćiepło pić dáwáć/ w cztery á w cztery godźiny.

Bolączce w pierśiách. Bolączce w pierśiách/ wodki polney dryakwie wźiać / wodki Czártowego źiebrá / wodki z Morskowych iágod/ wodki Tyrlicowey po kwáterce / wodki száłwiowey pul kwáterki/ syropu z tego źiela / to iest/ z Dryakwie polney/ syropu z Włoskow Mátki Bozey / Lodowátego cukru po cztery loty. To wszystko w pulgárcowke cynowa wlawszy/ wstáwić do wody goracey/ żeby sie rospuśćiły one syropy y z cukrem. Przecedźić á w cztery y w cztery godźiny tego po sześći łyżek ćiepło choremu dawáć pić.

Wnetrznym bolączkom. Bolączkom wnetrznym w ćiele / wźiać wodki polney Dryakwie wielkiey/ wodki dryakwie polney mnieyszey/ Borakowey wodki/ polney rożey wodki po kwáterce/ cukru z Hizopowych kwiatkow cukru/ syropu z Lákryciey/ Fiołkowego cukru po cztery loty. To wszystko w cynowey konwi w wode goraca wstáwić/ żeby sie rozplynelo : potym przecedźiwszy / po sześći łyżek ćiepło choremu pić dawáć/ tákże w cztery á w cztery godźiny.

Krew wychedza. Krew w żyłách záplugáwiona polerunie: Wźiać tego źiela wodki/ polney ruty wodki/ z chmielu wodki/ po kwáterce/ wodki Borakowey/ z wołowego iezyká wodki/ ożánkowey wodki / po rowney kwáterce : syropu z kámianki włoskiey/ Epithymum zowia. Syropu polney ruty/ cukru z kwiatkow wołowego iezyká/ po ośmi łyżek. To wszystko wespoł w cynowey pulgárcowce we wrzaca wode/ dla rospuszczenia wstáwić/ á przecedźiwszy / po osmi łyżek ráno y ná noc ćiepło choremu pić dawáć.

Fistuły y wrzodom gniiecym y ćiekącym. Fistuły/ y Inne płynace zágniłe wrzody y sádzele wychedzą y goi : wźiać wodki polney dryakwie łyżek sześć/ korzenia tegoż źiela miałko vtłuczonego quinte. To trzy godźiny przed obiádem ná czczo/ drugie trzy przed wieczerza tákże pić ćiepło. Czyniac to przez dni 40.

Ślinogorz. Ślinogorz w gárdle máiacym / sáma ta wodka ćiepła gárgáryzuiac leczy. A iescze lepiey / wźiawszy iey z pułkwarty / gorzałki do tego cztery łyżki przylać / y co czwartey godźiny gárgáryzm sobie tym czynić.

Krostom wrzedźienicom. Krosty iatrzące y boleiace. Tákże Wrzedźienice palace álbo ogniste ná dźieciach / y ná ćiáłách subtelnych / roskosznieyszych y piesczeńszych vkłáda/ y boleśći vśmierza/ nia ie obmywáiac/ álbo chusteczki maczáiac / y ná nie kłádac. Jescze potężniey to czyni / gdźiebyś do niey troche Boráksu złotniczego przydał.

Dźiury y rány w członkách wstydliwych. Dźiory y rány szkodliwe y záplugáwione / ná członkách wstydliwych oboiey płci / wychedaza y goi / przerzeczona wodka / chusteczki ćienkie ábo flaytuszki w niey maczáiac y przykłádáiac. A iescze potężniey bedźie/gdźie troche Háłunu y kámnego kádźidłá bárzo miałko vtártych/ w tey wodźie rozmáczáć/ á tym wymywáć. Chusteczki tákże ćienkie w tey maczáiac/ przykłádác. Też w dźiory nia szprzycowáć.

Syrop z polney Dryakwie.

Syrupus. W Porzadnych Aptekách / á ile w Włoskich/ z tego źiela bywa syrop tym sposobem czyniony. Biora soku z tego źiela klárysikowánego funt/ drugi funt wody ieczmienney/ w ktoreyby pánny Máriey włoski / Rozynki wielkie mieśiste/ pecki z nich wyiawszy/ były wárzone. A przecedźiwszy/ do tego przydác dwá funty białego cukru/ y ná weglistym ogniu zlekká áż do zgesczenia własnego wárzyć. To w chedogie Tureckie naczynie wlać/ y trzy czwierci lotá/ ábo trzy quinty korálu czerwonego connamieley vtártego/ węzełkiem w czerwoney rzadkiey kitayce/ ábo w czerwonym Cyndálinie w tym syropie záwieśić. Ten

Płucom. Płucom záwrzedźiáłym/ wielkim y kosztownym bywa lekárstwem / z tegoż źiela wodká po cztery álbo piaći łyżek vżywána ná czczo káżdy dźień/ ábowiem wszelákie szlámowátośći/ y ropy z nich wychedzają. Przeto

Flágmy z płerśi y ropę wywodźi. Suchotnym/ Dychawicznym bárzo służy. Tákże Krew záplugáwiona w ćiele przechedaza/ y ztad też Swierzb/ Krosty/ Lissáie/ y inne zmázy y Plámy ná ćiele sćiera.

Suchotom. Dychawicy/ Krwi plugáwey. Swierzb Krosty/ Lissáie

Czásu powietrza morowego/ vżywáia go z wielkim vżytkiem y rátunkiem.

Czásu powietrza. Sprzećiwia sie też zágniłośći wszelákiey w ćiele/ ták wilgotnośći przyrodzonych iáko nieprzyrodzonych/y broni potężnie/badź sámego vżywáiac / badź z inymi wodkámi należacymi.

Broni zágniłośći w ćiele. Też do tego wszytkiego ten syrop vżyteczny/ do czego sámo źiele.

Polney Dryakwie kwiatki w cukrze.

Conserua. Bywa konfekt z kwiećia tego źiela morego á z cukru robiony/ tym sposobem. Náobierawszy kwiećia / siekaczámi drobno posiekáia : potym ze dwiemá czesćiomá cukru białego w możdźerzách tłuka / potym w naczyniu Tureckim do roku dla potrzeb chowáia. Ten

Káßlu. Plucom. Pierſiom. Káßle vśmierza/

Plucom y pierśiom záwrzedźiálym. Tákże wßelákim inym záwrzedziálośćiam wnetrznym bárzo vżyteczny bywa.

Powietrzu morowemu. Czáſu morowego powietrza/ dla vſtrzeżenia zárázy/ bywa z wielkim rátunkiem vżywány ná czczo / iáko pul Włoſkiego orzechá.

Dźiećiö. Też y dźiatkom máłym / dla tegoż może go beſpiecznie dáwáć.

W inych tákże doległośćiách / tákże iáko ſyrop/ álbo ſámo źiele.

Sal Scabioſę.

Sol z polnéy Dryakwie.

Z Polney Dryakwie / Sol niepoſpolita może bydź robiona/ biorac ia ze wßyſtkim/ to ieſt/ z korzeniem z klaczem y z kwiećiem ſußona/ y ná popiol ſpalić. Z tego ſol/ iáko ſie przedtym ná wielu mieyscách o tym powiedźiálo : miánowićie w Rozdźiale o Piolynie. Tá ſłuży

Dychywicy/ Frácy. Morowemu powietrzu. Parchom Trędu. Kroſtom Lißáiom.

Dycháwicy y ćiezkiemu tchnieniu/
Fráncuſka choroba zdietym/
Czáſu powietrza morowego /
Parchom ná głowie/
Tredowátośći/
Kroſtom/
Lißáiom/
Swierzbiaczce/ y inym wysßey opiſánym chorobom/ ná raz trzećia częsć quinty z iey wodka/ álbo z czym inym dáiąc. *Swierzbiaczkö.*

Rozſądek.

STárzy Ziolopiſowie/ ták Greccy iáko y Láćinſcy/ o zacnych y známienitych tego źiela ſkutkách máło co/ álbo nic niewiedźieli: przeto też w ſwych kſięgách o ziołách ſpiſánych/ nic nam potomſtwu ſwemu nie zoſtáwili. Aż z Láćinſkich niektorzy/ pilnie ſie przypátrzywßy iego przyrodzeniu / ieli go do wrzodow/ bolaczek/ ſadzeli / kroſt / vżywáć : y od tychże ſkutkow dáli mu imie Scabioſa, że kroſty/ świerzb/ y inne ßkárádośći z ćiáłá ſpadza y wychedaża. Potym záczáſem nálezli / że okrutnym y niebeſpiecznym bolaczkom morowym / ktore Garbunculos Anthracas, Grekowie y Láćinnicy miánuia/ wielce ſłuży. Tákże innym niedoſtátkom y dolegliwośćiam ćiáłá/ ktoreſmy z rozmáitych Ziołopiſow/ pilnie zebrawßy/ w tym Rozdźiale opiſáli.

Náßy dáli mu imie / Polna Dryakiew: przeto / iż iáko prawdźiwa Dryakiew / tym chorobom / y inym wielu / á rozmáitym / bywa wielkim lekárſtwem : ták też to źiele / á miánowićie przećiw powietrzu.

Stebá/ álbo Chábr wielki/ Rozdźiáł 11.

Stœbe & Stæba, Colymbas, Phleo & Phleum.

Stebenkraut.

Chábr / który y Chábrkiem czerwonobrunatnym/ y Stebą zowiemy/ dwoiáki/ ſámiec y ſámicá : ábo wielki y mnieyßy. Pierwßy ma korzeń długi biały / z niewielą odnóżek / ná pálec mnieyßy wzmieß / podczás mießeyßy. Liść ſpodni z korzenia pochodzący / podobny Podrożnikowemu/ ábo polnéy Dryakwie wietßéy : miekki/ koſmáty / z biáłálſnący. Ale liśćie po klaczu y rozgách mnieyßé / miálko wykrawáné / ſpiczáſtßé / oſtré y kolacé. Z korzenia dwie / podczás trzy rozgi łokietné oble/ pochodzą / podczás wyßßé : odnożek niemálo máiąc / ná których w wierzchu glówki/ podobné Bláwatowym głowkom / rumiánobłekitné kwiatki z śiebie wydáiąc / tym kßtałtem iáko y Modrak. Po kwitnieniu naśienie náſtepuie w białych ßupinkach / Krokoſowému podobné / iedno dobrze drobnieyße. Smáku to źiele y z ſwoim naśieniem gorzkiégo / y ćierpkośćią ſwoią śćiagáiącégo.

Klein Stebenkraut. Wtóry : Liśćia ßerokiégo / długiégo / y ná wiele drobnych liſteczków głeboko wykrawánego z biáłálſnące / podobné liśćiu kwiátu wßyſtkému wtorému / który Iaceam alteram zowiemy / tylko że zupełnieyße. Klącza obłégo / gáłężiſtégo / ná wierzchách główki iákoby łuſkámi iákimi obłożoné / lſnącé / y ták bárzo do głowek Wßyſtégo kwiátu podobné / że záledwie iedno od drugiego rozeznáć / tylko że klącza wietßégo y wyßßego.

Mieysce.

Gdźie Stebe Dioſkoridowe rośćie.

Piſze Dioſkorid / ktorego Plinius náśláduie. Tákże Theofráſt Ariſtofanes/w komediey o żábách/ że ná bágnách / ná błotách / y w ieźiorách rośćie / zwłaſczá w Grecyiey w ieżierze/ktore Orchonemum zowią. Ale náſze ná ſuſzy / abo ná lądźie/ ná miedzách/ miedzy zbożem / zwłaſczá pierwſze abo więtſze/ ná winnicach y mieyscach iáłowych / przy drogách y śćieżkách. Mnieyſze tákże / ále bywa indźiey w ogrodách ſláncowána.

Przyrodzenie

Przyrodzenia y złożenia z żywiołow / iáko Gálen o ziołách piſząc / powiáda go bydź w trzećim ſtopniu ná początku wyſuſzáiące y rozgrzewáiące/ zwłaſczá pierwſzy / á to liśćie y naśienie/ktore do potrzeb lekárſkich przychodźi / ſtwierdza y do kupy śćiąga. Wtory trochę wolniey wyſuſza.

Moc y Skutki.

Czerwoney ćiekączce bywa rátunkiem / liśćie y naśienie wárzone / á kliſtera dawáne : ábowiem záwśćiąga y zátwierdza. Dios. Gal.

Czerwonce.

Vſzom záwrzedźiáłym y ropiſtym/táż iuchá ciepło wpuſzczána / ieſt lekárſtwem. Tenże.

Vſzom ropiſtym.

Oczom krwią záćiekłym z vderzenia/ bywa rátunkiem liśćie iego tłukąc á przykłádáiąc. Tenże.

Oczom krwią záćiekłym.

Tok gwałtowny z kądkolwiek krwáwy / záwśćiąga / liśćie tłuczone álbo ſok z niego wyżęty puſzczáiąc.

Krwie toku zbytniemu.

Rány wielkie ſpaia y goi / wymywáiąc ie wodą/ w ktoreyby był wárzony : liśćie tłuczone ná nie przykłádáiąc. To potężniey czyni w czerwonym winie cierpkim wárząc / á wymywáiąc.

Ránom wielkim.

Chobotna Wyká/ Rozdźiał 12.

Clymenum, Lathyrus maior, Calycathemum.

Wilderbs.

Chobotna Wyká / ktora też drudzy powoiem wielkim poſpolićie miánuią. Łodyga ieſt Bobowemu podobnego / czworogránowitego / y kolankowátego : Srzodkiem tychże kolanków troche rozdętego y miąſzego / ále záś z końcow ćienkiego. Liśćie ma máło nie rowne Bábczánemu / tákże też źiebrowáte. W wierzchu záś tego ſą iákoby dwá mieſzki / z ktorych ieden ku drugiemu z lekká náchylone: Naśienie ſwe w ſtrączkách obdłużnych mocno záwieráiąc.

To o wyce chobotney Mátthеolusowey / iesli wlasnie iest Clymenum.

Mieysce.

Rośćie w równinách / rośćie y ná págorkach/y mieyscach górnych/ iednák napozornieyszy/ y nawybornieyszy/ który ná górách rośćie.

Przyrodzenie.

Chlodzącégo / y wysuszáiącégo iest przyrodzenia/ ná przodku wtórégo stopniá / zátwierdza / y záwściąga.

Moc y skutki.

Sok ze wszystkiego zielá/ y korzenia iego wygniecony/á trunkiem vżywány/chárkánie krwia záſtánawia. Dios.

Biegunki tákże biáłá záwsciąga.

Vpláwy rumiáne záwsciąga / tenże piiąc. Dios.

Tok krwie z nosá hámuie/

Rány świeże ciete spaia/y goi: liśćie świeże vtłuc/y przykłádáć/ chociay z ſtraczem/ y ták długo to przykłádáć áż ſie zgoia. Dios.

Około pepká bolenie/ álbo gryzienie.

Bole w ſłábiznach pod ziebry vkłáda/ szosta cześć quinty nasienia iego z winem piiąc białym/ przez dni 30. porządnie.

Szkodźi

Ták ziele sámo/ iáko nasienie/ álbo ziárno iego/ od meżczyzn vżywáne/ czyni do plodu nie sposobne y nieczemne.

Rozsądek

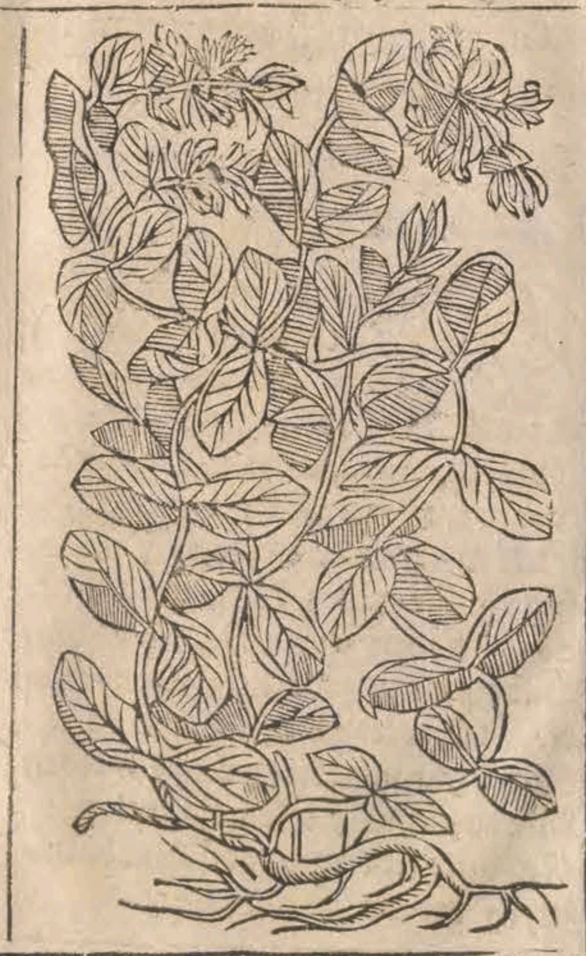
Rożne iest o nazwisku tego ziela v ziolopisow mniemánie. Jedni Clymenum Powoiem wielkim chca mieć. Ale że tych Powoiow ták máłych iáko wielkich iest nie máło/ niewiem do ktoregoby to Clymenum przywiązáć. Zowia go drudzy / zá ktoremi y myśmy sie vdali / Wyka chobotna/ Mattheolusá náslá duiac. Jedno ieśli to prawdziwie Clymenum Greckie iest / nie możemy pewnie tego twierdźić : gdyż y Mattheolus sam w tey mierze watpliwość ma. Bo sá inni ziolopisowie / iáko Lobelius / Pena/ ktorzy Bukwice wodna/ prawdziwe Clymenum Dioſkoridowe chca mieć. Ale ći ktorzy Clymenum/ Mydelnice náſze/ábo plonna Bázylia / Saponariam Láćinnicy zowa/ chca mieć / nagorzey rozumieia.

Powoy wonny / álbo Przewierćien/ Rozdźiał 13.

Periclymenum, Matri ſylua, Lilium inter ſpinas, Volucrum maius, Vinceboſco, Caprifolium.

Geißblatt/ Durchsichlig/ Szpecklig‑n / Wadtwindt/ Zauuling.

Zowia drudzy to ziele Kozim Powoiem. Jest niſkie / y równym polożeniem rozdzielone: liśćie para około kłącza máiącé/nie wielkie biáláwé/Bluſczowi podobné/ ná prątkách iákby przewierciáné tkwiacé. Miedzy ktorym liśćiem / á ile przy wierzchu látorosłki / ná ktorych kwiećie Bobowemu podobné / biálé/ przyokrągleyszym / podługowáte/ pachniące/ z liſtu iáko ze dzwonká iákiego gronkámi pochodzące.

Z tego naśienie twárdé / y do wyłusczenia z łupinek trudné. Korzenia miąsszégo / oblégo / we wnątrz białégo / z wielą odnożek drobnych. Jest iescze sześć inych rodzáiów tego źiela / iedno że są iednychże skutków z pierwszym / dálszégo opisánia ich nie rozumiałem bydź potrzebnégo.

Mieysce.

Rośćie rádo przy płoćiech / wiiąc śie około rózg. Rośćie téż po polách / y ná rolách. Indźie téż vmyślniego w ogrodách flancuią. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa bárzo y wysusza / co śie z smáku sámégo znáczy. Bo liśćie zuchánė ma nieiáką ostrą gorzkość w sobie. Tákże przywiętszym y częstszym trunkiem vżywány / mocz krwáwy wywodźi.

Mocy skutki.

Liśćie y naśienie tego źiela / tylko przychodzą do vżywánia lekárskiego.

Ślężione nápuchła y nábrzmiała śćieśnioną y trawi / z nasienia tego kołaczki poczyniwszy / z ktorych po quinćie / iáko Plinius pisze przez trzydźieśći dni / á iáko Dioszkorides / przez czterdźieśći / bráć potrzebá. Toż też bolenie iey vśmierza. — *Ślężienie.*

Gwiżdżotchniącym / to iest / ktorzy nic mogą tchnąć / tylko szyie wyćiągnąwszy / v-sty otworzonemi powietrze swieże w śie z gwiżdżeniem ćiągną / bywa wielkim y przedkim lekárstwem z winem toż naśienie piiąc / álbo liśćie wárząc / suche trunkiem vżywáć. — *Gwiżdżotchnącym.*

Świerzb suchy spádza / y inne ná ćiele zmázy wyćiera. Tákże — *świerzb.*

Plany z twarzy obmywáiąc ie wodą źiela wárzonego. Fuchs. — *Plánom ná ćiel y twarzy.*

Liśćie y sok z oliwą zmieszány / Zimnice wszeláką y trupienie ćiáła / odpądza. ćiáło álbo tylko paćierze náćieráiąc. Fuch. — *Zimnice odpądza.*

Kámień krzy y moczem wywodźi: ták naśienie iáko y liśćie piiąc. — *Kámień wywodźi*

W prácowániu dźiatkámi bywa pániam wielkim rátunkiem / naśienia z quinte dáiąc pić. Tychże skutkow liśćie y wodká. — *rodzenie snádne czyni.*

Sczkawkę záwściągą / — *sczkawce*

Wrzody wilgotne wysusza / plugáwe wychędaza / wymywáiąc ie wodą z wárzonego źiela. Fuch. — *Wrzodō*

Czynią z liśćia y z soku máść do goienia ran w głowie / ktora też sádzele y wrzody ná goleniách goi. — *Sadzelō /*

Rozsądek.

Źle rozumieią ktorzy Lecznik Wonnym powoiem / álbo Przewiercień mieć chcą / iáko Ruel y Fuchsius.

Wodne Kotewki / álbo Orzechy / Rozdźiał 14.

Kotewki / ábo Orzechy wodné / ktoré téż Kolącemi orzechámi miánuią. Liśćia iest okrągłégo / przyszerszego / miąsszégo / ku wierzchu záostrzonégo / y zlekká spiczástégo. Od spodku pstry żyłowáty / á około kráiow ząbkowány / szypułki máiąc miąższé y długie. Liśćie ćiemney źielonośći / ná wodźie kołem iáko ogań iáka spływáiącé. Miedzy nimi od spodku orzechy czworo rogaté / y ostrokolące / ćiemno źielone / wielkośći kásztánowégo orzechá śrzedniego / w łupinie ze skorek złożonéy / miernomiąższey. Wewnątrz iadro białe / smáku niemal kásztánowégo. Korzeń długi / kłosowáty / kosmáty.

Mieysce.

Rośćie w stáwiech / w ieziorách: rośćie y w morzu przy brzegách / ábo ráczey w ieziorách morskich.

Przyrodzenie

Gálen pisze go bydź z wilgotnéy istnośći nieco chłodzącym y wysusáiącym potężnie. Zátwierdza swą ćierpkośćią.

Mocy Skutki.

Przymiotom wszeláкim ognistym / ták liśćie — *Przymio*

Tribulus aquaticus.

Waßernuß/ Stachelnuß/ Spicz-nuß.

...tom ogniſtym.

ście świeże vtárte w donicy / álbo w moździ-rzu/ iáko y orzechy przykłádáiac/ bárzo vżyte-czne. A z miodem ieſcze lepiey. Dios.

Vſtom. *Jeziczku* Vſtom zágwrzedziáłym/ y Około czopká zránieniu y zápaleniu.

Dziegnie *Gnilcu.* Dziegnie y dziaſtom záwrzedziáłym/ Gnilcu / lekárſtwem ſa niepoſpolitym/ wárzac/ á czeſto ta woda płoczac.

Oczom. Oczom zápalonym/ ſok z liścia świeżego z miodem puſczány/ bywa rátunkiem.

Orzechy wodne wárzone przychodza do vżywánia ludzkiego. Te

Pecherzowi boleiacemu. Boleniu pecherzá / ſa lekárſtwem / vżywáne trunkiem. Albo ſoku z liścia świeżego. Sintarar. Tákże

Moczu. Moczu ćieżkiemu puſczániu/bywáia wielkim y pewnym rátunkiem.

Naſienie przyrodzone mnoży. Naſienie przyrodzone mnoży w meżczyznach/ wárzonych vżywáiac: álbo w popiele/ iáko káßtány/pieczonych. Tenże.

potráwo. Nam w Polſcze poſpolite ſa do vżywánia/ w Slaſku tákże.

Liśćiékonie w Tráciey tucza. Piße Dioßkorid / że w Tráciey przy rzece Strymon obywátele / ſámym liściem świeżym konie tucza. A z iader orzechowych chleb ſobie pieka/ktory bárzo zátwierdza.

Morowe-mu powietrzu. Sa ktorzy twierdza/ ſok z nich przećiwko iádowitemu morowemu powietrzu pić/ dobrze.

Zołzom y bolaczkom twárdym. Zołzy y twárde bolaczki pod pacha/ leczy korzeń tego ziela. ále potrzebá temu bydź ochedożnym y czyſtym/ ktory go bierze y tłucze: tákże przykłáda ná tákie bolaczki. Plin.

Żyłom w kupe zbiegłym. Żyły w kupe zbiegłe boleiace leczy : ále to rádniey czyni naśienie Kotewek ziemnych / ná nie przykłádane. O czym ná ſwym mieyſcu bedźie.

Kotewki/ Rozdźiáł 15.

Tribulus terreſtris.

Waldtklein.

WTore Kotewki ladowé / té nie w wodźie / ale ná ziemi roſna. Té liſteczki ku Tluſtoßowym nietakokolwiek podobné/iedno drobnieyßé y cienßé/ maia: rózdzek długich/ po ziemi ſie rozkładáiacych/ maiac przy liſteczkách ośći twárdé / w których naśienie bywa záwárté.

Mieyſce.

Té rády przy rzekach/ y ná rumách roſna.

Przyrodzenie

Zimnego y suchego iest przyrodzenia : owoc iest subtelnieyszych cześci ; y przeto kamien w nerkách łamie y wypędza.

Moc y Skutki.

Od Łbie- ciu ukąszo- nym. OD Łbieńcá gádźiny obrázonym / są osobliwym lekárstwem / czwierć lotá dáiąc ich z winem pić. Tákże ná ráne plastruiąc. Dios.

Jádom y trućiznó. Kámie- niu. Przećiwko iádom y trućiznam / bywa vżytecznie z winem w trunku dáne. Tenże.

Nerkowy kámień kruszy / y moczem wywodźi / naśienie ich z miodem / álbo z iaką wodką przynależącą pijąc. Gal.

Gruczoło Gruczoły twárde pod pachą rospadzą naśienie tych kotewek / przykłádáiąc. Plin.

Żyłom po- kurczonym y zbiegłym. Żyłom pokurczonym y w kupę zbiegłym / Varices Łácinnicy zowią / naśienie przykłádáiąc vtárte. Tákże y boleści ich rozgania y vkłada. Jucha wárzonych naparzaiąc toż czyni. Tenże.

Pchłom. Pchły z gmáchow wygładza wárzonych woda / źiemie często kropiąc. Dios.

Jnne skutki ma spolne z wodnemi orzechámi.

Ladowe. Theofráſt w 6. kśięgách dwoiákie kotewki ladowe kłádźie. Jedne / ktore máią liscie ćięciorkowemu podobne. Drugie kolące y ośćiste / oboie ná lądźie rosną w gáłąſki krzewiste. Te ktore liscia są kolącego / pozniey wschodzą / y przy płociech ná wsiách naczęśćiey się / á niżli gdźie indźie znáyduią. Naśienia okrągłego / czarnego / w ſtraczkách. Zas ránnieysze / ma naśienie Sesamowemu podobne. Theof.

O Łamikámieniach / Rozdział 16.

Empetrum, Saxifragia 4. Mattheoli, Saxiphagum.
Sierotki / Máiowy tránk.
Steinbrech.

Sierotki Máiowy tránk.

Saxifragia 3 Matthioli.
Łomikámień wtóry Skálnik.
Steinbrech.

Skálnik

TEgo źiela iest kilkánaście rodzáiow / z ktorych tylko przednieysze położymy. Począwszy od tego / ktory Łamikámieniem białym zowiemy. My sierotkámi / abo Máiowym trankiem miánuiemy. Ten listeczki ma okrągłé / zlekka wykrawáné / podobné

Kurdwánowym / ábo ziemnemu Bluszczowi / tylko że są mießeyße y miekße/po ziemi rozesłáne : drugie po kłączu y tám y sám rosną/ále tych málo. Kłącza chrostowátego / oblego / welnistego / łokietnego / po trzech ábo czterech listeczków ná sobie máiącego/ ku wierzchu gáłązkowáaego : w wierzchu tych kwiatki białe/białym Fiołkom podobne. te bez nasienia opáduią. Korzonki / które drudzy miásto nasienia máią/ drobne/ okrągłe/ bárwy cielistey/w kupie iáko w kokoßy ziarnká iáiec w mácincu wiżące : wielkości koryándrowych ziarnek. smáku bárzo gorzkiego.

Drugi który też Mátthiolus opisuie / iest tákże klącza twárdego/ chrostowátego. Ten my Skálnikiem mnieyßym zowiemy. Liścia kopru włoskiemu / ábo y ogrodnemu podobnego / iedno dłużßego / cienßego y rzedßego. Ták że y rózge ma kopru swoyskiemu/ ábo wło skiemu podobną/ tylko cienßą y krotßą. w wierzchu ogánki rzadkie/w tych nasienie pietruszczánemu podobne podługowátße pachnące. Korzeń biáláwy rozdwoiony / smáku y zápáchu pásternaku płonnego : wßákże ostrokorzenniceyßego.

Mieysce.

Pierwßy roście w równinách płonnych / pustych y ná mieyscách iáłowych/. roście y ná górách skálistych. Wtóry ná wielkich skálách iáłowych y gołych / y w rospádlinach skálnych.

Przyrodzenie.

Wßystko ziele ile go iest / ále osobliwie ziárnká/ które sie miedzy korzonkami znayduią / są przyrodzenia rozgrzewáiącego : ścienczaiącego y otwieraiącego. Wtóry tákże rozgrzewa y wysußa w trzecim stopniu. Ścieńcza/ otwiera/ pobudzá/ wyciera/ wywodzi/ ták sámo ziele / iáko y korzenie: máiąc iákąś ostrość w sobie z słodkością.

Moc y Skutki.

Kámień z nerek moczem wywodzi / krząc go. Toż też wtory potężnie spráwuie. Tákże też

Kámień nerkowy kszy.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány potężnie pedzą / liście z kłączem y z korzeniem w białym winie wárzone / á trunkiem ráno y ná noc vżywáne. Jescze potężniey to czyni/ gdzieby czwierć łotá prochem w winie dawał : álbo w polewce ćiećiorki czerwoney po połowicy łotá / w tychże ziołách sie kąpiąc/ álbo náparzáiąc.

Moczu.

Czyßczenie miesieczne (á ile Skálnik/ álbo wtory Łamikámień) pániam záwściągnione nád czás zwyczáyny/wzbudza/ iákimkolwiek sposobem vżywány : bądź w prochu z białym winem/ bądź iucha z wárzonego. Juch.

Miesieczney.

Wtórego Łamikámienia ábo Skálniku mnieyßego skutki.

Nád te skutki przerzeczone/ ktore ma z pierwßym spolne. Zołta niemoc spądzą.

Zołtáczce

Puchline wszczynáiącą sie leczy/

puchlinie

Wątrobe zámulona otwiera/

wątrobie

Głowy bolenie z zimnego fluxu/ iákimkolwiek sposobem vżywány/ vsmierza.

Głowie.

Wzrok słaby posila y ostrzy. Tákże Zasłone/ álbo páwłoke z niego spądza / sok w oczy pusczány. Co potężniey czyni/ niżli sok z Kopru Włoskiego.

Wzroku Zasłone z oczu ściera.

Skálnik wietßy/ álbo Roztupikámień trzeći.

Skálnik wietßy / ábo Rozłupikamien trzeći / iest ziele chrostowate : kłącza zdrewniáłego / krzywego y pokreconego : od ziemie ná dobry palec wzmiąß Gestogáłęziste / twárde y cienkie. Listeczki drobne cieniuchne/ obdłużne/ spiczasto záostrzone. Kwiate-

Saxifragia magna.
Weisser Steinbrech.

czków tákże drobnych/ białych / iákoby z kruzliczków wychodzących/ równie iáko w Mydelnicy zielu. Wierzchy kráiów roſkroione / ábo około kárbowáne / ták że ſie widzą iáko koronki iákie : w tych ſie záwiera naśienie bárzo drobne á rumienáwe. Korzen ták w ſkále wroſły/ że go z wielką trudnośćią żelázy ſkaliſkémi/do ſkály łamánia vczynionymi/ dobyć.

Mieyſce.

Rośćie ná ſkałách/ ábo w roſpadlinach ſkály. Rośćie też ná ſtárych murach kámiennych.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza w trzecim ſtopniu.

Moc y Skutki.

Kámień ták w nerkách iáko w pecherzu/ ták ziele / naśienie / iáko y korzeń krzy y wywodzi.

Nerkowy pecherzowy kámień.

Łamikámień Cąbrzyſty/Rozdział 17.

Saxifragia Tymbræides 2 Matthioli.
Das ander Steinbrech.

Łomikámień ktory Cąbrzyſtym zmiánuiemy od kßſtaltu / ktory ma z cąbrem podobny: ieſt krzewiſty y gáłęziſty/ máiąc liſteczki pewnemi rozdziałmi rozſadzone. Liſteczki wąſkie/ długie / cąbrowym podobne/przy ktorych ſą drugie mniejße. ku wierzchu geſtße / y krotßemi mieyścy od śiebie rozſadzone. W wierzchu gáłązek kwiatki brunatne/ zapáchu wdzięcznégo.

Mieyśce.

Ná ſkálach y ná mieyścach kámieniſtych roście.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia tegóż / y z tychże żywiołów złożony/ z których pierwſze.

Moc y ſkutki.

Moczu/ MOcz zátrzymány nád przyrodzenie wzbudza/ ſuche z wárzonego piiac / álbo proch z niego z winem biorac.

Kámień Kámień w nerkách łamie/y moczem wywodzi / tym ſpoſobem pomienionym vżywány. Tákże y z pęcherzá.

Wzroku Wzrok náſłábiáły poſila/ vżywáiac go miáſto ſáłaty. Albo też prochem go z winem piiac. Tákże korzeń ſam gryzac.

Muliſko Muliſko/ y

Piaſek Piaſek ták z pecherzá / iáko z nerek moczem wywodzi.

Kámień Kámień krzy wziawſzy tego źiela/ Poźimkowego źiela / źiela pomurnego / Rzeżuchy wodney po garśći : pokráiáć/ y w białym winie do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć. Przecedźić/ y przydáć ſyropu de Duabus, ábo de Quinq; radicibus, podług vpodóbánia/ y to piiac. Może też do tego przydáć naśienia kopru włoſkiego.

Tákże/ naśienia Lamikámieniowego wziać/ Wroblego proſá źiárná po kwinćie/ naśienia Málonowego / Bániowego/ Ogurkowego/ naśienia źiemney gdule po dwie czwierći kwinty iedney/ naśienia Łoczygowego/ ábo Sáłatowego/ tákże dwie czwierći od quinty/ Trochiſzkow z Miechunkow/ álbo z Gárliczek połtory quinty/ Lákryciey cztery czwierći quinty : To ieſt kwinte/ y czwierć iedne od quinty/ Cukru białego trzy łoty. Z tego wſzyſtkiego proch vczynić/ á po kwinćie go ná raz z winem ćiepłym ráno y ná noc vżywáć. Tab. Albo ták:

Wziać naśienia tego źiela / Wroblego proſá naśienia/ Anyżowego/ Pietruſczánego/ Włoſkiego kopru/ Málonowego wyłupionego po qwinćie/ Gárliczek/ czerwonego Lamikámieniá/ Kámieniá z gebki morſkiey/ kámieniá żydowſkiego po trzećiey częśći kwinty/ Cynámonu/ naśienia Koryándrowego świeżo przypráwnego/ Sándału czerwonego po połtorá łotá/ Gálgánu/ Gwoźdźikow po trzy qwinty/ Cukru białego cztery łoty. To wſzytko ná proch ſtłuk*ſzy*/ po qwinćie go z wodka z Lamikámieniá wypaloną/ álbo z Słazu wyſokiego trunkiem vżywáć czeſto.

Płucō y piersiom Też nietylko z nerek y z mechyrzá ſzlámowátośći lipkie y kliowáte ſam korzeń z ſwym źielem w winie wárzony y pity/ ále z płuc y z pierśi.

Kapánie też z tego źiela wſzyſtkiego dobrze czynić tym wſzytkim ktorzy kámień w nerkách/ ábo w mechyrzu ćierpia/ wźiawſzy go zárowno z źielem pomurnym / z Rumnem/ z Słazem máłym y wielkim/ y śiemieniá lniánego/ w wodźie wárzyć/ y chorego w tym kápáć/ dáiac mu pomienione trunki/ badź wárzonego tego źiela / badź prochu z nich vtártego/ iáko ſie iuż doſtátecznie powiedźiáło.

Wodka.

Aqua WE śrzodku Máiá ma bydź to źiele do wodki palenia/ y do innych potrzeb lekárſkich zbieráne. Tá

Do wſzytkich wyſzey pomienionych chorob może bydź vżywána. Abowiem do vżywánia przyiemnieyſza bywa / niżli ſuchá z wárzonego źiela.

Kámień Kámień krzy ták w nerkách iáko w pechyrzu.

Mocz Mocz záwćiagniony wywodźi/

Nerki y Nerki/

pecherz wychedaża. Pecherz z muliſká y z piaſku wychedaża/ pieć álbo ſześć łyżek po kapániu ćiepło biorac.

Nienagorzey bedźie gdźieby do tych trunkow po łyżce álbo po dwu/ y trzech/ ſyropu de Duabus radicibus, ábo de Quinq; rzeczonym/ álbo ſyropu z mátki Bożey włoſkow było przylewano. A gdźieby tych bydź niemogło/ tedy cukru troche do tego przydáć.

Syrop.

Syrupus MOże z tych Lamikámieni ſyrop bydź vrobiony z przydánim inych źioł / iáko Gromowego korzenia/ ktore też Szpárágámi zowiemy : Tákże korzenia Myſzey wiechy/ korzenia trawnego po ſześći łotow/ Lamikámieniá dwie garśći / Jeleniego ięzyká/ Pánienſkich włoſkow / álbo Mátki Bożey włoſkow/ orzechow wodnych / Swietego Piotrá kopru/ ábo Bábiey ſoli/ álbo kopru morſkiego / bo to iedno / Rzeżuchy wodney/ Biedrzeńcu / Krwawniku po garśći/ Ciećiorki czerwoney cztery łoty/ octu zamorſkiey cebule dwie łyżce/ Cukru białego/ miodu chędogiego po dwunaśćie łotow : Z tego wſzyſtkiego ſyrop vrobić. A gdźie ieſzcze w tey wodźie w ktorey máia te źiolá bydź wárzone korzenie Pietruſczáne / y korzenie Liſiego ábo wilczego ogoná / álbo ogáni pierwey bedźie przewárzone/ tym lepiey bedźie/ y ſyrop poteżnieyſzy. Ten

Kámień Kámień krzy y wywodźi/

Muliſka Muliſká/ y

Piaſku Piaſki z nerek y z pechyrzá/ Tákże

Moczu Moczu ćiezkiemu puſczániu bywa bárzo vżyteczny/ biorac go ná raz trzy/ álbo cztery łyżki/ z wodka wilczey Ogáni / álbo źiołá inna podobna.

Wino.

Vinum W Jeśieni czáſu zbierániá winá/ wino mo-

że bydź

że bydź z tym zielem y z korzeniem iego przyprawione: tym obyczáiem/ iáko się w przyprawieniu winá Piołunkowátego powiedźiáło. A gdźieby cześć Pomurnego źiela y Kopytniku było mu przydano/ tymby wino to było potężnieyszych skutkow.

Kámień. Kámień ták w pecherzu iáko w nerkách krzy mocno. Ktemu

Broni y záchowywa odnie go. Broni mu się zámnażáć w tychże mieyscach. Abowiem te szlamowátośći y muły/ z ktorych się pospolićie zámnaża/ wypedza.

Moczu. Moczu z ćieżkośćia y kápániem odchodzacemu/ wielkim bywa rátunkiem. Tákże inym wyższey pomienionym doległośćiom.

Łamikámien czerwony.

Saxifragia rubea, I. Matthioli.
Rott steinbrech.

Piąty Rozłupikámień szmerowi włoskiemu/ liśćiem/ kłączem y wzrostem podobny. Korzonkow ćienkich rozpierzchłych/ y tám y sám w źiemi/ ábo w skáłách z pnia iednego wiele odnożek puszczáiąc czerwoné/ nie wysokie. Ten Matthiolusowy iest pierwszy/ bez kwiátu y nasienia. Korzenia chućia czczego/ ále vżytecznégo.

Mieysce.

Rośćie ná opoczystych y skálistych mieyscach/ iáko miedzy kámienmi/ y kwádratámi stárych murow. Ná Wiosnę y Lećie/ w Czerwcu narychley go náleźć.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest rozgrzewáiącego y wysuszáiącego w trzećim stopniu: otwiera/ śćienczа/ wyciera/ wywodźi.

Moc y skutki.

Zimnice. Zimnice wszelákie odpadza/ wárzony w winie/ á przed przyśćiem trunkiem vżywány. Dios.

Moczu. Moczu kápániem tylko odchodzacemu/ tákże piiąc go/ bywa lekárstwem. Toż

Szczkawce. Sczkawkę záwśćiaga. Dios.

Dárćiu w kiszkách. Dárćiu w prożnych kiszkách/ Iliacam Láćinnicy zowią/ bywa lekárstwem/ trunkiem z wárzonego w winie/ álbo prochem vżywáiąc/ y żywot nim nágrzewáiąc. Plat.

Kámień w pecherzu y w Nerkách. Kámień w pecherzu krzy/ y moczem wywodźi/ w winie wárzony/ álbo prochem z swoią wodką/ álbo z winem vżywány/ ábo z wodą czerwoney Ciećiorki wárzoney. tákże Nerecznemu kámieniu bywa lekárstwem w winie wárzony białym/ álbo prochu po puł łotá z miekkim iáiem vżywány. Plat. Plin.

Też nápárzenie/ álbo kąpiel z niego popás/ toż czyni.

Kruszykámień żołty/ Rozdźiał 18.

Tego źiela iest sześcioráki rodzay/ pięć wielkich/ á szosty mnieyszy. Nász ten Kruszykámień/ ma korzeń ná pálec wzmiesz żołty: od ktorégo wiele odnożek pochodźi drobnych/ szeroko w źiemi

rozło-

Saxifragia lutea hircina, Ruta praten: Phellandrium.

rozłożonych. Puſcza z śiebie prątie ná pułtorá/ podczás ná dwá łokćiá wzwyß: wewnątrz czcze/ geſto gáłeźiſte y krzyżowáte. Liśćie nieiákokolwiek Rućiánym podobne; wßákże wiecey Opichowym/ álbo Lubſczykowym/ iedno tezße y mocnieyße/ od ſpodku bládo zielone/ z wierzchu ćiemniey źielone: Kłącza rumiánego/ podczás źielonego. Ná wierzchu kwiatki drobne kiśćiami/ z żołtá źielone. Zapáchu mocnego. Ktore gdy okwitną/ wyraſtáią z nich trzygránowite ſtrączki/ w których ſie záwiera naśienie drobne/ okrągłe.

Mieyśce.

Kocha ſie to źiele w łąkách wydáłych/ wyſokich/ gorzyſtych/ á wilgotnych.

Przyrodzenie.

Są wßyſtkie pomiernego przyrodzenia/ w rozgrzewániu y wyſußániu/ z nieiáką ćierpkośćią zátwierdzáiącą.

Moc y ſkutki.

TEgo źiela może vżywáć/ ták zwierzchownie iáko y wnetrznie.

Żywot odmiekcza/ z inemi źioły przyſtoynemi wárzone á vżywáne/ zwłaſczá poki w kłącze nie wyrośćie. Tab. *Żywot odwilża*

Kámień w nerkách y w pecherzu krzy/ á moczem wywodzi. Tenże. Tákże *Kámień*

Zámulenia nerek y pecherzá/ tákże przechodow moczu/ otwiera. Tenże. *Nerkom y pechyrzowi zámulonym*

Mocz záwśćiągniony wywodzi/ z korzenia prochu quinte ábo wiecey z winem pijąc. *Moczu.*

Rány/ ták wnetrzne iáko zwierzchne/ goi: ták źiele iáko korzeń w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne. *Ránom wnetrznym y zwierzchnym.*

Kąpiel dobrze z niego czynić/ tym ktorzy kámień ćierpią: pijąc przytym trunek wárzonego w winie źiela y z korzeniem/ álbo prochu po cztery częśći quinty/ z iegoż wodką/ álbo z białym winem ćiepło. *Kámień*

Wßy y

Gnidy w głowie wyniſcza/ korzeń do ługu kłádąc/ á tym głowę przemywáiąc. *Wßy y gnidy tráći w głowie.*

Wrzody złe/ y do kośći ćiáło wyiadáiące/ goi. Tákże *Wrzodom/*

Rány bárzo oſobliwie leczy/ ták ſuchy iáko świeży wárzony/ tą wodą ie wymywáiąc/ á prochem z liśćia/ álbo też z korzenia záſypuiąc. Toż ſok z niego wyżety czyni/ fláytuchy w nim maczáiąc/ w rány/ we wrzody złe y w ſadzele kłádąc/ á z wierzchu liśćiem miáłko vtártym miáſto plaſtru przykłádáiąc. Záś zimie/ ſuchy w winie wárzony/ też rány y ſádzele iuchą wymywáć miáſto ſoku/ álbo fláytuchy w tym obmaczáiąc w nie puſczáć. *Rány leczy/*

Oleiek.

Z Tego źiela Oleiek może vczynić/ ktory Bálſámem/ do ran/ wrzodow złych y ſadzeli/ ćiáło pſuiących/ może bydź názwány. *Oleum* *Do ran y wrzodow złych.*

Máść.

MAść tákże/ do tychże wrzodow ßkodliwych może bydź robiona. Ktore rzeczy choćia proſte/ iednák dáleko vżyteczniejße bywáią/ á niżli inne koßtowne máśći y plaſtry. *Vnguentum.*

Wodká.

WOdká ták z źiela ſámego/ iáko y z korzenia weſpoł z Balneum maris/ palona: *Aqua ſtillatitia.*

y trunkiem

y trunkiem vżywána / pomienionym chorobam bywa wielkim rátunkiem. Zwłaſzcżá.

Kámień Kámień piáſczyſty z moczem wywodźi z nerek y z pecherzá. Tab. po piąći álbo ſześći łyżek ná raz iey biorąc/ ná czczo y ná noc. Tenże.

Nerkom Pecherzu Moczu. Nerki y Pecherz zámulone wychedaża y wyćiera. Mocz z ćieżkośćią odchodzący / potężnie wywodźi. Tenże.

Rozſądek o Lamikámieniách.

Jeſt wiele innych źiół / ktore tákże Lamikámieniem y Kruſzykámieniem drudzy miánują/ iáko Skálna álbo kámienna Rzáſká/ Trychomanes Láćinnicy zowią. Pánny Máriey włoſki/ Stonogowiec/ Kámyki / ktore też Kropidłkiem zowiemy/ Filipendulam Láćinnicy / Biedrzeniec/ Láni czyśćiec / álbo Czárnogłow / y innych wiele/ ktore tákże krzą y łamią kámień : o ktorych ná właſnych mieyſcách ſie powiedźiáło/ y ieſzcze ſie powie. Ale te nie ſą właſnie tego nazwiſká : tu o właſnych Skálnikách / y właſnośći ich opiſáło ſie.

Cwikłá leśna álbo polna/ Rozdźiał 19.

Limonium.

Waldt Mangolt / Groß Limonium.

Cwikłá leśna pierwſza.

Limonium primum.

Polna ábo leśna Cwikłá / liſt do Cwikły ogrodney podobny ma/ tylko ćienſzy y węzſzy: po dźieśiąći ábo więcey z korzenia wychodźi. Kłącza ćienkiego / proſtego / á ziarkámi czerwonemi obſypáne/ſmáku ćierpkiego. Korzeń rumiány/czerſtwy/á ná kilká korzonków rozdźielony. Smáku tákże ćierpkiego.

Jeſt ieſzcze druga Cwikłá polna mnieyſza tegoż przyrodzenia.

Wtóra / Limonium ſecundum.

Mieyſce y Czás.

Ná łąkách wilgotnych y przy ieziorách rośćie. w Czerwcu poſpolićie kwitnie.

Przyrodzenie

Liśćie y naśienie / tákże y korzeń zátwierdza swą ćierpkośćią / ták że ztąd rozumieć będźiemy / bydź ią w trzecim stopniu wysuszáiącą.

Moc y skutki.

Czerwonce. Czerwono ćiekaczkę / swą ćierpkośćią zástánawia / pul lotá naśienia z winem pić dáiąc / Dios. Gál. Tákże

Ciekaczce. Ćiekaczki białe /

Vpł. áwy Krwia charká-niu. Vpłáwy białe pániam záwśćiąga /

Chárkánie krwią hámuie / z wodką álbo z iuchą wárzonego vżywáiąc.

Korzeń tymże sposobem do wszystkiego służy / iáko naśienie.

Opalonym. Ogniem opalonym /

Opárzonem. Vkropem opárzonym / liśćie iest vżyteczne nim okłádáiąc. Plin.

Száty párgámin wypráwuie z mázy. Z szat wypráwuie y wychędaża zmázy.

Tákże ná párgáminie / iuchá z korzenia / toż czyni.

Rozsadek

Iże niektorzy Aptekárczycy / zá Ben czerwony do lekarstw / do ktorych Ben wchodźi / tego źiela korzeń biorą: miánowićie do lekárstw serdecznych należących. A no miásto Been czerwonego / podobniey by gáiową Miedunkę / ktora Wężownikiem zowią / vżywáć / niżli tey Cwikły płonney. Bo Ben naprzednieysze / tylko w Armeniey rośćie: nászym kráiom nieznáiome. Wężownika dostátek mamy / ktory tákże iáko y Been / serdecznym lekárstwom należy.

Iábłonká álbo Grusczyczká / Rozdźiáł 20.

Pyrola.

Wintergrun / Holtzmangolt / Waldtkoll.

Iabłonká / álbo Grusczyczká: Korzenia iest białego / y tám y sám w źiemi rozpierzchłego. Rosczki ma ná piądź wzwyż / obłe y ćienkie. Ná wierzchu kwiateczki białe / równémi mieyscámi rozsadzoné od śiebie: ze śrzodku tych wychodzą sczećinki drobne y niskie / rowne iáko w Roży. Liśćia tegiego / á záwsze źielonego / do liśćia Gruszkowego bárzo podobnego / od czego też názwiská / ták v Láćinnikow / iáko y v nas dostáłá / iedno okrągleysze.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách górzystych / w ćienistych leśiech. A w Máiu kwitnie.

Przyrodzenie.

Ziołko to / iż iest smáku gorzkiego y ćierpkiego / y gorzkość tę ma / od ćiepła ognistego / á ćierpkość od chłodzenia ziemnego: y ták ma swe złożenie z cząstek / álbo z żywiołow sobie przeciwnych: też przyrodzenia iest w trzecim stopniu wysuszáiącego. Zwiera / goi / śćiera.

Moc y Skutki.

Rany

Ránom świeżym / wierzchnym. Rány świeże / ták wnetrzne iáko zwierzchne osobliwie leczy.

Zwierzchnie / sok z świeżozielonego w nie pusczáiąc : flaytuchy też w nim maczáne w nie pusczáiąc / álbo też do máśći przydáiąc.

wnetrznym. Wnetrze záś / w winie wárzona te iuche piiąc. Przeto bywa innym ziołom dla tákowych trunkow przymieszána.

Vrázu. Vrázom z ćieżkiego dźwigánia / álbo z potłuczenia y vtrząśnienia / bywa rátunkiem / iuche z wárzoney piiąc.

Krwi zśiádłey. Krew w ktorymkolwiek mieyscu we wnetrznośćiách zśiádła / rozpráwuie z Reupontykiem w białym winie / á w wodce kozięgo Mleczu / ktory Chondrylla pospolićie Láćinnicy zowia / wárzona y trunkiem vżywána.

Wilgotnośćiá. Tenże tránk / zbytnie wilgotnośći z żył wychedaża.

Vrwánym. Vrwánym wnetrznośćiom bywa tákże rátunkiem.

Pecherzu. Pecherzowi /

Máćicy. Máćicy záwrzedźiáłey / tenże trunek bywa lekárstwem. Tymże sposobem

Pierśiom w Pierśiach /

Plucom. w Plucach /

Kiszkom w Kiszkách zránienie y záwrzedźiáłośći / goi. Drudzy mocnieyszym y poteżnieyszym tym sposobem czynia. Przydáia do pomienionego trunku / Przywrotu / Bukwice czerwoney / źiela Pozimkowego / Przestki / Rzepiku / Benedyktu czerwonego / Kurzego źiela / Bárwinku / Biedrzencu / Krwawniku / Niedośpiałku / korzenia Zywokostu wietszego. To pokráiawszy / w białym winie wárza / álbo w wodźie / y chorym pić dawáia. Abowiem wszelákie zránienia y záwrzedźiáłośći wnetrzne leczy.

Fistułom. Fistuły goi.

Przepuklym. Przepukliny leczy tenże trunek / przez dni kilkánaśćie vżywány.

Jnni tylko do tego biora Gruszczyczki / Bábki / Pieniężniku / Zánklu / Niedośpiałku / Głowienek / y wárza to w winie álbo w wodźie / á trunkiem dáia.

Kłociu y łamániu w ciele. Kłoćie /

Łamánie tákże w ciele vkłáda / w piwie wárzona / á trunkiem vżywána.

Czerwonce. Czerwona y

Ciekączce. Biáła ćiekaczki /

Vpławom. Vpławy krwáwe białogłowskie záwśćiaga / (Gálen) wárzona / á trunkiem vżywána.

Ránom wrzodom. Rány ćiekace / zágniłe y záplugáwione / wychedaża wárząc / Háłunu troche przyłożywszy / tym przemywáć. Też flaytuchy álbo chustki ćienkie maczáć y przykłádáć dobrze.

Toż też ránow y wrzodom rozszerzáć sie broni. á ćiáłá roziádáć y psowáć niedopuszcza.

Wilk. Wrzod ktory Wilkiem zowia / dla wyiadánia y psowánia ćiáłá. Tákże

Ráncer. Wrzod ktory Káncer zowia / záwśćiaga / y rozszerzáć mu sie broni.

Przepuklym. Sámá też Gruszczyczká przepukliny leczy / wárzona á trunkiem vżywána. Tákże Wárzona w occie / w czerwonym winie ćierpkim : nawet w sámey wodźie / y to ná przepukline przykłádáć / pásem do tego przystoynym przypásuiąc : do iedenastego dniá pospolićie goi. Jedno choremu potrzebá co naspokoyniey leżeć / żeby sie nie poruszał : nawet od kichánia y od wielemowienia wystrzegáć sie.

Aqua stillatitia.

Wodká.

Od tych wszystkich dolegliwośći wnetrznych / bywa wodká osobliwa pálona.

Emplastrum.

Máść y plastr.

Ránom y sádzelom. Może też z tego źiołká bydź Máść / y plastr ná rány czyniony / podług woli káżdego y vpodobánia. Albo też sámo źiele świeże tłuczone / á ná rány przykłádáiąc / y prochem iegoż zásypowáć.

Owieczki / Rozdźiał 21.

Troyrodzay Owieczek znáydujemy / chociá nam tylko ieden Dioszkorides opisał. Pierwszy pospolity y obecny / rożdżek ćienkich / drobnych / oblich / zlekká kosmátych / y gáłązkowátych. Listeczkow po trzech iáko w koniczynie / iedno drobnieysze y mnieysze : kwiatki żołte. Z tych potym ná wierzchu rożdżek głoweczki mchowáte / y śiwo welniste. W tych bywa naśienie / iáko ziárno prośiáne wielkie. Smáku korzennego. Korzenia ćienkiego / twárdego y zdrewniáłego.

Wtóre liśćia szerszego y dłuzszego: korzenia ná pálec wzmiąsz / długiego / z odnożkámi drobnemi y obdłu-

Lagopus, Pes, Leporinus, Lagopodium.

Haſenklee / Haſenfuß / Kaczenklee.

żnémi. Kłącza wyżſzego niżli pierwſze / obłego : ná wierzchu tych kwiatki białe drobne / w ogankách ſkulone zlekká w kupę.

Trzecie / korzenia wielkiego / długiego / zdrewniáłego. Liścia dłużſzego y ſzerſzego / ſpiczáſtſzego / ná ſtopkách parámi / nie potrzech / ále parámi dwiemá ábo trzemá pochodzącego / á w wierzchu ieden nawietſzy y ſpiczáſtſzy. Kłącza obłego / w wierzchu tych kwiatki żółte w okołkách obłe / zlekká wełniáſte ſpółem ſkulone.

Mieyſce.

Miedzy zbożem rády poſpolicie rosną / ile pierwſze / w ogrodách ſpuſtoſzáłych / ná łąkách wypráҫłych y ná rolách długo odłogiem leżących. Też przy końcu ról ośianych. W Lipcu y w Sierpniu kwitną.

Przyrodzenie.

Wyſuſza / iáko Galen w 7. kśięgách o ziołach piſze / ztwierdza / ściencza y goi.

Moc y Skutki.

Zápaleniu koná.

Koná zápaleniu / y ſtábizn ogniſtym przymiotem / ſwym przykłádániem bywa vżyteczne /

Czerwonce. Ciekaczce.

Ciekaczke czerwoną / y Inne biegunki záwściąga / naśienie z ſwymi głowkámi miáłko vtárte / á z winem czerwonym / álbo z białym ćierpkim vżywane. A gdźieby przy tym gorączká byłá / tedy z wodą / álbo z ſokiem Gránatowych iábłek. Dobrze też ich głowkámi mchowátymi ſtolec ſobie oćieráć. Dios.

Womitő.

Przećiwko zburzeniu kolery w żołądku / zá czym womity / y ćiekaczki rády przypadáią / naśienie y z głowkámi pić dobrze.

Pecherzowi. Moczu.

W pęchyrzu boleśći vśmierza /

Moczu gorącość tłumi / wſzyſtko ziele z liśćiem ślazowym w ſłodkim winie wárząc / pić dawáć.

Krwią pluiącym.

Krwią pluiącym / naśienie z wodą vżywáne bywa lekárſtwem.

Złotym żyłkom zbytnie płynącym.

Złote żyłki zbytnie płynące záwśćiąga / popiołem z nich záſypuiąc. Tákże roſczyniwſzy ten popioł / wodą ſtáliſtą ná máść pomázowáć ie nią.

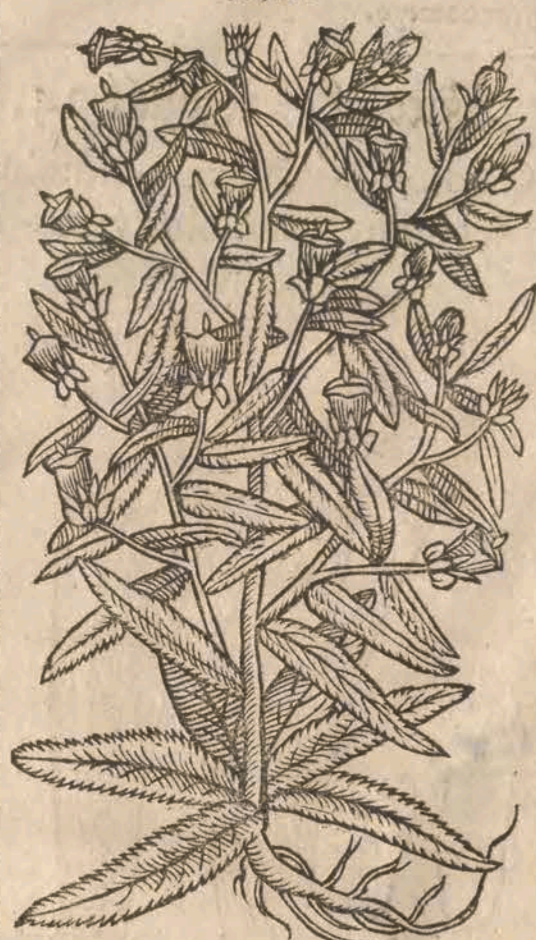
Toku zbytniemu z ran.

Tok zbytni z ran / álbo ſkąd inąd krwáwy / tenże popioł z nich záſtánąwia nim záſypuiąc.

Mátki Bożey Fiołki / Rozdźiał 22.

Mátki Bożey Fiołki / które też Kolpakámi mianuiemy / dwoiákie ſą / białe y błękitne : te oboie liśćiem podobne Nawrotowi / który Podrożnikiem názywamy : około kráiów ośćiſte / długie. Przet obá máią trzyłokietny / podczás krótſzy y niżſzy. Ná tym kwiećie iáko kolpáki iákie / po iednym ná rożcce ; ná białym białe / ná modrym modre.

Medium, Viola mariana.
Marienglocken / oder Glockenblum.

Naśienie krokosowému podobné. Korzeń ná piądź wzdłuż biały / miąższy. Smáku iáki bywa w niedozrzáłych owocách.

Mieyśce.

Rosną w mieyscách ćienistych / y ná kámienistych. Naprzednieyße w Mediey: Zkąd też v Láćinników ná zwiská dostáło / Medium.

Przyrodzenie.

Gálen / kolpaków tych / á miánowićie blekitnych ábo modrych / korzeń y naśienie / powiáda być rożnégo przyrodzenia. O korzeniu mówi / że ma ćierpkość / ktora záwśćiąga Tok wßeláki / á osobliwie białym głowam vpławy. Naśienie záś / nietylko żeby záwśćiągáć y hámowáć miáło / ále y owßem czyśćienie mieśięczné pániam záwśćiągnioné wzbudza y wywodzi / iáko to / ktore ma subtelné cząstki w sobie / y mocy iest rospráwuiącey y rozśiekuiącey / ábo drobiącey.

Mocy skutki.

Vpláwy krwáwe pániam / proch korzenia iego z miodem vżywány / álbo smáżony / á przez kilkánaśćie dni miásto konfektu / álbo lektwarzu vżywány. Dios.

Ćiekączki tákże káżde / toż korzenie záwśćiąga / przerzeczonym sposobem vżywány.

Z tż nasienie / mieśięczna chorobę pániam záwśćiągnioną / wzbudza y wywodzi.

Vpławō rumienym. Ćiekączkom. Mieśięczney.

Bezkwiát / Rozdział 23.

Epimedium.

Bezkwiát ziółko niewielkie: Pręta krotkiego / listu podobnégo Blußczowemu / ktorégo po 10. ábo po 12. ná sobie miewa. Bez kwiátu y naśienia: korzonki czarné / ćienkie / bez smáku / á zapáchu przykrego.

Mieysce.

Ná mieyscách roście wilgotnych y mokrych.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia zimnégo y wilgotnégo ná początku pierwszégo stopniá.

Moc y Skutki.

Piersiom biáłogłowskim rozstáć się broni.
Płodu broni.

PAnnom y pániam broni piersiom sie rozrastáć / liscie z oliwa vtárte / á na piersi plastrowáne.

Płodu pániam broni liscie / tákże korzenie iego z winem po piáći quint / álbo czwierći łotow / przez pieć dni po przeczyscieniu mieśiecznym / trunkiem vżywáiac.

Pániam przestrogá.

Przeto gdzieby w znáiomość to ziołko w nászych kráinách przyszło / pánie máia sie go pilnie wystrzegáć.

Rozsądek

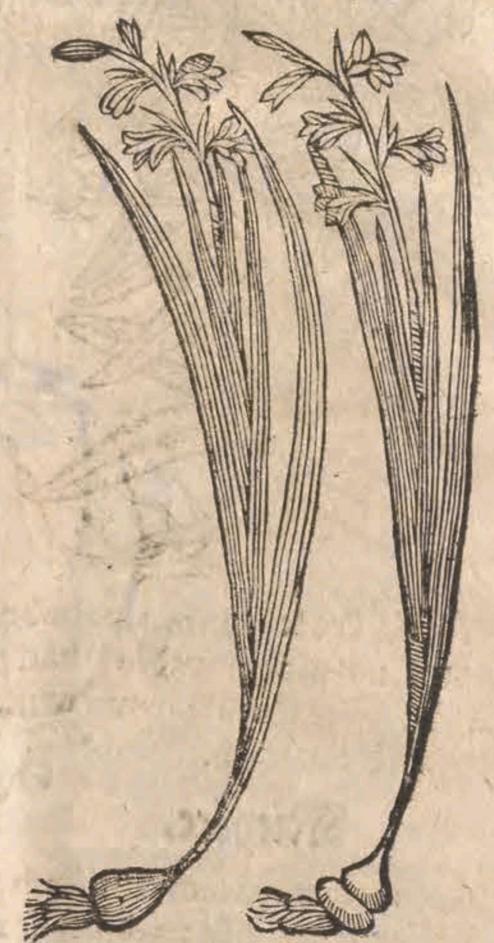
Błądza sie / ktorzy to ziele rozumieia bydź Troiánkiem / iż ma liscie ná troie rozdzielone. Abowiem Bezkwiát / iáko Dioszkorides pisze / kłacza niewielkiego. Liscia Bluszczowego / y to tylko dziesiec / á nawiecey dwánascie máiac. Troiánek zás / żadnego prácia nie ma / tylko listeczki ná obdłużnych stopkách / kosmátych / z iednego korzonká dwádzieściá / trzydzieści / podczas czterdzieści. Troiánek záraz ná wiosnę modrym kwiátem kwitnie / á potym y nasienie. Bezkwiat / áni kwiátu / áni nasienia nie ma: dla czego v nas tákiego imioná dostáło. Troiánek ma wiele korzonkow wdzięcznie pachniacych / smáku ćierpkiego. A Bezkwiát zapáchu przykrego / smrodliwego / y bez wszelkiego smáku. Z tych przyczyn pokázuie sie bład tych / ktorzy to dwoie ziol wespoł mieszáia.

Drudzy máluia tákież ziołko / miánuiac go Epimedium, zwlasczá z teráźnieyszych ziołopisow / żadnego tákże podobienstwá do Bezkwiátu Dioszkoridowego niemáiace / áni skutkámi / áni dowodámi pewnemi dowodzac: y Lobelius Epimedium nie Dioszkoridowe / ále Anguilare zowie / ktore opisuiac ták mowi: Ma wielkość liścia szerokiego po dziewiáći / rzadko wiecey / ná iedney stopce obley y długiey: to Bluszczowemu podobne / szerokie / spiczáste / twárde / około kráiow miáłko wykrawáne. Miedzy tym wychodzi prácik nápiadź z kwiatkámi osobliwemi czworográniowitemi / kráie rumiane máiac / wewnatrz żołte z zielonemi serdusz-kámi / odspod rumiáne / á liniyki białe przez nie proste. Korzenia wiele y niemáłego / od ktorych wiele ćienkich á włośienkowátych korzonkow pochodzi. To opisánie namniey podobienstwá nie ma do Epimedium Dioszkoridowego.

Mieczyk / Rozdźiáł 24.

Gladiolus, Ensis, Gladiolus segetalis, Gladiolus victorialis.

Schwertel / Rundt sugwurtz.

MIeczyk dwóy znáyduiemy: sámcá y sámice. Piérwszy korzeń ma sowity / ieden ná drugim leżący ábo stoiacy / łupinámi okryte / iáko Cebulá / obá głowiáste. Z tych od spodku ieden bywa ćienszy / z wierzchu więtszy y dobrze sporszy. Liścia długiégo / Koszáccowému podobnégo / iedno mnieysze / węższé wzdłuż stryfiásté / ostrokonczysté / ná kształt mieczyká / álbo nożá spiczástégo: mocné y prosto w górę

wynieśioné/ zobu ſtron oſtré. Prętu łokietnégo/ podczás wyżſzégo/ gládkiego/ ſoku pełnégo. Kwiátu z czerwonábrunatnégo/ iáko Lilia. Liſteczkámi rozdźielnégo/ równym położeniem iednégo od drugiégo/ z śiedmi liſteczków złożonégo. Ten ma podobieńſtwo kwiátu Koſzáćcu mnieyſzego/ iedno drobnieyſzy. Naśienie okrągłé w łupinkách/ ábo w ſtrączkách rumiáné/ wodnéy gorczyce naśieniu podobné.

Drugi temu pierwſzemu podobny/ tylko że kwiećie ma błękitnieyſze/ po iednéy ſtronie rzędem ſtoiące. A ten nam poſpolitſzy.

Mieyſce.

Rośćie niegdźie miedzy zbożem/ ále napoſpoliciey w łąkách wilgotnych/ w ćieniſtych mieyſcách położonych. W Máiu kwitną.

Przyrodzenie.

Korzenie tego źiela/ które tylko do lékárſtw przychodźi/ zwłaſczá ten/ który ná wierzchu drugiégo śiedźi/ więcéy rozgrzewa y wyſuſza/ przyćiąga/ rozdźiáluie/ ábo rozpráwuie/ rozrzuca/ iáko Gálen w 8. o źiołách kśięgách świadczy.

Moc y skutki.

W Pęcherzu boleśći ſrogie vkłáda.

Pęcherzu Moczu/

Moczu nád przyrodzenie zátrzymánemu/ łupiny z korzenia ná proch miáłko vtárte/ po quinćie ná raz z winem napoły z wodą do trunku dawáne/ bywa oſobliwym rátunkiem/ zwłaſczá z tego/ ktory ieden ná drugim ſtoi.

Slezienie.

Slezienie tákże boleiącey bywa lekárſtwem/ pod tąż miárą z winem lekkim y podłym pić dáiąc.

Dźiećiom.

Dźiećiom przepukliny leczy/ zwierzchni korzonek tłuczony/ á zwierzchu plaſtrowány. Albo do plaſtru należącego przymieſzány. Tenże wárzony w wodźie/ y w ſwey iuſze roztárty/ á trunkiem dawány/ toż czyni. Dios.

Do Wenuſá.

Tenże korzeń tárty/ á z winem vżywány/ pobudza do Wenuſá/ y do płodu ſpoſobne czyni.

od Wenuſá.

Do tegoż Wenuſá/ korzenie odſpodne vżywáne czynić/ niepotężne y

Niepłodność czyni.

Niepłodne czyni.

Dimienicom.

Dymienice y gruczoły rozgania/ tenże korzeń zwierzchni/ z máką z kąkolu vtárty/ á pitym miodem záczyniony/ plaſtrowány.

Poſtrzały z ćiáłá wyćiąga.

Żeleźcá y inne wſzelákie poſtrzały w ćiele tkwiące/ ná wierzch wyciąga/ tákże zwierzchni korzeń z kádźidłem kramnym vtárty/ á winá troche do tego przydawſzy/ plaſtruiąc zwierzchu.

Mieśięczney.

Korzeń/ zwłaſczá ſpodni/ czyſzczenie mieśięczne pániam/ nád przyrodzenie záwśćiągnione wzbudza/ wezełkiem w łono wprawiony.

z Gárdłá rzeczy záwiązłe wyćiąga

Ośći z ryb/ álbo cokolwiek innego w gárdle záwiązłego wyćiąga/ korzenie ſuche z winem vtárſzy/ ná wierzch głowy przyłożone. Tab.

Od gádźiny vſczknionym

Vſczknionym od gádźiny y beſtiy iádowitych/ pomienionym ſpoſobem plaſtrowány. Tab.

gardźielowi.

Gardźiel álbo puchlinę ná gárdle leczy/ korzeń mieczykowy pity/ y zwierzchu przykłádány plaſtrem/ y w proch ſtłuczony á vżywány. D. Jerzy Gremb.

Wilcze bobki/ Rozdźiał 25.

WIlcze bobki dwoiákie/ więtſze y mnieyſzé. Obá liśćie máią Mieczykowému podobné/ iedno źielonośći ćiemnieyſzey/ y ku źiemi pochyłe. Pręt głádki/ obły/ ná pułtorá łokćiá wzwyż/ podczás wyſzy: około którego bárzo drobné kwiatki białé gromadkámi/ ná główkách okrągłych/ wielkośći orzechá włoſkiego pomiernégo/ bládo źielonych. Té w kśiężycu Wrześniu ośći kolące ná śie biorą/ iáko ná Bukwi/ ábo ná káſztánách: w tych naśienie drobne. Korzenie tákże ma cienkie/ rozpierzchłé w źiemi. Drugi tych wilczych bobków rodzay ieſt/ pierwſzemu podobny/ iedno nie ták kolący.

Sparganium, Xiphidium, Butomus Theophraſt: Bolus.

Igelsknoſpen/Schwertelrud/Degenkraut/Lieſchriedt/Leuſchriedt/Leuſchen.

Mieyſce.

Obá ſie znáyduią ná mieyſcách mokrych/ iáko w ſtáwiech/ w ieziorách/ w przekopách/ ná mieyſcách bágniſtych/ ná łąkách mokrych/ w wodách ſtoiących.

Przyrodzenie.

Rozgrzewáią y wyſuszáią/ co ſie z ſmaku ich podáie.

Moc y Skutki.

Obrázonym od beſtiy iádowitych/korzeń y naſienie iego z winem piiąc czwierć łotá/ bywa wielkim rátunkiem.

Boleść zębow vkłáda/ korzenie z Jáłowcem w occie wárzone/ ćiepło te iuchę w vściech trzymáiąc/ po ktorey ſtronie zęby boleią. A gdźieby do tego ſuchey rożey przydał/ á trochę hálunu/ záwrzedźiáłości vſt płokánim leczy.

Korzonki tego źiela wchodzą do pláſtrow ſuche/ przećiwko puchlinie wodniſtey/ ták w żywoćie/ iáko w nogách. Też ſpikonárdá ogrodna á z Jáłowcem miáłko vtłuczona/ y weſpoł w winie wárzona á pláſtrowána/ toż czyni. Može też do tego pláſtrowánia bobkow/ Oſtrzyżu wodnego/ álbo korzenia Cyperowego/ tákże korzenia Nárduſá Fráncuſkiego przydáć/ w winie vwárzyć ze zgeſtnieie iáko pláſtr/ á ſpuchłe nogi ćiepło tym okłádáć.

Rozſądek.

Može ná tym mieyſcu nam nieiáka wątpliwość piſánie Dyoſkoridowe vczynić/ gdy piſze liśćie tego źiela być węższe niżli Mieczykowe/ á v nas tu pokázuie ſie bydź ſzerſze dobrze. Tákże ku gorze wynioſłe/ á nie ku źiemi náchylone: Ale tá wątpliwość może bydź zmieśiona. Bo wedlug kráiu miewáią też ziołá ſwe odmiány/ ták w wzroście/ w poſtáći/ iáko w kſztałćie/ y w okolicznośćiach/ co baczemy w Dyptanie/ w Podbiale wyſokim/ w Dlugoſzu białym/ w Pśim iezyku/ w Bezkwiátu/ ktore w niektorych ſtronách nie miewáią áni kwiátu/ áni kłączá/ áni naśienia/ á w drugich to wſzytko máią: w iedney ſtronie ſą buynieyſze/ ſytſze/ vdátnieyſze/ w drugiey mnieyſze/ nikczemnieyſze/ ſczuple/ y ná pozor podłe. Tákże pod czás znáyduią ſie wſzytkim niemal kſztałtem iednegoż rodzáiu ſobie rożne/ iednák w ſkutkách rowne.

Borak/ Rozdział 26.

Borak teráźnieyſzych czáśow náſz/ á przedtym Ziołopiſom ſtárádawnym/ Wołowy iezyk: ma liśćie ſzerokie y długie/ oſtre/ á kolące/ ćiemnozielone. Kłącza łokietnego/ podczas wyſzego: do tego miąższe/ we wnątrz czcze/ á po wierzchu pełne ośći kolących/ gáłązek niemáło máiąc. Ten dwoiáki/ ogrodny y płonny. Ogrodny kwiátu cudnego/ gwiazdźiſtego/ z piąći liſteczkow złożenie ſwe máiący: modry/ we śrzodku czarne ſczećinki tkwią. Bywa podczás kwiá-

Borrago, Corago, Lingua Bubula antiquis.

Burretsch/ Borrage/ Borres.

tu białego y rumianego. Ták przyrodzenie w kwiećiu rozlicznośćią barw/ roskoß swą pokázuie. Z tych záczáśem náśienie czarne/pragowate: z tego sie káżdego roku rozmnaża/ ták/ iż ziarko ábo dwie w źiemie wrzućiwßy/ trudnogo potym dla obfitego roskrzewienia pozbydź y wypelnić. Korzeń ma ná pálec wzmiąß/ nie zbytnie dlugi/ biały: smáku słodkiégo/ lipki y ślißki.

Polny drugi ábo dziki/ korzeniem do pierwßégo podobny. Tákże kłączem ośćistym/ y liśćiem/ tylko że węzßé. Kwiátu pospolićie białego/tegoż kßtaltu iáko pierwßy.

Jest y trzeći/ liśćia wązkiégo y krotkiego: inemi okolicznośćiámi pierwßemu rowny.

Mieysce.

Ogrodny rośćie w ogrodách w wielkiey obfitośći. Polny ná odlogách/ ná miedzách y łąkách. Náśienie Borakowé/ przez dwie lećie bez náruszenia swych skutkow trwáć może. Plat.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia ćiepłégo y wilgotnégo/ w śrzodku stopnia pierwßégo. Drudzy/ iáko Alkánzy Arab/ pißé go bydź chłodnego przyrodzenia. Co y Aben Mesuai toż rozumie/ gdy kolerá/ pißé go/ wywodźić z ćiáłá.

Moc y skutki.

Piße Dioßkorid/ z podánia innych lekárzow/ iż Borak o trzech sośikách/ álbo gáłązkách wyrastáiacy/ ze wßystkim ile go iest/ to iest/ z naśieniem y z korzeniem vtárty/ á w trunku wody vżywány/ trzećiegodniowa zimnice leczy. Záś

Ktoryby o czterech gáłązkách wyrastał/ czwártodniowa zimnice odpadza/ w winie wárzony/ á trunkiem vżywány/ Dios. Apuleius w wodźie każe wárzyć: ále inym zdániem/ w trzećiegodniowey zimnicy.

Serce pośila/ y

Dobrey á wesołey myśli dodáie/ zwłasczá kwiatki w trunku álbo w pokármie vżywáne. W trunku w winie moczac álbo párzac: Jedzeniem/to iest z sáłata zmießana z ziołrozmaitych/álbo z sámych szczegulnych przyprawionych/ z oliwa y z octem.

Mdleiacym czesto/ y słábym náturom.

Z choroby długiey y ćiężkiey niemogacym do sił przyść/ też sa vżyteczne. Albo wziac liśćia Borakowego z kwiećiem z ßpinakiem napoly/ y potráwe zwyczáyna z tego vczynić/ y vżywáć. w Frásunku ábowiem y w wielkim smetku bedacym/ takowey potráwy dobrze czesto vżywáć. Tákże

W trzęśieniu y w drżeniu sercá/ z Wolowym iezykiem z zielem wárzac go/ y z kwiećiem oboygá w wodźie/ zwłasczá z goracey przyczyny/ vżywáć y pić. A gdźieby wiec tákowe sercá drżenie z zimney máteriey było/ tedy te ziolá wárzone bydź máia w winie. Tab

Tym ktorzy czesto zátwárdzenie żywotá miewáia/ Borak z sczyrem/ á z ßpinakiem w tłustey polewce mieśney wárzyć dobrze/ y przydawßy oleyku swieżego Migdalow słodkich

Trzećiaczce.

Czwártaczce.

Serce pośila.

Mdlośći czesty

Sercá drżeniu

Zywot zátwárdziáły odwilża.

kich/ albo máſtá młodego/ dawáć przed inymi potráwámi naprzod ieść. Bo táka potráwá bárzo odwilża/ y lekko żywot purguie. Tab.

Sciátyce. W biodrách boleśći/ ábo ſciátyke w ledźwiách vkláda/ Borak y z ſwym korzeniem vtluc/ y w winie wárzyć/ á co naćiepley ná biodrá przykłádáć.

Suchotnym goraczkom. W goraczkách ſuchotnych oſobliwym bywa rátunkiem/ tákże go z korzeniem iego w wodźie/ á w Fiołkowym oleyku / álbo w kápłonim ſmalcu świeżym / álbo w młodym máśle wárząc/ ná pierśi ćiepło przykłádáć. Tabe.

Wyſchnieniu gárłá. Suchośći w gárle/ co bywa poſpolićie w goraczkách / y w inych chorobách kolerycznych goracych/ korzenie Borakowe w wodźie wárzyć/ á tym gárgáryzm ſobie czynić/ ſuchość zbytnia odpadza z gárłá. Toż też y zgáge vśmierza. Tenże.

Przepaleniu głowy od słońcá. Przepaleniu głowy z zbytniey gorącośći słoneczney bywa lekárſtwem/ żiele ſámo Borakowe w wodźie wárzone/ tą wodą przemywáiąc/ álbo y tym żielem wárzonym głowe okłádáiąc. Tenże

Lekliwym melánkolicznym. Lekliwym y boiáźliwego ſercá/

Melánkolicznym/ y z melánkoliey

Zbłaźnionym/

Ostábiáłym z choroby. Oſtábiáłym z wielkiey y długiey choroby.

Mdłośći. Mdłość wſzeláka odpadza.

Tym wſzyſtkim dolegliwośćiom / trunek tym ſpoſobem vczyniony/ bywa bárzo vżyteczny : Wziąć Boraku / Meliſſy / álbo Miodunki / wierzchołkow Chmielowych / Piwoniey/ Rozynkow/ Lákryciey : To weſpoł wárzyć w wodźie / á odlawſzy one polewke w inny gárniec / znowu włożyć do niey dwie garśći kwiátu Borakowego / garść Wołowego ięzyká kwiećia / álbo Miedunki / y co napilniey nákryć / áż powoli przeſtydnie/ przecedźić / y pić dawáć miáſto poſpolitego trunku.

Morowemu powietrzu. Czáſu morowego powietrza tenże pomieniony trunek ſerce/ krew/ y duchy/ wſzytko ćiáło ożywiáiące od zárázy záchowywa. Háiek.

Żołtey niemocy. Żołta niemoc ſpadza wárząc go z młodymi kurkámi/ álbo z ptaſzkámi/ álbo z ćielęćiną/ polewki tey y mięſá pożywáiąc.

Káſzlu. Káſzel z oſtrzáłośći gárłá ktory pochodźi/ Borak leczy wárząc go z korzeniem iego w pitym miedźie/ á vżywáiąc go. Gal.

Febrze. Z zwiędłego y z przeſchłego Borakowego kłącza drzeń wyięty febre leczy/ z śiedmia liſtkow tegoż Boraku / choremu záwieśiwſzy ná ſzyi/ przed przyſzćiem febry ná gołym ćiele. Pliniuſz.

Moczu. Borak iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ mocz zátrzymány wywodźi. Seti.

Prágnieniu. Prágnienie oddala tymże ſpoſobem vżywány. Tenże

Wątrobie. Wątrobnym doległośćiom/ kłącze Borakowe z kłączym Ięzyká wołowego/ ták ſurowe iáko wárzone/ vżywáiąc go leczy. Seti.

Bolączkom. Bolączki ták źiątrzone y zebráne/ iáko y w otok nie zebráne otwiera/ liśćie y z kłączem iego tłukąc z miodem/ á z ośrzotka chlebá gi przykłádáiąc. Apul.

Zmagáiącym z choroby. Tym ktorzy zmagáią y powſtáią z chorob/ Borak z iákimkolwiek mięſem wárzony/ y do iedzenia dány : tákże polewke one do trunku/ bywa im rátunkiem niemáłym. Platea.

Káduku. Káduku ábo pádáiącey niemocy/ Borak bywa lekárſtwem oſobliwym wárząc ſeneſowe liſtki w ſoku iego/ y mocno wyżawſzy/ cukru przydáć/ przywárzyć/ y pić dawáć. Plat.

Melánkoliey. Toż y melánkoliey oſobliwie ſłuży. A w niedoſtátku źiela Borakowego/ może wźiąć naśienia iego/ w wodźie go wárząc/ á przecedźiwſzy/ cukru przydáć/ znowu przywárzyć/ y tego vżywáć. Toż czyni co y ſok.

Zębom. Dźięgnie. Gnilcowi y zápaleniu vſt dźiećinnych. Zębom oſtábiáłym y chwierucącym/

Dźięgnie/ y

Gnilcowi w vśćiech dźiećiom. Tákże

Zápaleniu vſt ich/ bywa oſobliwym lekárſtwem popioł z Borakowego liśćia / nim dźiąſłá náćieráiąc. Alhánzy.

Kolerze y boleśći vſt żołądkowych. Z oſobliwośći kolere álbo żołć wywodźi.

Vſt żołądkowych boleśći vśmierza/ z Ormiáńſka glinka vżywány ſok.

Sok

TEn z kłącza/ z liśćia/ z korzenia/ y z kwiećia/ bywa wypráſowány iáko z inych źioł.

Melánkoliey. Melánkolicznym mozg wyſchły odwilża y poſila/ z ſokiem polney Ruty nápoły pomieſzány/ w tym chuſty/ álbo gębke maczáć/ á ná głowe przykłádáć.

Służy też ten ſok wſzytkim niedoſtátkom y dolegliwośćiom ktore z melánkoliczney krwie/ y z páry melánkoliczney ſwoy początek máią.

Kolerze/ Tákże y kolerze oſtrey á iádowitey.

Dycháwicy/ Dycháwicznym/ z miodem go dáiąc bywa niepoſpolitym lekárſtwem / y doświádczonym. Apul.

Miárá od trzech czwierći łotá áż do piąći/ z czwiercia łotá Glinki Ormiáńſkiey/ ná raz tego ſoku dáć może tym ktorzy żołądkowe vſtá máią bolące.

Wodká.

POſpolitym zwyczáiem iáko z inych źioł ma być palona/ o czym ſie ná wielu mieyſcách powiedźiáło. Tá

Boleniu głowy od vpalenia słonecznego. Wielkiemu głowy boleniu z gwałtownego vpalenia słonecznego/ iáko y wodká z wołowego ięzyká bywa potrzebna/ chuſty w nich maczáiąc/ á ná głowe przykłádáiąc : Tákże ią piiąc/ y ná ſkroni kłádąc.

Pleurze. W pleurze y ſrogim kłoćiu w boku / zwłaſzczá z gorącey przyczyny/ dáiąc iey pić miáſto

poſpolitego

poſpolitego trunku. Abowiem nietylko gorącość wnętrzną gáśi / álbo y prágnienie vśmierza / ále oſtrość kolery tłumi / zwłaſczá polewkę migdałową z nią czyniąc: Przeto w gorączkách wielkich dobrze iey vżywáć / bo nietylko wnętrzne zápalenie / y prágnienie wielkie vśmierza / ále y członki od zbytniego vpalenia wyſchłe oczerſtwia y odwilża.

Oczom.

Oczom zápalonym y czerwonym bywa rátunkiem / chuſteczki w niey maczáiąc / y ná nie przykłádáiąc.

Paleniu w pierśiách.

Paleniu w pierśiách z zápalenia kolerycznych ſpadkow / tákże chuſty w niey przylawſzy połowice wodki z wołowego iezyká maczáć / y ná pierśi kłáść / przylawſzy wodki Rożáney / y octu Rożánego trochę.

Oſłábiáłym y zemdlonym w gorączkách.

Oſłábiáłe y zemdlone w gwałtownych gorączkách oczerſtwia / wziąwſzy tey wodki / ták wiele wodki Wołowego iezyká / y ſczawikowey / y Rożáney zárowno / octu Gwozdzikowego część przydawſzy / y ſzáfránu trochę / w tym gębkę / álbo ſzárłatu kęs / álbo chuſteczkę / trzy / y czworoſowito letnio maczáć / á ná ſerce przykłádáć.

Syrupus Boraginatus.

Syrop Borakowy.

1.

Z Soku Borakowego á z cukru ſyrop może być czyniony / iáko ſie ná wielu mieyſcách o tym powiedziáło / ktory tym wyſſzey pomienionym chorobom bárzo ſłuży. Bywa też w Aptekách robiony podobnym obyczáiem: ále ſok potrzebá pierwey białkiem od iáiá świeżego przechędożyć: ináczey / byłby ſyrop włoczkowáty y śliſki. Dopieroż do niego cukru przydáć / y wárzyć do zgęſczenia / według obyczáiu. Ten

Sercu mdłemu.

Serce mdłe pośila z tegoż źiela wodka / álbo z Wołowego iezyká wodka / z Miedunkowa / po trzy álbo cztery łyſzki ná raz biorąc.

Sercá trzęśieniu.

Trzęśieniu y drżeniu ſercá tymże ſpoſobē vżywány / wielkim y znácznym rátunkiem bywa. Tymże ſpoſobem /

Od rozumu odchodzącym.

Od baczenia y rozumu odchodzącym.
Melánkolicznym / bárzo ſłuży.

2.

Jeſt drugi ſpoſob tego ſyropu czynienia z kwiatkow Borakowych tym ſpoſobem: Wziąć ſoku z Boraku łotow oſmnaśćie / kwiećia świeżego tegoż Boraku dwá / álbo trzy łoty / wárzyć pilnie ſzymuiąc iáko przyſtoi: Potym do tego przydáć cukru oſm łotow / znowu wárzyć ſzymuiąc do przyſtoynego zgęſczenia. Ten do tego wſzytkiego ſłuży do czego konfekt z kwiatkow w cukrze robiony. Wſzákoż konfekt dáleko oſobliwſzy bywa niżli ſyrop.

Conſerua.

Konfekt z Borakowych kwiatkow.

Wjelki vżytek bywa tego konfektu y częſty / ktory tym obyczáiem iáko z Gwozdzikowych kwiatkow / bywa robiony. Ten

Gorączkom.

W gorączkách ſrogich / też w morowych / z wielkim rátunkiem bywa vżywány.

Sercu. Duchom. Záráźie y iádu.

Serce / y duchy w nim ciáło ożywiáiące pośila. Záráźie / y iádu káżdemu odpor czyni odpor dáiąc.

Dolegliwośćiom ſerdecznym.

Dolegliwośćiom wſzelákim ſerdecznym y obćiążliwośćiom iego / wielkim rátunkiem bywa. Lękáiącym ſie bez przyczyny.

Smętnym.

Smętne / fraſowliwe vweſela /

Melánkoliey.

Melánkolicznym duchom bywa vweſeleniem vżywáiąc go / á winem tegoż popiiáiąc.

Drżeniu ſercá.

Drżeniu ſercá y kołátániu vżyteczny /

Mdłośći ſerdeczne.

Mdłośći ſerdeczney.

Krwi grubey.

Krew melánkoliczna / y duchy poleruie ſwym vżywánim. Wagá do vżywánia konfektu tego poſpolita dwa łoty / álbo iáko włoſki orzech mierny / wſzákże by go kto więcey ziadł / ſzkodźić niemoże.

Vinum Boraginatum.

Wino Borakowe.

Bywa wino z Borakiem przypráwne iáko z inymi zioły / álbo z ich kwiatkami. Może y z ſokiem tego źiela być / iáko ſie o Piołunowym winie powiedźiáło: może z kwiećiem / iáko ſie o Gwozdzikách ogrodnych powiedźiáło. Arnold. Villanoua ná przykład dáie. Wziąć funt kwiatkow ochędożonych / ábo ſoku z liśćia y z kwiećia wypráſowánego / do śiedmi kwart winá młodego / álbo moſztu dobrego / y wárzyć dotąd áż ná doł źiele vpádnie: á gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y do potrzeb niżey opiſánych chowáć.

Serdecznym dolegliwośćiom.

Serdecznym dolegliwośćiom wſzelákim / od ktorego iad káżdy odpada / ſłuży.

ſmętnym.

Fráſowliwym y ſmętnym /

Od rozumu odchodzącym.

Od baczenia y rozumu odchodzącym.

Boiaźliwym.

Boiaźliwym y lękáiącym ſie bez przyczyny /

melánkolicznym.

Melánkolicznym / y krwi grubey. Tákże

Duchom.

Duchom ciáło ożywiáiącym grubym y ćiemnym.

kordyáce.

Kordyácznym /

Sercá drżenie.

Sercá / gwałtownemu trzęśieniu y drżeniu.

Myſlom.

Myśli prożne / złe y zbytnie roſpądza.

Kroſtom.

Kroſtom z ſkáżoney krwie y wilgotnośći inych w ćiele. Tákże

Trodu.

Trodu bárzo vżyteczne.

Zywot odwilża.

Zywot do ſtolcow wzbudza. Wilano.

Rozſądek.

Wjedźieć mamy / iż to co Dioſzkorides ſwemu Wołowemu Językowi przypiſuie / własnie Borakowi naſzemu ſłuży. Bo co nam Borag / to było ſtárodawnym Ziołopiſom Buglossum to ieſt / Wołowy ięzyk wielki / dla nieiákiego podobieńſtwá do wołowego iezyká. Nie ma nas tedy obchodźić / iż Buglossum maius, to ieſt / Wołowy iezyk wielki Dioſzkoridow / Borakiem tu názwáliſmy.

Wołowy ieżyk / Miedunká wielka / Rozdział 27.

Buglossum, Lingua bubula, vel Bouis.

Ochsentzung.

Wołowy ieżyk dwóy pospolity mamy. Pierwszy ogrodny: á ten Miodunką wielką miánuiemy. Drugi płonny ábo dziki. Płonny tákże dwóy sie znáyduie: Jeden ogrodnému iest podobny / iedno mnieyszy y drobnieyszy. Wtóry kwiát niesie czarny.

Wołowy ieżyk ogrodny / ábo wielki / niesie liście długié / iáko Zywokost wielki / ostrokosmáty / pełno máiąc óśći drobnych ná sobie. Rózgą ná pułtorá łokciá wzwyż oblich / mocnych / tákże ośćistokoląc ych. Z tego gáłązek wiele zé wszystkich stron kolem / ku górze wzniosłych pochodźi / tákże ośćistokolące. Ná wierzchu kwiatki od Borakowych mnieysze / cudnéy brunatnośći: Zá czásem z tych naśienie czárné. Korzeń podobny Borakowému / iedno wietszy y mieszeyszy. Z tego tákże lipka szlámowátość / iák o z borakowégo bywa / słodka z ucháiącym go / ále grubsza y gęśćieysza.

Jeżyk wołowy płonny wietszy / Listu iest długiégo / y pierwszému we wszystkim podobnégo / iedno dobrze węższégo y krótszégo / kosmátégo / ále nie ostro ośćistégo.

Trzeći / który téż Miedźinką zowiemy / iest liśćia krótszégo od pierwszych / śiwo kosmátégo / nie ośćistégo: Klacza miąższégo / zlekká stryfiástégo / ostro kosmátégo. Kwiátu inym podobnégo / tylko ciemno brunatnego. Korzeń ná pálec wzmiąsz / lipki / słodki / skóry czarnéy.

Mieysce.

Wszystkie té rosną rády ná polach wedle dróg: podczás znayduią sie w ogrodach / zwlasczá wielka Miodunká. Rádá téż rośćie ná iálowych grunciech y piászczystych. W Lipcu kwitną.

Przyrodzenie

Wszystkié są iednegóż przyrodzenia z Borakiem / to iest / ćiepłégo y wilgotnégo w pierwszym stopniu.

Mocy y Skutki.

Duchy serdeczne z wilgotnych par grubych á melánkolicznych poleruie y czyśći / záczym wesołą myśl y serce czyni. *Duchom serdecznym*

Sercu nád przyrodzenie miecącemu sie y drzącemu. Tákże *Drzenie sercá*

Mdłośći serdeczney bywa wielkim rátunkiem / wárząc te Miedunkę ze wszystkim / to iest / z zielem / z korzeniem / z kwiećiem y z naśieniem w białym dobrym winie / álbo w miedźie / y tego miásto pospolitego trunku vżywáć. *Mdłośći serdeczney.*

Smętne y frásob liwe vwesela. *Smętnym*

Trzećiegodniowa / y

Czwartegodniowa febre odpadza / także go ze wszytkim wárzyć w winie / álbo w wodźie y pić.

Krosty y świerzb z ćiáłá spadza / wołowy iezyk z octem vtłuc / y tym krosty ná noc náćierać.

Scyátykę y boleśći w biodrách vkłáda / w winie wszytko zupełne źiele wárzac / á co naćiepley przykłádáiac.

Wodká.

Wodká z wielkiey Miodunki / z Balneum maris / ma bydź palona / gdy ná nawiesze kwitnie / z źiela wespoł z kwiećiem. A kto chce / może z kwiatkow sámych ia dystilowáć. Tá

W gorączkách káżdych bywa trunkiem vżytecznym y wdźiecznym.

Oczom boleiacym y zápalonym bywa ták że pomocna bárzo / przemywáiac ie nia / abo chustkę w niey maczáiac / á ná nie przykłádáć.

Wino.

Wino z kwiatkow wielkiey Miodunki / przećiwko wszeląkim dolegliwośćiom serdecznym / tym sposobem : Wźiać kwiećia tego źiela garść / álbo ile kto chce / wsypáć ie w biale wino dobre : do tego przydáć z kilká pior Cementu / álbo Moráwskiego száfranu / kwiátu Muszkatowego trochę / Gwoźdźikow kilká kramnych / y to wespoł moczyć dobra chwilę / á trunkiem vżywáć / álbo zapáchem / álbo też oboygá záraz. To wszelákim serdecznym doległośćiom niewymownym bywa rátunkiem.

Sok.

Z własnego przyrodzenia swego / krew melánkoliczna gruba wychedaża y poleruie / sok tego źiela z sokiem Borakowym / trunkiem vżywany.

Serce od wszelákiey iádowitośći y záráży / ktore go psuia / też soki wolne y bespieczne czynia / záráży odpadzáiac / á zdrowe wcale záchowuiac.

Swierzb suchy z vpalenia wilgotnośći / álbo z słonośći ich / leczy y spadza / y ćiáło czyśći / tenże sok z Borakowym trunkiem vżywány przez kilká dni.

Konfekt.

Z Kwiećia Wolowego iezyká / álbo z wielkiey Miodunki / tym sposobem iáko z Borakowych / álbo z gwoźdźikow bywa robiony. Ktory

Serce mdłe pośila /

Bolerę w nim tłomi y wychedaża.

Korzenie w cukrze.

Robia w cukrze korzenie Wolowego iezyká / tym sposobem iáko omanowe / ábo Biedrzencowe. Te tákże

Przećiwko mdłośći serdeczney vżywáne / bywa rátunkiem.

Mozg mdły pośila.

Smetnym / zfrasowánym / ztruchlálym y zbytnie Myslacym á máło potrzebnie.

Owa iż te Miodunki wszystkie z Borakiem sa we wszytkim sobie podobne / kształtem y przyrodzeniem / tedy też y sámemi skutki. Przeto cosmy Borakowi przypisáli / to też o Miodunkách / álbo Wolowych iezykách rozumieć mamy. ták Syropách / iáko o Konfektách / sokách / winie / wodkách.

Czerwony Wołowy iezyk / Rozdźiał 29.

Ziele to ma rozmáité nazwiská / Czerwony korzeń / Czerwieniec / Czerwone źiele / y Czerwony wołowy iezyk. To iest troiákiey różności / wielki / śrzedni y namnieyszy. Wielki / ma liśćie wołowégo iezyká pospolitégo liśćiu podobné / iedno szérsze / dłuższe y ostro kosmátszé : á do tego ćiemnoźielennieysze / gesto z korzenia wyrastáiacé. Ktoré póki przet ze śrzodku nie wyrośćie / po źiemi sie roskłáda. Rózgę álbo kłacze łokietne / ostro ośćisté y kosmáte. Przy wierzchu rospuszcza swé odnóżki. Kwiátu brunatnégo / podczás białégo. Korzenia ná pálec miąższégo / czerwonégo / który miedzy palcy rośćierány / sok puszcza z śiebie czerwony / pálce iáko krwia fárbuiąc.

Mieysce.

Rośćie rad ná mieyscach wyprawionych / nawożistych y tłustych / po miedzach / y brozdach odłogiem leżacych.

Marginalia: Trzećiegodniowey / Czwartey; Swierzb; Sciátyce; Aqua stillatitia; Gorączkom; Oczom boleiacym; Vinum Buglossatum; Serdecznym dolegliwośćiom; Succus; Serdecznym dolegliwośćiom; Swierzb; Conserua; Sercu mdłemu y kolerze w nim; Conditū; Mdłośći serdeczne; Mozgu; Smetnym; Prożnym myslom.

Anchuſa onocleia.

Rotochſenzung.

Przyrodzenie.

Galenus w ßóſtych kśiegách o ziołach / powiáda go bydź przyrodzenia chłodnégo y ſuchégo/ w pierwßym ſtopniu. Smáku ćierpkiégo á gorzkáwégo. Sćiencza wilgotnośći wyćieráiąc/ zátwierdza / ćiáło zgeſcza. Liśćie/ chocia podleyße ieſt w ſkutkach od korzenia / iednák tákże ſtwierdza y wyſußa.

Moc y ſkutki.

KOrzenie tylko ſámo tego źiela do potrzeb lekárſkich przychodźi. Liśćie iáko w ſkutkach podleyße/ nie ták.

Opalonym. Opárzonym.

Ogniem opalonym. Tákże

Vkropem/ oleiem álbo czym inym opárzonym/ oſobliwym bywa ‘átunkiem korzeń w oliwie ſmáżony : do czego woſku troche przydáć/ y máśćia tą námázowáć/ ábo plaſtrem kłáść. Dios.

Wrzodó

Táż / záſtárzáłym wrzodom y ſadzelom bywa vżyteczna. Tenże.

Ogień piekielny/ álbo piekielna roża / leczy / ſok z ieczmienna maka záczyniony / á przykłádány. Tenże.

Rożypiekielney.

Kroſty iatrzące z świerzbiączka/

Piegi/

Trędowáćiny z twarzy ſpadza/

Kroſtom. Piegom. Trędu.

Plány wßelákie ná ćiele śćiera y ſpadza / korzeń w occie roſtárßy / tym ie poćieráć. Tenże.

Plánom ná ćiele.

Płód ták martwy / iáko żywy / nád przyſtoyny y zwyczáyny czás / w żywoćie máćierzynſkim ſie báwiący/ wywodźi. Tákże

Płodu.

Łożyſko po porodzeniu pozoſtáłe/

Łożyſku.

Miesieczne czyśćienie nád czás y zwyczay przyſtoyny záhámowáne wzbudza białymgłowam / ſam korzeń czerſtwy / póki ieſcze rumienośc w ſobie ma / czopkiem w łono puſczány. Dios.

Miesiecżney.

Kámień z ledźwi krzy/ y moczem wywodźi/ korzeń z winem piiąc/ álbo go wárząc / á iuchy trunkiem vżywáiąc. Tenże.

Kámień.

Slezione chora leczy / też iuche piiąc.

ſleziénie.

Zołta niemoc ſpadza tenże trunek/ álbo z miodem pitym go vżywáiąc. A gdźieby gorączká przytym byłá / tedy z woda poránu ćiepło pić dawáć,

z żołtáczce

Vpławy pániam záwśćiaga.

Vpławó

Zywot w ćiekaczkách zátwierdza/ toż korzenie z winem piiąc. Też zwierzchu przykłádáiąc liśćie ná żywot rozwárzone w gorącym popiele.

Biegunkom.

Boleśći ſrogie w nerkách vkłáda/

Nerkom.

Cieżkiemu tákże puſczániu moczu/ korzeń w pitym miedźie wárzony / y trunkiem vżywány/ bywa rátunkiem.

Moczu.

Vżywáia korzenia białegłowy do fárbowánia y rumienienia twarzy.

Bárwiczká.

Kolerę álbo żółć z żył wywodźi/ tenże korzeń w podłym winie/ álbo w piwie białym wárzony / álbo w wodźie wárzony/ á trunkiem vżywány.

Kolerę wywodźi

Czerwoné máſło/ Máść.

Butirum rubrum

NIegdźie czynia Máſło czerwone / tym ſpoſobem : Biora máſłá młodego bez ſoli/ winá ſłodkiego dobrego troche / y tego źiela korzeniá czerwonego. To weſpół ták długo wárza/ áż weżmie ná ſie doſtáteczna rumiánośc. To

Z wyſoká potłuczonym /

Rychle/ álbo

potłuczonym.

Oſpice y inne kroſty / gdy chcemy z dźieći rychło ná wierzch ćiáłá wypedźić/ z ćiepłym piwem dáiem im tego máſłá.

Rychle y oſpice wywodźi.

w Pecherzu boleśći ſrogie vkłáda/ piiąc go z winem/ álbo z wodka wilczego ogoná/ ábo Wilczey ogáni.

Pecherzowi.

Czerwony wołowy ieżyk órzedni /

Anchusa 2. vel Media, Alcibiadium, Onochiles.

Das mitelste Rot ochsenzung.

TO ziele od pierwszego mnieysze listeczki ma / ále tákże ostro kosmáte. Różczki cienszе y mnieysze / ná których kwiatki z czerwoná brunatne. Korzonki czerwoney dlugie / które czásu żniwá bywáią ták czerwone / iákoby krwią były oblane. Té wszystkie czerwoność w korzeniu máią / tylko lecie około żniw / inych czásow nie.

Mieysce

Ná ziemiách piaszczystych znáyduią sie pospolicie.

Przyrodzenie

Bárziey rozgrzewa / niżli pierwszy / iáko Galen mowi / w kśiegách 6. o ziolách / y cześciey do lekárstw ma bydź vżywány / niżli przedni: bo wiecey ma korzenney ostrośći.

Moc y Skutki.

TAk liście iáko korzenie tego ziela / bywa lekárstwem iádowitemu vkąszeniu od gádziny / osobliwie od Jászczurki / iedząc go y piiąc. Tákże ráne nim náciéráiąc / álbo plastruiąc: álbo tylko korzeń do rány przykłádáiąc. Korzeń zuchány / á w gebe weżowi włożony / álbo tylko plunąć / záraz zdechnie.

Noszony korzeń / od vkąszenia weżowego broni. (dáć pić.

Mácicy spadáiącey / z kwáterką winá

Vkąszonym od iászczurki y weżá.

Mácicy.

Czerwony wolowy ieżyk námnieyszy.

Anchusa 3. vel minima.

Der kleinste Rot ochsenzung.

IEst trzeći rodzay Czerwiencá / podobny pierwszemu / ále naśienia rumiánego y drobnieyszego. Liścia tákże y klącza kosmátego á kolącego: ieno liście ma dluższe y dobrze wesze od pierwszego.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscach suchych y piaszczystych.

Przyrodzenie.

Miedzy innemi Czerwiencámi /

ieſt

eſt przyrodzenia ćiepleyſzego/ gorzkiey ſzego. A ten ieſt do lekarſtw poteżnieyſzy nád inné.

Moc y Skutki.

CZerw ſzeroki z żywotá wypedza/ pulpietá lota korzenia tego z Izopem y z Rzeżucha trunkiem vżywáiac.

Nasienie tego Czerwieńcu zeżwáne/ á w gebe weżowi weplwáne/ zábiia go.

Ine ſkutki ma z pierwſzemi y poteżnieyſze.

Szerokie gliſty w żywoćie morzy. Gádzinę zábiia.

Czerwieniec czwarty fałſzywy/

Anchuſa 4. Lycopſis, Pſeudo-anchuſa, Cynogloſſum legitimum.

Hundstzung.

PLinius w kśiegách 22. w Rozdziale 12. Tákże Gálen/ wſpomináia czwarty rodzay Czerwieńcá/ który omylnym y fałſzywym miánuia. A to dla tego/ że innym pomienionym Czerwiencom podobny ieſt/ zwlaſczá pierwſzému/ tylko że koſmátſzy y oſtrzeyſzy/ y nie ták ſoku pelny. Liśćia ćienkiégo/ oſtrowelniſtégo. Kwiátu po wſzytkiey rozdze z modrá rumiánégo/ malo niepodobné kwiećiu Wolowégo iezyká/ iedno rumienſze y rozlożyſtſzé. Galen też w kśiegach 6. o ziolách czworáki Czerwieniec wſpomina: Czwarty po trzech pierwſzych Lycopſim zowiąc: o którégo przyrodzeniu znáć dáie/ że tegóż ieſt co y pierwſzy/ to ieſt/ chłodnego y wyſuſzáiącego: ále iednák korzenia bárziey zatwierdzaiącego/ nizli té tam. Rośćie po polach.

Moc y skutki.

ROży piekielney z oliwa vtárty á plaſtrowány/ bywa rátunkiem oſobliwym.

Poty wzbudza z oliwa vwierćiány/ tym ćiáło námázuiac.

Rány tákże ſtula y goi z oliwa vtárty á plaſtrowány.

Roży piekielney. Poty wzbudza. Rány zwiera y goi.

Rozſądek

NIektorzy z ziołopiſow rozumieia bydź to ziele własnym Pśim iezykiem/ o ktorym ſie niżey bedźie mowilo: zkąd pobaczymy mniemánie ich bydź omylne.

Miedunká płonna/ Rozdział 29

MIodunke płonną/ drudzy płonnym Iezykiem wolowym zowią. Liśćia dlugiégo białawégo/ oſtrego/ y nie miazſzego/ do Czerwiencowego podobné: ieno mnieyſzé/ rumiane/ y ſoku pelne/ ćienko y niſko ośćiſte. Kłącza nie małego/ ćienkiego/ z obu ſtron liſteczki puſzczaiąc drobne/ ćiemné/ a im ku wierzchu wyſzey/ tym drobnieyſze. Kwiatki miedzy liśćiem drobne/ modre/ Borakowym podobne/ ieno mnieyſze: z których śrzodku ośći rumiane wychodzą. Potym naśienie podobne głowom lbiencowym: Korzeń czarnawy/ ćienſzy nizli palec.

Mieyſce.

Przy śćieżkach y drogach rada rośćie/ na mieyſcach iałowych/ na miedzach/ na gruntach piaſczyſtich. Kwitnie poſpolićie w Czerwcu.

Przyrodzenie

W pierwſzym ſtopniu rozgrzewa/ ale nie barzo znacznie wyſuſza. A to śie ztąd znaczy/ że mleka obfitość dáie mámkom vżywáiącym go. Abowiem Galen w 5. kśiegach/ w rozdziale 20. o proſtych lekarſtwach piſze/ że ziola y lekarſtwa rozgrzewaiace wilgotnośći flagmiſte/ w krew obracáia/ która śie potym w mleko przemienia.

Mo-

Echium, Buglosſum agreſte.

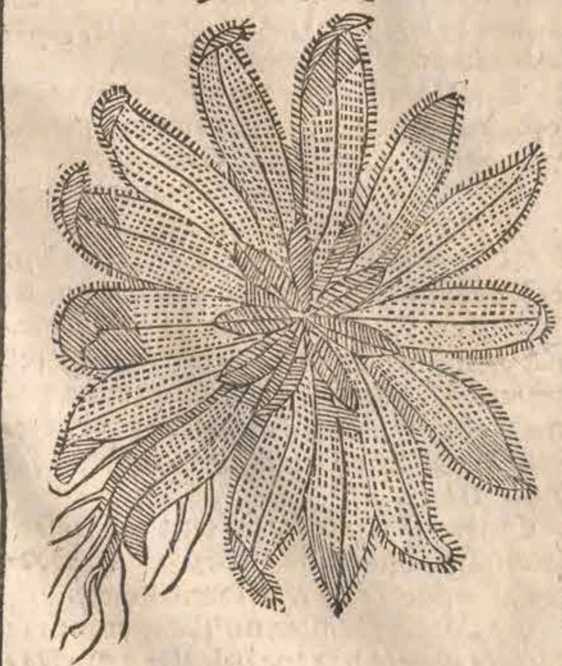
Wildt ochſentzung.

Ieżyczki pśie/ Rozd: 30.

Lingua canis, Cynogloſsum.

Hundtzung.

Ziele ktoré pśim ieżykiem názy-

Moc y Skutki.

KOrzeń tego źiela z winem piiąc/ nie tylko obráżone od gádźiny iádowitey leczy/ ále też od obrázy záchowuie/ przedtym vżywány. *od gádźiny záchowuie.*

Toż liśćie y naśienie iego czyni co korzenie. co ſámá náturá w tymże naśieniu iego poká- zálá/ vformowawſzy go ná kſztalt Lbienco- wey glowy. Dáiąc znáć/ że przeciwko vká- ſzeniu od tey beſtiey : tákże od inney gádźiny iádowitey/ ieſt oſobliwym rátunkiem. Bo- gdy go kto vżywa/ gádźiná záraz od tákowe- go vćieka.

Boleśći w biodrách/ ktore ſcyátiká zowią/ vsmierza/ z winem korzeń/ liśćie/ naśienie/ álbo z ledá iáką polewką vżywáne. *ſcyátyce.*

Mleká mámkom obfitość dáie/ tákże z winem/ álbo z czymkolwiek pożywáiąc/ bądź liśćia/ korzenia y naśienia. *Mleká obfitość czyni.*

Rozſądek.

SKutki tego źiela podal ludźiom Alcibi- ádes / od ktorego też Alcibiadium ieſt rzeczone. iáko Nikánder Driakiem opiſuiąc/ świádczy. Ktory czáſu niektorego záſnaw- ſzy ná trawie/ od Lbieńcá weżá obráżony. Z tego źiela ſok z żuchánego wyſyſal/ á ná ráne przykládal/ y tym bárzo prędko bolom iádowitym zábieżal/ y ráne zágoil.

Ieżyczki pśie wtore.

wamy / dwoiákié ábo troiákié się znáyduią. Prawdziwé Psie iezyczki / máią liść széroki / Bábce podobny / iedno węzszy y mnieyszy / á ktemu kosmáty / po ziemi się kołem rościeláiący ; po wierzchu tych drugié mnieyszé. Klącza ábo rózgi żadnéy / áni kwiátu nie miéwa / áni nasienia. Korzeń biáláwy ná pálec wzmiąż / soku pełny / odnóżki cieńsze. Wtórego korzeń tákież soku obfitość w sobie máiąc. Klącza ná pułtorá łokciá / liścia wielkiego y długiégo / zbiálá śiwé / żyłowáté / á ná dotknieniu iákoby wełniste: Przy wierzchu klącze pusczá z śiebie gáłązki kwiatkámi błękitnorumiánémi obsádzoné / równie iáko ná Miodunce wielkiey. z których potym owoc w iezowátych łupinkách rzepikowáty / misternie złożony / iáko puntały iákié / á ze śrzodku tego szczecinká wychodzi. To gdy dozrzeie / chwyta się szat / iáko Rzep y trzyma się mocno.

Mieysce.

Pierwszy rośćie ná piaskách / nád przykopámi / zwłasczá w ciepłych kráinách. Wtóry zá murámi y zá płoty / przy drógách / nád przekopámi / w końcu ról / y niemal wszędy. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia zimnégo y suchégo w wtórym stopniu / zgęszczá słuzy subtelne y rzadkie.

Mocy skutki.

Żywot / liśćie tych iezyczkow / odmiękczá / w słodkim winie wárzone / á trunkiem vżywáne. Dios.

Żywot odwilżá.

Korzenie / ćiekaczki á zwłasczá czerwoną zástánawia / prochu iego z czerwonym winem ćierpkim pić po czwierći y po pułtory łotá dáiąc. Abowiem záwściąga y zátwierdza / rownie iáko Bábczány korzeń / ktore-

Ciekaczkom y biegunkom.

go też w skutkách ma własność.

Krwią charkániu y plwániu / w wodce Bábczáney / álbo w Głowienkowey wárzony / bywa rátunkiem piiąc.

Krwią pluiącym.

Płynieniu nasienia męskiego / bywa rátunkiem toż korzenie / pomienionym sposobem vżywáne.

Płynieniu nasienia.

Biegunki wszelákie zástánawia proch tego korzenia / z Rożánym cukrem vżywány.

Biegunkom.

Od wśćiekłego psá obrázonym / liśćie z wieprzowym sádłem stárym tłuczone / troche winá dobrego białego przydawszy / bárzo osobliwym bywe lekárstwem / ná rány przykłádáiąc. Dios.

Od wśćiekłego psá obrázonym.

Wrzody złe y rány záwrzedziáłe á stáre / liśćie przykłádáiąc / leczy y goi. Y ma przodek w tey mierze wielki przed inemi zioły / ránom y wrzodom należącymi.

Wrzo do

w Vśćiech y
w Nosie rány ábo owrzedziáłośći. Tákże

w vśćiech
w nosie /

Szyszki po ćiele y w kroku leczy / korzenie wárzone w czymkolwiek / tą wodą ie wymywáiąc.

Szyszkom w ćiele.

Ránom y wrzodom wszelákim / korzenie známienitym bywa lekárstwem / iákokolwiek przykłádáne.

Ránom

Opalonym od ogniá / álbo y od słońcá / liśćie tłukąc á przykłádáiąc.

opaleniu

Párchy náglowie tymże sposobem leczy.

Párchom

Plészowátośći y opirznienia włosow z głowy broni / y obłázłe innemi okrywa. toż liśćie sámo tłukąc y przykłádáiąc.

plészowatośći.

Sok.

Wrzody ná wstydliwych oboicy płći członkách.

Wrzody.

Kiły leczy sok z tego liśćia z sokiem Bábczánym y z winem gránatowych álbo ziárnistych iábłek / Licznikú troche przydawszy / zmiészáć / y troche ná węglistym ogniu przywárzyć / y tym ie mázáć / álbo fláytuszki obmaczawszy / w tym przykłádáć.

Kile.

Dziąsłom zránionym y gniiącym / toż też osobliwym bywa lekárstwem / táż máśćia pomieniona námázuiąc. Tákże

Dziąsłom.

Wrzodom inym y ránom fráncowátym / Fistułom niechcącym się goić /

Wrzodom.
Fistułom.

Ránom wrzedliwym y wszelákim złym bolączkom / máść ták vczyń : Weźmi z psich Jezyczkow soku / miodu Rożánego po rowney częśći / wárz przy wolnym ogniu / áż sok wywre. Przyday potym Terpentyny co potrzebá / żeby máść być mogłá / do przerzeczonych wrzodow / y do inych ran złych y sádźeli. Matt.

Ránom

Czerwoną ćiekaczke / sok tego ziela piiąc / záwśćiąga / álbo iuchą z wárzonego w wodce Bábczáney / álbo w Głowienkowey.

Czerwonce.

Od Węzá vkąsnionym / sok z winem pić dáwáć dobrze / á ná ránę ziele tłuc y przykłádáć. Apul.

vkąsnionym od węzá.

Głocho-

Głuchoćie.

Głuchoćie y olchnieniu / tenże ſok dobry z oliwą w vſzy ćiepło puſzczány. Apul.

Opalonym.

Opalonym/ tákże bywa rátunkiem/ boleśći im vlżywáiąc / y ſpadkow do mieyſcá opalonego broniąc/ ſok z wieprzowym ſádłem co náćiepley tym námázuiąc : bo oſobliwie goi.

Skodźie.

Záplugáwienie iezyká / ktore Szkołá zowią/ álbo rádniey ſzkodą/ wychedażą / tym liśćiem gárdło obwiezuiąc. Tákże nimi iezyk poćieráć.

Sadzelō.

Ná goleniách ſadzele ſmrodliwe goi/ przykłádáiąc ná nie świeże liśćie. Mátt.

Sokzom. Ślinogorz.

Zołzy zá vſzymá/ y pod ſzlerámi. Tákże Ślinogorz / toż liśćie świeże ná gárdło plaſtrowáne/ leczy.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom boleiącym/ korzenie w ćieśćie vpiekſzy w popiele gorącym : wyiąwſzy go z ćiáſta/ w rure ſtolcową go wetknąć: ták bole vśmierza/ y przymiot ogniſty z nich wyćiąga. Tákże wodká z tego źiela. Sok z liśćia álbo z korzenia : y proch tymże ſpoſobem tym żyłkom złotym / boleiącym y zápalonym ieſt vżyteczny.

Czwártączce.

Czwartodniowey febrze álbo gorączce/ bywa lekárſtwem/ gdźieby było o czterech liśćiách ználezione y vwierćiáne / á z wodą chedogo przed przyśćiem iey / trunkiem dáne. Apul.

Dymienicom.

Dymienicom bywa rátunkiem: wodká z tego źiela/ chuſtki álbo flejtuſzki w niey mocząc/ y ná nie kłádąc.

Piguły

Pilulę de Cynoglossa.

PIguły z tego źiela korzenia/ w Aptekách bywáią robione / ktore de Cynogloſsa mianuią. Te

Spadkō.

Spadki wilgotne z głowy ná pierśi / álbo gdźie indźie záwśćiągáią.

Wnętrznym boleśćiom. Snu. Naśieniu.

Boleśći wſzelákie wnetrzne vkłádáią/

Spánie przywodzą/

Naśieniu płynącemu męſkiemu też ſłużą.

Pśiego Języká kwitnącego ſkutki.

Przymiotom ogniſtym.

TYchże ſkutkow ieſt to źiele/ ktorych pierwſzy bez rozgi y kwiátu. Jednák z oſobliwośći przyrodzenia ſwego/ przymioty ogniſte w ránách/ w bolączkách y we wrzodách/ y gdźie kolwiek będące / świeże liśćie ſwym przykłániem wyćiąga.

Rozſądek

TO źiele Pśi Język/ ácz wſzedy rádo rośćie/ wſzákże go nie wſzyſcy znáią : á ile właſnego/ iáki Dioſzkorides opiſuie / bez rozgi/ kwiátu y naśienia. A ten dwoy ieſt/ ktorych obu wyobráżenie ieſt v Mátthiolá. Pierwſzy w tych tu náſzych źimnych ſtronách/ záledwie ſie kedy ználeźć może/ bo ćiepłe kráie miłuie. Wtory/ ieſt nam poſpolitſzy / liśćia dáleko wietſzego y ſzerſzego od pierwſzego/ iednák tákże bez rozgi/ kwiátu y naśienia. Ten niektorzy zowią Żywokoſtem / ále nie przyſtoynie y omylnie. Jeſt trzeći kwitnący/ y naśienie miewáiący : á ten w naczeſtſzym vżywániu od náſzych Aptekárzow bywa/ z niewielkim vżytkiem.

2.

3.

Jezyczkámi Pśimi to źiele ieſt názwáne/ nie tylko od nas/ ále y od Grekow/ Łáciinnikow/ od podobieńſtwá/ ktore ma do Języká pśiego/ y od ſkutkow do ran / ſadzeli / wrzodow.

Zerwá / Rozdźiał 31.

Phyteuma.

ZErwá źiele / ieſt liśćia podobnego Mydelnice / ktorą Lanariam , álbo Struthium Łáćinnicy miánuią / tylko mnieyſze Naśienia ma obfitość / ále dziurawego. Korzeń długi ćienki/ pod wierzchem źiemie znákomity.

Mieyſce.

Rośćie ná gorách poſpolićie :

wßákże y w nizinách náyduie sie ná niektorych mieyscách.

Przyrodzenie y skutki.

Vtrząśmonym y we wnetrznośćiách zerwánym / korzeń z winem vżywány bywa.

Vtrząśionym.

Tákże ziele y z naśieniem swym piiac.

Stárzy ná czáry pospolićie do miłośći vżywáli tego ziela / y sposob do vżywánia tego wiedźieli.

Czáry do miłośći.

Jezyczki śiwe / Rozdział 32

Leontopodium.

Lewenfuß.

1.

TO źiółko nie wielkie / ná dwá pálcá wzwyß / ábo máło co wysße / którégo troiáki znáyduiemy rodzay. Pierwßy ma długié listeczki / kosmáté y śiwe / y kłącze tákież. Ná wierzchu główeczki iakoby dźiuráwé / ábo rosczepione. Kwiátu ćiemnomodrégo / gestego / y ßeroko sie rozkłádáiacego. Naśienia ták bárzo wełniankámi ábo perzynámi okrytego / że go ztrudná baczyć może. Korzonek nie wielki. Liśćie / które ná róśczkách / rosczepione w sámym wierzchu / y po częśći biało rumiáne. Czego iednák Dioßkorid nie dołożył / vmyślnie opuszczáiąc dla niepoznánia tego ziela / ku nieuczćiwym rzeczom y nie przystoynym służącego. Drugie má

2.

ło pierwßemu niepodobne / tylko korzenia dłużßego / tákże y liśćia. Kwiátu mßystego. Trzeći ná piądź wzwyß. Liśćia miąższego y kosmátego / tákże y kłącza. Kwiátu bládożołtego / mßystego. Korzeń mocny drewniały.

3

Mieysce.

Rosna pospolićie ná górach w ćiepleyßych kráinach od nášych.

Przyrodzenie y skutki

TYch włáśnie skutkow / ktorych Rocanki náße.

Biegunki záwśćiągáia / zwłaszczá czerwona.

Czerwonce.

Slinogorz w gárdle leczy z mlekiem y z winem vtárte / álbo wárzone / y tym gárgárismy sobie czynić.

Slinogorz.

Gruczoły y guzy swym przyłożeniem vtłukszy go rozgania. Dios.

Powiádáią/ że ná szyi noszona/ iedna miłość ludzką. Dios.

Miłość iedna.

Firletká płonna álbo krowia/ Rozdział 33.

Ocimoides, & Ocimastrum

FIrletká krowia / którą drudzy Básilią płonną zowią / ma liście do Básiliey ogrodney podobne/ żyłowáte/ soku pełne/ á troche kosmáte. Kłącza łokietnégo czworogránowita / odnożysta/ wełnista: odnóżki tákże iey ná piądź / kosmáte. Przy wierzchu kwiecia białégo / niekiedy brunatnégo / podczas zbládá cielistégo. z których iákoby zbáneczki bywáią Bielunowym podobne / v spodku przestrone/ á v wierzchu wąskie/ na kráiach ząbkowáné. W tych naśienia czarnego pełno: ksztaltu naśienia Czárnuchy. Korzeń niepożyteczny.

Mieysce.

Rośćie pospolićie ná łąkách suchych/ y zlekka piaszczystych/ná miedzách/ przy ogrodách y płoćiech.

Przyrodzenie.

Naśienie tego źiela / iest przyrodzenia ćiepłego y suchégo/ co sie z iego smáku znáczy gorzkiego/ z nieiáką ćierpkośćią/ wszákże bez kąsánia y sczmienia przenika.

Moc y Skutki.

OD Łbienicá vkąszonym / y od wszelákiey iney gádźiny iádowitey/ bywa lekárstwę naśienie z winem vżywáne. Dios.

Sciátyke y w biodrách boleśći vkłáda/ naśienie z Mirrhą á pieprzem z winem piiąc. Drudzy miodu przydáią.

Wchodźi naśienie do tych lekarstw ktore przećiwko iádom y truciznom czynią.

Przypadkō ktore z womitem częstym przypadáią/ toż naśienie bywa vżyteczne. Plin.

Jątrzącym krostom w otworze łoná biáłogłowskiego álbo w fortce/ bywa lekárstwem. Tenże

Mozgu/ y

Sercą doległiwośćiam toż naśienie piiąc/ służy.

Od Łbienicá y iney gádźiny.

Scyátice

Wchodźi do lekárstw.

Womitō

Krostom iątrzącym.

Mozgu

Sercu.

Rozsadek.

PLiniusz/ krowia Firletke czyni podobną w skutkách Básiliyce ogrodney. Tákże pisze: korzen tey Firletki do lekárstw wchodźić. Ale to przećiw zdániu Dioskorydowemu/ ktory pisze korzen tego źiela/ bydź nie vżyteczny do lekárstw. A naśienie iego nawżytecznieysze.

Firletká wodna/ Rozdział 34

FIrletke wodną/ drudzy wodną Básilią zowią / dla podobieństwá liśćia/ które z sobą máią: ieno to mnieysze / á przy wierzchu kárbowáné. Rózdżek pięć álbo sześć z korzenia pochodźi / wzwysz ną

Erinus, & Ocimaſtrum aquaticum.

Wildt Baſilien.

piądź. Kwiátu białégo: naśienia czarnego / oſtrégo y gorzkáwego.

Liśćie y kłącze ſoku białego / iáko mleko.

Mieyſce.

Rádo to ziołko przy rzekách / źródłách / ſtudniách / y przy gorách wodą śie ſączących / rośćie.

Przyrodzenie

Naśienie / iż ieſt ſmaku gorzkiego / przeto ieſt przyrodzenia ćiepłego y wyſuſzáiącego / roſpądza / rozprowadza.

Moc y Skutki.

O Czom płynącym / naśienie bywa znácznym rátunkiem / pul lotá go vtárßy ze dwunáśćią lotow Miodu białego / y tym ie pomázuiąc. Abowiem łzy záwśćiąga. Dios.

[margin: O czom płynącym.]

Vßu boleśći vkłáda toż naśienie z śiárką á z ſáletrą vtárte y w nie puſczane.

[margin: Vßom.]

Truciznie y iádom / liśćie iedząc / odpor dáie / iáko Nikánder w opiſániu Dryakwie świadczy.

[margin: Truciznie.]

Rozſądek.

PLinius / dla ſoku mlecznego / to źiele / miedzy drzewá Figowe włożył / przećiwko wßelákiey ſłußnośći. Bo podobniey źiele do źiela przyrownywáć / niżli źiele do drzewá / álbo drzewo do źiela.

Trawá / Rozdział 35.

TRawy wiele y rozmáitych rodzáiów znáyduiemy : o ktorych wßyſtkich áni zoſobná / áni wobec / tylko o niektorych z tego mieyſcá będźie śie mowiło : od tey poczawßy / ktora też Dioſzkorid w ſwych kśięgách naprzod położył. Tá ieſt źdźbłá długiego / ćienkiego / głádkiego / kolankowátego / po źiemi śie rośćieláiąc : á te z śiebie korzonki puſczáią źiemie śie chwytáiące / iáko Poley / ábo Bluſcz źiemny: Té ſą słodkie. Liśćia długiego / ſpiczáſtego / wąſkiego y twárdego / ná podobieńſtwo drobney trzciny. Tą bydło wßelákie rádo śie páśie / dla iey ſłodycze / z nieiáką máło ćierpkośćią y oſtrośćią ieſzcze mnieyßą / ktora ie tuczy. Ná wierzchu źdźbłá kłoſki wydáie / w tych naśienie drobne. Korzeń rowny zewßąd długi / z wielą drobnych á ćienkich odnożek / w źiemi nie bárzo głęboko y tám y ſám rozpierzchły / białáwy / twárdy á członkowáty. To korzenie we Włoſkich kráinách goſpodarze / y indźie / gdźie máią wielki niedoſtátek śiáná y owſá / bywa wykopywáne / y chędogo opłokáne / ſußone y chowáne koniom y inemu bydłu dla pokármu ná źime. Rádo go bydło ie / y tyie od niego.

Gramen.
Graß.

Mieyśce.

Po polách trawnych rośćie / ná rolách nie spráwowánych / ná winnicách.

Przyrodzenie

Koronki tey trawy są przyrodzenia źimnégo y suchégo w pierwszym stopniu / máiąc w sobie nieiáką niewielką sczypáwość / y nieiáką subtelność cząstek y przenikáyność. Zás sámá trawá w pierwszym stopniu chłodźi: á w odwilżeniu y wysuszániu miáre záchowuie. Naśienie tey trawy niczemne. Korzonki świeże przychodzą ludźiom do vżywánia / gdyż są iáko wodá słodkie / máiąc przytym nieco gorzkośći y ostrośći / iáko Galen w 6. kśiegách o tym pisze.

Moc y Skutki.

Ránom — RAny wrzedliwe spaia y goi / korzenie świeże tłuczone / á przykládáne. Dios.

Ogniśtym przymiotom. — Toż wodá z wárzonego czyni / Miodu / Mirrhy y kádźidłá przydawszy / bo ogniste przymioty z nich wyćiąga. Dios. Galen. Awicen.

Wrzodő — Ná wrzody ogniste plastrowány /

Morzysku — Morzysko y gryźienie w żywoćie y w kiszkách vkłáda / wárząc ie y piiąc.

Moczu / — Mocz nád przyrodzenie zátrzymány / inszé z wárzonego piiąc / wywodźi.

Toż naśienie iego czyni / w winie wárząc / álbo w wodźie / y trunkiem vżywáiąc.

Kámień. — Kámień w pęcherzu krzy y moczem wywodźi. Dios.

Tákże wárzone korzenie w miedźie álbo w winie / z naśieniem Pietruszczánym y Złomikámieniowym á z Dyptanem / ná czczo y poránu piiąc.

Mechérzowi. — Mechérz záwrzedźiáły leczy /

Glistom — Glisty w żywoćie morzy y wypądza / zwłasczá z kurzym źielem / z naśieniem sczawikowym / z pomágránatowym / w winie trunkiem vżywáiąc.

Sercu. — Tegoż vżywáiąc trunku / wszelákie niedostátki sercá vspokaia.

Krwią pluiącym. — Krwią pluiącym / bywa rátunkiem sok z świeżego korzenia ná czczo y ná noc go piiąc po piąći łyżek. Tab.

Do tego wszytkiego innych traw korzenia / álbo soku możemy vżywáć.

Wątrobie — Wątrobę zámuloną otwiera /

Żołtáczce — Zołtą niemoc spądza /

Scyátyce — w Biodrách y w ledźwiách boleśćiom /

Nerkom — Nerkom zátkánym y boleiącym /

Moczu. — Moczu záwściągnionemu y z ćieżkośćią odchodzącemu.

Mulisko — Muł z nerek y z pęcherzá wywodźi /

Piasek — Piasek tákże y

Kámień. — Kámień /

Morzenie — Morzeniu w żywoćie z ćiekączek /

Glisty — Glisty w żywoćie morzy y wywodźi /

Moczu. — Moczu gorącemu /

Mieśięczney. — Mieśięcznemu czyśćieniu białogłowskiemu /

Pęcherzu. — Pęcherzowi zránionemu /

Morowym — Morowym źimnicom y gorączkom /

Morowkom. — Morowkom po ćiele się pokázuiącym / ktore corychley ná wierzch ze wnetrzności wypadza. Tym wszystkim pomienionym dolegliwośćiom / trunek niżey opisány / wielkim y známienitym trunkiem bydź może: Wźiąć korzenia tey trawy / álbo korzenia trawy / ktorą Psim bluem zowiemy / cztery gárśći / pokráiáć drobno: ná to pułgárca studźienney wody nálać / á w cynowey konwi ćiastem zálutowawszy rżánym / y w kotle vkropu wrzącego przynamniey trzy godźiny wárzyć. Powoli gdy przechłodnie / przecedźić / y ná chłodnym mieyscu / we flászy śkláney / álbo w dzbanie polewánym / do pomienionych potrzeb chowáć / y czásu potrzeby vżywáć.

Czerwonce. — Czerwoną ćiekączkę / Tákże

Inne

Jnne koleryczne záſtánawia/ ſok z tey trawy y z korzenia iey / ráno y ná noc piiac po ßeśći łyżek.

Gliſtom.

Tenże ſok trunkiem vżywány/ czerw z żywotá wywodźi/ morząc. Albo wźiąć świeżego korzeniá pomienioney trawy pokráiánego garść/ y pilnie vtłuc/ potym pol kubká winá do tego przydáć/ y wyżąć mocno/ á dáć to ná raz pić. Albo

Wźiąć tego korzenia trzy łoty/ Słonecznikú / Jeleniego rogu palonego / Gliśniku po łoćie: To weſpoł conamieley vtrzeć/ y z ośminaśćia łotow miodu odßymowánego do brze vmießáć/ że będźie iáko lektwarz/ álbo konfekt. Tego ná raz po łoćie ná czczo vżywáć. Mnieyßym mniey/ aż do pol łocia.

Tákże ſoku z trawy y z korzeniá ochedożonego wźiąć kwáterkę dobrą/ ſoku Podrożnikowego dwánaśćie łotow álbo łyżek/ ſoku Mirzymietki/ álbo z ogrodney mietki/ ſoku Omanowego/ Piołynowego / Rućiánego/ po ośmi łotow álbo łyżek / rogu Jeleniego ſkrobánego / Gárbárſkich ziarnek/ naśienia Tłuſtoßowego po łoćie: To weſpoł przez pol godźiny w cynowey konwi wárzyć w vkropie wrzącym/ przecedźić/ á cukru przydáć łotow dwánaśćie. Tego ná raz po ßeśći łyżkach dáiąc/ gliſty potężnie morzy y z żywotá wywodźi. Tab. We dwudźieſtu lat/ beſpiecznie dáć może cztery łoty/ we dwunaśći lat/ dwá łoty. Zás dźiećiom w śiedmi lat/ po łoćie/ á to ćiepło káżdą rázą.

Dźiećiō gliſty máiącym

Dźiećiom też czerw w żywoćie máiącym/ táki trunek miáſto piwá/ y poſpolitego trunku czynić: Wźiąć tey trawy korzenia/ Jęczmieniá nie otłuczonego po garśći/ Jedwabnych śliwek co naświeżßych dwá łoty/ ná to wody nalać/ á w konwi cynowey zálepiwßy ćiáſtem/ przynamniey ze trzy godźiny w kotle vkropu wárzyć / przecedźić/ á pić dawáć ile chce. Tab.

Sok z tey trawy y z korzenia iey wypráſowány/ po ßeśći łyżek go biorąc/ potężnie chrobáki wywodźi z żywotá.

Wątrobie

Wątrobie chorey / wźiąć korzenia tego trzy gárśći/ korzenia Włoſkiego kopru garść/ pokráiáć oboie drobno / y w cynowey konwi wody chędogiey nálawßy y zálutowawßy / w kotle vkropu wrzącego przez trzy godźiny wárzyć: przecedźiwßy/ chorym ná czczo y ná noc ćiepło/ po ośmi álbo dźiewiąći łyżek/ pić dawáć. Tab.

Wątrobie chorey

Tenże trunek / wątrobie záwrzedźiáłey ſłuży.

Muł piaſczyſty Kámień

Muł piaſczyſty y

Kámień pędźi / korzenie weſpoł z naśieniem iego miáłko vtárte / á po quinćie álbo po półtory z winem ćiepłym pić dáwáć. Albo też tym ſpoſobem: Wźiąć korzenia tey trawy trzy łoty/ korzenia pśiegobluiu trawy dwá łoty/ korzenia Wilczey ogáni/ korzenia Bśiwochy / álbo Angielſkiego tránku/ Wroblego proſá/ Rzepiu mnieyßego/ po łoćie. To weſpoł co naſubtelniey vtrzeć / á po czwierći łotá z trunkiem dobrego winá / ćiepło dawáć. To nie tylko kámień y muł piaſczyſty potężnie wywodźi/ ále też mocz záterzymány / álbo z ćiężkośćią odchodzący/ pędźi.

Czerwiu.

Czerw wßeláki w ćiele będący morzy y wyrzuca: Korzenia tey trawy wźiąć garść/ y wárzyć ie we trzech kwáterkách winá dobrego do połowice. To wyćiſnąwßy mocno: Tego wźiąć połowice ná raz / przydáć quinte rogu ieleniego miáłko vtártego/ y dáć ćiepło cztery godźiny przed obiádem. Druga część trzy godźiny przed wieczerzą / z quintą tegoż prochu. Doświádczone lekárſtwo y pewne ná morzenie y wywiedźienie chrobáctwá z ćiáłá.

Ciekączkom wßelákim

Biegunkę wßeláką záwśćiąga / naśienia tey trawy miáłko vtártego / quinte z winem dáiąc pić. Toż też

Pęcherzowi.

Pęcherzowi iákokolwiek choremu / naśienie trunkiem dawáć ſłuży. Albo wźiąć tey trawy z iey korzeniem y z naśieniem ze cztery garśći/ pokráiawßy drobno / wlać náto pul gárncá dobrego winá / á zálepiwßy w konwi cynowey / w kotle vkropu wrzącego/ przez cztery godźiny wárzyć: przecedźić y po ośmi álbo dźiewiąći łyżek ráno y ná noc ćiepło dáwáć pić po wánnie.

Obrázonym od gádźiny

Obrázonym od gádźiny iádowitey / bywa lekárſtwem oſobliwym / toż korzenie w winie wárzone/ ná czczo y ná noc po ośmi łyżek ćiepło biorąc.

Goſpodárſtwo do tuczenia bydłá

Goſpodarze ſtárożytni/ mieli w zwyczáiu korzenie tych traw nie palić/ áni koley wybitych nadrogách/ iáko dźiśieyßy nowi czynią wypełniáć/ ále ie záraz przy orániu/ álbo záwłáczániu/ grábiámi álbo bronámi grábili/ y chędogo w wodźie wypłokawßy/ ná ſłońcu ſuſzyli/ y ná źimę bydłu chowáli/ dáiąc im go z Jęczmieniem/ potráwą/ im bárzo przyiemną/ vżyteczną/ y tuczącą.

Zębom

Bol w zębiech vkłada wárzona y z korzeniem w winie / przydawßy pieprzu / miodu/ kádźidłá/ y Mirrhy/ á tym ćiepło płokáć.

Przymiotom ogniſtym.

Przymioty ogniſte/ wodá z wárzoney trawy y z korzeniem wyćiąga/ gębkę/ álbo chuſtę w niey/ álbo w ſoku z octem zmießánym maczáiąc/ y przykłádáiąc. Też ſámá trawá vtłuczona/ á z octem przywiiána. Plin. Toż Roży piekielney ſłuży.

Roży piekielney

Oczō płynącym

Oczom płynącym/ táż wodá z wárzoney trawy y z korzenia/ z miodem/ pieprzem/ z mirrhą y z kádźidłem/ á przecedźiwßy/ znowu ia w naczyniu miedźiánym wárzyć/ á potym po kropi w oczy puſzczáć. Plin.

Womitō y ſtolcom częſtym

Womity częſte y ſtolce záwśćiąga/ naśienie iey wárzone y trunkiem vżywáne.

Pśi/ trawy świeżey do ſwego czyśćienia v-

żywáią / záczym womity miewáią / y zząd názwáli ią Psimbluiem.

Slezienie.

Slezione chora y bolącą leczy: ſáme trawe y z iey kwiátem vtłuc / y ná slezione chora przykłádáć. Apul. Tákże

W winie wárzona z ſwym korzeniem / z Jelenimi ięzyczkámi / y z korzeniem Jaworowym / co námłodſzym / á trunkiem vżywána. Doświádczony trunek ná slezione.

Obrážonym od ſmoká

Z oſobliwości ſwey / iáko Plinius piſze / obrażonym od Smoká / wielkim y rychłym bywa rátunkiem / y przykłádána ná ráne / y trunkiem vżywána.

Głowy boleniu

Bol w głowie vkłáda / źdźbło tey trawy / ktoreby śiedm miáło kolanek / głowe nią obwiązawſzy: álbo gdźieby nie obſtáło / tedy do głowy przywiezáć. Plin.

Gliſtom.

Gliſty w żywoćie truie y wywodźi ſok / z Gliśnikiem / álbo z Bożym drzewkiem / á z trochą miodu trunkiem vżywány. Záraz przytym / tymże ſokiem z wołową żołćią zmieſzanym / ćiepło żywot náćieráiąc.

Oczō gorącymi łzámi płynącym

Oczom gorącemi łzámi płynącym / powiádáią mądrzy miſtrzowie / źdźbło tey trawy / coby tylko o trzech kolankách było / po zachodźie ſłońcá / ná zeſćiu kśiężycá zbieráne / tym gárdło obtoczywſzy / być lekárſtwem: przy nich tey prawdy zoſtawa iſtność. A to bądź źdźbło ſuche / bądź świeże.

Oczō zápalonym

Oczom zápalonym / y z tego záwártym / trawá świeża z korzeniem ſwym / tłuczona y przykłádána / ogień przymiotny z nich wyćiąga.

Tok

Tok krwáwy z noſá hámuie / około głowy y ſzyie trawa obtoczywſzy.

Vſzom

Vſzy záwrzedźiáłe leczy ſok z tey trawy świeżey / ćiepło w nie puſzczáiąc.

Gnilcu

Gnilec w vśćiech leczy. Tákże

Dziegnie

Dźiegnie ſokiem ćiepło wymywáiąc / á często. Tab.

Zębom

Zębow bolesći vkłáda / wodę ćiepłą z korzenia wárzonego w vśćiech długo trzymáiąc / y często powtarzáiąc. Toż też korzenie tey trawy ſucháne / y ná zębiech boleiących trzymáne.

Gliſtom pláſtr

Gliſty potężnie wyrzuca z żywotá / toż korzenie z liśćiem Fiołkow modrych / á z Tłuſtoſzem vtłukſzy / w dobrym winie vwárzyć / y ná żołądek / y wſzyſtek żywot ćiepło przykłádáć / często odnawiáiąc. Ten pláſtr dla dźieći dobry / ktore przez vſtá bráć lekárſtwá niemogą.

Gryźienie w żywoćie

Gryźienie w żywoćie od czerwiu vśmierza y vſpokaia / náparzáiąc żywot wſzyſtek ćiepła wodą z wárzonego korzenia tey trawy / záczym ie morzy y wypędza.

Sleziene

Slezione boleiącą leczy / kwiećie tey trawy wespoł z nią / y z korzeniem iey / á ná nie przykłádáiąc.

Od gádźiny obrážonym

Obrażonym od gádźin iákichkolwiek iádowitych / korzenie tey trawy w winie wárzone / á ná ráne pláſtrowáne / bywa znácznym rátunkiem.

Moczu

Ciężkiemu odchodzeniu moczu / w winie tákże ią z korzeniem iey wárząc / przyrodzenie co nagorętſzey bydź może tym náparzáć. Tákże

Kápániu moczu

Kápániem odchodzącemu moczu / toż ſłużyy. Tab.

Nogō opuchłym z podagry

W wodźie z korzeniem ſwym wárzona / á nogi z podagrycznych bolow ſpuchłe tym náparzáć. Tákże vtłuczone to wſzyſtko / pláſtrowáć. Puchline rozgánia.

Ránom

Rany świeże ſpaia y goi / korzenie potłuczone y pláſtrowáne. Tenże.

Członkō wſtydliwym

Członkom wſtydliwym oboiey płći záwrzedźiáłym / pokáżonym. Tákże

Kile

Kile / y dźiurom ſproſnym bywa lekárſtwem / te trawe z iey korzeniem w winie wárząc / tym wymywáć: Albo też w tey polewce chuſteczki chędogie macząc / á przykłádáć.

Ocet mocny czyni

Ocet oſtrokwáśny / korzenie vſuſzone tych traw pokráiáne / y wen wrzucone / czyni.

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Ta z korzenia Trawy bywa palona / ktora Psiembluiem zowiemy: álbo z tey tu ná pierwſzym mieyſcu opiſáney. Biorąc ią ná Wioſne poki w źdźbłá álbo w ſłome niewyrośćie / bo káżde źiele ná ten czás w ſwych ſkutkách bywa napotężnieyſze. To zpłokáć chędogo / pośiekáć / y przetłuc dla ziuſzenia / á wolnym ogniem z Balneum maris wyćiągnąć. Potym do káżdego poł gárcá tey wodki / po ośmi łotow znowu tegoż korzenia ktoreykolwiek trawy ſuſzonego / zgrubá go przetłukſzy wſypáć / y przez cztery dwádźieśćia godźin moczyć w Balneum maris: Potym znowu przelutrowáć / y ná ſłońcu wyzonowáć. Ták práwie oſobliwa y koſztowna káżda będźie wodká. Tá

Wątrobie / Sleziene / Nerkom / Pęchyrzowi / Przechodō moczu / Sciátyce / Bolesći w nerkách y w pęchyrzu. Kámień / Gliſtom.

Wątrobie /
Sleźienie /
Nerkom /
Pęchyrzowi / } Zámulonym y záwrzedźiáłym.
Przechodom moczu /
Sciátycznym bolesćiom w biodrách.
Bolesći w nerkách /
W pęchyrzu tákże vśmierza.
Kámień krzy y moczem wywodźi /
Czerw y gliſty morzy / y z żywotá wypędza / vżywáiąc tey nie tylko ná czczo y ná noc / po ośmi álbo dźieśiąći łyżek / ále też miáſto poſpolitego trunku.

Wino.

Vinum Agroſtides.

Z Tego korzenia trawy wino ácz nie ieſt w vżywániu vſtawicznym: iednák ktoby chćiał być ták rządnym / może tym ſpoſobem vczynić: wźiąć korzenia trawy pomienioney / ábo Psiegobluiu korzenia / ſpłokánego y wyſuſzonego /

wedlug vpodobánia y potrzeby: posiekáć drobno/ y zmießáć z trzáſczkámi heblowánymi drzewá leſczynowego: tym barylkę nápelniwßy/ Moßtu dobrego ná to nálać/ y dáć wykiſnąć. A potym w ine naczynie ſtoczyć/ y do potrzeb lekárſkich chowáć. To wßytkim wyßßey pomienionym chorobom może bydź oſobliwym rátunkiem y wdzięcznym. Toż

Gliſtom. Gliſty w żywocie morzy y wywodzi/

Nerkom. Nerkom/ y

Pecherzowi. Pechyrzowi boleiącemu bywa lekárſtwem

Zylo wątrobnym. Zyly z żolądká do wątroby pochodzące/ przez ktore wątrobá z niego pokarm bierze/ (Meſaraicas zowią) zátkáne otwiera y wychedaża.

Podágrze. Podágrykom y Artetykom/ álbo w członkách lamánie máiącym/ bywa vżytecznym

Flágmy wywodzi. trunkiem: Abowiem wywodzi moczem flágmę y inne wilgotności lipkie/ z ktorych bywáią poſpolicie tákowe choroby.

Kámień. Kámień w nerkách y w pęchyrzu krzy/ y moczem wywodzi.

Muliſku. Piasku. Muliſká/ y piaſek z nich wychedaża/

Wątrobie. Wątrobę zátkáną otwiera/ y wolną od zámulenia czyni.

Moczu. Mocz z ciężkością odchodzący wolno wywodzi.

Rozſądek.

Ktore trawy biorą do lekárſtw. ACz wiele rodzáiow Traw mamy/ iednák nie wßytki przychodzą do vżywánia lekárſkiego/ á też nie wßyſtkie w iedney kráinie ználeść ſie mogą. Dwie iednák przodek przed inymi máią: Tá ktorąśmy iuż opiſáli. Druga ktorą Pśiembluiem mianuią. Ktorych kßtalt dla ſnádnieyßego ich poznánia/ opiſzemy.

Pśiblul/ álbo Pśia paßa/ Rozdział 36.

Gramen caninum, Canarina, Cynagroſtis, Gramen canarium.

Hundtsgrap/ Hundtstzahn.

PSiey paße álbo bluiu czworáki rodzay mamy. Pierwßy/ ktory nawiętßy/ á ten przednieyßy Dyoßkoridow. 1. Korzenia nie cienkiego/ równego/ y białego/ w ziemi wzdluż y wßerz rozpierzchłego/ ſłodkiego iáko v drugich traw. Liścia mnieyſzego niźli v Turzey trawy/ podobnego liściu żytnemu. Zdźbla łokietnego/ mocnego/ á mießeyſzego niźli v poſpolitey trawy/ v wierzchu kłoſków kilká/ w ktorych bywa naśienie oſtre.

2. Druga mála/ po ziemi ſie pnąca. Korzonkow twárdych węzłowátych/ y tám y ſám w ziemi rozpierzchłych: Te tákże ná Wioſnę iáko inne odmładzáią ſie. Liścia krotſzego y węzßego niźli pierwſze. Zdźbla po ziemi rozłożone leżą z ſwymi kłoſkámi ciemno rumiánymi y łſniącymi.

3. Trzecia korzonkow cienkich/ dlugich/ zwiela drobnych kędźierzáwych y włośienkowátych odnożek. Liścia dłużſzego y grubſzego niż v trawy poſpolitey/ álbo Pśiegobluiu poſpolitego/ rumiánawego/ poſłodnego y kwaſkowátego/ z nieiáką ostrością.

Czwarta

Czwarta Pśia páſtwá álbo paſza/ ma korzenie dlugie włośienkowáte. Liśćia ná pól piedźi dlugiego/ ze śrzodku źdźbło pochodźi krotkie/ od káżdego korzonká po iednym álbo po dwu: Ná tych kłóſki/ z máłych/ z geſtych/ y z twárdych źielonych liſteczków złożone. Tegóż ſmaku ktorego y drugie.

Mieyſce

Pierwſza rośćie rádá ná gruntćiech dobrze wyprawnych/ á zbożu wielką bywa ſzkodą/ y bydłu ná źimę pożytku nie czyni. Druga także. Trzecia ná piaſkách przy wodách. Czwarta ná págorkach/ y gruntách piaſczyſtych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia wyſuſzáiącégo y chłodzącégo/ z nieiáką cierpkośćią zátwierdzáiącą/ zwlaſczá korzenie: Ale trawá ſámá źielona/ ma śrzodek miedzy odwilżániem y wyſuſzániem/ zwlaſczá wtóra/ którą mnieyſzą zowią.

Mocy Skutki.

Tych ſkutkow y teyże mocy ſą wſzytkie te/ ktore ſie w pierwſzym Rozdźiale przedtym opiſáły.

Oſtrzycá álbo Turza trawá/ Rozdźiał 37.

Gramen harundinaceum, Calamagroſtis, & Gramen Babylonium, Equinex.

Riedtgraſz/ Rohrgraſz.

Czworaką Oſtrzyce mamy. Tá ma śrzodek miedzy trawą poſpolitą á trzćiną. Pierwſza nawietſza: ma korzenie nie cienkie/ trochę piáſkáte/ kolankowáté y białe/ podobné korzeniu trawy/ ktorą Pśią paſzą pierwſzą zowiemy/ w źiemi tám y ſam roſkłádáiące. Liśćia trzćinnému podobnégo / przez śrzodek wzdłuż grzbiet oſtry/ tákże brzegi iáko naoſtrzeyſze śierpy / którémi ſie może zránić. Kłącza tákże y kiśći podobnégo trzćinie/ tylko mnieyſze.

1\.

Wtora korzeniem do pierwſzéy podobna/ ale liśćia ſzerſzégo/ wietſzego/ dłuzſzégo. Kiśći dobrze wietſzych / geſtſzych/ ſzerzéy rozłożyſtych.

2\.

3\. wewſzem podobna pierwſzéy/ korzeniem rózgą/ liśćiem/ tylko drobnieyſza we wſzytkim: á na káżdym źdźble po iednym kłóſku obdłużnym gdyż ná inych po dźiewiąći y po dźieśiąći / choćia mnieyſzych/ widźimy.

3\.

4\. korzenia włośienkowátégo / drobnégo/ kępiáſtégo. Liſt dłuzſzy / ſczupleyſzy y nie oſtry. źdźbło ćienſze: w wierzchu tych kiśći ſtruſáté / iáko ná trzćinie/ iedno mnieyſze.

4\.

Miejsce.

Wszytkie rády ná łąkách y miejscach wilgotnych y mokrych / ná trzesáwicách / przy przekopách / ná stáwiskách y przy spustách rostą.

Przyrodzenie.

Suchégo wszytkie są przyrodzenia / y pomiárkowánéy suchości.

Moc y skutki.

Ani Lekárze stárzy / áni dzisieyszy / nie mieli w zwyczáiu vżywania do lekárskich potrzeb. Tákże y gospodarze potráwa bydłu żadnemu nie dawáli. bowiem swą ostrością bárzo szkodzi / wárgi / gęby y iezyki / gárdłá y krztanie siecze y skrwáwia: A krew tá do żołądkow ich sie ściaga / zaczym puchną / y do zbytniego prágnienia y zápalenia wnętrznego domieszczą / záczym śmierć. Czwarta / że nie ma tey ostrości / vżyteczna im bywa pasza.

Rozsądek.

Turza trawa nászy Polacy te zowią / że Turom bestyam dzikim przyzwoita y smakowita bywa pasza / inemu bydłu nie. Drudzy chcą bydź ták od nászych rzeczona / dla iey wielkości / że od trawy pierwszey pospolitey / iest dáleko więtsza. O tey Dioszkorid pisze / że bydło / iako woły / krowy / owce / konie / mołzy y zábiia / zwłaszczá w Bábilonskiey stronie / przy drogách rosnąca. Przeto ia też tu zowią niektorzy Bábilońska trawa.

Trawá Cyliciyska.
Gramen Cilicium.
Ciliciszer grasz.

Tychże niemal iest skutkow y przyrodzenia / ktorych Ostrzycá / álbo Turza trawá. Támta wysuszeniem swym zbytnim / wielkie prágnie czyni w żołądkách bydłu. Ta zaś rozgrzewánim swym zápala. przeto do lekarstw obie nie przychodzą. Bydłu tákże do paszy skąpo maią bydź dawáne.

Bluszczoperz / Rozdział 38

Gramen Parnasi.
Parnaszer grasz.

Bluszczoperz gęsto z ziemie puszcza rosczki / liście niosąc Bluszczowému podobné. Kwiatu białégo / pachniącégo. Nasienia drobnégo / do lekarstw potrzebnégo. Korzonków pięć ábo sześć miękkich / y bárzo słodkich / namnieyszy palec wzmiąsz.

Miejsce.

Naprzednieysza tá trawá / rośćie ná gorze Parnassus. Bywa do ogrodów w rozmáite ziołá bogátych przenoszone.

Przyrodzenie

Przyrodzenia / zwłaszczá nasienia y korzenie / nie zbytnie chłodnégo y suszącégo. Ale ziele samo w pierwszym stopniu chłodzi / á w wysuszániu y w odwilżániu śrzodek zachowuie / iako Galen pisze / máiąc w sobie nieiákié subtelné cząstki. Jest y gorzkáwé.

Moc y skutki.

Oczom boleiącym

PRzećiwko boleniu oczu lekárſtwo doświádczone: wziąć tego źiela ſoku/ winá białego przedniego/ miodu białego chędogiego zárowno/ Mirrhy połowice/ y weſpoł zwárzyć. Potym kádźidłá y pieprzu trzećia część od ſoku/ znowu wárzyc/ y w mośiądzowym naczyniu to chowáć. Koſztowne/ á doswiádczone bywa oczom boleiącym lekárſtwo/ puſczáiąc go w nie potroſze. Dios.

Zębom

Toż też zębom boleiącym bywa rátunkiem oſobliwym.

Wodá álbo iuchá z korzenia wárzonego toż może/ co z ſámego źiela. Dios.

Moczu.

Naśienie mocz potężnie wywodźi z winem go piiąc/ álbo z miodem. Toż

Womitom. Biegunkom.

Womity záwśćiąga/ y Czerwoną Biegunkę hámuie. Dios.

Wrzodom

Wrzody krwáwe/ korzeń ſpaia y goi.

Rány

Ran y wrzodow od przymiotow ogniſtych broni/ á iuż będące roſpądza.

Kámień.

Kámień ták w nerkách / iáko w pęchyrzu łamiąc moczem wywodźi.

Vkąſzonym od ſmoká Morzenia

Z oſobliwośći przyrodzenia ſwego/ obrażonym od ſmoka bywa lekárſtwem.

Gryzienie y morzyſko w żywoćie vkłáda korzeń wárzony/ á trunkiem vżywány. Pli.

Bydłu páſza koſztowna

Bydłu páſza náden ſmácznieyſza y vżytecznieyſza niebywa / ták swieża iáko śianem tłukąc/ á wodą ſkrapiáiąc/ y bydłu potráwą dáiąc.

Sok ze świeżego wyżęty do lekarſtw bywa vżywány/ ábowiem ieſt słodki. Jednák gdźie ſoku mieć ze swieżego niemożemy / wodá z ſuchego wárzonego ná to mieyſce może bydź vżywana do goienia ran.

Ránom

Co też ſámo źiele vtłuczone y przykłádáne czyni. Toż y korzeń czyni.

Wrzodow pęchyrzu.

W pęchyrzu wrzody leczy/ iuchá álbo y ſok trunkiem vżywány.

Dziewiećiornik/ Rozdźiał 39.

Gramen hederaceum, Hepatica alba, Flos Hepaticus.

Leber blumlem.

KOrzonki ma máłe czárnáwe wielą inych korzonkow włóśienkowatych obſadzone. Smaku ćierpkiego y zátwierdzaiącego. Liſteczkow okrągłych małych iáko ná Bluſczu/ ieno nie ták rogáte ábo ſzpiczáſte/ okrom ná przodku zlekká. Zielonośći iáſney/ á mnieyſze dobrze niżli Bluſczowe. Ze śrzodku tych wychodzą prąteczki gránowite ćienkie ná kroczek wzwyſz/ podczás wyſſze y dłuższe/ káżdy o iednym liſteczku bez ſtopki obćináiąc go/ iáko Przewierćień. Ná wierzchu káżdego zoſobná prątká kwiateczek biały z pięći liſteczkow/ pachniący/ tego kſztałtu iáko v białego iáſkru: z tego potym obdłużna główeczká chocholáta iáko máły láſkowy orzeſzek/ w którey ſie záwiera naśienie podługowáte. to gdy dozrzeie/ z żółtá rumienieie.

Mieyſce.

Rádo to ziołko ná łąkách górzyſtych/ á wilgotnych rośćie/ y źieliſtych mieyſcach.

Przyrodzenie.

Naśienie wyſuſza/máiąc w ſobie cząſtki ſubtelne. Ziele cierpkośćią ſwą śćiąga y zátwierdza. Od Cyrulikow do ran śćiągánia/ ſtulenia y goienia/ ták przez vſtá/ iáko zwierzchu/ bywa vżywáne.

Moc y Skutki.

Zołądek pośila.

SAmá trawá / álbo liśćie w winie/ álbo w wodźie wárzone/ żołądká oſtábiáłość y wilgotnosć pośila piiąc. Dodon.

Biegunkom.

Ciekączki záwśćiąga/

Womitō.

Womity zátrzymawa/

Moczu.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány/ w winie álbo w wodźie wárzony/ á ćiepło ná czczo y ná noc trunkiem vżywány/ potężnie wywodźi. A naśienie tym wiecey. Dodon.

Kámień.

Kámień z nerek wywodźi/ toż naśienie z winem piiąc.

Toku krwie.

Tok krwie z świeżych ran záwśćiąga/ y rány ſpaia/ liſteczki świeżo źielone tłuczone/ á przykłádáne.

Ránom.

Rány wielkie y ßkodliwe ná głowie leczy/ trunek z tego źiela tym ſpoſobem vczyniony: wźiąć Dźiewięćiornikú y z kwiatkámi trzy garśći/ Gruſczyczki garść/ Zánklu/ Bárwinku/ Lánki/ z Lipowego drzewá kwiećia po poł garśći. To wßyſtko drobno posiekáć/ w konew cynową włożyć/ y wodki Bukwicowey poł gárcá ná to nálać/ wierzch konwie ćiáſtem zálepić/ y w kotle vkropu przez cztery godźiny pilnie wárzyć: Przecedźić/ á po cztery łyżki/ álbo po piąći tego ráno y ná noc pić dawáć. A zwierzchu ná ránę plaſtr z Bukwice przykłádáć. Taber.

Wątrobie.

Wątrobie z zámulenia mdłey y chorey/ w winie wárzony y z kwiećiem á trunkiem vżywány/ wielkim y doświádczonym bywa lekárſtwem / otwieráiąc ią y pośiláiąc / piiąc ráno y ná noc po ośmi/ álbo dźiewiąći łyżek ćiepło. Tab.

Tákże proch z tego źiela z polewką/ álbo w pokármie/ álbo w trunku vżywány. Też drudzy źiele ſámo z kwiatkámi iego w winie mocza/ y trunkiem vżywáne toż czyni.

Wzroku.

Wzrok naſtábiáły y ćiemny pośila y oſtrzy / puſczány ſok tego źiela w oczy / przydawßy do niego ták wiele winá białego przednie dobrego/ y Mirrhy/ á trzećia część pieprzu/ y kádźidłá kramnego. A to chowáć dla dłużßego záchowánia w miedźiánym/ álbo w mośiądzowym ſłoyku.

Jeſt drugi Dźiewięćiornik temuż podobny / tylko kwiátu pełnieyßego / więtßego / y liśćia więtßego/ ále tychże ſkutkow.

Jednoliſt/ Rozdźiał 40.

Vnifolium, Monophyllum.

Einblat.

JEdnoliſt rzeczone to źiołko / przeto że tylko ieden liſt ná obdłużnéy ſtopce obley/z korzonká naprzód wyraſta / máiąc kßtałt włáſny liſtu Bluſczoperzowégo / álbo Bábczánégo. Grónkámi kwitnie/ białe kwiatki iáko gwiazdeczki/ zapách máiące Przytuliey/ ábo Márzány. Z tych potym iágódki drobné/ okrągłé/ naprzód bládé/potym rumienáwé / ſmáku gorzkiego / nie przyiemnégo. Po których dożrzeniu dopiero drugi liſteczek mnieyßy / ná onéy ſtopce gdźie naśienie / tákowyß też wyraſta. Korzonków poprzecznych / ćienkich/ kolankowátych / od których członków/ drobnieyße pochodzą.

Mieyſce.

Rośćie w leśiech ćiemnych / y mieyſcach ćieniſtych. W Máiu kwitnie.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest rozgrzéwáiącégo y wysuszáiącégo.

Moc y skutki.

Morowe mu powietrzu. Czásu morowego powietrza / ták do vstrzeżenia/ iáko iuż záráżonym / y

Dymienicó morowym. Dymienice morowe máiącym / osobliwym korzeń bywa rátunkiem/ czwiercć go łotá záraz dáiąc/ prochem w winie/álbo w occie/ álbo z wodą: á choćia z tym wszytkim. Ale záraz po wypićiu / poćić sie w pośćieli co nalepiey y nadłużey. Pena. Lobel.

Ránom Sadzelo. Rány y sadzele od przymiotow ognistych y ziatrzenia broni.

Żyłó pietym zámulonym. Nerwom álbo żyłom suchym / to ziołko bywa osobliwym lekárstwem/ w ich zamulenju/ trunkiem vżywáne.

Trawá Medská / Burgundská.

Medica, Gramen Burgundicum, Fœnum Burgundicum, Trifolium Burgundicum.

Burgundisch Grass.

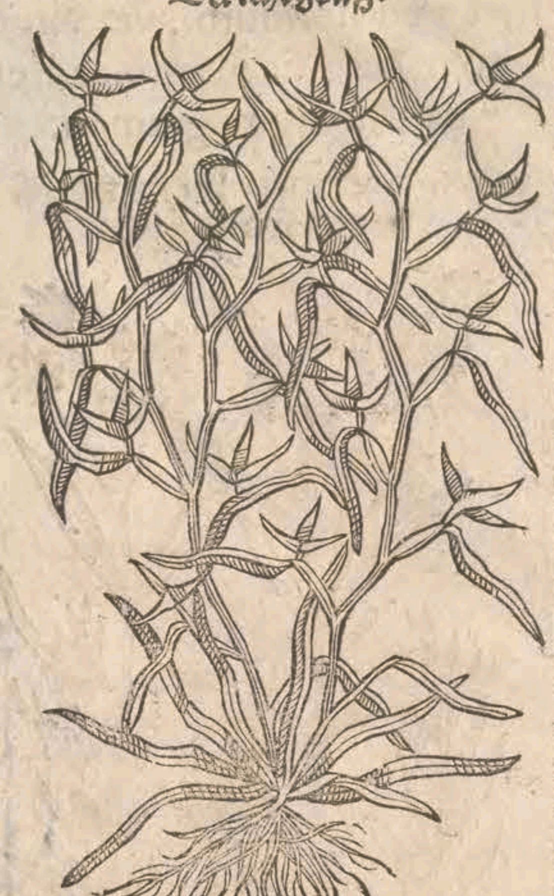

O tey masz w kśięgách 4. Rozdziale 141. ná kárcie 1241.

Rogálicá / Trawá rogáta / Rozdział 41.

Gramen aculeatum.

Eckichtgrass.

Rogálicá / korzenia nie bárzo ćienkiégo/poprzecznégo/ wiele włośienkowátych odnóżek od śiebie pusczáiąc/ w ziemi nie głeboko leżąc. Prąćia z śiebie niemáło wydáiąc odnożystégo / ná trzy dłoni wzwysz/ niekiedy wyższé. Z tych y tám y sám gáłązeczki odrastáią z listkiem obdłużnym/ będąc sámé iáko szupinká plewiská/okryté áż do ośći. Támże od szypułki iákoby sie ku dołu odłámuie. A ná wierzchu szypułeczek / trzy rózgi ábo ośći / ná kształt listeczków Troiánkowégo: od spodku mieższeysze ná wierzchách ośćisko záostrzoné / we śrzodku kwiatecz- ki drobné pokázuią sie gromadkámi

Mieysce

Pospolicie miedzy rumem rośćie; Tákże ná vpádłych stárych murách.

Przyrodzenie y Skutki.

Jednegóż przyrodzenia y iednych skutków z trawą w Rozd: 35. opiſ.

Kwietna trawá/ Rozdział 42.

Gramen floridum, vel virgineum, Eufrasia graminea, Leucanthemum gramen.

Augen trostgraß/ Blumngraß/ Jungfrawengraß.

Dwoy rodzay kwitnącey ábo kwietnéy trawy mamy. Pierwßy korzonków nie miąższych/ długich/ równych/ y tám y sám rozpierzchłych/ z wielu korzonków włośienkowátych/ w ziemi miáłko leżące. Z tego wiele rożdżek wyrasta/ subtelnych/ ćienkich/ obłych/ ná piądź wzwyß/ podczás wyßßych/ z obu stron párámi przećiw sobie: od spodku mało nie ku sámému wierzchu máiąc/ iáko skrzydełká rostropierzoné ostrych kráiów. Kwiátu białégo gwiazdkowátégo: z którégo potym głoweczki iáko ná lnie: w tych naśienie drobnieyßé prośiánégo ziárna. Ná końcu Kwietniá kwitnie.

2\. Wtóra podobna do pierwßéy/ tylko we wßytkim mnieyßa y drobnieyßa. Listeczków węższych y mnieyßych/ kwiatków drobnieyßych/ rożdżek niżßych.

Mieysce.

Pierwßa rośćie y tám y sám ná mokrádłach/ trawách/ y piásczystych. Druga ná gruntiech suchych trawnych/ tákże piáskowátych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia są suchego y chłodzącego.

Moc y Skutki.

Oczom. Oczom ćiemnym y słábym/

Oczom zápalonym/ tłukąc świeże ziele y przykłádáiąc. Albo sok z niego wypráſowány/ á w nie po kropce pusczány. Też chusteczki lniáne chędogie w nim maczáiąc/ á ná oczy kłádąc/ toż czyni.

Aqua. *Wodká.*

Niektórzy palą z tego zielá świeżego wodke/ iáko ſie ná wielu mieyscách powiedziáło/ do teyże potrzeby.

Trawá Mánniána/ Rozdział 43.

TRawá Mánniána/ álbo Trawa krwáwna/ dwoiáka. Pierwßa korzonków drobnych włośienkowátych gęstych/ białych. Liśćia

Iſchæmum, Gramen ſanguinarium, Crus Galli, Dactylon Pli: Capriolla Ita: Sanguinella, Scirpus Trago.

Blutgraß.

ścia podobnego Pśiey paßy/ álbo iáko Pliniuß piße prośiánemu/ oſtrego/ zlekká koſmátego/ drobnieyßego ná dłuż y ná ßerz. Wiele zdźiebł z korzonkow kolánkowátych/ puſczáiąc/ oblich/ rumiánych/ y ſniących/ ná półtory ſtopy wzwyß/ tákże troche koſmátych iáko liśćie: W wierzchu puſczá pięć álbo ßeść/ podczás cztery kłoſkow/ długich/ wąſkich/ rumiánych/ rowńie iáko ná Mánnie polney/ ábo y śiewney. Kwitnie tymże ſpoſobem kwiátem drobnym rumienáwym: Owa mánnie śiáney we wßem podobna/ ieno drobnieyßa. Naśienia podługowátego/ mnieyßego niżli prośiáne. Smaku poſłódnego/ z niemáłą máłą ćierpkośćią.

Wtóra/ ma tákże korzonki drobne/ geſté/ ćienkie. Liśćie poſpolitéy trawie podobne/ ieno węzße. Zdźiebł tákże z korzenia niemáło puſczáiąc łokietnych/ ćienkich/ oblich/ kolánkowátych/ á ćiemno rumiánych/ álbo podpalánych. Kłóſki do pierwßey podobne/ tylko bárźiey pleniſte. Naśienia drobnego y lekkiego/ ſmáku ſuchego/ y troche ćierpkośćią ſwą máłą śćiągáiącego.

Mieyſce.

Pierwßa poſpolićie przy winnicách rośćie/ tákże y ná łąkách. Wtóra ná płonnách/ przy śćieżkách y drogách.

Przyrodzenie.

Wyſußáiącego y ztwierdzáiącego ſą obie przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Tok wßeláki krwie zbytni/ nietylko z noſá/ z ran/ ále ſkądkolwiek ták wnetrzny/ iáko zwierzchni/ ſámo źiele vtłukßy/ w rány kłádąc/ á ieſli z noſá/ w nozdrzá. Tákże gdźieby byłá żyłá bądź w pierśiách/ w płucách/ ábo w ktorym inym mieyſcu zerwána/ świeżo źielonego źiela vwierćiawßy/ ná to mieyſce przywinąć. Teoph. Plin. *(Toku wßelákie mu krwie)*

Toż też źiele/ iáko ma moc tok krwáwy záſtánowić/ ták też y wzbudźić: kłoſek iego w nozdrzá włożywßy/ noſá miedzy palcy pomiąć/ záraz ſię krew rzući. Co dźieći poſpolićie ſobie/ y drugim rády czynią. *(Krew wzbudza y toż záſtánawia)*

Ciekączkę krwáwą/ y *(Czerwonce)*

Biegunki inne záſtánawia naśienie tey trawy/ w ſtepách iáko mánná/ álbo proſo otłuczone/ á w polewce kápłoniey/ álbo w mleku/ bądź káßą rzadko/ bądź ſypko/ álbo twárdo wárzone y vżywáne. Tab. *(Ciekączkō inym.)*

Pliniuß piße te trawe oczom płynącym bydź pewnym lekárſtwem/ ále tylko te ktoraby trzy kłoſki w wierzchu miáłá. O czym ná kárćie 1013. *(Oczom płynącym)*

Pryſczyrnicá/ Rozdźiał 44.

Aizoum

Aizoum vrens, Pli: Illecebra.

Katzentreublein/ Maurpfeffer.

Miedzy rodzáie traw též tá od Pliniuszá iest polożona/ ktorą my trawą Prysczyrnicą/ álbo Prysczernikiem zowiemy. Pliniusz/ y inny poślednieyszy z Ziolopisow Aizoum vrens, to iest/ Rozchodnik przysiezacy ciáło miánuią. A to przeto ták rzeczony/ że podobny iest Rozchodnikowi mnieyszemu/ ktory czwartym y nadrobnieyszym zowią.

2. Drugi ná dáchowkách/ álbo ná stárych murowánych ściánách rośćie. A ten nabárziey prysczy.

Mieysce.

Pierwszy przy ściezkách y drógách/ ná ziemiách twárdych y wysćhlych rośćie. O drugim sie iuż powiedziáło że ná stárych murách/ y ná dáchowkách.

Przyrodzenie

Rozgrzewáią y wysuszáią obá w trzećim stopniu. Jednak poślednieyszy barziey.

Moc y skutki.

TEn ktory przy drogách y śćieżkách rośćie/ zanokćicom/ y ziatrzeniu przy páznogćiách slużу/ z sádlem wieprzowym tlukac go/ á przykládáiac.

Zanokćicom.

Páznogćiu w mieso wrostemu/ toż przykládáiac wyćiaga go. Plin.

Páznokćiom w ćiáło wrostym.

Krztuszenie y womity wzbudza/ sok z tego ziela z octem/ ábo z ćiepla woda piiac/ álbo z winem. Záczym grube y lipkie szlámowátośći flágmiste/ y koleryczne z ćiáłá wywodźi.

Womity czyni.

Zimnice odpadza/ pomienionym obyczáiem vżywána. Tab.

Zimnicy.

Zás wtory ná murowánych stárych ściánách rosnacy/ wrzody káncerowáte/ á pomykániem swym ćiáło psuiace záwśćiaga/ y leczy ie. Plin.

Wrzodō

Tok krwie zbytni z nosá zástánawia/ obwinawszy nim glowe. Tenże.

Toku krwie z nosá.

Bolaczki twárderospadza/ tákże z sádlem wieprzowym vtárte ziele/ á plastrowáne. Tab.

Bolaczkom.

Te ktoby wlasnie chćiał rozeznáć/ z stárszy zosobná káżda/ iezykiem sie ich dotykáć: záraz rozezna ktora z nich ostrzeyszego/ y goreceyszego przyrodzenia.

Rozsadek.

TE obie Prysczyrnice miedzy Rozchodniki máia bydz polożone/ y tám z ksztaltow swych opisáne.

Kotcza Szántá/ Rozdźiał 45.

KOtcza Szántá ma korzonki nie wielkie/ z wielu odnożek cienkich/ żoltáwe. Liśćia podobnego biáley Szánty/ ieno dluższego/ ále barziey podobnieysze szálwiey/ tylko mnieysze/ kedźierzáwe y bielsze/ á około kráiow drobno zabkowane. Smáku nie przykrego/ ćierpkiego troche. Rozgi gránowite z wielu gálazek welnistych/ ná póltory piedźi wzwysz/ kolankowáte/ od ktorych odnożki parámi rowno pochodza/ wlasnie iáko v szánty/ á ná gálaskach wyszszych ku wierzchowi okragle saczki/ od tych listeczki/ miedzy ktoremi kwiateczki żol-

Syderitis Heraclea, Tetrahit, Ferruminatrix, Herculea.

Gliedkraut / wundtkraut.

to bládé wychodzą kragiem. Z tych zá czáſem naśienie czarné bywa.

Mieyſce.

Rośćie ná mieyſcách twárdych / ſuchych / opoczyſtych. W Czerwcu poczyna kwitnąć / á nie przeſtáie áż przy koncu Jeśieni.

Przyrodzenie.

Gálen piſze / że wyćiera: po wie tſzéy cześći odwilża y ſkromnie chlodźi / máiąc troche ćierpkośći: przeto śćiąga do kupy rány świeże / ták wnetrzne iáko zwierzchne / ćieté / ztychowé y z poſtrzalów. Tákże ogniſte przymioty wnich chlodźi.

Moc y ſkutki.

Liśćie Kotczey ßánty tłuczone / á ná rány iákiekolwiek świeże plaſtrowáne / goi. Dios.

Ránom

Przymioty ogniſte w nich wychladzá / y ran od nich broni.

Przymiotom

Trunek bárzo koßtowny y doświádczony: Wziąć Kotczey ßánty (álbo Zywcu polnego / álbo Bylice wodney / álbo ktorego inego z tego ßeśćiorgá źiela / ktore Grekowie y Láćinnicy Sydentes zowią) gdyż iednoſtáynych wßyſtkie ſą ſkutkow / poltory garśći / ſtonecznego obrotu álbo kwiátu / Przewrotniku / Pięciorniku wielkiego / Szadeu / Leſczynowey iemioly z liśćiem y z iagodkámi weſpoł po garśći / Koßyſczká / Bukwice biáley / Czártowego źiebrá / Záieczych vßek po pol garśći. wßyſtko drobno pokrájawßy / tr. y kwarty winá álbo piwá ná to nálać / á w cynowey konwi zálutowawßy / przez godźin ßeść w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym gdy powoli przechłodnie / przecedźić / á káżdego dniá ráno y ná noc rannym ćiepło po cztery / álbo pięć łyżek pić dawáć / ták długo áż ſię rány ſtátecznie záwrą y zgoią. Tab. Tákże

Ránom ćietym / y bitym z chowym

Nerek záwrzedźiáłość leczy: wźiąwßy Kotczey ßánty dwie cześći / biáłego kádźidłá kramnego cześć: To oboie co namieley vtrzeć / á po czwierći łotá / z ßeśćią álbo z śiedmią łyżek wodki z Włoſkich pśinek / ktore też nocnym ćieniem miánuiemy / álbo z wodka Podrożnikowa / káżdy poránek ná czczo / przez długi czás trunkiem dáwáć. Tab.

Nerkom záwrzedźiáłym

Zołzy zá vßymá / ktore świnie mi wrzodámi zowią / liśćie świeże Kotczey ßánty z świnim ſmalcem vtárte á plaſtrowáne / rozgánia. Tenże.

Swinie wrzody roſpędza

Zyłom wielkim w nogách nábiegłym y ſpuchłym / bywa toż liśćie vtárte rátunkiem / tłukąc / á przykłádáiąc

Zyłom w nogách ſpuchłym

Nád inne máśći bárwierſkie rány wßelákie leczy ile świeże / proch z źiela tego ſuchego z miodem / ná kßtałt plaſtru záczyniony / á ná rány plaſtrowány.

Máść ná rány

To krwie z rány záſtánawia / liśćie świeżo źielone vtłuc / y przykłádáć.

Toku krwie

Toż też ſußona czyni ná proch miálko vtárta / záſypuiąc rány.

Ogniem opalenie goi / iákimkolwiek ſpoſobem przykłádána.

Ogniem opalonym

Piſze Tarentinus w tych kśięgách ktore Konſtántynowi przypiſał o goſpodarſtwie / álbo pod iego rádniey imieniem ie wydał: iż ktoby to źiele przy ſobie miał / ten iádowite niedźwiatki w gole ręce biorąc / ßkody żadney nie weźmie.

Niedźwiatkom iad odeymuie.

Bylicá wodna / Rozdźiał 46.

Syderitis

Syderitis Dioscoridis secũda.

Farnwundtkraut/ oder Farngludt kraut/ Erdtscheleu/ Erdtzelen.

TO ziele krzéwisko roście: Máiac korzenie ná máły pálec w zmieß/ ná koncu którego wiele drobnych y ćienkich odnóżek pochodzi. Kłącza dwułokietnego gęsto gáłęziſtego/ z ćienkich prąćików. Liśćia Páproćiánemu podobnego/ ná długich ſtopkách/ z obu ſtron albo brzegow y kráiow gęſto kábrowánego wykroiu: y wierzchu czerwone kwiáteczki białe/ z tych potym główeczki okrągłe záoſtrzone/ w których naśienie ćwikłánemu podobne/ ieno okręgleyße y twárdße.

Mieyſce

Rośćie ná polách/ wypráwnych gruntách/ y ná mieyſcách kámieniſtych.

Przyrodzenie

Tego przyrodzenia ieſt którego Kotcza ſzantá/ wychędaza/ śćiaga/ ſpaia/ y goi.

Moc y Skutki.

NAśienie y liśćie też ſkutki ma/ które Kotcza ſzántá: To ieſt rány wßelákie záwieráć y goić. Ale z oſobliwośći przyrodzenia ſwego/ poſtrzały kula rußniczna/ álbo z połháku/ y opalenie prochu rußnicznego goi. Wziawßy tego ziela ze trzy garśći/ Bylice dwie garśći/ Bárwinku/ Złomignatu/ Pieniężniku/ ábo Gęśiego poleiu/ Poziemkowego ziela z korzeniem/ Niedośpiałku po połtory garśći/ korzenia Celidoniey/ wierzchołkow z Jeżyn/ Gruſzczyczki/ korzenia Benedyktu/ Troianku żółtego/ Kokoryczki korzenia/ Dźięgielu po garśći: To wßytko drobno pokráiawßy y pomießawßy/ ná czterzy rowne częśći rozdźielić. Ná iedne część wlać Bylicowey wodki półtory kwarty/ winá przedniego kwarte/ do tego cukru białego ßeść łotow. To w cynowey konwi zálepiwßy/ w kotle ukropu wrzącego przez pięć godźin wárzyć: potym gdy powoli przechłodnie/ przecedźić/ y w chłodźie chowáć/ á ráno y ná noc poſtrzelonemu po piąći łyżek ćiepło pić dawáć áż ſię wygoi. A gdy pierwße wárzenie tego trunku da pić/ druga y trzećia/ tákże y czwárta część nágotowáć/ y trunkiem dawáć.

Rány ſpoſtrzelenia goi.

Kárbieniec/ Rozdźiał 47.

KArbieniec od znácznégo kárbowánia liśćia ſwégo rzeczony. Ten drudzy wodna konopia zową. Ma liſt coś podobnieyßy do dębowégo/ niżli konopnégo liſku. Rózgi dwułokietnéy/ podcás krótßéy/ czworogránowitéy/ kolankowátéy: od których liśćie równym położeniem parámi pochodźi/ á przy nich kwiáteczki z bládá żółté. Korzenie ćienkie w źiemi y tám y ſám rozpierzchłe.

Mieyſce.

Sideritis 3. Matthiolo prima, Marrubium aquaticum.
Wildhanenkampff.

Rośćie ná mieyscách wilgotnych y mokrych.

Przyrodzenie y skutki.

Jednégóż iest przyrodzenia y skutkow z Koteża szántą/iáko Matthiolus pisze. Ja tego nie twiérdzę.

Zywiczká álbo Zywiec polny/ Rozdz: 48.

Zywiczká polna / ábo polny Zywiec/ korzonków nie wielkich / twárdych/zdrewniáłych/ z rzadkimi odnożkámi. Z tych 3. ábo 4. prąćiki wyrastáią czworogránowite/twárde/wełniste/na stopę wzwyż. Liśćia obdłużnégo / kárbowánégo / ostro wełnistégo. W wiérzchu rożdżek kwiateczki biało ćielistéy bárwy.

Mieysce.

Sideritis 4. Dioscoridis.
Leibfarbgliedtkraut.

Rośćie w polách y ná págorkách. Ten rzadki bywa do znalezienia/áżby w ogrodách był flancowány.

Przyrodzenie.

Jednégóż przyrodzenia/ y iednychże skutków z wyższéy pomienionemi.

Moc y Skutki.

Rány świeże spaia/ Krew w nich zbytnie odchodząca záwśćiaga y goi. Jednák tá z osobliwośći swey iimo ine záwśćiaga.
Biale vpláwy/ Tákże
Przepukliny w ktorych wyćiekáia kiszki / bądź w mosznę/ bądź w słabizny/ álbo w dymioná: wárzona w winie białym / á po ośmi álbo dźieśiaći łyżek/ ráno y ná noc ćiepło pić dawáć/ dotąd áżby przepuklina byłá zgoiona. Tákże vpláwy biale stánely.

Rány spaia. Toku krwie.
Vpláwo.
Przepukliná

Złoćień/ Rozdział 49.

Złoćień dwóy. Piérwszy / korzenia twárdégo / z ktorego rózg kilká pochodźi twárdych / száropopielátych: koło tych iest wielkość listeczków drobnych / wykroionych náukoś:koriándrowému podobnych. zápáchu przyiemnégo. Smáku ztwiérdzáiącego/iáko psi rumień/ tylko trochę gorzki Plinius przyrownywa go liśćiu włoskiégo kopru. Rozgi przy wiérzchu sámym dźielą się w

Achillea, Achillea Sideritis, Militaris, Millefolium nobile.

Edelgarbe/ Feldtgarbe/ Weißer/ Reynfachn/ vnd Auslendisch/ Soffgarbe.

odnożki cienkie/ ná którym káżdym ozſobná okołki z kwiatków białe/ tym ſpoſobem y kſztałtem iáko ná Krwawniku/ tylko zapáchu przyiemnieyſzégo y ſmáku: z których niektóre bywáią żółto y rumiáno nákrapiáné. Po opadániu tych/ naśienie náſtepuie/ nieiákokolwiek wrótyczowému ſmákiem y kſztałtem podobné. Wtóry/ korzenia drobnégo/ wrótyczowému podobnégo. Z którégo tákże kilká rózg cienkich popielátych/ ná pułtory piedźi wzwyſz pochodźi. Liśćia ieſcze drobnieyſzégo/ niżli ná pierwſzym/ źielonégo/ podobnégo liśćiu rumienkowému. Ná wierzchu kwiateczki w okółkách żółté kſztałtu pierwſzégo. Zapáchu podobnégo do Bylice. Smáku gorzkiégo ztwierdząiącégo.

Weiſz reynfarn/ vnd Auslendisch edelgarbe/ Berggarbe.

Mieyſce.

Pierwſzy rad rośćie ná mieyſcách tłuſtych y buynych. Wtóry nie ieſt kráinam náſzym znáiomy/ oprom tego żeby w ogrodźiech rozkoſznieyſzych/ z inąd przywieźiony/ był ſłáncowány. Kocha ſie w kámieniſtych mieyſcach.

Przyrodzenie

Gálen piſze/ obá Złoćienie iednoſtáynégo bydź przyrodzenia z kotczą ſzántą/ tákże y ſkutków máło niepodobnych: tylko że potężnieyté zátwierdzáią y ściągáią.

Moc y Skutki.

Czerwone ćiekaczkę/ y inne Biegunki záſtánawia/ cáłe y zupełne źiele z korzeniem y z kwiećiem w wodźie/ álbo w winie/ álbo w piwie wárzone/ á po dobrym trunku ráno y ná noc vżywáne.

Czerwonce Biegunkom.

Vpłáwy pániam rumiáne/

Vpłáwō.

Zbytnie płynienie złotych żyłek/ tenże trunek záwśćiaga. Owa

Złotym żyłkom.

Tok krwáwy wſzeláki hámuie/

Krwáwemu toku.

Ránom tákże ćietym y kłotym/ tenże pomieniony trunek bywa oſobliwym lekárſtwem/ ráno y ná noc po piąći álbo ſześći łyżek piiac go. Drudzy ták go czynią: Biorą to źiele ze wſzyſtkim iáko ſie powiedźiało/ Bárwinku/ Przetárżniku/ álbo Weroniki/ źiela Poźimkowego/ Podbiału/ Płucnku/ ábo Máiowey miedunki po garśći/ liśćia z ſczotek polnych/ Głowienek/ Rzepiku/ polney Dryakwie/ Gáwedy z modrymi kwiatkámi/ Iezyczkow bábczánych/ Sierpiku po poł garśći/ korzenia Dźięgielowego dwá łoty. To wſzytko drobno poſiekáć/ winá dobrego białego ná to nálać kwarte: wodki Podbiałowey/ z polney Dryakwie wodki tákże po kwarćie/ Cukru białego ſześć łotow: To záluto wawſzy w konwi cynowey/ przez godźin ſześć w kotle vkropu wrzącego wárzyć. Potym kiedy powoli przechłodnie/ przecedźić/ á po piąći álbo ſześći łyżek/ przynamniey dwákroć káżdego dnia ćiepło ránnym pić dawáć.

Ránom.

Tákże ſztychowe rány gdźiekolwiek/ bądź w pierśiách/ bądź gdźie indźie/ prędko y z wielkim vżytkiem leczy.

Ránom świeżym — Rány świeże goi / liśćie świeże vtlukßy/ plaſtrowáne. Toż

Przymiotom ogniſtym — Przymioty ogniſte z nich/ y zinad wyćiąga/ y od tegoż ich broni.

Toku z noſá krew — Tok krwie z ran záſtánawia/

Tok z noſá krwie zbytni záwśćiąga/ tłuczone y ná czoło przywiiáne. Dios.

Vpławo czerwonym — Vpláwy rumiáne pániam záſtánáwia/ ziele swieżozielone vtluczone z welną zmießáć/ y czopek vtoczyć/ á w otwor łoná puſcząć. Abo tenże czopek w ſoku tego zielá obmaczawßy/ włożyć.

Toż czyni wárząc go w wodźie/ á po pás ſie w tym kąpiąc.

Złotym żyłkom — Złote żyłki zbytnie płynące/ táż kąpiel záwśćiąga.

Kolice — Kolikę y gryżienie w kißkách vkłáda/ wárzone ziele w occie á trunkiem vżywáne. Pli.

Moczu — Moczu z ćiężkośćią odchodzącemu bywa rátunkiem w occie wárzone/ pić rano y ná noc ćiepło dáiąc. Plin. Albo ſok z niego z octem. Apul.

Nápuchnieniu — Nápuchnienie wßelákie roſpądzá/ z máſtem go vtlukßy/ przykłádáć. Apul.

Potłuczonym — Z wyſoká potłuczonym/

Zebom — Zebom boleiącym / w occie toż ziele wárzyć á pić/ dobrze czyni. Teź

Boleść zebow vśmierza / korzeń iego gryząc.

Ránom — Rány ćięte wychędaża / z wieprzowym ſádłem plaſtrowáne. Ap. Tym zielem Achilles Telephiá pod Troią bárzo zránionego / wygoił : od ktorego potym Achillea ieſt rzeczone. że Achilles napierwey ſkutki tego to ziela w goieniu ran y w záſtánowieniu toku krwie ludziom pokazał. Apul.

Flaſtr ná rány doświádczony — Flaſtr bárzo koßtowny ná goienie ran świeżo ćiętych y ßtychowych : wźeąć prochu tego ziela miáłko vtártego dwá lotá / Miodu cztery łoty / Terpentyny dwá łoty / woſku żołtego łot. Miod/ woſk y terpentine ná ogniu wolnym roſpuśćić / potym proch do tego wſypáć/ y ták długo mießáć/ áż przeſtydnie. Maść doświádczona Tab.

Rozſądek.

Myla ſie / ktorzy Złoćień rozumieią bydź Krwawnikiem : bo Krwawnik nie ma liſteczkow ná vkoś wykráwánych/ áni Koriándrowym podobnych / ále Ptáßemu pieprzu. A teżby był Dioßkorid rożnie obu nie opiſał.

Sok z tego ziela wyżety.

Sok od Arábów z tego źiela wygniatány / nie ſam przez śie bywa czerwony/ iedno zá przyſádą rzeczy fárbuiących go. Smáku bárzo ćierpkiego. Konſtantinus.

Przyrodzenie.

Piße Konſtántyn lekarz vczony Grecki / że w trzecim ſtopniu chłodźi.

Moc y ſkutki.

Ránom — Rannym bywa bárzo vżyteczny/ábowiem ie ſpoia potężnie y rychło/ ćiálem ie naprzod wypełniwßy.

Biegunkom — Ciekączki wßelákie záſtánawia / miáſto czopká w kißke ſtolcowa wpráwuiąc. Konſtantyn.

Żołądkowi — Żołądek oſłábiały potężnie pośila / ták przez vſtá go vżywáiąc / iáko też zwierzchu przykłádáiąc. Tenże.

Toku — Tok krwie z kądkolwiek ſtánowi /

Vpławo. — Vpláwom/

Złotym żyłkom. — Złotym żyłkom zbytnie płynącym/ czopkiem álbo wezełkiem wpráwiony.

Rozſądek

Nie przyſtoynie czynią / ktorzy Sok tego ziela Smocza krwią mienią / gdyż ten ſok ſám przez ſie nie bywa czerwony. A też Krew Smocza nie z ziela/ ále z wyſokiego drzewá y wielkiego w Arábiey roſnącego/ żywicá/ álbo iáko drudzy twierdzą bydź prawdźiwa krew ſmocza/ zámordowánego Smoká od Słoniá / miáſto ktorey fałßerze kozłowa krew z żywicą przyprawuią / y ludźie oßukawáią. Do tego ieſcze Járzebiny ogrodney iágody/ y niektore inne rzeczy przydawáią. Bydź tedy potrzebá oſtrożnym w kupowániu.

Jeżyny álbo Oſtrężyny / Rozdźiał 50.

ROzmáity rodzay Jeżyn baczymy. Jeden ieſt wyſoki / ná kßtałt chroſtu / ſam przez podpory wynoßący śie. Drugi śrzedni po płoćiech y krzewinach wſpieráiący śie. Trzeći / po źiemi śie roſkłádáiący / miedzy trawą śie krzewiąc. Inné téż po górach / págorkach y leśiech roſnące. Jednak té wßyſtkie iednégo ſą przyrodzenia / y iednákie-

Rubus.

Brombeeren / Bremen / Bramen / Kratzbeer.

gó owocu. Prętu chrostowátego / twárdego / gibkiego / y smágłego / ále kolącego / ábowiem po wszytkiey rózdze pełno ostrych bodakow drobnych / y po liściu / ktore ma podobne Poziemkowemu / po trzy ná obdłużnych stopkách ościstych / podczás po pięći. Kwiátu naprzod rumiánáwego / á gdy się dobrze rozwinie białego / z pięći listeczkow złożonego gronkámi: Z tych zá pewnym czásem iágody naprzod źielone / potym rumiáne / á gdy dozrzeią / czarne w gronkách. Te wszem są znáiome / bo przychodzą wielu do vżywánia. Korzenia długiego / nie zbytnie miąższego / głeboko w źiemi leżącego / z niewielą odnóżek.

Mieysce.

Rośćie w leśie / we krzách / przy gáiach / przy płoćiech y párkánách / przy krzewinách / miedzy trawą / ná págórkách / ná górách / łąkách / rolách / ná odłogách / nád wąwozámi / ná miedzách / po źiemi się pnięce / ktore leżącymi ábo niskiemi zowiemy. Kwitną záraz ná początku látá. Dozrzewáią we śrzodku / áż y do konca látá.

Przyrodzenie

Liśćie / látorostki / kwiát / iágody / korzenie / zátwierdzáią swą cierpkośćią. Jednák máią nieiáką miedzy sobą różność: Abowiem liśćie poki młode / máią w sobie wiele wilgotnośći / y niebárzo ztwierdzáią. Tákże látorostki. Máią tedy przyrodzenie złożone z chłodzenia źiemnego / y z istnośći wodney. Záś owoc álbo iágody / á ile niedozrzáłe / są ostro kwáśne / y wysuszáiące. A zrzáłe maią ćiepłá niemáło pomiernego y skromnego / zwłasczá słodkie prawie dozrzáłe. Kwiat iest tegoż przyrodzenia / ktorego iágody źielone. Korzeń ztwierdzáiąc ma subtelne cząstki w sobie / y przeto kámień w nerkach łamie y moczem wywodźi.

Czás zbieránia.

Liśćie Jeżynowe ma bydź zbieráne do potrzeb lekárskich we śrzodku Wiosny. Kwiát ná początku látá: To iest w Czérwcu y w Lipcu. Owoc álbo iágody we żniwá / gdy nalepiey dozrzéwa / álbo ná koncu látá.

Moc y Skutki.

Jeżyny prawie dozrzáłe y słodkie / są żołądkowi przyiemnym pokármem / bo go zlekká ztwierdzáią. Dodo. *Żołądkowi przyiemne.*

Biegunki wszelákie y ćiekaczki záwśćiągą / *Ciekaczkom.*

wárząc

wárząc w czerwonym winie/ wierzchołki álbo látorośli / álbo liśćie y z kwiatkámi / y trunkiem vżywáiąc náczczo. Dios.

Vpławo. Vpłáwy pániam hámuią/ iágody nie dozrzáłe w wodce Bábczáney wárząc y piiąc.

Włosy czernią. Włosy czernią iágody dozrzáłe/ sokiem ie ich náćieráiąc. Albo liśćie w ługu wárzyć/ á tym głowę przemywáć. Dios.

Moczu. Mocz zátrzymány nád przyrodzenie/ wywodzi korzenie w winie álbo y w wodzie wárzone/ á trunkiem vżywáne. Gal. Tákże

Kámien. Kámień w nerkách krzy y moczem wywodzi. Gal. plin.

Spadki. Spadki z głowy dáwne y zázśiete/ toż korzenie w winie álbo w wodzie wárzone/ á káżdego dniá przez czás niemáły trunkiem pic dawane.

Chárkánie krwią. Krwią chárkáiącym/ kwiát w czerwonym winie wárzony/ á trunkiem dány/ bywa lekárstwem.

Toku. Tok krwie z nosá zbytni záwśćiąga/ tákże w wodzie wárzony/ bądź korzen / bądź liśćie/ álbo niedozrzáłe iágody piiąc. Owa liśćie y z kłaczem/ kwiát/ korzenie/ y iágody/ spadki y toki krwie z kádkolwiek/ tákże biegunki/ ták czerwone iáko inne/ krwią plwánie/ nasienia przyrodzonego płynienie/ złotym żyłkom zbytnie odchodzącym / y innym tokom ták wnetrznym iáko zwierzchnym/ są vżyteczne Jeżyny.

Zátwierdza nád inne. Plinius piſze o nich / że zaledwie tákie drugie náleźć zielé / álbo korzenie / ktoreby ták potężnie zátwierdzáło / záwśćiągáło/ y hámowáło krew / spadki/ toki/ y biegunki/ iáko Jeżyny/ ták liśćie iáko korzenie/ kwiát/ y owoc/

Gnilec. Gnilec w vśćiech/

Dziegnie. Dziegnie /

Rány w gárle. Rány w gárle/

Záwrzedźiáłośći vśt. Záwrzedźiáłośći w vśćiech goi / wierzchołki álbo liśćie/ owoc niezrzáły y korzenie w ćierpkim winie/ bądź czerwonym / bądź białym / álbo w wodce Bábczáney/ álbo Głowienkowey/ ábo w kowálſkiey/ w ktorey ogniſte żelázá gáſzą wárzone/ przydawſzy trochę miodu do tego/ ćiepło płocząc y gárgáryzmy czyniąc.

Zębom. Zęby ostábiáłe y chwieiące vtwierdza y vmacnia/ liśćie z niedozrzáłymi iágodámi swymi w winie y w occie wárzone/ te iuchę ćiepło w vśćiech trzymáiąc częſto/ y po dobrey chwili. Też wierzchołki żnchąiąc / toż czyni.

Złotym żyłkom. Tok zbytni zzłotych żyłek záſtánawia/ liśćie Jeżynowe vtárte/ á nánie przykłádáne.

Krostkom. Jątrzące krosty z przymiotem goi/ przykłádáiąc liśćie świeże ná nie.

Czerwonce Biegunkom. Ciekaczkę czerwoną/ y inne
Biegunki záſtánawia/ liśćie Jeżynowe z piołynem w winie ćierpkim wárzone/ trochę octu winnego przylawſzy/ y ćiepło ná żołądek to przykłádáć.

Vkąſzonym od iádowitych weżow. Vkąſzonym y zránionym od gádźiny bárzo iádowitey/ iáko od weżá/ ktorego Łacinnicy Præſter zowią : tákże od drugiego ktorego Grekowie Hæmorrous miánuią/ zá ktorego vkąſzeniem/ krwie żadnym ſpoſobem záſtánowić niemoże : Jeżyná bywa doświádczonym rátunkiem y lekárſtwem/ iuchę z wárzoney ze wſzytkim piiąc. Dios. Pli.

Párchom. Párchy ná głowie ćiekące leczy/

Liſzáiom. Liſzáie tákże świerzbiące ſuchę pomykáiące ſię po ćiele ſpadzą/ wodą w ktorey by było liśćie y z korzeniem wárzone/ ćiepło ie przemywáiąc/ y sokiem náćieráiąc. Dios.

Bebelo. Bebele około ſtolcowey kiſzki leczy/

Złotym żyłkom. Złote żyłki zbytnie ćiekące záwśćiąga/ sokiem Jeżynowym ie pomázuiąc. Albo liśćie tłukąc á przykłádáiąc.

Vſtom żołądkowym. Zołądkowym vſtom boleiącym. Tákże pokarmu nie zátrzymáiącemu : látorośli ábo wierzchołki y z liśćiem świeżym wiercieć w dunicy/ álbo w możdżerzu vtłuc/ á przykłádáć. Dios.

Sok.

Succus. Z Wierzchołkow ábo z látorośłek y z liśćia. Tákże z iágod : owa ze wſzytkiey Jeżyny świeżo zieloney wygnieciony/ á ná ſłońcu vſuſzony/ że iáko miod zgęſtnieie/ wſzytkim wyſzey pomienionym doległośćiom bywa vżytecznieyſzy niżli liśćie/ y wárzona z nich iuchá. Zwłaſzczá

Czerwonkom Biegunkom. Czerwoney ćiekaczce. Tákże inym biegunkom/ ktore álbo z żołądká/ álbo od wątroby/ álbo od mózgu pochodzą/ iákimkolwiek ſpoſobem przez vſtá vżywáiąc go/ bądź ſámego miáſto konfektu/ bądź trunkiem winá ćierpkiego / álbo w wodce iákieykolwiek przynależącey. Tymże ſpoſobem

Spadki. Spadki z głowy záwśćiąga /

Vpławo. Vpłáwy pániam hámuie/

Krwią chárkánie. Krwią chárkániu bywa rátunkiem.

Sok tákże z ſámych iágod dobrze dozrzáłych/ zápſowánym vſtom bywa bárzo vżytecznym.

Fructus. Owoc álbo iágody Jeżynowe ták dozrzáłe/ iáko nie dozrzáłe ſuſzą / y dla pomienionych potrzeb chowáią. Abowiem więtſzą y potężnieyſzą moc máią do wyſuſzánia niżli sok/ álbo iuchá/ y liśćie.

Czerwonce. Jágody z Jeżyn nápoły źrzáłe/ czerwoną ćiekaczkę iedząc záwśćiągáią. Dios.

Vpławo. Tákże do záſtánowienia vpłáwow ſą vżytecznieyſze niżli sok/ y do chárkánia krwią. Tenże.

Zywot zátwierdza. Sáme iágody dozrzáłe á vżywáne/ żywot zátwierdzáią.

Kwiát żywot zátwierdza. Kwiećie Jeżynowe y iágody ſą iednegoż przyrodzenia : przeto vtárte á z winem vżywáne/ żywot zátwierdzáią. Dios.

Vſczknio-

Od niedźwiatká v kąśonym

Vśczknionym od niedźwiadká bez nápuchnienia mieyscá obráżonego y zebránia/ ták kwiát y iágody/ iáko liście y z korzeniem vżywáne. Plin.

Oczom

Oczom ná wierzch wyláżłym y zápuchłym/ liście tłuczone przykłádáć dobrze.

Slinogorz

W gárle slinogorz leczy/ sokiem wyższey pomienionym gárgáryzm sobie czyniąc/ álbo go często lizánim vżywáiąc.

Vszom

Vszom záwrzedźiáłym dobry/ pusczáiąc go po kropce álbo po dwu. Pli.

Máćicy

Máćice záwrzedźiáła leczy/ iuchá z wárzonych Jeżyn nią ćiepło wymywáiąc/ y one klisteruiąc/ álbo spryckuiąc: álbo z wełny czopek vtoczony á w soku obmaczány/ y w otwor łoná pusczány. Tákże.

Bebelom w kroku.

Bembele w kroku około stolcá rospadzą/ tym sokiem z Rożána máśćią ie mázáć. Pli.

Czopku w gárle

Jezyczká częste spádánie leczy/ w ćieniu vsuszony/ á miáłko vtárty/ tym prochem go obsypuiąc. Plin.

Wrzodō bydlęcym

Tenże proch wrzody bydlęce goi/ zásypuiąc ie nim. Tenże.

Kolerze

Kolerę tłomią y záwśćiągáią Jeżyny z podrostem/ á z miodem piiąc.

Toż też iest lekárstwem iádu páieczego gonu. tenże. Tákże.

Kordyáce

Kordyácznym z boleśći vst żołądkowych/ z kolery v nich záwieszoney.

Rospádliná w stolcu

Rospádliny w stolcu/ iuchá z nich śćiąga y goi wymywáiąc.

Gebki w kámienną twárdość obráca.

Piśe Pliniusz że tákiey mocy iest tá iuchá z Jeżyn/ że Gebki morskie w niey maczáiąc/ w kámienną twárdość sie obrácáią.

Dźiąsłō

Dźiąsłá z mięsá opádáłe y obnáżone vtwierdza/ ták sok/ iáko iuchá z wárzonych często nią wymywáiąc.

Rozsądek.

BArzo sie myla ktorzy te Jágody Vaccinia miánuią: Bo Vaccinia nie są owocem/ ále kwiátem czarnym/ álbo z ćiemną brunatnym/ ktory my czarnym fiołkiem miánuiemy.

Máliny/ Rozdźiał 51.

Rubus Idæus, & Rubus Hircinus.

Bocksbeer/ Hymbeer.

MAliny tákże krzewiny chróstowátey są iáko Jeżyny/ ieno nie ostro kolącey iáko ostrężyny. Liśćia dobrze szérszego y miękczeyszego. Chróśćiny álbo klączą obłego y kruchego bez ośći/ álbo bárzo zrzadká. Kwiátu białego iáko ná Jeżynách. Jágód ksztáltem tákże Jeżynowym podobnych/ ieno czerwone/ subtelnieysze/ smáku przyiemnieyszego/ máiąc w sobie nieiáką słodycz z nieznáczną ćierpkośćią: czerwoność máiąc nigdy nieodmienną/ zapáchu winnego y bárzo wdźięcznego. Korzenia nie bárzo ćienkiego/ zniemáło odnóżek tákże przymieszeyszych. Jágody niedźwiedźiom bárzo łákomym są pokármem. Przeto ná nie połów/ y pole napogodnieysze gdy te dozrzewáią/ bo sie tego czásu około nich rády báwią.

Mieysce.

Nietylko ná górze Jda/ od ktorey Łáćinnikom są názwáne rosną/ ále y w kráinách nászych/ po leśiech/ krzewinách/ y w ogrodach sláncowáne/ podczás niegdźie sámy przez sie zámnażáią sie okwićie. W ćieniu

ſie rády kocháią.

Przyrodzenie.

W pierwßym ſtopniu wyſußáią y chłodzą. w Lipcu dozrzéwáią. w Máiu á w Czerwcu kwitną.

Moc y ſkutki.

TYchże ſkutkow ſą y mocy ktorych Jeżyny: Jednák z oſobliwośći przyrodzenia ſwego

Oczō pekłym ſłupu y zápuchłym.

Oczom zápuchłym/ kwiát Málinowy z miodem chedogiem białym vtárty á przykłádány/ ieſt wielkim rátunkiem. Dios.

Oczom ćiekącym/ tenże kwiát Málinowy w wodźie rośćierány á przywiiány/ wyſußa ie. Plin.

Rożey piekielney Zołądkowi.

Rożey piekielney/ Zołądkowi boleiącemu z wodą pić dáne/ bywa rátunkiem. Dios. Inne rátunki z Jeżynámi ma ſpolne.

Rozſądek.

SA ieſcze inne dwie krzewince tych Málin okrom nieośćiſto kolącey. Jedná máiąca ośći bodláwe iáko Jeżyná/ á tá we wßytkim pierwßey y owocem podobna y ſkutkámi. Druga namnieyßa/ y niſka: Liſtem pierwßym podobna/ bynamniey ośći kolących nie ma: od ſpodku liſtu białáwego/ y wełniſto koſmátego. Kwiatkow białych. Owocu álbo iágod czerwonych/ kwaſkowátych choćia dojrzáłych. wielkośći poziemkowey.

Charace batus

Powoy wielki/ Rozdział 52.

Volubilis maior, Conuoluulus, Smilax læuis, Campanula, Campanella, Milax læuis.

Winde/ Baumwinde/ Windenkraut/ Zaunglocken.

POwoy wielki/ ktory y płotnym Powoiem/ y Dzwonkámi płotnémi/ białémi zowiemy. Liſtu Bluſczowému podobnégo/ iedno ćienßégo/ gładßégo/ y miekceyßégo. Rózgi/ gáłązeczki/ ábo látoroſtki/ y witeczki/ tákże iáko v kolącégo Powoiu/ iedno gładkié/ nie kolące. Té wiią ſie y pną po drzewách/ tykách/ źiołách/ płotách/ chwytáiąc ſie ſwemi witeczkámi/ czego dośiąc może. Kwiátu białégo nie máłégo/ ná kßtałt Dzwonká/ ze śrzodku żółtáwé ſerdußká wychodzą ćienkié. Potym gdy kwiát ópierzchnie/ iágody wydáie iáko źiárno ſłonecznıká płonnégo: naprzód źielono bládé/ potym rumiáné: á gdy dozrzeie/ czarné: w tym iąderká gránowité/ drobné y czarné. Korzenia długiégo nie ćienkiégo/ z niewielą odnóżek/ białégo/ pod wierzchem źiemie y tám y ſám rozpierzchłégo. Do wytrácénia y wykorzenienia trudny/ iáko chmiél/ gdyż korzenie iégo káżdégo roku krzewiąc ſie/ puſcza nowé z śiebie látoroſtki.

2 Conuoluulus cæruleus.

Drugi powóy Modry/ ten korzenia białégo/ z wielą ćienkich y geſtych odnożek. Z tego rózgi oble/ gładkié/ wiiące śie y chwytáiące/

czego dośiąc mogą. Liśćia podobnego Bluszczu máłému / ieno więtszego / miekszégo / iásno zielenszégo / á ná troie rozdźielonego. Kwiátu máło pierwszému nie rownego / ieno modrego / y rozdźielonego. Z tego potym strączki oble / spiczáte / w ktorych śie naśienie záwiera.

Mieysce

Rośćie przy drzewiech / plóćiech / ná winnicach / we krzách: Lećie kwiát wydáie y owoc czyni. Kocha śie w mieyscách iásnych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia / iáko Galen pisze w 7. kśięgách / ćiepłego: co śie z iego smáku gorzkiego znáczy.

Moc y Skutki

GAlen / ten Powoy wielki / porownywa w skutkách Powoiowi kolacemu. A Plinius pisze / do niczego bydź go pożytecznym.

Sny strá-sliwe czyni — Sny dźiwne / rozmáite / y strászliwe czyni / naśienie tego Powoiu piiąc z Nocnym ćieniem / káżdego po quinćie biorąc. Dios.

Oczom — Oczu zápaleniu /

Głowy rozpalenia — Głowy rospaleniu / w soku tego powoiu chustke maczáiąc / á ná czoło / skronie y ná oczy przykłádáiąc. Fuchs.

Chłodniki z niego — Niektorzy czynia z niego w ogrodách chłodniki / iáko z inych źioł wiiących.

Kámień vstrzymia — Kámień poruszeniem swym bole wzniecone / wielki Powoy vkłada / czyniąc kápánie po pás z niego / á z Lebiodki / z Rumienku / z Bukwice / z Slazu / z białey Bukwice.

Moczu — Toż też te źiołá w worku zászyte / á wárzone / ná łono y ná krzyże przez krok cuácie pley kłádąc / mocz zátrzymány nád przyrodzenie / wywodźi / álbo też po pás śie w nich kąpiąc.

Tákże źiarn dwánaśćie / álbo szesnaśćie z winem białym piiąc / toż czyni. Math.

Melánkoliey — Melánkoliczna krew wychedaza / z ciemierzyca czarna / z Włoska kámianka / ábo z smecrem Włoskim / á z senesem vżywány. Tab.

Pierśiom — Pierśi / y

Płucom — Płucá z flágmistych szlámowátośći wychedaza / wárzony z Mátki Bożey włoskámi / z Lákrycia / z Omanem / y z Fiołkowym korzeniem / á trunkiem vżywány. Tenże.

Páráliżu — páráliżem / álbo powietrzem nárussonym / dobrze w nim nogi myć y párzyć / zwłaszczá przed obiádem ná czczo. Tab.

Wodká.

Aqua

WOdká z Powoiu wśrzod látá palona: Moczu — Tym ktorzy z ćieżkośćia mocz pusczáia / ráno y ná noc káżdego dniá trunkiem iey vżywáiąc / na raz po łyżek dwánaśćie / y choćia wiecey. Tab.

Płucom zátkánym y suchotnym — Suchotnym / Płucá szlámowátośćiámi kliowátymi grubymi máiąc nápełnione ábo zropione / tákże iey ćiepło po trunku ráno y ná noc vżywáiąc / bywa osobliwym rátunkiem: zámulenie y zátkánie w nich otwieráiąc / y wyćieráiąc. Tab.

Powoy máły / Rozdź: 53.

Helxine Cissampelos, Volubilis minor, Volubilis media.

Kleinwindt.

POwoy máły / ma listeczki podobne Bluszczowym / iedno mnieysze / ksztalt máiąc żelezcá v strzał. Dráćików ćienkich / subtelnych y długich / ktoremi śie rozg / płotów / źiół / y inych rzeczy chwyta y trzyma / záczym ie zádusza y zá-

tłumia

tłumia / zwłaſzczá gdźieby w zbożu był. Kwiátu białego / ná kſztałt zwonká máłego / niekiedy pobrónátniáłego zlekká / y ku ćieliſtey bárwie ſie máiącego / zapáchu nieprzykrego ieno ſłábego: Z tych zá czáſem naśienie czarne gránowite / w okrągłych ſzupinkách záwárte. Korzonkow ćienkich. Zowią ten Powoy drudzy Zwonkiem białym wtórym / bo ma kwiát / iáko y pierwſzy / zwonkowi podobny.

Mieyſce.

Rośćie miedzy zbożem / trawą / y iárzynámi / w ogrodách / przy płoćiech / miedzy lnem. Kwitnie w Lipcu y w Sierpniu. A owoc dozrzéwa w Wrześniu.

Przyrodzenie

Ná początku ſtopniá pierwſzego wyſuſza / we śrzodku tegoż rozgrzéwa / roſpráwuie / iáko Galenus w 6. piſze. Arábowie záś / iáko Alkanzy / y Abige, chcą go mieć wychładzáiącym y wyſuſzáiącym / śćieńczáiącym / rozdźiáłuiącym / rozpądzáiącym. Trzeći go chcą bydź odwilżáiącym.

Moc y Skutki.

Zywot purguie — Zywot ſtolcem purguie ſok z liśćia tego ziela / dla ſwey wrodzoney lipkośći / piiąc. Dios. z cukrem / álbo ztrochą winá. Pli.

Zyłom zámulonym — Zámulenie żył potężnie otwiera y wychędza tenże ſok / álbo iuchá z wárzonego trunkiem vżywána. Iſáak. Eben amra.

Kolerze — Tenże ſok kolere ſtolcem wywodźi. Plin.

Spániu — Sámo źiele kłádąc pod głowy / ſen lekki y wdźięczny czyni. Pli.

Sciátyce — Sciátykę / to ieſt bolesći w biodrách vkłádá / liśćie w occie wárzone / y vtárte ztrochą máki Ięczmienney / y plaſtrowáne co naćiepley.

Puchlinie — Puchnącym bywa rátunkiem / Alkánzy. po pół kwarty ſoku / náwet y po kwárćie ná raz biorąc.

Bole vśmierza — Bolesći w ktorymkolwiek mieyſcu będące vśmierza / z miodem á z oliwą vtárte / tym náćieráiąc / álbo y plaſtrem kłádąc.

Swierzbowi y párchom. — Sok tego źiela z ſolą á z octem vmieſzány / wſzeláki świerzb y párſzywość ná ćiele goi ſpądzáiąc / tym często náćieráiąc.

Głowy bolenie — W głowie bol záſtárzáły / tenże ſok z octem / á z Rożánym oleykiem zmieſzány / vkłádá / w tym maczáiąc páczoſki / ábo chuſtki / á ná boleiącą głowę przywiiáiąc.

Czerwonce — Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga /

Kiſzkó záwrzedźiáłym — Záwrzedźiáłość kiſzek leczy tenże ſok / ná raz vżywáiąc go trunkiem po funćie / y po dwu. Abige.

Moczu — Naśienie tego Powoiu / kápánie moczu záwśćiąga / ktore bywa z oſłábiáłośći wielkiey ſtrożá pęcherzowego / piiąc go.

Mamy wiedźieć / że iáko naśienie iego / ták y ſok ſurowo / á nie przewarzány / bydź ma vżywány / dla lipkiey ſwey wilgotnośći / ktora purguie y kolerę wywodźi / boby przez wárzenie moc ſwą vtráćił. Iednák ták liśćie iáko naśienie w Migdałowym oleyku / do vżywánia / może bydź ſmáżony.

Miárá ſoku.

Miárá do vżywánia tego ſoku ſurowego od ośmi łotow álbo łyżek / áż do puł funtá.

Rozſądek.

SEruius / kwiát tego Powoiu / twierdźi być Ptáſzey zobiey kwiátem / ále omylnie: bo Powoy ieſt źiele / á zob ptáſza drzewko. Co ſie z opiſánia zobi ptáſzey baczyć może.

Powoy kwiátu modrego álbo błękitnego / Rozdźiał 54

TEn Powóy / w Rozdźiale Powoiu Wielkiégo opiſáliſmy. Po opadániu kwiátu / w główkach po trzy źiarnká węgliſté / álbo trzy gránowite / czarne / łſniące / mnieyſze niżli Gnidoſzowé / miéwa. To tylko sámo do lekárſtwá przychodźi.

Mieyſce.

Náſzym kráinam ieſt nie znáiomy / w Indiách poſpolity / tákże w Arábiéy / w Gréciéy: w Europie tylko w ogrodźiech páńſkich: w Itáliéy / w Niderlándźie / y w Fránciéy bywa ſláncowány:

Conuoluulus cæruleus, Campana Lazura Italis folio Hederæ, an Granum Nil: Serapi.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia cieplégo y wysuszáiącégo w trzecim stopniu / iáko Abige Arab piſze: Rozpráwuie / rościencza / y wywodzi / á zwlaſczá naśienie.

Moc y Skutki.

Flágme nawiecey z ćiáłá wyćiąga y wywodzi / dáiąc go od polowice quinty / áż do cáłey / przyprawionego z oleykiem Migdałow ſłodkich: bo ináczey zbytnie morzenie y gryzienie czyniłoby w kiſzkach. Ma tedy bydź to naśienie vtárte / y w Migdałowym oleyku przez noc moczone / náżáiutrz vżywáne. Abowiem ſámo przez ſie bárzo gnuśne / áż we cztery dwadzieśćiá godzin / y to zbytnie wielkim gryzieniem ſpráwuie. przeto ſámo nie bywa dáne / ále przydáią do niego ták wiele iáko ſámego biora / Skámoniowego ſoku / y totrunkiem dáia: ták flágme y kolere z ćiáłá potężnie wywodzi. Abige. Aben Meſuai.

Flágme wywodzi

Flágmis y kolerz

Szkodzi.

Młodym ludziom nie ma bydź dawáne / bo im żołądek mdli ſwym gryzieniem.

Gdzieby go wiecey nád pomienioną wáge vżywano / womity wzbudza.

Wydymanie ſtolcowey kiſzki czyni z wielką chćiwośćia á prożna do pochodowánia.

Mdli.

Womity czyni.

Wydymánia.

Rozſądek

Powoy ten błekitnego kwiátu / chce mieć Ptáſza zobia czarna / Dodoneus / ále źle. Abowiem Powoy ieſt ziele / á Ptáſza zob drzewo. Y ſa ktorzy ptáſza zob czarna Kolumelle / ziárná tey czarne rozumieia: a biała Virgiliuſzowe.

Sa inne dwá Powoie tego kſztáltu: Ieden ośćiſty / drugi głádki. Te obá tákże wiiące rozgi máia / y witeczkámi ſwemi tyk ſie chwytáia. Liśćia ſzerokiego / głádkiego / nie wykrawánego / ále wielkiemu Powoiowi podobne: od ſpodniey ſtrony białawe / kwiátu błekitnego / ná kſztált dzwonká.

Powoy ośćiſty álbo kolący / Rozdział 55.

Powóy ośćiſty ábo kolący. Liśćia ieſt podobnégo Powoiu wonnému / witeczek ma wiele ćienkich / ſmágłych / którémi ſie poblíſkich rzeczy chwyta. Tákże gáłązek wiele ośćiſtych / iáko oſtroſtrezyna / która Paliurus, Łáćinnicy mianuia. Albo iáko Roża polna / która też Rożanym głogiem zowiemy. Kwiátu białégo y wdzięcznie pachniącégo: z którégo pośtym iagody gronkámi. Tégdy dozrzeia / rumiané bywaią: ſmaku troche ćierpkiégo. Korzeń miąższy / twárdy / ná trzy ábo ná cztéry łokćie długi.

Mieyſce.

Rośćie na mieyſcach wilgotnych / iezierzyſtych. Rośćie w leśiech / y miedzy waly ćieniſtémi. Plin.

Smilax aſpera, Hedera aculeata, an Smilax nicophoros?

Stechendewind.

Przyrodzenie

Rozgrzéwáiącego y wyſuſzáiącego ieſt przyrodzenia. Co ſie z ſámégo ſmáku ſnadnie baczyć może/ y Galen w śiodmych kśiegach o ziolach świadczy.

Mocy skutki.

trúćiznie — OD trúćizny záchowywa liśćie y iágody rośćieráne/ y z winem w trunku dáne. Dios. przed iedzenim/ y po iedzeniu.

Dźiećiō — Máłym dziatkom záraz od národzenia ich/ gdźieby káżdego dniá ſoku z tegoż źiela iágod álbo y liśćia ná czczo dawano po kropce po kilku z mlekiem/ piſze Dyoſkorides/ nigdy żaden iad/ żadna trúćizná ſzkodźić im niebedźie mogłá. Przeto wchodźi to źiele y z ſwym owocem do lekárſtw tych/ ktore bywáią robione przećiwko iádom y trúciznam.

Głowy bolenia — Głowy bolenie vkláda y odpadza wieniec z tego źiela ná głowie noſzony/ ále żeby liſchem/ á nie cetnem liśćiew ſobie miał. Pli.

Iágody z Powoiu kolącego vtárte/ y z czymkolwiek do trunku dáne/ iády y trúćizny odpadzáią. Tákże przedtym pite/ od nich záchowuia y ſtrzegą.

Powietrzu — Czáſu morowego powietrza vżywáć ich dobrze.

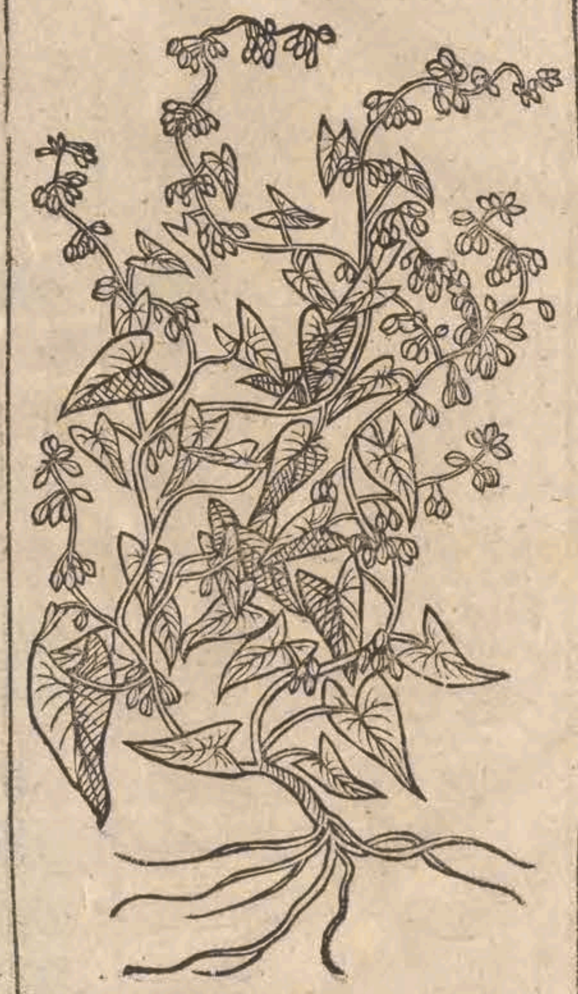
Rozſądek.

NJemamy wierzyć tego Powoiu ośćiſtego korzenie/ bydź Sálſa Parila/ choćia iey ieſt podobne.

Powoy czarny/ Rozdź: 56.

Volubilis nigra, & media, conuoluulus niger, Malacoriſſus Democrito.

Buchwindt/ Swartzwindt.

DO Powoiów wyſzéy pomienionych/ ten też czarny należy/ który korzenia ieſt nie wielkiego/ krótkiego/ z wielą geſtych odnożek ćienkich y gibkich. Z tego rózgi rumienáwé: tákże iáko z innych ćienkie ſwémi witeczkámi pochodzą/ któ-

remi sie czego mogą chwytáią / od spodku záraz poczawszy áż do wierzchu. Liścia obdlużnego / szerokiego / y szpiczástego / málo nie iáko v Bluszczu / tylko że cieższego y miekczeyszego. Kwiatkow drobnych białych : z tych zá czásem glóweczki z cienkich szupinek / w których po trzy ziarnká gránowite drobne a czarne záwieráią sie.

Mieysce.

Przy płociech pospolicie rosną / których sie pnąc wspieráią. Tákże ná winnicách rády bywáią. Lecie kwiát y naśienie miewáią.

Przyrodzenie y Skutki.

Sok z liścia wyżety / á trunkiem vżywány / żywot stolcámi purguie. Dodo. O inych skutkách zielá tego wiedzieć nie możemy.

Powoinczyk / Ziemny powoinik / Rozdział 57

Elatine.

Klettenkraut.

Troy Powoinczyków rodzay nam śie pokázuie. Jednák te wszystkie iednychże są skutków. Przeto Dioszkorid o iednym tylko wzmiánkę czyni / ktory ma liście podobne mnieyszégo Powoin / tylko mnieysze / okregleysze y kosmáte. Rósczki cienkie oble / piedźiste : z iednego korzonká pieć y sześć pochodzące / pełne / poczawszy od korzenia / áż do sámego wierzchu liścia. Smaku ostro cierpkiego. kwiátu drobnego. Z tego naśienie w máłych glóweczkách. korzenia nie wielkiego / niczemnego.

Mieysce.

Miedzy zbożem rad rośćie / y na ziemiách dobrze spráwionych / w koncu ról / etc.

Przyrodzenie

Galen o tym zielu w kśiegách 6. powiáda / że miernie chłodzi / y cierpkośćią swą skromnie stwierdza.

Moc y Skutki.

Oczom zápalonym y płynącym / liście z máką ieczmienną przykłádáne ná czoło / wielki rátunek czyni. Dios. *Oczom.*

Czerwoną ciekączkę záwściąga / w wodźie álbo w cierpkim winie to ziele wárząc / á iuchę piiąc. Dios. *Biegunkom*

Rozsądek.

Niektorzy przypisuia mu skutki Veroniki / ále nie słusznie. Drudzy go chcą mieć zá Sowią strzałę / o ktorey sie w inych kśiegách mowiło. Jnni rozumieia go Pieniężnikiem / ále wszyscy nie dobrze.

Pozimki y z ich zielem / Rozdział 58.

Fragaria,

Fragium, Fragaria, Fragraria, Fraga, Comarus Græ: Mora. Fructus terræ.

Erdtbeeren.

TRoiáki rodzay znáydniemy tych iágód / Czérwony / Biały y Ieśienny. Piérwszy / ábo pospolite / są korzonków drobnych cienkich / z wiérzchu ćiemnoryszáwych / we wnątrz żółtáwych trochę. Smáku ćiérpkiego / iáko korzenie Kurzégo źiela. Z tych w Márcu puszczáią śie listeczki Pięćiornikowym bárzo podobne / tylko wespół po trzy ná iednéy stopce pomárszczone / od spodku popieláte / y żyłowáte : około kráiów ząbkowáne / á po źiemi śie rozśćieláiące. Z tych ze śrzodku / tákże z korzonków wyrastáią szypuleczki cienkie / ná kroczek wzwysz : podczás y ná piądź / niekiedy też krótsze : kosmáte iáko y stopki v liśćia : á pochodźi ich dwie / trzy / czásem y czteéry.

Fragaria alba.

Poźimki białe.

W wiérzchu / kwiatki białe w Kwietniu ná tych szypulkach otwiéráią śie o pięći listeczkách / máiąc káżdy we śrzodku żołty knáfliczek / z ktorégo záczásem iagodá rumiána / piękna / wdźięcznie pachniąca / smáczna / y zdrowa bywa : zwiérzchu źiarnkowáta czerwona / we wnątrz biało.

Drugie piérwszym we wszystkim podobne / korzeniem / liśćiem / kwiátem / y ksztaltem owocu álbo iágód / tylko nie rumiennośćią : bo są práwie białe / ále tegoż zapáchu y smáku.

Trzećie / Piérwszym máło nie we wszem podobne / tylko liśćia są kosmátszego / á po obu stronách biá-

láwego iáko Srzebnik ziele/ y lśniącego. Jágody/ pierwßym podobne/ ieno nie zupełnie rumiáne/ ále iákoby cielistéy bárwy. Te w Lipcu dozrzewáią.

Wßiepsce.

Rośćie to ziółko rádo ná górách/ ná págorkách/ w leśiech/ przy drógách/ w krzewinách/ miedzy trawą ná łąkách/ w chróśćinách/ ná pogorzeliskách leśnych/ w mieyscách ćienistych etc. Białe v nas nigdźie moią wiadomośćią nie rosną/ oprom w ogrodách páńskich rozmnożone. Trzećie/ iáko pierwße łąki miłuią/ y págorki. Też bywáią w ogrodách slancowane/ y bywáią smaku przyiemnieyßego nizli polne.

Przyrodzenie

Sámo ziele ile suche/ rozgrzéwa y wysußa ná początku wtórego stopniá. A owoc álbo iágody/ odwilżáią y chłodzą tákże w wtórym stopniu ná początku/ zwłaszczá dozrzáłe. Máią też nieco ćiepłá w sobie/ dla słodkośći swéy: ále tego nie wiele. Liśćie y z korzeniem ćierpkośćią swą zwiéra y ztwiérdza.

Moc y Skutki.

Gorącim náturam/ y kolerycznym żołądkó vżyteczne. PRzyrodzeniu goracemu y kolerycznemu/ bárzo służą/ y żołądkowi goracemu. Nerkom goracym bárzo vżyteczne/ w winie opłokawßy/ á cukrem posypawßy/ álbo Cynámonem. A máią bydź przed iedzenim ná czczo vżywáne poki żołądek iest czczy/ nie po iedzeniu/ iáko pospolićie v nas czynią á źle/ po wßystkim obiedźie ná wetách ich vżywáiąc.

Poźimkow kto te° czásu vżywáć.

Żywot odwilżáia. Żywot odwilżáia y purguią/

Mocza. Mocz pędzą pomienionym obyczáiem vżywáne/ przed obiádem/ á nie po obiedźie.

Potráwa. Dowćipni kuchárze vmieią z nich potrawki robić/ á te bywáią lekárstwem y pokármem záraz swym wdźięcznym zapáchem/ ktore ták mogą bydź czynione: Wziąć co naźrzelßych poźimek/ obráć/ y w winie ie wypłokáć: á bárzo máło winá ná nie nálać/ bo máiąc w sobie wiele wilgotnośći/ puszczą soku z śiebie dosyć/ á w kotliku/ álbo ná rynce ná węglistym ogniu warz: potym wdrobić do nich ośrzodki białego chlebá/ żeby wespoł wrzáły/ á przez geste zitko álbo chustę przebić: cukru podług vpodobánia przydawßy/ znowu ná węglistym ogniu warzyć vstáwicznie do przystoynego zgęszczenia mießáiąc. Ták będźieß miał osobliwą/ smáczną y vżyteczną potráwę.

W goraczkách ćięſkich morowych/ — Goraczkom.

W zápaleniu zbytnim:
- Płuc/ — Płucom
- Sercá/ — Sercu
- Żołądká/ — Żołądku.
- Wątroby/ — wątrobie
- Nerek/ — Nerkom.
- Pęcherzá/ — Pęcherzu
- Sleziony: — sleziente

A nietylko zbytnie y gwałtowne roznięcenie w nich tłomi y gáśi/ ále ie też osobliwie pośila.

Tort z poźimek. Bywa też z nich Tort tym sposobem czyniony: Biorą ich ile potrzebá/ iedni cáłe/ drudzy z cukrem pomießáne: do tego trochę tłuczonego Cynámonu: y ták z tego Tort czynią y pieką. Drudzy trą ośrzodkę chlebá białego miedzy poźimki/ másło/ y ták Tort pieką/ y w goracych chorobách do vżywánia z wielkim vżytkiem niemocnemu dáią.

Goraczkom. Owa poźimki/ ták surowe iáko wárzone w goraczkách kolerycznych vżywáne/ bywáią wielką ochłodą chorym.

Kolerycznym. Tákże ktorym się wiele żołći w żołądek wylewa.

Gorzkość w vśćiech. Ktorzy gorzkość w vśćiech czuią/ tym bywáią bárzo vżyteczne/ dobrze źrzáłe/ obráne/ spłokáne/ z winem á z cukrem vżywáne.

Sleziente chorey. Też sámo ziele y liśćie ná Wiosnę poki młode przychodźi do stołowego vżywánia/ ktore bywa bárzo vżyteczne tym ktorzy sleziony są chorey/ wárząc go z inymi zielonymi iárzynámi. Albo też sámo w polewce z młodych kur/ z owśiáną mąką vśiekawßy/ w tey pomienioney polewce/ álbo w mięśney z poł godźiny powárzyć/ y dáć choremu ieść polewką.

Wątrobie zámuloney/ — wątrobie

W żołtey chorobie/ — żołtaczce

Ránnym/ — Rannym. Táż potráwá álbo polewká/ bárzo vżyteczna bywa. Abowiem zámulenia otwiera/ rány do kupy śćiąga.

Tchu niedostawániu. Tchu ktorym niedostawa/ y iákoby mieli być zádußeni/ soku z liśćia po cztery álbo pięći łyżek/ ze dwiemá łoty miodu białego chędogiego/ á zpoł quinty białego pieprzu miałko vtárcego/ doświádczonym bywa rátunkiem

vżywáiąc zá káżdym tákowym przypádkiem. Apul.

Piersiá. płucom.

Piersi y płucá zránione/ záwrzedziáłe/ leczy to źiele w winie wárząc / miodem osłodźiwszy/ też suche po ośmi łyżek ráno y ná noc/ co nacieplej piiąc/ przez niemáły czás.

Ciekaczkom. Vpławó.

Czerwoną ćiekaczkę /

Vpławy białogłowskie záwśćiąga / wárząc to źiele y z korzeniem w winie czerwonym y ćierpkim / álbo w wodźie dżdżowey / podług przyrodzenia chorego/ y według potrzeby sámey choroby/ y to ráno y ná noc ćiepło po ośmi álbo dźiewiąći łyżek pić dawáć. Też liśćie pozimkowe kłaść w trunek pospolity choremu/ dobrze.

Ślezienie.

Ślezienie nábrzmiáłey y nápuchłey po ośmi álbo dźiesiąći łyżek świeżego soku z miodem. Albo suche z wárzonego źiela / tákże miodem osłodziwszy/ ráno y ná noc pić dáwáć.

Żołtáczce.

Żołtá niemoc potężnie wywodźi.

Muł wywodźi.

Muł piasczysty wychodzący y wywodźi moczem / tego źiela korzenia wźiąć dobrą garść/ y w pul gárncu winá białego/ do połowice wywrzenia wárzyć/ á ráno y ná noc ćiepło dáwáć po ośmi álbo dźiewiąći łyżek pić. Tab. Apul.

Nerkom.

Nerkom záwrzedziáłym y boleiącym/ źiele pozimkowe y z korzeniem ze trzy gárśći oborgá wźiąwszy w pul gárncá wody / álbo winá/ wárzyć do połowice wywrzenia. Albo rádniey w cynowey konwi zálutowawszy/ w kotle vkropu przez trzy godźiny wárzyć/ á ráno y ná wieczor po ośmi łyżek ćiepło pić dawáć/ dobrze.

Czerwoney. Biegunce/ Ciekaczkom.

Czerwoney biegunce/ y

Ciekaczkom inym/ prochu z liśćia miáłko vtártego quinte z winem czerwonym ćierpkim / ráno y ná noc pić dáwáć/ bywa rátunkiem.

Vsczknionym od gádzin.

Vsczknionym od węża y inych gádźin iádowitych / źiele świeżo zielone w dumcy vwiercieć / białym winem zlać / y przez chedogą chusteczkę przecedźić / z óśm łyżek ná raz ćiepło dáć pić. To raz y kilká powtarzáiąc. Tenże.

Tákże iágody moczone w winie.

Bydłu.

Gdźieby bydło było od żmiie álbo węża obráżone / żeby spuchł on obráżony członek. Wźiąć tego źiela prochu cztery łoty/ y z wodą ćiepłą zmieszawszy / w gebe mu gwałtem wlać.

Brodawkom.

Brodawki z ćiáłá spadzą / soku z źiela świeżego wygniećionego z pięć łyżek przez kilká dni z winem ráno y ná wieczor pić/ pospuiąc ie tegoż źiela prochem káżdym rázem. To czyniąc áż ze zginą.

Ránom.

Rány ćięte w ćiele y sztychowe zwlasczá w piersiách/ y ná inych mieyscach bespiecznie leczy. wźiąć Pozimkowego źiela cztery łoty/ złomignatu/ Płucniku/ álbo Máiowey miedunki/ Gruszczyczki/ Przywrotu/ Zánklu/ Przetárżniku/ álbo Veroniki po dwá łoty/ Cynámonu dobrego połtorá łotá/ Lákryciey/ Imbiru/ orzechá Muszkátowego po łoćie/ Kęstywalu pół łotá/ Lodowátego cukru cztery łoty: To pokráiać wszystko drobno/ y nálać náto winá przednie dobrego białego pół gárcá/ wody chedogiey stokowey kwarte / zászpontowáć w cynowey konwi/ y przez godźin cztery álbo pięć w kotle vkropu wrzącego. Potym gdy powoli przestydnie/ przecedźić/ á káżdego dniá ráno y ná wieczor po cztery álbo pięći łyżek ćiepło pić rannemu dawáć. Doświádczony trunek ná rány/ zwlasczá w piersiách sztychowe.

Tákże/ wźiąć korzenia Pozimkowego źiela dwie garśći/ álbo z ośm łotow/ Máson/ Gruszczyczki/ Przywrotu/ Gęsiego poleu/ álbo Pieniężniku po garśći/ álbo po cztery łoty: pośiekáć/ ná to nálać winá dobrego/ álbo piwá stárego ze trzy kwarty/ y w cynowey konwi zálepiwszy ćiástem / pomienionym sposobem wárzyć/ y pić dáwáć.

Postrzałom.

Postrzały leczy gruntownie. wźiąć źiela Pozimkowego połtory garśći/ Bylice y z kwiećiem tey/ Srzebrniku/ Podeźrzału/ Kurzonery z korzeniem/ Muszetrzu/ álbo Muszcu z modrym kwiátem/ Gruszczyczki po garśći/ liśćia co namłodszego polney Róże/ Potocznikú / álbo Muszetrzá wodnego / Lubczyku/ Bukwice/ kwiećia Lankowego / wierzchołkow álbo sośkow z ziemie śię pokázuiących Pozimek/ Koźlku źiela po pół garśći: To wszystko pośiekáć/ á garniec winá białego / álbo piwá stárego nálać/ zálutowáć w cynowey konwi/ y w kotle vkropu wrzącego przez sześć godźin wárzyć/ á káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po ośmi álbo dźieśiąći łyżek rannemu tego pić trunkiem dáwáć.

Kámień w nerkách krzy.

Kámień w nerkách krzy y moczem wywodźi. Do tego broni mu śię zámnażáć: Wźiąć iágod Pozimkowych dobrze dośrząłych y obránych/ á w białym winie zpłokánych dwá funty/ wyczuchnąć ie z winá co nalepiey/ y zbić ie wárzechą ná drewniánym krzynowie co nalepiey ná kászę. Potym nálać ná nie Aquauity raz y trzy przelutrowáney z winá dobrego / álbo z lagru wypáloney/ znowu wárzechą dobrze vmieszáć/ y w sklenice ták obwárowáć / żeby namniey nie mogło odchodu mieć. Tego po dobrey łyżce káżdego dniá ná czczo poránu / przez cáłe láto / zámieszáiąc go przed káżdym vżywániem/ dawáć. Wiele kroć doświádczone lekárstwo było.

Zebom.

Zębom ostábiáłym y chwieiącym.

Toku krwie.

Tok zbytni krwie z nosá zástánawia / korzeń w ręku trzymány. Tákże liśćie tárte / á w nozdrzá pusczone / álbo też ná czoło przykłádáne. Tab.

wrzedzie-nicom Kroſtom ná twarzy

Wrzedziennice ná twarzy. Tákże

Kroſty y bebele twárde ná licu/ álbo y po czele ſpadzą/ ſokiem ie tego ziela czeſto nácieráiac/ álbo z ſokiem z iágod/ álbo winem z nich.

Dziurom

Dziorom ná podniebieniu/ wziać tego ziela z korzeniem dwie garści/ Srzebrniku garść/ winá kwarte białego/ wody ſtudzienney puł kwarty. Co wárzyć do połowice wywrzenia/ y tym ciepło vſtá wymywáć. A gdzieby w gárdle rány álbo dziury były/ tedy tym gárgáriſmy czynić.

Czuchnieniu z vſt

Czuchnienie z vſt/ z zebow wyprochniáłych/ álbo z dziaſt zápuchłych. Tákże zákáżenie vſt odpadza y goi: ziele z korzeniem w winie wárzyć do wywrzenia trzeciey cześci: á przecedziwſzy/ miodu włożyć/ y znowu przywárzyć/ y tym ciepło á czeſto wymywáć vſtá.

Rány w gárle

Tákże rány y dziury w gárdle goi wychedażaiac. Soku tego ziela/ ſoku Kokornákowego/ ſoku ſzerokiey Bábki/ po trzy łoty. Miodku rożánego łot/ ſoku z iágod Morfowych puł łotá/ prochu z pśiego łáyná białego kwinte. To zmieſzawſzy/ dáć gárgáriſmem tego vżywáć.

Zebom

Zebow bole vkłáda ziele pożimkowe/ w vściech długo żucháiac. Toż też czyni

Ziele y z korzeniem w ćierpkim winie á w occie wárzyć/ y te iuche w vściech ciepło y długo trzymáć.

Od páiaká vkąſzonym

Vſczknienie od páiaká leczy ziele w wodzie wárzone/ á ná ráne plaſtrowáne.

Zábie pod ięzykiem

Zábe pod ięzykiem.

Sciátyce

Boleści w ledzwiách/ álbo ſcyátyczne vkłáda/ z ziela ſuchego miáłko vtártego/ z máścia ktora Diálthea zowiemy vmieſzáć/ y ná bolace mieyſce przykłádáć.

podágrze

Podágrze z zimnych fluſow. Wziać tego ziela/ Bylice/ kwiećia Rumienkowego/ Piołynu po dwu dobrych garsciách. To pośiekáć y w worki płocienne pozáſzywáć/ á w połowicy wody/ y w drugiey połowicy winá wárzyć y tym mieyſcá w nogách bolesne nágrzewáć/ co naciepłey ścierpiec może.

Kámien

Kámień w nerkách krzy y wywodzi/ wárzac ziele w wodzie/ y po pas ſie w niey kapáć.

Glidwáſer záſtánawia

Glidwáſer záſtánawia/ ſok z ziela pożimkowego w nie leiac/ álbo fláytuchy w nim maczáiac/ ciepło w nie kłáść.

Wrzodō y ránom plugáwym.

Wrzody plugáwe. Tákże

Rány/ wárzyć liśćie y z korzeniem/ y wymywáć ciepło/ wychedaża y goi. Też ie tłukac/ ná nie przykłádác dobrze/ álbo y prochem miáłko z liśćia vtártym záſypuiac.

Vpławō

Vpłáwy pániam záſtánawia ſok/ ták ſámych iágod/ iáko z liśćia y z korzenia iego/ z ſokiem Bábczánym piiac.

Zgádze

Zgádze/ ták iágody dozrzáłe/ iáko liśćie z korzeniem w winie wárzone/ á vżywáne.

Oczō płynacym

Oczom płynacym z fluxu goracego ſa vżyteczne/ przykłádáiac ie ná nie.

Bolaczkō ognistym

W bolaczkách ogniſtych boleść vśmierza ſok z Pożimek/ z ziela y z korzenia iego wyżety/ z trocha winá z ziárniſtych iábłek/ á z wodka Rożána/ w tym chuſtki maczáiac/ á przykłádáiac.

Przepukłym

Przepukliny/ korzenie y z zielem tłukac y przykłádáiac/ goi.

Wrzodō ſie rozſzerzáć broni

Wrzodom ſie rozſzerzáć broni/ śćiagáiac ie y goiac/ prochem ie miáłko vtártym z korzenia y z liśćia záſypuiac/ á iucha ie wymywáiac.

Roży pieklelney

Roża piekielna ſpadza kwiećię Pożimkowe/ z kwiećiem z Jeżyn á z miodem vtárte/ y plaſtrowáne. Toż też

Oczō zápalonym

Zápalonym oczom bywa oſobliwym lekárſtwem/ álbo ſam ſok z iágod puſzczány w nie.

ślezienie

Slezione chora/ nábrzmiała máiacym/ dobrze liśćia poki młode miáſto ſáłaty vżywáć. Toż czyni ſok z tego ziela z miodem pity.

Szkodzi.

Przyrodzeniu zimnemu y wilgotnemu.

Szkodza iágody przyrodzeniu wilgotnemu á zimnemu/ y tym ktorzy w żołądku snádnie miewáia zágnoienia z zimnych wilgotności/ zwłaſzczá ſurowe iágody. Tákże.

Zoładkō nieſtráwnym zimnym.

Zoładkom nieſtráwnym zimnym/

Ktorzy ſkłonni y pochopni bywáia/

Do zimnic/ Tákże

Do koliki y żárcia w kiſzkách/ bo tákowe choroby snádnie pobudzáia: Jednák ktoby ſie niemogł wſtrzymáć od vżywánia ich/ tedy opłokáne w málmázyey/ álbo w dobrym kánárze/ w Seku/ ábo w Mederze może ich vżywáć/ álbo w winie ſtárym Wegierſkim.

Wódká z iágod Pożimkowych.

Aqua Fragorū.

Bywa z Balneum maris tego czáſu wyciagána kiedy ſa nazrzelſze/ raz tylko przećiagniona/ á potym ná słońcu przelutrowána y wyzonowana: Tá

Serce pośila.

Serce mdłe z wielkiego vpalenia poteżnie y rychło pośila.

Chłodźi.

Wnetrzna goracość odeymuie.

Moczu

Mocz z ćieżkośćia odchodzacy pedźi/

Muł.

Muł piaſczyſty z nerek żenie.

Tredowátości

Tredowátey twarzy vżyteczna trunkiem/

Oczu

Oczu czerwoności vżyteczna/ káżdego dniá po piaći łyżek iey biorac/ ráno y ná noc. Też wino nia roztwarzáia.

Sercu mdłemu y duchō ożywiáiacym

Serce/ y

Duchy ſerdeczne á ćiáło ożywiáiace w goraczkách pośila: wziać tey wodki z iágod Pożimkowych vpaloney cztery/ álbo pieć łyżek/ wodki Rożáncy ze dwie álbo z połtrzećí/ málmázyey łyſzkę dobra/ Manus Chriſti poł łotá/ Burſztynu białego/ ſubtelnie vtártego poł kwinty: To weſpoł zmieſzáć/ á káżdey godźiny po łyſzce choremu dawáć zámieſzawſzy. Dźiwnie predkie chory pośilenie śił poczuie.

Iny sposob dystylowánia wódki z Pożimek z Ráymundá Lullá.

PRáwie źrzáłych Pożimek wźiąć ile kto chce / y zágnoić ie w naczyniu sklánym dobrze zwierzchu nákrytym: Potym ie dystylowáć. Tá wodká bárzo bywa osobliwa / y zdrowiu choremu vżyteczna. Abowiem

Mdłośći
Człowieká zemdlálego posila.

Jádu
Jad z niego odpądza.

Mieśięczney
Záwżymáne czyśćienie Mieśięczne pániam wzbudza.

Chłodźi
Gorącości wnętrzne gáśi.

Krostom iątrzącym
Krosty ná twarzy iątrzące y zápalone spądzá / tą wodką ie obmywáiąc.

Jáko bywa potężnieysza
Tá wodká stokrotnie moc ma do pomienionych niedostátkow gdźieby z Aquauita byłá dána. A iescze dáleko wietsza / gdyby z kwintá eßentia z winá wyćiągniona.

Płomyk ná twarzy
Płomyk ná twarzy / to iest zápalenie twárzy rospądza / nią śię często vmywáiąc. Tákże

Zmázom
Zmázy wszeláki / á zwłasczá z zápalenia krwie. Coż

Krostom czerwonym
Krosty twárde czerwone / ktore Láćinnicy Varos zowią / spądza / często nią twarz vmywáiąc.

Z oczu mákuły śćiera
Z oczu spądza záslony / páwłoki / mákuły / wodká z Pożimek z trochą oczkowátey soli wypalona / pusczáiąc iey potroßę w kąciki.

Wodká ná oczy
Jni ták z tych iágod wodkę bez ogniá do strawienia mákul ná źrzenicy / y do wzroku bystrego y ostrego czynią: sklenicę Pożimkámi dobrze źrzáłymi nápełniwßy / pilnie wierzch naczynia nákrywáią y obwiezuią / y w mrowisko przez ośm dni zágrzebáią: ktore śię w wode obroca. To potym w naczynie miedźiáne chędogie / álbo ná miednicę mośiądzową wylawßy / przez śiedm dni álbo ośm zániechaią / że wßystká zielona śię stánie. Te przecedźić / á w kąciki oczu / álbo ná záslony pusczáć. Tab.

Drudzy Pożimki co náźrzálße w miednicę miedźiána kłádą / y potrząsßy ie miálką oczkowáta solą / w wilgotney piwnicy przez ośm dni chowáią / że z śiebie wode zieloną pusczą. Ktora przecedźiwßy / w oczy pusczáią.

Poty zbytnie
Poty zbytnie záwśćiąga / piiąc y náćieráiąc.

Wodká z źiela Pożimkowego

Aqua stillatitia ex Foliis, Radice, & Floribus.

NAyprzystoynieysza czás do wypalenia tey wodki wárzodku Kwietniá: Biorąc liśćie / korzenie / y kwiát wespoł / á posiekawßy drobno / z Balneum maris odćiągnąć wolnym ogniem. A potym do káżdego poł gárcá tey wodki / po ośmi łotow suszonego źiela z korzeniem y z kwiátem z grubá przetłukßy przydáć / y przez cztery dwádźieśćiá godzin piárwey moczyć dobrze wierzch zátkawßy Alembiká: potym powtore dystylowáć / y w sklenicach ná słońcu wyzonowáć. Tá wodká

Kámień
Kámień w nerkách krzy y wywodźi / ráno y ná noc po ośmi álbo dźieśiąći łyżek iey piiąc. Tákże iey do winá do pospolitego trunku przylewáiąc.

Wilgotnośćiom
Wilgotnośći w ćiele / á zwłasczá krew vpalona poleruie / y gorącość chłodźi.

Zołtaczce
Trunek dla spędzenia żołtaczki z przysadą inych rzeczy: wźiąć źiela Pożimkowego z korzeniem / Celidoniey / álbo Jáskolczego źiela z korzeniem / kwiátu Janowcowego / po rowney częśći káżdego: wßystko drobno posiekawßy / dystylowáć w Balneum maris. Potym do káżdego puł gárncá oney wodki przydáy / tychże pomienionych źioł suchych / y z grubá przetłuczonych po ośm łotow / y dáć temu przez 24. godźin moknąć w Balneum maris / potym znowu przećiągnąć / y ná słońcu wyzonowáć. Tá żołta niemoc moczem z ćiáłá wywodźi / dáiąc iey ráno / y ná noc po cztery álbo pięći łyżek.

Oczom
Oczu zawrzedźiáłość leczy y wychędaza / pusczáiąc iey często kropię trzy w kąciki oczu / y nią oczy płocząc.

Syrop Pożimkowy.

Syrupus

CZynią tym sposobem: Biorą iágody co náźrzálße funtow cztery / chędogo obráwßy płocza ie / y ná krzynowie wárzecha vtra / y wßytko wylewáią / że powoli przećieká ná mise / pilnie ná krywßy żeby co nie wpádło. Potym tego co przećiecze wźiąć trzy funty / cukru przedniego białego dwá funty / y wárzyć wespoł / y klárifikowáć go białkámi / przecedźić á w sklenicy do potrzeby chowáć. A nie wárzyć go w naczyniu miedźiánym / áni w cynowym chowáć / bo z oboygá bierze iad / ćiálu szkodliwy.

Chłodźi
Wßeláki zápalenie wnętrzne wychładza.

Rob ábo miodek pożimkowy.

Rob.

JAgody co náźrzálße miesiste / zbiwßy ie spráwie dobrze warzechą / wárzą ná wielkiey polewáney rynce / nad wolnym ogniem weglistym / mießáiąc vstáwnie. A gdy poczną wzwieráć / odstáwić y przebić przez chuste. Potym znowu wárzą / mießáiąc tákże dla przypalenia / aż zgesnieią iáko konfekt: potym kto chce z cukrem mieć / przyłożyć ile śię komu podoba. Drudzy bez cukru czynią / iedno z cukrem dłużey go chowáć może / niżli bez cukru. Ten wßystkim wyßßey pomienionym dolegliwosćiom służy.

Może go też przysmákiem do iedzenia vżywáć / z trochą winá / wodki rozáney / y z Agrestowym cukrem / w chorobách gorących.

Drudzy z soku tych iágod czynią Gelatyne / álbo Gálárete / tym sposobem iáko z pigw: ktorey vżywáią przy Bánkietách. Ale chorym w gorączkách potrzebnieysza.

Pożimki w cukrze.

OBieráią co nachedoższe á nieprzeźrzáłe/ cáłe/ y obmywszy/ ná chedogim obrusie roskłádáią dla wyczuchnienia. A włożywszy ie w sklenice/ álbo w polewány gárniec/ nálać ná nie cukru chedogo odszymowánego/ y iáko syrop gestego ćiepło/ y nákrywszy przez noc/ názáiutrz odlać on cukier zwodniáły z sóku puszczonego z iágod: znowu go przewárzyć do zgesczenia/ y ná nie wlać: potym trzećiego dniá toż vczynić/ y ták to powtarzáć przewarzánie/ áż sie wszystek on sok z iágod w cukier wćiagnie: co znákiem bedzie cukier nie zwodniáły / álbo gesty iáko miod / álbo syrop. Te służa wysszey pomienionym niedostátkom goracym.

Swieczki/ álbo Swietlik/ Rozdział 59.

Euphragia, Eufrasia, Ophthalmica, Herba ocularis.

Augentroſt.

TO ziółko nie wielkie iest y drobne/ wzwyż ná piadź/ krzewiste y gáłązkowáte. Listeczków ćiemno zielonych gestych/ y drobnych/ á około iákoby drobniuchno wypiełowánych. Smáku troche ćierpkiego y gorzkiego. Rózczki drobne/ ćienkie/ geste/ á rumienáwe. Kwiáteczków drobnych biało bróżnatnych/ á wśrzodku żółtáwe. Korzonków drobnych y króćiuchnych/ do lekárstw nie vżytecznych.

Mieysce y czás.

Rośćie rádo po págorkách/ śćirniskách/ polách. Kwitnie ná schyłku latá pod Jesień. A tego też czásu ma bydź zbieráne y z kwieciem.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysusza w pierwszym stopniu: wyćiera y zátwierdza.

Moc y skutki.

TO ziołko wszelákim niedostátkom y dolegliwośćiom oczu/ ták suszone/ iáko świeże/ iákimkolwiek sposobem vżywáne lekárstwem/ bądź potráwa/ álbo sálata / długi czás go vżywáiac/ służy. Też
Oczom chorym

Sok z winem w oczy pusczány/ ostrzy wzrok.

Záćmionym/ y błonkámi zásłonionym oczom/ wierćiáne w nowey dunicy/ álbo w możdżerzu tłuczone/ á przykłádáne/ álbo w winie wárzone á pite/ służy. Tab.
Wzroku záćmionemu.

Proch
Pulvis

PRoch miáłki z ziela do potraw y trunkow mieszány/ bywa chorym oczom rátunkiem.
Oczom

Toż czyni z białym winem dobrym vżywány.

Pámieć záchowywa. A vtrácona przywrácá.
Pámieć ostrzy

Wzrok pośila.
Wzroku

Jescze lepiey grzaneczke z białego chlebá vgrzać/ málmázyą ćiepła ia polać/ á tym prochem posypawszy/ ná czczo vżywáć. Może do tego prochu troche Gwozdźikow przymieszáć/ y ták vżywáć/ álbo cukru dwie cześći.

Muszki przed oczymá latáiace oddala: Tegoż prochu z Anyżem/ z nasieniem Włoskiego kopru/ á z trochą pieprzu vżywáć.
Muszki przed oczymá.

Zawrot głowy leczy: wziać Swieczek suszonych y miáłko vtártych ze cztery loty/ kwiá-
Zawrotu głowy

tu musz-

tu Mußkátowego lot / po pol kwinty te- go biorąc/ ábo więcey ná raz. Jednák lepiey żeby przedtym wątrobá y głowá byłá prze- chędożona.

Zołądka gorączką. Zimnemu żołądkowi/ y tym zimnicom ktore z zagnicia wielkiego w nim wilgotności pochodzą/ bárzo vżyteczne/ iáko y wino z niego.

Zołtaczce. Zołtey niemocy wielkim iest rátunkiem w winie wárzone/ y trunkiem przez kilká dni dáwáne. Trag.

Aqua Euph.

Wodká z Swieczek.

TEgo czásu ma bydź dystylowána kiedy kwitnąć poczyna. Tá

Oczom chorym. Oczom chorym bárzo vżyteczna/ nią wy- mywáiąc y piiąc. Tákże

Oczom zápalonym. Oczom zápalonym/ ná czczo ráno/ y ná noc po dobrym trunku iey biorąc/ wychładza: y chusteczki w niey maczáiąc/ ná nie kłáść. Też ią w nie pusczáć dobrze.

Alia aqua

Jeszcze lepsza

WZiąć źiela y z kwiećiem swym ile sie po- doba: Kośyszczká/ Ruty/ Celidoniey zá- rowno/ y to wespoł drobno posiekawszy/ z Balneum maris / álbo ná panwi vczynić: Oczy iá- sne czyni. Tá wodka oczy wymywáiąc/ álbo po kropce po trzech w nie pusczáiąc/ wychędaża ie/ wzrok ostrzy y bystry czyni.

Vinum

Wino Swieczkowe.

PRzy zbieraniu winá w Jesieni bywa czy- nione. Biorą tego źiela świeżo ususzone- go y z kwiećiem ile kto chce/ y mosztt dobry ná to leią: A gdy sie wytrybuie/ chowáią do po- trzeb. To wino

Wzroku stábemu. Wzrok stáby pośila/ zwlasczá w stárych ludziách z przyczyny flágmistey.

Ináczey wino. Może też bydź ták czynione/ iáko sie o pio- lunkowym winie nápisáło.

Wodki ná oczy

Oczom stá- bego wzroku. OCzom czerwonym y ćiekącym: pigul naprzod z Aloe vżywáć. Dopiero tymi wodkámi oczy przemywáć: wziąć Rożáney wodki/ Swieczkowey/ Dziewánnowey/ Po- źimkowey/ Kośyszczkowey po rowney części/ Kámfory trochę do nich zmieszáć: w tych chusteczki chędogie maczáiąc/ oczy przemy- wáć/ y ná nie kłáść.

Wystrzegáć sie też potraw rozgrzewáiących/ korzennych/ y winá/ málmázyey/ czosnku/ Cebule/ Rzotkwie/ Chrzanu/ y inych zbytnie krew rozgrzewáiących pokármow/ tákże y trunkow.

Krostom ná źrzeni- cy. Krosty/ ábo wrzedźieniczki ná źrzenicy spá- dzą: białku wziąć z iáiá swieżego/ rozbić go co nalepiey wodkámi pomienionymi/ á ma- czáiąc chusteczki/ ná oczy przykłádáć y ná stronie. Albo kes iáblká w tym obmoczyć y ná oczy przykłádáć.

Suchość oczu. Oczu suchość odwilża/ wodká tego źiela z cukrem białym w oczy kropiámi pusczána.

Zápalenie oczu odpadza ten proch. Wziąć Koryándru w occie pierwey moczonego/ pá- pia rożánego/ Swieczek/ Kurzego źiela/ ábo Pepáwy/ Cynámonu á cukru/ po rowney częśći/ y vtłuc miálko. Tego po káżdym o- biedźie y wieczerzy ná grzance z winem świe- czkowym/ álbo inym polawszy / przylawszy do niego wodki świeczkowey. Może też te- go prochu z iáblkiem dobrym smácznym y pachniącym/ álbo z Gruszka vżywáć.

Proch ná zbytniey oczy.

Oczom mdłym. Wzrok mdły y bárzo stáby / ze zbytnich wilgotnośći flágmistych mozg nápełniáią- cych pośila/ y iásny czyni: wziąć naprzod pi- guły/ ktore aureas zowią/ to iest/ złote / raz álbo dwá: potym głowę przemyć ługiem z Szálwiey / z Máieranu y z Roiownika v- czynionym. A potym oczy niżey opisána wo dka wymywáć: wziąć wodki swieczkowey/ Celidoniowey/ wodki kopru włoskiego/ Ru- ćiáney po rowney częśći / zlać ie wespoł / y tym oczy przemywáć. Oczy czyśći y oćie- kłość ich leczy.

Proch ná oczy. W teyże potrzebie proch : Wziąć świe- czek/ Orzechu Mußkatowego/ Kubeb/ Jm- biru/ Cynámonu/ káżdego po loćie : Wło- skiego kopru naśienia dwá lotá/ Anyżu/ Lá- niego czyścu / álbo Czárnogłowu / káżdego po pulloćiu. To wszytko co namielcy vtrzeć/ y ná grzance z chleba białego w winie oma- czáney pożywáć. Ale sie przytym strzedź w- szelákiego nápełnienia żołądká / á ile wie- czornego.

Conserua,

W cukrze kwiatki z Swieczek.

W Lipcu ma bydź to źiele zbierane/ á om- sknawszy z rozdżek listeczki y z kwiećiem/ vśiekáć drobno. Tego wziąwszy funt / á cu- kru białego pul trzećiá funtá/ y wespoł vtłuc w kámiennym możdźerzu/ á w sklenicy ná słonce iárkie wystáwić / żeby sie przesmáży- ło/ często przemieszuiąc.

Wzroku. Mozgu. watrobie żołtáczce żołądku.

Wzrok ostrzy y stáby pośila.
Mdły mozg pośila /
Wątrobie zátkáney dobry/
Zołta niemoc spadza. Tákże
Zołądkowi źimnemu rátunkiem bywa.

Rozsądek

SWieczki od oświecenia ćiemnego w- zroku rzeczone. Abowiem oczy stábe / ćiemne/ zásłe oświeca. Zdźiwić sie muszę / że żaden z stárożytnych ziolopisow / o tym ziołku wzmiánki nie vczynił / Dioßkoryd / Gálen/ Theofrást/ Plinius : tylko poślé- dnieyszy. á miánowićie Arnoldus Villano- uanus.

Swieczki álbo Swietlik modry/ Rozdział 60

Euphragia Cærulea, Beta syluestris, Beta pratensis.

Blauw Augentroß.

Są inne Swieczki wzrostu wysokiego od pierwszych/ ták klaczem/ liściem które ma gládkie/ nie pomársczone iáko inne/ y dobrze szérsze y dłuzsze. Kwiát z pięći listeczków złozony modry/ iáko ná Mu- szetrzu modrym. To źiele dla nieznáiomośći/ ábo rádniey zániedbánia y wzgárdy/ rzadko do potrzeb lékárskich przychodźi.

Mieysce.

Rośćie w leśiech trawistych/ miedzy trawą/ w rowách wilgotnych/ ná gruntach y źiemiách tłustych wilgotnych.

Przyrodzenie

W pierwszym stopniu rozgrzéwa/ á w wtórym wysusza.

Moc y Skutki.

NIegdźie to źiele gdźie obficie rośćie/ y w lepszey iest znáiomośći niżli naszym ludźiom/ przychodźi do stołowego vżywánia z inymi źiołmi do sałat/ zwłasczá ná Wiosnę poki młode. Bywa y iárzyna vżywáne ná mieśćie/ ále nie v nas/ gdźie inych źioł do vżywánia w zwyczáiu niemáią/ tylko mizerną kápustę. *Do iárzyn stołowych y zá sáłáte przychodźi.*

Bywa też to źiele do winá kłádźione/ które trunkiem vżywáne/ wzrok iásny/ y ostry czyni. Tab. *Do winá bywa kłádźione*

Oczom záwártym zá spádnieniem powiek bywa rátunkiem osobliwym/ tłukąc y ná nie przykłádáiąc. *Oczó záwártym*

Przymiot ognisty z oczu wyćiąga/ *Oczom*

Sokiem tego źiela ktoby sobie námázował oczy w Kśiężycu Sierpniu/ ten przez cáły rok wydźie złych przypadkow ná nie. Tab. *Cáły rok záchowuie oczy od bolu.*

Oczy chore ćiemne leczy pusczáiąc go w nie/ y wzrok bystry czyni. *Oczó ćiemnym*

Wyczyniec/ álbo Myszy Jecżmień/ Rozdźiał 61.

WYczyniec/ który też Jecżmieniem Myszym zowiemy: liśćie pusczá Jecżmiennemu podobne/ tylko węższe y krótsze. Kłos kąkolowemu podobny. Zdbła ná sześć pálcy długiego/ ná których sześć álbo śiedm kłosków/ podczás y ośm z iednego korzonká/ które iáko v Jecżmieniá rozpiérzchłe.

Mieysce.

Rośćie ná polách/ ná dáchowkách nowo położonych/ rośćie ná cmentarzách/ przy drógách y śćieżkách: y ná miedzách śię znáyduie.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia ćiepłego/ przeto

śćiąga / zátwierdza tą ćierpkośćią ktorą w sobie ma.

Phœnix, Hordeum murinum, & Lolium Murinum.

Mauſzgerſt / Mauſzkorn / Taubkorn / Furſthaber.

Moc y Skutki.

Ciekaczkom. Ciekaczke nie tylko czerwoną / ále y inne záſtánawia. Tákże

Vpławs. Białogłowſkie vpławy.

Naſieniu. Naśienie płynące nád przyrodzenie záwśćiąga / kłos z naśieniem conamiley vtrzeć / y z winem ćierpkim dawáć pić. Dios.

Biegunkom. Z twárdym iáiem tego prochu miáſto ſoli vżywáiąc / ćiekaczki tákże záwśćiąga. Dio.

Toku krwie. Tok zbytni krwie z noſá / álbo zkąd inąd / iáko niektorzy piſzą / záwśćiąga : vwinąwſzy go w czerwoną wełnę / ná gołey ſzyi nośić. Dios.

Fluſy y ſpadki zátrzymawa. Fluſy wſzelákie záſtánawia / z ćiepłym go winem piiąc. Eginet.

Niezátrzymániu moczu. Tym ktorzy nie mogą moczu zátrzymáć / bywa oſobliwym lekárſtwem tenże proch z ćierpkim winem go piiąc.

Rożeniec / álbo Rożnik / Rozdział 62.

Rhodia radix, Radix Macedonica, Radix roſea.

Roſenwurtz.

KOrzenia ieſt miąższégo / nie gládkiego / knodowátego / ſkórą gládką okrytego : z wierzchu rumiány / á wewnątrz biały / zwłaſzczá świeży : ále zeſchły rumiány ábo ćieliſtey bárwy. Dioſzkorid przypodoba go do korzenia Koſztowego / iedno lekſze : á gdy bywa tłuczony / dáie z śiebie róży zapách / z którégo nazwiſká doſtał. Kłącza oblego łokietnego. Liśćia miąższego / podługowátego / ſoku pełnego / záoſtrzonégo / około rózg ſwych gęſto náśiádłego / iáko v Roſchodniku baczymy / około kráiów ząbkowánego. W wierzchu tego ſwego kłącza okółki zielone / iáko v

Sośnki: á gdy dozrzeie / rumiány bywa. Jest miedzy inemi korzeniámi bárzo czérstwy / ták choćby go przez kilká miésiecy chował bez ziemie / iednák potym w nie sádzony / przyimie sie / y rózgi z siebie zielone pusczá / liściem okryte.

Miejsce.

Ná górách wysokich sie znáyduie / miedzy skálámi / gdzie około siebie máło ziemie ma. Ná górách Mácedońskich / Koritánskich / ná Tátrách y Bábiéy gorze. Wszakóż rzadkiému znáiome.

Przyrodzenie

Złożony iest z cząstek subtelnych przenikáiących. Rozgrzéwa we wtórym stopniu / ná końcu rospądza / Galen. Drudzy miészánégo przyrodzenia twierdzą go bydź / cześcią ciepły / częścią wilgotny / częścią chłodny.

Moc y skutki.

Boleniu głowy z goracey przyczyny / korzeń bywa vżyteczny vtłukszy go / y pokropić wodką Rożáną / y trochą oleyku rożánego / ná czoło y ná skronie przywiiáć / Dio. A to ieśli z goracey przyczyny ból / táko sie powiedźiáło.

Boleniu głowy.

Mózg wdźiecznym zapáchem pośila.

Mozgu.

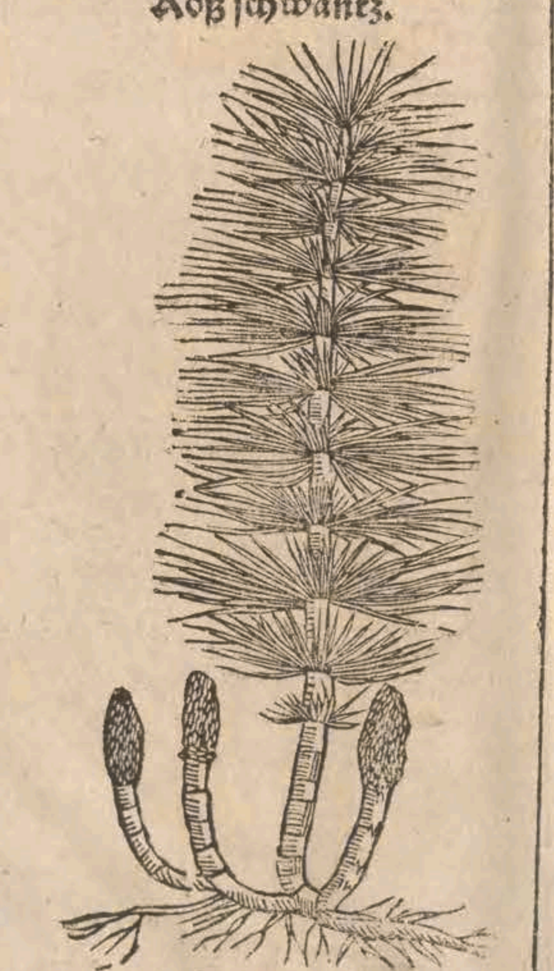
Jeśli też z zimnego slusu / tedy z Máieronowa wodką odwilżác go / á oleyku á bo máści tákże máieronowey przydáć / álbo nárdusowey / álbo oleyku Nárdowego. Owa káżdemu bolu głowy / ták zimnemu / iáko goracemu bywa vżyteczny.

Głowy bolenie z zimney przyczyny.

Przeszká / Skrzyp / Szczepeczka / Rozdział 63.

Equisetum, Cauda equi, vel equina, Hippuris.
Schaffthewu / Katzenwadell / Roß schwantz.

Przeszká. Equisetum primum. Schaffthewu.

Equisetum secundum.
Skrzyp.
Das zweyte Schafftenhewß.

Skrzyp. Equisetum secundum.

PRześlki czworáki ábo ßeśćioráki rodzay mamy : v Láćinników tylko liczbą różnice miedzy sobą máią/á imioná iednákie. v nas nazwyśki różnémi podlug rodzáiu káżdégo bywáią miánowáne.

Prześlká záraz śie ná Wiośnę z ziemie pusczá/ ná kßtalt rząśy włoskiego orzechá / álbo iego kwiátu czárnáwo / wewnątrz czczá. Tá potym záczáśem w rózgę z wiela członków ábo kolanek wynośi śie / zwierzchu ćienko żłobkowána/ ábo stryśiáta y zárumieniáłą/obla/ zlekká ostra. Od tych członków álbo kolanek około listeczki ćienkie / iáko ßczećiny iákié/ tákże kolankowáte/ y zlekká ostre: á idą kołem od káżdego członku / áż do wierzchu. To ziele ma kßtalt końskiégo ogoná/ od ktorego ták v Láćinników/ iáko y v inych narodów imieniá dostáło. Kwiátu y naśienia żadnego nie miewa. Korzenia twárdego y zdrewniálego: ná łokieć wzwyß/ podczás wyßße/ podczás y mnieyße/ podlug buynośći ziemie gdźie rośćie.

Skrzyp.

OD skrzypánia / gdy go w ręku mnie/rzeczony/tákże gdy co nim wyćieráią : drugi rodzay Prześlki/ máiąc rózgę prostą/ łokietną/ czczą/ kolankowátą. Listki oble/ podlugowáte/ wßákże od Prześlki dobrze krótße/ y węzłowátße álbo kolankowátße/ bielße/ miekße/ kolem rospuśćzone.

Strzepeczká wielka.

Equiſetum tertium.

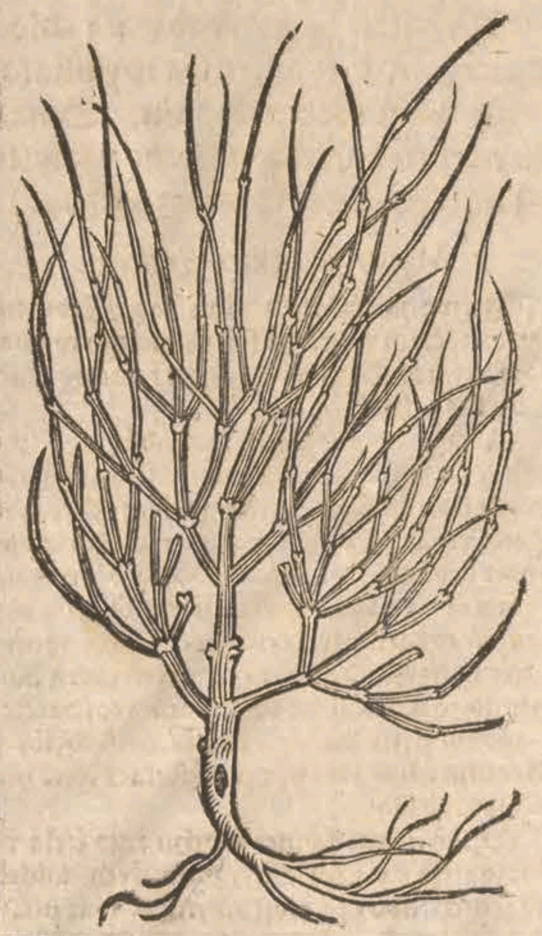
Das dritt Schafftcheuw.

Strzepeczká mnieyßa.

Equiſetum quartum.

Wilder Roſſczagel klein.

STrzepeczká ma tákże rozgę skrzyśiástą/ iáko Skrzyp abo y Przestká/ kolankowátą/ czczą/ kruchą: od téy wiele innych różdżek pochodźi/ które tákże są kolankowáte/ y ostro chropowáte/ nie rospuszczáiąc kołem od kolanków listków. Korzeń téy bárzo máły.

Strzepeczká mnieyßa.

STrzepeczka mnieyßa/ którą też Przestką zowiemy/ ma pręt prosty mocnieyßy niżli pierwßa/ y nie ták kolankowáty: od tego odnóżki pochodzą długie/ cienkie/ subtelne/ iáko śitowe: á te są ostre y członkowáte. Korzeń mießeyßy dobrze y dłużßy z odnóżkámi.

Mieysce.

Rosną wßystkie ná mieyscách wilgotnych/ ná piaskách iáłowych/ ná rolách piasczystych mokrych.

Przyrodzenie.

Wßystkie są przyrodzenia chłodzącego w pierwßym/ a wysußáiącego we wtórym stopniu. Smáku ćierpkiego/ śćiągáiącego y ztwierdzáiącego/ z gorzkośćią znáczną.

Moc y Skutki wßytkich.

Czerwonce.

CZerwoną ćiekaczkę záwśćiąga/ z winem ćierpkiem y ostrym sok z świeżego wypráśowány/ trunkiem ná czczo y ná noc po piąći álbo ßesći łyżek.

Charkániu krwią

Krwią charkáiącym toż dáć: Albo wźiąć Przestki ábo Skrzypu/ á choćia Strzepeczki ledá ktorey/ ze cztery garśći/ suchey álbo świeżey/ Bábki dwie garśći: Pokráiawßy oboie drobno/ pół gárcá wody dżdżowey ná to nálać/ á zálepiwßy ćiástem w cynowey konwi/ w kotle ukropu wrzącego przez godźin cztery wárzyć. Przecedźić/ á w tym cukru Rożánego co nastárßego z ośm łotow rospuśćić/ y znowu przez chędogą chustę przecedźić/ y choremu ráno y ná noc po dźieśiąći łyżek pić dáwáć. Albo

Wźiąć ná raz kwintę prochu tego źiela vtłuczonego/ y z sokiem z ziárnistych iábłek kwáśnych/ ábo z szczawikowym/ dáwáć pić.

Rány w pierśiách y w płucách leczy

Rány w pierśiách y w płucách wßeláki leczy/ w wodźie go wárząc áżby trzećia część wywrzáłá/ á ráno y ná noc po dobrym trunku ćiepło piiąc. Toż czyni

Sok z nich wygnieciony/ po cztery łyßki go ná raz biorąc.

A gdźieby tákowe zránienie płuc z źimney przyczyny było/ ábo y gorączki przytym niebyło/ tedy może te ziołá w białym winie dobrym wárzyć/ do wywrzenia trzećiey częśći: á przecedźiwßy/ włożyć do tego miodu chędogiego łotow ßesnaśćie/ znowu wárzyć ßymuiąc pilnie/ y choremu tego po ośmi álbo dźiewiąći łyżek/ ráno y ná noc ćiepło dáwáć.

Suchotom

Suchotom z záwrzedźiáłośći płuc osobliwym bywa rátunkiem/ dáiąc go przez niemáły czás po quinćie z ßesćią łyżek wodki Bábczáney/ ráno y ná wieczor ćiepło. Tego też prochu w potráwách y trunkách vżywáć dobrze/ w tákim przypadku.

Gwizdżotchnieniu.

Gwizdżotchnieniu/ sok z tego źiela y z korzenia iego/ po piąći álbo ßesći łyżek ná raz go biorąc/ bądź sámego/ bądź z winem. A gdźie świeżych tych źioł mieć niemoże/ tedy suche w winie wárzone trunkiem vżywáć. Prochu tymże sposobem z winem dobrym białym vżywáiąc/ y potráwy swe nim posypuiąc: álbo z żołtkiem miękiego iáiá bráć go dobrze. Toż wárzone z korzeniem swym piiąc.

Womitem krwáwym.

Krwią wrácáiącym/ pluiącym/ ábo charkáiącym/ pół łotá ná raz prochu z tych źioł z sokiem ostu polnego/ álbo ośłego piiąc.

Żołądku.

Zołądkowi záwrzedźiáłemu y bez miáry boleiącemu/ prochu tegoż z wodą wárzonego źiela. Tákże inche z niego vżywáć dobrze.

Biegunkom.

Ciekaczki wßelákie záwśćiąga/ w winie/ álbo w wodźie wárzone/ á ná czczo y ná noc po cztery ábo pięći łyżek trunkiem vżywáiąc.

Też klistere z soku/ káżdego dniá/ choćia y dwakroć dáiąc/ kißki zránione czerwoną biegunkę leczy/ y ćiekaczkę záwśćiąga.

Moczu.

Moczu z ćięzkośćią odchodzącemu/ liśćie z Przestki z winem pić dáiąc/ á źiele sámo świeżo zielone tłukąc/ ná prog łoná plastruiąc/ wolno wywodźi. Toż puchlinie bywa lekárstwem.

Puchlinie

Kißkom zránionym

Kißkom zránionym/ ták z záwrzedźiáłośći/ iáko z iádowitey máteriey w ćiekaczkách/ wielkim bywá rátunkiem toż liśćie w wodźie rośćieráne/ á trunkiem vżywáne.

Pęchyrzowi

Toż Pęchyrzowi záwrzedźiáłemu/ y Przepuklinie/ Dios. Tákże sok piiąc.

Przepuklinom

Gdźie kißki zá przepukliną wyćiekáią/ prochu z tego źiela po łoćie z ćiepłą wodą pić.

Śleźienie

Sleźienie chorey/ po quinćie tego prochu z winem ostrym y ćierpkiem/ á z syropem kwáśnym pić dobrze.

Nerkom.

Pęchyrzowi

Nerkom/
Mechyrzowi/
Korzeniu záwrzedźiáłemu/ prochu po

czwierći

czwierći lotá z mlekiem ſtáliſtym / á z Rożey czerwoney ſyropem/ trunkiem dány/ leczy.

Albo też źiołá w przerzeczonym mleku ſtáliſtym wárzone/ tymże ſyropem káżdy trunek oſłodźiwſzy.

Pechyrz też záwrzedźiáły / álbo y korzeń ſzprycowáć tymże dobrze. Albo wźiáć ze cztery łyżki ſoku klárownego z tych źiół/ Glinki Ormieńſkiey przyprawioney trzećia część quinty/ Trágágántu miáłko vtártego ták wiele. To weſpoł zmieſzawſzy/ ſzprycowánie tym czynić.

Ropá mokrzącym.

Ropá mokrzącym/ wźiąć ktorey z tych Przeſtek/ Kumrádu álbo Bluſczu ziemnego po dwu garśći/ Zołedźiu miáłko tłuczonego cztery loty/ łupin w ktorych żołądź śiedźi y tkwi/ álbo Koſzyczkow/ álbo Pokrywek/ ſtorup od iáiec palonych po loćie. Ziołá pokráiáć/ y z prochámi zmieſzáć/ á ná to wſzyſtko poł gárncá winá dobrego nálać / á wody kwarte: To do trzećiey częśći wywárzyć/ á gdy przechłodnie/ przecedźić/ y po ośmi álbo dźiewiąći łyżek/ ráno/ po południu we dwie godźinie/ y ná noc ſpáć śie kłádąc pić/ ták długo áż ropy nie będźie widáć w moczu. Tab.

Vpłáwo.

Vpłáwy białymgłowom záſtánawiá/ piiąc proch z tego źiela z winem ćiepło po quinćie. Albo wźiąć tego źiela ze trzy garśći/ y we dwu kwartach winá do wywrzenia trzećiey częśći wárzyć / káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po ośmi łyżek tego ćiepło piiąc.

Moczu.

Moczu kápániem odchodzącemu/

Moczu też niezátrzymániu/ ſok tego źiela przeklárifikowány/ po piąći łyżek go z winem dobrym białym piiąc.

Fiſtułom.

Fiſtuły leczy proch iego z polewkámi/ z potráwámi/ y z trunkámi poſpolitymi dla vgáſzenia prágnienia vżywány. Sámo też źiele do winá y piwá kłáść.

Koniom niemocz. trzącym.

Koniowi ktory moczyć niemoże/ cztery ábo z pieć lotow tego prochu/ z winem álbo z wodą w gębe wlać/ záraz mocz puśći.

Tok krwie z noſá.

Tok zbytni krwie z noſá hámuie / w ſoku knotek z chuſty vkręcony á obmaczány/ w noſdrzá włożyć. Albo ſámo źiele świeże vtłuc/ y ná czoło położyć: Tákże go w noſdrzá wetknąć. Albo prochem miáłko vtártym noſdrzá zádmuchnąć y záſypáć. Dios. Gal.

Ránom w gárle.

Ránom w gárle z fránce: wźiąć Skrzypiu/ álbo Przeſtki zpołtory garśći/ Bábki ſzerokiego liſtu garść/ liśćia Powoiu wonnego puł garśći/ Kwiátu wierzbowego/ álbo ſtorek z młodych látorośtek/ czerwoney Rożey ſuſzoney/ kwiećia iáblek Gránatowych/ álbo ziárniſtych/ wierzchołkow z Piołynu/ káżdego co we trzy pálce álbo ſczypta wźiąć może/ Jęczmieniu dwá lotá/ Gárbárſkich ziarnek/ Cypryſowych orzechow po loćie. Ziołá pokráiáć drobno/ ine rzeczy z grubá przetłuc/ y wárzyć to wpuł gárcu wody ſtudźienney / przylawſzy puł kwarty octu winnego/ w naczyniu miedźiánym / do wywrzenia trzećiey częśći.

A przecedźiwſzy/ przydáć miodku Rożánego cztery álbo pięć łyżek: ták wiele ſoku z kwáſnych iáblek ziárniſtych / dwie łyżce ſoku Morſowego / álbo Diamoron/ y z tego częſto gargáryzm ćiepło káżdy dźień ſobie czynić/ áż śie pogoi.

Toku krwie.

Tok krwie z vſzu záſtánawia/ ſok z świeżey Przeſtki w nie puſczány.

Wątrobie zápaloney.

Zápalenie wątroby gáśi / świeżo zielone źiele tłuczone/ á ná bok prawy pod ſáme żebrá przykłádáne. Toż też

Wątrobie záwrzedźiáłey.

záwrzedźiáłość iey/ y boleśći zátym vſtrámia y vkłáda. A ieſzcze to oboie potężniey vczyni/ dáiąc tegoż źiela prochu po quinćie káżdy dźień z wodą pić/ ráno y ná noc.

Kiſzce wi doley.

Wychodzenie álbo wydećie kiſzki ſtolcowey wpráwia y leczy/ w tym źielu po pás śie kapiąc.

Máćicy

Máćicy záwrzedźiáłey y ránney/ ſok wielkim bywa lekárſtwem/ ſzprycowánie czyniąc/

Toku

Z octem źiele vtárte / tok krwie z ran ćiętych záwśćiaga záraz puſczáiąc w nie/ álbo fláytuchy w tym maczáiąc y kłádąc.

Ránom

Toż też rány śćiąga/ záwiera/ y goi/ świeże źiele tłukąc/ á przykłádáiąc. Tákże ie prochem záſypuiąc.

Krośćo iątrzącym.

Krośty iątrzące y ogniſte ſpądza/ tákże świeże tłukąc/ á przykłádáiąc. Też

Rázo tłuczonym

Ná rázy tłuczone/ y

Członkom pognieconym

Ná członki pognieciona tłuc / á przykłádáć go. Albo wárzonym tákowe mieyſcá nágrzewáć. A źiele toż wárzone vwierćieć/ y plaſtrowáć ćiepło.

Wrzodom ogniſtym

Wrzodom ogniſtym / z korzeniem ſwym tłuczone á przykłádáne/ tłumi y gáśi ich zápalenie/ zwłaſzcza mnieyſze ná rolach miedzy zbożem roſnące.

Káſzlu

Káſzel leczy/ z korzeniem ſwym wárzone w wodźie álbo w piwie/ á trunkiem vżywáne.

Ciáło zgęſzcza

Ciáło rozrzedzone zgęſzcza y ztwierdza piiąc go/ y w nim śie kąpiąc. Pli.

Końſkim ránom y wrzodom

Koniom rány/ y

Wrzody leczy/ prochem tego źiela záſypuiąc ie.

Wodká z Przeſtki.

Aqua ſtillaticia.

Wodká z Przeſtki ná końcu Máiu/ álbo w Czerwcu/ iáko wodká Endywiowa ma bydź dyſtylowána.

Biegunkom.

Biegunkom/ káżdego dniá ráno y ná wieczor/ po piąći álbo ſześći łyżek dawáć. Tákże do powſzechnego pićia przylewáć dobrze.

Moczu ropiſtemu

Ropiſtemu moczu wźiąć iey zpoł gárcá/ Bábczáney wodki / Kurdwanowey /ábo źiemnego Bluſczu wodki po kwarćie/ Zołedźiu z grubá przetłuczonego lotow 16. pokrywek z żołedźiá 8. lotow/ ták wiele popiołu z łupin iáiec kokoſzych. To wſzytko pomieſzawſzy/ włożyć do ſklánego álembiká/ ná to álembik ábo kolbe ślepą poſtáwiwſzy/ y w końſki gnoy ćiepły/

álbo do Bálneum maris wstáwić / żeby sie przez dzień y noc digerowáło mokrąc. Po tym ziąć kolbę ślepą / álbo helm: á iny z nosem ná to mieysce włożyć / y przeciągnąć przez Bálneum maris. A te wodkę do potrzeb lekárskich chowáć / dáiąc iey káżdy poránek y ná noc po ośmi álbo dziewiąci łyżek / póki iey stawa: bo iest doświádczonym lekárstwem / ropa mokrzącym.

Rány y dziury w korzeniu / tákże w łonie / często nią wymywáiąc letnią / y w niey chustecżki / álbo flaytuszki máczáiąc y przykłádáć.

W vściech rány /

Dziury w gárdle /

Dziegnie: Owa Gnilcu w vściech bywa wielkim rátunkiem / ciepło gárgárismy tą wodką czyniąc / y często.

Y inszym przypadkom służy / ktorym y sáme ziołá.

Są iescze dwá inne Przestki y Skrzypie / pierwszym kształtem y skutkámi podobne: przeto sie o nich więcey nic nie pisze.

Ránom łoná

Vstom.
Gárle
Pilegu

Szárłatne iágody / Ziarnká fárbierskie / Rozdz: 64.

Coccum infectorium, Coccus baphica, Granum infectorum, Ilex coccifera.

Scharlathgran / Scharlachbeer.

TE iágody / ábo ziarnká / máią dwóy rodzay. Więtsze o ktorych Dioszkorid wzmiánki nie czyni / iest drzewko / ábo rádniey krzewiná / ná dwá ábo ná trzy pálce wzmiąsz / podczas tylko nápálec. A tych ziarnek drzewko Łácinnicy zowią Ilex coccifera, to iest / Wiezozóld szárłatnych iágód. Tego liście kolące iáko v Ostodrzewi / iedno że mnieysze y zieleńsze / á około kráiów ostremi ościámi obsádzone / które zá czásem bywáią rumiáne. Orzech ábo ziárno ma iáko żołądź / ná wierzchu bodlak / ábo ość ostrą máiąc. Smaku gorzkiego / ziárná rumiánego / wielkości ziarn Pieprzu / á wewnątrz czcze. Piszą niektórzy / że w tych ziarnkách / ábo iágódkách ná początku látá wiele chrobaczkow sie znáyduie / ktore w niemáley cenie bywáią: ták że funt po grzywnie / á niekiedy po kopie płácą. Te iágódki gdzieby nie były wczas zbieráne / póki soku rumiánego pełne / y ná słońcu ábo w piecu po pieczywie suszone / ábo winem białym skropione / sok on ich w chrobaczki sie obróci / á szupinká oney iágody prożna zostáie. Ták tedy te iágódki zebráne trą / y tłuką / y do farb chowáią.

Drugi rodzay tych iágod / ábo ziarnek bywa / o których Dioszkorides pisze ná krzewince niskiey / látorośłney / gęsto gáląskowátey y odnożystey: Listeczkow podługowátych / około kráiów kárbowánych / ostrokolących / iákoby listeczki v Ostrokrzewiny / iedno dáleko mnieyszych / y drobnieyszych. Korzonków drobnych y rospierzchłych.

Mieysce

Tá krzewinká iest náſzym kráiom nieznáioma. Acz niektórzy z omylnego vdánia náſzych/ żeby w Ruśi y ná Podolu rosłá twierdzą/ ále śie w tym oſzukáli. Tá chróśćinká tylko w Aſiey/ w Armeniey/ w Gálácyey/ w Cylicyey/ w Luſitániey náprzedniey ſza/ w Sárdyniey nániczemnieyſza śie znáyduie: Dioſkorides przodek dáie tey/ która w Armeniey y w Gálácyey/ potym w Aſiey y w Cylicyey/ pośledniey ſza w Hiſzpániey. W Cylicyey znáyduią śie te źiarnká ná kſztałt ślimaczków máłych/ á te tylko sáme białegłowy zbieráią źiarnká w Máiu tákże y w Czérwcu.

Przyrodzenie

Gálen w 7. kśięgách piſze te chróſtowátą krzewinke być przyrodzenia ćieplego y ćierpkiego á zátwierdziącego/ á przytym ſmáku gorzkiego/ ták iágody/ iáko ſáme krzewine: á to bez ſczmienia y kąſánia. Wyſuſza/ wyćiera/ rozgrzewa/ iáko Serápion piſze/ w 3. ſtopniu.

Moc y Skutki.

Rány ćiete goiąc/ ćiálem wyrawnáią. Tákże.

Żyły ſuche ránne álbo przećiete iákokolwiek/ ſpaiáią/ rośćieráne te źiarnká w occie/ ábo w miodowey ſyćie/ y plaſtrowáne. Dio. — *Ránom* — *Żyłom.*

Przećiw ſercá drżeniu y mdłośći iego. — *Sercu.*

Kordyáczným/ vżywáiąc ich do tych lekarſtw ktore ſercu ſłużą/ oſobliwie do konfektu ktory od nich Alkermes názwány/ o ktorym záraz niżey. Ale tákowe máią być práwie dozrzáłe/ y wczás poki chrobaczki w nich śie niezálegną/ y ich nie wyniſczą/ zbieráne. — *Kordiacc.*

Oczom ćiekącym bywáią lekárſtwem/ z wodą rozśćieráne/ y w oczy po troſze puſczáne. Plin. — *Oczom.*

Pánie Włoſkie przećiw porodzeniu płodu/ vżywáią tych iágod/ miáłko ie tłukąc/ w iáiu miekkim dáiąc/ przydawſzy trochę do tego Máſtyki/ álbo kramnego kádźidłá. Mátth. — *Porodzeniu.*

Fárbierze do fárbowánia iedwabow/ ſubtelnych weln y ſukien/ ktore potym od tey fárby ſzárłatámi zowią/ ich vżywáią. — *Fárbuis.*

Kármázyn/ Rozdźiał 65.

Chermes, Cramesinum.

Kermeſin farb.

Kármáſin ieſt fárbá czérwona/ bárzo śliczna/ ktorą miedzy Láke niektórzy poczytáią ále źle: bo ten nie ieſt Lzą/ áni żywicą z drzewá pochodzącą/ iáko Láká/ ále czyniony. Są abowiem źiarnká rumiáne w źiemi/ przy korzonkách źioł niektórych/ zwłaſczá Biedrzeńcowych/ Poźimkowych/ Myſzych vſzek/ ábo Niedoſpiałkowych/ przy korzonkách żytá/ Sklenicznika/ ktore też Dniem y Nocą miánuiemy: tákże wielu innych źiół. Te Czérwcem náſzy zowią/ dla tego/ iż gdźieby przyſtoynego czáſu nie były zbieráne/ czérw álbo chrobaczki w nich/ iáko y w ſzárlatnych zálągáią śie/ y w niwecz ie obrácáią: co záraz bywa ná początku kśieżycá Czérwcá. Te tedy czáſu ſwego przyſtoynego ludźie kopáią y zbieráią/ á do cudzych źiem z wielkim zyſkiem y korzyśćią przedawáią: á ſuſzą ie ná iárkim słońcu/ álbo wiec w piecu gorącym po pieczywie chlebá/ żeby śie czérw w nich nie zámnożył/ do fárbowánia iedwabiów y ſukień co naykoſztowniey ſzych. Tá tedy Fárbá Kármázynowa bywa wywárzona z tychże to źiarnek od Fárbierzow.

Mieysce.

Ziarnká Kármázynówe ábo Czérwiec/ w nászych pólnocnych kráiach pospolićie śie znayduią: y niczym nie są różné od szárlatnych/ iedno mieyscem y sposobem rośnienia. Té ná korzonkách ziół pewnych rosną y mnożą śie/ oné ná krzewinkách chróśćiástych. Té w Polszcze/ w Ruśi/ w Podolu/ w Litwie/ w Mázoszu/ ná Wolyniu. Zkąd przed láty oycowie nászy wielki pożytek od kupców postronnych miéwáli: y teraz by mieć mogli/ gdyby śie do tego wróćili. Znayduie śie też/ iáko niektórzy piszą/ ku zachodniéy Indiéy.

Czás zbierániá

W Máiu tylko té ziarnká/ á nie w iny czás bywáią kopane y zbieráne: bo tylko w tym mieśiącu znayduią śie: w Czérwcu ná początku iuż niszczeią prze zálegnienie w nich Czérwu/ od ktorego Czerwcem názwáne. Té chrobaczki niektórzy miéniąowe/ co w czérwcu latáiąc w nocy świécą / zowią ie S. Janá chrobaczkámi.

Wybor

Naprzednieyszy Kármázyn tych czásów do Europy z Indiéy przychodzi. Ale y nász nie poślednieyszy który śie przy korzonkach Biedrzencowych znayduie. tákże z inych ziół w niemáléy cenie bywał póki śie nászy nim báwili: Teraz w zániedbánie przyszedł. okrom co w Ruśi/ na Podolu/ ná Wolyniu/ w Litwie/ w Zmudźi/ w Lotwie/ iescze do fárbowánia żolstek y pláchet/ biáłegłowy vżywáią/ ále hándlem nic/ ábo rzadko do Gdánská.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest w 3. stopniu wysuszáiącego / chłodzącego w I. na koncu/ ábo na początku wtórego.

Moc y skutki.

Trochże skutkow są/ co y iągody szárlatne.

Rány ćięte/ z octem álbo z miodową sytą rośćieráne/ á plastrowáne/ goią.

Ránom ćiętym.

Zyly pięte/ tákże przećięte spaia.

Zyłom.

Vpláwy białogłowskie zástánawiáią/ dáiąc im z winem czerwonym/ álbo z wodką przynależącą.

Vpláwō.

Do zágęsczenia ták ćiáłu/ iáko máśći są przystoyne.

Serce osobliwie iákokolwiek vtrapione posiláią/ w winie białym rośćieráne/ y pić ciepło dáne. Też ná szárłaćie/ álbo ná kitayce kármázynowey/ álbo ná iedwabiu kármázynowym rośćieráne/ y przykładáne ná serce/ dźiwnie ie posila.

Serce posila.

Pániam ktore często poroniczetá miewáią bárzo vżyteczne rośćieráiąc ie/ y ná progi koná/ ná żywot/ y ná krzyże przykładáć. Tákże trunkiem dáne/ płodzątrzymawa do przystoynego czásu.

Poroniącym.

Kármázynowy konfekt/ Alkermes.

Alkermes, Alchermes.

Alkermes do potrzeb ludzkich z wielkim vżytkiem zdrowia przychodzi/ który ták bywa czyniony: Biorą iedwabiu surowego w soku ziarnek czérwcowych kármázynowych/ świéżo bez przysad Fárbierskich fárbowánego/ funt: soku iáblek nasłodszych/ dożrzáłych/ zdrowych/ różánéy wodki popultorá funtá. Jedwab cáły/ bądź pośiekány/ w tey wodce y w iábłczánym soku 24. godzin moczyć. Potym ná wolnym ogniu wárzyć áż fárbe w on sok puśći: przecedźić y wyżąć: iedwab odrzućić: á do przecedzenia cukru kánarу przydáć / znowu wárzyć/ áż zgęśnieie iáko miód. Od ogniá odstáwiwszy/ nizli przechłodnie/ przydáć Ambry vśiekawszy łot: tá gdy śie rospuśći/ przydác drzewá Rayskiego/ Cynámonu/ Kámienia Lázurowego przyprawnego / perel wyborn-

nych

nych Vryáńſkich po pół lótá/ złotá bitego przednie wybornego kwinte/ piżmá przedniego trzećią cześć kwinty: to co napilniey vmießáć/ y pilnie chowáć. Miárá według lat ſtárym czwierć lótá.

Moc y Skutki.

Z Ciezkich chorob powſtáiącym/ á do śił przyśdź niemogącym/bárzo prędko pośila.

Z chorob powſtáiącym.

W chorobách ćiezkich zemdlonym/ y iáko by konáiącym/ wielkim rátunkiem bywa/ y iákoby od śmierći wſkrzeßa.

w chorobách zemdlonym

Lekliwemu ſercu/

Lekáiącym ſie

Sercá drzeniu/ y

Sercu

Serdeczney mdłośći.

mdłość

Od rozumu odchodzącym/ y

Rozumu

Melánkolicznym.

Melánkoliey

Fráſowliwym bez przyczyny.

Fráſowliwym y ſmetnym

Zbytnie ſmetnym/ wielkim lekárſtwem bywa vżywáiąc go po quinćie/ á winem dobrym/ álbo málmázyą popiiáiąc.

Kozilek/ álbo Kozodzik/ Rozdział 66.

Tragium primum, Fraxinella officinarum.

Kozilek/ álbo Kozodzik/ álbo też Kozodźiczyná/ ieſt chróśćinká: którey gáłąſki/ liśćie/ y naśienie/ drzewu Lentyßkowemu/ álbo Máſtyxowemu/ á iáko Pliniuß piße/ Terebintowemu ſą podobne/ tylko we wßytkim mnieyße y drobnieyße. Ná téy krzewince ſádzi ſie żywicá biała.

Mieyſce.

W Krećie rośnie/ iáko Dyoßkorides piße: ále ſie y indźie przenośić da.

Przyrodzenie

Przyrodzenia ćieplego/ y ſuchego w wtórym ſtopniu.

Moc y skutki.

Rzeczy tkwiące w ćiele/ iáko poſtrzały/ ćiernie/ ic. wyćiąga/ ták liśćie/ naśienie/ iáko żywicá/ rośćieráiąc w occie á plaſtruiąc. Di.

Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiąga

Ciężkiemu puſczániu moczu dáie rátunek/ naśienie z winem pić.

Moczu

Kámień krzy/ ták naśienie iáko żywicá/ z winem trunkiem dána. Tenże.

Kámien

Mieśięczną chorobe wzbudza/ czwierć łotá naśienia/ álbo żywice z winem pić dáiąc.

Mieśięczney

Pißą/ że łánie/ kozy dźikie/ poſtrzały w ſobie lecząc/ vżywániem tego źiela. Dios.

Kośim poſtrzałom

Kozorożnik/ Rozd: 67.

Tragium alterum, Tragoceros, Cornulaca.

Kozorożnik/ który też Kożimpárkiem názwáć możemy/ od przykrégo zapáchu. Liſt podobny Stonogowcowe[v]. Korzeń iáko v chrzanu długi biały. Smáku gorzkiego.

Mieyſce

Ná wysokich górách rośćie/ ná złomiſtych y záwießonych ſkálách.

Przyrodzenie.

Suchego y zátwierdzáiącego ieſt to źiele przyrodzenia.

Moc y skutki.

Morzenie y gryzienie w żywocie vkłáda/ wárząc y trunkiem go vżywáiąc/ ták liśćia iáko korzenia. Dios. *Morzeniu.*

Czerwoną ćiekaczke záwśćiąga/ pożywáiąc korzenia/ ták surowego iáko wárzonego. Dios. *Czerwonce.*

Rozsądek

TO dwoie ziele od Dioszkoridá we dwu Rozdziáłách opisáne/ ácz iednákim nazwiskiem od niego miánowáne: iednák nie przeto są iedno. Tám to pierwsze ksztáltu iest/ ták liśćiem/ iáko gáłązkámi/ nasieniem Lentyszkowemu/ iáko Dioszkorid pisze: álbo iáko Plinius/ Terebintowemu drzewu podobne. A to zás Stonogowcowi. Tám to tylko w Krećie rośćie: To ná wielu mieyscách po gorách y záwiesistych skáłách przykrych. Tám to wyćiąga z ćiáłá postrzáły/ y inne tkwiące rzeczy. To zátwierdza y záwśćiąga. Do tego: To smáku gorzkiego: támto zás nie ma żadnego. Ktemu/ tego ziela korzenia/ ták surowego/ iáko wárzonego pożywáią: á tám tego nic: tylko liśćia/ nasienia/ á żywice iego.

Są ktorzy ten Koziorożnik twierdzą być Biedrzeńcem. Drudzy Rospikámieniem/ ktory Láćinnicy Saxifragiam Hircinam zowią. Drudzy omylnym Dyptanem. Ale ći wszyscy w swym mniemániu sie mylą.

Krzyżowniczki/ Rozdział 68.

Tragus Scorpius.
Meerstachelt.

TO ziele/ máło nie może być miedzy osty poczytáne/ dla bodących iego bodlaków/ ná piądź wzwyż/ álbo ná pultory/ twárdochrostowáte/ podługowátych rózg/ nisko się krzewiące/ á po ziemi sie rozśćieláiące. Korzenia twárdego/ drewniáłego: od tego niewiele odnożek pochodzi. Listeczków bárzo krotkich/ miąszszych/ y kolących/ gęsto ná swych gáłązkách gibkich śiedzących. Miedzy témi iagódki lisowáte/ wielkośći ziárna pszenicznego: w tym káżdym swé ziarká. Smáku bárzo ćierpkiego/ vstá śćiągáiącego.

Mieysce.

To ziele nád Morzem pospolićie rośćie/ ná brzegách piászczystych.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest zimnego y suchego.

Moc y Skutki.

Ciekaczki białe zástánáwiáią ziarnká/ dáiąc ich ná raz z dziesiątek pić z winem. Dios. *Białym ćiekaczkom.*

Vpławy ták białe iáko rumiáne/ pániam zástánawiáią/ tákże ich z winem vżywáiąc. Dios. *Vpławo.*

Niektorzy z nich czynią Troćiszki/ chowáiąc ie dla przerzeczonych potrzeb. Tenże. *Troćiszki do rzeczy rzeczy.*

Toż wierzchołki gáłązek tego ziela czynią/ co iáderká: y przeto Plinius wierzchołkom to przypisuie/ co Dioszkorydes ziarnkom.

Czerwoną ćiekaczkę záwśćiąga/ dźieśięć álbo dwánaśćie wierzchołkow vtárszy z winem dáiąc pić. Plin. Toż tákże *Czerwonce.*

Krwią pluiącym iest lekárstwem. tenże. *Krwią pluiącym*

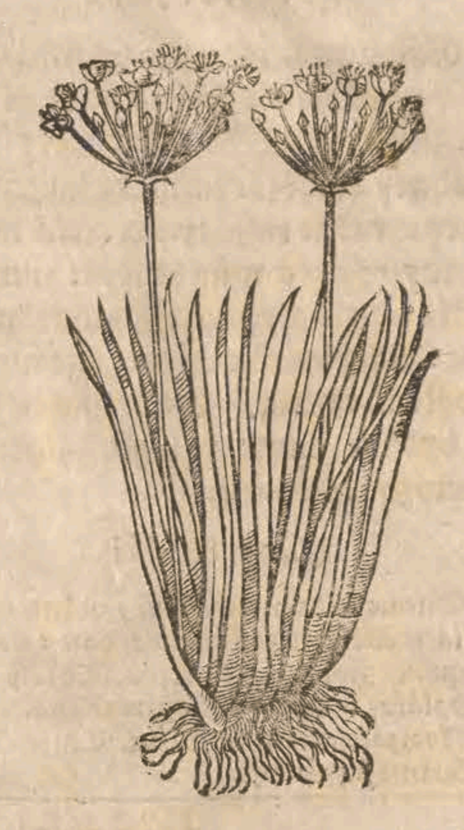
Sith/

Sith/ Rozdział 69.

Iuncus læuis, Schænos.
Sit gládki.
Bintzenſchmelen.

Iuncus floridus.
Sit kwitnący.
Moßflechten.

1. SIty mamy cztéry: Jeden gládki/ obli/ proſty/ źielony/ gibki/ w wierzchu konczyſty/ wewnątrz drzeń biały. Przy wierzchu pobocz kiſteczki ćiemno dźikie/ podczás liſowáte: w tych zá czáſem naśienie Indiyſkiemu proſu podobne. Smaku ćierpkiego y vſtá śćiągáiącego. Liśćia żadnego nie ma/ tylko przy korzeniu iákieś obwinienie ku trzćinie podobne. Korzenia ćienkiego y długiego/ od którégo wiele włośienkowátego pochodźi mocnego/ y źiemie mocno ſie trzymáiącégo. 2. Drugi Sit/ temuż podobny/ iedno prątków ćienſzych á bez naśienia. 3. Który Grekowie Oloſchenes zowią. To ieſt/ miekki á miąſzeyſzy niżli przednie/ á do tego oſtry y chropowáty. Ten ná wierzchu pretá naśienie miewa/ iáko pierwſzy. 4. Który w rzékách przy brzegách bywa niegdźie. Ten z iednego darnia ábo kepy/ wiele wzgóre liśćia proſto puſzczą mię-ſzego/ iáko v Luku/ popieláte á wąſkie. Korzenia głowczáſtego iáko v Luku mnieyſzego/ wiele y gęſto od ſpodku máiąc ćienkich włośienkowátych korzonków/ gleboko w źiemi śiedzących. Ze śrzodku liśćia rózg wiele pochodźi gládkich ćienkich/ oblich/ iako v pierwſzego Situ. W wierzchu rózg kwiatki bárzo ozdobne w okołku z rumiáná biále/ niekiedy brunatniále. Owa podobne kwiátu płonego Luku: z tych záczáſem naśienie bywa.

Mieyſce.

Wßyſtkie rosną ná mieyſcách wodniſtych: Czwarty w náßych ſtronách nie rośćie / ále w ćiepleyßych. Tákże w morzách ná piáſkowitych gruntách.

Przyrodzenie

Gálen w 8. mowi o Sitách: że ich przyrodzenie złożone ieſt z iſtnośći źiemnéy / zlekká chłodzącéy / y z wodnéy tákże ſkromnie rozgrzéwáiącéy: ták że inße częśći ćiáłá mogą wyſußáć / á wilgotnośći źimne / zlekká do głowy pochodzące prowádźić: Záczym obćiążenie głowy / y oſpáłość czynią. A Serápion pipe bydź ie źimne y wyſußáiące w pierwßym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Biegunkę wßeláką. Vpłáwy. Moczu. Spániu.

NAśienie Situ przyprážone y vtárte / wßelákie ćiekaczki záſtánawia / dáiąc go ná raz quinte z winem pić. Dios. Toż też Vpłáwy białogłowſkie záwśćiąga. Mocz zátrzymány wywodźi. Tenże Spánie przywodźi.

Od páieczego gonu obrázone.

Obrážone od páieczego gonu leczy / liśćie co namłodße z korzenia przy ſámey źiemi puſczáiące ſie rośćierane y przykłádáne. Dios.

Womity záſtánawia.

Womity y brzydkość w żołądku odpądza. Tákże

Krwią charkániu.

Krwią charkáiącym lekárſtwem / pomienionym ſpoſobem vżywáne.

Języczek z wilgotnośći wyſußa.

Zbytnią wilgotność w gárle około ięzyczká wyſußa / toż naśienie prochem vżywáne / przydawßy trochę pieprzu.

Vpłáwō.

Vpławy białe pániam záſtánawia / z białym Burßtynem / á z prochem ſłoniowego zębu do naśienia tego situ / z miękim iáiem tego vżywáiąc.

Poronienia broni.

Poronienia płodu broni /

Kámień.

Tenże proch kámień w nerkách kruszy / y moczem wywodźi.

Fiſtule.

Fiſtule roſprzeſtrzenia / drżeń śitowy w nie kłádźiony.

Knotem do kágáńcow.

Tenże drżeń do lámpy y kágáńcow bywa vżyteczniéyßy niżli z chuſt / ábo z czego inego: Abowiem świátło iáśnieyße od niego bywa.

Pływáć ſie vczą.

Dźieći / y wietßy ktorzy ſie ná wodźie pływáć vczą / czynią ſobie z Situ ſnopki.

Situ Murzynſkiego naśienie głęboki ſen przywodźi / gdźieby go kto przywietßym wźiął.

Rozſądek.

ZNáyduią ſie ieſcze ini Sitowie / ále iż ſą iednychże ſkutkow y mocy / á ktemu nam nieznáiomi / rozumiałem ie opuśćić.

Liſzáiec / Rozdźiał 70.

Lichen Bryon, Epatica.

Stein leber kraut.

LIſzáiec dwóy náyduiemy: Jeden ná drzewie / drugi ná ſkáłách / y kámieniſtych mieyſcách: obá máło ſobie nierówne / ieno ſkálny buynieyßy. Liśćia obádwá ßerokiego / mocnego / miąßego / oſtrego / kędźierzáwego bez ſtopek / tylko od korzónków ćienkich záraz ſie puſczáiąc wąſko / á ku wierzchu ßerße: gdźie ná troie / podczás y ná czworo w wierzchu bywáią rozdźielone. To liśćie ma od ſpodku wiele korzonkow bárzo drobnych miáſto ſtópek / ktoremi ſie ták drzewá / iáko y ſkáły mocno trzyma / rownie iáko Bluſcz ſkálny. Obá máło niepodobne Wątrobnikowi.

Mieyſce.

Liſzáiec drzewny ná drzewách wielkich y ſtárych: Skálny ná ſkáłách / ták morſkich / iáko lądowych / rośćie.

Przyrodzenie.

Obádwá ſą przyrodzenia śrzednie ſuchégo y źimnégo / á ſwą cierpkośćią zatwierdzáiącégo.

Moc y Skutki.

Liſzáiom. Liſzáie liśćiem pócierane ſpadzą: od czego doſtał nazwiſká.

Vpłáwy czerwone pániam hámuie. — Vpłáwó.

Przymioty ogniſte. Dios. — Przymiotom.

Zołta chorobę leczy / iákimkolwiek ſpoſobem / przez kilká dni vżywány / ták w trunku / iáko w potráwách. Albo z miodem vtrzeć / á tym ćiáło námázowáć / zwłaſzczá iáko Plinius piſze / vſtá y iezyk. A gdy żołtość z ginie / ćiáło octem obmyć / á potym námázáć ſłodkich Migdałow oleykiem / wyſtrzegáiąc ſie owocow wſzelákich. To Plinius. — Zołtaczce.

Vſtom vſtáwicznie sliniącym / Iezyká zbytnia wilgotność wyſuſza / z miodem go vtwierćiec / á vſtá tym y iezyk mázáć. — Vſtom y iezykowi sliniącym.

Ciekaczke czerwoná záſtánawia / vżywáiąc go z winem czerwonym cierpkim / álbo z iáiem ná gorace dno ogniſká wylanem / y tego liśćia prochem poſypánem. — Czerwonce.

Płucom chorym bywa niepoſpolitym lekárſtwem / w winie wárzone á trunkiem vżywáne. Abowiem ſpadkom z głowy ſpadáć ná nie broni. — Płucom.

Wſzeláki tok krwáwy z noſá / z vſt / ze wnętrza / badzzłotemi żyłkámi / czerwonke ábo vpłáwy záwśćiąga / prochu iego z quinte biorąc z miekkim iáiem / álbo z ſokiem rozchodnikowym / álbo z kozim mlekiem. — Tok krwáwy hámuie.

Piętná y znáki z ćiáłá śćiera / vtárſzy go z miodem / á námázuiąc. — Piętná z ćiera.

Tok z ran zbytni krwie záwśćiąga / ſok z niego wyżety / á w rány puſzczány. — Toku.

Wątrobie zámulony y chorey / trunkiem vżywány / bywa lekárſtwem. — Wątrobie zátkáney.

Wątrobnik / Rozdźiał 71.

Hepatica, Hepatica ſaxatilis.

Leberkraut / Stein Leberkraut / Brunnenkraut.

Wątrobnik ſwym krzewieniem dálęko ſie rozſzerza / miąſzym / ſzerokim y mocnym / ktory máło nie Liſzáycu kſztałtem podobny / tylko liśćia wietſzego / ſzerſzégo / á w wierzchu ná troie / podczás ná czworo rozdźielony / máiąc od ſpodku wiele ćienkich / miekkich / y iákoby wełniſtych korzonkow / ktoremi ſie ſkały / ábo y w ſtudniach kámiennych ſcian trzymá. To liśćie po wierzchniey ſtronie práwie źielone / po drugiey ſzáre / iákoby plaſtr. ná końcu Kwietniá miewa po źieloney ſtronie liſteczki drobne / rowniе iáko wodna rząſá. Z miedzy liśćia / ćienkie ſzypułeczki pochodzą: kwiatki drobne ná kſztałt gwiazdek. A to w Máiu.

Mieyſce

Rośćie poſpolićie w kámiennych ſtudniach: tákże miedzy ſkálami nád potokámi / w mieyſcach chłodnych / á ćieniſtych.

Przyrodzenie

Zimnégo á ſuchego ieſt przyrodzenia / wychędaża.

Moc y Skutki.

Przekłádáia go nád inne wſzyſtkie źiołá / ktore należą do porátowánia chorey wątrobie: ábowiem zbytnie goraco wychładza / zátkána otwiera y żyły w niey wychędaża. A to w winie go moczac / álbo y warząc / á pić. — Wątrobnym dolegliwośćiom.

Zołta niemoc z zámulenia wątroby leczy / wziąwſzy tego Wątrobniku / korzenia Pietruſzcánego: Podrożnikowego / ſzánty białey / Rzepiku po garśći. To w Podrożnikowey wodce / álbo náwet w wodźie wárzyć / cukru álbo miodu pieknego białego co potrzebá / dla oſłodzenia przyłożywſzy / á pić po ośmi álbo dźieśiąci łyżek ráno y ná noc. — Zołtaczce.

Liſzáie ſpadzą / — Liſzáiom.

Znáki ná ćiele y — Znákom.

Bliznom

Blizny ściera z miodem vtárszy pomázuiac. Plin. Owa tym wszystkim doległościom y niedostátkom służy/ ktorym L. száiec: przeto to oboie zá iedno chcą niektorzy mieć. Wszákże iednák

watrobie

Watrobie y żyłom w niey nalepiey służy.

Wodká.

Aqua stillaticia.

Z Tego może wodká bydź dystilowána/ ktora

goraczkō

W goraczkách ile ktore z zbytniego zámulenia/ y z zápalenia wilgotności wzniecone bywáia/ bywa ochłodą. Tab.

Insze skutki czyni/ ktore y ziele sámo.

Watrobne ziele gwiazdziste/ Rozdział 72.

Hepatica stellata, Hepatica cordialis, Hepatica syluestris, Matrisylua.

Stern Leberkraut / vnd Hertzfreud/ Waldt meyster.

MA korzenie białe / miękkie/ od ktorego pochodźi kosmkow wiele gromadkámi/ iáko kutásy iákie włoskowáte / w ziemi rozpierzchłe. Z tych kłacze czworográniste náp iądź wzwysz wyrasta / z wąskimi listeczkámi kosmátemi / á obdłużnemi / rownym rozsádzenim ná swym kłączu będącemi / ná ksztáłt gwiazd rozłożone / rownie iáko ná Sponie / álbo Márzánie wietszey. Ná wierzchu rozg kwiateczki drobne białe / wiele w kupie będące / zápáchu przyiemnego. W Máiu kwitnie.

Miejsce.

W lesiech rośćie to ziołko.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest ćiepłego y suchego miernie/ zwłaszczá poki świeże. suche ćiepleyszego y suszszego.

Moc y skutki.

watrobie

W Máiu poki świeże/ do winá álbo piwá rádzi kłádą / dla posilenia watroby. Tab. Abowiem zámulono otwiera y wychedaża. Zápalona wychładza.

Zołtacz ce.

Zołtą chorobę leczy/ wziąwszy tego ziela/ kwiatkow Centurzyey máłey/ Włoskow mátki Bozey / Rhábárbárum/ káżdego po trosze/ to w winie álbo w piwie mocząc. A po godźinie po dwu álbo po trzech wyiąć. Bo gdźieby długo to mokneło / tákby otworzyło żyły watrobne/ żeby żołci záś w się wiele wźieły. Tab.

bolaczkō

Bolączki ogniste wychładza y wrzody / tłukąc świeże ziele/ á przykłádáiąc. Tenże.

Wodká.

Aqua stillatitia,

BYwa wodká z niego palona w Máiu / gdy nalepiey kwitnie / z Balneum maris. Tá

W káżdey dolegliwośći goracey/ vżyteczna/ dáiąc iey ráno / w południe y ná noc trunkiem pić.

Też chustę álbo płát w niey máczáiąc / á ná práwy bok przykłádáiąc/ toż czyni.

Porost Płucnik/ Gránicznik/ Rozdział 73.

GRánicznik/ Gwiazdosz abo Porost/ abo Płucnik/ dwoiákiego rodzáiu mamy. Pierwszy / o ktorym w tym Rozdźiale mowić vmyśliliśmy / iest iáko skorá stárego zamszu podźiorawiona / poszarpána y podárta. A podobieństwo ma z Liszáycem / tylko że ten iest liśćia szerszego/ wierszego y miękceyszego / do tego kosmatszego y suszszego. Z wierzchu źielony / od spodku z żołtá biáławy / nie gládki / ále iáko płucá nie rowny/ chropowáty/ á iákoby krostáwy/ y mákulámi nákrapiány/ po kráiach z grubá szczerbáty y wyrzynány / á iákoby od chrobakow powierćiány.

Drugi Płucnik iest / Máiowa Miedunká.

Pulmonaria.

Lungenkraut.

Miejsce.

Rośćie poſpolićie w geſtych láſách/ ná pniách ſtárych Bukowych Debowych/ y ná inych drzewách w ćiemnych leśiech.

Przyrodzenie.

Ciérpkośćią ſwą ſtwiérdza/ wyſuſza/ wyćiéra/ y rány ſpaia/ miernie rozgrzewa. Acz drudzy powiádáią go chłodźić.

Moc y Skutki.

Plucom záwrzedźiáłym

Plucom záwrzedźiáłym y ránnym y wſzelákim ich dolegliwośćiom ſłużi/ y przeto ztad ma nazwiſko. Tákże

ſuchotom — Suchoty ktore ztad pochodzą/

Krwią plwániu — Krwią pluiacym/

Kile — Kile y wrzody złe ná wſtydliwych członkách oboiey płći goi. Tákże

Czerwonee — Czerwoną ćiekaczkę/ y inne

Vpláwo. — Vpláwy białe y rumienne/

Womito koleryczym.

Womity koleryczne záſtánawia/ wziąwſzy miáłko vtártego/ Tragántu/ Glinki Ormiáńſkiey/ Kámienia czerwonego/ po rowney częśći: zmieſzáć y z miodem chędogim miáſto lektwarzu/ álbo miodku vżywáć/ liżánim/ álbo iakim inym ſpoſobem/ iáko z iáiem miekkim/ etc. Ná wrzody też zwierzchne tegoż lektwarzu iáko máśći vżywáć może plaſtrem/ álbo fláytuchmi przykłádáiąc. Albo temi pomienionemi prochy ie záſypuiąc.

Pierśio ćiáſnym

Pierśi ćiáſne rozprzeſtrzenia/ ćieżko tchniące rátuie.

Dychawicy.

Dychawicznym z ſokiem Lákrycyowym/ z Hyſopem/ z korzeniem Omonowym/ Włoſkiego kopru/ á to w miodowey ſyćie wárzyć y pić. Albo to wſzyſtko miáłko vtłukſzy/ z miodkiem zamorſkiey cebule ná konfekt záczynić/ y ráno/ w południe/ y ná noc tego vżywáć/ známienitym lekárſtwem bywa. Abo też tym ſpoſobem.

Wziąwſzy tego Gránicznikú/ álbo Plucniku/ Koſzatcu/ Lákryciey/ kopru Włoſkiego/ Anyżu/ Hyſopu/ cukru białego/ káżdego po rowney częśći: To wſzyſtko co nadrobniey vtłuc y namieley/ y tym prochem pokármy potrząſáć/ tákże do poſpolitego trunku dobrze go przymieſzywáć.

Duſzności wpierśiách.

Tákże duſznośći w pierśiách/ y ćieżkiemu tchnieniu: wziąć ſuchego Poroſtu/ Anyżu/ Liśich plucek przyprawnych/ Włoſkiego kopru/ Lákryciey/ Omanowego korzenia/ Hyſopu/ Imbiru po rowney częśći: káżde z oſobná vtłuc co naſubtelniey/ y prześiać przez geſte śito/ potym zmieſzáć weſpoł/ á vżywáć poránu y ná noc. To odpędza wſzeláką duſznośc. Plucá czyśći zátkáne lipkośćiámi y ſzlámowátośćiámi flágmiſtymi. Toż

Plucom

Wątrobie — Wątrobę zámuloną otwiera/

Káſzlu — Káſzel leczy/ y

Zoſtrzáłośći gárłá. — Zoſtrzáłość gárłá oddala/ tenże proch iákimkolwiek ſpoſobem vżywány/ z polewką/ z miękkim iáiem/ z trunkiem/ z potráwámi. etc.

Ránom

Rány świeże bárzo prędko záwiera y goi/ iuchą wárzonego wymywáiąc ie/ á prochem iegoż záſypuiąc.

Bydlecemu káſzlu y dycháwicy.

Bydlecemu káſzlu y dycháwicy bywa wielkim rátunkiem/ iáko koniom/ wołom/ krowom/ owcom/ świniom/ z ſolą bądź w párzy/ álbo w obroku/ bądź w trunku dány.

Biegunkom

Ćiekaczki dawne y záſtárzáłe leczy.

Przymiotó ogniſtym.

Swieżym przymiotom ogniſtym vżyteczny przykłádáiąc go. Ale záſtárzáłym nąmniey.

Rozſądek.

Poroſt ziemny nie ieſt źiele/ ále Poroślina ná drzewie/ ktora y po ziemi kámieniſtey bywa. Plucnik/ że plucom z oſobney własnośći ſwey zágniłym/ wielkim bywa rátunkiem/ y z nimi ma podobienſtwo.

Maiowa Miodunká/ Rozdział 74.

Pulmonaria altera, Pulmonaria maculosa.

Lungenkraut/ mit schmalcbleter.

Czwór rodzay Maiówey Miodunki znáyduiemy. Piérwszy/ kłącza czworogránowitego/ kosmátego/ podpalánego/ wzwyż ná pultory álbo ná dwie piedźi: od tego gáłąski pochodzą przy wiérzchu/ tákże podpaláney bárwy/ podługowáte: w wiérzchu tych kwiateczki z pięći listeczków/ brunatne iáko ná zielu/ które psim iezykiem zowiemy/ bez zapáchu. Liśćia Borakowemu/ álbo Wołowemu iezykowi podobnego/ iedno wierszę y ostre. Korzenia lisowátego zwiérzchu/ nie málego názbyt/ z wielą odnożek. Smáku słodkiego. Naśienia czarnego/ iáko w płonym wołowym iezyku/ iedno nie ták twárde/ áni też ták kosmáte.

Pulmonia augustifolia.

Drugi rodzay tey Miodunki maiowey/ ma korzeń czérstwy/ rumiány ábo lisowáty/ miąższy/ z wielą odnożek też nie bárzo ćienkich. smáku przyiemnego. Rózgi miekkiéy/ kosmátey/ ná pultory piedźi. Ku wiérzchu tákże odnożki pusczą wełnisto kosmáte: ná tych tákże kwiećie nadobne/ ná kształt kwiećia białey Bukwice/ która też Piérwiosnką zowiemy. Liśćia szerokiego/ kosmátego/ mákulámy ábo kropkámi białemi y czarnemi nákrapiánego. Naśienie tákże iáko v piérwszego czarne.

Pulmonaria 2. Latifolia mas: Hirsch mangolt mantein.

Trzeći/ we wszem drugiemu podobny/ korzeniem/ kłączem/ liśćiem/ tylko że podczás kwiátu białego bywa.

Pulmonaria 3. fœmina. Hirsch mangolt weyblein.

Czwarty/ piérwszemu podobny/ iedno kłącza mießeyszego y wyższego. Liśćia szerszego/ á kwiátu czerwonego.

4.

Mieysce.

Rosną przy płotách/ ná mieyscách wilgotnych/ ćienistych/ miedzy chróśćinámi/ á záraz ná Wiosnę.

Przyrodzenie

Są wszystkie przyrodzenia wysusząiącego/ wyćiéráiącego/ goiącego. Do tego też záwśćiągáiącego y hámuiącego.

Moc y Skutki.

Zawrzedziáłośći płuc y piersi/ nád Máiowa Miodunkę niemamy nic do leczenia przedszego/ pewnieyszego/ y doskonálszego/ iáko sok z tego ziela świeżego/ z cukrem go piiąc. Albo suszona w wodźie wárząc/ á ocukrowawszy/ trunkiem dáiąc często/ zwlasczá Miodunká Máiowa/ ktora sámcem zowiemy/ y mákuły ma ná sobie liśćie. Acz y dru-

Płucá zá wrzedźiáłym.

gie tegoż są skutku / iednák tá przodek ma do tego.

Krwią plwáiącym. Krwią charkáiącym álbo plwiącym / tákże wielkim bywa rátunkiem z cukrem Rożánym wárzona. Ale sok ze świeżey dáleko vżyteczniéyszy niżli iuchá.

Suchoty. Suchoty máiącym / wielkim á známienitym bywa lekárstwem / cáłe źiele miáłko prochem z miękim iáiem często dawáiąc / ábo nim potráwy posypuiąc : álbo wárzona / á z cukrem iuchá trunkiem vżywána.

Zanokćicá / Rutá skálna / Rozdźiał 75.

Paronychia, & saluia vita, Ruta muraria, vel muralis.

Finger nangel kraut.

1. Krotáka iest Zanokćicá. Pierwsza Dyoskorydowá : Korzenia gęsto włóśienkowátego / drobnego / czarnego / lekkiego / y czczego. Prątków ćienkich / podobnych do białych włosków Pánny Máriéy / tylko że nie ćiemne. Listeczków drobnych / ogrodnéy Rućie podobnych / wszákże drobnieysze / ná stopkách krótkich / á około kraiów lábrzysto wykrawánych / álbo iákoby ná dwie / podczás ná trzy części rospádłych. Kwiateczków białych drobnych / niekiedy z bládą rumiánych : z których potym bywa naśienie drobne / w kupinkách płáskich. Ziółko iest niskie ná dłoń / álbo co wysze / gáłąskowáte. Pod śniegiem z ziemie wychodźi / y záraz ná Wiosnę kwitnie. A lećie vschnąwszy / niszczeie.

2. Druga Matthiolowá. Korzeń ma biały / obli / odnożysty / ná pálec wzdłuż : z którego kłącze ábo rószczki pochodzą ná piądź wzwysz zwiele odnożek / ná tych listeczki drobne / szpiczáste / popieláte : w wierzchu okółki z drobnych kwiateczkow / z tych potym naśienie w szupinkách drobne / zapáchu mocnego.

3. Trzećia temu wtóremu podobna / tylko listeczkow konczystszych / y do Muszetrzá podobnych. Ziółko niskie. Listkow rzadkich. Kwiátu tákże drobnégo / białego : z których naśienie w szupinkách płáskich / iáko Chróścz / álbo Tászník / smáku gorzkáwego. Kwitnie ná Wiosnę.

Mieysce.

Pierwsza rośćie ná skáłách / ná stárych murách : Tákże ná stárych pniách w leśie. Druga przy morzu. Trzećia ná mieyscách wilgotnych / przy studniách / rzekách / kámienistych mieyscách.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu rozgrzéwáią y wysuszáią / máiąc w sobie subtelne y przenikaiące cząstki bez sczypánia. Galen w 8.

Moc y skutki.

Zanokćicom. Zanokćice leczy to źiele ze wszytkim tłukąc / á przykłádáiąc.

Twárdośćiom. Twárdośći tákże zákámiáłe / tym sposobem przykłádáne / odmiekcza y rozgania.

Wrzodó. Wrzody/ z ktorych ropá plugáwa iáko miod plynie/ Łáćinnicy Fauos zowią/ tłukąc á plastruiąc/ goi.
Kámień. Kámień w nerkách y w pęchyrzu krzy/ y moczem wywodźi.
Moczu. Mocz zátrzymány wywodźi/ sok álbo iuchę z niego piiąc.

Kocánki żołte/ Rozdział 76.

Stœchas citrina, Amaranthus citrinus, Luteus.

Reinblumen / Mottenblum / Motten kraut/ Jungling.

Kocánkow mamy rodzáiow trzy przednieyße: biale zbronatná rumiáne/ y żołte. Jnc tylko wielkośćią rożnice máią. Żołte/ liśćia są obdłużnego/ wąskiego wełnisto pobieláwego. Pretu ná piądź od ziemie/ á niekiedy wyżßego/ tákże wełnisto pobieláwego iáko y liśćie. Przy wierzchu kwiećie żołte/ iáko knáfliczki okołkiem stoiące/ pachniące: Te gdy się dostátecznie otworzy/ máią kßtałt słoneczney świátłośći. Kwitnie śrzod látá. Korzonkow krótkich/ poczerniáłych.

Mieysce

Rosną ná wyschłych płoninách/ sypkich/ iałowych/ ná págórkách.

Przyrodzenie

Przyrodzenia są rozgrzewáiącego y wysußáiącego/ otwiera/ wyćiera/ y zátwierdza zlekká swą ćierpkośćią niewielką.

Moc y Skutki.

Wątrobie. Wątrobę zámulona otwiera y wychędaza/ kwiećie w winie moczone/ álbo z zielem wárzone/ á trunkiem dawáne. Dios. Toż.
Żołtáczce. Żołtą chorobę spądza/ Tákże
bládośći. Bládey twarzy rumieniec dáie.
Wilgoſtnośćiom. W mozgu wilgotnośći zimne rozgrzewa y wysußa. Tákże.
boleśćiö wgłowie. Boleśći w głowie z nich zniecone vkłáda. Dios. Toż
Zástárzáłe boleśći w głowie vćißa.
Bolom. Rádunku. Pádáiącey niemocy vżyteczne.
ſciátyce. podágrze. Sciátykę/ álbo w biodrách boleśći vśmierza. Tákże podágrze.
Przepuklym. Przepukłym/
Pokurczonym. Pokurczonym członkom/
Páráliżu. Członkom páráliżem nárußonym/ tym wßystkim pomienionym doległośćiam bywa rátunkiem świeży wárząc/ á trunkiem vżywáiąc. Albo prochem miáłko vtłukßy/ po czwierć lotá z miodkiem Rożánym/ álbo z miodkiem kwáśnym Oxymel rzeczonym/ biorąc. Abowiem ták wßystkie flusy y spádki záwśćiąga.
Drudzy ie w ługu długo mocza álbo wárzą/ y tym głowę ćiepło przemywáią. To nie tylko wilgotnośći wysußáią się tym/ ále y
Moczu. Mocz zástánowiony wzbudzą/
Kámień. Kámień w nerkách krzy/ y moczem wywodźi.
Máćicy. Máćicę záziębiona rozgrzewa náparząiąc ią/ álbo kąpiel z nich po pás sobie czyniąc.
Molom. Od Molow ßáty záchowuią y bremią/ kłádąc ie miedzy nie.

Rozsądek.

Niektorzy Kocánki żołte z Złoćieniem ktory Grekowie Chrysokome zowią. Drudzy z Włoską wrotyczą/ ktora ćiż Helichrysũ miánuią/ zá iedno ż mieć chcą/ ále niesłußnie.

Szárłat

Szárłat/ kwiát miłośći/ Rozdział 77.

Amaranthus purpureus, Flos amoris.

Sammet blumme/ oder Tausent schon.

Szárłat álbo Szárlatek/ drudzy Kwiátem miłośći zowią. Jni Sámitem: Máliście Bázylikowemu podobne/ ieno więtsze/ iáko v czérwoney Zmmdy. Kłącza miąższego/gáłęzistego/ soku pełnego/ czérwonego/ żłobkowánego ábo łaskowátego. Kwiát kłośiány bárwy szárłatney/ skąd názwiskà dostał. Zadnego zapáchu nie ma. Bárwy swey rumiáney/ ták świeży iáko suszony nietráci. A gdy zeschnie tylko go w wodźie námoczyć/ záś oświeżeie. Korzenia mierno miąższego/w źiemi rozkrzewione/nie głęboko leży. Smáku ćierpkiego.

Mieysce

Bywa w ogrodźiech śiany/ y ná polách. Kwitnie w Sierpniu/ trwa áż ku koncu Jesieni.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest chłodnego y wysuszáiącego/rospądza y záwśćiąga.

Moc y Skutki.

Czerwonce y żołtey biegunce

Cjekaczke czerwona y Biegunke żołtą záśtánawia/ kwiát szárłatku w winie moczony/ álbo rośćierány/ á trunkiem vżywány.

Vpłáwy.

Vpláwy ták białe/iáko rumiáne pániam hámuie/ tákże go piiąc.

Flusom.

Flusy często z głowy spadáiące ná pierśi/ álbo w inne częśći ciáłá/á ile gorące záwśćiąga/ tego szárlatku z Rożą á z Przestka/ ták przez vstá/ iáko zwierzchu vżywánie.

Krwie charkániu.

Krwia chárkánie/ ile z zerwánia żyły w plucách/ álbo w pierśiách záśtánawia swym vżywánim.

Rozsadek

Amaranthus tricolor.

Wjele tym imieniem Amáránthus inych ziół iest/ ále temu nawłasniey służy/ ktory szárlatkiem zowiemy.

Papageykraut.

Jest tesże szárlatek troybárwisty/ ktory Pápużym zielem/ Łáćinnicy Amarantus tricolor, miánuią/ Niemcy/ Papageykraut.

Hiácynt/ álbo Márcowy kwiát/ Rozdział 78.

Hjácyntu iest kilkánaśćie rodzáiów/ wszystkie iednego ksztáłtu/ máiąc korzenie cebulaste/ rózgi gládkie/ oble/ ná piędź/ podczás ná pułtory wzwyż/ źielone/ proste. Kwiátem są tylko miedzy sobą rożne: ábowiem iedne są brunátnych/ drugie błekitnych/ inne záś białych/ y inne żołtych. Z tych wszystkich dwáy naprzednieysze/ Pospolity y wschodni. Pospolity liśćia Czosnkowemu podobnego.

Hyacinthus.

Hiácynt.

Mertzenblumen.

Drzetu iáko ſie powiedziáło. Kwiátu błękitnego / pochyłego / ábo náchylonego. Kwitnie ná końcu Márcá / w ćiepłych kráinách / álbo ná początku Kwietniá. Gdy przeźrzeie / ku ziemi ſie ſkłánia / y ták ſtoi / áż vwiednie y zeſchnie. Naśienie ma iákoby w woreczkách iákich / drobne.

2. Hiácynt wſchodni / który my Spilczą miánuiemy. Liśćia Liliowego / iedno krótſzego y węſzego / á wzgórę proſto wznieśionego / miąſzego / y ſoku pełnego / ná końcách záoſtrzonego. Pręta miąſzego / ná którym kwiátki modre / ná kſztałt Liliowych / tylko dáleko mnieyſze. Korzeń tákże iáko v Liliiéy ſtrączyſty. Jeſt ieſzcze wſchodnich więcey okróm tego.

Miéyſce.

Hyacinthus orientalis.

Hiácynt wſchodni / Spilcá.

Goldt wurtz.

W kráinách ćiepłych ſie kocháią: ná polách y w ogrodách zieliſtych / y miedzy zbożem. Wſchodnie w ogrodách.

Przyrodzenie

Wſzyſtkie ſą iednákiego przyrodzenia / iáko Galen w 8. kśięgách piſze. Korzeń cebuláty / wyſuſza w pierwſzym ſtopniu / á ná końcu drugiego chłodzi / ábo ná początku trzećiego. Naśienie ich zlekká wyćiera / y ſtwierdza / wyſuſzáiąc w trzećim ſtopniu. Jednák śrzodek trzyma / miedzy chłodzenim y zágrzewánim.

Moc y skutki.

Zółte ćiekaczki záwśćiąga / naśienie Hiácyntowe vżywáne w winie. Dios. Toż Gryźienie w żywoćie vśmierza.
Żółtey biegunce

gryźieniu

Mocz zátrzymány nád przyrodzenie / tenże trunek pomieniony wzbudza.
Moczu.

Od páieczego gonu obráżonym / bywa rátunkiem. Dios.
Páieczemu gonu

Zolta

Zolta niemoc spądza / z winem toż naśienie piiąc. A iáko Plinius pisze / z Bożym drzewkiem w winie wárzone / á trunkiē pite.

Zołtáczce.

Náśienie Hiácyntowe do Driakwie wchodzi / y iádu páieczego gonu bárzo śie sprzećiwi.

Wchodźi do Driakwie.

Zimnicom powietrznym ábo morowym / bárzo vżyteczne / z winem dáne.

Zimnicō.

Od Niedźwiadká obráżonym / z winem á z Bożym drzewkiem vżywáne / bywa wielkim rátunkiem.

Od Niedźwiadká vkąszonym.

Rozsądek

Z Tych Hyácyntow żaden nie iest Hyácyntem onym / o ktorym Poetowie pisáli / że miał być ze krwie Aiáxowey / ná ktorym kwiatku są te litery A. I. wyrážone: bo ten iest kwiátu bládo rumiánego. A Dioskoridowy żaden nie iest táki / iedno brunatne / modre / białe y żołte.

Kóty / álbo Orzechy ziemne / Rozdział 79.

Astragalus, Talus, Glandula.

Knollenkraut / Christwurtz / Erdtmohren / Cicern.

TO ziele rozmáićie bywa miánowáne / Kótámi / ziemnemi Orzechámi / ziemnémi Figámi. Są dwoiákiego rodzáiu / Syriyski ieden / drugi Lusitánski. Syriyski rózgi y z liśćiem po ziemi rośćieła / które ma podobne do Ciećiórki. Kwiát rumiány gromádámi / gesty / drobny: korzenia okrągłego wielkiego / czérwonego / Rzodkwi podobnego wzrostem / puszczáiąc od śiebie odnożki miąższe y geste / á iáko róg twárde / wespół poplećione. Smáku też ćiérpkiego.

1.

Drugi Hiszpánski / korzenia ná reke wzmiąż / ná dwoie ábo ná troie rozdzielony / zwiérzchu czarny / wewnątrz biały twárdozdrewniáły. A suchy ták twárdy iáko róg. Smáku nie przyiemnego. Kłącza rumiánego / twárdo chrośćiátego / kosmátego / łokietnego / ná pálec mnieyszy miąższego. Liśćie śiwo kosmáte / dwá á dwá przećiw sobie. Kwiátu gestego / napierwey ćiemno żołtáwego / potym białego. Z tych zá czásem małe strączki dáią / w których naśienie. W ćieniu ma być suszony.

2.

Mieysce y Czás.

W tych stronách nie rostą. Pierwszy w Arkádiey / ná górach śnieżystych: tákże w Syriey. Wtóry w Hiszpániey / w Luzytániey.

Przyrodzenie

Galen w 6. księgách pisze go być przyrodzenia suchego y zátwierdząiącego.

Moc y Skutki.

CZkaczki zástánawia y leczy / korzeń z winem piiąc. Dios. Gál. Tenże

Biegunce.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wywodzi. Tenże.

Moczu.

Wrzody zástárzáłe goi.

Wrzodō.

Tok krwáwy záwśćiąga / proch z tego korzenia / zásypuiąc zkąd krew ćiecze.

Toku krwie.

Ciáłá zgeszcza. Plin.

Máczek/ polny Mák/ Rozdział 80

Papauer erraticum, Papauer fluidum, & Rubeum.

Klapperrosen/ Kornrosen.

POlny Mák/ który żyrem polnym/ Máczkiem y Wilczym Mákiem zowią/ dwóy iest/ máły y wielki. Ma liście białey Gorczycy podobne/ rozdźielone/ wykrawáne/ tákże liśćiu Podrożnikowemu iest podobne/ iedno dłuższe y ostrokośmáte. Klącza ćienkiego/ prostego/ obłego/ łokietnego y ostrego. Ná wierzchu kwiatki czérwone/ niekiedy białe/ náchylone/ á przy sámym spodku czarne/ ku kwiatu máku ogrodnego bárzo podobne/ predko okwitáiące: Mákówki obdłużne/ále mnieysze niżli v Záwilku polnego/ który Grekowie Anemone zowią. W tych mákówkách naśienie drobne/ ryszáwe/ smáku gorzkáwego. Korzonká długiego/ białego/ wzmiąsz ná máły pálec/ smáku tákże gorzkiego.

Mieysce.

Miedzy zbożem rosną/ zwłaszczá ieczmieniem: nad przykopámi/ które czynią około zbóż y przy drógách.

Przyrodzenie.

Jest dáleko źimnieyszego przyrodzenia niżli ogrodny: przeto do vżywánia szkodliwy.

Moc y skutki.

SEn przywodźi/ pieć álbo sześć mákowek do połowice wárząc/ z pięćia łyżek winá dáiąc ná noc pić. Dios. *Sen przywodźi.*

Zywot bárzo lekko odmiekcza/ pułpiętá łotá naśienia iego trunkiem dáiąc z miodowa syta. Dios. *Zywot odmiekcza.*

Toż czyni z miodem miásto elektuarzá toż naśienie vżywáne Tenże.

Liśćie z mákowiczkámi tłuczone á przykłádáne/ przymioty ogniste z bolaczek/ z sádzelow/ y z inych mieysc wyćiąga. Dios. *Przymioto ognistym.*

Toż liśćie z Mákowiczkámi w wodźie wárząc/ á około vszu/ skronie/ czoło/ nozdrzá/ rece od łokći/ y nogi od kolan obmywáć/ náwet y głowe/ sen przywodźi. Dios. *Sen przywodźi.*

Pleurze kwiećie bywa rátunkiem ile świeże/ rośćieráiąc. *Pleurze*

Też suszone chowáią/ á czásu potrzeby tłuką/ y z wodką Fiołkową/ abo y z prostą pić dáią. Drudzy z tegoż kwiećia syrop czynią iáko z Rożey/ álbo z Fiołkow.

Bydłu bielmá z oczu spadźáią/ liśćie z oliwą wiercąc/ á w oczy pusczáiąc. Plin. *Bydlecemu bielmu.*

We Włoskiey ziemi/ poki niewykwitnie/ vżywáią tego Máku syra przydawszy y másłá/ smáżą. Gálen pisze/ że Grekowie przysypowáli go sobie do potraw/ do chlebá/ do plackow ktore z miodem piekáli. *Pokármō*

Zápalenie w vśćiech/ álbo w gárle/ wárząc to źiele/ á gárgáryzm czyniąc. Tákże wodká z niego dystylowána. *Zápalenie w vśćiech.*

Ktorzy od rozumu odchodzą/ skronie sokiem iego náćieráć dobrze/ bo im spánie przywodźi. *Od rozumu odchodzącym*

Roża piekielna spadźa/ *Rożey.*

Vpłáwy pániam záwśćiąga/ liśćie w winie wárzone/ á trunkiem vżywáne. *Vpłáwō*

Pleurze W pleurze / kwiećie tego máczku wárzą / w wodce Biedrzeńcowey / álbo w wodce polney Dziakwie / y trunkiem dáią. Ale to ná przodku / á nie záwżiećiu choroby. Rond.

Tok krwie. Tok krwie z nosá zástánawiá / źiele świeże ná práwy bok kłádąc. Toż wodká może / płáty w niey maczáiąc. Tab.

Puchliny z łoná. Puchline z łoná oboiey płći / z przymiotem ogniſtym wyćiąga.

Oczom. Bole ogniſte w oczach vkłáda / źiele świeże tłukąc / á przez chuſtke przykłádáiąc. ábo w ſoku iego chuſteczki maczáiąc / przywiiáć.

Mák ogrodny / Rozdział 81.

Papauer ſatiuum.

Magſamen / Mon / vnd Man / Oelſamen / Oelmagen.

OGrodny Mák / ieſt troiáki / biały / czérwony y ſzáry / od śiebie różne / kwiátem y naśieniem. Biały Grekowie zowią / Tilacide / głowki ma iáko beczołki máłe: kwiát biały / mákowki podługowáte / w których naśienie białe. Mák ſzáry / Grekowie Pithite zowią / iákoby bebniáſty / bo ma głowki iáko bebenki / iáko y czérwony. Kwiátu ſzárego ábo popielátego / mákowki okrągłe: w tych naśienie czarné ábo ſzáre. Mák czérwony / głowkámi y mákowkámi ſzáremu podobny / kwiátem od niego różny. Ten záś dwoiáki / ieden ma mákowki wielkie / iáko pięśći / á ten tylko w ogrodźiech rośćie / y bárzo ieſt mocny / y z tego Opium czynią. Drugi makowek mnieyſzych: Záś y ten dwóy ieſt: głuchy / który ſam dżiurkámi pod pokrywką z mákowek wypada. Drugi nie wypadáiący: á z tego oley bywa wybiiány. Te wſzyſtkie máią podobne liśćie Locygowemu / podługowáte / okolo wykrawáne / białáwe / ſoku pełne / troche koſmáte / ſoku gorzkiego. Rózgę ma obłą y koſmátą. Kwiát iáko ná Piwoniéy wielki. Ten gdy opádnie / zoſtáwuie mákowki: w tych naśienie miedzy ſzáchy drobne / oleiowáte / ſmáku ſłodkiego. Wſzyſtká tá bylina ieſt mlécżna / z którego Opium czynią.

Mieyſce

W ogrodách y ná polách ſłánowány bywa.

Przyrodzenie

Wſzyſtkie ſą iednákiego przyrodzenia / w czwartym ſtopniu chłodzące y wyſuſzáiące. Jednák biały w trzecim ſtopniu źiebi / á w pierwſzym odwilża: co ſie z tąd znáczy / że ſen ſkromnie przywodźi / nie ták głeboki y zbytni iáko czarny. Gal.

Moc y Skutki.

Polewki. Z Máku bywáia polewki do ſtołu czynione / ſmáku przyiemnego / ale małego pokarmu / y chłodzącego.

ſen czyni.

Wßyſtkim mákom poſpolita ſpánie przywodźić: Przeto Dyoſkorides piſze/ mákowe głowki z naśieniem tłuczone/ y wárzone w wodźie/ á trunkiem vżywáne/ ſen czyni.

obmywánie dla ſpánia

Liśćie y z mákowkámi wárzone toż czyni/ ta woda głowe/ rece od łokći/ nogi od kolan ná doł obmywáiac/ zwłaſczá w goraczkách srogich. Toż

Melánkolicznym

Melánkolia źietym vżyteczne. Dios.

Dźiećinnym nocnicom

Dźiećiom ktore nocnice miewáia/ z białego máku mleko/ z białogłowſkim mlekiem nápoły/ dobrze dáwáć/ badź ſámo/ badź z káßka iáka/ álbo z pápinkiem miernie.

Też w wodźie mákowe głowki z naśieniem wárzone/ w tey wodźie chuſtki maczáne/ á ná ſkronie/ czoło y pulſy przywiiáne/ ták dźieciom/ iáko ſtárym/ ſen przywodźi.

Rożey

Roży piekielney y

Przymiotom ognistym

Przymiotom ogniſtym/ świeże głowki y z naśieniem tłuczone/ z ieczmiennym słodem plaſtruiac/ ogień wyćiaga. Toż liśćie czyni.

ſen czyni

Naśienie mákowe z Rożánym oleykiem vtárßy/ á ná ſkronie przykłádáć/ ſpánie przywodźi.

Podágrze

Podágre vkłáda z máteriey gorącey/ naśienie mákowe w duniey vwierćiawßy/ z ßáfránem/ mlekiem białogłowſkim rozczynić y przykłádáć. Tab.

Spániu

Ná ſpánie/ wźiać máku białego vtártego/ białkow świeżych/ ośrzodki chlebá białego/ mleká białogłowy dźiecię karmiacey. To wſpoł co nalepiey vmießáć/ y ná czoło á ſkronie przykłádáć.

Toż czyni czarny mák z winnym octem.

Przymiotom ognistym

Przymiotom ogniſtym gdźiekolwiek/ źielonych mákowek z naśieniem vtłuc/ maka ieczmienna záczynić/ y kołaczkow z nich náczynić/ vſußyć. A gdy przećiwko pomienionym przymiotom chceß chłodne mieć/ roſpuść ich według potrzeby w mákowym mleku/ álbo w wodźie/ w ktoreyby mákowki wrzáły/ á plaſtrowáć. Dios.

Boleniu głowy

Bolenie głowy z roſpalenim/ vkłáda mákowe liśćie świeże.

Káßlu

Ze dżdżowa woda á z winem mák piiac/ káßel vſkramia/ z przyczyny goracey.

Mák ſmáżony w miedźie

Też Mák biały w miedźie ſmáżony/ iáko Plinius piſze/ był w vżywániu przy weſelách/ po inych potráwách: y czáſow dźiśieyßych v Zydow/ przydawßy troche pieprzu/ w miedźie ſmáża.

Tredowáćinom

Tredowáćinom/ mákowe naśienie ieſt lekárſtwem. Plin.

Káßlu

Kaßel ſuchy leczy/ Mák biały z Figámi/ z Migdałámi słodkimi/ á z Lakrycya wárzony/ z ptyzánna dáiac pić. Toż

Pleurze.

Pleurzę y kłóćiu w bokách/

Krwie charkániu

Krwie charkániu/ przydawßy Trágántu y żywice Arábſkiey. Też polewká z niego z Migdałámi/ vżytecznym ieſt pokármem.

Suchotom

Suchoty y

Płucom owrzedźiałym

Płucá owrzedźiáłe leczy/ wźiać Máku białego połtorá łotá/ naśienia Sczerbakowego álbo Podrożnikowego/ Sczawikowego/ po połtory czwierći łotá/ álbo quintey: Migdałow/ iaderek bániowych/ ogurkowych wyłuſczonych/ po łoćie. Jaderek Pigwowych puł łotá: Zywice Arábſkiey/ Dragántu/ krochmalu/ ábo ſkrobiu po czwierći łotá/ ſoku Lákricyowego puł łotá/ płucek liśich połtory czwierći łotá/ Glinki Ormieńſkiey ze wſchodnych kráiow quinte y dwie cześći/ cukru kreconego ták wiele iáko te wßyſtkie rzeczy záważa. Z tego proch miáłki vczynić/ káżdego troche przyprážywßy. Tego prochu po puł łotá z ſyropem Juiubowym/ álbo Fiołkowym álbo z iáka polewka ráno y ná wieczor vżywáć.

Może go też dáwáć z ſyropem mákowym ná noc/ z Juiubowym/ á z iucha Podbiału wyſokiego wárzonego.

Lekwarz Mákowy.

Eclegma

Wźiać mákowek ieſcze źielonych/ ile ſie podoba/ vtłuc ie/ álbo w duniey nowey vtrzeć/ potym wywrzáłe do połowice wody/ znowu pilno vtrzeć/ miodu ile potrzebá przyłożyć/ y znowu z onaż pozoſtała woda/ álbo iucha/ wárzyć ták długo/ áż wßyſtká wilgotność wywre/ y zgeſtnieie iáko miod. Tákowy Lekwarz

Káßlu

Káßel ſuchy leczy lizánim/

Pierśiom y bokom bolecym.

w pierśiach y

w Bokach boleśći z káßlu vkłáda.

Sápce Biegunce.

Sapke leczy/

Ciekaczki żołte záwśćiaga. A ieſcze potężniey/ gdźieby do tego ſok z Podroſtu/ ktory Hypociſtis Grekowie zowia/ y ſok z oſtroſtreczyny wielkiey/ ktora Akacya Láćinnicy miánuia/ był przydány. Dios.

Kißkom.

Kißkom záwrzedźiáłym vżyteczny.

Aptekárze troche inákßym obyczáiem ten lekwarz czynia.

Syrop Mákowy.

Syrupus

TAk bywa robiony: Biora głowki máku/ ták białego iáko czarnego/ źielone/ dwánaśćie łotow káżdych zoſobná/ naśienia Łoczygowego/ kwiećia bronatnych Fiołkow po dwá łoty/ wody cztery kwarty. To wßyſtko wárzyć do połowice wywrzenia: potym przydáć cukru cztery funty/ znowu wárzyć áż zgeſtnieie.

Syrop proſty

2

Wźiać mákowek źielonych oboygá máku/ ták białego iáko czarnego/ po piaći łotow ná wage: wody dżdżowey poł gárcá: To wárzyć áż tylko trzy kwáterki zoſtána/ á przecedźiwßy/ włożyć cukru białego do tego/ cukru kreconego/ káżdego zoſobná po dwunaśći łotow. To znowu do zgeſczenia wá-

rzyć

Rymie. Kaszlu. Spaniu. rzyć. Ten służy Rymie ábo sápce z gorącey máteryey Kászlu suchemu y ćiężkiemu/ á bo ostremu. Sen y spánie melánkolicznym przywodzi. Tákże koleryczným.

Diapapaver.

Konfekt z Máku

Bywa tym sposobem robiony : Biorą soku Lákryciowego/ Trágákántu/ żywice Arábskiey po połtrzećia lotá/ nasienia máku białego/ Cukru kreconego po piąći lotow/ migdałow słodkich ochędożonych z dziesięć/ Krochmalu/ nasienia Tłustoszowego/ pecek z Pigwowych iáblek/ po loćie y po quinćie káżdego/ nasienia Bániowego/ Málonowego/ Ogurczánego/ Slazowego/ Loczygowego/ káżdego po dwu lotow. To wszystko co násubtelniey vtłuc/ á z syropem Fiołkowym/ ábo z Ipsymá/ to iest z wárzonym winem słodkim/ konfekt vczynić. Ten

Suchotom. Spániu. Biegunkom. Vpłáwom. Suchotom bywa rátunkiem.
Sen przywráca/
Ciekączki żołte záwśćiąga. Tákże.
Vpłáwy białogłowskie.

Diacodion.

Miodek Mákowy.

Wziąć mákowek/przewiedłych przeznoc y dzień/ z dziesięć: wody dżdżowey trzy kwarty: To wárzyć áż trzećia część zostánie. Przecedźić/ y co namocniey wyżąć: przydáć moszczu/ álbo słodkiego winá do trzeciey częśći wywárzonego/ kwáterkę/ miodu chędogiego dwá loty. To znowu wárzyć do zgęszczenia. Potym przylać soku z Podrostu/ y z Ostrostrężyny/ Szafránu/ kwiátu Gránatowych iáblek/ po quinćie/ Trociszkow Rámich lot/ y vczynić konfekt/ ktory do trzech lat może bydź chowány. Ten konfekt tym vżyteczny bywa

Flusom ná pierśi spadáiącym. Ktorym subtelne spadki ná pierśi spadáią y kászle czynią/ vżywáć go im dobrze po dwu lotow biorąc ná raz.

2.

Drugi z Galená.

Galen ták czynił : Brał mákowki białego máku áni zbytnie młode/ áni názbyt przeźrzáłe/ dwádzieśćiá/ wody dżdżowey/ ábo studzienney pułtory kwarty/ w ktorey ie przez czterzy dwádzieśćiá godzin moczył: potym wárzył áż tylko trzećia częśc zostáłá/ á przecedziwszy y mocno wygniotszy/ miodu chędogiego do tego trzy funty kładł/ y znowu wárzył áż do zgęszczenia/ álbo strawienia wszytkiey

Ináczey. wodności. Tákże z cukrem/ álbo z Ipsymá bydź może tym obyczáiem. Wziąć wody z mákowek wárzonych z kwarte/ Ipsymy/ ábo winá słodkiego wárzonego do wywrzenia dwu częśći/ soku Lákryciowego cztery loty/ y to do státecznego zgęszczenia wárzyć. Służy

Kászlu. Spadkom ná płucá/ z ktorych kászel bywa/ á spáć nieda. Co ieśli ták wielka wilgotność z głowy do pierśi náćiągnie śie/ konfekt co z miodem/ lepszy będźie niżli z cukrem álbo z Ipsymá. A zás gdy spánie chcemy komu vczynić/ tedy lepszy bywa z Ipsymá niżli z miodem.

Oleum

Oley Mákowy.

Tym sposobem wybiiáia iáko z śiemieniá lniánego/ álbo z naśienia Logowey/ ktora Sesamum Láćinnicy zowią. Ten

Snu. Vżyteczny iest tym ktorzy spiąc niemogą/ w potráwách go vżywáiąc.

gorączkom. W gorączkách wychładza ćiáło.

Zostrząłości gárdłá. Ochrápieniu iest dobry z potráwámi.
Zwierzchownie skronie nim námázuiąc/ spánie czyni. A gdźie wszystko ćiáło/ z rozpalenia wychładza ie.

Opium.

Opium / To iest sok z Máku wyćiągniony.

Iáko Mák káżdy/ y oley z niego/ zbytnie á często vżywány/ osobliwie czarny. Ták y sok iego/ktory Opium zowią/ dáleko bywa szkodliwszy. Przeto Aptekárze/ iáko inych rzeczy szkodliwych/ ták y tego soku dla swego zysku niemieliby ledá komu przedawáć. Abowiem y Lekárze báczni/ nie vżywáią go ieno w gwałtowney potrzebie/ y to skromnie/ y nie sámego/ ále przydáiąc mu Száfránu/ álbo Bobrowego stroiu/ dla námdlenia mocy iego szkodliwey. Nie iáko czynią nieukowie Bárwierze/ Żydźi Boży y Chrześćiáńscy głowni nieprzyiaćiele/ y baby/ bez wszelákiego vważenia ták potrzeby iáko czásu/ dáią/ á ile dźiećiom ná nocnice/ z wielką szkodą y z niebespieczeństwem zdrowia ich y swego zbáwienia. Iednák Aptekárze są tego naprzednieysza przyczyna: bo gdźieby go oni nieprzedawáli/ ludźie źli/ inychby nim nietruli. Nie ma tedy bydź vżywáne ieno ábo w długim niespániu/ álbo w nieznośnych boleśćiách gdźieby inne lekárstwá nic niepomagáły/ y to bácznie á rostropnie.

Żydźi nieprzyiaćiele chrześćiáńscy.

Wybor

Opium naprzednieysze/ktore sámo w sobie geste/ ćieżkie y ważne/ á swym zapáchem ták głowę nápełnia/ że do spánia chęć wielką wzbudza. Smáku gorzkiego/ y ktore w wodźie rychło śie rospływa. Ktemu gládkie/ lśniące zwierzchu/ y przezroczyste/ ostrośći żadney w sobie niemáiąc/ niebryláste/ áni gdy rozmoczone przecedzáią/ żadnych sztuczek twárdych niezostáwuie po sobie. Też ktore śie rychło ná słońcu rospływa. Gdy go zápali nie gore ćiemno/ áni dymu czarnego z siebie wydáie. A zgászone/ zapáchu nieodmienia.

Falszowáne iáko poznáć.

Bywa falszowáne żywicą/ álbo sokiem

płonney Locygi/ álbo Glaućiem. Ale gdy go Glaućio fałßuią / poznáć ſnádnie / ábowiem gdy go roſpuśći/ ßáfráni iáko ßáfran. Gdy ſokiem polney Locygi/ tedy ſtábego zápáchu/ y przyoſtrzeyßym bywa. A ieſli Zywicą/ tedy bywa mdłe y náder łſnące. Náwet przyßli niektorzy fałßerze do tákiey ßáłonośći/ że go z wieprzowym ſmalcem mießáiąc fałßowáli.

Vżywánie Opium.

Bywa do lekarſtw oczom/ ná ſkorupie/ álbo w nowym garnku palony/ áż ſie wolnieyßym y miekßym oſtánie/ y żołtogorącą bárwe weżmie. Ale Eraſiſtratus / ſtárodáwny lekarz/ to gáni. ták do oczu/ iáko do boleiących vßu/ przywodząc Diágore/ ktory tym ſokiem zemdlił choremu wzrok. bo głowá będąc zátym nápełnioná/ do zbytniego ſpánia chorego przywiodł. Co też y drugi ſtárodáwny Lekarz Andreaß świádczy. Iż gdźieby do tego ſoku co tákowego niebyło przydano żeby mu zbytnia iego zimność námdliło / rychley oślepi / niżli iáſne vczyni oczy. Toż Pliniuß gáni. Mneſidemus zacny y ſtáry Lekarz/ ſámego zapáchu iego dla przywiedźienia ſnu rádzi vżywáć.

Drugi ſok z Máku

Meconium.

Bywa ieſzcze iny ſok z liśćia y z głowek czárnego máku czyniony/ Meconium Láćinnicy zowią. Ten ieſzcze ßkodliwßy ieſt niżli Opium.

Szkodzi.

Głowę ćiężką czyni. Sen ćiężki przywodźi. Duchy v-

Ták ſam obfićiey vżywány / głowę obćiąża/ y bolenia iey domieſzcza. Tákże ſok/ álbo Opium gdźieby go z puł łotá kto ná raz wźiął/ ták do głebokiego y ćiężkiego ſnu przywodźi/ że y duchy ćiáło ożywiáiące mdli y omartwia/ á śmierći domieſzcza.

martwia.

Pámieć pſuie y mdli/

Pámieći.

Trześienie głowy przywodźi/

Trześienia głowy.

Ciepło przyrodzone w ćiele zátłumia.

Ciepło zátłumia.

Przyrodzenie oźiebienim ſwym martwi. To ieſt/ naśienie przyrodzone.

Ludźiom ſtárym dáleko ßkodliwße niżli młodym.

Stárym nieużyteczny.

Wzrok mdli y ſłáby czyni/ tylko trzymány przed oczymá/ ábo nim námázáć ie.

Wzrok mdli.

W vßy puſzczány/ głuchoty domieſzcza.

Głuchoty domieſzcza.

Rozſądek

Ták zwłaſzczá czarny (bo dáleko zimnieyßego ieſt przyrodzenia niżli biały) w tych naßych zimnych kráinách nie ieſt ták ßkodliwy/ iáko w gorących ſtronách: Bowiem tám ſłoneczna gorącość wietßych mu śił dodawa. V nas iż zimnieyße kráie/ nie ták. przeto chociá go poſtnych czáſow czeſto vżywamy/ nie ßkodzi. Tymże ſpoſobem ſok/ ábo Opium gdźieby tu z niego wyćiągnione było/ nie ieſt ták obrażliwe/ iáko ktore w gorących kráinách robią. ábo Tebáyſkie.

Máſłok Turecki.

W pierwßych kśiegách o Jelenim korzeniu czarnym pißąc/ opiſálizmy Turecki Máſłok. Tu ná tym mieyſcu drugi/ ktory z czárnego Máku w Azyey mnieyßey Turcy rozmáićie czynią / do boiu dla weſołey myſli/ y do inych ſpraw/ zwłaſzczá Jánczárowie dla śmiáłośći. Zá ktorego vżywánim/ do tákiego zámießánia mozgu przychodzą/ że żadnego niebeſpieczenſtwá nic nieważy/ śiecze/ biie/ rąbie/ co ieno przed ſobą baczy: A to bez wßelákiego baczenia. Niektorzy ſámi śie rzeżą / kolą/ y ſrogie rány po ćiele ſobie czynią/ przez zdrowie Ceſárſkie/ álbo ktorey iney oſoby.

Liſt 136.

Mák ſtrączyſty długi/ Rozdźiał 82.

Mák ſtrączyſty / liśćia białego / koſmátego / podobnego liſtu Dźiewánnowému: około kráiów iáko mák polny wykrawánego / iedno węzße. Rozgi obłey/ ćienkiéy/ łokietney / iáko v płonnego máku. Kwiátu białego / niekiedy ßárłatnego. Mákowki ćienkie / długie / iáko rózgi zákrzywione: y ztąd nazwiſko ma. Naśienie w tych ſtrączkách drobne/ czarne/ dwiemá rzedomá / włáſnie iáko Fenugrekum idące. Korzonek pod wierzchem źiemie przymiezßym czarny.

Mieyſce.

Ten który biało ábo żołto kwitnie / poſpolićie przy morſkich brzegach rośćie/ ná mieyſcách oſtrych / kámienſtych. Ale kwiátu ßárłatnego ná polách: Kwitnie poſpolićie w Kwietniu. A ma bydź zbierány/ zwłaſzczá do lekárſkich potrzeb/ w Sierpniu.

Papauer cornutum.
Gehornter mag sammen.

Papauer spumeum.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysusza / rospráwia / wyciera / á ile liście.

Moc y Skutki.

Sciátyce wątrobie

W Biodrách boleśći y łupánie. Tákże Wątrobie bole vkłada / korzeń w wodzie wárzony / á trunkiem pity. Dios.

Purguie stolcem

Nasienia pułtrzećiá łotá vtártego z pitym miodē piiac / purguie y stolce wznieca. Pli.

Zołtaczce

Zołta niemoc spadza / korzen w wodzie do połowice wárzony / á trunkiem vżywány.

Kárbunkuła.

Kárbunkuł wrzod leczy / liście z miodem plastruiac. Plin.

Bielmu.

Bielmá Owcom z oczu liście ściera / Theophr. sok pusczáiac.

Szkodźi

NIEtius zákázuie go przez vstá vżywáć dla iádowitośći iego. Abowiem szkodzi iák Opium: y też lekárstwá tey szkodzie z niego mogą bydź rátunkiem / ktorych przećiwko Opium vżywáć dáiemy.

Mák pienisty / Rozdział 83.

IEst iescze inny rodzay Máku / który pienistym zowiemy / ábo zliniacym Mákiem. Ten rózgę ma ná piądź wzwyż: listeczki máłe / iáko o Mydelnice. Przy tych naśienie drobne / białe: sámo źiele białe y pieniste. Korzonek biały niewielki. Naśienie tego przychodźi do lékarstw.

Mieysce.

V nas o tym Máku nie słycháć: y owszem go cudzoziemskim y Heráklietyckim zowią. To iest / że w Heráklei tylko / ábo nabuynieyszy y naprzednieyszy rośćie.

Przyrodzenie.

Ciepłego y wilgotnego iest przyrodzenia / wyciera y wychedáża.

Moc y Skutki.

Flágme wywodźi

NAśienie flágme womitámi wywodźi / pięć łotow z miodową syta go piiac.

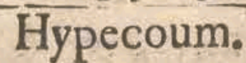
Przedziwo bieli.

Tym Mákiem przedziwo bywa chędogo wybielone. Plin. lib. 20. Cap. 19.

Kádukłecży

Z osobnośći / bywa lekárstwem padáiacey niemocy z tąż miodową syta. Dios.

Zytny Máczek/ Rozdźiał 84.

Hypecoum.

Zytny Máczek liśćie wietsze nie- śie nizli Rutá. Rózgi nie wielkiey/ mięko kosmátey. Kwiatków białych/ á przy spodku rumienáwych: Z tych główki/ abo mákówki nie wielkie/ cienką łupinką przyodźiane: w tych naśienie drobne/ czarne/ ostre/ Kąkolnicy bárzo podobne/ którą żytną Czárnuchą zowią.

Mieysce.

Ná polách rośćie miedzy żytem y iárzynámi.

Przyrodzenie

Galenus w 8. księgách o źiołách pisze/ ten Máczek być przyrodzenia chłodzącego w trzecim stopniu.

Moc y skutki.

Tychże skutków iest ten Máczek żytny/ których sok máku ogrodnego/ ábo Opium.

Bielun/ Száley/ Lulek/ Rozdźiał 85

Hyoſciamus, Apollinaris herba, Symphoniaca, Faba ſuilla, Herba canicularis, & Palladia.

Bilsen/ Bilsenkraut/ Dollkraut/ Schlaffkraut/ Sewbon/ Tigeunerkraut/ Hindtswurtzel.

Bielun czworáki mamy. Pierwszy czarny: kłącza miąższego/ gáłęźistego. Liśćia obdłużnego/ szerokiego/ grubo wystrzyganego/ żylowáte/ ćiemno zielone/ kosmáte. Kwiećie z boku kłącza swego y gáłązek wypuszcza/ iákoby Gránatowych iáblek/ z kieliszków pokrywkami przykryte/ naśienia pełne/ podobnego mákowemu. Bielun żółty/ kwiátu żółtego/ álbo żołtáwego. Naśie-

nia tákże w kieliszkách żółtobládego/ polney Gorczycy bárzo podobne / kieliszki / ábo strączє máiąc mnieysze / niżli inne. Liśćia y kłącza/ korzenia iednákiego z pierwszym.

Bielunu czarnego kwiát ćiemno błekitnáwy / á kieliszki bárzo twárde y kolące. Te obádwá / czarny y żółtáwy / przez vstá vżywáne / czynią szaleństwo / y spánie glebokie y szkodliwe: Korzeń obádwá máią biały / ná pálec wzmiąsz.

Bielun biáły / máluchno co od przednieyszych różny liśćiem / tylko że troche okragleysze / á soku pełnieysze y obfitsze: miekceysze y welnistsze: ktemu rzadszego liśćia / niżli pierwsze: y bielsze. Kwiátu bládego / z którego tákże tym porządkiem strączki/ ábo przerzeczone kieliszki po róśczkách swych rzedem pochodzą/ iáko y z drugich/ iedno troszke rzedzey / y nie ták tż bárzo kolące iáko v czarnego. W tych naśienie białe.

Bielun ogrodny/ ábo śiany / iest ziółko / á rośćie ná pułtorá łokćiá wzwysz. Kłącza iest obłégo / gáłąskowátego / y miekko welnistego. Liśćia szérokiego / z kráiów wykrawánego. Soku pełnego / tákże tez miekko kosmátego / máiąc nie iáki kształt y podobieństwo / do Cieniá nocnego / który pospolićie Psinkámi Włoskimi/ábo skálnemi zowiemy: Láćinnicy ie Solanum somniferum, miánuią. Zapáchu nader przykrego. Kwiátu bládobiałego : białému Bielunowi we wszystkim podobnego. Z tego potym bywáią oble kieliszki / ábo strączki / które tákże nie iákie podobieństwo z Bielunem białym máią. W tychże bywa naśienie żółtáwe / podobne do pierwszego. Korzeń v niego biały ná piądź wzdłuż.

Mieysce.

Bielun czarny y żółty / rośćie pospolićie przy płociech/ przy párkánách / rumách / ná winnicách / w sádách / ná vlicách przedmieyskich / po wśiach / ná skotnicách / przy drógách / nád przekopámi / y wąwozmi / ná koniec y ná cmentarzách. Bielun tákże biały: Jednák nie ták pospolićie / iáko owe pierwsze dwá / które sie wyższey pomieniły / ále rośćie miedzy rumem y murámi stáremi y vpádlemi. A iż tego pospolićie do rozmáitych á bárzo potrzebnych lekarstw vżywamy / przeto też bywa vmyślnie w ogrodách páńskich flancowány y śiany. A gdy sie iuż dostoi / y prawie dobrze zeschnie, w ten czás dopiero ma być zbieráńy. Ogrodny záś / ten iuż sam przez śie nie rośćie / ále áż bedźie pierwey śiany.

Przyrodzenie.

Bielun czarny / iáko Gálen w ośmych kśiegách pisze / przyrodzenia iest bárzo zimnego / ná końcu trzećiego stopnia / álbo ná początku czwartego / wysuszáiącego we śrzodku trzećiego. Temu podobny iest przyrodzeniem żółty. Biały wolnieyszego dobrze iuż iest przyrodzenia/ abowiem choćia tákże w trzećim stopniu chłodźi y wysusza / ále ná przodku / á nie ná końcu/ áni też we śrzodku. Bielun ogrodny flancowány álbo sádzony/ tegóż przyrodzenia iest/ które pierwsze dwá / to iest/ zimnego y suchego / w trzećim stopniu

tákże y w czwartym we śrzodku y przy koncu.

Moc y ſkutki.

Jádowity ieſt.

KAżdego Bielunu naśienie y korzeń / dla zbytniey ſwey wrodzoney zimnośći / bárzo ieſt iádowite : y przeto/ iáko Gálen piſze/ nie máia być do lekarſtw bráne. Jednak żoltáwego naśienie w gwáltownych potrzebách / w niedoſtátku białego/ może być vżywáne : y to z wielka oſtrożnośćia / y pod pewna wagá. Biały do lekarſtw wchodźi / bo nie ieſt ták iádowity / áni ſzkodzacy ták bárzo.

Czyniony tedy bywa ſok z niego/ iáko Dioſkorid vczy/ troiáko.

1. Pierwſze ſoku czinienie

Pierwſzy : Biora wſzyſtko Bielunowe źiele/ poki źielone z liśćiem/ z klaczem/ z naśieniem / y w możdżerzu tlukac wyżymáia ſok w iákiekolwiek naczynie / á ná ſłońcu wyſuſzáia. Ten tylko do roku w ſwey mocy trwáć może/ nie dáley. Dios.

2. Wtory ſpoſob czynienia ſoku / ten ieſt : Naśienie iego tluka / á ćiepla woda zkrapiáia y práſuia. A ten bywa lepſzy y poteżnieyſzy / do vlżenia boleśći wſzelákich / przez ſpánie. Dios.

3. Trzeći ſpoſob : Biora świeżo źielone liśćie y z klaczem iego / y tluka / y mocno wyżymáia/ álbo práſuia. W ten ſok makę pſzeniczna trzymieśieczna przyſypuia/ y z tego kołaczki czynia / ktore ná ſłońcu wyſuſzywſzy/do potrzeb przez rok tylko chowáia. Tenże Dios.

1. y 2. Pierwſzy y wtory ſok / tym bywa boleśćiam vżyteczny / przed ktoremi chory ſpáć nie może / roſtworzywſzy go oleiem mákowym/ álbo máśćia Topolowa/ á pulſy námázuiac/ ſkronie/ czoło/ pod noſem y w nozdrzách : tákże mieyſcá bolace. Dios.

Spadkō. Spadkom oſtrym á goracym w oczy/ y zápuchłośćiam ich. Tákże

Vſzom. Vſzom boleiacym/ y inym

Członkō Członkom/ iáko

Łonu. Łoná/ rozśćieráiac go / iáko ſie wyſzey powiedźiáło/ á mieyſcá boleſne námázuiac.

3. Záś ten ſok / ktory bywa maka pſzeniczna / álbo też ieczmienna zágeſczony/ bywa vżyteczny :

Zápaleniu. Zápaleniu oczu /

Przymiotom. Przymiotom ogniſtym/

podágrze Podágrze z goracey przyczyny.

Toż naśienie ſámo Bielunowe czyni vtárte. Dios.

Káſzlu. Káſzel z goracey przyczyny leczy.

Spadkō. Spadki z głowy ná pierśi záſtánawia.

Oczom. Oczom płynacym vżyteczny.

Bolom. Bole oſtre y ćiężkie vśmierza.

Vpłáwō. Vpłáwy záwśćiaga.

Toku. Tok krwáwy hámuie / po ſzoſtey części quinty naśienia białego Bielunu/ z ták wiela máku białego naśieniem vwierćieć/ á z ſyta miodowa pić dáwáć. Dios.

Z tychże obudwu prochow pigul náczynić może/ z Fiołkowym ſyropem / á po trzy ná noc bráć / popiiáiac chocia trocha piwá. Tákże

Pierśiō. Pierśiom białogłowſkim z przymiotem/ po porodzeniu/ opuchłym y nábrzmiáłym. Tákże

podágrze Podágrze z máteriey goracey. Tym wſzyſtkim pomienionym boleśćiom / toż naśienie vtárte / á z winem roſtworzone / bywa rátunkiem plaſtruiac / álbo námázuiac/ z ieczmienna maka.

wchodźi do plaſtrow. Bywa toż naśienie do innych plaſtrow przymieſzáne / ktore vśmierzáia bole oſtre y ćiężkie. Dios.

Do tegoż plaſtrowánia wchodźi liśćie / tegoż Bielunu białego / dla vſpokoienia tychże boleśći. Tenże

Toż liśćie Bielunu białego z maka ieczmienna vtárte á plaſtrowáne/ czyni.

Toż liśćie świeże bez maki / ná boleſne częśći ćiáłá przywiiáć dobrze.

Zimnicy. Zimnice / ktore nie záchowuia pewnych czáſow / zowia te Grekowie Epialas / leczy. Trzy albo cztery łyſzki białego Bielunu vtárſzy / z winem dáć wypić / czyniac to po kilká kroć. Dios.

Szaleńſtwo czyni mierne. Tegoż Bielunu Białego liśćie świeże / miáſto kápuſty wárzone / á vżywáne / ták wiele iáko pięć łotow záważy / czyni mierne ſzaleńſtwo. Toż czyni tym / ktorzyby w gárdle wrzod ślinogorz mieli / dáiac go im kliſtera. Tenże.

Zebom. Bolenie zebow vśmierza / korzeń białego Bielunu w oććie wárzony / ta iucha płoczac / y w vśćiech trzymáiac.

Tenże proch z naśienia iego / z trocha Opium y Bobrowego ſtroiu / á z ſzáfránem / y z trocha woſku vmieſzány / y tym boleiace zeby obłożyć / vkłada w nich bole.

Włoſom Włoſom rość broni / ſok Bielunowy/ ná poły z ſokiem Swiniey wſzy zmieſzány. pierwey włoſy z onego mieyſcá wytárgawſzy / tym pomázuiac.

Toż czyni oleiek Bielunowy.

Otoku. Otok goracy y bole roſpadza / Bielunowe liśćie z otrebámi pſzenicznemi vtluc y przykłádáć.

Zimnicy. Zimnice odpadza naśienie w winie wárzone / álbo liśćie / á trunkiem vżywáne. Plin.

Aqua ſtillaticia.

Wodká.

BYwa z Bielunu białego wodká / y z naśieniem álbo y z kwiátem biorac / iáko z inych źioł wypalána. Tá

Łonu. Boleśći w łonie vkłáda / chuſty w niey maczáiac á przykłádáiac ćiepło. Tákże

Członkō Jnym członkom z przymiotámi ſpuchłym.

od psá obrážonym — Obrážonym od wśćieklego psá / Bielunu białego z miodem vtárszy w ráne włożyć / iad mdli y wyćiąga. Plin. Tákże.

od Wężá. — Od wężow obrážonym bywa lekárstwem / naśienie y z liśćiem vtrzeć / á z winem białym pić dawać. Tenże.

Dycháwicznym. — Dycháwicznym / dym z Bielunu białego bywa vżyteczny / biorąc go w śie przez vstá. Plin.

Oleiek.

Oleum Hyosciami. — Oleiek z naśienia Bielunowego bywa wybiiány iáko z mákowego. Ten wchodzi do máśći y plastrow podágrze służących / zwłaszczá z máteriey gorącey.

Pedogrze. Spánie. — Sen vtrácony przywodzi / w rozpaleniu głowy / skronie / czoło / y pulsy náćieráiąc.

Oczom. — Oczom płynącym gorącemi flusámi / bywa rátunkiem / z rowną częśćią oleyku rożánego / zmieszawszy / prochu białego kádźidłá / y Aloe. To wespoł pilnie vmieszawszy / ná skronie przykłádáć.

Szkodźi

Szalenstwo czyni. — Dla zbytniego chłodzenia iego / przez vstá nie ma bydź to ziele vżywáne: Abowiem gdźieby go kto nád czte‍ry listy bądź w potráwie / bądź w trunku przyiął / w szaleństwo przywiedźie. Tákże naśienie y korzeń iego tychże skutkow.

Oley tákże iego w vszy puszczány / toż czyni. Plin.

Truie kury. — Ptacy y Kokoszy / gdźieby naśienie Bielunowe zobáli / rychło zdycháią. Tákże

Ryby. — Ryby / gdźieby go do wody miedzy nie miotał.

Wieprze dzikie. Lekárstwo. — Wieprzowie dźicy: Jáko Elianus pisze / gdźieby tego źiela pożywáli / nátychmiast czuią w sobie żył suchych kurczenie: y záraz przećiwko temu lekárstwá szukáią / do rzek biegáiąc / á Rákow pátrzáiąc / zá ktorych vżywániem / od kurczu onego bywáią wolni.

Pleszník / Chmielik / Psylen / Rozdźiał 86.

Psyllium, Pulicaria, Herba pulicaris.

Psyllienkraut / Psyllien / Flochenkraut / Floch sammenkraut.

Dwoy Pleszník / ktory też Chmielikiem / y Psylen zowiemy znáyduiemy: rożny ieden od drugiego liśćiem y głowkámi. Pierwszy / máło niepodobny liśćiem wrońiey nogi / długie / szedziwe / kosmáte / ieno nie ták rosocháte / gęsto gáłązkowáte / y liśćia gęstego / á wiecey po źiemi leżącego y rozkłádáiącego / niżli wzgorę pochodzącego. Gáłązki ná piądź wzdłuż / oblc / smágłe / ćienkie / á liśćia pełne: w wierzchu tych pałeczki abo głowki / okrągłe y łuskowáte / iáko ná polney Dryakwi: z ktorych kwiateczki ćienko pérzáste álbo wełniste / iáko włoski z złuszczá pochodzące / białe / własnie iáko v wąskiey bábki: Z tego naśienie drobne / czarne / twárde / lsniące / á pchłom podobne / skąd też imienie y názwisko ma Pleszník. Korzenia białáwego / ná dłoń wzdłuż / kosmátego.

2. Drugi Pleszník krzewisty y gáłązek gęstszych / tákże liśćia gęstszego y dłuższego á wyższego / kosmáto śiwego. Głowki pierwszemu podo-

bne / ieno troche mnieyße y gestße. W tych nasienie pierwßemu podobne. Korzeń rozpierzchly / cienkie odnóżki / drobne y geste máiący.

Mieysce.

Ná pustych rolách y dawnych odlogách rośćie y ná płoninách. Drugi tákże / ále obficiey przy brzegách morskich. Pierwßy bywa w ogrodách flancowány y śiany.

Przyrodzenie

Chłodzi we wtórym stopniu ták sámo źiele iáko naśienie / y skórá korzenia iego. Naśienie / y wysußa y odwilża bárzo mierno y skromno / iáko Galen piße w 8. kśięgách. Ziele iednák sámo suche we wtórym stopniu wysußa. Serapion.

Moc y skutki.

Slistość

Z Tego źiela naśienia napospoliciey ßlámowátość do odwilżenia bywa czyniona: wziąć naśienia Chmielikowego ośm łotow / y moczyć go w kwárćie wody chedogiey przez godźin dwánaśćie / potym do ogniá przystáwiwßy w garnku polewánym żeby sie dostátecznie zgrzało / przez płóćienny worek gesty co namocniey miedzy dwiemá drewny wyćisnąć / áż bynamniey slistośći w nim niezostánie / y do potrzeby chowáć. Tey slistośći miárá słußna poł łotá.

miárá ná raz slistośći

Bolo gorącym

Wßelákim chorobom gorącym bywa wielkim rátunkiem. iáko

gorączkō

W gorączkách ćieżkich / w ktorych

Piersiom

Piersi /

Płucom

Płucá /

Gárłu y vstom

Gárło y vstá z wielkiego vpalenia wysycháią. Zwłasczá

suchotney gorączce.

W suchotney gorączce / przymießána wodce Fiołkowey / Grzybieniá białego / z Różey wodek / po piąći łyżek biorąc / do iedney łyżki ßlámowátośći / á syropu ktorego zpomienionych dwie łyżce / ráno y ná noc ćiepło trunkiem dáiąc. Toż też

Dycháwicznym

Dycháwicznym służy.

Dźiećiō máłym zátwárdzeniu

Dźiatkom máłym zátwárdźiałość stolczkow z vpalenia gorączki odmiekcza: wziąć naśienia Chmielikowego z łot / kwiátkow modrych fiołkow swieżych / abo suchych z poł łotá / nálać wodki Fiołkow modrych cztery ábo pięć łyżek ćiepłey: niechay przez noc moknie / ráno przez płát gesty płóćienny co nalepiey wyćisnąć / przyłożyć dwá łoty Mánny świeżey Kálábriyskiey / y vmießáć że bedźie konfekt rzadki. Tego dźiećieciu zápiekłemu po łyżce dawáć ráno lizáć / bo żywot odwilża łáskáwie / á przytym gorączke gáśi.

potężniey

A gdźieby chćiał potężnieyße mieć lekárstwo / quinte Rheubárbárum przedniego / z dźieśiećiá źiarn Spiki Indiyskiey / drobno oboie pokráiawßy / w wodce Fiołkowey przez noc moczyć / potym w tym naśienie Pleßniká tákże przez drugą noc moczyć / ráno przez lniány płát gesty wygnieść / Mánny przyłożyć / y po łyżce dźiećiom dawáć. Toż

słábßym.

Ludźiom przyrodzenia słabego może dawáć.

Mocnieyßym

Ale mocnemu y bárzo zápiekłemu / może do tego konfektu cztery groná Diagrediy przymießáć / y z łyżka tego konfektu dáć ráno ábo ná noc / by ieno żołądek był czczy. Może też to w polewce kápłuniey dáć pić.

Mieśiecżney

Mieśieczne czyśćienie toż też wzbudza pániam. Tab.

Tákże naśienia z połtory quinty miałko vtłuc / y z miodem álbo z syta ná czczo dáiąc.

żywot purguie

Sok z liśćia Pleßnikowego / policza Aben Mesuai miedzy lekárstwá purguiące. Ale Dioßkorydes y Gálenus / naśieniu to y slistośći iego przypisuią.

Sámo naśienie wárzone / swą ßlámowátośćią żywot purguie. Ale przyprážone / ábo przypiekáne zátwierdza / iáko lniáne śiemie / álbo y z ßánty. Tákże iąderká Mirtynkowe / naśienie Bázyliykowe / naśienie kurzey stopy.

Zátwierdza

Te wßystkie wárzone / á káżde zosobná / odwilża y odmiekcza żywot purguiąc lekko. Ale przyprážone zátwierdzáią. Abige.

Mámkō mleká przyczyni

Mámkom mleká przyczynia / proch naśienia przez kilká poránkow z białym winem po połtory quinty biorąc.

Kolerze

Zołć wolno z żołądká wywodźi.

Prágnieniu

Prágnienie w gorączkách odpądza / y gorączke gáśi.

Drudzy naśienie to w źimney mocza przez máły czás / potym przecedzą / wode precz wylewáią / á naśienie co z nazimnieyßą wodą piią.

Záplugáwieniu vst y iezyká.

Záplugáwienie iezyká y vst w gorączkách / táż slistość wychędaża / biorąc ią ná iezyk y wyćieráiąc. Drudzy naśienie w wezełku záwiązawßy / w wode áż ßlámowátość puśći / kłádą / ći tą wodą vstá płoczą. Plat.

puchlinie

Puchlinie bywa lekárstwem / przez kilká dni go porządnie vżywáiąc / po połtory quinty z winem białym.

Ciekączkom

Zástárzáłey ćiekączce koleryczney y inym / bywa naśienie rátunkiem / przyprážywßy go ná miedźiáney pánewce / á po quinćie miałko vtártego / z iáiem miekim káżdy poránek piiąc.

Kolice

Toż w gryźieniu kißek z kolery / bywa lekárstwem.

Strutym wapnem

Wapno nie gáßone / komuby było trunkiem / álbo iákim inym ſpoſobem zádáne:

Arßenikiem Euphorbio

Tákże Arßenik / álbo Złotokuśt Hißpánſki. Albo Euphorbium / ktore rzeczy wnetrznosci zbytnie vpaláia: wziąć ßlamowátośći naśienia Chmielikowego z cukrem / álbo z Julepem Fiołkowym / álbo z ſyropem y z wodą ocukrowána dáć pić.

Czerwonce

Czerwona ćiekączkę / naśienie miálko vtárte / z białkiem / á z trochą octu winnego / y wodki Rożáney záczyniwßy leczy / przykłádáiąc ná to mieyſce plaſtrem ſkąd pochodzi. Plat. Aben Meſuai.

Głowy boleniu

Głowy bolenie z goracey przyczyny / ták w gorączkách / iáko bez nich / vsmierza / ſámo źiele tłukąc z Rożánym oleykiem / á z proſtą wodą / ábo z octem / ná czoło y ſkronie przykłádáiąc. Albo ßlámowátość / z wodką Rożána wyćiągniona.

Wßelákim bolo

Toż ná inych mieyſcách bolom ſłuży.

Głowy boleniu

Bolenie głowy z vpalenia ſłonecznego vkłáda / ßlámowatość nápoły z Rumienkowym oleykiem pomießána / ná czoło y ſkronie przykłádáć.

Oſtrośći włoſow

Oſtrość włoſow ná głowie zmiękcza / naśienie to w wodźie wárząc / á tą wodą głowę ćiepło przemywáiąc.

Brwiam obláźłym

Brwi obláźłe / czyni poroſłe śliſkość / z octem winnym / á z trochą Opium / y Bobrowych ſtroiow vmießáć / y tą maśćią mázáć.

Oczō zápalonym.

Zápaleniu oczu / y goracymi łzámi ćiekącym bywa rátunkiem / śliſkość z naśienia z trochą wodki Włoſkiego kopru / przykłádáiąc.

w vßách chrobáctwo

W vßách chrobáctwo morzy /

Vßō ćiekącym ropa

Vßom ropą ćiekącym / ſok z źiela wyżęty / y z miodem w nie puſczany / leczy.

Tok z nośá

Tok krwie z noſá záwśćiąga / źiele vtłuc z białkiem / y z octem / á z Rożáną wodką.

Wárgom opierzchłym

Wárgi z wiátru oſieczone leczy / wźiąć ßlámowátośći łot / żywice Arábſkiey / w wodce z kwiátu Ptáßey zobie roſpuſczoney / poł łotá / Gęśiego ſmalcu dwá łoty: z tego wßyſtkiego máść vczyniwßy / wárgi opierzchłe pomázowáć.

W gárle rány goi.

W gárle rány z gorączki goi / po poł łyżki názaz biorąc / á w vśćiech trzymáiąc.

Pierśi żeby wielkie nie rosły

Pierśiom białogłowſkim broni śię rozraſtáć / maczáiąc chuſteczki w ßlámowátośći z octem / y z ſokiem Bielunowego liśćia.

Poty záwśćiąga

Potu broni naśienie w wodźie wárzone / w tym śię trzy wieczory przed ſpánim kápiąc.

Wola ná ßyi

Wole poczynáiące ná gárle ſpadzá: wźiąć naśienia Chmielikowego / Bobu odłużánego / naśienia Pokrzywiánego po rowney częśći / á vtłukßy co namieley / rzadką ſmołą záczynić / ná to plaſtrowáć.

gruczoły. Krwawnicom Fiſtułom Kárbunkułom Artetyce

Gruczoły álbo zołzy twárde /
Krwawnice /
Fiſtuły / y
Kárbunkuły tenże plaſtr leczy.
Artetyce /

podágrze

Podágrze /

chirágrze

Chirágrze z goracey máteriey bywa lekárſtwem / wźiąwßy iey z ośminaśćie łotow / mąki Jęczmienney z ośm / to oleykiem Rożánym záczyniwßy / troche octu winnego przylać / y plaſtrowáć.

Wydymánia w ſtolcu.

Wydymániu w ſtolcu / źiele to z korzeniem wárzyć / y tym zádek nágrzewáć / álbo w tym śiedźieć.

Dymienicom.

Dymienicom ſłuży /

Wybićia z ſtáwu.

Stáwom wywinionym / plaſtrowánie pomienione czyniąc. Albo ſámą lipkośćią námázuiąc. Dios.

Przepukłym w pepku. Przymiotom.

Dźiatkom máłym przepukłym w pepku / álbo w moßenkách / toż naśienie z octem plaſtrowáne.

Wßelákim przymiotom ogniſtym.

Roży piekielney.

Roży piekielney rátunkiem bywa námázuiąc / álbo przykłádáiąc.

Gorącą chłodzi wodę.

Gorącą wodę prędko wychładza w nię ſypáne. Tenże

Bebelō w ſtolcu.

Bebele w ſtolcu leczy: wźiąć z ßeść łotow ßlámowátośći Chmielikowey / y przez godźinę cáłą mießáć w ołowiánym możdźerzyku / tłuczkiem ołowiánym / tym námázowáć. Dios.

Wrzodō.

Wrzody złe / ſmrodliwe / ćiáło wyiadáiące / wychędáża y leczy: wźiąwßy tey ßlámowátośći z ßeść łotow / Rożánego oleyku ták wiele / w możdźerzu ołowiánym długo mießáć tłuczkiem ołowiánym.

Ogniu.

Ogień piekielny gáśi śliſkość / Rożány oleiek / po trzy łoty oboygá: ſoku Nocnego ćienia łot ieden / z rożáney máśći dwiemá łotomá vmießáć / y plaſtrem kłáść.

Wilk wrzod.

Wilk wrzod ná goleniách vſkramia. Naśienie w woreczku w ſoku Pśinek / álbo inego źiela chłodzącego moczone / á przykłádáne.

Żywot purguie

Żywot purguie / naśienie w wodźie moczone / mießáne / áż lipkość z śiebie puśći / ktorą przecedźiwßy / przydáć do niey troche oliwy / álbo Fiołkowego ſyropu á pić. Mes.

wchodźi do ſyropow chłodzących

Naśienie wchodźi do ſyropow chłodzących / przećiwko ſrogim gorączkom.

Szkodźi

Smierć przywodźi.

Chłodzeniem zbytnim obráża / iáko y naśienie świeże Koryándrowe. Abig. Arab. A nie obyczáynie vżywáne / śmierći domieſczá przed czáſem.

Teſknośc Smętek Gnuśnośći ciáłá. vſtō żołądkowym żołądek y wętrobe wyiada wnętrznośćiom

Teſknośc y
Smętek przywodźi.
Gnuſność ćiáłá wßytkiego czyni.
Vſtom żołądkowym czyni zámulenie.
Trzewá ſwą oſtrośćią wyiada.
Proch naśienia y źiele / przez vſtá vżywáne / iad y trućiznę w ćiáło puſczá.

Leczy śię.

Przećiwko temu lekárſtwá bywáia dawáne / wino białe ſtáre / z piołynkiem / miod dobry / iáki w Litwie / w Żmudźi / w Ruśi / w Podolu. Tákże ogrodny kopr wárzony trunkiem.

Electarium. Kolerze.

Konfekt z Chmieliká.

W Aptekách bywa czyniony / z ćiáłá wywodzi oſtrą kolerę / y

Tym wßyſtkim chorobom / ktore z niey pochodzą / ſłuży.

Chorym ma bydź ná raz dány / co quinte záważy. Dużßym pułtory / ná czczo z polewką káplunią. Po czym w 4 godziny ieść.

Miárá ábo wagá.

Pśinki ogrodne / Rozdział 87.

Solanum hortenſe.

Nachtſchatten / Sewkraut.

1.

TRóy rodzay Pśinek: Piérwße / których ſtárzy miáſto potráwy vżywáli. Liśćie máiąc ná kßtałt Báſiliykowego / ále wietße / ćiemnieyße y miękße. Ziółko ieſt gáłęziſte. Kwiatków gromádkámi białych / á we śrzodku żółtych / ná kßtałt gwiazdeczek. Jágódki z tych w gronkách zielone / ſoku winnego pełne / wielkośći Jáłowcowych / wewnątrz iąderká drobne / białe / niekiedy zielonáwe / czérwonáwe / podczás czarne / żółtáwe. Tákże iágody gdy źrzeią / bárwy miéwáią odmienne / zielone / żółtáwe / z ćiemná brunatne / ná koniec czarne. Korzeniá białego / gęſto włośienkowátego. Kłącza ná łokieć z wielą odnożek.

2.

Drugie / korzenia włośienkowátego / ćienkiego: z których pręt przymieżßym / z gáłąſkámi miedzy liśćiem wychodzącemi. Liśćia podobnego do żółtego Bielunu / abo wielkim Pśinkom: tylko że te węzße y dłużße. Kwiátu podobnego do piérwßych pśinek / z których iágódki iáko iábłußká żółte / máłe / cudne.

3.

Trzećie / iáko w drzéwko iákie wyraſta / ná trzy łokćie wzwyß: coś podobne drzéwku Brzoſkwiniowemu. Kwiátu do Pśinek ogrodnych podobnego / żółtego. Z tych iágody wielkie okrągłe.

Mieyſce.

Piérwße w ćieniſtych mieyſcách y wilgotnych / przy śćiánách / płotách / párkanách / przy śćieżkách / ná winnicách / w ogrodách / miedzy iárzynámi / zwłaſczá kápuſtą. Máło nie przez cáłe láto kwitnie / w Jeśieni dozrzewa.

Drugie dwie ſą cudzoziemſkie.

Przyrodzenie

Chłodzą y wyſußáią / álbo zátwiérdzáią we wtórym ſtopniu.

Moc y ſkutki.

Roży piekielney. bolączkō ogniſtim

ROży piekielney / y Wrzodom ogniſtym ćiáło rozkłádáiącym / bywa rátunkiem tłukąc / á z ięczmienną mąką przykłádáiąc. Dios.

Albo ſok z liśćia z Bláywáiſem z gleytą / á z Rożánym oleykiem.

Głowie.

Bolenie głowy z gorącey przyczyny: Toż

liście sámo psinkowe tłuc y przykłádáć.

Fistułom

Sok z ziela wyżety / á z chlebem przykłádány / fistuły w oku leczy.

Żołądkow.

Żołądkowi goracemu vżyteczne.

Wrzodow z gußnym

Zaußnice / liście z sola vtárte przykłádáiąc rospadzą.

Spadkom gorącym

Spadki ostre rozgania.

Zápalenie ciemiączká dźiećinnego

Dziatkom máłym strupy ná ćiemiączku z zápaleniem ogniſtym / leczy liśćie z sola vtárte / á przykłádáne. Jeſcze lepiey ſok z liśćia / z oleykiem Rożánym. Dios.

Oczom płynącym

Oczom płynącym y zápalonym / ſok puſzczáć miásto wodki / álbo białku / álbo chusteczkę maczáiąc przykłádáć.

Vßom

W boleiące vßy / ſok puſzczáć. Dios.

Vpławom.

Vpławy czerwone záwśćiąga / wełne w ſoku maczáiąc / á w łono puſzczáiąc. Tenże.

Fistułe w oku

Fistułe v oká goi / ſok z liśćia z kokoßym łáynem żołtogoracym vmießány / á na chusteczce przykłádány. Dios.

Od rozumu odchodzącym

Ktorzy z vpalenia od rozumu odchodzą / bywa rátunkiem: owoc álbo iágody tych pśinek z ichże ſokiem / z oliwą á z octem / ná głowę brzytwą wygoloną przykłádáiąc.

Gárłu

Zápaleniu w gárdle /

Język

Bráiun álbo záplugáwieniu iezyczká / ſok z octem gárgáryzowány / leczy.

Wchodźi do plastrow

Wchodźi do máśći y plastrow / przećiwko wrzodom iádowitym / niegoiącym.

wątrobie

Wątrobie y

Sleziene.

Slezione zátkáną otwiera /

Żołtaczce

Zołta niemoc ſpądza / ſok: álbo ſyrop z ſoku iego / á z cukru.

Jeſcze lepiey dáiąc ſoku z pięć łyżek ná raz / z pułtora quinty Reubarbarum. Plat.

Żołądkow.

Żołądkowi /

Kißkom zá wrzedźiáłym.

Kißkom záwrzedźiáłym / ſok z Jęczmienną wodą trunkiem dawáć. Tež

Wątroby zápaleniu

Wątroby zápalenie wychładza / płáty maczáiąc / á przykłádáiąc. Toż źiele świeżo tłukąc / á przywiiáiąc. Plat. Toż

Podágrze

Podágre goracą vkłáda / tłukąc á przykłádáiąc. Jeſcze lepiey ſok z winnym octem / albo z ágreſtem / ábo z rożánym oleykiem. Plat.

Bolączkom ognistym

Bolączkom ogniſtym ná początku / ſámo źiele tłukąc przykładáć / żeby ſię przymiot nie ßerzył. Plat.

Wodká z Pśinek.

Aqua ſtillaticia.

Z Liśćia y z kłącza bywa palona / ktorey może vżyć w roſpaleniu zbytnim ćiáła z wierzchu y wewnątrz.

Szkodzi.

DLa zbytniego chłodzenia / ktorym wnętrznośći obraża / zrzadká y obyczaynie / (álbo możeli bez tego bydź) ma bydź vżywáne przez vſtá źiele y ſok iego.

Nocny ćień / Pśinki wielkie ſkálne / Rozdźiał 88.

Solanum ſomniferum.

Großmachtſchten / vnd Schlaffberlen.

ZJele to / ieſt chróſtowáte / obfitośćią gáłązek gibkich. Liśćia miąßego / pigwowému podobnego. Kwiátu wielkiego rumiánego. Naśienia w ſtrączkách żółtogoracego. Korzeń rumiány wielki ſkórą przyodźiany.

Mieyſce.

Rády rosną ná ſkáłách od morzá nie odległych.

Przyrodzenie.

Skórá z korzeniá Opiowi ieſt podobna / iáko Gálen w 8. piße / wßákóż nie ták potężna / bo ná koncu

trzećiego ſtopniá chłodźi / á Opium w czwartym. Táż ſkórá wyſuſza ná koncu wtórego ſtopniá.

Moc y Skutki.

Sen przy wodźi.

KTorzy ſypiáć nie mogą / tym czwierć łotá / ſkorki korzenia tego w winie moczac / dáć pić. Dios.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi / naśienie z winem piiac. Tenże.

puchlinie

Puchline moczem wywodźi / tylko dwánaśćie ziarnek naśienia iego / á nie wiecey / trunkiem w winie dáiac. Gdźieby nád dwánaśćie wiecey dał / do ſzalenſtwá y rozumu odſtąpieniaby przywiodło do czáſu krotkiego. Czemu bywa lekárſtwem miodowa ſytá / trunkiem vczyniona: bo te trućizne womitem wywodźi.

Wchodźi do lekarſtwá.

Sok tego wchodźi do lekarſtw / vſypiáiacych.

boleśćiō zębom.

Tákże do vśmierzenia boleśći. Dios.

Zębom boleiacym bywa lekárſtwem / w winie warząc / y ćiepło trzymáiac. Tenże.

Wzroku.

Ciemnemu y ſłábemu wzroku / ſok z korzeniá z miodem po troſze w nie puſczány / lekárſtwem bywa. Tenże.

Węże vmarza.

Ták to źiele ieſt wężom przećiwne / iż korzeń iego do węzá przyłożywſzy / vſypia go / y w tym ſpániu zámarza.

vſczkniony m od węzá.

Przeto w oliwie roſtárty / vſczknionym od nich / bywa lekárſtwem oſobliwym / ráne námázuiac.

Pśinki ogrodne wyſokie / Rozdźiał 89.

Solanum maius, Belladona
Dolſen nacht ſchatten.

TEſſakiem zowiemy / Włoſzy Belladona. Są liśćia do pierwſzych podobnego / wietſzego. Kłacza dwu / podczas y czworłokietnego / gáłeźiſtego. kwiátu długiego / iáko dzwoneczki tákie czérwonáwe: we wnatrz ſerduſzká ćienkie / iáko włóſki / z ktorych potym iágodki po iedney ſzypulce: á te łupinką krotką od ſtopki pokrywáią ſie / które gdy dozrzeią / bywáią czarne / gládkie / lſnące / wielkośći iágody winney. Soku pełne brunatnego. Naśienia drobnego. Smáku przykrego. Korzeń miąſzſzy białáwy / y ſoku pełny.

Mieyſce

W leśiech y ná ſkałách wyſokich roście / y w ogrodách.

Przyrodzenie.

W trzecim ſtopniu chłodźi / á we wtórym wyſuſza.

Moc y Skutki.

TEy mocy ieſt / ktorych nocny ćień. Dios.

Oczom.

Oczom otokiem álbo ropą ćiekacym / zápalonym. Liśćie tego źiela tłuc / á przykłádáć ná nie.

powiekō

Powiekom tákże zápalonym. Dios.

Mozgu.

Mozgu zápalenie gáśi / z ktorego ſzaleńſtwo bywa / liśćiem świeżym vtłuczonym okłádáć. álbo w ſoku chuſty maczáiac / iedno nie zbytnie długo trzymáć.

Sok.

Sok z źiela álbo z iágod / tychże ſkutkow ieſt.

Aqua.

Wodká.

WOdká z liśćia weſpoł z iágodámi bywa palona / ktora ieſt tychże ſkutkow. Tá W roſpaleniu wnetrznośći / wielki rátu-

nek

nek czyni/ dáiąc ie ze dwie/ álbo ze trzy łyżki pić/ ieno dáley nic. Dios.

Szkodzi.

Szálenstwo czyni. GDźieby kto śeść tych iągod ziadł/ w szálenstwo wielkie przydźie. A gdźieby wiecey/ tedy w spik co Láćinnicy Letargum zowią/ á zátym śmierći domieścza. Dios. Jednák temu iádu iest lekárstwem miodowa sytá obficiey vżywána/ żeby womity tá trućizná nazad poszłá/ kilkákroć powtarzáiąc.

Száley wielki/ Rozdźiał 90.

Solanum furiosum, solanum manicum.

Dollkraut.

MA liśćie podobne biáłey Gorczyce/ ieno wietsze. Rózg ná cztery łokćie wzwyż/ dźieśieć/ álbo dwánaśćie z korzenia puscza. Ná wierzchu głowká iáko oliwká iezowáta/ iáko ná Buku/ wietsza y szersza. Kwiátu czarnego/ z którego iągodki gronkámi okrągłe/ czárne/ po iedenaśćie ábo dwánaśćie pecek w káżdey/ podobne bluscżowym/ miekkie iáko winne. Korzeń miąższy/ biały/ wewnątrz czczy/ ná łokieć wzdłuż. Fuchs.

Mieysce.

Rośćie ná górách wiátry przewiewáiących/ y ná skałách nie dáleko od morzá odiegłych. Fuch.

Przyrodzenie

Tegóż przyrodzenia/ którego nocny ćień/ iedno ostrzeyszego y potężnieyszego.

Moc y Skutki.

Przez sen rozmáitych rzeczy widzenia czyni y wdźiecznych. CZwierć łotá korzenia iego/ z winem pić dawszy/ wdźieczne widzenie nocne rozmáitych rzeczy/ ále prożnych czyni. Jeśli puł łotá tego kto wypiie/ do trzećiego dniá od rozumu odstąpi. Jeśli łot cáły/ śmierći domieścza.

Szkodźi.

Śmierći domieścza. ALe przećiwko temu/ pewne lekárstwo: Miodowey syty co nawiecey pić/ żeby sie womitem iad wywiodł. Dios.

Strzali iad/ Nocny ćień 3. Rozdźiał 91.

Doryonium.

STrzali iad/ który y trzeći Nocny ćień: źiele iest krzewiste y chróśćiáte. Liśćiem oliwnego drzewá/ iáko Krátenas świádczy/ iedno mnieysze/ mocnieysze/ y zbytnie chropowáte. Kwiátu białego/ ná wierzchu strączki gesto/ miąższe/ oble/ iáko v ćiećiórki: w którym káżdym po pięći abo sześći ziarnek drobnych/ iáko ptászá wyká/ gładkich/ twárdych/ á pstrych. Korzen ná pálec wzmiąż/ á ná łokieć wzdłuż.

Mieysce.

Ná

Ná skáłách przy morzu rádo rośćie.

Przyrodzenie.

Jest przyrodzenia/ iáko Galenus w 6. pisze zimnego/ iáko y mák/ abo y Pokrzyk.

Moc y Skutki.

Sen przywodźi. Spánie przywodźi/ bárzo máło biorąc go ná raz.

Szkodźi

Smierći prędkiey domieszcza. Smierći prędkiey domieszcza / gdźieby kto nasienia/ álbo korzenia iego obfićiey vżywał.

Rozsądek.

Strzali iad rzeczone to źiele/ iż strzały/ y ine woienne oręże sokiem iego nápuszczano. Nocnym ćieniem trzećim/ iż sen przywodźi.

Miechunki/ Zoráwiny/ Gárliczki/ Rozdźiał 92.

Solanum veſicarium, Alkekengi, Veſicaria, Alicacabum.

Judenkirschen.

Rozmáite nazwiská ma: zowią go Miechunkámi/ Gárliczki/ Pechyrzycą/ Zorawinámi/ Psimi wiśniámi. Ma liśćie podobne psinkowym/ iedno szérsze/ ostrsze/ iáśnieysze: Kłącza gibkiego: á gdy podrośćie/ po źiemi się roskłáda. Kwiát biały/ z którego pechérzyczki ośmgránowite pochodzą/ po wiérzchu stryfiáte/ wielkośći orzechá włoskiego: we wnątrz iágodá rumiána/ iáko wiśniá/ pełna winnego soku: okrągłe/ gládkie/ lśnące. Smáku przykrego y gorzkiego/ máiąc w sobie iąderek drobnych pełno. Korzeń podobny psinkom więkkim.

Mieysce

Rośćie w ćienistych mieyscách/ błotnych/ przy płoćiech y párkánách/ w ogrodách y ná winnicách.

Przyrodzenie.

Tegóż iest przyrodzenia/ którego liśćie psinek ogrodnych/ iáko Gálen w 8. świádczy: Zimnego y zátwiérdzáiącego we wtórym stopniu. Jágody máią moc nieco potężniéy wywodzenia: przeto wchodzą do lékarstw/ ku wychędożeniu wątroby/ nérek y pechérzá.

Moc y skutki.

Tych skutkow są/ ktorych psinki/ iedno że ich do iedzenia nie vżywáią. Dios.

Mocz wywodźi. Mocz zátrzymány wywodźi trunkiem. Osm álbo dźiewięć tych wisżni w winie rozetrzeć/ y pić.

Zołtáczce. Zołtą niemoc spądza/ naśienie kilká dni porządnie piiąc w wodźie wárzone.

Moczu. Moczu gorącość vsmierza/ z tych iágod sok z mlekiem máku białego/ álbo z nasienia Málunowego/ álbo z ogorczánego: álbo z kászą ięczmienną. Piasek y

Kopę wywodzi z pęcherza. Kopę z zawrzedziáłości/ ták pęcherzá/ iáko nerek/ ośm álbo dziewięć iágod tych w winie rozetrzeć/ przecedzić y pić/ wywodzi.

Wrzodu. Wrzod kárbunkul w oczách poczynáiący sie sádzić/ iágody w moszcie dobrze rozściera ć y przykłádáć.

Wino z Gárliczek.

Vinum Alkekengium. Bywa część winá tłoczenia tych wiśni psich/ ile sie podoba/ y z winnemi iágodámi wespoł wytłaczáią/ y do potrzeb lekárskich chowáią. To trunkiem vżywáne/

Kámień. Kámień piaszczysty żenie z nerek y z pęcherzá/ y wychedaża ie.

Korzeń wężo trucizną. Korzeń Pęcherzyce/ iest trucizna wielka/ wężom/ iáko y korzeń psinek wielkich skálnych. tákże wszytkim iádowitym bestyom. Bo by sie tylko nim wężá tknał/ záraz strętwieie y zdechnie. Pli. Przeto

Obrázonym od gádziny. Vściknionym od tákowych iádowitych bestiy/ vtárszy go z oliwą/ ná ránę przykłádáć dobrze.

Sercá skryćie.

Halicacabum repens, Vesicaria repens, Cardiaca repens.

Balsama pffelkraut/ Frembd Balsam opffelkraut/ Hertzsamen.

To ziele iest Miechunkow rodzay wtory. Ce po ziemi leża: Listu długiego wykrawánego. Kwiátu ná długich stopkách białego. Z tego potym pęchérzyki pochodza zielone/ okragłe/ po sześci stryff z wierzchu wzdłuż máiąc: wewnatrz przegrodki trzy/ ściennych błonek máią/ w nich po iágodzie czarney/ w śrzodku ktorych naśienie białe/ kształt sercá máiące. Korzeń miąszszy/ od ktorego wiele drobnych odnożek pochodzi.

Mieysce.

W tych stronách w ogrodźiech páńskich bywa flancowáne/ dla chłodnikow. Abowiem sie pnie y chwyta inych drzéw/ iáko przestęp.

Moc y Skutki.

Stolce czyni y flágmiste wilgotności z kiszek wywodzi. Dod.

Glisty z ćiáłá wypędza. Dodo.

Kiszki wychedaża. Dod.

Chca niektorzy tego ziela nasienie do wszelákich serdecznych doległiwości być vżyteczne/ biorac to domniemánie z kształtu/ ktory ma do sercá ludzkiego.

Sok.

Succus extractus. Z Obu ziol/ ták z Miechunkow/ iáko z Sercá skrycia y z Psinek sok może być wyciagniony/ y w cieniu wysuszony/ á do potrzeb chowány. Dios.

Rozsadek

TO ziele nie tylko w Polszcze/ ále y w inszych kráinách rzadkie/ bo iest cudzoziemskie. Od nas miánowáne/ Sercá skryciem/ że nasienie w iágodách zámknione: kształt ma sercá ludzkiego.

Pokrzyk/ Rozdział 93.

Dwoiáki: Sámicá liścia węższego/ ciemnieyszego/ niżli Łocygá/

y zy-

Mandragoras.

Alraun.

Mandragoras niger, ſeu fœmina.

y żylowatßego / po ziemi ſie roſkłádáiąc: zapáchu ſmrodliwego: bez kłącza: miedzy liściem kwiatki ná ßypułkach ćienkich białe. Z tych iágody podobne do Járzebiny / bláde / pachniące. W tych pecki iáko w grußkách.

Korzeń.

Korzeń miąßy / wielki / ná dwoie ábo troie od śrzodku rozdźielony y ſpleciony: zwierzchu czarny / á we wnątrz biały. ná ktorym ſkórá miąßa.

Mandragoras albus, ſeu mas.

Sámiec. Liśćia ßerßego / dłużßego / białáwego / álbo bladego / gladkiego / ćwiklánego. Jagód we dwóynaſob wietßych nizli v ſámice / żoltawych / zapachu z nieiáką przykrośćią wdźięcznego: których páſterze vżywáiąc / przychodzą do ſpánia.

Korzeń.

Korzeń podobny pierwßemu / ále wietßy / grubßy y bielßy: tákże bez kłącza. Zapách ich przykry. Skórki z korzenia máią przodek: wtóre mieyſce iágody: trzećie / liśćie. Plat.

Mieyſce y Czás zbieránia.

W ćieniſtych leśiech obá rosną y w ogrodach bywáią ſlancowane. Samica naobficiey w Apuliey ná górze Garganies: Sámiec na górach leśnych á ćieniſtych. W Sierpniu iágody dozrzéwáią / y máią byc zbierane: tákże korzeń.

Przyrodzenie

Galen w 7. piße / Pokrzyk byc w trzećim ſtopniu chłodzący. Ma też nieco ćiepla y wilgotnośći / zwłaſzcza iagody. Jednak wiecey wilgotnośći. Skora z korzenia ieſt napoteżnieyßych ſkutkow / chłodźi y wyſußa. Drżen nie tak potężny ieſt. Owa ieſt ztwierdzaiącey mocy y obmartwiaiącéy.

Moc y Skutki.

Succus ex corticibus.

SOk z ſkorek korzenia bywa wyżymány tłukący praſuiąc / á ná ſłoncu w gliniánym naczyniu polewánym ſußony / y chowány.

Succus x pomis Mandragorę.

Sok z iágod Pokrzykowych tákże bywa wygnieciony / dáleko przykrzeyßy od pierwßego.

Skórki

Cortex.

SKórki z korzenia / ná nić wśćiebione ſußą / y do potrzeb chowáią.

Nocnicę

Nocnice odpadzą / tych ſkorek ze dwá łoty w winie wárząc / áż tylko trzećia część zoſtánie winá: przecedźić / y dáć ſie temu podſtáć. potym z fuſu zlawßy / po trzy / álbo po cztery łyßki ná noc pić dawáć.

Dla bolu vrzynáiącym członki / palącym nieczućie.

Ktorym ſpalone od ogniá piekielnego członki / álbo odźiebione / bez boleśći oderznąć: Tákże

Ktorym przepaláć żelázem ogniſtym ćiáło.

Przepukliny rzezącym.

Albo przepukline rzezáć: Tym ſuchy z wárzonego korzenia po trzy / á nawiecey po cztery łyßki dawáć / żeby boleśći nieczuli. Dios.

Flágmie z kolera ſpaloney.

Flágme z kolera ſpaloną / álbo z melánkolią / ktorym potrzebá womitem wywieść / tym Pokrzykowego ſoku z pitym miodem ták wiele / coby trzećią część quinty záważył dáć: gdźieby wiecey / śmierći domieſzą.

Bolom.

Bole wßelákie vkłáda /

Oczym

Do ocznych lekarſtw ſok wchodźi / zwłaſczá

ſczą boleśći vśmierzyć. Dios.

(Odmiekcza żywot) Zywot purguie/ czopkiem go vżywáiąc. Tenże.

(Płodu) Płod martwy wywodzi.

(Spániu) Czopkiem wpráwiony/ ſen przywodźi. Tenże.

(Kość ſłoniowa zmiekczy) Kość Słoniowa ták zmiekczy/ że ią krá= iáć może/ wárząc ią przez ſześć godźin z po= krzykowym korzeniem.

(Wrzodō ogniſtym) Bolączkom z przymiotem ogniſtym. Li= ście Pokrzykowe vwierćiáne w nowey dunicy/ z mąką ięczmienną przykłádáć.

(Gruczo= łom) Gruczoły twárdo zebráne odmiekcza y roſpądza.

(bolączkō) Bolączki otwiera y goi.

(zauśnicō) Zauśnice roſpądza.

(Podágrze) Podágrycznym bolom korzeń z octem á z mąką ięczmienną pląſtruiąc bywa rátun= kiem.

(Bliznam) Blizny bez iątrzenia ściera/ lekko nim po= ćieráiąc przez pięć álbo ſześć dni porządkiem. Tenże.

(Liśćie iá= ko záchowáć) A iż Pokrzykowe liśćie rychło gniie/ tedy dla przechowánia ſolą go. Tenże.

(VſczkniO= nym od wężow) Vſczknionym od gádźiny/ korzeń z oliwą álbo z miodem ná rány przykłádáć dobrze. Tenże.

(Roży pie= kielney) Roża piekielną leczy/ koryeń z octem plą= ſtrowány.

(Artetyce) Artetyce z gorącey máteriey/ korzeń z mą= ką ięczmienną pląſtruią. Dios.

(Spániu) Jágody zapáchem ſen przywodzą. tenże. Toż vżywáne czynią.

(Vpłáwō.) Vpłáwy białogłowſkie záwśćiągáią/ iąderká z żywą śiárką vtarte/ á węzełkiem wpráwione.

(Mozgu wyſchłe= mu) W gorączkách/ w ktorych mozg wyſycha/ proch z ſkorek korzenia Pokrzykowego/ z biał= ki á z mlekiem białogłowſkim zmieſzáć/ y tym pulſy/ y ſkronie pomázowáć.

(Wrzodō głebokim) Rány wrzodliwe/ głębokie/ goi świeże li= śćie.

(Tkwiąc= cym rze= czō w ćie= le) Tkwiące rzeczy w ćiele/ iáko żeleścá/ po= ſtrzały/ ſkłá/ ćiernie/ wyćiąga/ liśćie z mąką Jęczmienną á z wodą vmieſzawſzy/ przykłá= dáć.

(Jágody iáko zá= chowáć) Jágody Pokrzykowe ná ſłońcu ſuſzą/ y chowáią. A

(Korzeń iáko cho= wáć) Korzeń w tálarki pokráiawſzy/ w winie chowáią do potrzeb przerzeczonych/ álbo ráde= niey ná nićiách nád moſztem wieſzáią/ po= tym w dymie ſuſzą y chowáią.

Miazgá biała z korzenia.

(Sok biá= ły z korze= nia) Bywa miazgá z korzenia biała iáko mle= ko/ pokłowſzy y dźiury w nim powierćia= wſzy/ w naczynie podſtáwione zbieráią. Ale dáleko vżytecznieyſzy ieſt ſok z ſkorek korzenia iego/ álbo z iágod/ tákże y z liśćia.

Sok z iágod. Tákże

Z korzenia naprzod vtłuczonego/ á po= tym w czerwonym winie wárzonego/ áżby tylko trzećia część zoſtáłá winá: trzebá ná ſłońcu wyſuſzyć do potrzeb.

(Wiele go dáć.) Soku z iágod/ álbo z liśćia/ pułtorá ło= tá dáią pić/ obráżonym od beſtiy iádowi= tych. Plin.

Pod táż miárą ktorym członki odrzynáć/ álbo przepaláć máią. Plin. Ale dla ſnu do= ſyć ſámych iágod woniáć.

(Purguie melanko= lią.) Może też ſoku z iágod/ álbo z ſkorek korze= nia miáſto Ciemierzyce czarney/ trzećia częśc quinty z miodem pitym dawáć do purgowá= nia melánkoliey z flágmą.

(Artetyce.) Artetyce/ korzeń świeży z Ptáſzym ogur= kiem vtłuc/ y przykłádáć. Toż liśćie z mąką Jęczmienną pląſtruiąc czyni. Pli.

(Głowie) Głowy bolenie vśmierza liśćie vtárte świe= że/ przykłádáiąc go ná czoło y ſkronie. Plat.

Wino z Pokrzykiem.

(Vinum Mandra= goræ) Czynią wino z ſkorkámi korzenia Pokrzy= kowego: Biorąc moſztu gárncy piętna= śćie/ á trzy funty ſkorek z gruba przetłuczonych. Tego kwaterkę pić dáią tym ktorych rzezáć/ álbo przepaláć máią: bo ták w głębokie ſpá= nie przychodzą/ że boleśći żadney nieczuią. Dios.

(Bolu czu= łość odey= muie)

(Roży pie= kielney) Roża piekielną ſpądza/ wźiąć Rozchodni= ku/ liśćia Swiniey wſzy vtartego/ korzenia Pokrzykowego vſuſzonego. To vtłuc/ á z wi= nem/ z octem nápoły záczynić/ y pląſtrowáć.

Oleiek Pokrzykowy.

(Oleum Mandra= goræ) Jágody tłuką/ y przez czás długi w oliwie moczą/ potym trochę przywárzywſzy/ przecedzáią/ y chowáią do potrzeb.

(Głowie) Boleśći w głowie vkłáda.

(Spániu) Spánie przywodźi/ czoło/ ſkronie/ y pod noſem nim mażąc.

(gorączce) Gorączki wychładza/ pulſy/ tákże ſkronie nim náćieráiąc. Plat.

(bolączkō ogniſtym) Bolączkom ogniſtym/ ná początku bywa rátunkiem námázuiąc.

(Ciekącz= kom) Ciekączki koleryczne záwśćiąga/ żywot y paćierz nim námázuiąc/ y do kliſter przyle= wáiąc. Tenże.

Szkodźi.

(Głowie) Zápách/ ćiężkość głowy czyni. Tenże.

(Płodu) Płod z żywotá też żywy wyrzuca.

(Mowie) Jágody zapáchem tylko ſwym/ abo y v= żywánim/ nieme niektore czynią.

(Zdrowiu) A zbytnie ich vżywáiąc/ śmierći domieſczą.

(Hiſtorya.) Riſis piſze/ że białagłowá ziádłá pięć iá= god Pokrzykowych/ záczym przyſzła w záwrot głowy/ tákże wemdłość ſerdeczną/ y w czerwieniałość ćiáłá iáko ſzárłat: Záczym z trafunku nápadſzy ieden/ ták długo lał iey ná głowę śniegową wodę/ áż tu ſobie przyſzłá.

Mandragoras Morion.

Trzeci Pokrzyk Dyoszkoridow.

POkázuią niektórzy inny Pokrzyk / który Grekowie Morion, my Száleiem nazwáć możemy. Liściem podobny samcowi / iedno mnieysze / białe / záraz z korzenia pochodzące. Który tákże biały / wzdłuż ná dłoń / wzmiesz ná pálec wielki: biały / miekki.

Mieysce.

Przy iáskiniách rośćie w ćienistych mieyscách.

Przyrodzenie.

Tegoż co y pierwsze iest przyrodzenia / chłodzącego.

Moc y skutki.

Szalone czyni. GDźieby go czwierć łotá komu zádano / temu ták rozum záwichrzy / że sie ostánie iáko błazen. Dios.

Czyni spiące. W iákiey postáci ten / ktory go przyiał / będźie / w tákowey zásnie snem twárdym / przez godzin cztery álbo pieć. Dios.

Czułość odeymuie. Vżywáią go Cyrulicy / gdy komu członek niepotrzebny od ćiáłá odćináć / álbo przypuszkie rzezáć / álbo przepaláć máią. Bo chorego w spánie głębokie przywodźi / że chocia go rzeżą álbo palą / nie czuie.

Jády lecży. Niektorzy chcą korzenie tegoż ziela / z wielkim száleiem w trunku dáiąc / być známienitym lekárstwem truciznam y iádom. Dios.

Rozsądek ábo Przestrogá.

JEst mniemánie / á głupie / miedzy ludźmi / iákoby Pokrzykowe korzenie miáło rość / ná kształt człowieczy. Sámiec mężczyzny / á sámicá białeygłowy. A sa ták w tym od mátáczow y szálbierzow vtwierdzeni / że sie od tego nie dádzą odwieść: dosyć drogo te pokrzyki ná czáry y gusłá / ktore im z tymże przedáią / płacąc. A niechca prawdźie wierzyć / że to nie pokrzykowe korzenie / ále Przestępowe / álbo Mieczykowe / álbo wodney trzćiny / álbo Kosatcowe. Wyrzynáią postáć oboiey płći człowieczey / ći mátchierze y oszukáiące ludźi. A gdźie włosy mieć chca / tám ziarko prosiáne / álbo ieczmienne kłádą / y do ziemie znowu / álbo w piasek / przez dni dwádźieśćiá / zákopuią. Potym záś wykopawszy obrzezáią y formuią postáć człowiecza. Włosy ná głowie / ná brodźie y w łonie / nożykiem ostrym formuiąc. A vdáią to ludźiom prostym / powiádáiąc z iáką trudnośćią y niebespieczeństwem te pokrzyki wykopuią. Ná iákich mieyscách / y z czego rosna: to iest / pod szubienicámi / gdźie z moczu tych ktore wiszą / rosną. Do tego / iáko do psá czarnego / y do kurá czarnego / ten korzeń przywiązawszy / sobie pierwey vszy woskiem zátkawszy / żeby głosu tego Pokrzyku nie słyszeli / wyrywáią. Który krzyk kiedyby słyszeli / zárazby pomárli / iákoż iednák pies y kur ná on krzyk iego / zdycháią. Te y inne báśni o tym pokrzyku tych mátáczy y oszustow bywáią / ktore sa wźiete z Jozefá Zydowiná z ksiąg 7. z Rozdźiału 25. o zburzeniu Jerozolimskim / od Báárás ták rzeczonego źiela / álbo korzenia / do Pokrzyku. Ztąd te báśni szálbierze biora / y pokrzykowi przyszywáią / przypisuiąc mu dźiwne sztuki około płodu / o wielkim szczęśćiu y fortunnym powodzeniu: y wiele innych płotek y szálbierstw. Co ludźie lekomyślni wierząc / bárzo drogo to od nich kupuią / z szkodą y z grzechem wielkim. Przeto zábiegáiąc tákowemu oszukániu y szálbierstwu tych ludźi / rozumiałem przestrzedz prostaki / żeby sie mátáczom zwodźić nie dáli / koszt wążąc nie potrzebny: á w szkodę y w grzech nie przychodźili.

Szálbierstwo.

Báárás.

Wile iágody / Rozdźiał 94.

JAgody wile iest źiele / liśćie maiąc Surmiego kwiátu / ostrokosmate / y záłomibrzeżyste iáko v Rzepiá: o iedney rózdze ná pultory piedźi wzwyż / obłey / rumienáwey / kosmátey. Kwiátu białego / rumiánego / ná kształt gwiazdy. Z tego owoc wielkośći ogórká / rumiány y źielony z ćienka łupinką. Soku pełny: mieśiwośći białey / w ktorey źiarnek pełno / pieprzu strączystemu podobnych. Korzeń dzbany / rozpierzchły.

Mieysce.

Melongena, Mala insana.

Melanzan/ Dolapffel.

Mieysce.

Rośćie w ogrodách śiane/ ábo w naczyniu do okná : w Egypćie ná polách piaſczyſtych dobrowolnie/ wietße wecżwórnaſób niż w w Europie. Belunen.

Przyrodzenie

Jeſt źimne y wilgotne we wtorym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Egypcyánom / owoc ieſt w poſpolitym ożywániu/ w popiele pieczony/ álbo wárzony/ álbo w oliwie ſmáżony. — Potráwá Egypczyków.

Włoßy w oliwie ſmażą/ przydawßy troche ſoli y pieprzu/ rozumieiąc ſie być zatym lurnieyßemi. Snadź przeto/ że wietrznośći w ćiele czynią. — Pobudzá

Szkodźi

Częſte vżywánie tych iágod wilych/ wietßą ſzkodę w ćiele czyni/ niż vżytek. — Nie ztráwne.

Do ſtrawienia żołądkowi ſą trudne.

Wilgotnśći złe czynią. iako — Wilgotnośći.

Koleryczne y Melánkoliczne. Záczym — Kolerze.

Tredowátość ſłoniowa. — Tredowátośći.

Watroby y

Slezćiony. Tákże wnetrznośći wßyſtkich zámulenie y zátkánie bywa. — wątrobie slezćinie

Wrzody złe/ ktore Káncer zowią/ mnoży. — Káncer.

Smetne ludźie czyni. — Smetne

Bolenie głowy wznieciáią. — Głowie.

Zimnice z gorączkámi długo trwáiące wznieciáią. — Febry.

Cere ßpecą. — Cere źle.

Ci co ich vżywáią / wiluią. — Szaleńſtwo czyni.

Rozſądek.

Wpodźiwieniu ieſt / iż Awerroes w piątych kśięgách / záleca te Jágody wile/ do vżywánia / obyczáiem ſwym przyprawione/ poniewaź ták wiele złego w ćiele czynią/ iáko ſie wyßey opiſáło.

Jábłko miłośći/ álbo Złote/ Rozdział 95.

Ziele to ieſt krzewiſte/ á nie drzewko. Rózgi máiąc oble/ dwu/ podczás trzy łokietne / geſte / ſoku pełne/ ſnádnie vpadáiące. Liśćia pełno/ Rzepikowi podobnego/ wykrawáne/ pod ktorym ſą żołte kwiatki. Z tych owoc okrągły / brozdy máiący / iáko Málony : wielkośći iáblká / śiádły : ktory naprzód pokázuie ſie źielonym / potym czerwoną bárwę / podczás żołtą bierze / od ktorych nazwiſká doſtał. W owocu / mieśiwość wilgotna bárzo / iáko ſok geſty / ktora wiele ſie naśienia okrywa. Zapáchu ieſt przykrego/ koſmáte. Korzenia rozpierzchlego. Dod.

Mieysce

W ogrodách bywa ſláncowáne/ y tegóż roku owoc czyni.

Aureum malum, & Pomum amoris.

Przyrodzenie

Chłodzi iáko Wile iágody. Iednák nie ták iáko Pokrzyk.

Moc y Skutki.

Po vżywania przychodzi niektorym.

Vżywáia niektorzy tego owocu/ iáko Wilych iágod / z Pieprzem / z sola / w oliwie smáżac. Ale tákże wilgotności w ciele złe czynia/ iáko y one. Dodon.

Rozsądek.

TO ziele kráiom nászym nie iest pospolite / tylko Włoskiey ziemi : y to z Syriey przewiezione.

Rozumieia go być niektorzy Glaucium, to iest / Błáskáwcem / ále nie przystoynie. Bárzo podobnych iest skutkow z Wilymi iágodámi / chocia ksztaltem z káżdey miáry so rozne.

Iábłuszká Murzynskie/ Rozdział 96.

W Ogrodách pánskich znáyduia sie Iabłuszká nie wielkie / abo rádniey Iágody. Tych klacze chróstowáte ná łokieć dzielac sie na dwie ábo trzy gáłazki. Liścia szérokiego / iásno zielonego / wykrawánego / Topolowego / zwłaszcza odspodnie / spiczáste. Klacze zrzadka ma krótkie ośći / iáko ná ostrężynie. Kwiatków białych / z sześci listeczków / we śrzodku paczek żółty. Owoc okragły / stryfiasty / mnieyszy niż Iábłko miłośći / y twárdszy / rumiány : gdy dożrzeie / máiac kufliczek ná wierzchu / iáśnieyszey rumiánośći / niżli sámo. Pozno dożrzewa / iednák tegoż roku / którego bywa śiane.

Poma Æthiopica, Mala Æthiopica.

Mieysce

Murzynska ziemiá : zkad do Hiszpánskich ogrodów : Ztámtad do Niderlándskich przywoża go.

Przyrodzenie

Chłodzi / á ile owoc: iednák nie ták bárzo / iáko Jabłko miłośći.

Moc y Skutki.

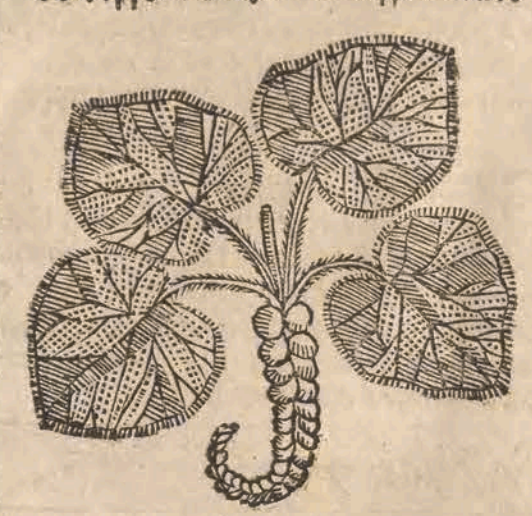
Owoc przychodźi do vżywánia stołowe- go / w oliwie álbo w máśle smáżony / z solą á z pieprzem przygotowány. Do vżywánia są przystoynieysze / niżli złote: bo dłużey mogą być záchowáne. Wszákoż y te nie wiele pokármu dáią.

Przychodźi do stołowego vżywánia.

Omieg / Rozdział 97.

Aconitum pardalianches.

Wolffswurtz / Wolffskraut.

Omiegu rodzáiow ośm: Dyoskorydes tylko dwa opisuie. Jeden / Jadem y trućizną Lewartową miánuie / że Pardy y Lewarty truie. Drugi Pśim ábo wilczym / bo psy y wilki morzy. Pierwszy liśćie ma świniakowe / álbo ptászego ogorká / iedno mnieysze á kosmáte / ktorego nad czteri nie mie- wa dáley: ná piądź wzwysz. kwiát iáko v Bylice żołtey / ále mnieyszy. Korzeń biały / á iáko Alábástrowy lsnący / ná pálec wzmiasz / ku koncu spicząsto zákrzywiony / do Niedźwiadkowego ogoná podobny.

1.

Drugi Omieg / ábo Jad Lewartowy Pliniuszow / Niedźwiadkiem drudzy zowią. Ten do pierwszego listem podobny / iedno okrągleyszy y mieszeyszy á kosmáty. Korzeń tákże paćiorkowáty / ále odnożysty / iákoby z obu stron po iedney rece máiąc: biały / lsnący. Ná koncu kształt ma Niedźwiadkowego ogoná / iedno nie zákrzywiony. Rozgą y kwiátem pierwszemu podobny.

2. Aconitũ pardaliãches, Pli. Aconitũ cynoctonon.

Trzeći Omieg / ktory Niedźwiadkiem / Páiecznikiem / ábo korzeniem páiecznym miánuią / ábo Omiegiem Theofrástowym: listem podobny świniakowi. Korzeń ná kształt zupełnego Niedźwiadká: odnożki członkowáte / iáko trawá / y ták sie też roskorzenia / biorąc ná sie kształt innych Niedźwiadkow / z ktorych tákże sośiki y liśćie wyrastáią: przetem y kwiátem nic od inych rożny.

3. Aconitũ pardaliãches, Teophrast. Lycoctonũ Lupa ria.

Czwarty Niedźwiadkiem mnieyszym zowią / podobny do pierwszych. Korzonkow krzewistych ćienkich / rozpierzchłych / gęstych / guzowátych: máiąc tákże kształt niedźwiadczy: odnożki ćienkie / iákoby węzły od Niedźwiadká pochodzące / białe. Smáku słodkiego.

4. Aconitũ Pardalianches minus.

Mieysce.

Rosną ná wierzchách gor y skał do przystępu trudnych. Rosną ná Pokućiu / ná grunćiech pana Kuropatwy / gdźie z Mnichem złym y dobrym / przez mie były kopáne. Náyduią sie podczas y ná rownych mieyscách. Mieysca ćieniste miłuią.

Przyrodzenie

Są pomiárkowáne ze cztérech żywiołów: co ſie z ſłodkości korzenia ich znáczy: zwłaſczá zeſchłe korzenie. Záś świeży ſoku pełny/ nie ieſt bez chłodzenia znákomitſzego/ Galen w 6. kśięgach: Omiegi máią moc gnoienia/ wyiadánia y zábiiánia. Przeto w iedzeniu y w piciu ſą pełne iádu y trucizny. Jednák do gnoienia/ rąk/ nóg/ y zádku/ gdźieby tego potrzebá/ ſą vżyteczne/ ile korzenie ich.

Moc y ſkutki.

W oczách bol vkłáda

Korzeń wchodźi do lekárſtw dla vłżenia ſrogiego bolenia oczu.

Obrázonym od niedźwiadká niedźwiadki obmártwia/ á ćiemierzicá ożywia

Vſczknionym od Niedźwiadká/ przykłádáiąc go ná ráne/ leczy. W tymże dáią go z ćiepłym winem pić. Theofráſt. Plin.

Korzeń Omiegu pierwſzego/ Niedźwiadki dotknieniem obmartwia/ ktore záś korzeń ćiemierzyce czarney dotknieniem ożywia.

Szkodźi

Ryſie/ Wilki/ Pſy/ Liſy/ Koty/ Lewarty/ Swinie/ — Truie y morzy/ w mieśie zádány. A iáko Theofráſt piſze/ Bydło wſzelákie czwornogie/ gdźieby liſt tylko/ álbo korzeń był włożony w ſkryty członek przyrodzony álbo w pochwá.

Truie

Czwornogim ieſt iádem

Toż wſzytkim beſtiom ktore ſie ślepo rodzą/ bywa śmiertelnym iádem.

Tákże ślepo ſie rodzącym.

Ludźiom ieſt y iádem y lekárſtwem przećiwko inney trućiznie. Bo Omieg choćia ſroga trućizná/ wſzákoż gdźieby kto záchwyćił inney/ miáſto lekárſtwá przećiwko niey Omiegu może dáć/ bo iedná druga przemaga/ á potym zniſczeiąc obiedwie/ do pierwſzego zdrowia człowiek przychodźi.

Ludźiom bywa trućizną y lekárſtwem

Toż o inych Omiegách rozumieć mamy.

Rozſądek.

Szkodliwie ſie myłą ktorzy to źiele (co my Omiegiem czwartym miánuiemy) Serdecznikiem/ co Łácinnicy Doronicum zowią orientale, rozumieią/ y do lekárſtw miáſto Serdecznику biorą/ y przez vſtá dáią. Gdźieby ſámi Lekárze/ y z nimi Aptekárze/ táková potráwą nákarmienia.

Wilcza kniec/ Rozdźiał 98.

Pſeudoaconitum pardalianches, Thora, Taura, Tura Valenſium.

Thora.

Wilczey Knieći pięćioráki rodzay; rożne mieyſcy. Poſpolita ktorą zowią Wáldeńſką/ dwoiá/ ſámiec y ſamicá. Potym ine tym pierwſzym podobne/ okrom ktorą Apulia ma/ o téy ná końcu Rozdźiału.

Limeum bifolium

To źiele niewielkiego ieſt wzroſtu/ iedne róſczke máiąc ná piądź/ nák ktoréy naprzod ieden liſt/ potym drugi/ twárdy/ okrągły/ gládki/ żyłowáty/ blado żołty/ około kráiow ząbkowáty. W wierzchu rózgi kwiát żołtáwy/ Jáſkrowemu podobny/ ieno mnieyſzy: z ktorego główeczká z naśienia ſpoiona iáko ná

Jaſtrze. Korzonkó w w kupie dźiewieć álbo dźieśieć / podobne złotoglowowym / ieno drobnieyße / oble / á we śrzodku pekáte. Smáku przykrego. w Máiu kwitną / álbo ná początku Czérwcá.

Mieyſce

Ná górách rosną wyſokich / záraz iáko śnieg zeydźie.

Moc y Przyrodzenie

Liśćie tego źiela / wietßego ieſt iádu / niżli zły Nimißek. Tákże w pul godźiny człowieká z żywotem rozłączy.

Sokiem nápuſczáią żelezcá v ſtrzał:

Tákże inne oręża / dla iádowitßego zránienia. A przeto iad tego ßkodliwßy zwierzchu / niżli wewnątrz przez vſta.

Myśliwcy ſok w rogách wołowych chowáią / dla bićia źwierzá.

Piąty rodzay Knieći / liſt ma Przewrotowy / wßyſtko ziołko koſmáte y nákrapiáne. Korzonki drugim Kniećiom wilczym podobne. Skutkow y przyrodzenia tychże. Apuliey własna. záczym ią też Thoram Apulam, Knieć wilcza Apulſka / miánuią.

Trucie rychło

Strzały iádem nápuſczą

Myśliwcom

Tora Apulſka.

Toiad / álbo Wilczy iad / Rozdźiał 99.

Aconitum Lycoctonum ſecundum Dioſcoridis.

Eyſenhutle.

Toiad własny / Toieść.

Toiad / Wilczy álbo pśi Omieg / Wilcze iágody: którego ieſt tákże kilká rodzáiów. Piérwßy / którego Myśliwcy do trućia źwierzá vżywáią. Własny ieſt Wilczy iad ábo Pśi.

Jnych dwu do lekárſkich potrzeb vżywáią. Z tych trzeći który Ponckiem zowią (á tego we Włoßech ná górách Juſtinſkich obfito) od piérwßego bárzo różny. Bowiem liśćie ma Jaworowému podobne tylko że to geśćiey y głebiey wykrojone / á do tego dłużße y ćiemnozielenße. Kłącza podobnego paproćiáney ſtopce gładkiego / ná łokieć. Kwiátu żółtego kłoſowátego / kołpaczkom podobnego. Z tego ſtrączek obdłużny z naśieniem. Korzonków geſto kępiáſtych / ná kßtałt Ráczków morſkich máłych y drobnych / poczérniáłych.

Wtóry rodzay ieſt własny Toiad / Ruſnacy Toieśćią miánuią. Kłącza ieſt mießeyßego / á niżli Jad wilczy / y ſoku pełnieyßego / brzegowátego / y wiérzchem wydrożonego / dwułokietnego. Liśćia ßérßego y wietßego / niżli wilczego Omiegu / geśćieyßego y głebiéy wyrzninonego: ze ſpodku białawy. Przeciw wiérzchu gáłęziſty / ná tym kwiát brunatny: z którego ſtrączki okrągłe z naśieniem. Korzeniá iáko v ciemierzyce czarnéy / ábo v Wilczego Omiegu.

Wtory Toiad Ryßkowſkich rydow

Aconitum Lycoctonum tertium Matthioli.
Liśia Róża mnieysza.
Wolffswurtz.

Trzeći Dyoszkorydów Omieg/ który Liśia Róża zowiemy. Liśćia Jáskrowego/ ábo Zabincowego/ iedno dobrze wietszego/ y biało nákrapiánego/ kosmáty/ y ná pozór strászny y niewdźięczny. Rozgi obley. Kwiátu przy wierzchu żołtego/ á iáko róża rozłożystego. Korzeń do pierwszych podobny/ iedno czérnieyszy.

Jest druga Liśia Róża wietsza/ listu ślicznego/ długiego y iábrzystego. Kłącza oblego/ ku wierzchu gáłęzistego. ná tym kwiećie/ ná ksztalt Roże wielkiéy. Korzeń gęsto rozpisky/ iáko v Ciemierzyce czarnéy.

Jest iesczе przez cztérnaśćie Omiegów/ ktore nászy dla iádu predkiego/ Piekielnym źielem zowia:

Liśia Roża mnieysza. Aconitū 3. Roża liśia wietsza. Aconitū 5. Piekielne źiołá.

Aconitum quintū Matthioli.
Liśia Róża wietsza.

á wszystkie iednym nazwiskiem miánowane: liśćiem rozne/ ále skutkámi iadowitemi równe. Liczba różność ich czynia: Jáko Pierwsze/ wtore/ trzećie/ czwarte/ piąte/ etc.

Mieysce.

Te wszystkie Bog wszechmogacy dla zarázy ludzkiéy przeniost ná gory/ dostápienia trudne.

Przyrodzenie.

Wszystkie tegoż są przyrodzenia/ którego Omiég pierwszy: wszákże iepne drugich potężnieysze y iádowitsze.

Moc y Skutki.

Wilczy Omieg/ álbo Jad wilczy/ psy/ Wilki/ y inne bestye czwornogie/ mie-

Aconitum ſextum Matthioli

Piekielne ziele pierwße.

ſem żyiace / truie y zábiiá / miedzy mieſo świeże namießawßy go / dáć do pożárćia.

Rozſądek

ZIołopiſowie przednieyßy twierdzą / iż miedzy wßytkimi zioly iádowitemi / żadne predzey nie ßkodzi / nád Omiegi y Ziołá piekielne : ták / że ſámym dotknieniem członkow ſkrytych / á ile bydlecych w ſámicách / zábiiá záraz tegoż dniá. Y człowiekowi tákże nie przepuśći / badż trunkiem / badż potráwą zádány. Okrom od Niedźwiadká vſcżknionych / w ten czás ieſt lekárſtwem / á nie iádem / piiac co quinte záważy / z winem białym ćiepło. Tákże gdzieby iáka inna trućizná byłá zádána.

Też nie káżdy Omieg iednáko wßyſtkim źwierzetom ßkodzi / ieden Ryśie y Lewarty / álbo Lámpárty / predzey truie. Inny rychley Wilki y Pſy.

Znáki trućizny z Omiegu / ábo z Ziela piekielnego.

NIe długo ſie iad w ćiele tái Omiegowy / álbo ziela Piekielnego : Y owßem záraz piiac go / słodycz nie mała ná iezyku vczyni / z nieiákim śćiagnieniem iezyká y ćierpnieniem : záczym záraz zawrot głowy / zwłaſzczá gdy wſtáia / y podnoßa ſie w oczách wilgotnośći nie máłe : śćiagnienie żuchwy / gryzienie w żoładkowych vśćiech / oczu záćmienie / czerwonośc y zápalenie ich. A zá czáſem máłym / drżenie członkow y wßytkiego ćiáłá zátym idźie / ćieżkośc w pierśiách y pod żiebry w ſtábiznách : wietrznośći w ćiele wzbudza. Inne znáki tego złego opiſáne / nay dźieß w kśiegách o truciznách y iádách / we wtorey cześći Zielniká náßego ku koncu.

Aconitum ſeptimum.

Piekielne ziele wtóre.

Temu iádu ták zábiegáć.

ZAraz iákoby tákowe znáki w ćiele pobaczył / womity czynić. *wrácánie*

Kliſtery dáwáć : z Ruty / Lebiotki / Piołynu / y z inych ziol do tego należących / oliwy / álbo oleyku Niedźwiadkowego. *Kliſtery.*

Trunki z wárzonego Piołynu / álbo z Ruty / w winie wárzoney / álbo Lebiotki. Tákże Roſchodnik / Boże drzewko / Wilcże łyko / Iwinke / álbo ziele Powietrzne. *Trunki.*

Ług z winem / w ktorychby kokoß byłá wárzona / to piiac. Albo *Ług.*

Rogi wołowe w winie wárzone / trunkiem tey polewki vżywáiac. *Rogi wołowe.*

Iwinká w tákim przypadku wielki rátunek záráżonym czyni. *Iwá.*

Bálsam. Bálsámowy sok / biorac go po quinćie ná raz / z ták wiele miodu / albo z Bobrowym stroiem / z pieprzem y z Ruta / pod iedna? waga y z winem.

Syrzysko. Syrzysko z kozlećia / álbo z záiacá / álbo z baránká z octem. Dios. Aetius / Awice.

Sztálne wino. Zuželicá tákže / álbo zlota / albo srebrna / álbo želázo / álbo stal rospalona / w winie gászone / y trunkiem dane.

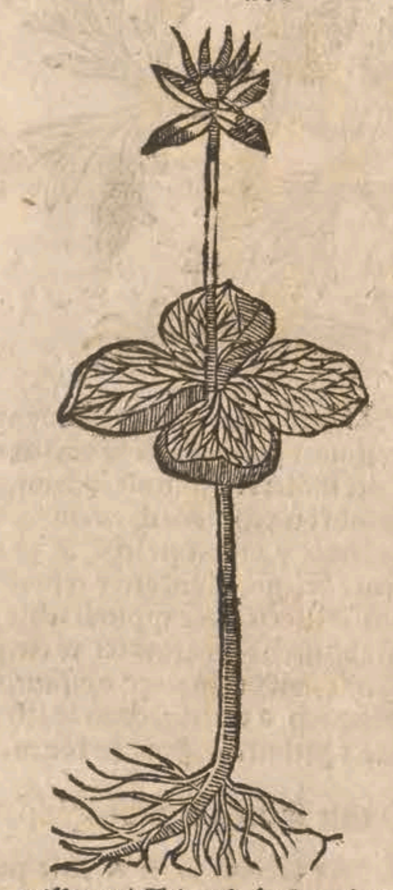
Glinká. Glinká Ormienska / álbo ziemiá pieczetowána / po quinćie z ćieplą woda dáiac w trunku / bywa ratunkiem. (Petr: Aponen:) Potym womit wzniećić: á po womićie Drákwie pul lotá z winem / w ktorymby Goryczká byla wárzona / dáć p . Petr. Aponen.

Kokornák. Kokornak dlugi záleca Galen.

Jedná Jágodá / Rozdzial 100.

Vua Paris, Vua versa, Vua Lupina, Aconitum salutiferum.

Einbeer / Wolfsbeer / Sternkraut.

Jedná Jágodá / drudzy Wronim okiem zowia / iest ziólko o iednym prątku / ná piadz / w srzodku cztéry listki ná krzyž / podobne do liśćia świdwowego. Drugie cztery listeczki mnieysze ná wierzchu rózgi / podlugowáte / miedzy ktoremi iedná iágodá brunátna / soku winnego / iaderek drobnych bialych pelna. Co rok inne z tych ziarnek wyrasta. Korzeń dlugi ćienki / od którego wiele drobnych / bládych pochodzi.

Mieysce.

Rośćie ná górach / we krzách / w leśiech ćiemnych pulnocnych y chlodnych / ná gruntách kruszcu olowiánego. W Kwietniu kwitnie / w Máiu owoc dozrzewa.

Przyrodzenie.

Ták ziele iako i go iágodá chlodzi / y wysusza we wtórym stopniu.

Moc y skutki.

Rozumu vtrácony z czárow / z choroby. Tym ktorzy z czárow álbo z chorob zglupieli á rozumu nápoly zbyli / bywa lekárstwem: czwierć lotá tych ziarnek z iágod káždy dźień w trunku dáiac / przez dni dwádześćiá / porzadnie Báptista Sárdus.

Mániey. Mánia leczy iágodá susżona w proch ztárta. Jerzy Grembs Doktor K. J. M.

Morowemu powietrzu. Z listkow iego y owocu / czynia prosżek sásti / przećiwko powietrzu morowemu. Grembs Krolowey Jey M. Medyk.

Spuchnieniu loná. Spuchnieniu loná oboiey plći / y z przymiotem ognistym / ziele tlucy przykládáć.

Oczom. Oczom zápuchlym y z zápalenem / bywa rátunkiem.

Zanokćicom. Zanokćice / plastrowánim rozgania.

trućiznie. Zlotolust / álbo Arsenik / komuby byl zádány / iad iego goracy tlumi y niscży.

Zly Mnisżek / Mordownik / Rozdzial 101.

Mordownik / Morderz / Zly Mnisżek / ná dwá lokćiá kłacze wynosi / rumiáne / stryfiáte: okolo liśćie po pięći / podobne Jáskrowemu /

Napellus Thora.

Eiſenhutlein / Narrenkappen / Münchskappen.

mu / powierzchu ciemno zielone / od ſpód pobielawe / długim rozſtrzyżeniem rozdzielone: ku wierzchu kwiećie brunatne żieiace / kołpakowate / iáko v ßálwiey leśney / z piąći częśći złożone. Z tych co na wietßa ná wierzchu ieſt / iáko przyłbicá okrągła. Dwie śrzednie / okrywáią obiedwie ſtronie: Drugie dwie mnieyße / niſko ſie ſpuſczáiące. We śrzodku drobne żdżiebłká / z ktorych ſie dwie zákrywáią / ážby ſie káputurek wzniósł. Z kwiátu káżdego gdy opada / trzy ſtrączki wychodzą: w tych naśienie czarne á drobne. Korzeń chocholáty / długi / miąßy iáko márchew / czárnáwy / od ktorego pełno korzonkow cienkich / iáko śieć ſplećionych: á we wnątrz biały. Kwitnie w śrzód látá.

Mieyſce

Rośćie ná górách / w równiách y miedzy górámi.

Przyrodzenie

Jeſt Przyrodzenia gorącego y ſuchego w czwartym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Tak ſrogim ieſt iádem y trućizna / że ná przednieyßey Dryakwi nie vſtąpi. Zaraz vżywáiącym go / iezyk y wárgi ſpuchną. Oczy ná wierzch wypukłe / nogi ſtretwieią. Głowy zawrot. Mdłość niezmierna. — *Srogi iád.*

Sokiem tego ziela żeleźcá v ſtrzał nápuſczáią / dla ran śmiertelnych. — *Strzały iádowite.*

Plány y zmázy ná ćiele śćiera / korzeniem álbo ſokiem liśćia pomázuiąc. — *Zmázy śćiera.*

Przećiwko iádu temu / Diamoſchum trunkiem vżywáią. — *Lekárſtwo przećiwko temu źle mu.*

Muchy ktore kwiátem / álbo y liśćiem tego ziela żyią / napewnieyßym trućiznie iego lekárſtwem bywáią. Biorą tych Much dwádzieśćiá cztery: Gliny z Lemnu / Bobku Mitridatu / káżdego po dwu lotu / Miodu y oliwy ile potrzebá: á po czwierć lotá ná raz dáią. — *Drugie.*

Rozſądek.

Muchy złego Mnißká ſą wietße nád inne / y bárwą do kwiátu tego żiela podobne. Te nie żyią tylko liśćiem złego Mnißká / do ktorego ſtádámi przylátuią.

Mnißkiem zowią to źiele / że ma kwiát kápturowáty. A Morderznikiem od mordowánia.

Dobry Mnißek / Morzymord / Rozdźiał 102

Mnißek dobry / Morzymord od ſkutku rzeczony / ma kßtałt złego Mnißká tylko mnieyßy. Przet ma ná pułtory piedźi / obli / mocny / około ktorego liśćie geſte / głeboko wykrawáne. Kwiát bládo żołty. Z tego ſtrączki małe / á w tych naśienie. Korzonki dwá okrągłe / iáko pará oliwek podługowátych / twarde / ile ſuche: iednák kruche.

Mieyſce.

Anthora, Antithora, Napellus Moysis.

Gifftheyl / Heylwurtz.

Mieysce.

Ná górách rośćie/ á nigdy bez złego Mniszká/ ná Tátrzech/ ná Bábiéy górze/ y ná Pokuciu.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest gorącego / co znáczy iego znáczna gorzkość.

Moc y Skutki.

Korzeń bywa lekárstwem przećiwko wszelákim truciznom / quinte go prochem w winie dáiac

Trucizna komuby byłá z Mniszká złego zádána/ tenże korzeń w winie dány bywa rátunkiem / y iest mu Bezoárem właśnie.

Od wezá/

Jászczurki/ y od bestiey iádowitey obrázonym/ rátunkiem bywa/ trunkiem. Spolne z Dyptanem ma skutki. Guainer.

Glisty w żywoćie morzy. Lobel.

Morzeniu w kiszkách dawáć go pić dobrze.

Przećiwko morowemu powietrzu. Gua.

Serdecznym przypadkom / z winem korzeń pić.

W goraczkách morowych / w ktorych się przystudźienice na ćiáło wydáia (tych czásow petećiámi z włoská zowia) także morowki pokázuia/ z wodka Borakowa / álbo inna serdeczna / z trocha winá białego/ po quinćie prochu tego korzenia dáiac / doświádczonym rátunkiem bywa. Gwainer.

Bielmá ná oczách by nadawnieysze spadza. Jednák im świeższe/ tym rychley zástárzáłe we xx. y we xxx. dni. Wźiąć obudwu Mniszkow / dobrego y złego / co naświeższych ze wszystkim vtluc/ y sok z nich wyćisnáć/ á w oczy dotad pusczáć / áż bielmo zeydźie. Márcellus.

Nátury mocne y nie powolne/gora y dołem purguie / dáiac korzeniá iego z polewka álbo z winem ćiepło z quinte. Hugo Soleri.

Jádowi/ truciznó. Mniszkowi złemu. Od gádźiny obrázonym. Glistom. Kolice. Powietrzu. Sercu. Goraczkom. Bielmu. Purguie mocno.

Rozsądek

Mniszkiem y to żiele/ ále dobrym/ iáko Mordownik złym zowiemy / dla kápturká/ ktorego kwiát kształt nieśie. Morzymordem : bo truciżne Mordyrzow zámarza/ y iest mu Bezoárem właśnie.

Doronik/ Serdeczny korzeń/ Rozdźiał 103.

Doronicum, Doronicus orientalis, Carnabadium Actuario.

Gemsenwurtz.

Doronik wschodnych stron / ktory my serdecznym korzeniem zowiemy / dla osobliwych iego skutkow/ przećiw serdecznym dolegliwośćiom: zwierzchu żołtáwy/ wewnatrz biały: miąszośći wielkiego pálcá/ przytwárdszym y ćiezki.

Mieysce y Wybor.

W Syriey naprzednieyszy rośćie / y z Alexándriey Egypskiey do nas bywa przywożony.

Przyrodzenie

Jest rozgrzewającego y wysuszającego przyrodzenia w trzecim stopniu.

Moc y skutki.

Wietrzności w ciele zamknione w macicy zamknionym. Wietrzności w ciele zamknione potężnie rospadza. A zwłaszcza w máciey wiátry / bole w niey wzniecáiace / trawi.

Uszczknionym od węzow wchodźi do lekarstw. Obrażeniu od bestiy iádowitych / bywa lekárstwem / trunkiem go używáiac / á zwierzchu ná rány z Figámi suchemi przykładáia. Wchodźi do lekarstw / przećiwko iádowitym zarázom czynionych / iáko do Dryakwie / Mitrydatu. Do syropow niektorych / Lekwarzy y konfektow serdecznych. do Diamoschum dulce, Electuarium de Gemmis.

Sercá drżeniu. Serdecznym dolegliwośćiom wszelákim / iáko drżeniu y trzesieniu nád przyrodzenie iego. Tákże

Mdłośći serdeczne. Mdłośći serdeczney / wielkim bywa rátunkiem / z winem álbo z wodką.

Piersi y inne wnętrznośći wychodzą za Kászlu. Z piersi y z inych wnętrznośći wilgotnośći wychodząį / wymaczány. Toż też Kászlu / wielkim á známienitym lekárstwem bywa.

Podmiot.

W niedostátku tego korzenia / może być Gálgan abo Gwozdźiki miásto niego dano.

Rozsadek.

Jest watpliwość miedzy źiołopisy o Doroniku / ktory troiáki pokázuia. Pierwszy[1] klacza obłego / wewnatrz czego / ná stopę wzwyższ : w wierzchu / ktorego trzy álbo czte ry okolki / z listeczkow żołtych lśnacych / kwiát / podobny kwiatu wołowego oká mnieyszego. Liśćia okrągłego / żyłowátego / ná długich stopkach z korzenia / z lekká po brzegach wykrawánego / z wierzchu gládkiego / od spodku kosmáto wełnistego. Korzenia białego / okrągłego / mieyscy węzłowátego z obu stron / puszczáiac wiele odnożek / iákoby niedźwiadek.

Drugi máło niepodobny pierwszemu / tylko[2] liśćia dłuższego : y przeto Długolistnym Doronikiem názwány. Kwiatu osobliwszego.

Trzeći ktory my Omiegiem Lewartowym[3] mnieyszym miánuiemy / á ten iadowity. Záden z tych trzech / wyższey w tym Rozdźiale opisány / nie iest : gdyż wilki / psy / lisy / ic. truia. Ludźiom dwá pierwsze nie sa szkodzace. Plác.

Te we Włoskiey źiemi rosną / ná gorach Gárgánie y Baldzie / y ná wielu inych / tád wschodniemu nie sa podobne niwczym.

Swinia wesz / Rozdźiał 104.

Cicuta, Cicutaria.

Schierling / wuterych.

Swiniey wszy troiáki rodzay. Pierwsza ma korzeń długi / smrodliwy / zrzadkimi odnóżkámi / Pietruszczánemu korzeniowi nieco podobny. Klacza wielkiego y wysokiego / iáko v kopru włoskiego / wzwyż ná trzy łokćie. Liśćie do Zápaliczki podobne / węższe / przykro pachniące. w wiérzchu okolki z kwiatków białych. Z tych naśienie Anyżowemu podobne / ieno bielsze / gorzkie. Korzeń czczy we wnatrz.

Mieysce

Rośćie w ogrodźiech / ná łakách / przy płotách / párkánach / nád przykopámi / ná mieyscach pustych / nie wypráwnych y ćienistych.

Wybor

Napotężnieysza roście w Megárze/ w Krecie. Potym w Chiu/ w Cyliciey y w Atenách. Dios.

Przyrodzenie.

1. W ostátniey częśći czwartego stopnia ziebi. Nawiętsza moc ma w korzeniu : w kłączu y w náci mdleysza : w naśieniu namdleysza.

2. 2. Swinia wesz/ korzenia y kłącza miąższego. Liściem pierwszemu nie bárzo podobna/ ciemno źiełona : w wierzchu okołków szérokich z białemi kwiatkámi/ naśienie drobnieysze niż v Dźięgielu. Pret ná 4. łokćie.

3. 3. Swinia wesz wodna/ korzenia prostego/ kłącza cięzego/ kwiecia białego. Kwitną w Máiu y w Czérwcu. Rośćie w wodách stoiacych y ná winnicách. Skutków y przyrodzenia tegóż co y pierwsza.

Moc y skutki.

Jászczurki węże wypadza Morze. Moczu.

JAszczurki kurząc nim po domu/
Węże odpądza/ iáko pisze Plinius/
Dárciu y morzeniu we czczych kiszkách/ co Iliacam Láćinnicy zowią. Tákże
Moczu nád przyrodzenie zátrzymániu/ álbo kápánim odchodzącemu. Korzeń Swiniey weszki w mocnym winie wárzyć/ y z oliwą vtrzeć/ á ná łono y żywot przykłádáć. Pláte.

Sleźienie Artetyce. bolączkó Rádułu.

Sleźienie chorey/ y
Łamániu w stáwách.
Bolączkom twárdym/ y
padáiącey niemocy. Tym wszystkim dolegliwośćiom bywa rátunkiem/ wźiąwszy tego źiela nie zbytnie wyrosłego garść álbo pułtory pośiekánego: Ammoniaku puł funtá : to wespoł przez dni dziewięć w winnym oćcie moczyć. Dnia dźiewiątego wárzyć/ áżby sie Ammoniak rospuśćił/ á potym przez gęsty płát sukienny przecedźić/ y mocno wyżąć. Znowu one iuche wárzyć/ przydawszy wosku y oliwy/ ile potrzebá/ áż zgęśnieie iáko máść. To sleźienie zápáloney/ zámuloney/ twárdey/ y boleiącey/ wielkim bywa lekárstwem/ y innym pomienionym chorobom. Konstantin. Platea.

podágrze Artetyce scyátyce.

Podágrze/
Artetyce/
Scyatice/ y w inych członkách łamániu/ korzenie Swiniey weszki w chlebie vpiec/ á poprzekrawawszy ná mieysca bolące przykłádáć. Plat. A to z gorącey przyczyny.

Máćicy. Czyśćieniu.

Máćice z źimnych słożow wychędaża/ /
Czyszczenie mieśięczne zátrzymáne wzbudza/ korzenie y z náćia w winie/ á w rosole/ álbo w wodźie słoney wárzone/ y tym łono y krzyże náparzáiąc. Plat.

Swinim wrzodó.

Zołzy zá vszymá rospądza: źioł tych pierwey vżywáiąc/ ktore máią moc pędzenia moczu. Potym ze dwu częśći Swiniey wszy/ á z trzećiey Dryakwie polney/ plastrowánie czynić. Tenże.

Niepło-

Pánie niepłodne/ tenże trunek czyni płodne/ raz go tylko dawszy pod przerzeczoną miárą.

Dźiatkámi zástąpienia znák będźie womit po wypićiu tego winá. Bo żadnym sposobem nie może być zátrzymány od brzemienney. Plat.

Gęśi szálone czyni.

Gęśi gdźieby sie nim pásły/ poszáleią/ táczáiąc sie iáko piiáne.

Sok z Swiniey weszki.

Succus Cicutę.

BYwa z wierzchołkow/ póki do naśienia nie przydźie zrzáłego/ wyprásowány/ ktory ná słońcu suszą y zgęszczáią/ á potym w kośćiki formuią y chowáią do potrzeb. Ten

Ocznym niedostátkom.

Wchodźi do lekarstw przećiwko boleniu oczu. Też około oczu nim mázáć/ bole w nich vkłáda. Tákże

Oczom

Oczom płynącym lećie służy/ nim około mázáć/ zwłaszcza flusom gorącym. Pl.

Roży piekielney. Káncer.

Roża piekielna wychładza/ pomázuiąc
Wrzodom zápalonym/ á ćiáło wyiadáiącym y pomykáiącym/ ktore Káncer zowią/ bywa vżyteczny/ pomázuiąc ie nim. Tenże.

Lisz áiom

Toż liszáiow iest lekárstwem. Plin.

Szkodźi

Zábiia człeká.

SMiertelnym iádem zábiia człeka/ krew w nim ozięb iáiąc. Dios.

Sercu y wątrobie szkodźi. Leczy tego źiela trućizne. Strzedz sie go.

Sercu y
Wątrobie bárzo szkodźi/ choćia z wierzchu przyłożony : dáleko wiecey przez vstá vżywány. Lekárstwem przećiwko temu iest/ wino mocne białe y korzenne. Też ocet. Dodon.
Mamy sie tego źiela wystrzegáć/ nietylko przez vstá/ ále y zwierzchnim przykłádánim.

Cis drzewo/ Rozdźiał 105.

WIelkośći Jodłowey/ liśćiem iey podobny/ iedno drobnieyszym. Zimie y lećie źieleniéie : iágody soku pełne/ słodkie/ wielkośći grochowego źiárná/ rumienáwe : Których iágód gdy śię kto náie/

Taxus, Smilax, Thymalus, Thymium.

Eibenbaum.

w gorączkę / ábo w ćiekączkę czérwoną wpada. Sámo drzewo w sobie czérwone / ku zbutwieniu trudne: z którego drzéwcá / kopiie / strzały / łuki / y kusze czynią. W iágody dozrzewa w Wrześniu.

Mieysce

Rośćie ná skáliſtych górách. Które w Arkádiéy rośćie / czarnego bywa drzewá. A który ná górze Idá / żółtego / Cedrowemu podobny.

Przyrodzenie.

Awicenná pisze go w trzećim stopniu rozgrzéwáć / á w czwartym wysuszáć. Acz Dyoszkoryd powiáda go być przyrodzenia zimnego. Ale te okoliczności które ma / iáko liśćia y gáłęzi vstáwiczna zieloność / skóry gorzkość / iágód słodkość z ostrośćią z vżywánia ich gorączki y czérwone ćiekączki: To wszytko znákiem iest rozgrzewánia zbytniego / á nie chłodzenia / choćiaż tychże iádowitych skutkow iest / iáko Swinia wesz.

Moc y Skutki.

Ták iádowite iest to drzewo / że ćień iego / że ktorzyby w nim śiedzieli álbo spáli / zábiia / á zwłaszczá w Arkádiey / y w Hiszpániey / w Narbonie. *[Zábiia ćień iego]*

Jágody vżywáne / gorączkę / álbo czerwoną ćiekączkę przywodzą. Náwet są ptacy / ktorzy tych iágod vżywáią: ktorych gdy ie kto ie / tákże w gorączkę / álbo w czerwoną biegunkę wpada. *[gorączki czerwonki czyni.]*

Bydło liśćia ćisowego vżywáiące zdycha / to ktore ma zeby zwierzchnie y spodnie. Ale ktore po iedney tylko stronie máią / y żuáiące / niewádzi im nic. *[Bydło morzy.]*

Myszy zdycháią / kurząc liśćiem iego. Pli. *[Myszy.]*

Naczynie do pićia z tego drzewá / álbo do iedzenia / w gorących kráiách bywa szkodliwe / w nászych nie ták. Plin. *[naczynie ćisowe złe]*

Lekárstwo przećiw trućiznie iego / wino mocne korzenne stáre / piiąc go niemáło / táko y w trućiznie świniey weszki. *[Lekárstwo.]*

Pszczołom / wielkim iest nieprzyiaćielem. *[Pszczołom]*

Toiná / Rozdział 106.

Toiná iest krzewiná / długie rózgi máiąc / iáko winna látorośl / przykro pachniąca / gibká: Listu Bluszczowego / mięższego / lśniącego / lipkiego. Soku żółtáwego. Kwiátu rzadkiego / białego w máłych okólkách / mszystego / iáko v Rozłku. Z tych strączki iáko v Bobu: w tych naśienie twárde / drobne / czarne / rozdwoione / záostrzone y kosmáte.

Mieysce.

W Podolu y ná Pokućiu rośćie. w Polsce iey nie widáć. w Syriey y w Apuliey częstsza / niżli v nas.

Apocynum ſtans, Periploca, Cynocrābe, Braſſica canina.

Hundskol.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa ná końcu wtórego/ ábo ná początku trzećiego ſtopniá/ wyſuſza w piérwſzym. Roſpráwu ie zwiérzchu przykłádána. Gal.

Mocy y skutki.

Nápuchnieniu.

Wſzelákie nápuchnienia roſpadza/ liśćie z kłaczem vwárſzy/ miáſto plaſtru kłádac. Apul.

Ciężko tchnieniu. Dycháwicy. Pleurze. Podágrze.

Ciężkiemu tchnieniu/
Dycháwicy. Apul.
Pleurze/ álbo kłóciu w bokách/ naśienia z woda pić dawſzy quinte. Plin.
Podágrykom z źimnych ſluſow/ ſwym plaſtrowánim bywa rátunkiem. Apul.

Szkodźi

Ludźiom. Pſy truie. Liſzki. Wilki. Ryśie.

Ludźiom ieſt trućizna/ tákże beſtyom. Pſy bárzo predko truie / záczyniwſzy go tłuſtośćia á z chlebem. Tákże
Liſzki/
Wilki/
Ryśie. Abowiem ledźwie ták im oſtábieia/ że ie zá ſoba włoczyć muſza. Dios.

Pſy inna trućizna ſtruie/ tá trućizná rátuie.

Jednák pſom wi- ney truci- znie le- kárſtwo.

Obwoiná/ Rozd: 107.

Periploca repens, & Apocynum repens.

Obwoiná ieſt liśćia ſzérſzego y dłuższego niżli Toiná/ któréy ieſt wtórym rodzáiem. Kłącza obłego/ kolankowátego/ długiego/ y rumiánáwego/ ćienkiego/ gibkiego/ nie tylko po źiemi wiiącego/ ále y po drzewách nawyżſzych. Kwiéćia białego z piąći liſteczków/ pełno ſoku iáko Mlécz świni/ białego. Z iednéy ſtopki záraz dwá ſtrączki puſcza krzywe/ złączáia ſie iáko w Płochowcu. Naśienie w ſtrączkách obdłużne/ czárnáwe/ miękkie/ miedzy wełniankámi/ białe/ które ſie pokázuie/ gdy śie te ſtrączki dożrawſzy otwiéráią. Korzeń nie zbytnie miąſzſzy/ z drobnémi odnożkámi.

Mieysce.

Rośćie ná págorkách źieliſtych y w równinách / nie tylko w Apuliéy y w innych obcych ſtronách / ále y w naſzych.

Moc y ſkutki.

Przyrodzenia y ſkutkow tychże co y Toiná.

Płochowiec/ Rozdział 108.

Nerium, Rhododendrum, & Rhododaphne, Laurus rosea.

Oleander/ vnholdenkraut.

Płochowiec / który y Olandrem z Niemiecká zowiemy ieſt chróśćinká/ liśćie dłuzſze/ niźli Bobkowe máiąc/ oſtrzeyſze y mięzſze. kwiátu Różowe°/ owoc Migdałom podobny: który gdy śie otworzy/ pełen wełny / podobnéy wełniankom drzewnego Głogu. Korzeń długi/ zdrewniały. Smáku ſłonego.

Mieyſce

Rośćie ná mieyſcach weſołych / przy morzu/ przy rzékách. Náyduie śie téż w ogrodách ſádzony.

Przyrodzenie

Piſzą Arábczycy być go przyrodzenia w trzećim ſtopniu ná przodku rozgrzewáiącego/ á we wtórym wyſuſzáiącego. A Galen/ że zwierzchu przykłádány liſt/ ábo kwiát/ ma moc rozpraſzánia rozpądzánia. Ale przez vſtá bywa trucizną beſtyam y ludźiom.

Moc y Skutki.

Bydłu y inym źwierzetom czwornogim/ ták liśćie/ iáko y kwiát vżywány. Ale y wodá w ktoreyby liśćie iego mokneło / bywa trućizna/ zwłaſzczá ktore ſą przyrodzenia mdłego/ iáko owce/ kozy/ świnie. *Bydło morzy.*

Tymże ſpoſobem ludźiom bywa trućizna/ zwłaſzczá gdy na iad iny nietrafi. *Ludźie truie y zmarza.*

Od pſá wśćiekłego obrażonym bywa rátunkiem/ w winie białym korzennym ſtárym moczony/ á trunkiem vżywány. A ieſzcze lepiey / liśćia Ruciánego do tego przydawſzy. Tákże vſczkmionym od wężow/ y od inych iádowitych beſtiy. *Obrážonym od pſá wśćiekłego.*

Myſzy ná polu wygubia/ dźiury tylko nim zátykáiąc. *Myſzy ná polu gubi.*

Myśliwcy ſokiem iego/ ſtrzały/ y oſczepy námázuią/ dla bićia źwierzą. *Myśliwcom.*

Bdły/ y Grzyby rozmáite/ Rozdział 109.

Bedł y Grzybów/ iedne przychodzą do ſtołowego vżywánia/ drugie nie: które przyzeleźie rdzáwym / ábo przy rudách roſtą/ ná gnoiách / przy iámách iádowitych beſtiy / przy drzewách iádowitych/ iáko ſą Prochowki/ Muchorówki/ Jeleniá bedłká/ Wężówki / y innych wiele: których gdyby kto pożywał / nagle vmrzeć muśi.

Fungi, Boleti.
Schwamme.

Przystoynie ie tedy miedzy iádowitemi zioly położył Dyoßkorid. ßkodliwe od nießkodzacych rozeznaß ták: Grzyb álbo bedlkę/ ná kilká cześci rozkroić/ bedzieli miálá w sobie bládą rumienność/ álbo śiniáłość y iákoby spleśniáłość/ kráie bláde/ kropki po przepukále po nich: złe tákowe są. Też pstre/ żółte/ czerwiwe/ á bárzo spróchniáłe y zágniłe/ tákowych sie káżdy wárowáć ma. V nas są naiádowitße muchomory/ á te są czerwono pstre. y té złe ktore sie ná pniách spróchniáłych znáyduią. Tákże ná skáłách y kámieniách/ y ktore prędko gniią. W pospolitym vżywániu té są/ Grzyby/ Kozákowie/ Biele/ Rydze/ Posadki álbo podsadki/ Smarze/ álbo Piestrznice/ Olßówki/ Holubki/ ꝛc.

Rozeznánie dobrych bdłow.

Mieysce.

Rosną ná łąkách/ ná pástwiskách/ w leśiech/ we krzách.

Przyrodzenie.

Chłodzącego y odwilżáiącego są przyrodzenia/ y przeto ták prędko wyrástáią/ y gniią.

Moc y Skutki.

Piegi/ y inne pláme y zmázy pánnom y pániam ściráią. Plin.

Ná głowie rány plugáwe wychedażáią y leczą.

Wrzody spárne y inne do zbierániá leniwe/ grzyby suche rozpárzone/ álbo y świeże/ przewedzone/ ćiepło przykłádáiąc zbieráią/ y w ropę obrácáią.

Od psá obrażonym/ ná ránę przykłádáć dobrze.

Piegó ná twarzy. Ránom wrzedliwym. Wrzodó spárnym. Od psá obrážonym.

Szkodzi.

Grzyby y bedlki wßystkie/ nic dobrego w ciele nie czynią/ ieno

Wilgotnośći złe/ grube/ lipkie/ kliowáte.
Tákże krew sprosną/ czarną/ y oziębłą. záczym
Szlák/ po Grecku Apoplexia zowią/
Náruszenie powietrzem álbo páráliżem/
Moczu ćiężkie pusczánie/
Dáwienie/
Krztuszenie y womity/
Koleryczne ćiekaczki/
Kolki/ ábo dárćie w kißkách/
Kámień/ y wiele inego złego przychodźi.

Szlák. Páráliż. Moczu dáwienie. Womity. ćiekaczki. Kolike. Kámień.

Lékárstwo przećiw skáżeniu z nich.

Gdźieby kolikà zá vżywániem bedlek álbo grzybow przyßłá/ pigułki z czwierći lotá Modrzeiowey gebki z winem potoczyć/ y połknąć.

Albo octu miodowego: álbo kwáśnego miodku dáć wielki trunek wypić/ żeby zátym womity przyść mogły.

Toż Rzodkiew vżywána czyni/ piiąc po niey piołynkowe wino. Galy.

Tákże sáletry ze dwie ziárná z octem dáć wypić/ áby rychley wybieżáły.

Albo ługu trunek z octem przysolonym.

Albo iuche z wárzonego w winie Cabru y lebiotki/ pić dáiąc. Dios. Gal.

Też wino Piołynkowe/ ábo

Wino z Lubczykiem przypráwione/ álbo z Dźiegielem.

Lekárstwá strutym bdłámi y grzybámi.

Muchomory

Bedlki ktore Muchomorámi zowiemy/ Łáćinnicy Fungos Muscarios. Niemcy Roten Fliegelschwanim/ w słodkim mleku rozwarzáią/ á ná deskách/ ábo ná miskách wylane

Muchy truie

wyleią/ do nich muchy lecą/ y zdycháią/ y przeto muchomorámi ſą názwáne.

Gebká.

GEbká ktorey w łáźniách do wyćierániá ćiáłá vżywamy/wrzody ſtáre płynące wyſuſzá/ kłádąc ią w nie.

Sczurki truie drobno ią pośiekawſzy w máśle ſmáżoną/ y po kątách rozłożoną. Tab.

Rozſądek.

Grzyby. Biele. Smárże. Rydze. Zołubki. olſzowki.

BDly y Grzyby / iedne drugich ſą gorſze y lepſze. Dobre ſą Grzyby / lepſze Biele: tych lepſze Pieſtrzyce / álbo Smárże. Nád te ieſcze Rydze lepſze/ ktore Láćinnicy y Grekowie Boletos miánuią: ták ie ſolone. Nalepſze Zołubki/ ile te/ ktore ná łąkách / á nie w leśiech: tákże ktore ná drzewách dobrych rosną / á nie iádowitych / iáko ná pniách olſzowych / co ie zowią Olſzowkámi / drudzy Smárżámi/ álbo Pieſtrznicámi. Ieſcze lepſze ná Modrzewowym drzewie (okrom Gebki Modrzewowey) A te wielkie bywáią ták/ że funtow trzydźieśći iedná záważy. Bárwy złotey / około brzegow ſwych porozpádáte/ żadney gorzkośći / áni ſmáku przykrego nie máiąc. Z tego mieyſcá káżdy zádziwowáć ſie może / iáko z iednego drzewá Bdły/ iedne do vżywánia ſtołowego przychodzą/ bárzo ſmákowite. Drugie bárzo gorzkie/ ktore Modrzewową gebką zowiemy/ do lekárſtw. Tym Bedłkom z drzewá Modrzewowego/ podobna ieſt / ktora ná mieyſcách kámieniſtych ſie znáyduie/ zwłaſzczá ná korzeniách drzew Káſztánowych. Bedłká żołta/ cczą wſzytká máiąc ktałt iágody Morſzowey/ ſmáku przyiemnego: Tá do koſztownych ſtołow páńſkich przychodźi/ rozmáićie przygotowána.

Bedłká żołta.

Dźiwna rzecz/ w Neápolim w kráinie Włoſkiey/ znáyduie ſie kámień/ ktory w winnych piwnicách trochę źiemie przygrzebiony/ y ćiepłą wodą ſkropiony/ dniá czwartego Bdły z śiebie ſmáku przyiemnego wydáie.

Mieć świeże Bedłki záwſze.

Fūgi Tarentini. Fungi Ægiritę.

PNiak Topoley czarney w źiemi tkwiący/ ćiepłą wodą z kwáſu w niey roſkłoćiwſzy/ záwſze bedźie miał świeże Bedłki do iedzenia. A gdźieby ſie te nie podobáły/ á chćiał by ie mieć z źiemie / obierz źiemie do tego gorzyſtą/ rządką/ ktoraby trzcinę/ álbo trzćinną tráwę rodźiłá / y łobożiſtą: ná ktorey popaliwſzy łobozie/ zwłaſzczá gdyby ſie ná deſzcz bráło/ Bedłki rychło poroſną. A gdźieby wiec deſzczá nie było/ tedy to mieyſce świeżą wodą zrządká iákoby dżdżem ſkropić. Konſtant.

Grzybów przypráwá.

Przypráwá grzybow.

PRzyprawuiąc biorą cáłe/ y zwierzchnią ſkorkę z nich zdeymuią y wárzą: potym ſolą potrząſſzy / ná ſzpilkách z drewná vſtrugánych przypiekáią/ y znowu w oliwie/ álbo w máśle/álbo w tłuſtey polewce ſmáżą/ przylawſzy trochę winá/ pieprzu/ ſmalcu wieprzowego/ miodu trochę. A gdy w tym będą wrzeć/ w mące przedniey obwalaſz/ przyſmáżyſz/ á do ſtołu daſz.

Grzyby drudzy przypráwuią z pieprzem/ z Lubſczykiem/ z Koryándrem/ z Rutą/ z ſmalcem/ z trochą oliwy/ miodu á winá do tego/ á co naćiepley do ſtołu dáią.

Albo też Grzyby vwárzone/ álbo w popiele żarzyſtym dobrze vpiekłe. Przyprawuią z pieprzem/ z Mietą drobno pokrá:ána/ z Rutą/ z miodem/ z oliwą/ z trochą winá/ á co naćiepley dáwáć.

Zimowit/ Rozdźiał 110.

ZImowit ma korzeń cebulaty / łupinę ćiemno rumiáną: pod tą korzeń biały / ſoku mlécznego / ſmáku ſłodkiego / pod źimę ábo Ieśień/ lećie gorzkiego. Ten w śrzodku ma dźiurę / z ktorey kwiát nági bez kłącza y liśćia / ſam o ſześći liſtkách białych/ niekiedy żołtych/ ćieliſtych/ żołtogorących: we śrzodku iáko w Liliey ſerduſzká żołte. Ná Wioſnę po kwiátu źiele wyraſta o trzech liſtkách / podczás o czterech/ podobnych Konwáliowym. Ze śrzodku iáko pęcherzyki wychodzą dwá ábo trzy chocholowáte / iáko ſtrącze pálczyſte v Mieczyká / máiąc po wierzchu wzdłuż ſtryfy / w ktorych naśienie czerwone / wielkośći ziarn Koryándrowych. Pręt ná piądź ábo ná dwie.

Tego źiela ieſt do dźieśiąći rodzáiow / ále wſzyſtkie iednychże ſkutkow.

Mieyſce.

Rośćie ná łąkách / ná końcu Ieśieni kwitnie. Po opadániu kwiátu / dopiero ná Wioſnę liśćie puſzczą

Colchicum, Ephemerum lethale.

Zeittloß/ Wildt Saffran/ wieſſen zeittloß.

ſcza / a w Czerwcu naśienie.

Przyrodzenie

Ciepłe y ſuche we śrzodku ſtopnia wtórego być go powiadáią.

Moc y Skutki.

Wſſy gubi

WSzy gubi korzeń / tákże liśćie wárząc/ á głowe przemywáiąc/ álbo też ſurowy tłukąc/ á wſſywa głowe náćieráiąc.

Artetyce

Artetyce/ wźiąć swieżozielonego/ y w dunicy nowey vtrzeć puł funtá / łoiu kozłowego tákże puł funtá/ oleyku z Pt.ſſey zobie ktory Cyprium zowią/ dwádźieśćiá ośm łotow. To weſpoł w możdżerzu co napilniey vtrzeć/ y członki náćieráć. Apul.

Piegom

Wegrom

Piegi/ y Wegry/ y wſſeląkie inne zmázy śćiera/ korzenie iego z mąką zimowitową / ná noc náćieráiąc. Tenże.

Zápomnienie czyni

Turcy gdy ſie chcą popić/ kwiećie tego źiela w winie mocza/ po ktorym ták zdumieiący będą / iákoby w záchwyceniu w iákim byli. Matth.

Szkodźi.

Wnętrzu żołądku.

WNętrznośći wyiadáiąc zránia/ W żołądku gryźienie czyni z ćiężkośćią wielką ielit / gdy ſie záweźmie / ſtolcámi krew wywodźi z ſſlámowatośćią kiſſek zmieſſána.

Truie ludźi.

Korzeń dawi vżywáiące/ y tegoż dniá do śmierći przywodźi.

Aptekárzo przeſtrogá

Aptekárze też máią oſtrożni bydź/ żeby go miáſto Hermodaktylow do lekarſtw nie vżywáli.

Czerwonkę

Krwáwe ſtolce wznieca vżywány korzeń. Tákże

Swierzb czyni

Ták po ćiele świerzb czyni y bebele / iáko gdy pokrzywámi popárzy / álbo cebulą zamorſką.

Lekarſtwo temu złemu

Mleko

MLeko krowie ol ſićie pić. Też Tych rátunkow vżywáć ktorych przećiwko trućiznie Sálamándrowey/ wemitámi y kliſterámi. Tákże ktore bdłam y grzybom iádowitym ſłużą.

Trunki z dębiny

Máćierza duſſka

Sok z Sporyſſu

Mirtynowe wino.

Kaſſtánie ſkorki

Łuk z lebiotką

Poki ſie iad niezáweźmie w ćiáło y do ſercá niedoydźie/ pić iuchę z wárzonego liśćia dębowego/ álbo z żołędźiu/ álbo z ſkorek iábłek źiárniſtych/ álbo z Máćierzey duſſki/ nápoły z mlekiem krowim. Albo w krowym mleku te rzeczy wárzyć/ y pić. Też ſok z Sporyſſu/ álbo ſok z látoroſtek winnych / álbo z Jeżynowych wierzchołkow. Też wino Mirtynkowe do tego dobre: Skorki wnętrzne z Kaſſtánow z iákimkolwiek przerzeczonym ſokiem/ trunkiem dawáć. Lebiotkę z ługiem pić.

Rozſądek

ZImowit rzeczony/ że záraz liśćie po źiemi przed zimą / álbo zimie kwiát okwitnawſſy wije/ álbo wychodźi. Zimokwit/ że ná zimę kwitnie.

Rozśiad/ Rozdźiał III.

ROzśiad/ liśćia ieſt mnieyſſego y bárźiey záoſtrzonego niżli Zimokwit. Rozgá obła miedzy liśćiem. Kwiatu więtſſego. Korzenia cebulátego / rozśiadłego / máiąc mlécznego ſoku obfitość.

Mieyſce.

Wielkie podobieńſtwo że w náſſych ſtronách rośćie / ná Pokuciu y w polách Podolſkich / abo y gó-

Colchicum orientale, Ephemerum Syriacum, Alexandrinum.

Lufftlilgen.

rách Węgierskich : sámo nazwisko w iezyku nászym / to świádczy. W Syriyskiey Alexándriey nawybornieysza.

Przyrodzenie

Tegóż przyrodzenia / którego Zimowit / iedno nie tak iadowity. Ztwierdza korzeń / zapachu przyiemnego.

Moc y Skutki.

Fráncy lekárstwem. — Obel y Pená piszą / że to ziele w Syriey / á ile w Alexándriey / przeciwko chorobie Fráncuskiey z Gwáiakiem szcześliwie bywa vżywáne : Przywodzą do tego świádectwo Dominiká / Weneckiego Chirurgá / ktory z tychże go tám kráin przywiozszy / niemáło vżywał go w tych przypadkách / z wielkim swym y chorych vżytkiem.

Bolenie zebow. — Bolenie zebow vśmierza iuchá z niego ciepła w vściech trzymáiąc.

Páluchy własne / Rozd: 112.

Hermodactylus.

Fungerwurtz / Hermodactylen.

Ziele to / liścia iest ná dwie piędźi / Lukowemu podobnego / ieno węższe : á koło korzeniá krótsze. Cztery korzonki ná podobieństwo pálców puszcza / rumiánáwe / ná wierzchu iáko páznokćie białe. Ze śrzodku tych / pochodźi rózgá / w wierzchu tey paleczká ná ksztalt gruszki / iáko ná Zimowićie. Ná wierzchu korzonkow tych zkąd liśćie pochodźi / włośienkowáte korzonki pochodzą.

Mieysce / trwáłość.

W wschodnich kráinach rośćie / ná mieyscach górnych / w Arábiey. około Konstántynopolá. Do trzech lat może bydź chowány.

Wybor

Przodek ma korzeń biały : czérwony álbo czarny nie dobry / y co w źiemi tłustey / álbo w wilgotney

rośćie

rośćie. Zaś rzadki á lekki / mdły bywa w swych skutkách. Ale gęsty y ćiężki / dobry.

Przyrodzenie

Są przyrodzenia ćiepłego y suchego / ná początku trzećiego stopnia: wszákże ták / że też wilgotność w sobie nieiáką máią / wietrzność wzbudzáiącą.

Miárá álbo wagá

Ná raz przez vstá / może go bráć od iednego czerwonego złotego / áż do dwu.

Moc y Skutki

PAluchy máią moc rospadzáć / rospraszáć / rozganiáć / trawić / przyćiągáć.

Flágmę wywodzą. Z osobnośći przyrodzenia swego / flágmę wywodzi grubą.

Tuczą. Ciáłu tuczność dáie.

Wrzody. Wrzody śmrodliwe y plugáwe wychędáżą plastruiąc.

Dźiwie mięso. Dźiwe mięso w ránách trawi posypuiąc prochem.

Podágrze, chirágrze, Artetyce. Podágrikom / Chirágrikom / Artetykom ná początku choroby / bywa rátunkiem / prochem co czerwony złoty / álbo dwá zawáżą / ábo iuche wárzonych. Jesli prochem / tedy go z sokiem Włoskiego Kopru z miodem wárzonego / y z iego iuchą dáwáć pić. Plat. Mesarugi.

Popráwá. A iż gwałtownie purguią / żołądek mdlą / tedy im trochę przydáć Jmbiru y Szpiki Jndiyskiey.

Fistułom. Fistuły / proch z tego korzenia / z mydłem Bárskim vtłuc / y tym knotki pomázuiąc / kłáść / goi.

W nośie wrzody. Wrzody w nośie leczy / proch z Páluchow z paloną Miedźią / á z iákimkolwiek sokiem / mózg pośiláiącym vmieszáć / y przykłádáć: ábowiem go wyiada bez bolu / á potym da się prędko goić. Plát.

Wrzodom záguitym. Wrzody zástárzáłe y plugáwe / wychędáżą proch y goi / zásypuiąc nim / z białych Páluchow / nie z czerwonych / ktore są iádowite.

Lektwarz ábo konfekt.

Electuarium. WZiąć miodu chędogiego / przyláwszy trochę pitego / dla przypalenia / y gdy się dobrze przewárzy y odszymuie / przydáć miáłko vtártych páluchow białych świeżych czterzy łoty / Náśienia włoskiego kopru / Cynámonu po qwinćie / y z tego konfekt vczynić / á miásto Benedictę Laxatiuę chorym vżywáć. Plat.

Flágmistym. Tym vżywáć niewádźi Páluchow / ktorzy w stáwach máią wiele wilgotnośći flegmistych. Damascen.

Trociszki.

Trochisci. BYwáią z korzenia tego źiela czynione / sokiem Rzodkwiánym zaczyniáiąc / álbo sokiem cebule zámorskiey / z Jmbirem á z trochą szpiki Jndiyskiey.

Szkodzą Páluchy.

Żołądku. Correctiuum. ŻOłądkowi wilgotnemu / złość y szkodzenie odeymuie mu Jmbir / Kmin kramny / Pieprz długi / Lubszczyk / Kobyla mięta / Mastyká.

Gdzieby przez vstá vżywáne żołądek mdliły / Mirobálany prędko ich tám stąd pozbywáią y wywodzą.

Muszkułom. Zá częstym ich vżywániem / Muszkuły w ćiele trętwieią.

Rozsądek.

MAmy iescze inne Hermodáktyly / korzonki ná gorách wysokich rosnące / máiąc ksztalt sercá / á są troiákie: Białe ktore przodek máią: czerwone y czarne / á te złe. Tych pospolićie w nászych Aptekách vżywáią / ktore tychże skutkow są y przyrodzenia.

Mylą się z wielką obrázą zdrowia / ktorzy miásto Páluchow Zimokwitu do lekarstw biorą / bo Zimowit iest iad / ktory tegoż dniá zábiia.

Tuczeniec / Rozdział 113.

Lagia.

TVczeniec w Afryce rośnie / zowią go poswęmu Lágia: vżywáią go miásto Páluchów do lekarstw: y potráwą.

Przyrodzenie

Jest wilgotne / ále bárźiey gorące.

Moc y Skutki.

Tuczy / Odwilża. TVczy białegłowy tám tego kráiu. Abig. Ciáłá wyschłe odwilża.

Bárwę. Bárwę cudną dáie / proch z polewką mięsną. A to skromno. Abig.

Szkodzi.

Szkodźi.

Krew wyżega. Choroby gorące. Roży

ZA częstym vżywániem krew wyżega w ćiele. Záczym choroby koleryczne wznieca. Roża piekielna czyni/ Przyrodzeniu gorácemu szkodliwe. Abige.

Paráiaiek / álbo Parpaiest/ Rozdział 114

Pseudohermodactylus.

Falsche Hermodactyle.

MA liśćie podobne Babce/ ieno mnieysze/ ná długich stopkách. Kłącza szczegulnego/ cienkiego : w wierzchu kwiatek biały/ ná podobieństwo gwiazdy. Korzonki ma dwá wespoł/ białe/ y nie miąższe.

Mieysce.

Pospolićie rośćie między krzewinámi/ tákże przy plotách/ y śćieszkách.

Moc y Skutki.

NIektorzy twierdzą korzonki iego/ tegoż być przyrodzenia y skutkow z Páluchámi. Ale do vżywánia lekárskiego nieprzychodzą.

Łániczká/ Rozdział 115

Ephemerum, Iris Sylueſtris.

Schonbetrug.

ŁAniczká Liliey iest podobna/ ieno liścia ćieńszego. Kwiátu białego/ pod czás modrego/ á gorzkiego/ we śrzodku piórka máiąc/ naśienia miękkiego. Korzeń tylko ieden cały długi/ ná pálec wzmiesz/ pachniący/ y iezyk śćiągaiący/ ćierpki.

Mieysce.

Rośćie w Debnikách/ w mieyscách ćienistych.

Przyrodzenie

Stwierdza swą ćierpkośćią. Zápáchu wdźięcznego y przyiemnego/ skąd dochodźić sie może/ że z pomieszánych iest żywiołow. Rospráwuie/ y rospądza. Gal. 6.

Mocy Skutki.

Zebom — Zebow boleśći vkłáda / w winie álbo w wodzie wárzona/ iuche cieplo w vśćiech trzymáiac. Dios.

puchlinie — Puchliny rozpadza / liśćie w winie wárzone/ á plastrowáne. Tákże

Gruczołom y zołzom twárdym — Gruczoły y Dymienice pokiby sie ieszcze nie poczely w otok zbieráć. Tenże.

Zebō ośtáwiálim — Zeby stábe vtwierdza/

wyprochniáłym — Wyprochniáłe wyciaga / korzeń kłádac miedzy nie. Tenże.

Mozgu — Mozg y

wstrobie — Watrobe pośila/

Zawrotu — Zawrot głowy leczy/

Mdłośći — Mdłośći serdeczney/

Ráduku. — Padáiacey niemocy służy/

Szaleństwu — Od rozumu odchodzacym/

zdumiáłym — zdumiáłym wárzac go z korzenim/á piiac.

Trędu słoniowemu — Słoniowey tredowátośći poczynáiacey. Fuchs.

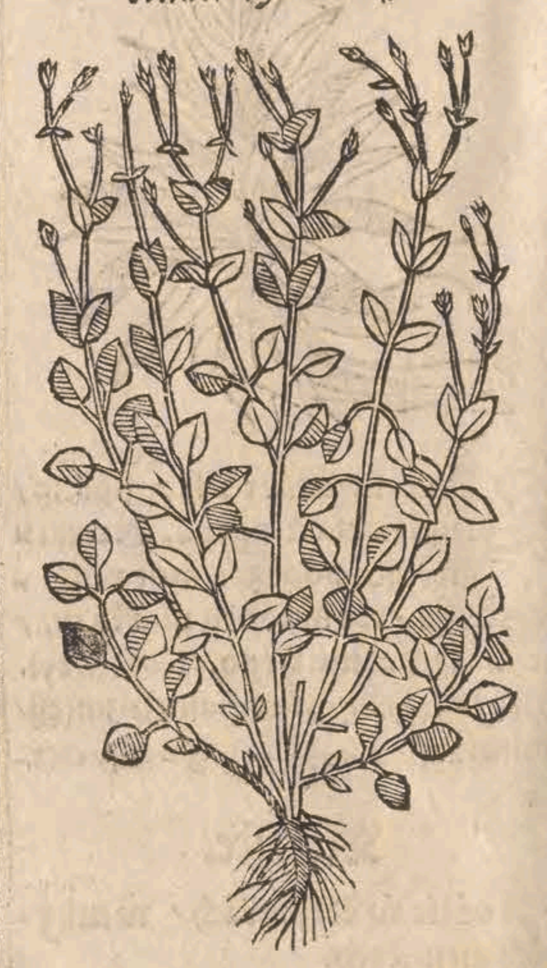
Oczom — Oczom záćmionym áby iásno pátrzáły. Fuchs.

To Fuchsius temu zielu przypisuie. Ale to rádniey Lánce/ ktora też Lánuszkámi zowia / álbo Konwalia / należy / niżli Lániczce.

Kurzyślep/ álbo Ptásza mieta/ Rozdział 116.

Alsine, Morsus gallinæ.

Hunerdarm / vogelkraut / Ganszkraut/ Hunerbisz.

Drudzy kurzym morem miánuia. Ma kilkanaśćie rodzaiow / wielkośćia rożne / przyrodzeniem bynamniey. Ma prateczek obli / soku pełny / ná pułtory dłonie. Kwiátu drobnego / białego wewnatrz / zwierzchu zielonégo. Rożdżek niemáło pusczа z iednego pniá záraz od korzonká. Z ktorych zás máluchne odnóżki pochodza. Listeczki po przatkách / podobne do ziela pomurnego / iedno mnieysze/ á nie kosmáte. pachnie zapáchem ogórczánym. Korzonek ieden ma nie wielki.

Mieysce

Rośćie w ćienistych mieyscách / ná stárych śćiánách. Poczyna od śrzodku zimy. O śrzód látá vsycha.

Przyrodzenie.

Chłodzi y odwilża / bez zbytniego zátwierdzenia. Galen.

Moc y Skutki

Potráwá ciáłō wysychym — Niektorzy go miásto iárzyny vżywáia/ktorzy długa choroba bedac vtrapieni/ ciálá máia wywiedle. Tákże

W suchotnych goraczkach. — Ktorych suchotne goraczki wysuszáia. Winych tákże goraczkách vżywáia go / ták pokármem/ iáko zwierzchu ná stopy y dłonie przykłádaniem.

Oczom — Oczom zápalonym z maka Jeczmienna tłukac. Albo z sokiem iego vmieszána / á plastrowána/ iest lekárstwem. Dios. Plin.

Otokō ognistym — Otoki wszelákie/ ktore ogniste przymioty w sobie máia/ rozgania. Gal.

Ossiutō. — Gesi młode bárzo sie w tym zielu kocháia.

Vszom — Vszom zápalonym / sok w nie puszczány / bywa

bywa rátunkiem. Dios. Plin.

Sadzelom zápalonym vżyteczny.

Dziećiom boleiącym / w oliwie smáżac / ćiáło okłádáć.

Ran y sadzeli od przymiotow ognistych / broni: Tákże wodká iego. Owa we wszem teyże iest mocy / iáko Kurza stopá / Psinki / Rozchodnik y Pomurne ziele. Y może go wszedy vżywáć / gdzieby chłodzić potrzebá. Táb.

Sadzelō. Dziećiō w ćiele bolącym

Wodká.

Dziećiom w goraczkách do pićia vżyteczna / y stárszym. y w inych chorobách.

Suchoty máiącym / do trunku vżyteczna. Táb.

Aqua stillatitia

Rząsá wodna / Rozdział 117.

Lens palustris, vel lacustris, Lens aquatica.

Wäßer Linsen / Waßer moß.

Listeczkow iest máłych / okrągłych / ná ćienkich sie niteczkach dźierżacych / bez korzeniá / ná wodźie spływa: nic innego nie iest / iedno tłustość nieiáka z wody teyże. A gdy wodá więtsza przyidźie / porywa ią / y gdźie v brzegu zostáwnie. Miásto korzonkow puszcza włokno iák włoski / y tak rośćie / áż ná śie kształt listeczkow weźmie.

Żábia żob

Jest druga Rzasá / ktora żábia zobia zowią. Tá ma gránowite prątki roskłádáiące sie po wodźie. Z tych wiele pochodźi listeczkow / ná długich stopkách ćienkich: te ze cztérech listeczkow złożone / ná kształt krzyżá. Naśienie w gronkách do Soczowice podobne / czárnáwe / gęste y twárde.

Mieysce.

Ná stoiących wodách rośćie / w ćiekących sie nie znáyduie.

Przyrodzenie.

Chłodźi y odwilża we wtorym stopniu. Gálen w 8.

Moc y Skutki

Rożá piekielna leczy / y Otoki wszeláktie z przymiotámi / Podágrze goracey bywa wielkim rátunkiem / ták szczegulna / iáko z ięczmienna maka vtłuczona / przykłádáiac. Dios.

Dźiećiom przepukłym w mosżenká / tą rząsą okłádáć.

Roży. Otoku podágrze. Dźiećiō przepukłym

Wodká.

Oczom boleiącym y czerwoność ich bywa lekárstwem / wymywáiac ie.

W morowych goraczkách / trunkiem bywa vżytecznym.

Oćiekłość pierśi białogłowskich / z przymiotem ognistym / rozgania.

Otok spadkow do pecherzá z przymiotem ognistym / oddala. y

Głowy bolenie z vpalenia.

Członkom zbytnie rospalonym / ták zwierzchu iáko wewnątrz / tá wodká iest vżyteczna.

Kokoszy /

Kaczetá /

Gąsietá. Nawet y

Swinie Rząsy wodney rády záżywáią / zwłaszczá z otrębámi pszenicznemi.

Oczom. Gorączkom morowym. oćiekłość pierśi białogłowskich. Pęcherzá zápalenie. Głowy bolenie. Członkō rospalonym. Kokoszō. Kaczetō. Gąsietō. Swiniō.

Rozchodnik wielki/ Rozdział 118

Sedum maius, Barbalouis, Semperuiuum maius.

Groß Hauswurtz/ oder Mawerpfeffer/ Donderbar.

Ják zimie iáko lećie zielony. Rózge ná łokieć nieśie/ ná pálec wielki wzmiąß: około rózgi liśćia tucznego/ soku pełnego/ rozdzielnie ieden od drugiego śiedzą iáko w wielkim zielu Romanowym: ku wierzchowi dłuższe/ máiac kßtałt Języká. Przy ziemi krótße/ y gesto śiedzace/ y nie ku górze/ ále ku ziemi załomione/ wßytkie gládkie/ ácz nieco nisko kosmate. W Lipcu gáłązki wypuśćza/ pełne kwiatków rzedámi/ ná kßtałt lniánych główek otworzystych/ około wierzchu wykroionych/ gdy sie otworzą/ podobne kwiatkom Lánkowym. Z wierzchu blado zielone: á gdy sie roskwitną/ podobieństwo słonca pokázuią: barwy brunatney. W śrzodku kwiatká zołte serduszká iáko w Rozy. Plod po stronach od korzenia wydaie/ iáko sznóry iákie. Z tych látorośli wyrastaia. Korzonki niewielkie/ którymi sie suchych strzech trzyma/ y rośćie/ y wiecey z powietrza niżli z ziemie żywnośći bierze. Naśienia nie miewa/ tylko káżdego roku nowe sośki puśćzá. W Maiu kwitnie/ pod Jeśień niśćzeie/ n żelka niepogodz ścierpi.

Mieysce.

Rośćie ná górách/ kámienistych mieyscach/ strzechach/ murách.

Przyrodzenie

Wysusza w pierwßym stopniu/ w trzećim chłodzi/ z lekká zátwierdza. Galen w 6.

Mocy Skutki.

Swieży potężnieyßy/ niż susżony. Plat. | Swieży lepßy Roży

Pietielnemu ogniu/

Wrzodom ognistym ćiáło wyiadáiacym. | Wrzodo.

Oczom zápalonym y krwią záßłym | Oczom

Ogniem opalonym/ | Ognie opalonym

Vkropem/ álbo oleiem opárzonym/ | Opárzonym

Podágrze/ Artetyce z goracey przyczyny. | podágrze

Tym wßystkim ták sam/ iáko z Jeczmienna maka plastrowány/ bywa rátunkiem. Toż z soku iego/ z wosku/ á z oleyku Rozánego máść vczyniwßy/ przykłádáć ćiepło/ w pierwßych trzech dniách: potym chłodno taż máśćia mázáć. Plat.

Bolenie głowy gorace vśmierza: z soku z maka iecżmienna á z rozánego oleyku/ máść rzadká vczynić/ á czoło y skronie mázáć: álbo ná chuśćie rozmázawßy przykłádáć. Dios. Plin. | Głowie boleiacey

Od páiecżego gonu vsczknionym/ sok pić dobrze. Tákże | Vkaßonym od páieczego gonu

Ciekaczkom czerwonym/ | czerwonce

Biegunkom kolerycżnym. | Biegunkom kolerycznym

Czerw okragły/ tenże sok z winem pity morzy. | Glistom.

Vpláwy białogłowskie vstánawia/ wezelek z wełny w tym soku obmáczowáć/ á w łono puśćzáć. | Vpláwo.

Oczom.

Oczom płynacym z fluſu goracego / álbo z zbytniey krwie/ tenże ſok/máżac koło oczu/ y pokropce puſczáć. Albo lnianki maczáne przykłádáć. Tenże.

Toku.

Tok krwie z noſá záwśćiaga/ w ſoku chuſty maczáć / á czoło y łono okłádáć / przydawſzy Rożánego oleyku/ álbo wodki. Plat.

Vſzom.

Vſzu bolesći vśmierza/ y ztad niektorzy vſznym zielem ten Rozchodnik miánuia. Pli.

Kápuſty broni.

Kápuſty áby Mſzyce y Gáśiennice nie pſowáły/ niżli iey nasienia ná Rozſáde maſzśiać/ przez trzy dni w ſoku tego zielá moczyć.

Kroſtom w oczách.

W oczách rozzedźiennice gubi ſok puſczány. Plin.

Złotym żyłkom.

Złotych żyłek bolesći vśmierza / ſok z mąká lniánego śiemienia/ námázuiac / albo ná chuſtce przykłádáiac.

Zebom.

Boleść zebow odpadza / przydawſzy ſoku z Pśinek / á mleká krowiego wedwoy naſob wiecey / oleyku rożánego czwierć / chuſty w tym maczáć ćiepło/ y ná lice przykłádáć.

Wątrobie

Wątrobie goracey boleſney/ ſok z octem á z Agreſtem/ ná bok prawy pod żiebrá przykłádáiac. Plat.

Powiekō

Powieki záwrzále otwiera ſok / pomázuiac.

Trućiznie.

Przećiwko trućiznie Omiegowey/ ſok/trunkiem dawáć. Plin.

Przymiotom świeżym ſłuży / dawnym ſzkodźi.

Owa gdźie potrzebá chłodźić / á ile ná początku/ ziele y ſok bárzo dobry.

Wodká Roſchodnikowa.

Aqua ſtillatitia.

W ćiekaczce koleryezney / w czerwoney / trunkiem bywa vżywána/ gdzieby zbytniego vpalenia wnetrznego było prágnienie/ łyſzke trzy nawiecey dáć.

Roży.

Roży piekielney /

Otokom.

Otokom ogniſtym/

Opárzelinom.

Opalonym ogniem vżyteczna / chuſty maczáiac.

wątrobie

Wątrobie/

Żołądku.

Zoladkowi/

Nerkom

Nerkom zápalonym / z Rożánym oleykiem przykłádáć.

Szkodźi.

Morowym.

NA morowe bolaczki nie ma być przykłádan/ boby iad przygnał do ſercá. Tákże

Przymiotom.

Ná przymioty záſtarzále: Abowiem ſpadki w nich/ one zgeśćiwſzy/ zátwárdza.

Roiownik właſny/ Rozdźiał 119.

Sedum minus, & Semperuiuum minus.

Kleinhauſzwurtz.

MNieyſzy Roſchodnik / Roiownik właſny/ wiele rozdżek z iednego korzonká puſcza / ćienkich/ poczórwieniałych: około liſkeczki ſoku pelne/ iáko chrobaczki/ podługowáte / záoſtrzone / z żółtá zielone. Z śrzodku tych wyraſta praćik nápiądź ná wierzchu / ktorego okołek z wiela kwiatkow żołtych/ niekiedy czerwonych / ná kſztałt gwiazdeczki. Korzenie drobne y roſpierzchłe.

Mieyſce.

Rośćie po ſkalách/ murách/ śćiánách/ miedzy rumem / w rowách nad przykopámi / rośćie y ná ſtrzechách.

Mocy y skutki.

Tychże ſkutkow y mocy v przyrodzenia ieſt/ ktorych Roſchodnik wielki.

Rojownik pieprzny/ pryſczący/ Rozdział 120.

Sedum minimum & tertium,
Semperuiuum minimum,
Illecebra.

Mawerpfeffer/ Katzentreublein.

ROjownik namnieyßy. Liſteczków drobnych / tucznych / miąßſzych/ oblich/ do tego kosmátych. Smáku oſtrego y roſpaláiącego. Rószdżek rumiánych/ których od korzeniá iednego niemáło pochódzi/ ku ziemi pochylone. Kwiatków żółtych. Korzonków włósienkowátych.

Mieysce.

Rośćie ná ſuchych mieyſcách/ſkálách / ſtárych murách y śćiánach. Máło nie przez cáłe láto kwitnie.

Przyrodzenie

Gorącego ieſt przyrodzenia.

Moc y ſkutki.

Wola ná ßyi. Liśćie z wieprzowym ſádłem / wola ná ßyi rozgania.

Gruczołom. Gruczoły także.

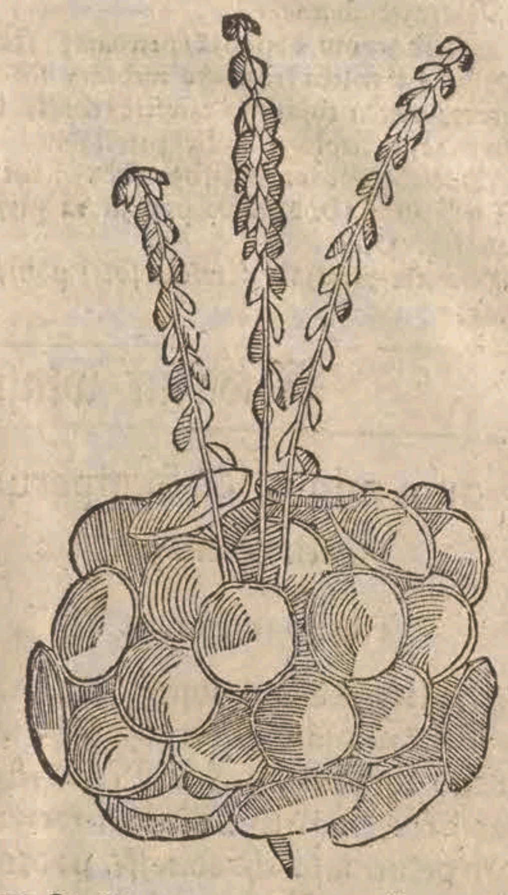
Krztußenie czyni. Krztußenie czyni ſok z octem álbo z ćiepła wodą pijąc. Dios.

Flágmę wywodzi. Flágmę grubą. Tákże Kolere wywodźi. Roſpala vſtá zuchány. Skore przyſczy.

Rzęſá wietrzna/ Roz: 121

Vmbilicus Veneris maior,
Cymbalium, Acetabulum.

Nabelkraut.

1. RZęſá wietrzna dwoiáka: wielka/ o którey tu: máła / Rozłogiem zowiemy. Wielka/ korzeń ma obli/ od ſpodku te° wiele włósienkowátych idźie. Liśćia podobnego do pępków człowieczych. Miedzy liśćiem pochodźi rósczká ná piądź wzwyß/ w wierzchu tey gáłązek kilká. Ná tych naśienie rumiane odwiſłe.

2. Druga/ Rozłóg/ liśćia ßerßego/ iedne ná drugich kolem iáko iezyczki/ rozłożyſto przy korzeniu leżące/ iákoby połowice oká / máło nie ták iáko ieſt w Roſchodniku wielkim:

Smáku

śmáku ćierpkiego. Z sámego śrzodku liśćia/ rośczká iedná: po ktorey tákże listeczki iáko iezyczki pochodzą wzgore. W wierzchu kilká gáłązek ćienkich z białemi kwiateczkámi. Z tych potym naśienie/ iáko v Dzwonkow Pánny Máriey. Korzeń długi/ ćienki/ z wiela odnożek ćienkich.

Mieysce.

Rosną ná wysokich skáłách/ y ná stárych murách. Kwitną ná początku Látá.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia wilgotnego: nieco ma y ćierpkośći y gorzkośći. Chłodźi/ odbija/ rospądza/ wyćiera.

Moc y skutki.

Kámień krzy y wywodźi. Liśćie y z korzeniem. Dios. — Kámien

Puchline wywodźi/ liśćie z miodem vżywáne pitym. Dios. — puchlinie

Przymiotom ogniſtym/ vżyteczne plástrem źiele y z korzeniem. Dios. — Przymiotom ognistym

Roża piekielna gáśi. — Roży

Odźiebionym piecom y innym członkom/ źiele y z korzeniem plástruiąc. Tenże. — odźiebionym członkow

Zapaleniu żołądka. Tákże — zápalenie żołądká

Wola ná szyi rozgánia/ tłukąc go z korzeniem á z sádłem/ nie z wieprzowym/ ále z świnie/ ktora Mniszká zowią/ bez soli/ zárowno go z źielem biorąc/ á tym ćiepło okłádáć. Apul. Też sámo źiele z korzeniem plástrowáne/ toż czyni. Dios. — Wole rozgánia

Rozlogu toż przyrodzenie/ moc y skutki. — Rozlog.

Zwieśiniec/ Rozdźiał 122.

Cymbalaria.

Felßen zierde.

Zwieśiniec źiele ná skáłách y ná stárych murách od wiſtło rośćie/ wiele rospuſzczáiąc rozdzek długich y ćienkich iáko sznury ná doł/ z ktorego liśćie Bluſzczowemu podobne/ tuczne/ ná długich stopkách. Kwiateczki drobne żołtáwe/ podczás białe/ tákże ná ćieniuchnych szypułkách. Korzonkow ćienkich włośienkowátych czarnych.

Przyrodzenie

Wilgotne á źimne iest z nieiáką ćierpkośćią zátwierdzáiącą.

Moc y Skutki.

Vpłáwy białe zástánawia/ vżywáiąc go przy pierwszych potráwách/ miásto szálſze. Jest tychże skutkow/ ktorych rząsá wietrzna. — Vpłáwy białym

Pokrzywy/ Rozdźiał 123.

Dwie Dioſkorides opisuie. Wielką y ostrzeyszą/ ktorą Włoską zowiemy. Drugą mnieyszą pospolitą. My trzećią znáyduiemy/ Zagáwice. Wielka y Rzymska iest/ Liśćie

Vrtica maior, Vrtica Romana vel Italica, & Hortulana Vrtica.

Neßel/ vnd Welschneßel / Remischneßel/ Gartenneß.l.

Vrtica minor, acrior agrestis.

Zagáwká. Heyterníßel.

ßérokiego/ ćiemnéy zielonośći/ iáko Melissa/ iedno wierßego/ y głebiéy kárbowánego. Kłącza dwułokietnego / obłego / kosmátego / pałącego/ kruchego y żłóbkowánego / stopek długich v liśćia. Kwiátu rumiánego. Z tych główki okrągłe/ ostre/ kosmáte y párzące. W tych naśienie lniánemu podobne/ v którego łupinká posłodna / w iezyk sczypiące. Korzeń krótki/ z wielą odnóżek ćienkich.

2. Vrtica communis.

Wtóra pospolita/ liśćia mnieyßego/ y nie ták pałącego/ áni głeboko kárbowánego. Kwiát kłośisty y mchowáty / iáko v Sczéru. Tego naśienie w gronkách drobne. Kłącza czworograniśtego.

3 Vrtica acrior.

Trzećia Zagáwká Liśćia mnieyßego y srodzéy párzącego. Kłącza ná piądź/ y ná dwie/ parzącego. Liśćia kárbowanego. Naśienie drobne przy kłączu y liśćiu gęsto tkwiące.

Mieysce.

Piérwßa nie rośćie / tylko w ćiepłych kráinách.

Drugie rodzáie rosną wßędy.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu rozgrzewáią y wysußáią/ rospráwnią/ scienczáią. Naśienie y oléy w wtórym stopniu rozgrzéwáią y wysußáią. Do lekárstw naprzystoynieyße młode/ leśne/ nie zbytnie pałące.

Moc y Skutki

Młode bywáią miásto iárzyny vżywáne/ ná Wiosnę przed grzmieniem / dla vstrzeżenia świerzbu przez cały rok.

Kámień cierpiącym/ są lekárstwem młode/ y z iáycy smażone/ vżywáne. Albo w winie wárzone/ pite.

Dychawicznym/ nasienie z miodem vtárte/ á lizániem pożywáne / bywa rátunkiem. Dios.

Toż násienie z winem słodkim / álbo z Málmázyą słodką piiąc / może nie potężne pobudzá. Gal Oribás.

Żywot nietylko liście w winie wárzone odwilża y stolcy purguie / iáko Dioßkorid y Gálen swiadczą / ále też iáko Ferneliuß piße/ Nerki zámulone/ y

Kámień krzy y wywodzi.

Flágmę grubą y lipką womitem wywodzi/ nasienia pul kwinty áż do cáley z miodową syta piiąc po wieczerzy. Ruel/ Fernel/ Plin. ná raz ßkrupuł áż do quinty.

Lektwarz też z niego do tego dobry.

Czyścienie miesięczne pániam rozbudza / z iucha pokrzyw trochę Mirry miálko vtártey piiąc. Dios.

Pleurze bywa lekárstwem toż nasienie. Albo wierzchołki pokrzyw w wodzie wárząc á piiąc. Dios.

Wietrznośći w żywocie / álbo

Kruczenie w kißkách rospądza.

Mocz zátrzymány pędzi.

Morzysko w żywocie vkłáda.

Kolikę vśmierza/ pokrzywy w winie wárzyć/ á pić. Albo sok z nich. Plin/

Od psá / ták wśćiekłego / iáko nie wśćiekłego obráżonym.

Zmartwieniu ktorego członká/

Wrzodom káncerowátym y plugáwym/

Członkom wybitym.

Bolączkom złym ktore kákoetyká zowią.

Gruczołom y żołzom twárdym.

Wrzodom zaußnym álbo świnim.

Wrzodom pełnym ropy/ Liście pokrzywiáne z solą tłuc / á plastrowáć. Dios.

Slezienie nábrzmiáłey/ toż liście bywa rátunkiem / vwierćiawßy go / z woskiem nowym plastr vczynić/á ná bok lewy przykłádáć.

Trędowátość z twarzy spądzá/ proch z liścia po kwinćie z winem piiąc. Albo wárzonych w winie trunkiem vżywáiąc. Plin.

Scyátyce y

Podágrze bywa rátunkiem liście y nasienie z sádłem niedźwiedzym vtrzeć y plastrowáć. Frnel y Ruel.

Tok krwie z nosá zbytni záwśćiąga / liście pokrzywiáne z ichże sokiem vtárte / á w nos pusczáne. Dios. A korzeń ich dáleko do tego lepßy/ w nos go kłádąc. Plin.

Płucom zápalonym nasienie vtárte / á miodem ná Lektwarz záczynione/ y lizánim vżywáne/ iest lekárstwem.

Toż czyni liście z figámi suchemi w Jecżmieney wodzie wárzone.

Pokrzywy młode z ślimakámi wárzone/ żywot odmiekczáią.

Jezyczká nábrzmienie y spuchnienie.

Tákże zápalenie leczy sok z pokrzyw gárgáryzuiąc.

Nasienie potężnieyße bywa w swych ßkutkách/ w winie słodkim wárzone/ álbo prásnym miodem záczynione ná Lektwarz.

Wietrznośći w żywocie pokrzywy ácz rospądzáią/ wßákże ie też wznieciáią/ zwłasczá w ten czás/ gdy ie żołądek poczyna trawić.

Bdłom iádowitym vżywánym/

Żywemu srebru wypitemu.

Vscżknieniu od iádowitey gádźiny.

Száleiem strutym / nasienie z winem pić. Albo wárząc ie/ w polewce żołwią wárzonego/ álbo wespoł z Zołwiem/ álbo z Slimakámi/ y iuchę te pić. Apolodor.

Wßá świnia strutym / też polewkę pić dáć/ dobrze. Nikander.

Dźiećiom wydymáiącym w stołeczku/ sámey tylko pokrzywy dotknieniem / ná swe mieysce przywodzi. Plin.

Ciáło opádáłe leczy/ vtłukßy pokrzywy z solą / przykłádáć. Tenże.

Sprácowáne posila/ trzećią część quinty z winem pić dáiąc. Plin.

Máćicznym chorobom / násienie pokrzywiáne iest vżyteczne / przypárzywßy go ná węglu żarzystym / á po quinćie dáiąc go pić z winem. Plin.

Tenże sok z sokiem Slazowym w łono wezełkiem pusczány / toż czyni.

Nádęcie/ álbo nápußenie żołądká z wietrznośći / pochodzących z wilgotnośći w nim záwártych/ vkłáda : z winem słodkim/ álbo z przewarzonym moßtem/ trunkiem vżywáne.

Bol sleziony vśmierza / nasienie w winie wárzone / á ćiepło plastrowáne.

Tákże pokrzywiáne korzenie tłuc / á z octem ná lewy bok/ pod sáme żiobrá ostátnie co nacieplcy przykłádáć. Plin.

W Pleurze y w kłoćiu ostrym w boku / bywa osobliwym rátunkiem / z śiemieniem lnianym piiąc.

A iescze lepiey z Hisopem / á z trochą pieprzu. Plin.

Máćice záplugáwiona wychedaża / toż nasienie w trunku dáiąc pić po quinćie cáłey. Hippo.

Piersi ßlamowátośćiámi wilgotnemi záplugáwione wychedaża/ z Ptyzánną wárzone á pożywáne. Plin.

Kámień w nerkách łamie sok z nich piiąc.

Tákże nasienie ich w winie wárzyć/ á to ná gorecey ná nerki plastrowáć. Tenże.

Pokrzywá świerzb. Kámień. Dychawicy. Żywot purguie. Nerkom. Kámień. Flágmie. Miesięczney. Pleurze. Wietrznośćiom. Kruczeniu. Moczu. Morzysku. Kolice. Od psá vkąßonym. Zmartwieniu. Wrzodom. Członkom. Bolączkom. Gruczołom. Wrzodom. Sleziente. Trędowátośći. Scyátyce. Podágrze. Tokow. Płucom. Żywot odmiekczáią. Język. Potęgá korzenia pokrzyw. Wietrznośći wzbudza. Bdłom. Trzećie strutym. Jádom. Száleiem strutym. Swini vßá. Dźiećiom. Ciáłu. Sprácowánym. Máćicznym chorobom. Żołądku. Sleziente. Pleurze. Máćicy. Piersiom. Kámień.

Gliſtom.

Gliſty morzy y wywodzi/ pijąc go z ſolą / z miodową ſytą. Plin.

Pleſzom.

Pleſzowátość głowy włoſámi okrywa/ náćieráiąc mieyſcá gołe naśieniem Plin.

pokrzyw zálecenie od Fániaſzá.

Fániás Greczyn/ ſzerokimi ſłowy wyſławia Pokrzywy do vżywánia ſtołowego/ zwłaſczá młode wárzone y przyprawione / á to dla oddechow y piſczele/ przez ktorą tchniemy.

Potom.

Poty wzbudza/ z oliwą przypráwiona y vżywána/ álbo nią mázáć ćiáło. Plin.

Bydłu.

Bydło czwornogie / gdźieby nie mogło być do płodu ſpoſobne / pokrzywámi członki ich do rodzenia dáne/ śiec y párzyć. Tenże.

Kokoſzá żeby nioſły.

Naśieniem pokrzywiánym kokoſzy kármione / przez cáłą źime iáiec nie przeſtáną nieść. Ztąd też rády miedzy pokrzywámi śią dáią/ y iaycá nioſą.

Gąśiętá morzy.

Zás gąśiętá / gdźieby pokrzyw vżywáły / zdycháią.

Káncer.

Kánceroẃáte wrzody / miáłko vtártym naśieniem záſypuiąc/ záwściąga/ że śie im nie da rozſzerzáć. Aben Meſuai.

Wyſuſzáią.

Owa pokrzywy ſą vżyteczne/ tám gdźie wyſuſzáć potrzebá / bez ſczmienia y żárćia/ iáko Gálen piſze.

Sokor. Płotno.

Bywa w Turcech z pokrzywiánego włokná płotno bárzo ćienkie. Tákże nići do ſzyćia y śiatek/ Sokorem to zowią.

po párzonym od pokrzyw.

Poparzeliny od pokrzyw/ oleiek Rożány/ álbo oliwá goi.

Czerwiu Wilku.

Chrobak w ránie/ álbo w wrzedźie ná pálcu/ álbo wilk ná golni/ álbo ná ktorymkolwiek mieyſcu zálągły / pokrzywe tylko vtłukſzy / ná ráne przyłożyć / Czerw wywáli y vmorzy/ y ráne zágoi.

Succus.

Sok.

DO lekárſkich potrzeb ſok z pokrzyw snádnie może wyćiągnąć/ tym ſpoſobem / iáko z Piołynu. Ten

Toku.

Tok krwie zbytni z noſá záſtánawia / czoło tyko świeżo wyżetym náćieráiąc. Albo chuſtę w nim obmaczawſzy / przywinąć. Ruel. Drudzy pácyne z piecá miáłko tłuczona / z nim záczyniwſzy / nozdrzá námázuią.

Krew z noſá pobudza.

Tenże ſok/ krew z noſá wywodzi puſczany w nos.

Wodká pokrzywiána.

Aqua ſtillatitia.

W Máiu ma być dyſtylowána. Służy Pierśiom y płucom/

Pierśiom. Płucom. Tchnieniu.

Ciężkiemu tchu/ trzy álbo cztery łyſzki ćiepło przez kilká poránkow pijąc. Tákże

Pleurze.
Kámień.
Moczu.
Bolaczkom.
Martwe mieſo
Ránom.

Pleurze/
Kámień krzy y wywodzi/
Mocz pędzi/
Bolaczki zágniłe goi/ wymywáiąc.
Martwe mieſo trawi.
Ránom broni śie záplugáwiáć / wymywáiąc ie nią.

Oleiek pokrzywiány.

Oleum vrtica.

BYwa z naśienia / iáko z Krokoſowego robiony : tychże ſkutkow / ktorych oleiek z Krokoſu. Jedno náſz potężniey roſpądza. Raſis. Ten Eypczycy poſpolicie czynią.

Rozſądek.

POkrzywá poſpolita / z oſobnośći ſwey / krew płynącą z błonek/ mozg okrywáiących / záſtánawia / proch iey w nos dmucháiąc.

Pokrzywá martwa pierwſza/ Rozdział 124.

Galeopſis & Galiopſis, Vrtica iners, Vrtica mortua, & fœtida, Vrtica labeo, Lamium purpureum.

Binſaug/ Stinkendnes ſell.

POkrzywá pierwſza / głucha / we wſzem ieſt podobna párzącey/ tylko liśćia gładſzego y nie párzącego. Kwiátu z czérwoną bru-

natnego / gromadkámi położonego. Liśćia tepßego/ y iákoby mąką potrząśnionego. Korzenia prostego.

Mieysce.

Rośćie ládá kedy. Kwitnie przez cáłe láto.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysußa / máiąc subtelne cząstki: śćienczą.

Mocy Skutki.

Gruczołom. Ráncer. Wola. Záußnicom.

GRuczołom y guzom twárdym służy. Wrzodom káncerowátym y pomykáiącym sie / ciáło wyiadáiącym. Dios. Wolom ná ßyi/ álbo pod gárdlem. Zaußnym wrzodom y zołzom / dwá kroć káżdego dniá tym nápárzáiąc/ y sáme z octem plastruiąc. Tab.

Dymienicom.

Dymienicom/ liśćie tłuc á przykłádáć. Tákże sok ich y naśienie. Owa wßystke ile iey iest / y z kłaczem tłukąc / á dwákroć ná dźień przykłádáiąc z octem. Dios. Ale pierwey tychże pokrzyw wárzonych liśćiem nápárzáć. Tenże.

Wrzodó.

Wrzody zágniłe y roziadáiące / wychedaża / wyćiera/ y goi / z solą tłuczone. Tenże. plin.

Włosom.

Włosy żołte czyni korzenie / w ług ie kłádąc. Ciß.

Rámień.

Rámień krzy/ proch vtárty / á z winem vżywány. Albo ią w winie wárząc/ á polewkę te pić. Toż naśienie iey czyni/ z winem pożywáiąc.

Sádnó.

Sádná koniom wysußa y goi/ iey prochē ie zásypuiąc. Ciß.

podobny Kokornakowi.

Tey pokrzywy martwey proch/ podobnych iest skutkow długiego Kokornaku.

Czerwoney.

W wodźie wárzona/ á trunkiem vżywána/ czerwoną chorobę zástánawia.

Pokrzywá martwa biała/ álbo 2. Rozdźiał 125

Album Lamium, Vrtica lactea, & 2. iners, Paronychia alba, Panaricium, Archangelica alba, & Anonium album.

Taubennessel / Tochtennesseln / Wurmkraut / oder Wurm nessel.

POkrzywá martwa biała / iest białego liśćia / pokrzywiánemu podobnego/ tylko mnieyßego. Kwiátu wietßego/ białego/ kapturowátego / ná kßtałt ßáłwiey polney czarney/ gromadkámi / przy liśćiu pochodzącego / iáko skrzydłá iákie. zapáchu smrodliwego. Z tych niemáło naśienia czarnego pochodźi. Korzenia obdłużnego/ od ktorego odnożki włośienkowáte pa- rámi idące.

Mieysce.

W ćienistych mieyscách rośćie.

Przyrodzenie

Tegoż przyrodzenia iest / ktorego pierwßa. Máło nie prze wßystko láto kwitnie / począwßy od Máiu.

Moc y Skutki.

Z Wysoká potłuczonych rátuie.

Wola pod gárdlem y gruczoły rospędza/ z wieprzowym sádłem stárym / vtłukszy ią / przykłádáć. Dios.

Ránom álbo rázom tłuczonym y zbitym.

Opalonym/

Nábrzmieniu twárdemu/ y

Gruczołom twárdym/

Tkwiące rzeczy z ćiáłá wyćiąga / iáko żelezcá/ álbo postrzały/ drzazgi/ tarnie/ ⁊c.

Rány záwrzedziáłe/ plugáwe/ leczy

Podágrze bywa rátunkiem / tákże z solą plastrowána.

Rożą piekielną zgánia / á ile owo/ co we środku liśćia bywa białego. Albo też kwiećie vwierćiawszy okłádáć. Plin.

Chrobaká w pálcu zálagłego wygania / woda wárzonego ziela ranę wymywaiąc/ y sáme tłukąc á przywijáiąc. Tab. (pijac.

Zmázy spądza z twarzy/ z winem to ziele

Fistuły záwiera / wychędaża/ tłukąc liśćie z trochą soli y przykładáć.

Tok zbytni z nosá zástánawia/ vwiązawszy ią v szyie/ ná kárku/álbo ná studzienkách. Fuchs.

Żołzy zebráne przyłożenim przerywa / wychędaża/ y ćiáłe wypełnia: twárde rozpądza.

Wola ná szyi rosprowádza / tákże korzeń z sola plastrowány.

Sok nosem sarkáiąc/czyni poty. Tragus.

Porkuzonym. Wole. Ránom. Opalonym. Twárdośći. gruczołó. Tkwiącym. Ránom. podágrze. Rożey piekielney. Chrobáctwo. Tredowáćinom. Fistuło. Toku. Żołzom. Wolom.

Pokrzywá Martwa trzećia kwiátu żołtego/

Lamium luteum, Anonium luteum, Archangelica lutea.

Geel Taubeneßell/Geel Todneßell.

Martwa Pokrzywá trzećia/ tegóż kształtu iáko inne / iedno wyższa / krzewista y kosmáta. Liśćia cudnego: Kwiátu pięknego żółtego. Tegóż przyrodzenia y skutków/ iedno potężnieyszych.

Rozsądek.

Są iesze inne dwie/ tym trzem podobne: iedno liśćia biáłá sego/iáko mąka potrzśionego / okrągłego y drobno kárbowánego/ zapáchu smrodliwego. Kwiátu brunatnego. Przez cáłe láto kwitną. Tychże skutków.

Tredownik/ Rozdział 126.

Scrophularia, Ficaria, Castrangula, Millemorbia.

Braunwurtz/ Groß Feyge/ Wartzenkraut/ Seuwurtz.

Dwoiáki / wielki y máły: álbo sámiec y sámicá. Od iednego korzenia pusczą rózg wiele/ wzwyż na łokieć / rumienáwe / gránowite: przy wierzchu krzewiste. Liśćia ćiemno zielonego / tęgiego/ á do pokrzyku podobnego/ iedno tucznieyszego/ y mięszeyszego/ á nie tak barzo ząbkowánego. w wierzchu kwiatki drobne/z czérwoná brunatne. które gdy opadną/ główeczki zostáwuie spiczáste / brunatne. W tych nasienie drobne. Korzeń niemáły / biały / gruzłowáty. Kwitnie w Czérwcu.

Mnieyszy Tredownik/álbo sámi-

cá / korzenia tákże białego gruzłowátego / odnożyſtego. Z ktorego trzy ábo cztéry rozg zielonych czworogránowitych. Liśćia nie máłego / kárbowánego / iáko pokrzywy párzące / tylko gładſze. W wiérzchu kwiatki rumiano błękitne. Z tych głoweczki ſpiczaſte / pełne naśienia drobnego.

Mieyſce.

Rośćie przy płotách / murách / śćieżkach / ná rumach / y ná mieyſcách wilgotnych. Ma byc kopany w Czérwcu y w Lipcu.

Przyrodzenie.

Wyſuſza / śćiencza / rozgania / wyciera: cześći ieſt ſubtelnych.

Moc y ſkutki.

Gliſtom.

Czerw z żywotá wywodźi / korzenia álbo naśienia iego quinte z winem trunkiem dáiąc. Dios.

Wola ro ſpadza.

Wola ná ſzyi gubi / korzenie świeże z ſádłem wieprzowym.

Zołzom. gruczołō zauſnicō narosliſnom. Złotym żyłkom.

Zołzy y gruczoły wſzelákie.
Zauſznice /
Narośliny twárde /
Złote żyłki / plaſtrowány zmiękcza y tráci. w Jesieni ma bydź kopány. Dios.

Plinius z octem winnym oſtrym każe go plaſtrowáć.

Máść osobliwa.

Máść tym ſpoſobem ma być czyniona: Korzenia w Jeśieni nákopawſzy / ochędożyć / á z máſłem młodym vtłuc / álbo z wieprzowym świeżym ſmalcem: w gárniec nowy polewány włożywſzy nákryć y w mieyſcu wilgotnym poſtáwić / przez dni dźieśieć / abo pietnaśćie. Potym ná wolnym ogniu roſpuśćić y przecedźić / mocno wyżymáiąc.

Swierzb.

Swierzb y kroſty máść ſpadza.

Brodawkom.

Brodawki ſpadza / świeżym korzeniem náćieráiąc ie.

Potłuczonym. Pognieciony. Połamánym.

Z wyſoká potłuczonym / pognieciońym / połamánym / wielkim lekárſtwem korzen bywa / vwierćiawſzy z octem / á pieprzu trochę przydawſzy / ćiepło dáć pić. A liśćia tegoż źiela ná ſtawſzy ná piekárſki piec gorący / álbo po wypaleniu w piec námiętawſzy: tákowe potłuczone ná nie położyć / żeby ſie náparzyli / y dobrze poćili.

Sok.

Succus.

Swierzb.

Sok Mieśiącá Czerwcá z korzenia tego źiela wyżęty / wosku y oliwy do tego przydawſzy / masc vczynić / ktora świerzb y kroſty ná ćiele oáćierać. Trag.

Złotym żyłkom.

Złotym żyłkom z migdałowym oleykiem / á z ſmalcem gesim / bywa vżyteczny. Plin.

Wodká.

Aqua ſtillatitia

Czerwoności twarzy.

Wodká z korzenia Tredownikowego dyſtylowána / czerwoność z twarzy ſpadza / nia vmywáiąc.

Szkodzi

Bárzo ſie myla / ktorzy Firletki / álbo połna Bzylia mienia być Tredownikiem: y ktorzy Martwa pokrzywe.

Márzáná / Przytulia / Rozdźiał 127.

1.

Márzáná czworá ieſt / żołtego kwiatu dwie / białego dwie / to ieſt / Sámiec y Sámicá. Piérwſza y naprawdźiwſza Dyoſzkoridowá / korzonków nie wielkich / twárdych / rozpiérzchłych. Z tego rózgi obdłużne / ćienkie / kolankowáte / od których liſteczki ćienkie / podobne Oſtrzycy / iedno mnieyſze / kołem pochodzą / od ſpodku aż ku wiérzchu / w Máiu y w Czérwcu. W wiérzchu tych rózdżek żołtym kwiátem iáko kiſteczki kwitnie / iáko mech ták drobno y geſto: zapáchu przyiemnego: naśienie drobne iáko mak / czarne / parami złączone. Ziele ſámo krzewiſte / odnożek wiele puſzczáiąc.

2.

Wtóra korzeniá trawiſtego / ćienkiego / y drobno odnożyſtego. Rózgi ná łokieć gránowite. Ná tych liſteczki rownym położeniem od ſpodku okołkámi idą / wietſze. Miedzy temi kwiáteczki z żołtá bláde ná ſtopkách drobnych gromadkámi / nie ták pachnące.

3.

Trzecia korzonków bárzo ćienkich. Rozgi oble / y nie ták proſte /

Galium, Galetium, Galerium

Megerkraut/ Walſtrow/ Liebkraut/ Labkraut/ Reynrytzen.

ćienkie ná piądź / wzwyſz ná pułtory. Liśćiem do pierwſzych podobne/ iedno dłużſze/ nie ták geſto. Kwiátu białego / nie ták ćiáſno położonego.

4 Czwarta tákże korzonków ćienkich y chroſtowátych / z rzadkimi odnożkámi. Rozg ćienkich/ obliech/ ná piądź : od kolanek po dwu álbo trzy liſteczki wyraſtáia/ áż ku wierzchu/ záoſtrzone. Kwiatkow białych drobnych/ tylko o czterech liſtkách w wierzchu : zapáchu tepego.

Mieyſce.

Pierwſza / rośćie ná miedzách / winnicách / przy drogách / wawozách / łąkách / przy mokrádłách. Kwitnie w Czerwcu y w Lipcu. Znaydnie ſie y ná murách / w ſádach ſuchych á trawiſtych.

Wtóra / kocha śie w mieyſcach mokrych.

Trzecia / ná mieyſcach piaſczyſtych á wilgotnych/ y ná łąkach.

Czwarta miedzy trawą / ná piáſczyſtych grunćiech.

Przyrodzenie y Czás.

Są gorzkiego ſmáku/ y wyſuſzáią. Pierwſza przodek ma. Do Mitridatu kwiećie iey pachniące / ná końcu Máiá zbieraią.

Moc y Skutki.

Opalonym

Ogniem opalonym / kwiát Márzány pierwſzey/ bywa rátunkiem/ tłukąc á plaſtruiąc. Dios.

Ráncer

Ráncer ná pierśiách y ná inym mieyſcu/ tymże ſpoſobem leczy. Owa wſzelákim gorącym ſadzelom z gorącośći pochodzącym / ták ſámo kwiećie tłukąc plaſtrowáne / iáko máść z nich vczyniona/ bywa rátunkiem.

Tok=

Tok krwie zkadkolwiek/ zaſtánawia kwiećie. Dios. w nos álbo w ranę roztárte kłádąc.

Sprácowánym członkó

Korzenie Márzány w Rożánym oleyku/ ták długo ná ſłońcu moczą/ áż zbieleie/ tym oleykiem ćiáłá ſprácowáne / y członki mdłe námázuiąc / pośila Nerwy. Tenże.

Tákże nogi wodą/ w ktoreyby to źiele było wárzone / myć / wſzyſtkiego ciáłá wyćiąga mdłość y ſprácowánie żył ſuchych.

Inni biorą białą máść Infrigidans Galeni, y proch miáłki tego źiela z nią mieſzáią / á plaſtry z tego kłádą. Tab.

Párſzywość zćiáłá ſpadza

Párſzywość ná máłych dźiećiách y ſtrupiátość zeſchłą/ ſpadzą/ wárzone źiele w ćiekącey wodźie/ y w tym ie kapáć.

Mleko podpuſcza.

Mleko podpuſczą/ właſnie iáko ſyrzyſko/ źiéla álbo kwiátu troche / ziuſzonego kłádąc. Zkąd też w Greckim iezyku doſtáło nazwiſká Galium. Tego páſterze trzod do podpuſczánia vżywáią. Gal. Dios.

Sponá gładka

Molluga, Galium album maius vel latifolium.

Steynmegerkraut.

Jeſt inné źiele temu podobne / Márzáná wielka ábo gládka.

Korzenia

Korzenia zdrewniáłego/ popielátego/ ná pálec miąższego/ z wielą odnożek rozpierzchłych: Kłącza gránowitego. Liśćia Ostrzyce/ gładkiego y biáłáwego. w wierzchu różdżek / liśćie z kolanek ná kształt gwiazdek okółkiem pochodźi: miedzy tym á kłączem / z tychże członków róśczki/ od dołu áż ku wierzchu gránowite/ y z listeczkámi. W wierzchu kwiatki drobne/ białe/ w okółkách. Naśienia iáko mák drobnego/ czarnego.

Mieysce

Po łąkách wilgotnych rośćie / gdźie y Ostrzycá/ przy plotách y murách/ w winnicách y ná suchych mieyscách.

Mocy y Skutki.

Rozgrzewa y wysusza.

Lud wieyski tego źiela/ strupiátym krostom y świerzbu vżywa/ wárząc/ y kápiąc śie. Swierzb y krosty.

Przymiotowe źiele/ Stárzec/ Rozdźiał 128.

Senecio, Erigiron, Erigonum, Cardoncellus.

Krentzwurtz/ vnd Krentzkraut/ Baldtgrans/ Grinollkrans.

b. ZIele Przymiotowe troiákiego rodzáiu mamy : Wielkie / mnieysze/ y śrzednie. Máłe/ kłącza iest łokietnego wzwyż / oble / wewnątrz cżcze/ z wierzchu rumieniste/ galąśki od śrzodku puszcza. Liśćia gęstego / około kráiów wyszczérbione / właśnie iáko liśćie białey gorczyce / iedno mnieysze / ćiemno źielone / gorzkie / które pierwéy niżli kłącze z źiemie pochodźi / záraz ná Wiosnę / y przez cáłe láto trwa. Kwiátu żółtego / który śie prędko rozwiia / y prędko stárzeie / sstawáiąc śie iáko włosy śiwe / á potym śie w perzenie białe obráca / które wiátr obwionąwszy / głowkę gołą zostáwuie. Korzenia krótkiego/ y nie vżytecznego.

2. Drugie / temuż pierwszému podobne / tylko że liśćia wietszego / szérszego y zlekká welnistego / iáko y kłącze.

3. Trzećie / korzenia od przednich wietszego / y ná wiele rozdźielonego. Kłącza wietszego / mieszeyszego y wyższego. Liśćia tákże wielkiego / szérokiego / iáko v Podrożniku / y ták wykrawánego / ostrego / biáłáwego álbo szárego / kosmátego / iákoby go wełną przyodźiał. Kłącza miękkiego. Kwiátu żółtego / perzástego/ y po powietrzu śie rozlátuiącego. Naśienia pierwszym podobnego. Kwitnie w Lipcu. To źiele bárzo rzadko ználeść.

Mieyſce.

Pierwße rośćie w ogrodách miedzy iárzynámi/ zwłaſzczá kápuſtą/ miedzy źioły/ miedzy kámieńmi ná murách/ y ná ſtrzechách. Drugie/ ná pagorkách piaſczyſtych y źieliſtych/ y ná gorách. Trzecie ná łąkách y rolách piaſczyſtych/ y ná murách ſtárych.

Przyrodzenie

Chłodźi/ wyſuſza/ zlekká roſpráwuie y trawi/ śćiera/ roſpądza/ otwiera. Ziele do lekárſtw wchodźi. Korzeń żadnego nie ieſt vżytku.

Moc y Skutki.

Sáłatá. żołtáczká.
W Sáłaćie bywa vżywáne/ tym ktorzy żołtą chorobę máią. Táż

Chęć do iedzenia wzbudza.
Chęć do iedzenia wzbudza/ iedno ſtrzedz/ żeby kwiećia nie było. Dios.

Gryźieniu w żołądku.
Gryźienie w żołądku z kolery vkłáda/ kłącze z liśćiem/ tylko bez kwiátu/ w wodźie wárzone naprzod/ potym w winie znowu ſłodkim/ ábo z Mußkátellą/ y trunkiem vżywáne.

wątrobę pośila.
Kwiećie iego vwárzone/ y vwierćiáne w dunicy/ á ćiepło ná żołądek plaſtrowáne/ toż czyni. Apul.

Wątrobę pośila/ iákimkolwiek ſpoſobem vżywáne/ poránu y ná noc. Tab.

żołtáczce
Zołta niemoc ſpądza. Tákże

Gliſtom
Wątrobę zátkáną leczy ſok z kłącza y z liśćia/ przez kilká dni po piąći álbo ßeśći łyżek ráno y ná noc ćiepło.

Tenże ſok/ chrobáctwo wywodźi/ tákże go z oliwą/ z octem/ á z ſolą miáſto ſáłaty vżywáiąc. Albo świeżo źielone źiele w możdżerzu kámiennym vtłuc/ y octem zlać/ y przecedźić/ dobrze wyżawßy/ á po ośmi łyżek ćiepło pić/ ráno y ná noc.

Krwie charkániu.
Krwią charkáiącym lekárſtwem bywa/ ſok świeżego źiela z cukrem káżdy poránek vżywány. Toż lekárſtwem bywa/ krwią womituiącym/ do ſuchot ſie zánaßáiącym/ po cztery łyßki káżdy poránek ná czczo/ tákże ná noc z cukrem dáiąc/ klárifikowány. Tab.

Podágrikom. Scyátycznym.
Podágrikom. tákże

Scyatycznym/ bywa rátunkiem ſok z winem dobrym trunkiem ćiepło vżywány/ po ośmi łyżkách przez kilká dni ná czczo. Jnni z kwáśnym miodkiem dáią go.. Apul.

Podágrę też vśmierza/ z ſolą vtárte á plaſtrowáne. tenże. A iż przez cáły rok w ſwey świeżośći trwa/ tedy y źimie może go ſáłatą vżywáć.

Mieśięczne czyśćienie.
Czyſczenie mieśięczne wzbudza/ ſok pomieniony trunkiem.

Toż czyni iuchá wárzonego w winie. A nie bez przyczyny: bo ieſt gorzkie/ wyſußáiące/ wyćieráiące y otwieráiące. Toż proch czyni miałko vtárty.

Vpławy.
Vpławy białe záſtánawia/ świeżego źiela ſáłatá.

Pierśiō.
Pierśiom białogłowſkim ſpuchłym y boleiącym/ źiele świeże ná poly z Opichem vtłuc/ á przykłádáć.

Strupō.
Strupy złe leczy/ ſok raz kilká przez dźień náćieráiąc.

Nábrzmiáłości.
Nábrzmiáłey twarzy bywa rátunkiem/ plaſtruiąc go z wieprzowym ſádłem/ dwákroć przez dźień.

Wola.
Wola ná ßyi y wyrośliny roſpądza/ z ſolą go tłukąc/ przykłádáiąc

Moczu.
Moczu ćiężkiemu/ álbo zátrzymánemu/ bywa lekárſtwem/ wźiąwßy tego źiela/ Pietruſczaney náći/ włoſkiego kopru źielonego/ Sośikow álbo láteroſtek Jáłowcowych świeżych z iágodkámi/ Rozmárynu po gárśći álbo dwu. To wßyſtko pośiekawßy w płoćienny worek wſypáć/ y w kotle wody do połowice wywrzenia wárzyć/ á w tym chorego dwie godźinie przed południem/ á pułtory po południu/ po pás kąpáć. Tab.

podágrze Artetyce.
Podágrze z gorącey przyczyny. Tákże Artetykę vkłáda.

Tákże/ źiele y z ſwym korzeniem/ wźiąwßy go ze cztery gárśći/ kłośia y z chrzeſtem/ látoroſtek Jáłowcu świeżego/ káżdego po gárśći dwu/ Dzwonkow Panny Máriey/ korzenia Pokrzywiánego/ Mietki żytney/ Stonogowcu/ Bylice/ Bluſczu/ Záwiny/ álbo Sábiny/ Piołynu/ Rzepiku/ Chebdu źiela po gárśći. To pokraiawßy/ w kotle wody wárzyć/ y nád tą párą tych źioł trzy kroć káżdego dniá ná grzewáć y poćić/ przez trzy dni nád iednąż wodą to czyniąc w ſuchey wánnie/ głowę wyſczyniwßy. A pot ćiepłemi chuſtámi śćieráiąc. Po tákim náparzániu y wypoceniu/ mieyſcá boleiące námázáć: wźiąć oleiu lniánego/

Máść Artetycznym.
Jeleniego ßpiku/ Oleyku Bobkowego/ ſádłá Jáźwcowego/ ſádłá pśiego/ káżdego zárowno/ y ſpuśćić to ná ogniu węgliſtym/ że będźie iáko máść. Tym náćieráć káżdym rázem po wypoceniu/ á potym ćiepłym futerkiem nákrywáć.

Zyłom piętym.
Zyły ſuche ránne/ biorąc liśćie świeże źiela y z kwiećiem iego/ á z prochem kádźidła białego kramnego tłukąc/ y w nie kłádąc. Albo z świnim ſmalcem. Toż ſámo kwiećie czyni/ z octem vtárte y przykłádane.

Máść.
Máść koßtowna ná wßelákie rány y ſadzele. Wźiąć przymiotowego źiela 24. łotow. Liśćia obrázkowego/ Jáſkołczego źiela/ ábo Celidoniey/ Ozánki/ Jwy/ álbo Jwinki po cztery łoty. Gliſt źiemnych ßeśćdźieśiąt/ máſłá świeżego Maiowego łotow 64.

źiołá drobno pośiekáć/ y conapilniey w moźdżerzu z onemi gliśtámi/ y z máśłem vtłuc y w naczyniu przyśtoynym ná słoncu przez dni cżternaśćie śmáżyć. Potym ná wolnym ogniu wárzyć/ áż wßyśtká wilgotność z źiół śie śtráwi/ przecedźić y wygnieść co nąmocniey: do tego wosku łotow ßeśnaśćie/ Terpentiny/ żywice śośnowey po ośmi łotow/ to vmieśáć: á gdy przechłodnie/ przydáć kádźidłá miáłko vtártego trzy łoty/ y co napilniey mießáć/ áż prawie ochłodnie. Tá do wßelákich ran tákthłuczonych iáko ćietych/ ták swieżych iáko dawnych y záśtárzáłych osobliwa bywa.

Nerkom. Pęcherzowi. Máćicy.

Nerkom/
Pecherzowi y
Máćicznym dolegliwośćiom/ do nápárzenia z inemi źioły vżywáne/ rownie iáko źiele pomurne.

Oczom. Plynącym/ oczom/ mech perzáśty bywa wielkim rátunkiem/ vtárßy go co namielcy/ z ßafránem á z woda źimną/ pomázuiąc oczy/ albo y po kropce w nie puśczáiąc. Plin.

Żołzom. Toż perzenie z odrobina śoli żołzom y wołom bywa lekárśtwem/ przykłádáiąc. tenże.

Szkodźi.

Swieće świeże tego źiela wypite/ żádußa y dawi/ áż ku śmierći: przeto śie go pilno wiárowáć/ też y w śáłáćie. Dios.

Wodká.

Aquasti lætitia.

Káżdego czáśu w roku może być palona/ biorąc go z kwiećiem iegoż/ z Bálneum máris. A potym io ná goracym słońcu wyzonowáć. Tá

Żołtáczce. Wątrobie.

Zolta niemoc spadza/
Wątrobie zbytnie goracey przyśtoyna.
Tákże innym chorobom wyßey pomienionym. Tab.

Syrop.

Syrupus

Syrop z Przymiotowego soku świeżego/ bywa robiony/ biorąc klárifikowáne° ze trzy funty/ cukru kánáru dwá funty/ wárzyć pilnie ßymuiąc/ á potym białkiem klárifikuiąc. A gdy do zgeśczenia wywre/ przecedźić przez płat chedogi/ y do vżywánia chowáć.

Wątrobie. Stolcom.

Ten służy. Wątrobie chorey/ zámuloney y goracey.
Stolcom krwáwym: Tákże y inym wyßey pomienionym chorobom.

Rozśądek

Przymiotem rzeczone to źiele od nas/ że przymioty ogniste z śadzelow wyćiąga. Stárcem dla kwiećia/ ktore záraz po roskwitnieniu swym śiwieie.

Myla śie/ ktorzy Kośyśczko Przymiotnym źielem zowią. Tákże ktorzy Bernádynek Siwcem miánuią. Też ktorzy wodno Rzeżuchę Przymiotem zowią.

S. Jákubá kwiát/ álbo źiele/ Rozdźiał 129.

Senecio maior, vel Iacobea, S. Iacobi herba.

S. Jakobsblum/ S. Jakobskraut

Przymiotowé źiele wielkie/ ábo Stárzec wielki/ zowiemy Źielem y Kwiátem Jákubá ś. Liśćia ieśt Rukwi dźikiey podobnego/ łábrzyśko wykrawáne/ długie/ ćiemno źielone: to roku pierwßego w kłąbie nie wyraśta/ tylko śie po źiemi rośkłáda/ áż w drugim roku. Smaku gorzkiego: Pręt ná pułtorá łokćiá. Kwiátu żółtego. Ten w perzenie śie obráca/ á potym głowká goła zośtawa. Korzeń ma krotki/ przy nim wielkość drobnych korzonkow.

Cineraria, S. Iacobi herba. 2.

Drugie źiele tegóż imienia/ ktore drudzy Popiołkiem/ Láćinnicy Cinerariam zowią/ ieśt korzenia długiego/ z trocha odnożek krótkich.

Liſtu wietßego/ welniſtego y tucznieyßego/ y popielátego: podobny bárwą liśćiu Piołynu wielkiego. Kwiatu iáko pierwßy żółtego.

Mieyſce.

Rośćie pierwße ná weſołych łąkách/ ná págorkach wilgotnych/ y ná płoninach. Drugie nad morzem przy brzegách.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa/ wyſußa/ otwiera/ wyciera/ roſpráwuie.

Moc y Skutki.

Slinogorz z przymiotem ogniſtym leczy/ Zápaleniu iezyczká/ ſok iego vżyteczny/ gárgáryzm czyniąc. Juchá z wárzonego toż czyni.

Slinogorz. Jezyczká zápaleniu.

Rány/ wrzody y ſadzele zágniłe/ ſok z miodem wychędáża y goi.

Ránom.

Wodká.

Aqua ſtillatitia.

Wodká przez Bálneum maris wyćiągniona/ bywa vżytecznym płokániem zápaleniu w gárdle/ Slinogorzom.

Stuliß/ Wrzodowiec/ Leczywrzod/ Rozdział 130.

Sophia & Herba Sophi, Thalictrum, Thalictrum, Eruca Geratina.

Sophienkraut/ Wellſamenn.

1\. Dwoiáki/ Máły y Wietßy: Wietßy/ liſteczki ma drobne/ iáko Koryánder/ iedno mießeyße. A ten czarnym Stulißem/ ábo ſámcem zowią. Rózgi podobney do ruciáney: liśćia popielátego. W Lipcu kwiatki drobne bladożółte wydáie. Z tych zá czáſem ſtrączki długie/ ćienkie/ ku górze nachylone. W których naśienie bárzo drobne/ bárwy ryſáwey/ zwłaſzczá gdy dożrzeie. Korzeń biały zdrewniáły/ długi/ z trochą odnożek.

2\. Drugi Stuliß ſámicá/ ábo biały/ pierwßému podobny/ tylko że liſteczki drobnieyße/ węzße/ y głębiey wykroione. Obá zapáchu mocnego y przykrego.

Mieyſce.

Rosną po polach/ przy płotách/ ná ziemiách wyſchłych/ groblach/ cmentarzách/ przy śćieżkách: wßákoż pierwße nie ták poſpolite iák wtóre.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſußa/ bez ſczypánia y wyiadánia.

Moc y Skutki.

Wrzody y ſadzele záſtárzáłe goi. Fiſtuły/ tákże Káncer/ liśćie tłukąc á plaſtruiąc. Dios. Tákże prochem tegoż záſypuiąc. Albo wziąć prochu ze 4. łoty/ korzenia Tredownikowego półtrzećia łotá/ korzeniá Zánklu dwá łoty/ ſkorek z korzeniá Pigwowego drzewá półtorá łotá/ Bernádynku źiela łot.

Wrzodom. Fiſtułom. Káncer.

To

Fucus marinus, Alga.

wtórym stopniu/ Gal. 8.

Moc y skutki.

Podágrze. Podágrze gorącey iest lekárstwem / plastruiąc. Dios.

Przymiotom. Przymioty ogniste wychładza przykłádány. Tenże. Jedno go trzebá vżywáć / poki świeżo zielony. Bo iáko zeschnie / pożytku nie vczyni. Dios.

Fárbuie. Wełny y száty sokyem Porostu długiego / álbo czerwonego bywáią fárbowáne / z ktorych sie nigdy fárbá nie puści.

Jádo wężowym. Porost czerwony/iádom wężowym/ Nikánder pisze być rátunkiem.

Niedźwiadkowym. Od Niedźwiadká vkąsnionym / bywa ná ráne przykłádány. Plin.

Rumieni dło. Sokiem korzeniá Porostu czerwonego / niegdźie fárbuią si białegłowy.

O Porostách morskich/ Plin. 13. 25.

Dziewánná/ Rozdział 134

Verbascum, Tapsus barbatus, Candela Regia, & Candelaria.

Wullkraut/ Kertzenkraut/ Brennkraut/ Himmelbrands/ Feldtkertz/ Unholdenkertz/ Königskertz.

Dioszkorides dwoie Dziewánny opisuie Sámcá y Sámice. Ale poślednieyszy więcey: ie dnák wszystkie iednegoż przyrodzenia.

1. Pierwsza Sámcem zowią / w liściu gęsta / szerokie od spodku y długie / iáko Omanowe / kosmáto pobieláwe/ á po ziemi sie rozkłádáiące. Kłącza szczegulnego / oblégo. Korzeń długi/ biały/ twárdy / równy : smáku ćierpkiego / ná pálec wzmiąsz. Kwiátu z bládá żółtego/ z pięci listeczków : zapáchu przyiemnego/ gęsto kwitnącego. Ten gdy opádnie / násczepuią głowki okrągłe/ kosmáte : w tych pełno naśienia drobnego czarnego.

2. Wtóra Sámicá / pierwszey podobna/ tylko listu obdłużnieyszego/ bielszego. Kłącza ćienszego / gále-

 ziststego.

żiſtßego. Kwiátu mnieyßego/ blá do żółtego / á w śrzodku brunatnego. Korzeń rozdzielony / poczérniáły. Smáku ćierpkiego.

3. Trzećia Márzáwá/ ábo Mázáwá. Liśćia iáko ßálwia / iedno ßárßego. Rózgi obley/ gáłęziſtéy: ku wierzchu kwiátu żółtego. Ztych główki iáko ná lnie. W tych naśienie drobne.

4. Czwarta Dioſkorid Leśna/ my Szálbą miánuiemy. Tá liśćiem ßálwiéy podobną. Kłacza wyſokiego/ chróſtowátego: około/ rózgi álbo gáłązki iáko v białéy Szánty. kwiátu złotéy bárwy.

5. Piąta Knotnicá ábo Gorzyknot/ o trzech ábo czterech liſteczkách/ pod czas zielonego iáſno / miąßego / koſmátego / álbo welniſtego. Téy vżywáią do kágáńców miáſto knotow.

6. Szoſta / liśćia Podrożnikowego / ále koſmátego.

7. 8. Siodma y oſma / koſmáte / wßytkie: liśćia okrągłego. Są y inne o których Kluſius / Lobel y Kámerarius/ pißą.

Mieyſce.

Wßyſtkie roſną ná ziemiách iáłowych. Leśna Szálbá ná mieyſcách wyſchłych / oſóbliwie miedzy kámienmi / ná rumách y miedzach.

Przyrodzenie.

Wßyſtkich Dziewann liśćie wyſußa y wyćiera y rozpráwuie: á chłodzi we wtorym ſtopniu.

Moc y Skutki.

Płucom. Chárkániu krwią. Spadkom. Ciekaczkom.

WSzelákim wádom płuc/ zwłaſczá Krwią plwániu / bywa proch lekárſtwem/ álbo trunkiem wárzonych vżywáiąc.

Spadki wßelákie záwśćiagą / w winie ćiepłym pite/ ile pierwße dwie.

Ciekaczkom káżdym/ przepukłym/ połamánym y pokurczonym.

Przepukłym/ Połamánym/ pokurczonym/ Rádku.

Niemocy padáiącey / rátunkiem bywa korzeń trunkiem.

Pleurze/ w wodźie z Rutą wárzona/ á trunkiem vżywána. Ruel.

Pleurze.

Vkąßeniu Niedźwiadkowemu. Plin.

Vkąßeniu. Nerkom. Pęcherzowi.

Nerkom/ álbo y

Pęcherzowi zámulonemu/ korzenie w winie / álbo w wodźie wárzone pijąc / wychodzą. Fuchs.

Złotym żyłkom nápuchłym: tákże zbytnie ćiekącym bywa rátunkiem: prochem z korzenia Dziewánny / z pßeniczną mąką / á z żółtkiem záczynić / y kołaczek ná gorącym dnie vpiec/ y przez dni dźiewięć álbo dźieśięć káżdy dźień ná czczo pożywáć. Matth.

Złotym żyłkom.

Gryzawki ßeśćiniedźiałkom vkłáda / ten kołaczek.

Gryzawkom.

Febry czwartodniowe leczy/ ſok z Dźiewánny ſámice / z korzenia młodego / poki by w rozgę nie wyroſt/ pul łotá z trochą málmázyey pijąc / tey godźiny ktoreyby nádyść miáłá. Raz y cztery to powtarzáiąc. Toż

Febrze.

Wßyſtkim niedoſtátkom wnętrznym z źimney przyczyny/ czyni.

Wnętrznośćiom.

Zębow boleśći vkłáda / korzeń wárzony / iuchę ćiepłą w vśćiech trzymáiąc. Dios. Aetius. Albo

Zębom.

Pokráiawßy go drobno/ w oſtrym occie go moczyć przez noc: potym przywárzyć / á tym często płokáć vſtá / po tey ſtronie długo dźierżąc/ po ktorey boli.

Wßyſtkim dolegliwośćiom w ſtolcu ſłużą. Tákże

Stolcu.

Wydymániu w czerwonce: bo kißkę záwśćiąga záſypuiąc ią prochem z kwiatkow y z naśienia / z Modrzeiową żywicą / á z Rumienkowym kwiećiem. Też ſámą Dźiewánną podkurzáiąc.

Wydymániu.

Brodawki chropowáte ſpadzą / náćieráiąc ie ſokiem/ ták z liśćia iáko z kwiećia. tákże prochem.

Brodawkom.

Dymienice rozgánia y leczy / liśćie tego źiela tłukąc / y w popiele roſparzáiąc / przykłádáć. Albo

Dymienicom.

Oczu płynieniu y zapaleniu / liśćie álbo kwiećie w wodźie wárzone á przykłádáne/ lekárſtwem bywa doświádczonym. Tákże wymywáiąc. Toż

Oczom.

Podágrę gorącą prędko vśmierza.

Podágrze.

Czerwonośc zbytnią ná twarzy/

Czerwonośći.

Trąd ſtoniowáty ſpądzą / w wodźie źiele wárzone/ y tym vmywáć / przyłożywßy kámfory trochę.

Trądu.

Opalonym / liśćie wielkiey Dźiewánny przykłádáć dobrze.

Opalonym.

Tkwiące rzeczy w ćiele/ iáko żeleźcá/ kule/ kośći/ ꝛc. wyćiąga ná wierzch/ wźiąwßy Gálbánu/ Terpentiny/ Oliwy/ woſku. To

Tkwiącym rzeczom.

wespoł

To wßyſtko co namieley vtrzeć / á Ráncer wrzod tym záſypowáć/po wymyćiu wodką z Tredowniku. Tab.

Dobrze też w káżdey potráwie temuż choremu/niżey opiſánego prochu dáwáć: wziąć Stuliſu prochu miálko vtártego cztery loty/ Muscu czerwonym kwiátem kwitnącego/ Tredowniku ſuchego / Pigw / káżdego po dwá loty. To wßytko miálko vtrzeć / y z káżdym pokármem pożywáć. Tab.

Czerwonce. Czerwoną ćiekączkę záwśćiąga.

Kiſzkom. Zránienie kiſzek w teyże biegunce leczy/ná gienie Leczy wrzodu z potráwámi pożywáiąc. Tákże w trunku. Trag.

Ciekączkom. Jnne tákże ćiekączki hámuie. (ſłuży.

Toż wßelákiemu wnętrznośći zránieniu

Gliſtom. Gliſty wywodzi źiele wárzone / á trunkiem ná czczo vżywáne. Pena.

Ránom. Swieżym y ſtárym ránom / tenże trunek bywa vżyteczny/ ráno y ná noc po cztery abo piąći łyżek.

Wrzodom. Też dobrze tego źiela bráć do inych trunkow rannym czynionych. Tab.

Czerwiu. Chrobáctwo w ránach zálągłe ludźiom / y bydłu / morzy y wywodźi/ tłukąc świeże źiele/ á w rány kłádąc: Albo ſok z niego w nie leiąc. Tákże w winie wárzone/ wymywáiąc.

Kośćiom złamánym. Wiele ich ktorzy zápewne twierdzą/ iż kośći złomki / ták w bydlećiu / iáko w ludziech ſpaia y zwarza / źiele y z ſwym naśieniem: pierwey te złomki ná ſwym mieyſcu vſádźiwßy: á to vtłukßy go z naśieniem y przykłádáiąc. Jeſzcze vżyteczniey będźie/ dáiąc prochu ták z źiela iáko z naśienia iego/ miálko vtártego w trunku: ludźiom po quinćie/ bydłu po łoćie. Trag. Lobe. Tab. Ludźiom z winem / bydłu z wodą / káżdego dniá dwá kroć/ ráno y ná noc.

Ogniu S. Antoniego. Przećiwko piekielnemu ogniu / ktory ogniem S. Antoniego zowią : weźmi źiela Stuliſu dwie garśći / ſkorek srzednich brzozowych trzy loty/ Gebki że bzu dwa loty/ Terpentyny wypłokáney w źimney wodźie cztery loty/ żołtkow od iáiec cztery. Z tego wßytkiego pláſtr álbo máść vczyń/ á przykłádáy. Taber.

Ránom od wieprzá. Rány od dźikiego wieprzá vczynione/goi. przymiot ogniſty z nich pierwey oddaliwßy: wziąć miálko vtłuczonego prochu/cztery loty / Trocin / kłá świniego trzy loty/ korálu czerwonego lot/ wßytko miálko vtrzeć / á tym rány záſypuy / áż ſie pogoią. Taber.

Oleiek.

Oleum Sophię. Tym ſpoſobem czynią: Wziąć wierzchołkow y z liśćiem funt / świeżo vtłuc/ y w miedźiáne naczynie włożyć/ á funt oliwy ná to nálać / y wárzyć / ták długo / áż wodność źiela wywre. Potym przecedźić y mocno wypráſowáć. Do tego osm lotow Terpentiny przydáć/ y ták przez dwanaśćie dni w onymże naczyniu zániecháć/ że z źieleniéie. Ten do wßelákich ran ſtárych y świeżych bárzo vżyteczny bywa.

Ránom.

Wodká.

Aqua ſtillatitia. Wodká Stuliſu z Bálneum maris wyciągniona / y ná ſłońcu wyzonowána: Ránom y wrzodom bywa vżyteczna wnętrznym/ trunkiem káżdego dniá cztery álbo pieć łyżek. A zwierzchnym/ wymywáiąc. Tab.

Wnętrznym ránom y wrzodom.

Koralowy Mech/ Gliſnik / Rozdźiał 131

Muſcus Marinus, Corallina, Muſcus Corallinus.

Korallen Mooß / Meermoß.

Mech korálowy / ktory Gniazdem korálowym / y Gliśnikiem zowiemy/dwoiáki ieſt: Jeden od Dioſkoridá opiſány : drugi od Pliniuſá. Dioſkoridow ćienki/włośienkowáty/ żadney rozgi abo kłácza nie máiąc. A gdy zeſchnie / widźi ſie rumiány. Smáku ſłonego : Zapách ma morſkich Máłżow.

Mieyſce.

Rośćie ná morſkich ſkáłách/ ná ſkorupách Máłżowych/ y inych ryb.

Wybór

Naprzednieyszy który ná korálách sie znáyduie / zlekká rumiánáwy. Wtórey dobroći ná skáłách/rumiány: popieláty ten podły.

Przyrodzenie

Chłodzi y wysusza we wtórym stopniu zgęszcza/záwśćiąga/y ztwirdza. Dios.

Moc y Skutki.

Glisty dźiećiom z mlekiem/ álbo z Rásiá trabczástá dáiąc/ bez przykrośći wywodzi: w czwartym roku pul kwinty ná raz: ále ktore sa stárße/ może cáłą quinte dáć. Do tego nie ma być zbytnie miáłki/ dla dłuższego zátrzymánia w żołądku. Drudzy go z trochą Rhábárbárum á nie źle: inni z trochą Dakreidij/ według komplexiiey/ dáią. — Glistom.

Trunkiem vżywány broni sie wilgotnośćiom zgromádzáć. Tákże — Trunek záchowuie.

Od zápalenia y przymiotow ognistych záchowuie.

Pedogre z gorącey máteriey leczy/ chłodząc.

Mech morski/ Porost morski/ Rozdźiał 132.

Muscus marinus Plinij.

Meermoeß.

Liśćiu Sáłatowemu iest podobny / pomárszczony / iákoby pognieciony: bez kłącza y prętá / tylko z sámego korzenia pochodźi liśćie. Plin. 27. 8.

Mieysce.

Rośćie po skáłách morskich / á naywiecey po skorupách ryb / y Małżow morskich źiemią obiętych.

Przyrodzenie.

Wysusza y chłodzi/ korálowému Mchu we wszystkim podobny. Zgęszcza/ zátwierdza.

Moc y Skutki.

Przymioty ogniste y skupienia w kupe wilgotnośći złych rozpądzą. — Przymiotom.

Podágry gorące leczy y vśmierza. Owa gdźiekolwiek potrzebá chłodźić/ tám go może vżywáć. — Podágrze

Porost morski wtory / Rozdźiał 133.

Porostu morskiego rozmáity rodzay znáyduie sie.
Jeden listu szérokiego. Drugi długiego á rumiánego. Trzeći / który w Krećie rośćie biały / bárzo kwitnący/ á żadnemu zepsowániu nie podległy. Te nie są źiołá / ále rádniey chrośćinki y drzéwká máłe.

Mieysce y Wybor/

Wszystkie ná morskich skáłách rosną. Biały też ná brzegách morskich. w Krećie przednieyszy.

Przyrodzenie

Wszytkie wysuszáią y chłodzą/ we

Moc

wespoł rospuścić ná ogniu weglistym/ y korzenia Dziewánnowego miáłko vtárszy przydáć/ y ná ráne plastrowáć.

Żołzom.
Żołzom álbo

Ociekłości w gárdle.
Ociekłości w gárdle / korzeń wárzyć/ y tą wodą ciepło płokánie y gárgaryzm czynić czesto. Plin. też toż pijąc.

Nogom.
Nogom sprácowánym z chodzenia/ warz Dziewánne z Bábką / á w tym ie vmywać ciepło.

Káncer.
Káncer ciáło wyiadáiący swym pomyká- niem. Tákże

Członkom obumártwiáłym.
Członki obmártwiáłe z tegoż wrzodu / leczy : liście z miodem tłukąc y przykłádáiąc. Tákże sok z korzenia z Rutą pijąc / álbo też sámo korzenie z Rutą.

Wola rospádza.
Wolá ná szyi rozgánia/ liście z octem plastrowáne. Plin.

Vkąszeniu iádowitemu.
Vkąszeniu wszelákiemu iádowitemu / kwiecie Dziewánnowe :

Wybiciu członkow.
Wybiciu z stáwu / naśienie w winie wárzyć/ á miásto plastru przykłádáć.

Fistułom.
Fistuły goi drzeń korzenia iego/ w nie kłádąc. Plin.

Ránom.
Ná rány omártwione / z winem álbo z miodem liście przykłádáć. Dios.

Figi broni od skázy.
Figi suche od skázy záchowywa / liście Dziewánny sámice/ przesciełáiąc. Dios.

Mole bierze.
Mole do siebie predko zgromadza y gárnie / gdźieby byłá porzucona Dziewánná Szálbá. Dios.

Zábiciu zá żywe koniom.
Zábiciu koniom zá żywe / liście vtłuczone sámice Dziewánny miedzy dwiemá kámieńmi/ przykłádáiąc / ále pierwey rog do żywego wybráć.

Bydłu.
Bydłu kászle leczy / dáiąc im go z wodą pić.

Sok y Wodká.

Succus & aqua.

SOk z Dziewánny iáko z Piołynu wyciągnąć. Ten

Czásu powietrza morowego.
Czásu powietrza morowego/ záchowywa od zarázy. Hollerius. Bolenie w piersiách vkłáda.

Bolom. Dycháwicy/ kászlu.
Dycháwicznym y ciężko tchnącym.
Kászlom tákże ciężkim bywa rátunkiem/ z miodową sytą / álbo z winem słodkim.

Nerkom.
Nerkom bolesnym służy.

Gładzi.
Twarz śliczną pániam dáie wodká y sok z kwiecia wyżety / troche Kámfory przydawszy / ná noc tym obmywáiąc.

Kolice.
Dárciu w kiszkách/ álbo
Kolice dobry / pijąc / y klistera.

Zmárszkom.
Zmárszki roscierá y wyrownywa.

Zmázom.
Zmázy y

Bláchom.
Bláchy. Tákże

Liszáiom.
Liszáie spadzą/ tymże sokiem álbo y wodką z kwiecia Dziewánnowego / nácieráiąc.

Wodká.

Aqua stillatitia.

WOdká z kwiecia dystylowána / trunkiem vżywána ciepło/ biegunki zawściąga.

Kolice.
Gryzienia w żywocie vkłáda.

Zbytnim wilgotnośćiom.
Zbytnie wilgotnośći flegmiste w piersiách trawi/ ciepło pijąc.

Zerwániu iákiemukolwiek w ciele.

Przepuklinom świeżym/ trunkiem vżywána ciepło/ bywa lekárstwem.

Konfekt z kwiecia.

Conserua è floribus.

KOnfekt z kwiatkow Dziewánnowych / iáko Fiołkowy bywa czyniony. Ten

Wzroku.
Wzroku ciemnieniu bárzo bywa vżyteczny/ czesto vżywány.

Oleiek.

Oleum

OLeiek z kwiecia Dziewánny ták czynić: Kwiecia w sklenice pełno nákłáść/ y z wierzchu nákryć pilnie/ á ná słonce iárkiy wystáwić. To puści z śiebie oley. Ten

Artetyce.
Artetyce bywa rátunkiem.

Włosom.
Włosy cudne czyni. Matth.

Rozsądek.

IEst iescze rodzay ieden Dziewánny/ ktory ma liście podobne Máku straczystemu/ kráiow wysczypánych. Ktorey iedná tylko rozgá z korzenia pochodzi / á od srzodká tey ku wierzchu gáłązki kwiatkámi żołtemi/ iáko puntałámi iákimi są obsádzone. Korzeń przymieszszym odnożysty.

Czarna Dziewánná/ Rozdział 135.

CZarna Dziewánná korzenia krzewistego / rozpierzchłego / szároćienkiego: á gdy zeschnie/ czárnego y iáko rog twárdego : w ziemi głeboko tkwiącego. Liściem do Dziewánny podobna : ále śiwokosmátsze y miekceysze/ ná rożdżę gesto leżące/ á przy ziemi kolem rozłożone. Rozgá gránowita/ chropowáta iáko v Pczelniku/ gesto gáłęzista. Kwiecia blado żołtego / gromadkámi około gáłązek rownym położeniem pochodzącego/ ktorych naśienie podobne Zwieáino skowemu / wielkośći wyki. Korzenie smáku lipkiego/ y tłustego.

Æthiopis, Cotonaria, Phlomosis.

Mohrenkraut.

Miejsce/

Znáyduie sie y v nas / ále nie przednia. We Włoszech / w Niderlándzie/w Niemcech/ we Fráncyéy bywa w ogrodách sláncowána : y ták bywa vdatnieysza. Rośćie w Egypćie / w Meroe.

Przyrodzenie, Moc y Skutki.

Krwią charkáiącym/ Krew y ropę pluiącym.

Ropę pluiącym/

Pleurze y kłociu w bokách/ Pleurze.

Ochrapieniu y ostrośći w gárdle / z miodem/ lektwarzem korzeń vżywány. Też w winie białym álbo w miodowey syćie wárzony/ ą trunkiem vżywány/ pomaga. Zostrząśći gárdlá.

Scyátikę vkłáda. Scyátice

Máćicznym dolegliwośćiam vżyteczny / w białym winie vżywány. Máćicy.

Puchlinę z ćiáłá wywodzi z syta miodowa. Puchlinie

Knáfliczká/ Rozdział 136.

Blattaria, Verbasculum.

Mottenkraut / Schubenkraut / Goldtknofflein.

Jest bárzo podobna Dziewánnie Szálbie. Liśćia zielonego/ obdłużnego/około kráiow zabkowánego. Z korzeniá iednego rózg wiele pusczá. Ná tych kwiatki/ iáko ná Szálbie/ żółte. Z tych główeczki iáko ná lnie. w tych naśienie twárde bywa.

Jest druga piérwszéy podobna / tylko liśćia rumiánego / y nie ták głeboko kárbowánego y zrzadká.

Miejsce.

Rosną ná polách/ ná dawnych odłogách/ przy winnicách.

Przyrodzenie

We wtórym stopniu rozgrzewa/ wysusza/ otwiéra / wyćiera.

Moc

Moc y skutki.

ZA podobienstwem z Szálbą / iest ieyże skutkow. (ga. Plin.
Po ziemi rozesłána / Mole do siebie śćią-

Mole.

zámulenie wnętrznośći y żył wątrobnych otwiera wárzona / á trunkiem vżywána.

Zámulenie wnętrznośći.

Dáley nie mamy co o niey pisáć / áni żaden z stárodawnych Ziolopisow o niey wzmiánki nie czynil. To może co y Szálbá.

Biała Bukwicá / Pirzwiosnká / Párálizowe ziele / Rozdział 137

Primula veris, Brachæ Cuculi Italis, Herba Paralysis, Betonica alba, Arthritica.

Schlüßel blumen / oder Hymel schlüßel / vnd S. Peters schlüßel / Handt schuchs blumen.

BVkwicá biała dwoiáka / pachniąca / y bez zapáchu. Iest ich więcey / ále wszystkie do tych dwu śćiągáią sie. Máią iednák różność / nie w przyrodzeniu ále w kwiatkách / iedne pelne / drugie nie: niektore práwie żołte / niektore bládo żołte / drugie kwiatku zielonego. Liśćia też iedne od drugich wietszego / y szerszego.

Pierwsza korzenia białego odnożystego / Podrożnikowi podobnego / z ktorego prątiki oble / ná piądź wzwyż / śiwokosmáte: w wierzchu tych kwiećia nie málo żołtego gromádą / ku ziemi náchylone / wykroione / zapáchu przyiemnego / iáko v Łysczaká / ktorego korzeniem náśládnie: Ten ma kosmáte y bielsze / niżli v Bukwice czerwoney. Liśćia podlugowátego / pomárszczonego / iáko v polnych sczotek / po ziemi sie rosklădáiącego. Záraz ná Wiośnę wyrasta y kwitnie.

2. Druga leśna / liśćia szerszego / v wierzchu okragleysze / kędzierzáwe / miękceysze. Rozgą áni korzeniem nie / rożna od pierwszey. Kwiátu pełnieyszego / bez zapáchu.

Mieysce.

Wszystkie rosną ná łąkách / w leśiech / chrośćinách / przy párkániech. Máią być kwiatki pierwszey / ná Wiośnę záraz zbieráne: bo nie długo trwá.

Przyrodzenie

Wszystkie są przyrodzenia gorącego y suchego we wtorym stopniu / rospráwuią y śćienczáią.

Moc y Skutki.

PRzećiwko podágrycznym bolom / Artetycznym / miedzy wszystkimi zioly ma przodek.

Podágrze Artetice.

Náruszonym powietrzem / wárzyć to ziele z Iwą / Szálwią / Rutą / Máieranem / w

Szláku.

ſycie miodowey / y kilká kroć káżdego dniá ćiepło pić.

Syrop ná toż.

Też chorobom pomienionym trunek: Wźiać Ománowego korzenia / Gálgánu / korzenia Fiołkowego / Pietruſczánego y włoſkiego kopru korzenia / po dwu łotu. Tátárſkiego źiela korzeniá / Piretrum / po łoćie. Poleiu / liśćia z Bobkowego drzewá / Száłwiey / Bukwice / Ruty / Ptáſzych oczek / Rozmárinu / Máieranu po garśći. Bukwice białey gárśći dwie / Kocánkow Stechados / Rozmárinowego kwiećia / po puł gárśći; naśienia Kopru włoſkiego / Anyżowego / Pokrzywiánego / naśienia polney Ruty / po puł łoćk. To wſzyſtko moczyć przez noc / w wodźie y z winem nápoły / á záſzpuntowawſzy w nowym gárncu / ná wegliſtym ogniu wárzyć / áż do połowice. Potym przydáć Rożánego miodku y ſyropu Rożánego / ſyropu Bukwice po rowney częśći káżdego / ileby baczył być doſyć / y to weſpoł białkiem od iáiá kláryfikowáć. Do tego wodki Cynámonowey łyſzkę przydáć / á pomienionemi chorobámi zdiętym / po ośm álbo dźieśięć łyżek / káżdy poránek dawáć ćiepło pić / długi czás to czyniąc.

Flágmie

Szlamowátośći flágmiſte w ćiele roſpráwuie.

Páráliž.

Szlákiem záráżonym vżyteczny.

Jnni biorą korzenie tego źiela: Tátárſkie źiele / korzenie Jzopowe / kwiát Muſzkátowy / Gwoźdźiki kramne / Pieprz czarny / á przetłukſzy w Cyndelin / álbo w kitaykę rzadką záwiązáć / y w Aquáwićie przez trzy dni moczyć / ktorą pomieſzawſzy z wodką tey Bukwice białey / á z Podrożnikową / po trzy álbo cztery łyſzki chorym dáwáć pić / w pomienionych chorobách. Tab.

Nerkom. Pecherzowi. zámulonym.

Nerkom /

Pecherzowi / zámulonym y zátkánym / korzenie wárzone / á trunkiem vżywáne / bywa rátunkiem.

Sáłatá.

Z młodych ſośikow ná Wioſnę z źiemie śię pokázuiących / ſáłatá bywa.

Artetyce podágrze.

Z wierzchu ná boleśći podágryczne / to źiele tłuczone przykłádáć dobrze.

Kwiećie tákże wárząc / y tym náparząć.

W mleku wárzone / á chuſtę w tym mázána ná przymioty ogniſte podágryczne przykłádáiąc / bole vśmierza.

Puchlinę w nich rozgania liśćie / álbo kwiećie / ná nie przykłádáiąc.

Żyłom.

Żyły pięte / y to mieyſce z ktorego wſczynáią y pochodzą. Tákże

Muſzkułó.

Muſzkuły pośila.

Mozgu.

Mozg zimny zágrzewa. Tákże

Choroby z niego pochodzące. Jáko

Głowie.

Bolenie głowy z fluſow zimnych.

Rymie.

Sápkę y Ryme /

Artetyce.

Bole w członkách y w ſtáwách vkłáda / wárząc ie y z korzeniem / przydawſzy ſzáłwiey y Máieranu / trunkiem vżywáiąc. Dios.

Záśiniáłośći. Kośćiom. Wybićiu z ſtáwow.

Záśiniáłośći z zbićia ćiáłá /

Połamánym kośćiom /

Wybićiu z ſtáwu / ſok piiąc álbo przykłádáiąc / ieſt rátunkiem.

Zawrotu. Kádzku.

Zawrotu głowy /

Pádáiącey chorobie / wárzona z pomienionemi źioły / á piiąc / ieſt vżyteczna. Dios.

Kámień.

Kámień w nerkách. Także w Pecherzu / krzy y moczem wywodźi / korzenie wárzone / á trunkiem vżywáne. tenże.

Vkąſzonym od Niedźwiadká.

Vkąſzonym od Niedźwiadká / bywa rátunkiem / kwiećie tłukąc y przykłádáiąc. tenże.

Rány goi.

Rány goi / ták korzenie / iáko liśćie y kwiećie tłuczone / á przywiiáne. tenże.

Vkąſzonym od iáſczurki páiąká / sierſzeni / Oſy.

Jáſczurczemu /

Páięczemu /,

Od Sierſzeni /

Oſy / y od inego chrobáctwá iádowitemu vkąſzenieniu / bywá rychłym lekárſtwem. Jad wyćiąga przykłádáne ná ránę / á choćia wſzyſtko źiele z korzeniem y z kwiećiem.

Rymie. Głowie. Wzroku.

Ryme wyſuſza /

Głowy bolenie vſkramia /

Wzrok pośila y byſtrym czyni: w worek kwiećia tey Bukwice białey nákłáść / á ná gorącey cegle przez iną chuſtę / winem ią pokropiwſzy naparząć / á ná czoło przykładáć.

Vżywánie iego.

Do przerzeczonych chorob / może go rozmáitym ſpoſobem vżywáć: wárząc go w winie / álbo w miodowey ſyćie / prochem w barſczu / y w inych polewkách; kłáść do mięſá / do kur / y do pieczyſtego: ſzáłſzę z niego czynić może.

Sok.

Succus.

Sok Bukwice białey potężnieyſzy bywa / niżli iuchá z wárzoney. Ten z korzenia / z liśćia / z kwiećia y z kłącza / iáko z Piołynu / bywa wypráſowány.

Wodká.

Aquaſtillatitia.

NAprzyſtoynieyſzy czás do wyćiągnienia wodki z tego źiela / kiedy ná naywiętſzę kwitnie / biorąc weſpoł kwiećie / liśćie / kłącze / á z Balneum maris wyćiągnąć.

Szlakom podágrze. Mdłośći. Mowie. Mozgu. Oczom.

Powietrzem náruſzonym /

Podágrycznym /

w Mdłośći ſerdeczney bárzo vżyteczna.

Mowie vtráconey / piiąc.

Mozgu zbytnie chłodnemu pośilna.

Oczom ćiemnym / bo wzrok oſtrzy / w nos puſczána / álbo ſarkána.

Oniemiáłym.

Oniemiáłym częſto vżywána / bywa oſobliwym rátunkiem / zwłáſczá z wodką Lánkową / po dobrym trunku vżywáiąc / y w vśćiech częſto y długo trzymáiąc. Drudzy potężnieyſzą czyniąc / przydáią więcey źioł / Rozmárynu / Máieranu / Bukwice / Zebnego źiela / korzenia Ománowego / Tátárſkiego

źiela/ Gálgánu/ Kokornaku/ á to kilká dni w białym winie dobrym mocza/ ábo w wodce tey Bukwice białey. Potym z gárcá miedźiánego gorzałczánego wypaláia: y Podágrycznym/ Chirágrycznym/ Artetycznym/ trunkiem káżdego dniá dáia/ by tylko gorączki niebyło.

Bol w głowie.

Boleśći y ſtrzekánie w głowie vkłáda/ chuſtke ſowita w tey proſtey wodce maczáiąc/ y ná głowe przykłádáiąc.

Ránom.

Swieże ': rány goi/ nią wymywáiąc/

Plánom.

Zmázy ná twarzy wychedaża/ y

Twarz śliczną czyni.

Twarz śliczna czyni/ tym ſpoſobem: biora kwiećie białey Bukwice/ korzenie Kokoryczki/ y mocza weſpoł w dobrym winie białym/ á potym wypaliwszy/ twarz vmywáią. Jeſcze lepſza/ Limoniowy ſok do tego przydawszy.

Vinum

Wino.

Bywa z tą Bukwicą wino przypráwiáne. Biorąc kwiátu ſámego wedlug tego iáko winá chce kto mieć/ y z trzaſczkámi heblowánymi z leſczyny zmieſzawszy/ w naczynie kłáda/ y moſzt ná to leią/ iáko w piołunku ſie powiedźiáło: á gdy ſie wytrybuie/ do potrzeb vżywáią.

Extractum.

Iſtność wyćiągniona z kwiećia.

Iſtność może być wyćiągniona dla tych ktorzy ſie brzydzą lekárſtwy wpomienionych chorobách/ dáiąc iey ná raz po czwierći łotá/ á to z Rozmárynową/ álbo z Bukwice czerwoney/ wodką.

Tá bywa wyćiągniona iáko z Piołynu.

Cōſerua.

Konfekt w cukrze.

Wziąć kwiatkow żołtych/ y co napachniatſzych/ rurki ſpodnie precz odſtrzygnawszy/ vtłuc ie w możdżerzu weſpoł z cukrem białym. Ten

Arletice. Artetycznym/

Mozgu. Mozgu zbytnie źimnemu/

Sercu. Sercu mdłemu/ bywa vżyteczny.

Sol z Pierzwioſnki.

Sal.

SOl robią/ biorąc źiele z liśćiem/ z kłączem/ y kwiećiem ſuſzone/ ná popioł ſpalić/ ná ktory wody tegoż źiela nálawszy/ dobrze raz y kilkánaśćie zámieſzáć/ że kálkus będźie: przecedźić/ y wárzyć áż wywre/ á ſol ná dnie zoſtánie. ktora

Mozgu. Mozg źimny rozgrzewa/

Wſzyſtkim niedoſtátkom iego źimnym/ bywa vżyteczna. Tákże

Pecherzu Pechyrzowi/

Nerkom. Nerkom zámulonym/ po trzy álbo cztery gran z wodką Máieranową/ álbo z Bukwicową trunkiem.

Z wodką tákże Wilczego ogoná/ álbo z Pietruſczáną/ nerkom zátkánym/ ſłuży.

Mocz zátrzymany wywodźi.

Oleiek z Pierzwioſnki.

Oleum Primulę veris.

VCzynić iáko z ogrodnych Gwoźdźikow. Ten

Artetyce. Artetycznym/ y

podágrze Podágrycznym boleśćiom bywa rátunkiem/ żyły ſuche tám nim mażąc gdźie ſą zátkáne/ y zámulone.

Máść

Vnguentum.

Wziąć tegoż oleyku z białey Bukwice/ Ruciánego/ oleyku z Bobrowych ſtroiow. A gdźieby chćiał mieć potężnieyſzy/ przydáć oleyku Szpikonárdowego/ oleyku z Pieprzu/ Petroleum/ álbo ſkálnego/ Woſku zárowno oleykow/ y mażąc tym ćiepło.

Rozſądek.

BVkwica názwáne to źiele/ że czerwoney Bukwicy liśćiem podobne. Biała/ dla rożnice od czerwoney. Páráliżowym źielem/ od ſkutku. Pierzwioſnka/ iákoby rzekł/ pierwſzy ná wioſnę kwiát. Nieprzyſtoynie mieſzáią to źiele miedzy Dźiewánny/ tákże miedzy Stokroćcudne.

Lopion/ Rozdźiał 138.

LOpion ieſt dwoiáki/ Wielki y Máły. Wielki liśćia podobnego Podbiáłu ſzerokiego/ iedno dłużſzego y ſzérſzego/ koſmátego/ miąźſzego/ od ſpodku biáławe. Drugiego dopiero roku kłącze łokietne z korzenia puſczą/ miąźſze/ pręgowáte y koſmáte/ á wewnątrz czcze/ gáłęźiſte: ná tych gáłąſkách liśćie mnieyſze y ſpiczáſtſze. Ná wiérzchu ieżowáte rzepiki kolące w gromadkách. Te brunatny kwiát włośienkowáty wydáią/ który naśienie czyni brodáte/ iáko Oſſet. Korzenia miąźſzego/ długiego/ czérſtwego y miękkiego. Z wiérzchu czarnego/ we wnątrz białego. Smáku przyiemnego. Przeto Włoſzy rádźi go do ſáłat vżywáią. drudzy miáſto wetów z ſolą á z pieprzem.

Personata, Bardana, Arctein, Personatia, Dardana Appula, Lappa.

Kletten vnd Großkletten.

Łopian wietßy.

2. Łopian mnieyßy liśćiem pierwßému podobny. Klácza rozsochátego ná wierzchu ieżowáte rzepiki obrosłe / ośći mnieyßych. Z tych kwiátki włośienkowáte modre/ábo brunátne. Naśieniez tych/ pierwßemu podobne/ tylko drobnieyße.

Mieysce

Rosną ná káżdym mieyscu/ gdźie sobie vpodobáią.

Przyrodzenie

Wysußáią/ á swą nie zbitnią ćieplotą stwierdzáią. Galen.

Moc y skutki.

Ropá pluiącym. Ropa pluiącym/ Krwią chárkáiącym / proch korzenia Łopianowego / z Limbowemi orzeßkámi/ trunkiem dawáć. Dios.

Iádu wężowemu. Od gádźiny obráżonym / soku łyżkę tego źiela z winem pić dáią. Trag.

Trádu bront. Proch korzenia z Reubarbarum z winem vżywány/ wilgotnośći plugáwe wywodźi / z ktorych trąd śie czynić może. Matth.

Mdłośći serdeczney. Mdłośći serdeczney / w ktorey mowę vtrácáią / sok bywa rátunkiem / leiąc go po troße w vstá.

Włosy śliczne. Włosy śliczne czyni / bárwy złotey/ tymże sokiem często pomázuiąc.

Boleśći złamánia kośći/ ábo z wybićia stáwow. Boleśći z łamánia kośći przy stáwách vśmierza. Tákże

Boleśći członkow wywinionych / wykręconych/ wyćiągnionych/ wyłomionych/ toż korzenie leczy/ tłukąc y przykłádáiąc. Dios.

Wrzodź. Sadzele zástárzáłe/ liśćie Łopianowego/ vtłuczone y przykłádáne. Tenże.

Wątrobie. Zámulenie wątroby/

Nerwom. Zátkánie żył pietych.

Moczu. Mocz z ćiężkośćią odchodzący otwiera y wywodź / korzenia iego często vżywáiąc.

Toż iuchá czyni z wárzonego.

Mieśięczney. Mieśięczne czyßczenie wzbudza. Tákże

Puchlinie. Puchlinę wywodźi/

Żołtaczce. Zołtą niemoc spadza/

Moczu. Mocz pędźi / korzeń z Oliwą vtárty / á ćiepło przywiniony.

Wolo rozgánia. Wolá ná gárdle záśiádłe rozgánia / tenże korzeń z sadłem świnim tłuczony przykłádáiąc. á list tegoż źiela wieprzowym smálcem námazány przykłádáiąc. Kolumel.

Gorączki chłodźi. Ciáło z gorączki wychładza / chorego liśćiem okłádáiąc. Apul.

Ráncer. Ráncer otworzony goi / wymywáiąc polewką wárzonego liśćia/ á przytym sam Łopion z sáletrą vtárßy / á z sadłem wieprzowym y z octem/ miásto plastrá przykłádáć. Tenże.

Obráżonym od psá wśćiekłego. Obráżonym od psá wśćiekłego / korzeń Łopionowy z trochą soli vtárty / ná ránę przykłádáć dobrze. Tenże.

Moczu. Mocz zátrzymány pędźi / sok z liśćia z miodem piiąc. tenże. Toż

Pęchyrzowi. Przećiwko boleśćiom w Męcherzu piia. Tenże.

Sciátyce. Scyátykę rátuie/ naśienie iego po quinćie álbo pułtory / z dobrym białym winem / czterdźieśći dni porządnie biorąc. Tenże.

Opalonym. Opalonym od ogniá / álbo też słońcá / liśćie vtárte z białkámi przykłádáią. Apul

Iad iászczurcy. Iad Iászczurcy z ćiáłá wywodźi / liśćie z solą vtárte przykłádáiąc. Ale pierwey potrzebá obráżone mieysce pusczádłem pośiekáć. Kolumel.

Obráżonym od gádźiny. Od gádźiny vkąßonym / korzeń Łopionowy iest potężnieyßy/ niżli liśćie / z winem státym dobrym/ trunkiem go vżywáiąc/ wedlug wagi. Kolumel.

Kámień krzy y wywodzi / naśienie iego pijac. Toż czyni iuchá z wárzonego klistera dána.

Zołądkowi nábrzmiáłemu / korzeń bywa lekárstwem / z sola tłuczony / á winem ciepłym skropiony / y co naciepley przyłożony.

Korzenie w cukrze smáżone / do vżywánia przyiemne.

Toż kámień krzy y wywodzi /

Ciekączce czerwoney vżyteczne.

Kiszek y wnetrznośći bolesći vśmierza / trzy łoty álbo łyżki soku / z szesćia łyżek miodu biáłego ná czczo pijac. Apul.

Toż mnieyszy łopion co y ten czyni.

(Kámień. Zołądká bolesći vkłáda. Cōditū. Kámień. Czerwonce. Wnetrznośćiom)

Rozsądek.

Sa ktorzy Łopion / á wielki Podbiał iedno ziele twierdzą być / ći chociaż znác ney nauki ludzie byli / iednák w vznawániu właśnego kształtu ziół rozsadku do końcá nimieli / chociá o nich pisáli: niemamy ich tedy w ich omelnym rozsadku násládowáć.

Łopion gornoleśny / Rozdział 139

Arction, Arcturon montanum.

Bergkletten.

To ziele / Łopionem górnoleśnym / álbo płonnym Rzepiem nam názwáne: Liśćiem do Dziewánny podobne / tylko że kosmátsze y okregleysze. Klacza długiego ná łokieć y nádwá / cienkiego / y miekiego. W wierzchu główki ieżowáte / w tych naśienie drobne na kształt leśnego kminu. Korzenia długiego / miekiego / y białego / ták zwierzchu iáko wewnątrz / słodki / á do iedzenia przyiemny. Liśćia od spodku / iáko w Podbiale biáławego.

Mieysce.

Ná wysokich górách / ćiemnymi láśy okrytych / rośćie.

Przyrodzenie.

Zlekká wysusza y wyćiera. Gál

Moc y Skutki.

Opalonym ogniem / y od słońcá / Opárzonym vkropem / álbo czym inym.

Odziebionym członkom / ták liśćie iako klacze w winie wárząc / á náparząiąc / pomaga. Dios.

Sciátyce bywa rátunkiem / iuche z wárzonego pijac. Tenże

Zebow bolesći vkłáda / z korzeniem go w winie wárząc / y ćiepło vstá płocząc / y długo te iuche trzymáiąc. Dios. Gal.

Ciezkiemu moczu pusczániu / naśienie y korzenie w winie wárzone / álbo w syćie miodowey trunkiem dáne / służy. Dios.

(Opalonym. Opárzonym. Odziebionym. Scyátyce. Zebom. Moczu.)

Rozsądek.

Niesłucháć tych / ktorzy vdáią ten Łopion być Rzep mnieyszy.

Lepieżnik / Rozdział 140.

Lepieżnik korzeń ma miąszy iáko reká / smáku gorzkiego. Klacza łokietnego wzwysz. Liśćia wielkiego iáko Klobuk naszérszy. Z kąd teź

Petasites, Galerus.

Pestilentzwurtz.

Klobucznikiem od inych názwány Tákże od Láćinnikow Galerus, od Grekow Petasites. Kwiatu ćielistego klosowatego / ábo páwężistego. Ten z kłączem swym vwiedną wßy/ niścześe. Kwitnie ná początku Márcá.

Mieysce.

Rośćie ná łąkách wilgotnych / przy ßtokach y wodach stoiących.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu wysußa y rozgrzewa : co y smak korzenia iego pokazuie swą gorzkośćią.

Moc y skutki.

Korzenie z skorek swych ochedożone w oćcie moczone / áż w sie dostátek octu nábierze/ vtrzeć á z sokiem Ruciánym á z Dryakwie quinta / morowym powietrzem zárázonym pić dáć / y poćić sie. Nád to lekárstwo niemáß nic lepßego / czásu morowego powietrza.

Morowemu powietrzu.

Glisty w żywoćie morzy y wyrzuca.

Glistom

Wrzody y rány wilgotne wysußa.

Wrzodō.

Plány ná ciele śćiera korzenie/ náćieráiac.

Plánom.

Rány ktore ćiáło psuia / álbo chrobak w nich zálagly / ktory iáko wilk ćiáłá wyiada / leczy korzen z liśćiem tlukac á przykłádaiac. Dios. Gal.

Ránom.

Wrzodom ku goieniu trudnym/ iest lekárstwem plastrowany. Dios. Gal. Eginet.

Wrzodō do goienia trudnym.

Máćice zádußeniu / zá ktorym zdadza sie obumrzec białeglowy / nagle padßy / proch korzenia tego z winem daiac pić/ bywa rátunkiem rychlym. Toż

Máćicy.

Kolice y darciu w kißkách.

Kolice.

Dychawicznym y

Dychawicy.

Vstáwicznie kaßlacym / á nic flágmy nie odbywáiacym/ dla gęstey flágmy w piersiach zástánowioney : wziąć Lepieżnikowego korzenia/ Ománowego po dwu lotu / Hisopu / Przetarżnitu / Lebiotki / po puł gársci / Lakrycyey puł lotá/ Kopru włoskiego tákże/ Fig z osm świeżych. To wßystko w sycie miodowey wárzyć/ á ráno y ná wieczor cieplo pić.

Kaßlu vstáwicznemu suchemu.

Mocz záwściągniony /

Moczu.

Mieśieczne czysczenie zátrzymáne / korzeń prochem álbo w winie wárzony/ á trunkiem cieplo ráno y ná noc vżywány/ pobudza.

Mieśiączney.

Abowiem

Zámulenie wnetrznośći otwiera.

Zámuleniu.

Koniom przećiwko Rupiom Kestruchárze korzeń pić dáia.

Konskim Rupiom.

Istność wyćiągniona.

Istność z korzenia tego ziela bywa wyćiągniona / iáko z innych ziol korzenia / przećiw morowemu powietrzu. Tákże bywa przećiwko temuż drugie lekarstwo/ z tegoż korzenia czynione/ ktore Diapetasites zowią.

extractū

Morowemu powietrzu.

Pepownik/ Obieżyświát/ Rozdział 141.

Pepownik/ Przerwipepem drudzy Obieżyświátem y Powietrznym zielem zowią : Dwóy náydnie sie : Jeden pospolitßy / liśćia przyokrągleyßego y miąßego / na wierzchu spiczásty / máło nie iáko grochowy / wzdłuż żylowáty / iáko Babczány. Liśćie naprzod z ziemie / potym rózgę gládką/ ćienką/ rumiáną/ á przy wierzchu gáłęzistą puscza.

1.

Perfoliata.

Durchwachs.

Przez liſt rózgi y gáłązki / máło nie ſrzodkiem przechodzą: tákże około prątków ſwych śrzodkiem obraſtáią: dla czego v Láćinnikow imię ſobie náláżło Perfoliata, iákoby rzekł / liśćie przedziurawione. Kwiećia ná wierzchu rózg żółtego / iáko z głowek iákich wychodzącego / ná kształt gwiazdki / zapáchu nie przykrego. Naśienie czarne / lśnące / drobne / iáko Chmielikowe. Korzeń ſczegulny / koſmáty / y nie długi.

2. Drugi Przerwipep / pierwſzému podobny / tylko liśćia więtszego / dłuższego y ſzérſzego: tákże około rózg obroſłe. Kwiećia podobnego pierwſzému. z ktorych zá czáſem ſtrączki iáko ná Rzepie / ábo Gorczycy / bywáią / á w tych naśienie drobne.

Mieyſce

Rośćie ná pſzeniczyſku / miedzy zbożem / ná miedzách / łąkách. W Máiu wſchodźi: w Czérwcu y w Lipcu kwitnie / y záraz naśienie czyni.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego. Wyćiera.

Moc y Skutki.

Właśnie Cyrulikom należy. Bo Przepukłym / ktorym kiſzki w moſznę wypadaią: Liśćie w winie wárzone / álbo miáłko ná proch ſtłuczone / á w winie trunkiem vżywáne: Tákże naśienie iego: *Przepukłym.*

Oberwániu wnętrznośći / ſłuży / y naśienie iego tymże ſpoſobem wárzone. *Oberwániu.*

Rány zwierzchnie / źiele świeże vtłuc / á z woſkiem vmieſzáć / álbo z Terpentyną / przykłádáć / ſpaia y goi. Toż źiele ſámo vtárte przywiiáne czyni. álbo naśienie w winie wárzone / iegoż prochu po quinćie przyſypuiąc / á piiąc. *Ránom.*

Wypukłość pępká y záwrzedźiáłość w dźiećiách / leczy źiele to z mąką ięczmienną / á z winem plaſtrowáne / y z ſwym naśieniem. *Pępku.*

Gruczoły po ſzyi / y zołzy zá vſzymá / ktore świnimi wrzodámi zowią / rozgania / liśćie rośćieráiąc á plaſtruią. *Gruczołom ná ſzyi.*

Rozſądek.

Rożne v nás ma nazwiſko to źiele / od ſkutkow y kſztáltu. Pępownikiem álbo Przerwipepem: przeto że wypukłemu y náruſzonemu Pępkowi bywa lekárſtwem. Przeſtrzelonym / że rozgi przez liśćie przechodzą / właśnie iákobyie nimi przeſtrzelił. Obieży świátem / że kwiát iego zá słońcem ſie obrácá.

Jerzmanká / Rozdział 142.

Wiedzy Ziołopiſy ieſt rożne zdánie o tym źielu. Inną figurę Mátthéolus / inną Lobel kłádźie / á to nie bez przyczyny. Bo Dioſzkorid y ktorzy o tey máteriéy piſáli / bárzo krótko to czynili / tylko: że máłe ieſt źiołko / y liſteczkow drobnych: dáley nic. Lobel záś temi słowy: Jerzmiánká / bárzo przyſtępuie liśćiem do białey Ciemierzyce / ábo Bábki / tylko dáleko mnieyſze y węższe. Kląckza proſtego ná trzy dłonie wzwyż.

Kwiat-

Epipactis, Elleborine, Borium.

Helleborinkraut / vnd Ertzkraut.

Kwiatki przy wiérzchu gwiaździste / białáwe / ábo z brunatná rumiáne : we śrzodku dziuráwe / y znakámi częścią żółtemi / częścią czérwonemi ozdobione / iáko kwiat Napárzenice / któremu iest podobny. Po opiérzchnieniu tych strączki nástáia : w tych naśienie drobne / iáko v Napárstnice. Korzeń iáko v białey Ciemierzyce / ieno czarny / rozpiérzchły : ná którym skórá twárda y gorzka. Téy figure tu położyliśmy.

Jerzmanka Máttiolowá.

Mátthiolus inną pokázuie / liściem Mistrzownikowi podobną / iedno dobrze drobnieyszego / kędzierzáwszego / żylowátszego / y ciemnieyszéy zieloności ná długich stopkách / ná każdey po iednemu : których z korzenia wiele pochodzi. To liście ná pięcioro labrowáte / gęsto á ćienko około kráiów kárbowane / ná ksztalt Dziebrych nosków / rozdzielone. Kwiát zielonáwy / z sześći listeczków okrągłych złożony / iáko v Ciemierzyce czarney : także ná długich stopkách / y z korzenia także wyrastáiące / bez kłącza y prętu. Korzenia ćienkiego / gęstego iáko v Ciemierzyce czarnéy / któremu bárzo podobne. Zkąd naywięcéy Matthiolus przychodźi do mniemánia / żeby tá własna miáłá być Jerzmanka / iáko y Lobel z Penną o swéy rozumieią z liśćia / którym do białey Ciemierzyce iest podobna.

Mieysce.

Wtóra / w gáiach y w leśiech ćienistych sie znáyduie. Naprzednieysza w Aziéy / y w Greciéy : w Ruśi zá Lwowem w Kuropátnickich górnych leśiech. Druga / ná łąkách wilgotnych / między lásy gęstemi.

Przyrodzenie

Przyrodzenia Jerzmánká ćiepłego y suchego.

Moc y skutki.

Wątrobie.

Wątrobnym niedostátkom y dolegliwośćiom / wielkim ią być lekárstwem pisze Dioszkorides. Tákże

Truciznie.

Przećiwko truciznom y iádom / z winem białym w trunku vżywána. Tenże.

Womity wzbudza.

Nasienie womity wzbudza / piiąc go. Theofrástus. Ale mu tego Dioszkorid nie przypisuie.

Polna Rutá / Rozdz: 143.

RVtá polna / dwoiáka / wielka y máła. Máła w częstszym vżywániu. Ziółko krzewiste y mdłe. Liśćie Koryándru podobne / bládsze / około różdżek gęste / bárwy popielátey. Kłącza gránowitego / żłóbkowátego : soku

Funaria, Fumus terræ.

Erdtrauch / Taubenkropff.

pełne / kruche / gęsto gáłęźiste. Przy wierzchu kwiatki brunatne / niekiedy bládobiałe / drobne. Z tych záczásem wyrastáią iáko główki iákie / w których sie naśienie záwiera. Korzeń ma szczegulny / krótki / równy / z cienkimi odnożkámi. Oprócz tych dwu / iest ich więcey / o których niżey.

Mieysce / Czás / Wybor.

W ogrodźiech / miedzy iárzynámi / á ile mnieysza / roście. Także ná polách miedzy ięczmiony: przy párkániech y plotách: ná ziemiách wyprawnych. W Máiu / Czerwcu / Wrześniu / ma być zbieráná.

Wybor ma do lékarstw / świéżo / zielona. Listeczkow rozłożystych / nie stulonych / áni kędzierzáwych. Kwiátu brunatno Fiołkowego.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa y wysusza we wtórym stopniu. Drudzy ciepło w pierwszym stopniu / we wtórym sucho mieć chcą / iáko Serapion. Scienczą / przenika / zámulenia y zátkánia otwiera / wychędaża. Ma też w sobie nieco chłodnego: y przeto ią Awicenná pisze być w pierwszym stopniu chłodzącą / á we wtórym wysuszáiącą. Záwściąga / zgromadza y posila.

Moc y Skutki.

Naprzód Melánkolią wywodźi: potym flagmę / á zwłasczá słoną: po flágmie kolerę wyżęgla: iákimkolwiek sposobem vżywána. Wielkiego iest zálecenia od zacnych Lekárzow / od Mesue / y od posledniejszych / gdyż krew w ćiele pokáżoną poleruie. przeco

wywodźi wilgości

Fráncowatym /
Krostáwym /
Tredowátym /
Piány iákiekolwiek ná sobie /
Ráncer wrzod / máiacym /
Fistuły y wrzody wewnątrz wydrożone.
Szkorbutowi álbo Gnilcu wnetrznemu.

Fráncy. Krostom. Tradu. Piánom. Ráncer. Fistułom. Skorbutu.

Także wielu inym doległośćiom / wielkim bywa rátunkiem / które pochodzą z záplugáwienia krwie / ták przez vstá / iáko zwierzchownie.

Kolerę / mocząc ią w serwatce przez noc wywodźi moczem y stolcy.

Kolerze.

Jescze potężniey vczyni / moczona przez noc w serwatce: potym przywárzona. A wziąwszy iey z ośm álbo z dźiewiec łyżek ná raz / przydać iey oleyku świeżego z migdałow słodkich / álbo másłá młodego bez soli / ze dwá łoty / y pić każdy poránek / y ze dwie godźinie przed wieczerzą. Tákowy trunek żywot odmiękcza.

Serwátká. *N. B.* *Żywot odmiękcza.*

Żołtą niemoc moczem y stolcy wywodźi / serwatká przyprawna z polną Rutą / o którey niżey.

Żołtáczce

Albo: Wźiąć Ruty polney / Ostu Pánny Máriey / Pokrzywiánego liśćia / po rowney częśći / drobno pokráiáć / y w dzbánek / álbo w sklenice wsypawszy / ná to winá białego dobrego / coby dobrze źiele zágrąznęło / nálać: pilno nákryć / y przez cáły miesiąc moczyć / á potym z Bálneum maris wolnym ogniem wyćiągnąć: á w dobrze obwárowáney sklenicy do potrzeby chowáć / wpuśćiwszy do káżdego pułgárncá tey wodki / bitego złota przedniego po quinćie / álbo po czwierći łotá. Tego káżdy poránek po 2. łyżek vżywáć.

Ináczey

Tákże/ Spadza tredowatosc z ciáła/ y inney wkorzeniáć ſie nie dopuſcza: Sok z tey Ruty/ vżywáiac go przez cáły rok/ trzy kroć káżdego tegodnia ná czczo.

W żołądku krew zbiegłą. Krew do żoładká/ álbo gdźie indźie w ćiáło zbiegła y śćiekło roſpadza y wywodźi/ po trzy álbo cztery łyżki káżdym rázem go bieráć.

Fráncy. Tym ktorzy Fránce máia/ ſok tey Ruty/ wielkim ieſt rátunkiem/ przez dni czterdźieśćí/ káżdy dźień dwá kroć po cztery łyżki/ trzy godźiny przed oboim iedzeniem/ ćiepło go piiac. Toż kile máiacym ſłuży.

Kile.

Zámuleniu. Zámuleniu wnetrznośći/ iáko Watrobie/ Zołądkowi/ Sleźionie bárzo vżyteczna.

Gorączkom. Goraczkom kolerycznym/ iákie bywáia trzećiodniowe: Wźiać ſoku tegoż źiela ileby ſie zdáło/ y w tym przez dni cztery Rozynki drobne/ álbo y wielkie iaderká z nich wyiawßy/ moczyć: piatego dniá z Bálneum maris diſtilowáć. Tey wodki káżdego dniá dwá kroć vżywáć/ po cztery łyßki/ dwie godźinie przed oboim iedzeniem/ z trunkiem świeżey ſerwatki.

Gliſtom. Gliſty z żywotá wywodźi/ ſok polney Ruty ná czczo trunkiem vżywány.

Láſtáwe y lekkie lekárſtwo. Poczytáia polna Rute miedzy lekárſtwá nieobrażáiace ſwym odmiękczániem żywotá. Ależ v nas w máłey ieſt cenie/ że iey wiele do purgowánia potrzebá: bo y ſoku ſámego pul kwarty álbo funt wypiwßy ledwie ſtolec raz vczyni: wßákże chocia niewiele purguie/ iednák wnetrznośći wßyſtkie vtwierdza/ posila/ y vmacnia.

Spoſob przygotowánia tego lekárſtwá. Ziele ſámo w ſerwatce koźiey/ álbo w krowiey świeżey/ przez noc moczone/ á ná czczo by też dwie godźinie przed iedzeniem oboim/ po kwáterce trunkiem dáne/ kolerę potężnie moczem y ſtoley wywodźi. Jeſzcze potężniey/ gdźieby przylano z ośm łotow Migdałow słodkich oleyku/ álbo oliwy słodkiey/ álbo máſłá młodego bez ſoli ze dwá łoty. Tego lekárſtwá káżdego czáſu bez ßkody vżywáć może.

Sok Ruty polney.

Succus fumiterræ.

Bywa wyżety/ álbo wypráſowány/ y do roku dla chorob miewány: ktory żeby mogł przetrwáć/ záraz po wypráſowániu przewarzáia. Potym przecedźiwßy/ ná słońcu w śklánym naczyniu/ żeby ſie wyzonował wyſtáwiáia/ troche oliwy nań nálawßy/ á wierzch naczynia pecherzykiem nákrywßy mocno záwiezuia/ żeby nie wietrzał.

Rozgrzewa wyſuſza. Ten ſok ieſt przyrodzenia rozgrzewáiacego y wyſußáiacego. Przetoż śćiencza/ przenika/ zamuliſká otwieráiac/ wychedaża/ dołem ćiagnac. Też ćierpkośćia ſwa zátwierdza/ dla tego przyrodzone wilgotnośći w ćiele zgniłe/ ſpalone y wyżgłe/ słone/ gorzkie/ wychedaża/ y krew czarna/ melánkoliczna/ tákże koleryczna/ gruba/ geſta/ polerwie/ moczem y ſtoley wywodzac/ iáko Meſua piße.

Przeto tych czáſow od vczonych Lekárzow/ nád inne wßyſtkie źiołá/ bywa nacześćiey vżywáne/ w leczeniu Fránce/ Kił/ Trądu/ złych wrzodow ćiáło wyiadáiacych/ Fiſtuł/ Gniłcá wnetrznego/ ktory Szkorbutem zowia/ Swierzbu/ Kroſt/ Párchow/ Lißáiow wßelákich/ y inych rozmáitych chorob/ ták zwierzchownych iáko wnetrznych.

Krztußeniu. Krztußenie ktore podczás z wyrzucenim máteriey/ podczás bez wyrzucenia przypada/ ſok cukrem osłodzony po piąći łyżek ná czczo/ y przed wieczerza trunkiem vżywány/ bywa rátunkiem. A dla wietrznośći y opußenia/ lepiey przydáć troche naśienia Włoſkiego kopru/ álbo Máſtyki/ zwłaſzcza ná noc. bo ſam ſok ſczegulnie vżywány/ wzbudza wietrznośći w ćiele/ záczym przychodźi morzenie w żywoćie y gryźienie.

Zołtáczce. Przećiw żołtaczce trunek: Wźiać Ruty polney pułtory garśći/ piołynu gornego garść. To oboie w koźim mleku do trzećiey części wárzyć/ y tego dwákroc káżdego dniá po ośmi łyżek ze czteromá łoty ſyropu De duabus radicibus pić dawáć.

Puchlinie. Puchlinie z zamulenia watroby bárzo vżyteczny. Wźiać dwá łoty ſoku polney Ruty/ korzenia Soſnki przyprawney miałko vtártey czwierć łotá/ wodki z kwiátu Bzowego łyżek cztery/ álbo z polewka Opichu/ Pietrußki/ y kopru włoſkiego wárzonych/ ile potrzebá: To z pięć godźin przed obiádem opuchłemu káżdego dniá pić dáwáć ćiepło. Plat.

Kroſtom ſwierzbu Lißáiom. Kroſty/ Swierzb/ Lißáie ſpadza/ przez cáły mieśiac tego ſoku po łoćie/ á ſyty miodowey dwá łoty/ ráno y ná noc pić dáiac/ ráno ćiepło/ ná noc źimno. Záś názáiutrz pułtorá łotá ſoku/ ſyty pułtrzećiá. trzećiego dniá/ ſoku dwá łoty/ ſyty trzy. czwartego/ ſoku pułtrzećiá łotá/ miodu pitego pułczwártá. piatego dniá/ ſoku trzy łoty/ ſyty cztery. ßoſtego dniá/ ſoku pułczwártá łotá/ ſyty pułpietá. śiodmego/ ſoku łotow cztery/ ſyty miodowey pięc: To dwákroć káżdego dniá ták piiac/ potym przy oſtátnim trunku zoſtáć/ piiac go pod toż miárą áż trzy niedźiele wynidą. Ná czwarta niedźiele toż znowu pić/ vmnieyßáiac po puł łoćiu káżdego dniá/ áż záś ná łoćie ſoku ſtánie/ á ná dwu ſyty/ co ſie w Mieśiacu obydźie. Tákie vżywánie wychedaża ćiáło z krwie melánkoliczney/ wyżgłey/ grubey/ y plugawey.

Zmázom. Zmázy ná ćiele/ ſok tey Ruty z ſokiem kobylego ſczawiu/ á z trochą miodku kwáśnego/ oximel rzeczonego zmießawßy/ náćieráć/ ſpadza/ y ćiáło zwierzchu wychedaża. Vigo.

Zołądku. Zołądek záplugáwiony/ iáko y watrobe y śleźione/ wychedaża/ y mdły posila. Tákże

Wzroku.

A iż ten sok iest ostropieprzny ábo korzenny/ przeto wzrok czyści/ y bystry czyni/ pusczáiąc go w oczy. Dios.

Łzy z oczu wyćiśka.

Łzy z oczu wywodźi/ własnie iáko dym gdy ich doydźie/ y ztąd v Grekow Kapnos, v Łáćinnikow Fumaria názwiská dostáłá. Dios.

Brwiom zárostym

Brwi gęsto włosámi zárosłe/ po wyrwániu ich niedopuscza im odrastáć/ przydawszy mu żywice Arábskiey/ á tym náćieráiąc.

Włosom nie dopuscza rość.

Tákże ná káżdym mieyscu po wyrwániu włosow/ tymże námázuiąc.

Sposob soku czynienia z suchey ruty.

Gdźieby soku z świezey Ruty niemiał/ weźmi suchey/ y poley ią miodem pitym przednie dobrym gorącym/ niech przez noc/ álbo y dłużey moknie/ potym ią wyżąć/ w możdźerzu kámiennym przetłukszy/ y chowáć. Tákowy sok żywot purguie/ y wnętrzności zámulone otwiera/ y wychędaża. Zás

Zołądku.

Zołądek gdyby chćiał wychędożyć/ ma w winie być moczona z wodą zmieszánym

Liszáiom.

Liszáie/ y swierzb z krostámi spadzą/ sok z wodą nápoiy/ choćia prosto/ ále lepiey z wodką tegoż źiela/ zárowno oboygá wźiąwszy/ cukru trochę przydawszy/ ná czczo ćiepło piiąc przez dni kilkánaśćie. Plat.

Dźiećiom. Krostom.

Dźiećiom strupy y liszáie spadzą y goi/ wźiąc Ruty polney ze dwie garśći / z ślazem/ y z otrębámi Sámopszey / po garśći káżdego z tych wźiąwszy/ w ćiekácey wodźie/ y w tym ie káżdego dniá po pułtory godźiny kąpiąc/ przez trzy dni w iedney kąpieli: potym ná drugie trzy świeżą vczynić/ toż potrzećie/ y po czwarte vdźiáłáć.

Ná też krosty.

Tymże sokiem káżdy dźień trzykroć námázowáć ćiáło wszystko/ krosty wszelákie/ strupy/ y liszáie spadzą/ kilká dni to czyniąc.

Máść.

Ná też krosty máść. wźiąć polney Ruty miáłko vtártey / oleyku z Láskowych orzechow zárowno/ octu mocnego winnego ták wiele/ soku polney Ruty we dwoy násob. To wespoł ná węglistym ogniu wárzyć / áż sok y z octem wywrze / czego doznasz pusćiwszy ná ogień kropię álbo dwie/ á że niesárknie ogień iáko po wodźie. Potym wosku według potrzeby przydáć/ á tą máśćią krostáwe ćiáło náćieráć.

Drudzy biorą sok tego źiela/ y oleiu lnianego zárowno/ do tego przylewáią octu troche/ á tym w łáźni sie náćieráią.

Kąpiel.

Tákże/ kąpánie bywa ná też krosty. Biorą polney Ruty dwie częśći/ Ślazu/ liśćia Fiołkow Márcowych / kobylego sczawiu z korzeniem/ otrąb Jęczmiennych/ Kotczey mięty/ káżdego porowney częśći: To wespoł w kotle wody vwárzywszy/ dwákroć ná dźień w tym sie kąpáć / ná czczo dwie godźinie przed iedzeniem obiednym / pułtory przed wieczornym/ á to káżdy dźień poki niezginą.

Drudzy biorą soku polney Ruty ośm łotow/ octu dobrego / śmiotány po dwá łoty/ oleyku z láskowych orzechow czterzy łoty. To wespoł vtłuc y vmieszáć/ á ćiáło tym w łáźni náćieráć.

Krostom Sadzelo. Fráncy.

Jątrzącym krostom/
Sadzelom sprosnym/ y
Fráncowátym krostom. wźiąć polney Ruty dwie garśći/ Jęczmieniá garść/ wywárzyć do połowice/ á często tym obmywánie ćiepło czynić.

Chirágrze/ Podágrze

Chirágre/
Podágre vkłáda / polna Rute w winie wárzyć/ á rostárszy przykłádáć.

Serwatká z polną Rutą przyprawiona.

Seri præparatio.

Dla przepolerowánia krwie/ y inych wilgotnośći / biorą serwatki puł gárcá ćiepley / y co naświeższey / á dwie garśći Ruty polney/ zwierzchu dobrze naczynie nákrywszy/ parzą: Gdźieby też serwatki kto niemogł mieć/ tedy w wodźie ią wárzą. Wźiąwszy tego z kwáterkę / przydáią listeczkow Seneso-wych obránych łot/ wiecey albo mniey według lat káżdego: Reubárbárum przedniego/ drobno pokráiánego / czwierć/ álbo pułtory od łotá: Cynámonu dobrego trzećia część od czwierći łotá/ Imbiru białego / puł quinty/ y w one serwatkę/ álbo wodę co nagorętszą wsypáć / zámieszáć / pilnie nákryć / y przez noc w mieyscu ćiepłym postáwić: názáiutrz przecedźić/ y co namocniey wyżąć. Do tego przydáć syropu Rożánego purguiącego ze dwie łyżce/ álbo Fiołkowego tákże purguiącego/ álbo Kálábriyskiey mánny ták wiele/ to iest dwá łoty/ y to przed obiednym iedzenim godźin czterzy wypić. Tákowy trunek krew z kolery/ y z flágmy wychędaża. Tákże żołta niemoc wywodźi/ moczem y stolcem.

Inaczey

Inni tylko sáme polną Rute w koźiey serwatce wárzą/ á przez cáły May dwá kroć káżdego dniá po kwáterce ćiepło / dwie godźinie przed oboim iedzeniem piją. To tákże krosty y świerzb z ćiáłá spadzą.

Zyłom.

Zyły we wszystkim ćiele zámulone otwiera y wychędaża. Ale to potężniey czyni/ gdźie Mirobálánow / Senesu / y Czerwcu / ktory też Szárłatnemi iágodámi zowiemy / álbo Rozynkow do tego przyłożymy.

Aqua stillatitia.

Wodká.

Tákże iáko z innych źioł przez Bálneum maris bywa distilowána.

Krew poleruie.

Tey trunkiem vżywáiąc po kieliszku ćiepło / ráno y ná noc z wilgotnośći wszelákich złych/ krew poleruie. Przeto

Świerzb. Trąd. Fráncá.

Swierzb/
Trąd słoniowáty/
Wrzody y krosty/ choć y fráncowáte/ y inne skáży ná ćiele leczy.

Trędowátym.

Trędowátym / y tym ktorzy sie tákowego zeszpecenia obawiáią/ z Driakwią iey vżywáć

dobrze

dobrze/ pocac ſie potym. A przytym ná Wioſney pod Jesień / przynammey po trzy niedźiele/ dwa kroć káżdego dniá po kieliſzku piiac/ przymieſzawſzy ze trzy łyſzki wodki vpaloney z chmielu/ káżdego tegodniá purguiac ſie pigułámi Ruty polney.

Zimnicó.

Zimnicom/ bywa lekárſtwem/ biorac iey piec łyżek / z puł łociem konfektu / ktory Auream Alexandrinam zowia/ álbo z czwierćia łotá Driakwie Weneckiey/ káżdego tegodniá raz / pierwey ćiáło przepurgowawſzy.

Watrobie. Slezione. Zołtaczce.

Watrobe zámulona y záckána/
Slezione/ wychedaża/
Zolta niemoc moczem wywodźi.

Powietrzu morowemu

Morowego powietrza w záchwyceniu / bywa wielkim rátunkiem / piiac ia z dobra Dryakwia/ á z Glinka Ormienſka/ ábo z pieczetowána ziemia/ godzine/ trzy / potym ſie pocac. Jeſcze lepiey/ gdzieby łyżká octu byłá przylana.

Mozgu. Wonność vtrácona. Czerwonosć oczu. Wzrok oſtrzy. Twárzy chropowátey. Brwió chropowá tym. Vſtom. Ráno w gárle.

Mozg z fluſow wychedaża/
Wonnosc przywráca/ ćiepło ia ſarkáiac noſem.
Z oczu czerwoność ſpadza wymywáiac/
Wzrok byſtry czyni/ puſczáiac ia w oczy.
Twarz kroſtáwa y oſtra/
Brwi chropowáte y oſtre/ wychedaża/ vmywáiac ſie nia ná noc/ żeby ſáma oſchłá.
W vśćiech ſkázy leczy/ y
Rány w gárle/ czeſto ćiepła vſtá płoczac.
Ma inych wiele ſkutkow dobrych/ ták do zwierzchownych iáko wnetrznych dolegliwośći/ iáko y ſámo źiele.

Wino.

Capnites vinũ Fumarię.

WJno z polney Ruty/ może kto chce tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynie powiedźiáło vczynić. To

Zołądku. Watrobie. Sleziennie. Moczu. Krew czyśći. Francowátym.

Zoładkowi/
Watrobie/
Slezienie do pośilenia bárzo vżyteczne.
Moczu zátrzymánemu nad przyrodzenie/ koſztowny trunek.
Krew polerume w ćiele.
Fráncowátym miáſto poſpolitego trunku/ wielkim rátunkiem bywa/ y inſzym iáko y wodká/ y źiele ſámo.

Sok polney Ruty ſuchy.

Succus exſiccatus.

TEn w Aptekách porządnych bywa záchowány / do rozmáitych potrzeb lekárſkich. Ma bydź wypráſowány tego czáſu/ gdy to źiele do ſwey doſkonáłośći przydźie: y w máchárzynie záwiązány/ ná ſłoncu ſuſzony/ tym ſpoſobem/ iáko Málárze zſzákláku źielona fárbe ſuſza.

Jnáczey.

Albo tym ſpoſobem: Wźiać polney Ruty y z kwiećiem iey/ ze trzydźieśći gárśći/ drobno pośiekáć/ y w doſtátku wody do połowice wárzyć: potym w praśie mocno wypráſowáć/ przecedźić przez płát / y ná wolnym ogniu weglíſtym wárzyć do zgeſczenia.

Jnáczey.

Może y z ſuchey Ruty polney ſok wyćiagnać/ tym ſpoſobem iáko ſie w Piołynie powiedźiáło. Ten bywa do rozmáitych potrzeb przymieſzowány y przydány/ do pigul/ do lektwarzow y konfektow / chorobom wyſzey pomienionym.

Extrakt

Extractũ

WYćiagnać ſáme Jſtność z tego źiela może/ tym ſpoſobem / iáko ſie w Piołynu y w inych źioł opiſániu / ná wielu mieyſcach powiedźiáło. Ten dáleko vżytecznieyſzy bywa/ niżli ſok zgeſczony y ſuchy.

Konfekt w cukrze.

Conſerua florũ Fumarię.

Z Kwiatkow Polney Ruty á z Cukru / bywa konfekt czyniony / pośiekawſzy ie drobno ná debowey deſzce : przydáć wetroynáſob cukru białego / y weſpoł vtłuc w możdźerzu kámiennym/ á ná ſłoncu przez czas niemáły ſmáżyć w naczyniu ſklánym. tenże.

Melánkolicznym

Melánkolicznym / á krwie ſpaloney czarney/ niemáło w ſobie maiacey/ ſłuży. y inym chorobom/ ktorym ſok y wodká. ták inym lekárſtwom przymieſzány/ iáko ſam vżywány.

Syrop z polney Ruty.

Syrupus ſimplex.

W Aptekách porządnych polney Ruty ſyrop dwoiáki robia. Proſty tym ſpoſobem : Biora ſoku wypráſowánego y przeklárýfikowánego / y ſoku z chmielu: po funćie/ z kánaru cukru funt/ y to weſpoł ná ogniu weglíſtym wárza do zgeſczenia ſyropu. Ten potym białkiem od iáiá świeżego klaryfikuia / przecedzáia przez płát ſukienny/ á do potrzeb chowáia. Ten

wnetrznośćiom zámulonym. Zołądkowi. wilgotnośćió złym.

Zámulenia wnetrznośći wſzyſtkich otwiera/ y wychedaża.
Zołądek mdły pośila.
Wilgotnośći złe/ plugáwe/ ſłone/ ſpalone/ w ćiele przechedaża.

2. Syrupus compoſitus.

Drugi ſyrop z tegoż źiela ſoku/ z wiela inych rzeczy przydániem: Biora Mirobálány/ ktore zowia Cytrinos / to ieſt żołte/ Mirobálány Chebuli co naświeżſzey po puł trzećia łotá/ Kámianki/ Piołynu/ kwiatkow Fiołkow mokrych/ Borákowych kwiatkow/ Miodunkowych/ y Wołowego iezyká po dwá łoty/ śliw Dámáſcen wárzonych y przebiiánych / tákże Rozynkow przez śitko przebitych po puł funtá/ Papłotki śiedm quint/ Włoſkiey kániankí ták wiele/ Lákryciey/ Rożey czerwoney po łoćie/ Támárindow/ y Káſyey trábczyſtey wyćiagnioney po cztery łoty/ wody libr dźieśieć/ to ieſt piec kwart : To weſpoł wárzyć/ oprocz Támárindow y Káſyey do wywrzenia trzećiey cześći/ á przecedźiwſzy/ przydáć ſoku polney Ruty przechedożonego trzy funty : znowu wárzyć powoli przy ogniu weglíſtym

ſtym: przecedźić y chowáć. Ten tákże iáko pierwßy tychże ſkutków.

3. Extractus.

3. Syrop z Extráktu.

Bywa też Syrop z Extráktu z ſuchey polney Ruty czyniony/ tym ſpoſobem/ iáko z Bylice/ albo z Piołynu/ do tych chorob y dolegliwośći/ ktore ſą w tym Rozdźiale pomienione/ bárzo vżyteczny. Acz niezwyczáyny Aptekárzom/ y niewiádomy/ iednák wiecey vżytecznieyßy niżli przednieyße/ bo dálekoż mniey go biorąc/ wiecey może nim ſpráwić/ niżli inemi.

4.

Syrop proſty.

Czynią drudzy tym ſpoſobem Syrop z Ruty polney bárzo proſty. Biorą Mirobálanow żołtych cztery loty/ Piołynu/ Fiołkow/ Rumianki po loty dwá. Wody ſtudzienney śiedm libr. Soku polney Ruty przechedożonego/ Rináru cukru po dwa funty. Wárzą wyßßey pomienione rzeczy w wodźie/ do wywrzenia trzećiey częśći: potym ſok y cukier przydawáią/ y znowu wárzą do zgęſczenia ſyropu/ klaryfikuią y chowáią do pomienionych potrzeb. Przydáią drudzy Skámonia do tego.

Oleum 1.

Oleiek z kwiátu polnéy Ruty.

Kwiátem Ruty polney nápełnić naczynie ſzkláne/ przewiedźiwßy go pierwey przez noc ná chedogiey chuśćie: nalać nań oliwy świeżey/ nákrywßy/ przez dwie niedźieli ná ſłońcu iárym go mieć: Potym w ſowitym naczyniu przez czwierć godźiny przewárzyć/ przecedźić/ y chowáć. A gdźieby chciał mieć potężnieyßy/ znowu kwiećia świeżego do tegoż olieiu nalać/ y tákże go przez dni czternaśćie ná ſłońcu moczyć: potym przywárzyć/ przecedźić/ y do potrzeb chowáć. Ten

Dźieciom ſkóży.

Dźiećiom/ y ludźiom ćiáłá miękiego/ roſkoßnieyßego y pieſczonego.

Krostó y ſtrupom.

Strupom/ y wßelákim ná ćiele kroſtom/ námázániem ſwym/ bárzo vżyteczny.

Swierzb.

Swierzb/

Lißáiom.

Lißáie ſpądzą/ po zmyćiu w łáźni nim námázuiąc.

2.

Oleiek inny Alchimiyſki.

Alchimiſtowie przez ogień wyćiągáią oleiek z Ruty polney/ biorąc ią z kwiećiem ſwym: ſpoſob opiſáliſmy w Piołynie. Ten ſłuży wnętrznym tym wßytkim chorobom ktorym ſáma Rutá polna/ álbo y Extrákt. Może go też do máśći/ y inych oleykow przymießywáć/ ná ſpędzenie z ćiáła kroſt/ y wßelákich plugawośći zwierzchnych.

Pilulę.

Pigułu z polney Ruty.

Biorą Mirobálány żołte y czarne/ Chebuly/ po łoćie káżdych y po czwierć łotá/ Aloeſu dwá łoty bez quinty/ Skámoney łot y quinte: To co namnieley vtłuc/ á ſokiem klaryfikowánym polney Ruty záczynić: á gdy zeſchnie/ znowu vtłuc/ y tákże iáko pierwey ſokiem záczynić/ y vſußyć. Toż trzećim rázem vczynić. Tych po quinćie/ álbo po pułtory ná raz biorąc/ krew w ćiele/ y inne przyrodzone wilgotnośći zákáżone wychedzą.

Kwártánie.

Czwartodnieywym gorączkom/

Gnilcu.

Gnilcu/ ktory Szkorbutem zowią/

Melánkolicznym chorobom/ y inym w tym Rozdźiale opiſánym/ ſłuży.

Przyczynek.

Zápiekłośći odeymuie.

Powiedáią o iednym/ że ná odmiękczenie zápiekłośći w żywoćie/ z vżytkiem ſwym tego źiela ſußonego vżywał/ miodem przednim pitym ćiepło go polawßy. Záś ná pośilenie żołądká/ winem z wodą mießánym.

Soku iáko vżywáć.

Vżywáią ſoku/ iedni ná czczo poránu/ drudzy ná noc: niekiedy ſámego tylko/ pczczás z przyſádą. Ale kiedy go chcemy ná noc vżywáć/ mamy do niego przydáć Máſtyki/ álbo naśienia kopru Włoſkiego/ ábo co tym podobnego: bo ſam vżywány/ wzbudzą wilgotne wiátry w ćiele/ zkąd bywáią morzyſká/ y gryźienia w żywoćie.

Kokornak czczy/ Kokorycz/ Rozdźiał 144.

Jedenaśćie go rodzáiów znáyduiemy. Z ośmi: ktore ſą kwiátu bládo brunatnego/ ſámcámi miánuią: ktore białego/ ſámicámi. Dźiewiąty rodzay/ kwiát ma źielony/ Láćinnicy zowią go/ Fumariam bulboſam viridem, Grekowie Kapnos Chelidonias viridis. Dźieśiąty Kokornak máły czczy. Jedenaſty namnieyßy Kokornaczek czczy/ á ten do máśći wchodźi/ ktora Marciatum/ Láćinnicy Herbam Muſcatam & Moſchatellam miánuią. Te wßyſtkie iednych ſą ſkutków/ chocia liśćiem/ kwiátem y wzroſtem ſą od śiebie rożne. Wßyſtkie iednák korzonków okrągłych á czczych/ z wierzchu odnożyſtych drobnych/ zwierzchu ßárych/ wewnątrz żółtáwych.

Fumaria bulboſa, Capnus Chelidonias, Capnium Phragmites, Theſium Theoph: Radix caria.

Holwurtz / Donnerſlug / Haneuſporn.

Smáku gorzkiego. Záraz po zeſzćiu śniegu / ſośiki z ziemie puſzcza: w Márcu w oble y gładkie gáłąſki wyraſtá ná piądź wzwyż. Liſtkow lábrzyſto wykrawánych / ciemno zielonych / ſzerſzych niżli w polney Rucie: máło nie równey wielkośći z liśćiem Cynowodowym. Kwiećia od Ruty polney bládobrunatnego. Z tych zá czáſem nie głowki / ále ſtrączki máłe / w których naśienie do ſoczowice podobne. Jáko prędko grzmienie naſtánie / záraz liśćie zwiędnie.

Mieyſce.

Rosną w ſadách / przy płotách: ná polách trawiſtych.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa w wtórym ſtopniu / w trzećim wyſuſza / iák Rutá polna: Wyćiera z niciákim zátwierdzeniem.

Mocy y Skutki.

Wątrobie zátkáney / y oſłábiáłey / liśćie / kwiát / korzenie / bywa vżyteczne / iákimkolwiek obyczáiem vżywáne. *Wątrobie*

Żywot odwilża / á flágmę z niego wywodzi / korzeń miálko vtárty / z pultory czwierći / z iákąkolwiek polewką. *Żywot odwilża.*

Poty wzruſza korzenia proch z winem / dobrze ſie po wzięciu nákrywſzy. *Poty pobudza.*

Jádom y trućiznom /

Jádowitemu vkąſzeniu bywa rátunkiem. *Jádom y iádowitemu vkąſzeniu.*

Pániam mieśięczne czyſczenie wzbudza / z winem go piiąc. Tymże ſpoſobem korzeń vżywány. *Mieśięczney.*

Zołtą niemoc moczem y ſtolcy wywodzi *Zołtáczce*

Biegunki / naśienie z winem ćierpkim czerwonym piiąc / záwśćiąga. Tákże z wodką przyſtoyna *biegunce*

Gliſty z żywotá wygania / ſok z cáłego źiela wypráſowány / po łyżek pięći piiąc. Toż korzeń ſam z winem vżywány czyni. *Gliſtom*

Dźiećiom máłym / gliſty máiącym / naprzyſtoynieyſzy Kokornák czczy namnieyſzy / do vżywánia. *Dźiećiom.*

Zimnicom morowym / czwierć łotá korzenia tego źiela / z winem korzennym pić dobrze. *Febrze morowey*

Wrzodom złym ćiáło wyiadáiącym / iáko ieſt Káncer. *Wrzodom.*

Fiſtulom / y inym ſadzelom zágniłym / y iádowitym / ſok bywa lekárſtwem / biorąc go trunkiem káżdego dniá ráno ná czczo / y ná noc / po cztery álbo pięći łyżek ćiepło. *Fiſtułom.*

Ale że niekáżdego czáſu / ile zimie / możemy tákowy ſok mieć / przeto z ſuſzonego źiela táki trunek vczynić: wziąć cáłego źiela / z kwiećiem y z korzeniem ze dwie álbo ze trzy garśći / cukru białego łotow ſześć / álbo miodu iárzęcego czwierć funtá: w konwi cynowey zálutowáć / nálawſzy ná to winá dobrego ſtárego trzy kwáterki / wody tákże wiele / y w kotle vkropu wrzącego przez godźin cztery pilno wárzyć: á gdy powoli przechłodnie / przecedźić / y ná chłodźie chowáć / dwákroć ná dźień dáiąc pić / dotąd áż ſie pomienione wrzody pogoią. *Zimie iáko go trwáć.*

Wrzody wnętrzne y rány w ktorymkolwiek mieyſcu będące / źiele y z ſwym korzeniem w winie wárzone / á vżywáne leczy. *Wrzodom wnętrznym.*

Też wſzyſtkim dolegliwośćiom ſłuży / którym Rutá polna. *Rućie polney podobny.*

Ciáłu

Wrzodō ciáło psuiącym. Ciáłu wrzodámi roziadáiącymi podziurawionemu / korzenie z zielem y z kwiećiem w winie nápoly z wodą wárzone/ tym ie czesto wymywáiąc/ bywa lekárstwem.

Koniom y bydlęcym wrzodom. Koniom y Bydlu rány y bolączki leczy/ wárząc to ziele y z korzeniem/ y tą wodą wymywáiąc/ á prochem z korzenia miáłko vtártym zásypuiąc. Tab.

Lißáiō y świerzbu. Lißáie y świerzb spadza/ prochem tego korzenia posypuiąc. Albo z octem go rozetrzeć/ y iáko máśc vczynić/ á námázowáć. Tabe.

Wrzedźienicō ná oczách. Ná oczách krosty ábo wrzedźienice. Tákże zástony z oczu spadza / sok z cáłego źiela z cukrem lodowátym biáłym pusczáiąc: A czynić to kilkákroć káżdego dniá.

Kile. Kile/ y inne iádowite ná członkách wstydliwych oboiey płći wrzody/ leczy/ ziele y z swym korzeniem w winie wárząc / á wymywáiąc czesto káżdy dźień/ á po káżdym wymywániu / tegoż źiela korzenia prochem zásypuiąc. Doświádczone.

Guzom. Guzy nábiegłe z vderzenia/ z miodem záczynione korzenie/ á plastrowáne/ leczy.

Podágrze chirágrze. Podágrykom/ y Chirágrykom/ wßystko źiele z korzeniem/ z liśćiem/ z kwiatem/ w winie warzone/ y plastrowáne/ bywa rátunkiem.

Złotym żyłkom. Złotym żyłkom boleiącym / korzenie z źielem y z kwiećiem / á z Rożána máśćią/ ábo z Topolową vtłuc/ y wárzyć áż sok wywre/ y ćiepło ná chusteczkę przykłádáć / czesto odnawiáiąc.

Párchom. Párchy y strupy goi/ źiele to z korzeniem y z kwiećiem wárzone w wodźie/ czesto przemywáiąc.

Ránom. Gnilcu. Rány záwrzedźiáłe plugáwe y sprośne. Gnilce w vśćiech/

Dźięgnie. Dźiegnie goi/ proch tego źiela z miodem vmießáć/ y pomázowáć.

Wrzod w nośie. Wrzod w nośie Polyp leczy: wźiąć miáłko vtártego źiela lot/ Aloepátyku / wapná niegáßonego po puł lotá: To wespoł w moździerzu co nasubtelniey vtrzeć z miodem / y tym wrzod w nośie mázáć. Táż máść

Kancer. Ránom świeżym. Wrzodō. Mięsu dźiwemu. Káncer w nośie leczy/ Ráne tákże káżdą świeżą. Tákże Rány záplugáwione/ zágniłe/ Wrzody sprośne/ wychedáża/ Mięso dźiwie w nich trawi / prochem ie tego źiela zásypuiąc/ wodą wárzonego źiela pierwey przemywßy.

Fistulom. Fistuły záwiera/ wárzone źiele z korzeniem w winie/ y tym spryćowáne káżdego dniá kilkákroć/ á po káżdym spryćowániu/ prochem tegoż źiela zásypuiąc. Dáiąc przytym iuchę z tego korzenia wárzonego pić/ dotąd áż śie doskátecznie zgoi.

Máść

Vnguentum. Máść ránom wßelákim służąca ze cżecego Kokornaku / ktorego wźiąwßy z kwiećiem lotow ßesnaśćie/ Oliwy swieżey lotow trzydźieśći y dwá/ glist źiemnych lotow ośm: To wßytko ná weglistym ogniu wárzyć/ áż sok wywre z źiela: Potym przydáć żywice Jodłowey/ álbo Sosnowey/ Terpentyny/ po ośmi lotách/ wosku iárzecego lotow dwánaśćie: To wespoł rospuśćić/ przydawßy korzenia Kokornaku cżcego miáłko vtártego ze trzy loty / Aloepátyku/ Kokornaku długiego korzenia po dwu lotu/ glist źiemnych vsußonych y miáłko stártych lot/ Száfránu ćzwierć lotá: To wßystko w oliwę/ w ktorey pomienione rzeczy są rospuszczone/ wsypáć/ pilnie mießáiąc bez przestánku/ áż ochłodnie y zgęstnieie. Ták máść będźie kosztowna nietylko wßelákim ránom/ ále y przećietym nerwom/ álbo suchym żyłom. Ránom. Nerwom

Wodká.

Aqua stillatitia. Z Cáłego źiela/ w Balneum maris ma być palona. Służy tym wßystkim niedostátkom/ ktorym sámo źiele.

Oczom. Oczy nia wymywáć/ y po kropce ábo po trzech w nie pusczáć dobrze: spadzą wrzedźieniczki/ krosty/ y mákuły.

Wzroku. Wzrok iásny y bystry czyni.

Drżeniu rąk. Drżenie rąk leczy/ czesto ie nia vmywáiąc.

Plánom. Plámy/ y zmázy z ćiáłá wychedáża vmywánim : Jeno iey pierwey trunkiem vżywáć dla przepolerowánia krwie.

Wvśćiech rány. W vśćiech rány/ y owrzedźiáłośći/ leczy.

Ślinogorz. Ślinogorz/ y wrzod w gárle goi/

Spuchnieniu gárłá. Spuchnieniu gárłá bywa rátunkiem/ ćiepło płocząc.

Wino.

Vinum. Z Tegoż źiela/ iáko z polney Ruty może być wino czynione/ y z korzeniem go biorąc/ tym sposobem iáko Omankowe wino. To

Morowemu powietrzu. Czásu morowego powietrza bywa bárzo vżytecznym trunkiem.

Káncer. W leczeniu wrzodu ktory zowią Káncer/ iest vżyteczne. Tym sposobem

Fistulom. Skorbut. Fráncy. Krostom. Trądu. Fistulom zástárzáłym. Gnilcu wnetrznemu álbo Szkorbutu/ Fránce máiącym/ lekárstwem bywa/ Krostom iátrzącym/ y suchym/ Trądu / y inemu oßpeceniu ćiáłá/ miásto trunku pospolitego.

Konfekt w cukrze z kwiatkow.

Conserua. Tym sposobē iáko z Rożey bywa czyniony. Wątrobie zátkáney chorey/ służy. Krew poleruie. wątrobie. Krwi.

Sol.

Sal. Z E wßytkiego źiela tego/ ták iáko z inych może być robiona sol/ ktora do pomienionych chorob może być vżywána.

Oleiek.

Oleum. Oleiek z Kokornaku cżcego / przerzeczonym sposobem w Rozdźiale o polney Rućie może być robiony.

Syrupus

Syrop z soku wyćiągniony.

Tym rownie obyczáiem / iáko w polney Rućie písálo sie / może go vczynić.

Succus.

Sok wyćiągniony.

Extrákt / ták iáko sie w inych ziolách opisálo / może być wyćiągniony.

Rozsądek.

MYlili sie / y teraz myla / ktorzy korzenia Kokorzyce wiecßey do lekarstw vżywáli / miásto okrągiego Kokornaku : y snadź w niektorych Aptekách vżywáia : gdyż oboygá ziol tych w korzeniu żadney społeczności nie náyduie sie.

Kokorycz mnieyßa / Rozdźiał 145.

Fumaria tertia, Corydalis.

KJśćie ma Koriándrowemu podobne / ieno mnieyße y drobnieyße. Rozdzek z iednego korzonká niemáło puśćza / cienkich / y niewysokich : w wierzchu tych kwiátki / iáko iákie ptaßki. Korzonków tákże drobnych / rozpierzchłych / cienkich / długich / á białych ma wiele.

Mieysce.

Ná rolách / y ná págorkách sprawowánych rośćie.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysußa we wtórym stopniu.

Moc y Skutki.

Kolice.

KOlice y bárćiu w żywoćie z osobliwośći przyrodzenia swego bywa lekárstwem / cále y zupełnie bráne ziele / ták świeżo zielone / iáko sußone / y prochem przez kilká dni w winie białym pić dáwáne / biorąc go ná raz po czwierć lotá / álbo po pultory. Galen.

Nárdusek / Kazá Włoska / Rozdźiał 146.

NArdus ogrodny / abo Nárdusek / Káza włoska drudzy zowią / kłącza ná dwá łokćia wzwyß niemáło gałązek z śiebie puszczáiąc pełnych liśćia / abo trzylistu do Koniczá podobnego. Náśienie Fengrekowemu podobne / iedno iż mnieyße. Smáku lekárskiego. Zapáchu wdźięcznego / który / iáko niektórzy twierdzą / śiedmkroć przez dźień vtráca / y záś śiedmkroc do niego przychodźi / á to poki tkwi w źiemi y rośćie : po wyrwániu nigdy go nie vtraca : nabarźiey pachnie / gdy sie ma ná niepogodę dźdżowa. Ná wierzchu gáłązek głowki ma / z ktorych kwiátki bladebrunátne wychodzą. Náśienie iáko iáglane. Korzonki długie białe / mocne.

Mieysce.

Rośćie w ogrodźiech śiane. w Lipcu kwitnie y náśienie dáie.

Przyrodzenie

Náśienie w 2. stopniu rozgrzéwa / nieco wyćiera y stwierdza. Gal: 7.

Lotus sylvestris & sativa, Handa choca, Trifolium odoratũ. Nardus domestica Scrapioni.

Gartenklee/ Siebengelzeit / Nardes.

Moc y Skutki.

[Pechyrzowi.] W Pechyrzu bole vśmierza/ naśienie z slazowym naśieniem vtárszy/ z winem białym słodkim pić dáiąc/ álbo z polewką Rozynkową. Dios.

[Zołądku.] Zołądek zimny rozgrzewa/ w winie go wárząc y piiąc. Abugerig.

[biegunkó] Zywot w biegunkách śtwierdza/ w wodźie wárzony/ a trunkiem vżywány.

[Kolice] Kolice y w żywocie srogiemu gryzieniu bywa rátunkiem/ wárzone y pite w winie czerwonym/ álbo y w wodźie. Abugerig.

[Oczom] Sok tego źiela z miodem/ zasłony/ páwłoki/ wrzedźienice z oczu/ spadza pusczány. Dod.

[Ogorzeli nie plámó] Plámy ná ćiele/ y ogorzeline od słońcá.

[Zmázom.] Ná twarzy wszelákie zmázy/ nasienie y z miodem vtárte/ wychedaza. Toż źiele sámo y z liśćiem czyni. Dios.

[Vkaszonym od niedźwiatká.] Od niedźwiatká vkaszonym bywa lekárstwem/ naśienie y z źielem swym ná ráne plastruiąc. Ale żeby to ná zdrowe ćiáło niezászło/ boby ten bol do niego śie przyćiągnął. Abuge.

[Vkaszonym od bestiy iádowitych] Tákże od iney gádźiny vsczknionym/ liśćie z kwáśnym miodkiem piiąc / bywa rátunkiem. Dios.

Toż czyni náparzánie/ y przykłádánie wszytkiego tego źiela/ to iest liśćia/ kłącza/ korzenia y z naśieniem. Dios. Fuchs.

[Od niedźwiatká obráżonym] Obráżonym od Niedźwiadká / álbo od węzá/ bywa lekárstwem: nasienia ze dwádźieśćiá ziarn z winem piiąc. Albo liśćie ze wszystkim bylem swym w winie wárzone. Plin.

[Podágrze] W Podágrze/ w ktorey nogi nápucháia: oleiek z tego Nardusu rospadza puchline. Atabari.

[Molom] Száty od molow záchowuie.

[puchlinie] Puchlinie we wszystkim ćiele świeżey.

[Lonu spuchłemu] Lonu białogłowskiemu boleiącemu y spuchłemu: y máćicy boleiącey/ lekárstwem osobliwym y predkim bywa/ wárząc to źiele/ y nim okłádáiąc/ y náparzáiąc ią. Mesáruge

[Pleurze] Pleure y kłoćie w bokách / liśćie y z nasieniem w wodźie wárząc/ y piiąc. Dios.

[Moczu] Moczu ćiężkiemu pusczániu. (kiem.

[Rádunku] Padáiącey niemocy/ toż piiąc/ iest rátun-

[Máćicy.] Záduszeniu máćice.

[Mieśięczney] Mieś ęczna wzbudza/ nasienie/ y z liśćim wárząc/ pić. Naśienia wziąć trzy czwierci łotá/ á liśćia puł łotá/ ná raz. Dios.

[Trzećiaczce.] W Febrách trzećiegodniowych/ trzy listki z wodą vtárszy / przed przyśćiem iey pić. Albo naśienia trzy ziarnká z winem. Dios. tákże

[Czwártaczce] W Czwartodniowych/ cztery listeczki/ ábo cztery ziarnká: tákże z winem.

[Truciznó] Korzeń wchodźi do lekarstw / przećiwko iádom y truciznom. Tákże: Ziarn 20. naśienia z winem piiąc/ toż czyni.

[Bokó boleiącym] Boleśći w bokách z zámulenia wnetrznośći pochodzące/ oddala/ piiąc źiele/ tákże nasienie. Gálen.

[Wrzodó] Wrzody złe á ćiáło wyiadáiące/ nasienie ná nie plastruiąc.

[Pobudza] Do skutku małżeńskiego pobudza/ ták z potráwámi iáko w trunku.

[Kámień] Kámień w nerkach y w pecherzu krzy. Pl.

Oleiek.

[Ránom] Rány świeże záwiera y goi. Tákże

[Przepuklinom.] Dźiećiõ przepukliny leczy/ máżąc nim. Dod

Rozsądek

Niedzy ziołopisy / iedni go chcą mieć / Lotum sylvestrem, drudzy Sativam, Abowiem iáko Teofrást pisze w 2. w 14. tego imienia źioł iest wiecey rodzáiow. Jednák niewątpiąc / to własne źiele iest/ ktore Lotum sylvestrem názywáia / y ktore Sátivam zowią. Sámo przezśię rośćie ná polách w Libiey/ w Kámpániey/ w Angliey / etc. W tych stronach sámo nie rośćie/ ieno w ogrodách śiane/ ogrodna ią zowią. Ten Lotus dla zapáchu miedzy Lotámi/ Bogõ ná roskosz rośćie: o cym Homer pisał y Plin: w 22. w 21. Z tego naśienia pásterze w Egypćie chleb sobie piekà/ ktory on Lotometram zowie. Plin.

Mawrot

Náwrot/ álbo Szczodrzeniec/ Rozdział 147.

Cytiſus.

Binenklee.

NAwrot/ nie ieſt ziele/ále chroſćiná/wßytká biała/iáko ſtrzeligłożyná/wyſokośći Miotłkowey/ gáłązki łokietne puſzcżáiąc. Ná tych tróyliſt iáko ná Komonicy mnieyßey/ weśrzodku grzbiet wynioſły/ ktory ſtárty/ pachnie iáko Gorczycá biała. Smák / iáko w Cieciorce świeżey. Kwiátu bládo żółtego ná kßtałt Grochowego / czarno nákrapiánego / á zimie kwitnącego/ áż do wioſny. Z tego potym ſtrączki ná kßtałt kśieżycá krzywe / w nich naśienie iáko groch ábo wyká pláſkie.

Mieyſce.

Tá krzewiná w náßych kráinach nie znayduie ſie/ ále w Kámpániey/ naprzednieyßa ná Inſule Cythno. Włoßy pißą / iż zá niedbálſtwem z Włoſkiey ziemie wyginął.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia letniego/ iáko liśćie Slazu. Roſpráwnie / roſpądza. Galen w 7.

Moc y Skutki.

SWieże bolaczki/ napuchliny/ rozgania / z osrzodká kiałego chlebá/ liśćie vwierćiawßy/ przykłádáć.

puchlinie świeżey.

Mocz nád przyrodzenie zátrzymány wzbudza/ wárząc liśćie z kwiećiem y z naśieniem / á piiąc. Dios.

Moczu.

Miedzy vlámi przy pſczołách/ goſpodarze rádzi go ſadzą / bo im wdzięczna paßa bywa. Dios. Bywa y bydłu wßelákiemu przyiemna paßa/ y kokoßom/ świeży y ſuchy. Kolumel. Przeto go rozmnażáć ná káżdym polu może/ gdyż żadnym gruntem nie gárdzi. A ktemu káżdą niepogodę śćierpi. Plin. Kolumel.

Pſczołom.

Dźiatki pierśiámi karmiącym / doſtátek mleká dáie/ Mawrot ſuchy/przez noc w wodźie mocząc/názáiutrz onę wodę przecedźić/y liśćie ono mocno wyżąć/ y tego wziąć pułćwierty kwarty/ á winá troche do tego przylawßy/ pić dawáć. Kolumel. Plin. Też pożytki czyni/ ktore ptáßa wyka / ktora też Wilczym grochem zowią / tylko że Mawrot przedzey.

Mamkóm mleká doſtátek dáie.

W chorobách rozmáitych bydło leczy.

Bydłu lekárſtwo.

Z żadney paßé bydło więcey mleká mieć nie może/ iáko z Szczodrzencu.

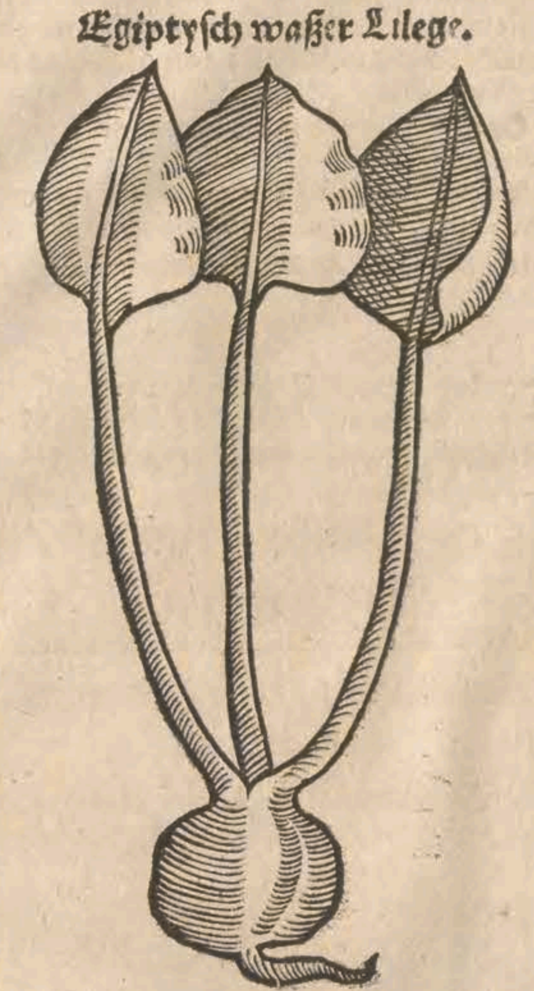
Paßa.

Narżániec/ Lilia wodna Egypſka: Rozdział 148.

ZIólko to głąbowáto rośćie kłączem Bobowi Egypſkiemu podobne y liśćiem. Kwiátu białego / Liliey podobnego / ktory gdy ſłonce záchodźi/ w wodę ſie kryie: Záś ráno gdy wſchodźi/ z wody ſie wynarza y roſkwita / wyſoko ſie nád wodę wynoßąc. Z tego kwiátu główká bywa iáko mákowká / ktora po zaßćiu Słonca / w wodę ſie kryie/ záś poranu z ſłoncem wynarza.

Lotus Ægyptia, Handacocha

Egiptysch waßer Lilege.

Theofráſt piße / że ſie kwiát tylko w wode kryie : y z tąd názwiſko Narzániec. Naśienie w główce podobne iągłom / które po zágniciu główek ná kupie / plocżą y ſuſzą / á mieląc chleb pieką. Korzeń / który Korſion Theofráſt mieni / kßałt ma Pigwowego iábłká. Zwierzchu iá- Káßtánowy orzech ćiſáwy : biały we wnątrz. Tego ták ſurowego iá- ko pieczonego y wárzonego vżywá- ią támći ludźie. Smaku iáko żółtek iáiá twárdego.

Mieyſce.

Tylko w Eypćie po polách rośnie / gdy Nylus ábo y Eufrates / wedlug zwyczáiu / po źiemi wylewáią.

Moc y ſkutki.

Przyrodzeniu y ſkutkách iego / áni Dioſko- rid / áni Theofráſt / nic nam znákomicie nie zoſtáwili : tylko że Eypczycy naśienia ná chleb vżywáią. My też o nim nic nie pißemy.

Krowia rez / Rozdział 149.

Myagrum, Vaccaria.

Kuhkraut / Kuhweytz.

Krowia rez / od inych Pßenica czarna názwána ziele krzywogałeziſte / dwułokietne. Liśćia / do Rety / którą Narzáną wie- tßą zowią / podobnego / białáwego / ſpiczáſtego / około kraiów wyſczy- pánego. Klacza proſtego / w wierz- chu gáłązek wiele. Ná tych kwiat- ków drobnych nie mało białych przy róśczkách / iáko w Fengreku / poki świeże / bárzo gorzkiego ſmaku : áż gdy ná ſłoncu przeſchnie / bywa ſło- dkie y wdźieczne.

Czarna Pßenicá krowia.

Ieſt drugie ziółko / od Theofráſtá y Galená Myagrum, & Triticum Vaccinum & Bouinum, Gre-

Triticũ bouinũ nigrum, Stelephuros Plinii.

Grekowie Melanpyron zowią: My/ Krowią pßenicą tákże / álbo czarną miánuiemy: przeto że bydłu rogátemu bywa przyiemną paßą / y nie ßkodliwą: y że ſie z pßenice ſká żonéy rodzi / iáko y kąkol/ ieno nie ieſt ßkodliwa iáko kąkol / áni ták głowy nieobráża. Pretu ná łokieć wzwyß/ dwie albo trzy róśczki pá- rą pochodzące z bokow pnſczą: ná których liſteczki długie / ſczuple/ o- ſtroßpiczáſte/ ćiemno zielone: á w wiérzchu gáłązek kiśćie ábo kłoſy ßé rokie/ miąßſe / y ná pozór wdzięcz- ne / pełne liſteczków y kwiećia / od ſpodku ku wiérzchowi pochodzące- go/ które niż roſkwitną/ pomießá- ne z liſteczkámi rumiánemi/ lſną ſie. á gdy ſie roſkwitną / żółtey bárwy nápoły z rumián z. Té gdy opádną/ liſtki rumiáne w źielone ſie odmie- niáią: á z kwiećia ßupinki ćienkie y obßérne / w ktorych naśienia do- ſtátek / pßenicznemu podobnego / iedno mnieyßego/ czárnáwego.

Mieyſce

Rosną miedzy pßenicą y żytem: y ztąd rozumieią goſpodárze/ że z bo zu bywáią ſkázą. Piérwßa nie ták náßym poſpolita / iáko wtóra. W Zelándiey/ w Holándiey/ we Fráncýey / w Angliey y w Niderlánckich ſtronách/ á ile piérwßą/ śieią.

Przyrodzenie.

Jeſt przyrodzenia rozgrzéwáią- cego y odwilżáiącego.

Moc y ſkutki.

Oley. Z Naśienia oley/ przetłukßy go y ná ogniu przyſmáżywßy/ w práſách wybiiáią: kto- rym rozgi ſuche pomázuiąc/ miáſto knotow do kágáncow/ y miáſto świec/ vżywáią.

Vſtom. Vſtom pokáżonym bywa lekárſtwem/ ná- mázuiąc nim. Plin.

Bolączkom. Tákże bolączkom nábrzmiáłym / ziele y naśienie/ plaſtruiąc/ vżyteczne.

Chropowátośći. Chropowátość ćiáłá ſpądza y gládkie czyni/ nim námázuiąc. Dios.

Do świecenia y do iadłá. Oley ten podobny ſkutkami y ſmákiem Logowemu / álbo Seſámowemu: Przeto gdźie tego źiela doſtátek máią/ oleiá z niego nietylko do świecenia/ ále do omáſczenia po- traw vżywáią.

Gruczołom. Tákże/ gruczołom twárdym ná żyłách pietych. Toż

Vßom. Vßom boleiącym z przymiotem / oleiem námázuiąc. Albo naśienie w wodźie/ ábo w mleku wárząc/ á ćieplo plaſtruiąc. Tab.

Rozſądek.

Tych Rży krowich/ kłáda ich ieſcze niekto- rzy dwa rodzáie/ ále że nie ſą żadnego vży- tku/ okrom do paßey bydłu/ opuśćiliſmy ie.

Lnicá / álbo Lnicznik / Rozdział 150.

Pſeudomyagrum, Chamæ- linum.

Flachsdotter/ Leindotter.

Lnicznik ábo Lnicá / rózge ma ná łokieć gáłęźiſtą. Liśćia V- retowego / który Farbowni- kiem y Smilem drudzy zowią. Ná

wierzchu rózg ſą kwiatki / potym z tych zá czáſem główeczki z naśie=nem drobnym ſłodkim.

Mieyſce.

Ná polách miedzy zbożem / y miedzy lnem rośćie.

Przyrodzenie

Miernie rozgrzéwa / y odwilża ziele y naśienie.

Moc y Skutki.

Naśienie tychże ſkutkow ktorych Seſam / álbo Logowa cudzoziemſka.

Bywa wyprąſowány oley z naśienia / ktory tychże ſkutkow ieſt iáko Seſámowy / do vżywánia / y do swiecenia.

Naśienie iż ieſt ſłodkie / bywa wdzieczna zobia ptakom y chciwa.

Oleie podobne Seſámowemu.

Ptakom zobia.

Wieśiotek / Błágácz / Wierzbowká / Winoziele / Rozdział 151.

Oenothuris, Oenuris, Salicaria, Onagra, Oenothera.

Weinwurtz / Weinkraut.

Rzadká komu to drzéwko znáiome / dla odległośći mieyscá na ktorym rośćie / iáko ná puſtyniach. Chrośćinká ieſt ná wzwyż człeká / máiąc liśćie podobne wierzbowemu / iedno dłuższe y szerszę: Liliowemu wielkośćią y szerokośćią. Kwiat wielki / szeroki / Różány Korzeń biały abo liſowáty zwirzchu / wewnątrz biały / miąższy / długi / geſto odnożyſty. Winnego zapáchu / zwłaſczá suchy.

Mieyſce.

Rośćie ná górách y puſtyniách odległych y láſy okrytych.

Przyrodzenie

Z zapáchu iego znáczy ſie być tego przyrodzenia / ktorego wino. Gal.

Moc y skutki.

Korzeń z winem / prochem pity / álbo moczony / ábo w nim wárzony / okrućienſtwo y srogość w człowiecze odmienia w łáſkáwość y w ludzkość. Dios.

Beſtye okrutne y srogie błaga / w wodzie go wárząc / á onym ią pić dáiąc. Dios.

Wrzody ćiáło psuiące záwśćiąga / woda tą w ktoreyby ten korzeń był wárzony / wymywáiąc. Dios. Krateuas.

Smetnym y frásowliwym tego korzenia vżywáć dobrze / ich fráſunek vſtrámia. Theo.

Okrutniki odmienia w łáſkáwe y ludzkie.

Także beſtie.

Wrzodo.

ſmetnym

Oſtrożeń / Rozdział 152.

Oſtrożeń / ieſt kłącza ćienkiego / dwulokietnego / á trzygrá nowitego. Od spodku liśćie ná kształt Roże / miekko ośćiſte / podługowáte iáko wolowy iezyk / biáłáwe / á ná koncách ośćiſto kolące

Cirſium.

w wierzchu rózg kiſteczki w kupce / blekitnáwe. Te wykwitnawßy / w perzenie ſie przemieniáią. Korzeń obmießßy.

Mieyſce / Czás /

Rośćie ná mokrádlách / ná mieyſcách piáſczyſtych y górnych. Ma być zbierány w Czérwcu y Lipcu.

Przyrodzenie.

W piérwßym ſtopniu rozgrzéwa y odwilża.

Moc y ſkutki.

Zykom w gromádę zbiegłym y oćiekłym / korzenie tłuczone y przywiiáne / ſłużý: ábowiem záraz bolesći ich vſkrámia. Dios. z Andrea.

Zykom w kupę zbiegłym.

W drżeniu y wzbytnim rozpaleniu ſercá / proch z korzenia tego źiela z wodka iegoż / álbo z iucha wárzonego pić dáiąc / wielkim lekárſtwem vdáia go być : ácz to o włáſnym Wołowego iezyká korzeniu drudzy rozumieia. Wiecey o ſkutkách tego źiela od ſtárodáwnych Ziołopiſow niemamy / áni poślednich.

Sercá drżeniu y rozpaleniu.

W goraczkách dobrze tegoż prochu korzenia vżywáć / tákże z iego wodka / álbo z iáka inna przynależaca.

Goraczkom.

Rozſądek

NIeprzyſtoynie to źiele Wołowemu iezyku rownáia / bo iezyk wołowy niema liśćia od ſpodku ná kßtałt Roże / iáko Oſtrożeń ma. Wołowy iezyk rozge ma obła / Oſtrożen trzygránowita. Wołowy iezyk kwiećia ſwego nieprzemienia w Wełnianki / iáko Oſtrożeń náß.

Gwiazdeczki / Jáſkierki / Ziele dymieniczne / Gáwedá / Rozdział 153.

1 TO dwoiákie ieſt / ſámiec y ſámicá. Sámiec / ábo pierwße / rózgi ma twárde / zdrewniáłe których dwie / podczás wiecéy z korzeniá wyraſtá / łokietne / niekiedy tylko iedná. Liśćie około kłacza przydłużßym / wąſkie / oſtro kosmáte / ciemno zielone / ſmáku gorzkiego : Przy wierzchu kłacza kilká gáłazek / ná wierzchu których kwiatki żółte / Rumienkowym podobne / ábo Omanowym rádniey / ieno nie ták ßérokie ſwym rozłożenim / máiąc około głowki liſteczki promieniſto rozdźielone / ná kßtałt Gwiazdy : bywáią niekiedy czérwonáwe / y bronatnáwe. Korzonków ma drobnych wielkość / włośienkowátych / rozpierzchłych / Gwozdzików kramnych zapáchu : iednák w śrzodku ma korzonek ſporßy ná kßtałt Czártowego źiebrá. Ku Jeśieni kwitnie / potym w pyrzyſke naśienie ſie obráca / a zátym go wiátr po powietrzu roznośi.

2. Drugie / Sámicá / piérwßemu podobne / tylko że rózgi y liśćia oſtrokoſmátßego / á dłużßego / niemal iáko Pśie iezyczki. Kwiátu z rumiánażołtego / y iákoby migocacego.

Aſter atticus, Stellaria maior, Inguinaria, Bubonium, Stella Attica.

Sternkraut/ Bruchkraut/ Wegerkraut/ Schartenkraut.

Mieyſce.

Rośćie ná płoninách/ ná págorkách / ná górách y w dolinách / w leśiech y ná łąkách.

Przyrodzenie

Gálen w 6. kśięgách piße ie być przyrodzenia mießánego/iáko Roża: wychładza / rozpráwuie / ieno nie ták śćiąga y zátwiérdza: roſpądza/ trawi y wyſußa/ iáko z iey gorzkośći baczyć ſie może.

Moc y skutki.

Zołądkowi goracemu bywa ochłodą / korzenie świeże tłukąc/ á przykłádáiąc. Dio.

Zołądkowi gorącemu.

Zápalonym oczom/

Oczom.

Wydeciu kißki w ſtolcu/ korzenie roſtárte y przykłádáne/ vżyteczne. Dios.

Wydeciu.

Dymienice/ nietylko przykłádánim/ ále y záwießenim ſwym/ leczy. Gal.

Dymienicy.

Pádáiącey niemocy w dźiećiách / bywa prędkim rátunkiem/ kwiát w wodźie wárzony piiąc. Dios.

Rádunku.

Slinogorz tenże trunek leczy. Dios.

ſlinogorz

Sucha Gáwedá ná boleſne dymienice bywa lekárſtwem/ przykłádáiąc ią. Dios. Abo tylko záwießona iáko Plinius piße. Albo go tylko w ręku trzymáiąc/ dymienice rozgánia/ y boleśći vćißa.

Dymienicom.

Vśczknionym od beſtiy iádowitych/ korzeń z ſwym źielem piiąc/ bywa lekárſtwem.

Jádowitemu vśczknieniu.

Vkąßonym od wśćiekłego pſá/ świeże źiele z ſtárym wieprzowym ſádłem vtłukßy/ przykłádáć.

od wśćiekłego pſá

Gádźinę z domu wypędza/ ſucha kádząc

Gádźinę z domu wypędza

Boleśći w kroku oboiey płći vśkrámia/ przywięzuiąc to źiele do biodr/ álbo plaſtruiąc.

Bolu w kroku.

Pádáiącey niemocy bywa lekárſtwem/ głowki iedząc/ zwłaſczá Gáwedy kwiátu rumiánego: A to ná zchodźie Xiężycá/pod znákiem Pánny. Apul.

Rádunku.

Boleśćiom ſcyátycznym w biodrách/ przywiązánim/ álbo plaſtrowánim/ bywa rátunkiem.

ſcyátyce.

Rozſądek.

TO źiele Gáwedá názwáne/ od członkow wſtydliwych ktorym rátunek czyni A tákowe członki chore Gáwedą zwáli. Gwiazdkámi: że kwiát ma ná kßtałt gwiazdy/ ktore ćiemney nocy łſną ſie iáko iſkierki / dla czego też Jſkierkámi/ ábo Jáſkierkámi zowią go: y kto tego do nich niewie/ rozumie że iáka pokuſá Zowią go też źielem dymienicznym/ iż dymienice leczy.

Koźi groch/ álbo Lyſczycá/ Rozdział 154.

1\. KOźi groch/ ſpodnie liśćie ma podobne do Anyżowego. w wierzchu rózg ma głowki ſpiczáſte / w ktorych naśienia pełno / Czárnuße podobnego. Klącza lo-kietnego / gládkiego / á wewnątrz czczego.

2\. Lyßczyca poślednich Ziołopiſow ma liſt gládki / obßerny / ſoku pełny/ á miąßy/ podobny liśćiu

Isopyrum Phaseolum.
Bocksbonen.

Bobu włoskiego/ á ná iedney długiey stopce tylko trzy listeczki: Od śrzodku kłaczá/ pusczá biale kwiatki: z tych potym naśienie/ o którym śie iuż wyszey powiedźiáło. w smáku do Czárnuchy podobne.

Mieysce.

Ná polách rośćie wilgotnych/ iásnych/ á słoncu otworzystych. Tákże na pagorkach/ ná mieyscách ieziorzystych.

Przyrodzenie

Rozgrzewa/ y wysusza ná końcu wtórego stopniá/ rozpzáwuie/ wyciera/ y zátwierdza.

Moc y Skutki.

Naśienie Łysczyce dáia przećiw kászlu z miodowa syta pić. Toż teź — Kászlu.

Przećiwko ćiężkośći w pierśiách/ y zámuleniu ich. Dios. — Pierśi ćiężkość.

Tym ktore wątrobá z zámulenia / y z záckánia zbytniego bolewa/ iest użyteczne z winem naśienie piiac. Dios. — wątrobie

Vpláwy białogłowskie záwśćiąga. Rastor Durantes. — Vpláwő.

Tok krwie zkądkolwiek zástánawia. Durantes. — Toku

Krwią charkáiącym y pluiącym bywa vżyteczny/ wárząc y polewke piiac. Albo prochem miálko vtártym potráwy potrzasáć. Tákże do trunkow przynależących sypány/ á vżywány. Galen. — Krwią pluiącym.

Ciálá śćiąga/ zgęszcza/ y stwierdza. — ćiáło zgęszcza.

Biegunki y ćiekączki záwśćiąga/ Duran. — biegunkę

Fiołki Márcowe brunatne/ Rozdźiał 155.

Są dwoiákie: ogrodne/ y polne Podlásczki. Ogrodnych rozmaity rodzay/ pełne y proste/ brunatne/ modre/ biale/ á te wszystkie wdźięcznie pachniące. Te wszystkie liśćia są Bluszczowemu podobne/ ieno mnieysze/ ćiensze/ á zielonośći ćiemnieyszey: okrągłośći Kopytnikowey/ ále ostrzeysze y mnieysze/ po źiemi leżące. Rózgi żadney niemiewáią/ tylko szypułeczki ábo stopki długie/ ćienkie/ ná dłoń wzwysz/ á ná káżdym zosobná kwiateczek: ten gdy opádnie/ wyrasta z niego główeczká mála źielona: naśienie w niey iáglom podobne. Korzeń ćienki / obdłużny, z drobnymi odnożkami. Z tych iedne pachniące/ drugie nic. Jedne biale/ á te pospolićie martwe/ o piąći listeczkách, iáko y Podlásczki: z ktorych są też niektore pełne iáko y brunatne.

Są iesz cze inne Fiołki / ksztaltem kwiatu pierwszym podobne / ále liśćiem y kłaczem dáleko rożne. Te drzewnymi/ ábo gornymi/ ábo wysokiemi zowiemy/ dla tego iż kłaczą są wysokiego ná dwá łokćia/ iáko ná iákich drzewkách rosnące. Jedne kwiecia brunatnego/ drugie żołtego.

Liśćia

Viola Martia, Viola purpurea
Blaun oder Braun Mertzen veieln

Liśćia dlugiego/ ßpiczáſtego/ y przy glebßym kárbowánego. Korzenia miąßßego geſto odnożyſtego.

Siodmy rodzay Fiolkow / tákże klączyſty/ z geſtemi gáląſkámi. Ná tych liſteczki geſto śiedzące/ wąſkie/ podlugowáte. Ale od ſpodku ßéroкie/ około kárbowáne. Ná wierzchu żolte kwiatki o pięćilisteczkách.

Oſmy rodzay/ ſą Podlaſczki bez zapáchu: y tym tylko á bárwą bledßą/ od pierwßych ſą rozne.

Dziewiąty rodzay / Drzewnym podobny / ktory leśnym y dźikim zowiemy/ tylko liſtu zaoſtrzonego/ dlugiego / gládkiego / á nie kárbowánego.

Mieysce/ Chowánie.

Pierwße/ rosną ná mieyscách ćieniſtych/ pod ſády/ pod ploty y párkánámi / przy drogách y ścieżkách. Rośćie nie tylko z naśienia ſwego/ ále y z korzenia pod wierzchem źiemie krzewiącego ſie/ iáko Pożimki/ ábo Niedośpiałek/ ták że od iednego krzaczka/ wiele ſie inych rozmnożey. Przez dwie lecie może być chowány/ ták kwiát / iáko liśćie do potrzeb. Plát. W ćieniu máią być chowáne. Podlaſczki záś ábo martwe Fiolki/ po polách / wąwozách. Te záś ktore klącze máią / ná gorach y w leśiech:

Wybor y czás zbierania/

Ktore ná Wioſnę kwitną / przodek przed tymi máią/ ktore w Jeśieni. Bo te tám zbytniey gorącośći nie lubią: tákże áni deſzczu. A tych przez gorącość ſłoneczną / moc ſie wyciąga y wilgotność ginie: Zá dżdżem záś zbytnim / gniią. Pißę Pißę Teofráſt/ iż Fiolki Márcowe ták źimie/ iáko lecie máią liśćie źielone: iáko Fiolki polne. Jednák ná Wioſnę tylko/ w Márcu á w Kwietniu kwitną: przeto máią być ná ten czás zbieráne/ do potrzeb lekárſkich. Naśienie ich dochodźi lećie. Pelne też y pod Jeśień kwitną.

Przyrodzenie.

Fiolkow liśćie źielone/ wodney y chlodney ſą iſtnośći. Kwiatki świeże / chlodzą y odwilżáią w pierwßym ſtopniu. Suche mniey / bo przy ſuchych znáyduie ſie iákieś ćieplo niewielkie/ ktore w świeżych/ dla wilgotnośći ich ſkrite bylo. Wilgotność ktora ſie w świeżych znáyduie / odmiekcza y odwilża żywot z womitem. Suche / odmiekczáią bez womitu.

Moc y Skutki.

Fiolki vśmierzáią bole gorące.

Do odmiekczenia żywotá kwiatkow tych możemy vżywáć/ od trzech quint / áż do śie- dmi

Bolom gorącym. Odmiekczáią.

dmi/ álbo y do dwu łotow. Aben, Meſuai.

Oczom
Oczom zápalonym z boleśćia ich.

Jezyczkowi.
Zápaleniu Jezyczká. Tákże

Kiſzce w ſtolcu.
Kiſzce wychodzacey z ſtolcá y zápaleniu iey/ bywa lekárſtwem świeże liśćie z ieczmienna maka przykłádáiac. Dios.

ſlinogorz
Slinogorz. Tákże

Káduku
Padáiaca niemoc dźiećinna rátuie/ co w kwiatku Fiołkowym ieſt modrego/ ſzypułki/ y to co w nim żołtego ieſt precz odrzućiwſzy/ z woda pić dáiac vtárſzy. Tych czáſow lepiey czynia Julep z Fiołkow/ ktorego miáſto kwiećia z woda daia.

Płod wywodźi martwy.
Płod martwy z żywotá wywodza Fiołki białe/ w wodźie álbo w winie wárzone/ y trunkiem używáne. Toż

Máćicy.
Máćicy ſpuchłey bywa rátunkiem.

Mieśiec zney
Czyſczenie mieśieczne wzbudza/ łono/ krzyże y ledźwie białemi Fiołki náparzáiac.

Głowie. Febrom.
Bolenie głowy z pićia/ wieniec z nich odpadza. Tákże Febrom.

Suchotō
Suchotnym/ Fiołki y z liśćiem/ z innemi źioły odmiekczáiacemi/ w tłuſtey polewce mieśney wárzone/ wielkim ratunkiem bywáia/ chuſty w tym maczáiac/ y ná pierśi ćiepło kłádac. Czeſto powtarzáiac.

Głowie.
Głowy boleniu z goracey przyczyny/ tłuczone/ Rożánego oleyku troche przydawſzy/ ná czoło y ſkronie przykłádáć.

Źiatrzeniu.
Źiatrzeniu y zropieniu z przymiotem ogniſtym/ ták liśćie/ iáko ſáme Fiołki/ ſa lekárſtwem/ tłukac/ á przykłádáiac. Plin.

Od niedźwiatká obrážonym
Vſczknionym od Niedźwiadká/ naśienie Fiołkow modrych bywa lekárſtwem/ pić y ná ráne przykłádáć. Plin.

Kolice
W kiſzkách boleśći/ brunatne Fiołki vkłádáia. Sim: Sethi.

Głowie.
Z koleri bolenie głowy vćiſzáia/ piiac y woniáiac. Sim: Sethi.

Mózgu.
Mozg ſuchy odwilżáia/ goracy wychładźáia zapáchem. Tákże w ług ie kłádac.

Snu.
Sen przywodza tymże ſpoſobem. Albo czoło nimi okłádáiac: álbo liśćie przez kilká godźin przy ogniu párzone w wodźie/ y ta woda letno ná noc głowe przemywáć: potym rece y nogi/ nie oćieráiac/ áż ſámo weſchnie.

bolaczkō
Bolaczkom z przymiotem ogniſtym/ liśćie świeże tłuc á przykłádáć/ ogień wyćiaga/ y bol vſkramia.

Oczom.
Oczu zápaleniu y boleniu/ świeże liśćie/ przywziawſzy wierzchołkow z ieżyn/ y liśćia świeżego Mákowego porowney cześći/ vtłuc w dźwiey/ á przykłádáć. Plat.

Sok.

Succus.

Biora ile być może oſkubánych liſteczkow z kwiatkow/ y w Możdżerzu kámiennym tłuka/ á potym wypráſuia w praśie: y dáia wedwoynaſob kánáru cukru klárifikowánego y geſto w Fiołkowey wodce zwarzonego/ y znowu weſpoł ná ogniu wegliſtym obyczáynie wárza ſzymuiac do zgeſczenia/ y chowáia. Ten.

Dźiećiō w pierśiczkách wáde máiacym.
Máłym dźiatkom przyſtoyny/ po łyżce z trocha wodki Jzopowey. A gdźie goraczká/ z wodka polney Driakwie.

Rozpaleniu.
Rozpalonym z zbytniey żołći służy/ żywotek im odmiekcza/ kolere z nich wywodzac. Tákże y do lat przyſzłym: ále go trzebá w ſześćiorona ſob bráć y dawáć.

Zgádze.
Zgáge zátłumia/

Żołądku.
w Żołądku boleśći vkłáda. Owa do tego wſzyſtkiego może go vżywáć/ do czego ſyropu fiołkowego.

Syrop.

Syrupus violaceus

Kwiatki Fiołkowe gdy naylepiey kwitna/ w ten czás zbieráć/ á obrawſzy w garniec polewany wſypáć/ álbo w cynowa konew/ nálać chedogiey ćiepłey wody/ żeby dobrze zágraznely: nákryć żeby namniey pary nie odchodźiło/ á żeby ták godźin dźiewieć ſtały: potym odcedźić wode/ á co namocniey wyżać/ á to co ſie wyćiſneło/ precz odrzućić. Znowu świeżych Fiołkow kwiećia w on garniec nálożyć/ á zgrzawſzy one pierwſza wode odcedzona/ wlać ná nie/ żeby tákże godźin przynamniey osm dobrze nákryte mokneły/ potym przecedźić/ wyżać mocno/ y toż raz/ cztery y pieć vczynić. Potym cukru do tey wody ták czeſto odcedzáney/ ileby ſie doſyć zdáło przydawſzy/ ná wegliſtym ogniu roſtropnie wárzyć/ áż zgeśniećie iáko miod/ y to w polewánym naczyniu chowáć.

Żywot odwilża.
Żywot odmiekcza/ biorac go od czterech łotow/ áż do dźieśiaći. Przeto

Dźiećiō.
Dźiećiom máłym bárzo przynależacy ieſt/ ktorym niegodźi ſie mocnych lekarſtw dawáć.

w vpaleniu. Prágnieniu.
W gwałtownym vpaleniu/
W prágnieniu/
W záckániu y w zámuleniu wnetrznym/ badź ſámego/ badź z Fiołkowa wodka.

Goraczkom.
W goraczkách wielkich może go z Jeczmienna woda/ álbo ſtudźienna zárowno dawáć/ dźiećiom: ſerce vpalone/ tákże watrobe w nich ochładza/ y pośila.

Omienieniu.
Omienieniu dźiećinnemu: wźiać ſztuczke Lákryciey/ á zwierzchu oſkrobawſzy/ roſczepić przy iednym koncu/ á w tym ſyropie maczáiac/ dawáć im ſáć.

Kłoćiu.
Tymże dźiatkom gdźieby w bokách kłoćie przyſzło/ wźiać wodki Fiołkowey/ y z Dryakwie polney po cztery łoty/ ſyropu Fiołkowego łyżek trzy/ pomieſzawſzy pić im dáwáć. Tab. Tákowy trunek

Pierśiczki roſprzeſtrzenia.
Pierśiczki im roſprzeſtrzenia/ ćiezkość y bolenie oddala. Może do tego przywźiać troche ſyropu Lákricyowego/ á Fiołkowym oleykiem pierśiczki námázowáć.

Syrop Aptekárſki.

Syrupus cōpoſitus

Bywa w Aptekách Fiolkowy ſyrop robiony / ktory Compoſitum zowią / że do niego więcey rzeczy wchodźi. Ten y w lećiech ludźiom bedącym ſłuży. Zwłaſzczá
w Pleurách/
w Kaſzlách gorących.
Tákże
w Ochrapieniu y omienieniu.
Spániu: Wźiąć ſyropu Fiolkowego/ ſyropu z Włoſkow Mátki Bożey/ ſyropu z Łákrycey po łoćie/ álbo po łyżce/ y to dáć z wodką z kwiećia Grzybienia białego/ ná noc pić.
Bywa też vżyteczny
Głowie/
Sercu/
Zołądkowi/
Wątrobie y inym w vpaleniu zbytnim.
w Gorączkách kolerycznych/
w Prágnieniu zbytnim/
w Gárdley ná ięzyku gorzkośći. Tákże
w Zołądku y w inych wnętrznośćiách / z Grzybieniowa/ z Sczerbakowa/ z Podrożnikowa/ álbo Jęczmienna wodka.
Zgáge gáśi.

Pleurom. Káſzlu. Pleurze. Omienieniu. Spániu. Głowie/ Sercu/ Zołądku/ Wątrobie. Gorączkő. Prágnieniu. Gorzkośći w gárdle. Kolerze. Zgádze.

Julep.

Wźiąć wodki Fiolkowey pul kwarty/ cukru kánáru pul funtá / ná ogniu węglistym wárzyć / áż pocznie geſtnąć/ y białkiem go przećiągnąć/ żeby ſię przeklárifikował.
w Gorączkách bywa ochłodą.
Krew zbytnie rozgrzaną wychładza. Tákże inych wilgotnośći rozniecenie.
Zołądku. Zoſtrzáłośći gárdłá.
Sercu/
Płucom vpalonym przynależący/
Prágnienie vśmierza/
Ciężkość w piirśiách vkłáda.
Káſzel vſpokoia/
Gorączke błaga/
w Pleurze vżytecyny.
Ná prędce może go też ták vczynić: wźiąć wody z pul kwarty ſtudzienney zimney/ wlać ſyropu Fiolkowego ſześć álbo ośm łyżek/ pilnie przemieſzáć.

Iulapiũ. Gorączkő. Krwi. Zołądku. Gárdłu. Sercu. Płucom. Prágnieniu. Pierśiő. Káſzlu. Gorączce. Pleurze. Julep prędki.

Konfekt Fiolkowy.

Zaraz iáko poczną náſtáwáć Fiolki/ obrywáć z nich modre liſteczki : tych máiąc funt/ przywźiąć do nich dwá funtá cukru białego/ y weſpoł w kámiennym moźdźerzu dobrze vtluc/ álbo vśiekáć co nadrobniey/ á w ſklenice włożywſzy/ ná ſłońce wyſtáwić. Ten
W gorączkách/ y w zbytnim vpaleniu bywa vżywány. y dźiećiom máłym.
Zywotek im odwilża/ y odmiękcza.
Serce y
Mozg w gorączkách pośila/
Chorobie pádáiącey/
W prágnieniu wielkim/
W pleurze dźiećiom/ y ſtárym vżyteczny.
Kolere/ Tákże

Cõſerua Violarũ. Gorączce. Zywot odwilża. Sercu/ Mozgu/ Kádùku / Prágnieniu. Pleurze/ Kolerze.

Kolerycżne gorączki vſkrámia.

Trunek bárzo oſobliwy.

Może być z ſuchych Fiolkow kwiećia/ vżyteczny chorobom gorącym/ tym ſpoſobem : Wźiąć Fiolkowego kwiećia garść/ Máku białego dwá łoty / polney Dryakwie garść / Jęczmieniá dwá łoty/ Fig ſuchych mięśiſtych ſześć ábo ośm : y to w wodźie wárzyć/ przydawſzy cukru białego ile kto chce. przecedźić / á po dobrym trunku tego dawáć pić.
Kolere tłomi y niſzczy/
Zołta chorobe ſpądza/
Pleurze vżyteczny/ y
zbrzydzeniu z kolery wylaney/
Zgáge gáśi.
Boleść głowy gorąca odgánia/
Suchość pierśi odwilża/
Sen przywodźi/
Flágmy ſnádne odbyćie czyni/
Nerki wychładza/
Moczu gorącość vſkrámia/ pűiąc go.
Zábe pod ięzyczkiem dźiećiom leczy/ wárząc Fiolkowe kwiećie w ćiekącey wodźie/ y tym płocząc. Tákże
Slinogorz/ ćiepło gárgáryzmy czyniąc.

Gorączkő. Potio. Kolerze. Zołtáczce. Pleurze. Zbrzydzeniu. Zgádze. Głowie. Pierśiő. Snu. Flegmie. Nerkom. Moczu. Zábie. ſlinogorz.

Wodká z Fiolkow.

Z Kwiećia palona bywa iáko Rożána. Tá
W gorączkách morowych/
W zápaleniu nerek / tákże
Wątroby/
Mozgu/ ábo błonek okrywáiących go/ záczym ſzaleńſtwo y odchodzenie od rozumu pochodźi/ ſłuży.
Mácice wychędożą z kolerycznych ſłozow/
Roſpalenie iey wychładza.
Pierśiom y
Płucom rozgrzanym/ kolerycznym/ záwrzedźiáłym.
Sercá boleśći vśmierza/
w Zywoćie boleśći vſkramia z kolery/
Suchotnym dobra/
w Zołądku gorącość gáśi / trunkiem vżywána / bądź ſamá ſczegulna/ po piąći álbo ſześći łyżek/ bądź y ſokiem z iey kwiećia zmieſzána.
Głowy bolenie vśmierza / chuſtke w niey maczáiąc/ á przykłádáiąc.
Szyſzki w kroku. Tákże
Bebele boleiące vſkramia / maczáiąc w niey fleytuſzki / y ná nie kłádąc : ile gdźieby przymioty ogniſte przytym były.
Gdźieby wiec do trunku tey wodki nie vſtawało / może też ták vczynić / á w tą będźie : Wźiąć wody z Jęczmienia wárzonego / w ktoreyby liśćie Fiolkowe / Slaz mnieyſzy z Lodowátym cukrem wrzał / á przecedźiwſzy / wźiąć tey wody ná raz z ſześć łyżek dobrych / wodki Fiolkowey dwie łyżce/

Stillatitia. Gorączce. Nerkom. Wątrobie. Mozgu. Mácicy. Pierśiő. Płucom. Sercu. Zywotowi. ſuchotni. Zołądku. Głowie. ſzyſzkom. Bebelő. Trunek fiolkowy inſzy.

ſoku Fiolkowego ileby ſie podobáło. Tákowy trunek prágnienie zbitnie oddala/ gorácość y roſpalenie we wnetrzu wychładza/ y gáśi.

Odwilża. Káſzlu. Zoſtrzáłośći gárłá y omiecieniu.

Odwilża co goraczká wyſuſzyłá/
Káſzel záwśćiaga/
Zoſtrzáłość gárłá odpadza/
Odbywánie flágmy ſnádne czyni przez chárkánie.

Inſzy ſpoſob trunku.

Może y tym ſpoſobem vczynić trunek: wźiac wodki Fiolkowey z łyżek dwánaśćie/ wodki polney Dryakwie/ wodki z Podbiału paloney tákże wiele/ Migdałow ſłodkich ochedożonych cztery/ álbo ſześć łotow/ naśienia Bániowego/ Málunowego/ ochedożonego z łupin po dwu łotu: y vczynić z tego mleko/ dáiac go po łyżek ſześći/ ośmi/ álbo dźiewiaći ná raz.

Mdłośći. Drżeniu ſercá.

Mdłośći ſerdeczney/
Sercá drżeniu z melánkoliey: wźiać wodki Fiolkowey/ Borakowey/ z Wołowego ięzyká źiela po ſześći łyżkách/ wodki z polney Ruty trzy łyżki/ ſyropu z Gránitych iábłek/ ábo z Cytryn kwaſkowátego ośm łyżek/ zmieſzáć/ á pić.

Głowie.

W zbytnim bolu głowy z vpalenia wielkiego w goraczkách kolerycznych/ z dymow y z par wſtepuiacych / wodká fiolkowa wielkim y predkim rátunkiem bywa/ á ile z wodka z kwiećia Grzybieniá białego nápoły zmieſzána/ vżywáiac iey po dobrym trunku ná noc.

Sercu.

Na ſerce/ z wodka Borakowa y z Wołowego ięzyká zmieſzána/ przyſypawſzy prochu Triaſandali, Diamargariton frigidum, przykłádáć letno.

Wątrobie.

Ná wątrobe zbytnie roſpalona / z wodka Podrożnikowa/ Szczerbakowa/ zárowno bioráć/ á przykłádáiac. Zás

Głowie.

Głowie boleiacey z goraczki zbytniey/ z wodka Rożána Fiolkowa mieſzáć/ á chuſty maczáiac przykłádáć.

Oleũ violaceum.

Oleiek.

Fiolkowy oleiek ták czynia: Kwiećia ich dobrze roſkwitłego biora/ ile kto chce/ y ná to oliwe leia/ że dobrze zágrazna: á przez dni dźieśieć ná ſłońcu iárkim mocza/ álbo w inym ćiepłym mieyſcu. Potym w vkrop z gárncem wſtáwiwſzy/ wárza/ przecedzáia / y co naylepiey wygniatnia. Znowu świeże kwiećie w oneż oliwe ſypia / y ták iáko pierwſzy kroć ſpráwuia. Tákże trzeći raz vczynić/ á potym wygniotſzy oſtátnie/ ſuchych Fiolkow iáka cześć w onże oley wſypáć / y do potrzeb chowáć. Jeſzcze bedźie do chłodzenia poteżnieyſzy / gdźieby kwiećie w oliwie z niedozrzáłych oliwek/ álbo Migdałow ſłodkich oleyku było moczone / po trzy kroć powtarzáiac.

Chłodnieyſzy od Rożánego.

Ten oley Fiolkowy chłodnieyſzy ieſt / niżli Rożány. przeto też wiecey ſłuży w doległośćiách goracych/ niżli Rożány.

Pleurze. Głowie.

Pleurze bárzo vżyteczny.
Boleniu głowy z kolerycznych dymow.

Bezrozumnym.

Od rozumu odchodzacym / z oleykiem Grzybienia białego / po trzy łoty oboygá wźiawſzy/ Rumienkowego łot/ Woſku troche/ ileby doſyc było do vczynienia máśći Tym ſkronie y czoło náćieráć / álbo ná chuſteczce rozmázáć / á ná głowe roſpalona przykłádáć/ włoſy ogoliwſzy.

Spániu.

Spáć ktoby długi czás nie mogł: Wźiać wodki Rożáney cztery łyżki / wodki z Locygi y wodki z Máku/ po pułtori łyżki/ oleyku Fiolkowego y Rożánego po łoćie/ Octu Rożánego łyżke/ Białek z świeżego iáiá: to weſpoł dobrze zbić / á chuſteczke w tym maczáiac / ná ſkronie przywiiáć.

Dźiećiõ.

Dźiećiom w pleurze: Wźiać Migdałow ſłodkich oleyku / Fiolkowego / po łoćie : woſku troche/ to weſpoł ſpuśćić / y mieyſce boleiace mázáć/ y mácherzyne wieprzowa ná to ćiepło przyłożyć.

w goraczce ſuchotney.

W ſuchotney goraczce: weźmi ięczmienia otłuczonego/álbo pecaku całego/ dwá łoty/ kwiećia Fiolkow błekitnych pachniacych puł łotá/ warz w ſtokowey wodźie/ áż tylko puł kwarty zoſtánie : przyley oleyku Fiolkowego z ośm łotow/ á w tym chuſty czworoſowite maczáć / y letnio á czeſto ná pierśi przykłádáć.

Kapánie tymże.

Tákże/ Kapánie w teyże ſuchotney goraczce: Weźmi Slazu máłego y wyſokiego/ Barſczu/ liśćia y z korzeniem Fiolkow brunatnych/ Rumienku. To weſpoł w kotle warz/ y z tego kapánie choremu vczyń / przylawſzy funt oleyku Fiolkowego / w ktorey może raz y cztery śiedźiec/ odlecáiac káżdym rázem.

Nerkom. Máćicy. Pecherzowi.

Nerkom/
Máćicy/
Pecherzá zápaleniu / Fiolkowy oleiek / álbo máść z niego /bywa vżyteczny/mázac.

Do kliſter.

W kliſterách vżytecznieyſzy niżli Rożány / w goraczkách kolerycznych : odmiekcza y lepiey chłodźi. Przeto

Przymiotom ogniſtym. Goraczkõ ſrogim. Gruczołõ.

Przymiotom ogniſtym bywa vżyteczny / námázuiac nim. Tymże ſpoſobem
Goraczki ſrogie lżeyſze y wolnieyſze czyni/ paćierze w grzbiećie y ćiáło nim námázuiac.
Gruczoły y zołzy záſczerzone z przymiotow ogniſtych/ zmiekcza y w otok obráca.

Członki ſchnace.

Członkom ſchnacym/ z ſłodkim Migdałowym oleykiem zmieſzány/ bywa rátunkiem.

Acetum violatũ.

Ocet Fiolkowy.

Przeſuſzonych wźiać ile może być / y nálać ná nie winá dobrego/ ábo octu winnego/ dáć im cáły mieśiac ná ſłońcu goracym moknać: potym odcedźić: powtore/ potrzećie y poczwarte toż vczynić/ y ocet chowáć. Ten

Sercu. Drżeniu.

Serce mdłe pośila/
Drżace vſpakaia. Albo tym ſpoſobem: Wźiać wodki Fiolkowey / Szczawikowey / Borakowey/ Rożáney / po 4. łoty álbo łyżek.

Diamargariton frigidi puł quinty / Species Diagemmę, Trocin Słoniowego zebu/ po trzećiey cześći quinty / Száfránu cáłego nie tłuczonego/ co dwie ieczmienne ziárná zawáżą/ octu tego Fiołkowego y Rożánego po puł łotá/ álbo łyżki. To conalepiey zmieſzáć / á chuſteczkę czworoſowita/ nie maſzli ſzárłatu/ álbo gránatu/ w tym maczáć/ y ná ſerce przykłádáć. Tab.

Trocißki

Trocißki.

DWoiákie z kwiátkow Fiołkowych bywáią Trocißki w Aptekách porzadnych/ Jedne purguiace/ w ktore wchodzi Turbit / Dacridium/ Mánná y ſok Lákricyowy. A te puchline z ćiáłá wywodzą wodniſta / kolere y flágme miazßa y geſta / wierzchności tákże w ćiele roſpadzáią. Drugie też żywot odmiekczáią / ále bárzo lekko / wychładzáią zbytnie rozgrzanie z kolery oſtrey. Te w Aptece naydźieß.

puchlinie Kolerze Flegmie.

Fiołki pełne

PEłnego kwiátu Fiołki błekitne / tychże ſkutkow ſą/ ktorych poſpolite/ tákże y liśćie: Jednák proſte y poſpolite coś poteżnieyßego máią nad inne.

Fiołki martwe y leśne.

Viola inodora: ſylueſtris

POdlaſczki / álbo Martwe Fiołki y niepachniace/ tegoż ſą przyrodzenia chłodnego/ iáko pachniace: ále w ſkutkách dáleko mdleyße / y przeto Martwemi rzeczone. Jednák náßy Aptekárze / w niedoſtátku pachniacych/ te biora. Ale z mnieyßym vżytkiem/ choćia ie pokrapiáią zapáchem Koßatcu ſłowienſkiego/ ktory Fiołkowym korzeniē miánuią. wßákże w odwilżeniu y wychłodzeniu miáſto pachniacych / może ie bráć do kapieli y do kliſter.

Hunds-veieln wildregel.

Do kępieli y do kliſter.

Szkodzą.

KTOzg ktorym z przyrodzenia źimny y wilgotny/ máią wyſtrzegáć ſie błekitnych Fiołkow potrzebe : ábowiem mu ieſcze więcey źimnych wilgotnośći dodawa/ zkad ſpadki ná pierśi/ y w ine cześći ćiáłá bywáią.

Wilgotnym

Sercu tákże bywáią obrázą/ zwłaſczá miernu ćiepłemu. Simeon Sethi.

Sercu bywáią obrázą.

Fiołki żołte pachniące/ Rozdział 156.

Viola lutea, Leucoiū luteum

Geel veieln.

TEż dwoiákie: poſpolite ze czterech liſteczków żółtych kwiatek máiąc: drugie pełny; oboie ſobie podobne/ tylko pełności ą kwiatu różność máią. Te iákoby w drzéwko wyráſtáią/ kłącze twárde y chróſtowáte máiąc/ z wiela gáłązek/ y z odnóżkámi geſtémi/ które tákże geſto liśćiem ćiemnozielonym á kosmátym ſą oſádzone. W wierzchu tych papia wiele gromadkámi / iedne przy drugich náſtawáiące. Te w śliczne kwiatki żółte roſkwitáią ſie/ ſtrączki wydáią oble/ obdłużne: w tych naśienie okragle. korzenie w źiemi miałko śiedzące. Po wśianiu drugiego roku kwiát wydáie. Zapáchu przyiemne.

Mieyſce.

W ogrodách bywáią śiane/ ná áltánách/ w oknách/ dla ich zapáchu kwitną przez láto/ y źimie w piwnicách.

Przyrodzenie

Rozgrzéwáią y wyſuſzáią/ wychedzáią/ przenikáią/ zwłaſczá ſuche.

Mocy skutki.

Fiolki żołte máią przodek w lekárſtwách przed inymi wßytkiemi Fiolki: ktore Arábowie Keiri / Grekowie Leukoia zowia/ my Skopkámi/ álbo Káźimirſkiemi/ iáko Dyoßkorydes piße.

Czyſczenie mieśięczne wzbudza/ naśienia pul łotá z winem pić. Albo wezelkiem w łono puſczáiąc. Toż

Łożyſko pozoſtáłe wywodzi. Toż kwiećie czyni/ wźiąwßy do tego korzenia Omanowego/ Goryczki/ Tátárſkiego źiela korzenia po dwá lotá/ Bylice/ Rozmárynu/ Szánty białey / kwiatkow Rumienkowych po pul garśći: tych Fiolkow żołtych kwiećia co we trzy pálce ſczyptą wźiąć może/ Bobku pul łotá/ Cynámonu y Száfránu cáłego potroße: To wßytko weſpol pośiekawßy/ pul gárcá dobrego winá białego na to náláć/ y moczyć: źiołá w woreczek záßywßy/ á miáſto trunku poſpolitego záwße vżywáć. Ale brzemienne máią ſie tych Fiolkow wárowáć/ ábo ſie obcháynie z nimi obchodźić/ bo y ſam ich zapách/ płod żywy z żywotá wypadza. Tab.

Wątrobie y

Nerkom/ Fiolkow żołtych kwiećie bywa rátunkiem/ w winie álbo w wodźie wárzone/ á trunkiem vżywáne. Dios.

Máćice zápalenie z puchliną / wychładza kwiećie ſuche wárzone/ w nich ſie kąpiąc. Táż kąpiel

Mieśięczną chorobę wzrußa/

Szyßki/ y

Roſpádliny w kroku ſpadząią y goią/ kwiátki vtárte miáłko z oliwą mázáć. Dios.

Korzenie Fiolkow żołtych/ ślezione nábrzmiáłą ściencza/ w occie ie winnym mocnym mocząc/ y pląſtruiąc. Toż pląſtrowánie

Podágrze bywa lekárſtwem/ Dios. Plin.

Przymioty ogniſte leczy/ kwiećie w wodźie wárząc / á przykłádáiąc. Ale to czynić obyczáynie.

Konfekt z żołtych Fiolkow.

Tym obyczáiem robią / iáko z błekitnych Márcowych. Ten

Do rozgrzánia wnetrznośći vżyteczny/ ná raz iáko Włoſki orzech.

W drżeniu ſercá z źimney przyczyny/ ktoremu może przydáć konfektu z Miodunkowych kwiatkow/ álbo z Rozmárynowych / álbo wßyſtkich weſpoł: Gdźieby ich też mieć nie mogł/ tedy wodek ich do tego konfektu Fiolkowego wźiąć/ y z tego iáko Lektwarz vczyniwßy/ pożywáć.

Máćice rozgrzewa y pośila/ z wodką Bylicową/ álbo Poleiową roſczyniony. Tab.

Wątrobie zámuloney/ z Piołynową/ álbo z Rzepikową wodką dobrze ſkropiony/ ſłuży.

Oleiek.

Tym ſpoſobem może być czyniony iáko z błekitnych/ powtarzáiąc raz y kilká. Ten

W pierśiách flágmie gruba roſpąwuie/ y rozgrzewáiąc rzedźi / z Bobkowym/ z Kopru ogrodnego oleykiem/ ábo z Migdałow gorzkich/ po łoćie kázdego wźiąwßy: ſmalcu geśiego lot/ Száfránu pul quinty/ woſku ileby doſyć było do vczynienia máśći z tego wßyſtkiego/ a tym raz y cztery kázdego dniá námázowáć.

Máćicy záźiebioney ten oleiek bárzo ſłużi/ y kiedy z zámulenia wielkiego icy/ bole/ ſtrzekánia do krzyżow przechodzą/ tą máśćią iniey ſcá boleiące ćiepło naćieráć: wźiąć Migdałow gorzkich oleyku/ białey Liliey oleyku Rumienkowego po łoćie/ oleyku tych Fiolkow żołtych dwá loty / ſmalcu geśiego/ álbo ſádłá kokoßego/ pułtorá lotá/ woſku ileby było doſyć do vczynienia máśći: ſpuśćiwßy ná wegl z tym ogniu/ mázáć ćiepło członki boleiące/ to ieſt/ łono/ krzyże/ paćierze/ ledźwi.

Członki z przyczyny źimney boleiące / ćiepłą chuſtą napirzod poćieráne y nágrzane / tych Fiolkow żołtych oleykiem náćieráć dobrze/ przydawßy Máieranowego/ Coſtinum oleum.

Brát z śioſtrą/ álbo Wdowki/ Rozdźiał 157.

Potroyny Fiolek/ ktory Brát z Sioſtrą / drudzy Wdówkámi zowią / ieſt dwoiaki: Máły y Wielki: ábo ogrodny y dźiki. Wielki ábo ſláncowány z źiemie wychodząc/ liſt ma okrągły/ á około zabkowány: ten zácząſem w dłużßy wyraſta. Korzonká niewielkiego/ roſpierzchłego / z ktorego trzygránowite / ſtryfiáſte y członkowáte rózgi/ pul łokietne/ wewnatrz cze pochodzą. Z tych ſubtelne odnożki wyraſtáią. w wierzchu tych kwiatki podobne Fiolkom Márcowym brunatnym/ bárwe troiáką máiące/ brunatną/ białą/ żołtą. Naśienie okrągłe w obdłużnych ßupinkách. Te do ogrodów przenieśione/ odmieniáią bárwy: Wierzchnie brunatne w śrzodku żołte ſtrify z ſpodku modre.

Drugi

Mieśięczny. Łożyſko wywodźi. Przeſtrogá brzemiennym. Wątrobie. Nerkom. Máćicy. Mieśięczny. Szyßkom/ Roſpádlinom w kroku. Ślezienie. Podágrze. Przymiotom. Cōſerua florum.

Zágrzewa. Sercu. Máćicy. Wątrobie. Oleum Cheirinum. Pierśiom. Máćicy záźiebioney. Członkom boleiącym.

Iacea, Flos Trinitatis, Viola Trinitatis, Clauellata herba.

Freysamkraut / Dreyfaltikeitblumen / Sibenfarbenblumen.

Drugi Brát z Siostrą / ktory mnieyszym zowią / przeto że y liśćia y kwiátu iest mnieyszego: ten nie iest trzybárwisty / ále dwóybárwisty / biały á żołty / niekiedy modry y biały / tákże bez zapáchu. Obá kwitną od koncá wiosny przez cáłe láto.

Mieysce.

Obá są plonne / ná pustych y odlogiem leżących rolách rosną: do ogrodów przenieśione / buyniey y ná pozór rosną.

Przyrodzenie

Zlekká chłodne / á wiecey wilgotne / Dodoneus pisze. Jednák ich smák gorzkáwy pokázuie być ie ćiepłey wysuszáiące / w pierwszym stopniu ná początku.

Mocy Skutki.

Dźiećiś przepukłym. PRzepuklinam dźiećinnym / ktorym kiszeczki w moszenká wychodzą / vżyteczne źiele tłuczone okłádáiąc / á bindámi przystoynie / ná ktorych ták wiele iáko ná plastrowániu należy / y wiecey / przywiezowáć.

Gryzawkom dźiećinnym. Gryzawkom dźiećinnym y morzeniu / źiele w wodźie wárzyc / á pić. Albo w kászách / y pápinkách prochem dáć.

Dychawicznym. Dycháwicznym y ćieżko tchniącym / sok z miodową syta piiąc / bywa ratunkiem. Albo źiela sámego z kurczećiem warzonego vżywáiąc: Może przydáć Hysopu / korzenia Omanowego / kopru Włoskiego / y trochę Fiołkow modrych.

Máćicy. Máćicy zámuloney: weźmi tego źiela / Bylice / Rumienku / Lebiotki / Poleiu po puł garśći / korzenia Kopytnikowego / korzenia Dyptanowego / korzenia czerwoney Ruty po łoćie / Kopru włoskiego / Hányżu po puł łotá / Fiołkow żołtych quinte: To wespoł w miodowey syćie warz / á po dobrym trunku ćiepło piy. Ten trunek

Mieśiecżney. Mieśieczną pámiąm pobudza /

Płucom. Płucom zránionym / zgniłym / ropistym / sok z miodem piiąc / bywa rátunkiem. Albo źiele y z kwiećiem wárzyć / á ráno y ná noc pić ćiepło.

Przymiotom. Przymiotom w pierśiách / w płucách / bywa ratunkiem.

Ránom. Wrzodō. Sadzelō. Rány / wrzody / y sadzele goi / iáko Żywokost / tłukąc á przykłádáiąc.

Dźiećiom nowo narodzonym gorączki leczy / z mlekiem máćierzyńskim pić / y okłádáć. Dodon.

Swierzb Krosty. Plány. Swierzb y krosty wszelákie / Tákże

Plány spądza / sokiem tego źiela pomázuiąc / y piiąc. Albo suche źiele miálko ná proch stárszy / miodem záczynić / y ćiáło náćieráć.

Albo wźiąć Przywrotu / Wdowek / Rumnu po garśći: w białym winie vwárzyć / á po trunku ráno y ná noc ćiepło pić / w łáźni dwákroć śie pocąc / y w wánnie śie kąpiąc / á po wánnie znowu śie pocąc. Jeszcze lepiey y rychley będźie / iedząc to źiele / á wodę z wárzonego piiąc.

Rány / Wrzody / goi. Rány / y wrzody plugáwe wychedażą z ropy / w winie álbo w wodźie wárzone / często wymywáiąc. Albo sokiem z niego / á lepiey y prochem tegoż źiela zásypuiąc ie.

Dycháwicy. Dycháwicznym y ćieżko tchniącym pierśi nágrzewánie: wźiąć tego źiela. Jsopu / Cabru / Rumienku / Máćierzey duszki po garśći: w winie nápoły z wodą wárzyć / y pierśi tym wtąż á wtąż nágrzewáć.

Máćicy. Máćicy zámuloney / z Chlástáwą á z Cabrem wárzone / tym śie náparzáiąc / y nogi w tym nágrzewáiąc / y ná doł śćieráiąc / służy.

Kádukū. Kaduk dźiećiom leczy trunkiem. Dodon.

Ślinogorz. Ślinogorz ludźiom / y świniom / sok tego źiela pić dáiąc / á zwierzchu źiele około szyie

przywiezuiac / roſpadza go precz.

Szkodźi.

Brzemienne / tego źiela y kwiećia wyſtrzegać ſie máia / bo plodu w żywocie ſzkodliwe.

Wodká.

Do wypalenia wodki / ma być ze wſzyſtkim bráne / z klaczem y z kwiećiem / á przysiekawſzy go / w Bálneum maris dyſtilowáć.

Aqua lactee.

Tá dziećinnym gryzawkom y morzeniu w żywoćie bárzo vżyteczna trunkiem

Swierzb y kroſty ſpadzá / po dobrym trunku ná raz iey biorac / w łázni álbo w pośćieli pocac ſie.

Fráncuſkiey chorobie / tey wodki przez kilkánaśćie dni trunkiem ćiepło vżywáć / á poćić ſie co naylepiey / pierwey im ćiáłá dobrze przechędożywſzy. Kamerar.

Watrobe zámulona / záczym bywa ſpoſobność do

Zoltey niemocy / otwiera y wychędaza.

w Pierśiach y w plucach flágme roſpráwuie y wywodźi / ráno y na noc po trunku ćiepło iey vżywaiac. Tab.

Gryzawkom dźiećinnym. *Swierzb.* *Fráncy.* *Watrobie.* *Zołtáczce.* *Pierśióm.*

Syrop z kwiećia wdowek.

Wziać liśćia z klaczem y z kwiećiem Wdowek / á ſok z nich wypráſowáć. Tego przeklárifikowawſzy wziać funt / Kánáru cukru lotow ſzesnaśćie / ná wolnym ogniu weglíſtym powoli wárzyć / pilnie odſzymuiac / á potym białkiem świeżego iáiá klárifikowáć. A gdy do zgeſczenia vwre / przecedźić go przez ſukienny plat. Ten do wſzyſtkich w tym Rozdźiale pomienionych chorob bárzo ieſt vżyteczny.

Syrupus.

Sól.

Gdźieby obfitość tego źiela byłá / mogłby Sol / iáko ſie w Piołynu opiſáło / vrobić z ſuſzonego. Tá

Niektorym pomienionym dolegliwośćiom vżyteczna. Jáko

w Zámuleniu wnetrznośći po cztery gran z trochá winá białego.

Puchlinie /

Swierzbiaczce /

Kroſtom fráncuſkim / pod táż wagá z winem / álbo z tegoż wodka / á po káżdym trunku poćić ſie.

Sal. *Zámuleniu.* *puchlinie* *świerzb.* *Kroſtó fráncowátym.*

Fiołek Mieśieczny / Grecki / Rozdźiał 158.

Viola Lunaris, vel Lunaria Græca, & Bulbonac.

Mon veiel / Oſterblum / Pfennigs blum.

Dwoy rodzay tego Fiołku. Pierwſzy korzenia nie bárzo ćienkiego / wezłowátego / po wewnatrz gebczáſtego. Z tego rozgá obla / gáłezíſta. Liśćia ſzerokiego / zielká koſmátego / oſtrego / kárbowánego / zupełney zielonośći. Kwiátu rumiánego / ze 4. liſtkow złożonego. Z tych okragłe ſtraczki / ze trzech łupin złożone bieluchnych przezrzoczyſtych: w tych ziarn 3. ábo 4. naśienia / błonka ſubtelna powleczone / wielkośći Soczewice / tákże ćienkimi ſzupinkámi przegrodzone.

2. Drugi Fiołek Mieśieczny / korzenia śliczne go ćienkiego / włośienkowátego / długie° iáko brodá / wzdłuż y wſzerz roſpuſczonego. Z tego klácze chroſtowáte ná łokieć. Liśćia

pierwſzému podobnego / iedno okraglejſzego / y około kráiow wyſzczypáne.

pane. Kwiatki iaśnoblekitne na gałąskach/ pierwszym podobne / wewnatrz nadobne stryfy maiąc. Z tych strącze dlugie obszerne / y płaskie/ bieluchne/y iáśno przezrzoczyste iako pierwsze/á w tym naśienie płáskie / ná kształt połowice mieśiącá / w szupinkách bárzo cienkich.

Mieysce.

Rosną w leśiech y w Dąbrowách górzystych / w rowách / v nas w Sczerzeczu y ná Pokuciu.

Przyrodzenie

Smaku iest ostrego/ á ile naśienie/ y do gorczyce czerwoney przyrodzeniem y skutkami podobnego. rozgrzewa y wysusza znácznie. Korzenie coś wolniey. Dodon.

Moc y Skutki.

Do przyśmáku korzenie przychodźi/ y do sáłat / iáko Popie iayká/ y inne źiołá / z sola z octem y z oliwa przypráwione. — przyśmák

Mieśieczne czysczenie wzbudza / naśienia quinte z winem białym biorąc. Sim: S. — Mieśieczney.

w Pecherzu muł wychedaża. Lobel. — Pęcherzowi.

Mocz wywodźi y pędźi. Lobel. — Moczu

Káptur źiele/ Rozdźiał 159.

Crias Apuleii, Cucullata.
Kappenkraut.

Kaptur / korzonków ma drobnych niemáło/ krotkich/czarnych. Liśćia przy korzeniu tákże ma wiele gládkiego / miąższego/ bynamniey około kraiów niezabkowanego / ani żyłowatego: podobne ćwikłánemu młodo wschodzącemu. Smáku gorzkiego / które niżli sie rozwinie státecznie / łśnąc sie bieleie/ iáko Alabaster. Záś gdy sie doskonále rozwinie / iáśno źieleieie. Prątków abo zdźiebłek po pięći z korzenia wypuscza / nawiecey sześć oblich/ gładkich/ rumiánych / zwlasczá ku wierzchu / y nágich bez liśćia: Ná wierzchu káżdego z osobná kwiát ieden biały / podczás rumiány/ maiąc kształt błazeńskiego kápturá. Z tego główeczki stryfiaste / iáko v lnu/ ná ktorych naśienie drobne.

Mieysce / Czás/

Rośćie ná gorách śnieżystych/ gdźie iáka strużká wody spada/ ktoraby korzeń odwilżálá. Kwitnie w Czerwcu/ choćia śnieg iesczе nie z táie.

Przyrodzenie, y Skutki.

Jest ćiepłe y suche: co sie z gorzkośći iego znáczy/ ile z liśćia.

Scyátyke y łamánie w biodrách / do trzećiego dniá vkłáda/ korzeń świeży tłuczony / á ćiepło przykłádány. Plin. — Sciátyce

Boleśći wszelákie ná káżdym mieyscu vśmierza/ plastrem przykłádáne/ vtłukszy. Pli. — boló wszelákim.

Páprotnik kłośáty/ Rozdźiał 160.

Sucudus Auicennæ.

Ziolko ieſt do ſámcá Páproći podobne / ná łokieć wzwyż: proſte á gránowite rózgi puſczáiąc y geſte z korzenia/chrośćiaſte y kolankowáte / które ſie w gałązki kolankowate rozchodzą/ troche koſmáte: od kolanek liſteczki pochodzą od korzeniá więtſze / ku wierzchu drobnieyſze/ ząbkowáne iáko v Páproći ſámcá. Ná wierzchu rózg kłośie z rumiáná modre / pachniące. Ma kſztałt ſzyſzkowey Láwendy. Korzenia ma wielkość zdrewniáłego Naśienia bárzo drobnego / białego / równego / pląſkatego / y plenikego: do tego ſmaku żadnego nie máiącego.

Mieyſce.

Rośćie ná górách puſtych / nie wypráwnych y ſuchych. W niektórych kráinách bywa w ogrodách ſzczepowane. Długo kwitnie: á w ogrodzięch cáły rok.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wyſuſza: co z zapáchu iego / y z ſmaku oſtrogorzkiego znáć. Rozgrzewa w piérwſzym ſtopniu/ wyſuſza tákże/ ale na koncu.

Moc y Skutki.

Boleśći wnętrzne vśmierza/ ſok trunkiem vżywány. Awicen. — *Boleśćiá*

Plány białe / y pſtroćiny cſtre wyćiera. tymże poćieráiąc. — *Plánom.*

Wrzody zaſtarzáłe / y do goienia trudne / záwiera y leczy. — *Wrzodó.*

Mięſo złe dźiwie w ránách y w ſadzeláćh trawi/ prochem ie záſypuiąc. Awicen. — *mięſu dźiwiemu.*

Moczu z ćieżkośćia odchodzącemu / pul lotá z pitym miodem piiąc/ bywa rátunkiē. — *Moczu.*

Podágrze/ tłuc y przykładáć. — *podágrze*

Káſzlom bywa z niego miodek do lizánia przyłożywſzy co ſłodkiego. — *Káſzlu.*

Kordiáce y ſrogiemu bolenıu vſt żołądkowych z miodem pitym / bárzo vżytecznie bywa dány trunkiem. Awic. ná raz pul lotá. — *Kordyáce.*

Czerwonke záſtánawia / pul lotá z ſyta miodowa. — *Czerwonce.*

Czyſczenia mieśięczne wzbudza/ węzełkiem go w łono puſczáiąc. Awicen. — *Mieśięczney.*

Rozſądek.

To ziele/ iż kłoſem ieſt podobne ſzyſzkowey Láwendźie / ktora Arábſkiemi Rocánkámi miánuiemy: przeto od niektórych / wtoremi Arábſkimi Rocánkámi ieſt názwáne/ y ſkutkow ieſt tychże. Grekom to ziele nie znáiome/ bo żaden wzmiánki o nim nie vczynił: zá Arábſkie ie Rocánki vdawáli.

Liſtna iágodá/ Rozdz: 161.

Liſtna Jágodá / liśćie ma Jgiłce włoſkiey / która Myſzą wiecha zowiemy Tá dwoiáka bywa / Mężczyzná y Samica. Ma korzenie białe krótkie/ kolankowáte / twárde / mięzſze / iáko v Mirtinki: z wiela innych korzonkow ćienkich włośienkowátych / długich. Z tych wyraſta klącze oble ſtryfiaſte / zielone. Liśćia krówce podobnego / twárdſzego / ſpiczáſt-

ſzego/

Hippogloſſum, Bis lingua, Vuularia, Bonifacia.

Zapffenkraut / Hauckblat / Keelkraut / Zungenblat.

...żego / kolacego / geſto wzdłuż żyłowatego: na każdym z tychże śrzodku wyraſtáią liſteczki / iáko iezyczki / od ktorych iágodki / ábo źiarnká / iáko ná Myſzey wieſze / naprzod źielone / potym czerwone / káżde ná ſwey żypulce / wielkośći grochowego źiarná.

2. Druga pierwſzey podobna / ieno liśćia węzſzego y záoſtrzonego.

Mieyſce.

Rośćie ná gorách láſy okrytych / ná mieyſcách mokrych. Bywa y do ogrodow przenieśiona.

Przyrodzenie

Cieplego á ſuchego bywa przyrodzenia. Co ſie z ſmaku iey poznawa oſtrokorzennego.

Mocy Skutki.

Dziśieyſzy źiołopiſowie dáleko więcey przypiſuią temu źielu / iáko wielu inym / y máło nie wſzyſtkim mocy y ſkutkow / niżli ſtárodáwni: miedzyw bo co dźień świát dowćipnieyſzy / y vczenſzy.

Głowy bolenie vśmierza wieniec z tego liśćia. Dios. — Głowie.

Korzeń y ſok do máśći / y do pláſtrow gojących wchodźi. Tenże — Do máśći wchodźi.

Máćice zádużeniu / y wſzeлákim doległośćiom / łyżkę prochu z tego korzenia / álbo y z liśćia iego / z winem ſłodkim / álbo inną polewką pić. — Máćicy.

Vſtom oſypánym y okroſtáwiáłym / zránionym vſtom / tenże proch dobry / Slinogorz leczy / — Vſtō zrá nionym. ſlinogorz

Iezyczkowi oſłábiáłemu / zoſobná płokánie z niego czynić. Tákże korzeń / ábo y źiele ſámo / dźiećiom ktorym iezyczek ſpádá / záwieſzány ná ſzyce pomaga. — Iezyczkowi oſłábiáłemu.

Drudzy vpádły czopek wźiąwſzy / obwaláią go w tym prochu / y przytkną do ſwego mieyſcá / powiedáią żeby ſie przyroſł.

Wſzelákie niedoſtátki Iezyczká dźiećinnego wſpomaga / wieſzáiąc im to źiele ná ſzyce, Márcel. — Iezyczká dźiećinne go wſzeláki kim doległośćiom.

Dźiećiom przepukłym / ktorym kiſzki w moſzenká wchodzą / bywa lekárſtwem / dáiąc im przez długi czás pułtory ćzwierći łotá tego prochu / káżdy dźień z polewką wárzonego Żywokoſtu wielkiego. Aż po pierwſzym / wtorym / y trzećim wźięćiu tego trunku / trzewá ták bárzo wydymáć y wychodźić będą chćieć / nieinaczey iákoby wſzyſtkie chćiáły gwałtem wypáść / ále páſem y pláſtrámi vtwierdzáiącymi w pierwſzych dniách ściągáć y zátrzymawáć ie potrzebá. — Dźiećiom przepu...

Ciężkiemu rodzáiu / dáiąc po czterech / piąći y ſześći quintách pić prochu z korzenia ſuchego. — Ciężkiemu rodzeniu.

Mocz pędźi kápániem odchodzący. — Moczu.

Cere pániam bladą odmienia. Gál. Pli. — Cerze.

Mieśięczną chorobę pobudzá / czwierć łotá korzenia z winem ſłodkim. — Mieśięczney.

Zátkánie odetchow máćice otwiera. Toż — Máćicy.

Wrzody ſproſne / plugáwe / wychedáżá y goi / zá ſypuiąc ie prochem z liśćia / álbo y z korzenia. — Wrzodō.

Rozſądek.

Zle rozumieią Hippogloſſum, to ieſt / Liſtna iágodę a Laurum Alexandrinam, álbo Idæam, to ieſt / Bábia iágodę / iedno być. Liśćiem ſą ſobie podobne / tákże máło nie iágodámi: iedno Bábia Iágodá nie ma z liśćia drugiego liſteczku oſtro kolącego / przy ktorym też wyraſta iágodká / ták wielka / iáko Lipowe źiarnko / ná długiey ſtopce: co ſie v liſtney iágody ináczey dźieie.

Swini mord/ Gęśa stopá/ Rozdział 162.

Pes Anserinus, Chenopodium.

Schwein todt/ Sew todt.

TO ziele korzeń ma wielki/ że sie ná krok abo szrót ieden rościąga. Rózgi łokietnéy/ striśiastéy. Liście podobne Gárliczkom: iednák po brzegách pokárbowáne/ iák stopá gęśia. Náśienie ná rósczkách sie stula/ iák ná łobodzie. Klacza czérwonáwego. Wtóre/ ktore Samcem zowiemy piérwszemu podobne/ tylko liścia mnieyszego. Kwitnie w Lipcu.

Mieysce.

W ogrodách rośćie/ y gdźie bywa gnoy skłádány.

Przyrodzenie.

Chłodźi we wtorym stopniu/ iáko Pśinki ogrodne: záwśćiąga.

Moc y Skutki.

SWinie od niego zdycháią/ iáko go námnieyźiedzą. Przeto nie wchodźi do lekarstw. Może mieć inne skutki/ iedno ludźie o nich niewiedzą. *Swinie morzy.*

W ćiele człowieczym to może/ iáko Pśinki ogrodne. zkąd może onych skutki mieć y moc.

Chmiel/ Rozdział 163.

Lupulus, Lupus salictarius, Bryon.

Hopffen.

CHmiel dwoiaki iest/ Siany abo sádzony: drugi/ dobrowolnie rosnący/ abo płonny: różne wielkośćią y niskośćią. Sádzony więtszy y buynieyszy. Jest to ziele wiiące sie/ tyk/ płotów/ drzew/

chwy-

chwytáiące ſie. Chmieliny ma bárzo długie / oſtrokoſmáte. Liśćia oſtrego / iáko ogórki / ßérokie / podobne winnemu / ábo Przeſtepu białego / iedno ćiemnieyße / á mielßego wykrawánia. Przy ſtopkách ná ktorych liśćie wiśi / witeczki wychodzą / ktoremi ſie chwyta / czego doſiąc może. Kwiatki gronámi / ábo kiśćiámi wydáie / iáko z luſk iákich złożone / kßtałtem ßyßek bládobiałe ábo żółtáwe / zapáchu mocnego. w tych naśienie bywa drobne á gorzkie / naprzód brunatnáwe / potym czarne. Korzonki ćienkie á ſpólnie poplećione ma.

Chmiel płonny / tegoż ieſt kßtałtu y ſkutkow / iedno drobnieyßy.

Mieyſce

Sádzony / w Chmielnikách rośćie. Płonny po płociech y drzewách y po krzewinách ſie pnie. Sádzony potrzebuie ziemie wypráwney y tłuſtey. Bywa zbiérány w Wrześniu dla piw. Dla lekarſtw / tego czáſu gdy śie z ziemie puſcza / á liśćia ieſcze z śiebie nie wydáie / co bywa w ćiepleyßych kráinách w Márcu / á indzie w Kwiétniu. Obfitość go w Polſcze / Niemcech / Czechách y w Sląſku.

Przyrodzenie.

Liśćie y korzenie rozgrzéwa y wyſußa we wtórym ſtopniu. Kwiát y naśienie w trzećim: śćienczą y otwiéra / wyćiéra / wychedaża. Krew chedożą y czyſczą pączki / y ſośiki / które naprzod z ziemie puſcza / że wiecey máią wilgotnośći / przeto nie ták bárzo rozgrzewáią / áni wyſußáią / y owßem chłodzą. Tákże y ſyrop z niego.

Moc y Skutki.

NIemáß kráiny procz Polſki / Czech / Slaſká / Niemiec y Moráwy / gdzieby bárziey ſkutkow chmielu doznawáli / bowiem piwá bez chmielu áni dobroći / áni przyiemnośći mieć nie mogą: náwet y ſmáku. Przeto Chmiel v nas w wielkiey zacnośći. Y do lekarſtw vżyteczny: y ieſt ſie czemu dziwowáć / że Dioßkorid żadney wzmiánki o nim nie vczynił.
Do piwá.

Chmielu młodego vżywáią miáſto potráwy wárzonego / przed inemi potráwámi ná Wioſne. y z octem y z oliwą miáſto przyſmáku / ták iż bywa lekárſtwem y pokármem.
Potráwá

Krew wychedaża z oboiey kolery.
Krew chedoży.

Zywot odmiekcza. Abig.
Zywot odmiekcza

Goraczki záſtárzáłe / trzećiaczki / czwártaczki / rátuie.
Trzećiaczce czwártaczce.

Zbytnia wątroby gorącość ochładza.
Wątrobie

Boleśći wßelákie z goracych wilgotnośći / vśmierza.
Kolerze.

Swierzb y krośty ſpadza.
Swierzbu

Fráncowáte krośty y wrzedzienice goi / Chmielu młodego wierzchołki wárząc / á piiąc. A ieſcze lepiey w koziey ſerwatce / przydawßy polney Ruty / Boraku / Babki / Jezyká wołowego / Piołynu / Podrożniku / á pić ná czczo y ná noc.
Fráncy krośtáwey

Piegi zgania /
Piegom

Zmázy wßelákie ná ćiele wychedaża.
Zmázom.

Zołtosć ćiáłá /
Zołtaczce

Zieloność zgania.
Zieloność

Krwie zápalenia w żyłách gáśi /
Krwi ſpáloney

Czerwoność z śiniáłośćią ſproſna z twárzy ſpadza.
Czerwoność z śiniáłośćią

Puchline zaſkorną z flágmy z ſuchotámi złączoną / wywodzi ſtolcy.
Puchlinie

Kłoćie w bokách / á zwłaſczá w práwym wygania.
Kłoćiu

Pierśi y
Pierśióm

Płucá wychedaża / wárząc chmiel młody w koziey ſerwatce / z przerzeczonemi ziołmi. Albo: Wziąć wierzchołkow chmielu młodego / Sadcu / Kánianki włoſkiey / Endywiey / Kánicy przedze / czerwoney Rożey / Ziela wątrobnego / Rozynkow / káżdego po gárśći / wárzyć w wodzie / á to pić przez dzień / miáſto inego pićia.
Płucom

Gliſty wypedza. Tákże
Gliſtom.

Mocz zátrzymány.
Moczu

Mieśieczną chorobe wzbudza / nasienia chmielnikowego puł czwierći łotá / vtárßy z winem pić. Toż czynią głowki / álbo kwiát chmielowy w winie wárzony y vżywány.
Mieśieczney

Trućizne wypitą wywodzi / wárząc liśćie chmielowe y piiąc.
trućiznie

Wnetrznośći wßyſtkie otwiera zámulone y zátkáne. Tákże y żyły.
wnetrznośćiom zámulonym

Krew melánkoliczną wyſmáżoną wywodzi / nasienia chmielowego czwierć łotá / z winem piiąc. Czyni toż kwiećie chmielowe w winie wárzone. Aben Meſuai.
Krew melánkoliczną.

bolaczkó
Bolaczki twárde roſpadza. Alkánzy.

Molom.
Kwiát chmielowy / ßáty od molow / y wßelákiey ſkázy záchowuie.

Mieſo. Ryby. Kielbáſy Ptaki.
Mieſo/
Ryby/
Kielbáſy/
Ptaki/ gdzieby kto wedzić chćiał / dla dálßego záchowánia/ chmielem á pokrzywámi ie podkurzáć.

Smrod nog.
Nogi komuby czuchnely/ wziać żoltosc z kwiećia/ álbo z glowek chmielnikowych/ Zá lunu/ Debianek/ z tego proch vczynić/ á miedzy pálce záſypowáć/ á do obuwiu kláść ábo liście debowe/ álbo mech z Debu.

Chrobáſtwu.
Chrobactwo w ránach morzy / tym prochem záſypuiac.

Lonu.
Spuchnienie loná białoglowſkiego leczy.

Moczu.
Ciezkiemu puſczániu moczu białymglowam/ bywa lekárſtwem / po pás ſie w kwiećiu chmielowym kapiac.

Chleb pulchny czyni.
Woda / w ktoreyby głowki były przewárzone/ maká záczyniona ná chleb/ czyni ćiáſto predko kiſnace/ y chleb lekki y puchlny.

Kißkom záwrzedziáłym.
Chmiel młody w Migdałowym oleyku ſmázony á pożywány / leczy záwrzedziáłosći w kißkách.

Káßlu.
Káßel bárzo predko vśmierza/ tymże ſpoſobem vżywány. Ale go trzebá do tego niemálo / od funtu chmielu ſámego / áż do dwu funtow vżywáiac.

potężnieyßy do purgowánia
Potężnieyßy bywa chmiel do purgowánia/ gdzie mu Káſiey przyda wyćiagnioney / ſpołu z nim wárzoney. Tákże gdzie go w ſerwatce koziey moczy / á potym przywárzy y piie.

Do piwá.
Chmielu do piwá gdy przewezmie / vczyni piwo gorzkie / z ktorego głowá bywa ćieżká.

Głowie. żołtáczce Krostom
Głowe wychedaża/ nim przemywáiac.
Zołta niemoc ſpadza/
Kroſty tákże / przez myćie.

Sok.

Succus

SOk iáko z chmielu wygnieść/ z Piołynu to może wziać. Ten

Szłamowátośći.
Szlamowátośći/ y
Kolere wywodzi ſtolcem /

Kolerze/ Sok ſurowy y przewárzony.
A ſurowy potężnicy żywot wyprożnia/ iedno záś zátkánia żył ſłábicy otwiera.

Słábßy. Potężnieyßy.
Przewárzony ſok ſłábicy purguie/ á potężniey zámulenia otwiera. Iſaak Eben.

Sok ſurowy / przechedożony / piiac ośm łotow / áż do puł kwarty / przydawßy cukru puł trzećiá łotá ćiagnionego / krew melánkoliczna wywodzi.

Vßom.
Tenże w vßy záwrzedziáłe puſczány/ tákże ſmrodliwe wychedaża y leczy. Fuchs. Dod.

Moczu. żołtáczce puchlinie
Mocz zátrzymány /
Zołta niemoc wywodzi/
Puchline tákże.

Syrop z Chmielu.

Syrupus

BYwa z ſámego ſoku czyniony z cukrem: wziać ſoku z młodych ſośikow przednich y dobrych funt / ſoku Ruty polney puł funtá/ obu przelutrowáć / cukru do tego puł torá funtá, To zwárzyć ze wßyſtkim: wodność wywre / á zgeſtnieie iáko ſyrop. Ten

watrobie żołodku. żołtáczce Flegmie. Krwie zápaleniu. Boleniu głowy. Febrze. Flágmie. Krwi.
Watrobe goraca/
Zoładek goracy wychładza/
Kolere w żołtáczce ſtolcy wywodzi/
Flágme tákże w puchlinie/
Zebránie gwałtowne vśmierza/
Krwie zápalenie gáśi/
Bol głowy z kolery vśmierza.
Febry y goraczki kolericzne odpadza/
Flágme moczem pedzi.
Spalona y wyſmáżona krew wychedażá.

Rozſądek.

MNiemáia ſie/ ktorzy leśny ßpárag Corrudam powiádáia być chmielem. Ale y ći ktorzy go powiádáia być przyrodzenia zimnego y ſuchego: Tákże ktorzy zimnego y wilgotnego. Acz ſie to może ściagáć do chmielu młodego: ále o ſtárym/ á ile kwiećiu/ trudno to mowić/ bo ſie znácznie pokázuie z mocnego zapáchu iego / ktorym głowe nápełnia / rozdyma/ y zawrot czyni / á tym wiecey gdy ſie chmielne piwo piie. Jednák młody ma coś chłodzacego w ſobie. Bo y on ſam/ y ſyrop z niego chłodzi.

Bábia Jágodá/ Rozdział 164.

BAbia Jágodá/ liśćia ieſt Iglice włoſkiey/ iedno troche wietßego/ miekßego / y bielßego; iágody nieśie miedzy liſtem / wielkość ziárná czerwoney Ciećiorki. Rózgi galezíſte / po ziemi roſkłáda / które ná piędź wzdłuż puſcza/ podczás dłużße. Korzeń Iglice włoſkiey / iedno wietßy / mießeyßy / miekceyßy y wonnieyßy.

Mieyſce.

Ná mieyſcách górnych rośnie. Z Wegier y z Podola do nas przychodzi.

Laurus Alexandrina.

Zapffenkraut/ Hauckblat.

Przyrodzenie.

Cieplego iest przyrodzenia y suchego znacznie. Co sie z smáku ostrego á gorzkiego pokázuie. Galen: w 6.

Moc y Skutki.

W Ciężkim rodzeniu dziatek / wielkim bywa rátunkiem/ dawszy korzenia z pultorá lotá w slodkim winie pić. Dios: Tylko lot tego prochu z winem slodkim. Pli.

Moczu kapániu / z slodkim winem / bywa lekárstwem. Dios Gal.

Miesieczną chorobę wzbudza. Dios. Galen.

Łożysko po porodzeniu pozostále wypędza/ lot korzenia tego prochu/ z trunkiem wina slodkiego pić dawszy. Plin.

Ránom/

Wrzodom/

Krostom/poślednieyszy lekárze/w wśćiech wárzyć w winie álbo w wodzie á plokáć:

Jezyczkowi zbytnie wilgotnemu/ plocząc dáia.

Dźiećiom máluchnym zbytnia wilgotnośc w wśćiech máiącym / korzeń tego źiela ná szyce záwieszáią.

Ciężkiemu rodzeniu. Moczu. Miesieczney. Łożysku. Ránom. Wrzodo. Krostom Jezyczkowi. Dźiećió zbytnie wilgotnym.

Wilcze łyko wietsze/ Rozdział 165.

Daphnoides, Chamælea Germanica, Mezereon.

Kellershalß / Zeidelbast/ Laußkraut/ Scheißlorbeern / Zeiflendt.

W Ilcze lyko wietsze / iest ná dwá lokćiá / z wiela gáłązek zdrewniálych y gibkich: od srzodku ku górze liśćie / bobkowemu podobne ieno wezsze y miekssze/ podlugowáte/ bládozielone. Ná róśczkách miedzy liśćiem kwiatki gromadkámi czérwonobiale y pachniące. Te/ y liśćie/ w wśćiech zwáne rospaláią. Skórá ná drzéwku lipka Jágody okrągle czérwoné. Ziarnka w nich iáko konopne z sokiem białym. Korzenia dlugiego.

Mieysce.

W leśiech ćienistych rośćie/ ná górách/ w pustyniách.

Przyrodzenie

Jest przyrodzenia ćiepłego y suchego/ śćiencza/ rozraża/ y żywot odmiekcza. Dodoneus/ że skorká z liśćia z iágod bywa przyostrzeyszym/ pisze. Rozgrzewa y pali wszytká krzewiná.

Moc y Skutki.

Flágmie.

Flágme stolcy wywodźi w trunku/ tego liśćia ze trzy czwierći łozá/ ták swieżego iáko suchego/ z solą á z miodem pitym. Pli. Dodon.

Womity czyni.

Womity czyni/ przeto dla tego y dla palenia zbytniego/ rzadko bywa vżywáne. Ale y okrom tego: Biorąc go/ z wielką biedą flágmę y kolerę wywodźi. Tego z Nálmázyą bráć potrzebá.

Mieśieczną wzbudza.

Liśćie/ mieśieczną chorobę wywodźi/ ále y przytym womity przywodźi/ trunkiem przyięte. Dios.

Wrzodó.

Wrzody zágniłe wychedaża liśćie vtłuczone/ á z miodem vmieszáne/ przykłádáiąc.

Strupó.

Strupy ktore bywáią iákoby ogniem opálone/ wychedaża.

Kichánie wzbudzá.

Kichánie czyni/ list zstárszy w nozdrzá kłádąc.

Żywot czyśći.

Pietnaśćie ziarn iágod iego/ z czymkolwiek wypiwszy/ żywot czyśći. Dios. Albo połknawszy/ ále pierwey potrzebuie z grubá przegryść. Plinius radźi pieć álbo 6. wźiąć.

Scyátice.

Scyátykę vśmierza liśćie świeże/ przetłukszy przyłożyć/ y trzymáć/ áż sie ono mieysce záczerwieni/ álbo popryszczy: ábowiem sie z głeboká wyćiagáią wilgotnośći złe/ á pecherze potym przestrzygnąć/ máśćem bez soli pomázuiąc/ poki sie sliwić bedą.

Przyszczy.

Liśćie conalepiey zeżwáne/ á gdźiekolwiek przyłożone/ czyni ono mieysce czerwone/ y pryszczy ie.

Rozsądek.

Tá chrośćinká iest miedzy te źiołá poczytána/ ktorych podczás vżywamy do purgowánia/ á są gwałtownie purguiące. Przeto w vżywániu tey wielkiey opátrznośći potrzebá/ áby przez nierozumne dánie/ szkody zdrowiu nie vczyniłá.

Nie dobrze czynią/ ktorzy tego Wilczego łyká miásto wilczego Pieprzu/ ktory dźisieyszych czásow nászy Wilczym łykiem niepzystoynie zowią/ vżywáią. Ręci niemniey źle/ ktorzy iágody iego miásto źiarnek wilczego pieprzu vżywáią/ bo to są rożne chrośćinki.

Wilczełyko mnieysze/ Rozdźiał 166.

Chamædaphne, Laureola mas, vel minor.

To Wilczełyko dáie z śiebie rozgi łokietne poiedynkowe/ proste/ bez gáłązek/ ćienkie/ gładkie. Liśćie Bobkowemu podobne/ iedno gładsze y zieleńsze: iágody miedzy liśćiem nioszą.

Mieysce.

Rośćie ná gorách w ćienistych leśiech/ iáko pierwsze wietsze Sámicá.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest co y pierwsze/ iáko Gálen pisze/ w 6. rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu.

Moc y Skutki.

Głowie.

Bolenie głowy/ list iego odeymuie/ vtárszy ná czoło y skronie przykłádány. Dios.

Żołądku.

Zápalenie w żołądku vśmierza tenże.

Morzyska.

Gryźienia y morzyská vkłáda/ z winę piiąc.

Mieśieczney.

Sok z liśćia wyżęty z winem pić białymgłowom dobrze/ chorobę mieśieczną wzbudza.

Moczu.

Mocz záhámowány wywodźi. Dios.

Toż czyni wezełkiem pusczány.

Wilcze

Wilcze łyko Arábskie trzygránowite/ Rozdział 167.

Chamælea Arabum Tricoccos, Oleastellum, Mezereum Arabum.

Seydelbast.

To ziele rośćie wzwyż ná dwá łokćiá chróstowáto. Liśćiá obdłużnego y obszernego / y zielonego/ iáko oliwne drzewo płone. Kwiatki bládo żółte / mnieysze nizli mnieyszego Wilczego łyká. Z tych trzy źiarnká wespoł zrosłe bywáią/ ktore Trzygránowitemi zowią. Te naprzód zielone: potym gdy dostawáią y dożrzewáią / bywáią rumiáne. A są ziarnkom Wilczego łyká podobne / iedno że są twarde y zdrewniałe: á gdy ie kto żucha/ ostro zápaláiacy sok puszczáią suchy. Korzenie zdrewniáłe/ niczemu sie nie zgodzą.

Mieysce.

Rośćie we Włoszech / w źiemi Francuskiey/ y w inych pańśtwách. Kwitnie śrzod láta / a owoc miewa w Sierpniu.

Przyrodzenie.

Liśćie y owoc są bárzo ostrogorącego przyrodzenia.

Moc y Skutki.

Ziarnká w vśćiech trzymáne/ ták rospuszczáią/ że vstá ránią y gárdło. Dios. *Gárdłu.*

Liśćie flagmę y żółć stolcy wywodzi z ciáłá/ biorąc ich iedne część/ piołynu pułtory álbo dwie; á z tego z miodem piguły potoczyć. Te purguią mocno/ choćiaż sámy/ ták táko ie połknie/ wynidą. *Flegmie.*

Czwierć od łotá skorki połknawszy / żółć y wode gwałtownie wywodzą. Przeto w puchlinie są vżyteczne / ále ie trzebá naprzod popráwić. Pisze Lobel/ że Aptekárze w Monpelirze/ że wszystkiego tego drzewká sok wytłaczáią y suszą / á do vżywánia w puchlinie chowáią. *Ináczey. puchlinie.*

Przydáie / że tego soku pul łotá ná raz dáią bespiecznie y szcześliwie / ták sámego przez sie/ iáko z inemi purguiącemi Hydragogis zmieszány/ y powiedá że nie wiele máteriey wywodzą / áni gwałtem / rownie iáko Wilcze łyko / álbo ziołko Niezápominay mie/ álbo Komtrud. *Miárá.*

Też ten sok podczás nic nie wywodzi ieno w ćiele śiedzi/ zwlasczá gdy nie bywa z inemi purguiącemi rzeczámi dány. *Nic nie czyni.*

Podczás bywa od dzieci nie wielkich vżywány/ w ktorych nic nie czym / tylko w żywoćie przelewánie/ á potym wode wywodzi. *Wode wywodzi.*

Ten sok ná łono położony/ gwałtem mocz wywodzi/ y ztąd potym inni przeciw puchlinie go vżywáią. Rondoletius. *Mocz wywodzi.*

Bolaczki plugáwe y wrzody wychedáżá / z miodem w nie kłádąc. *Bolaczki wychedáżá.*

Pisze o tym zielu Matthiolus / że ma korzeń miąższy / y w ziemi głeboko: z ktorego wiele gáłązek chrostowátych pochodzi / ktore sie po ziemi roskłádáią/ będąc długimi listeczkámi/ y wąskimi okryte/ ná wierzchu tych kwiatki pusczą czerwone: zápáchu przyiemnego.

Ciemierzycá biała/ Rozdział 168.

Helleborus albus, Veratrum album.

Weyß Nieyßwurtz.

Ciemierzycá biala / dwoiáká / Sámiec y Sámicá. Sámiec ma korzeń iáko pálec wielki wzmieß : zwierzchu ßáry / wewnatrz biały z wiela korzonkow białych. Pret z korzenia wychodzi ná łokieć / obli / wewnatrz cczy / máiac kilká lupin ná sobie / ktorych potym pozbywa gdy wiednieie : bo sámy sie lupia / y opadáia. Liście przy rozdzenie iednostáyne : od ziemie ßerokie / potym wezße / y miedzy tym kwiećie ná stopkách gestokłósowáte / ćiemney rumiánośći. Korzeń rzadki á gebczásty / od ktorego wiele odnożek ćienkich / dlugich / á rozpierzchłych pochodzi / iákoby nie od wielkiey głowki Cebuláßtey. Smáku ostrorozpaláiacego / ták iż gdy go rozgryzie / rownie iáko Pyrethrum / śliny czyni y mnoży.

Sámicá sámcowi podobna / oprocz że iey rośczki sa kwieciem wiecey obciażone / máło nie iáko w gronach.

Mieysce / Czás kopánia.

Rosna w leśiech / ná górach : v nas y ná łakach niegdzie obficie / ták iż mußa ie wytracáć / bo ich bydło nie rádo vżywa. Kocha sie w mieyscach chłodnych y ostrych. Korzenie ma byc kopáne we żniwa : bo tego czásu napoteżnieyße.

Przyrodzenie y złożenie z żywiol.

Ták biała iáko czarna / w trzećim stopniu gorace y wysußáiace / iáko Egineta piße. Ale iáko Galen czarna iest ćiepleyßa / biała korzenniey ßa

Wybor y miárá.

Lékárze stárodawni / Ciemierzyce biała nayprzednieyßa rozumieli od Cyrenayczykow / á zwłasczá z Antycyry. Z Kapádociey / z Galáciey / gorße chocia bielße / y bárziey dáwiace. Naßá moca y skutkámi záiste z nia zrownywa. Tá iáko Plinius w 25. c. 5 Herofilá piße : iest iáko dobry Hetman: Abowiem wzrußywßy w ciele złe wilgotnośći / sama naprzod wychodzi / potym za nia wßytkie inne plugástwá.

Naylepßy iest korzen biały / kruchy / mieśisty / nie prożysty / áni zdrzewniały / á drzeń co namnieyßy w sobie máiacy / nie bárzo miazßy / áni zbytnie rospaláiacy / gdy go żucha / áni też śliny zbytnie wywodzacy. Bo gdzieby tákowy był / tedy zádußa y zádawia.

Moc y skutki.

Ludzi dawnieyßych wiekow / biała Ciemierzycá w wielkim vważeniu byłá / dla ich ćiał wychedożenia : ktorey ták vżywáli / iáko my terázniey ßych czásow

Nátury mocne mocno purgure.

Szkámoniey /

Szkámoniey / maczáiąc iey korzenie pierwey przez śiedm dni w winnym occie: potym ie suszyli/ y ná proch tłukli/ á vżywáli. Dźiśieyszych czásow bárzo zrzadká iey vżywamy / y to przerzeczonym sposobem w occie ia moczac/ á potym ná proch tłukac/ przydáiemy do niey tych rzeczy ktore iey te srogość odeymuia / y to tylko náturom gburskim y mocnym dáiemy / iákiey stárożytni ludźie byli. Dźiśieyszego wieku ludźie / iż sa mdleyszego przyrodzenia / wystrzegáć sie go máia / dla gwałtownieyszey mocy purgowánia/ á zwłaszczá ci ktorzy piersi máia mdłe/ słábe/ y ciásne. Tákże ktorzy sa ciáłá chudego/ tym iey niedawáć / bo womitámi y stolcy purguie/ ták że ich mdli bárzo. Záś sytego y pełnego ciáłá ludźiom / ktorym wilgotności flágmistey wywieść potrzebá/ ktemu piersi przestronne máiącym/ bespiecznie iey dáć może czwierć lotá w winie/ álbo w piwie/ álbo w śliwczáney polewce. Dáia go drudzy pul lotá.

Chudym szkodźi. *Wilgotności z ciáłá wywodźi.*

Ciemierzycá biała / iest mocy ściencząiącey / rospadzáiącey / otwieráiącey / y nieczystości ná ciele wyćieráiącey. Bywa przez vstá dawána/ dla wywiedźienia zbytnich wilgotności z ciáłá: iedno sie trzebá wystrzegáć szkody. Bo iáko Fernelius pisze / podczás do zádawienia człowieká przywodźi / że muśi vmrzeć.

Korzenie ćiemierzyce białey / wrácániem rozmáite wilgotności wywodźi.

Krwi y kolerze spaloney.

Krew gruba/ spalona/ Tákże zołć zgorzáła y czarna. A iż iádowitego bywa przyrodzenia/ tedy bywa rozmáićie przyprawiona pierwey.

Rzodkiew w ktorey by byłá iedzona.

Matthëol pisze/ że w Rzotkwi powiercá dźiury/ y nátkáia w nie korzenia Ciemierzyce białey / y záspuntuia ia w niey / y ták przez dźień y noc niecháia: potym one Rzotkiew iedza dla stolcow.

Wino w ktorym by było wárzone pić.

Fernelius pisze/ żeby skorki z korzeniá były moczone/ á potym to wino pić. Albo ie wárzyć w tłustey polewce mięsney / álbo w pitym miedźie / álbo w wodźie Jeczmienney/ álbo w iákim wolnym syropie / á potym to pić. Owa wźiać go ná raz qwinte/ y włożyć w Rzotkiew/ álbo go wárzyć/ y pić.

Mocnym nie mdłym ma być dáną.

Niema być brzemienney/ stáremu/ młodemu/ śił mdłych/ dawány. Pli. Máth. Fernel.

Niema być w chorobách mdłych dawána/ ieno w poteżnych / ktorych sie lekárstwá lekkie nie ima / iáko w pádáiącey / w szaleństwie/ w tradźie.

Obiemá koncámi purguie.

Obiemá koncy purguie/ iednák bárźiey womitem. A tráfia sie że żołądek pokurczy y popsuie.

Muchy truie.

Muchy gdy chcemy wytráćić / tedy go w mleku wárząc/ dáiemy im to mleko.

Myszy truie.

Tákże Myszy / z maka go przemieszáć / y dáć im ieść.

Przypráwá Ciemierzyce białey.

Odnożki od korzenia iego / wźiawszy ich kilká/ nátykáć ich w Rzodkiew / á w w odźie wárzyć/ potym ia odcedźiwszy/ przylać oliwy y trochę soli przydáć/ á te iuchę po iedzeniu pić/ á potym w gárdło pálec włożyć/ dla womitu.

Wzroku.

Do białey máśći przymieszuia proch tego korzenia / ktora wzrok ćiemny wyczyśćiáia y wyćieráia.

Miesieczney.

Miesieczna chorobę wzbudza / w łono puszczány korzeń: pierwey máśćiem bez soli námázány.

Kichánie czyni.

Proch w nozdrzá puszczány kichawkę czyni/ záczym flágme z głowy śćiaga. Dios.

Myszy truie.

Myszy truie/ proch z miodem álbo z maka ieczmienna / álbo z syrem / álbo z orzechem záczyniony włoskim / á gałek z tego náczynić/ przypiec / y kłaść im do gryźienia / káżda zdechnie. Toż też Gronostáie truie.

Mięso trawi.

Mięso trawi/ y wniwecz ie obbiera / wárząc go z nia. Dios.

Pchły truie.

Pchły tráći wárząc ia w wodźie/ á tym polewáiąc w gmáchách.

Ráduku. Melankoliey. Zawrotu. Bezrozumnym. Zápámietáiącym. Pokurczonym. Paráliżu. Podagrikom. Opuchlim. Tradu. Członkom. Zołądku. Febrze. Gryźieniu. Rászlu. Dychawicy. Sciátyce.

Padáiącey niemocy/
Melánkolicznym/
Zawrot głowy ćierpiącym/
Od rozumu odchodzącym /
Zápámietáiącym sie/
Pokurczonym żyłom suchym/
Powietrzem záráżonym/
Podágrykom/
Opuchłym/ służy
Słoniowey tredowátośći białey. Tákże inny trad spadza.
Członkom drżącym/
Boleniu żołądká/
Febrze czwartodniowey/
Gryźieniu w żywoćie ćiezkiemu / y czesto sie wrácáiącemu.
Rászlu zástárzáłemu/
Dawney dychawicy/
Sciátykę ćierpiącym. Ná te wszytkie przypadki/ stárodawni Lekárze z niego lekárstwo czynili/ w prochu go dáiąc. Ale tákowe vżywánie v dźiśieyszych vstáło/ á ná to mieysce párzonego/ álbo moczonego/ ktore Dilun zowia/ z wielkim vżytkiem vżywáli/ bez wszelákiey ich obrázy. Dios. Gal. Plin.

Teraz párzonego wárzonego vżywáia.

Wszy y gnidy tráći.

Korzeń Ciemierzyce białey w ługu wárzony/ wszy y gnidy w głowie wytraca / myiąc.

Kokoszy truie.

Kokoszom w czymkolwiek dány / bywa trucizna.

Szkodźi.

W Hiszpániey czynia iad z soku korzenia białey Ciemierzyce/ ktorym myśliwcy strzały námázuia / ktoremi kogo zránia / w krotkim czáśie do śmierći przywodza / gdźieby zrázu potym Pigw álbo soku po nich nie iedli/ ábo nie pili. Wszákże żadney szkody nie vczyni ten iad/ poki krwie nie doydźie.

Szkodźi.

Mesua gáni iey vżywánie/ iż czesto ludźie zádusza y dáwi / że zá wrácániem przywodźi obficie do gárdłá flágme y inne plugáwości.

W kráinach zimnych nieſzkodzi.

Ale w kráinach zimnych/ iákie ſą v nas/ nie ták iádowity y ſzkodliwy bywa/ iáko w gorących kráinach.

Przyprawá.

Dáia ſámey Ciemierzyce białey/ korzeń ná proch ſtłuczony/ czwierć łotá. Drudzy z Seſamem zmieſzány/ álbo z ięczmienną káſzą przebiiány/ álbo iáko inni piſzą/ z Łoczydłowym ſokiem/ ktorą Thapſiam Łácinnicy zową. Albo w pitym miedźie/ álbo w polewce ſoczewice wárzoney: ábo w káſzy rzadkiey/ álbo w iákiey polewce. Bywa y w chlebie pieczona y ſuſzona.

O przypráwowániu iey/ y o pokármách w vżywániu tego lekárſtwá/ z tych ktorzy o ſpoſobie vżywánia/ y o wádźie iey piſáli/ wiedźieć możemy/ iáko z Filonidá/ y z Sycyliey z Euniá/ ktorzy o tym oſobne kśiążki piſáli.

Filonides. Eunius z Sycyliey.

Drudzy dáią wprzod trochę ieść/ potym záraz to lekárſtwo/ á zwłaſczá tym/ o ktore ſie boią/ żeby im zádáwienie nie przypádło/ álbo zemdlenie śił.

Przed lekárſtwem poſtilenie ćiáłá.

Womity czyni korzeń tey Ciemierzyce/ w occie moczony/ álbo wárzony/ w ſtolce ią wpráwiwſzy.

Womity czyni.

Bole w zebách vśmierzą/ tákże go w occie wárząc/ á w vśćiech ćiepło trzymáiąc. Galen.

Zebom

Fyſtuły wychędzą y roſprześtrzenia/ w nie go kłádąc/ álbo prochem záſypuiąc trzy dni. Galen.

Fiſtulom

Starniáłey ſzyi/ ktorą obroćić nie mogą/ ieſt lekárſtwem. Plin. Tákże

Szyi.

Puchlinie wietrzney wſczynáiącey ſie. Pli.

puchlinie

Pierśi z flágmy wychędzą. Aben Mes.

Pierśiō

Kroſtom/

Kroſtom.

Swierzbu ſuchemu

świerzbu

Pſtroćinam białym po ćiele/ trochę chropowátym y oſtrym/ bywa korzenie lekárſtwē ná proch vtłuczone/ y vżywáne/ álbo y ćiáło nim poćieráne. Galen.

Pſtroćinō

Zebom wyprochniáłym/ tegoż korzenia w nie náſypawſzy/ wyſadzą ie. Gal. Aben Meſuai.

Zebom.

Gorączce káżdegodniowey z flágmy/ vżywáiąc Miodku kwáśnego z niey vczynionego/ bywa lekárſtwem. Ten bywa tym ſpoſobem robiony: Korzeń białey Ciemierzyce/ w korzeń kopru włoſkiego/ ábo w Rzodkiew okopawſzy z źiemie/ iedno nie dobywáiąc go z niey/ poprzekłádáć ſzwáyco álbo czymkolwiek/ iedno żeby ſie korzeń nie roſczepiał ná dwoie/ potym w te dźiure nákłáść korzonkow białey Ciemierzyce/ y zás źiemią przygrześć/ y przez dni 20. álbo 30. zániechác/ żeby oná Rzodkiew/ ábo włoſki Kopr wźiął w śie moc oney Ciemierzyce/ y vwierćieć ią/ á przez trzy álbo cztery dni moczyć ie w occie miodowym/ potym wárzyć y przecedźić ie: do onegoż/ octu miodowego odſzymowánego y odwárzonego/ ile potrzebá przyłożyć/ y znowu przywárzyć/ á tego przećiwko pomienionym febrom vżywáć. Platear.

Gorączce. Oximel elleboratum.

Artetyce/ Chirágrze/ Podágrze/ Scyátyce/ — Tenże miodek ſłuży Platear.

Artetyce chirágrze Podágrze Sciátyce

Toż ſámo korzenie w ſłoney wodźie wárzone/ łamániu w ſtáwách rátunkiem/ nápárzáiąc ie w tey wodźie/ ſámo źicle w niey wárząc/ á vwierćiawſzy plaſtruiąc. Plat.

Łamániu w ſtáwách

Chrobáctwo w vſzach morzy proch z korzenia tey Ciemierzyce z ſokiem Rdeſtowym zádźiáłány wodniſto. Ten w vſzy puſczáć. Plat.

Vſzom

Mięſo dźiwe/ proch wyiada/ poſypuiąc. Plat.

Mięſo dźiwie

Łupieże y pápárzyſká/ Wſzy y Gnidy w głowie wytraca/ wárząc w mocnym occie Słonecznik gorzki/ mąkę z niego pierwey vczyniwſzy: potym go przecedźić y przydáć do tego prochu białey Ciemierzyce/ żeby tym mógł głowę náćieráć. Dniá drugiego letnią wodą/ álbo ługiem przemyć/ w ktorym by też Ciemierzycá długo mokłá.

Łupieżō pápárzyſkō Wſzom Gnidom.

Párſzywość/ Kroſty y Swierzb káżdy ſpądza: wźiąć tey Ciemierzyce co naſubtelniey vtártey/ ze cztery łoty/ Gleyty co namieley vtłuczoney/ ſześć łotow/ to octem záczynić/ żeby iáko máść byłá/ á tym w łáźni kroſty wſzelákie náćieráć.

Párchom Kroſtom. świerzbu

Nád przyrodzenie ſpániu/ co ſubetem zowią. Tákże

Subetu

Zápámiętániu nád przyrodzenie/

Zápámiętałym

Chorobie pádáiącey/ proch w nozdrzá puſczány/ álbo w rzadką chuſteczkę go záwiązawſzy/ pod noſem trzymáiąc/ wybiiáć/ żeby proch w nos ſzedł/ y kichánie pobudzał.

Kádukū

Ták kaduk Druzowi zacnemu Rzymiáninowi w Antycyrze był vleczony: Bo tám to nabeſpiecznieyſze lekárſtwo piſze Plinius/ przeto że Seſamum ktore bywa do niego przymieſzáne/ odeymuie mu iad. Plin.

Druzowi kaduk vleczono.

Dźiwna rzecz/ iż ſam drżeń tey Ciemierzyce/ w zbytnim wrácániu/ w trunku dány/ záraz ie záſtánawia/ gdyż ie ſkorká przywodźi. Plin.

Womitō.

Myśliwcy gdy ſie purgowáć chcą/ beſpiecznie go vżywáią.

Myśliwcy ſie ćiemierzycą purguią.

Themiſon Grecki lekarz/ dawał prochu tego puł łotá/ co y dźiś dużym náturom dáć może. Poślednieyſzy Lekárze/ po cáłym łoćie/ iáko Plinius piſze/ dawáli/ ále nie bez niebeſpieczenſtwá.

Náuká do bránia.

Náuká

Vczy Plinius/ żeby to lekárſtwo dniá chmurnego niebyło vżywáne/ bo nieznośne w ćiele boleśći czyni: rádźi rádniey lećie niżli źimie vżywáć go. K temu tydźień przed vżywánim tego lekárſtwá/ potrzebá ćiáło

sposabiáć ku bespieczniejszemu záżyćiu iego pokármy ćierpkiemi y ostrymi: winá zániechác. A gdy sobie kto chce womity wzbudźić/ tedy dźien/ trzy/ cztery lepiey sie bez wieczerzey obyść.

Biała Ciemierzycá/ rádniey ma być w słodkiego mleká iusze zádána/ álbo w rzadkiey káſzy Jeczmienney/ álbo w pszeniczney. Po wźięćiu iey/ w cztery godźiny poczyna sprá wowáć/ á sztuki swe odpráwi zá godźin śiedm.

Sadzelo. Sadzele ktore z flágmistey wilgotnośći sie wydáia/ leczy/ z wieprzowym ia sádlem przykłádáiac. Plin. Tákże dawnemu ziatrzeniu ktore sie przepuśćić niechce.

Szkodźi

Dźiećiō. Stárym/ Młodym/ Dźiećiom/ Stárym/ Młodym/

Niewiástom/ Plucom zránionym/ Ludźiom mdlym/ Ku wrácániu trudnym/ Piersi ćiásne máiacym/ Ludźiom subtelnego ćiálá/ Boiázliwym/ Krwia pluiacym. Przeto sie im niegodźi.

Serdeczna mdlość/ tákże swym vżywániem przywodźi. Z tych tedy przyczyn dźisiey sy Lekárze/ nie rádźi go vżywáia/ iż iest niebespieczny/ zwlasczaproch z korzenia; bo iest dáleko śilnieyszy/ niżli z Ciemierzyce czarney/ iáko Mesárugie Arab/ y inni Lekárze zacni/ piszą.

Psy/ Swinie/ Golebie/ y Kury truie/ z czymkolwiek zádány: tákże Kokoszy/ w wodźie/ w ktoreyby mokneła Ciemierzycá biala/ zob maczáiac.

Niewiástom/ Plucom/ Ludźiom/ Do wrácánia. Piersiō. Ludźiom subtelnym. Boiázliwym. Krwia pluiacym. Psom. Swiniom Golebiō Kokoszō.

Ciemierzycá czarna/ Rozdźiał 169.

Elleborum nigrum, & Veratrum nigrum.

Christwurtz / Schwartz Nieszwurtz.

Dioskorides o iedney Ciemierzycy czarney wzmiankę czyni. Jednak znáyduia sie inne niczym od śiebie nie rożne / tylko kwiatem. Pierwsza / o ktorey tu pisze/ liśćia iest Jaworowemu abo Klonowemu podobna/ tylko mnieyszego do wodnego Barszczu przystępuiącego/ y ná kielkoro rozdźielonego/ ostre y źieloności ciemnieyszey/ á okolo kráiow zabkowáne. Rozge tákże ma ostra y czérstwa/ ćienka/ wysza niżli ná stope/ á stryfiásta. Kwiát zbladabrunatny/ z ktorego śrzodku wychodźi pięć albo więcey obszérnych á spiczástych szupinek abo strączkow/ w ktorych naśienie podobne krokosowemu purguiace. Korzonkow ma bárzo wiele czarnych / albo ćiemnorumiánych/ tym podobne/ ktore od glowek cebule pochodzą / wzdluż ná dłoń/ máiace zápách Bzowemu podobny. Smáku gorzkiego/pieprznego á niewdźięcznego. Tá tedy iest miedzy nimi rożność / że Dioskoridowá Ciemierzycá iest kwiátu bládo brunatnego.

1

2\. Druga / Ma liśćie ná śiedmioro rozdźielone / áż do sámych stopek / długie iáko pálce / około kráiów ząbkowáne. Rózg łokietnych wzwyż oblich / gládkich y twárdych. Kwiátu pierwszey podobnemu / blado źielonáwey bárwy / z pięći listków złożonego. Ze śrzodku których tákże wychodzą szupinki / iáko rożki iákie z obu stron pleciony. W tych sie naśienie obdłużne záwiera. Ma korzeń iáko pierwsza: obfitość ćienkich / ná dłoń długich / ále czerwieńszych y mieszeyszych. Smáku pierznieyszego / którem bárzo snádnie żołądek sie wzrusza. Zápáchu tákże niewdźięcznego. Te niektórzy mienią być Gorzykwiátem / ále nieprzystoynie.

3\. Trzećia iest z wiela listków złożona / z których káżdy długi / obszerny / gládki / przytwárdszym / iákoby Bobkowe / á od śrzodku káżdy ma kráie ząbkowáne. Ku wierzchu rózgi żadney nie miewa. Kwiećie ná szypułkách / ná dłoń długich / z korzenia wychadzą wielkie / z pięći listków złożone. Napierwey białáwe / potym pobrunatniáłe / ná ostátku źielone / to iest / gdy ze śrzodku ich szupinki / ábo strączki wyrosną czterey ábo pięć / włáśnie iáko w Sesámie / w których sie naśienie chowa. Korzonków ma obfitość czarnych drobnych / włośienkowátych. We śrzodku drzeń ćienki maiący.

4\. Czwarty / ma rózgi dłuższe y rośleysze / niżli inne. Liśćie węższe / tákże około kráiow ząbkowáne. Kwiátki pierwszym wielkośćią podobne. Z nich strączki máłe / iáko w Sesamie. Korzenie tákże iáko v inych drobne / obfitego mnostwá w kupie / czárnáwe. A to Niemcy włáśnie zowią Laußkraut.

Mieysce

1\. Rośćie ná górách y págorkách / ná mieyscách suchych y ostrych / á ná skáłách: y tá naylepsza y naprzednieysza: która z Antycyry pochodźi. Kwitnie lećie / źieloności przez cáły rok nie tráći. To pierwsza y

3\. trzećia.

2\. Wtóra / rośćie w równinách / ná mieyscách pustych / przy potokách. Póczyna kwitnąć pod śniegiem / około Narodzenia Bożego / ázwłasczá gdy nie iest źimá gwałtowna. Y ztąd go Niemcy zowią Chrystwurtz.

4\. Czwarta w ogrodách / ále sádzona: Dobrowolnie tákże iáko pierwsza y trzećia ná górách / rośćie y w równinách. kwitnie ná przodku Wiosny.

Przyrodzenie á ile

Dioszkoridowey / y Wybor.

MEsua / Ciemierzyce czarną / powiáda być lepszą y zdrowszą: bo zdrowiu nie szkodźi / y owszem zdrowsze czyni / y iákoby mdłośći obrania. Máią tedy być do lekarstw obieráne / sáme tylko z korzonkow skórki Ciemierzyce czarney: smáku ostrego y w vstá scżypiącego / máiące bárwe kopetniká / kruche. Ktemu żeby korzenność nie byłá w niey przykra: nie miąższa / áni zbytnie ćienka: tákże áni zbytnie stára / áni młoda / ále śrzednie. Nie ćiężka áni lekka: iednák lekszą niż ćiężka. Gládka / nie ostra áni chropowáta. Może być dłużey záchowána w mocy swéy / niżli biała. Acz iest lepsza niżli biała / iednák ma być przed vżywániem popráwiona / dla iéy bystrośći w purgowániu. Skórki korzenia iey máią być w ćieniu suszone. Przyrodzenia iest ćiepłego y su-

chego w trzecim stopniu / y smaku rozpaláiącego. Gal.

Mocy Skutki.

Ludziom przyrodze nia duże. Ta ma być ludziom dána przyrodzenia mocnego / smiálego / ná Wiosne. Trzy poślednieysze / są skutkow mdleyszych.

Scienczá. Scienczá / wyciera / rozrzyna / y rospráwuie / wyczysczá. Mesua.

Zołądku. Zołądek / y co około vśt iego iest / iáko flágmá y kolerá / dawszy iey korzenia trzecia część drágmy / álbo y cáła czwierć łotá / bądź sámey przez się / bądź z Szkámonea á z solą. Chedożey

Purgnie. Bywa wárzona z Soczowicą / ábo z czymkolwiek inym co do purgowánia służy / álbo z iáką polewką.

Bydłu od bestiy obrážonemu. Bydłu od bestiy iádowitych vkąszonemu / świeże korzenie iest lekárstwem / osżyndowawszy troche skory ná mieyscu obrážonym / w ciáło wetknąć / y o teyże godzinie nazáiutrz wyiąć.

Miesiecżney. W łono pusczáiąc / miesieczne czysczenie wzbudza.

Fistułom. w Fistuły ią kłádąc / á do trzeciego dniá nie wyimuiąc iey / wychędaża Dios.

Słuchowi. Tym sposobem bywa w vszy pusczána / á do trzeciego dniá niewyimowána / ktorym słuch bywa náruszony.

Toż korzenie wárząc w occie / á w vszy ciepło pusczáne / słuch przywraca.

Krostom. Krosty świerzbiące / z kádzidłem álbo z woskiem / z smołą / á z oleykiem z drzewá Cedrowego / álbo z Terpentiną máść vczyniwszy / spadza námázuiąc. Dios.

Párchom. Toż párchom bydlecym bywa lekárstwem. Plin. Dios.

Pstrocinam. Pstrociny białe z ciáłá /

Tradu. Trad wszeláki / spądza:

Liszáiom. Liszáie suche świerzbiące goi / z octem nácieráiąc. Dios.

Zebom. Zebom boleiącym / korzeń w occie wárzony / tym płocząc / vżyteczny. Dios.

Mięsu. Do máści ciáło wyiadáiących wchodzi / ktore złe mięso dziwe trawia / plastry czyniąc á przykłádáiąc. Dios.

Spuchłym. Opuchłym bywa lekárstwem / przydawszy ięczmienney máki / z białym winem záczynić / y ná żywot plastrowáć. Dios.

winopurguiące. Przy máciey winney sádzona / czyni wino purguiące.

Pchłom. Potrząsáiąc prochem gmáchy w domu / dla plech.

Jáksię zachowáć przy kopániu. Ci co Ciemierzyce kopáią / żeby się nie długo báwili / ále co naochotniey kopáli / á Czosnku się náiedli / y winá napili. A to

dla czego przeto / żeby swym zápáchem ciężkim głowy im nie záráźiłá. Dios.

Drzeń z korzenia wyiąć. Drzeń z korzenia Ciemierzyce czarney / iáko y z białey / ma być wyięty.

Muchy morzy. Muchy morzy / wárząc korzeń iey w mleku / álbo ią w wodzie mocząc. Plin.

Albo po gmáchu z białym kádzidłem kádzić. Albo proch z korzenia iey z mlekiem zmieszawszy / tym ściány pomázowáć.

Brodawkom. Brodawki z Sándárácha spadza / á z miedziáną łupiną náetłukszy / tym námázuiąc. Plin.

Oczom boleiącym. Oczom mgłą záchodzącym / y Boleiącym / náparzáiąc ie nią zlekká / Pli.

Flágmie. Flágmę / y

Kolerze. Kolerę czarną wywodzi / nie womitem iáko biała / ále dołem. Aben Mes.

łáskáwsza niż biała. Láskáwsza iest y mdleysza / niżli biała. Tenże.

miárá do brania. Miárá iey do dánia ná raz / od puł czwierci łotá / áż do połowice łotá / Aben Mesuai. Jedno, to názbyt / bo zbytnie mocno purguie y ciągnie. Miárá tedy iey nawiecey pułtory czwierci łotá / to iest / według słábego ábo mocnego przyrodzenia: mniey ábo wiecey.

bárwe ciáłu dáie. Bárwe wszystkiemu ciáłu ták cudną dáie / iákoby człowieká odmładzał.

Myslom. Myśl wesołą czyni /

Pochmorne myśli / y

Krwi. Krew melánkoliczną oddala / ktora duchy ożywiáiące bywáią záćmione: záczym tesknosć serdeczna przychodzi / ktorey przyczyny niemász. Ku tákiey tedy rzeczy z tey Ciemierzyce czarney lekárstwo czynić bywa misterstwo / y dowcip wielki. O czymby tu pisáć długo: Abowiemby potrzebá piąta istność / co z nalepszego winá napierwey wyciągnąć ogniem niebieskim / w naczyniu skláńnym / ktore zowią Vas reuerberationis.

Náśi ftá rzy go vżywáli. Przodkowie náśi w przeczysczeniu ciał / naywiecey go vżywáli: Ale iákimi go sposobem gotowáli / o tym żadnego nam sposobu niepodáli.

Przyprawá poślednieyszych. Pośledniejszy Lekárze tym obyczáiem go przypráwuią: Biorą Mirobálánow Cytrynowych / Jndiyskich / y Kebulow / Szczawiku / Piołynu z Pontu / siána Wielbłądziego / ktore Squinantum Grekowie y Láćinnicy zowią. Mirobálány przetłuc / inne rzeczy pokráiáć / á w winie wárzyć / áż trzecia część wywre. Do tego garść suchey Roże czerwoney przydáć / garść kwiatkow wołowego ięzyká / Lákrycyey garść / pokráiáney. Potym od ogniá odstáwiwszy / nie odkrywáć áż sámo przestydnie: y wziąć garść álbo pułtory Ciemierzyce czarney korzenia / á włożywszy ią w inny gárniec / zláć ono ná nie / co się pierwey wárzyło / á dobrze y pilno nákrywszy / dáć temu przez noc moknąć. Ráno onoż ciemierzycowe korzenie wyiąć / y vsuszyć go ná rzeszecie. A gdy vschnie / znowu ie zás w teyże wodzie / álbo w iusze / moczyć przez noc. Zás ie wyiąwszy ráno / vsuszyć / iáko się powiedziáło / to kilká kroć czynić. A gdzieby też chćiał w inym winie z przerzeczonemi rzeczámi

mi vwárzywſzy moczyć/ może to vczynić.

Ináczey. Inni ták ia przypráwuia: Mocza to korzenie w occie miodowym/ albo w winie ſłodkim/ przez cztery dwádzieśćiá godźiny.

Przypráwá inſza. Druďzy/ Rzodkiew ſzwáyca przewiertuia/ á w one dźiury ćiemierzyce kłádą/ y znowu przez cztery dwádźieśćia godzin w ziemi zákopuia: potym z ziemie wykopawſzy ia/ iedzą dla purgowánia. Bo oná Rzodkiew wſzytkę moc ćiemierzyce wźiełá.

Tego korzenia przyprawionego ták vżywáć: Wźiąć tłuczonego dwa loty/ y zawiązawſzy go w węzełek w ſłodkiego winá pułkwarty/ przez dźień y noc moczyć/ y poránu dobry trunek ſię go nápić. Ták żywot przeczyśći z flagmy/ y z melánkoliey oſobliwie. Tákowe vżywánie Ciemierzyce/ głowę wyczyśćza/

Głowie. Mozgu. Mozg/ y ſuche żyły wychedaża

Inſtrumentá w głowie. Inſtrumentá zmyſłow ták wnetrznych/ iáko zwierzchnych/ wychedaża/ á ich choroby leczy/ iáko

Vſzom. Boienie w vſzách/

Głowie. Głowy bolenie/

Od rozumu odchodzącym. Od rozumu odeyśćie/ ſzaleńſtwo y wśćiekłość.

Zawrotu. Zawrot głowy/

Pádáiącu. Pádáiąca niemoc/

Teſknośći. Teſknośći/

Trądu. Trąd/

Płáczu. Płácze bez przyczyny/

Oczó boleiącym. Oczu plynienie/ y ćiemność wzroku/

Sciátyce. Sciátykę/

Łamániu. Łamánie w ſtáwie/ y oćiekłość ich.

Podágrze. Podágrę/ y oćiekłośći nog/

Fráncy. Fránce/ y łamánie z nieyże/

Kroſtom. Kroſty fráncowáte/ y inne wſzelákie/

Wrzodó. Wrzody ćiało roziadáiące/ iáko

Wilku. Wilki/ záſypuiąc ie nim/

Ráncer. Ráncer wrzod/

Sinośći. Pośiniáłość/ y czarność ćiáłá/

Pſtroćiná. Pſtroćiny wſzelákie ná ćiele/ wychedaża/

Ślezienie. Slezione z zámulenia leczy.

Quartánie. Kwártánie/ proch iey pożywáiąc/ tym ſpoſobem vczyniony: wźiąc Seneſu czwierć lota/ Mirobalanow Indiyſkich ſzkrupuł/ czarney Ciemierzyce korzenia przypráwionego puł ſzkrupulu/ Sztámonei ziarn 10. z tego wſzyſtkiego proch vczyniwſzy/ wźiąć go ná raz ſzkrupuł z Migdalowa/ álbo z kápłunia polewką. A to ieść/ álbo z dźieśięć godźin przed tym mżliby przypádlá: á pić przytym ſyrop niżey záraz opiſány:

Wźiąć puł lotá ſoku z korzenia Dźiewánnowego/ y z Málmázya to wypić przed przyśćiem czwártaczki. A to czterykroć vczynić.

Bydłu lekárſtwo. Bydłu wſzelákie choroby leczy korzeń czarney Ciemierzyce/ vſzy mu przerznawſzy/ przetknąc. Albo przekłowſzy im ná pierśiach ſkorę/ tegoż im korzenia nákłáść/ á názáiutrz o teyże godźinie wyiąc. Záczym ztąd wźieli y ludźiom lekárſtwá przećiwko morowemu powietrzu/ tym ſpoſobem: przepchnąć ná pięćie ſkorę/ y przedźiąc korzeniem Ciemierzyce czarney świeżym/ y ták chodźić. záchowywa od zárázy powietrza morowego.

Wſzy morzy. Wſzy wytraca z naśieniem Sokoley wyki zmieſzáne/ á z prochem Gnidoſzowym nápoły/ y to oliwą záczynić/ á tym mázáć głowę wſzywą.

Zębom. Korzeń do wyprochniáłego zębu wetkniony/ wyłámuie go.

Wolam. Wolá otworzone y żołzy wychedaża y twárdośći ich odwilża.

Przepiorki náśienia vżywáią. Przepiorki/ náśienia czarney Ciemierzyce/ ſą bárzo chćiwe/ iáko Aryſtoteles twierdźi: przeto ſtárzy ludźie wyſtrzegáli ſię ich vżywáć. Ale dźiśieyſzych czáſow ſą w roſkoſznym vżywaniu: ſnádź przeto/ że v nas nie máſz Ciemierzyce czarney/ iáko w inych ſtronách goręyſzych.

Ine Ciemierzyce. Inych Ciemierzyc czarnych ſkutki też ſą: iednáko ſłabſze. Jednák ktore kwiatu ſą zielonego/ dołem wywodzą.

Szkodźi

Płod w żywoćie zábiia. Płod w żywoćie zábiia.

Dobytek morzy/ iáko woly/ krowy/ konie/ świnie.

Wino z czarney Ciemierzyce.

Vinū elleboratum.

Czynią niektorzy z tym korzeniem wino/ y przez cáły rok chowáią/ tym ſpoſobem: Biorą czarney Ciemierzyce korzenia funt/ Rożey czerwoney ſuchey czwierć funta/ korzenia czerwonego Benedyktu lotow dźieśieć/ Imbieru pokráiánego ſześć lotow. To wſzyſtko w worek ſypią/ á świeżego moſztu piętnaśćie kwart ná to leią/ y záſzpuntowawſzy dobrze/ przez cáły mieśiąc ták mocza. A gdy chcą odwilżyć żywot/ dáią tego winá kwáterkę/ álbo pułtory. To

Melánkoliey. 2. Wywodźi melánkoliczne wilgotnośći.

Dioſkorid vczy: Wźiąć pięć lotow korzenia Ciemierzyce czarney przypráwney/ Siáná wielbłądowego 24. loty/ Szpiki Syráſtinſkiey 26. lotow. To co námieley vtłukſzy/ w worek wſypáć/ á w śiedmi kwartách winá práwie dobrego ſłodkiego wpuśćić/ á przez dni 40. to moczyć. Potym przecedźić/ y tego winá dla purgowánia trzy kwáterki pić dáwáć. To Wino

Płod zábiia. Płod w żywoćie zábiia. Przeto brzemienne máią ſię go chronić. Dios.

Melánkolicznym. Melánkoliczne wilgotnośći z wypiekley kolery wywodźi. Dios.

Miodek kwáśny z Ciemierzyce czarney.

Oxymel Elleboratum. 1.

Biora Rute/ Szmer wleſki/ Poleiu/ Izopu/ Dyptanu Kreteńſkiego/ Szánty białey/ Kárdobenedyktu/ Szpiki Celtyckiey/

ſtorki

ſkorek ze Bzu ſpodnich / káždego po garśći / Trzćiny wonney gorney dwie ſczypty / naśienia Bázylikowego / Hányžowego / Pokrzywiánego z Rzymſkiey pokrzywy / Kopru ſwoyſkiego / káždego po pul lotá. Korzenia Slazu wyſokiego / Dźięgielu / Kokornakow wßytkich trzech / obrazkow ktore też białym Wežownikiem / álbo Diabelkiem zowią / Cwikły zamorſkiey / ktora Turbitem Láćinnicy zowią / káždego po dwu lotow. Kośatcu korzenia ſwoyſkiego / Koßtu / Páprotki / po dwu lotow káždego. Tákže korzenia Ciemierzyce czarney y białey / káždego po pułlotćiu / Gebki Modrzewiowey pul lotá. To wßyſtko zſtárßy ná proch / we trzy kwarty octu winnego mocnego wſypáć / álbo ileby było potrzebá / žeby iedno dobrze zágraznelo / á przez trzy dni to ná ſłoncu / álbo we piecu piekárnym / w gárncu polewánym moczyc / záckawßy dobrze. Potym do połowice wywárzywßy / przecedźić y wygnieść co nalepiey. przydáć potym Miodku przewárzonego / y dobrze odßymowánego / cukru káždego po funćie. Potym ták długo wárzyć / áž wßytek ocet wywre / á zgeśnieie iáko ſyrop. Tego dawáć vžywáć od lotá áž do pułtoru / z iuchą Seneſową á z Páprotczáną / álbo z Fiolkowym ſyropem / álbo z iákim inym purguiącym.

Ináczey

Jeſt drugi ſpoſob czynienia tego Miodku: Wziąć białey Lebiodki / ktorą Calamentum zowią / Smeru włoſkiego / ktory Thymũ zowią Láćinnicy / Poleiu / Kárduſu / Rožey czerwoney / Mietki kedzierzáwey / káždego po ſczypćie: Naśienia Anežowego / Báſilykowego: Naśienia włoſkiey Pokrzywy / Kopru ſwoyſkiego / káždego po czwierći lotá / korzenia Dźięgielowego / Kopru włoſkiego / Slazu wyſokiego korzenia / Cebule zamorſkiey / korzenia koſmátego Zamorſkiey Cwykły / káždego po łoćie / korzenia białey Ciemierzyce przyprawney pul lotá / Korzenia Kopytnikowego pułtory czwierći lotá / Gálgánu / Cynámonu / y wonney Trzćiny / po czwierći káždego. To wßyſtko przetłuc / y mocnego octu winnego pięć kwáterek ná to wlać / y dáć ták temu moknąć przez trzy dni. Potym gdy połowicá wywre / przydáć cukru y odßymowánego Miodu po dźieśiąći lotow káždego / že będźie ſyrop álbo Miodek z Ciemierzyce. Ten záprawić Cynamonem / Száfránem / kwiátem Mußkatowym / Jmbierem / káždego wźiąwßy po trzećiey częśći quinty / ábo ßkrupule / á záwiązawßy w woreczek / w to puſcząc. Tego Miodku tąž miárą / iáko y pierwßego. Służy

Melánkolicznym /
Káduk miewáiącym /
Dycháwicznym /
Febrom káždegodniowỹ /
Czwártaczkom /
Podágrikom /
Chyrágrikom /
Artetykom. Y wßyſtkim

inym chorobom z máteriey miąßey / z lipkiey / flegmiſtey / z melánkolizney pochodzącym.

Ale nie ma być vžywány / áže te wilgotnośći pierwey przerzeczone przepráwiwßy y rozwodniwßy / á ku wywiedźieniu ſnádne vczyniwßy.

Melánkoliey. Káduku. Dycháwicy. Febrze. Czwártaczce. podágrze chirágrze Artetyce.

Extrakt z Ciemierzyce.

Extractum.

Bywa y ten w Aptekách czyniony / do melánkolicznych chorob /
France y kroſt fráncowátych /
Káncerá /
Wilká / y inßych wyżßey pomienionych chorob.

Melánkoliey. Fráncy. Káncer. Wilk.

Rozſądek.

NJektorzy z poślednieyßych twierdzą te Ciemierzyce czarną / ktora kwiát źielony nieśie / być Gorzykwiátem. A to przeto / že bydlęcym chorobom zárázliwym ieſt lekárſtwem / iáko Gorzykwiát: vßy im želázem przekłowßy / á korzenie iey świeže przewlokßy. Ale tá przyczyná nie ieſt przyſtoyna / gdyž przyrodzenie nie ieſt ták ſkape / žeby tylko káždey z oſobná chorobie / iedno ziołko ná porátowánie náznáczyło. A iž ták ieſt / nie može tá przyczyná ſtáć / dla czegoby tá Ciemierzycá czarna miáłá być Gorzykwiátem: gdyž właſna Ciemierzycá czarna Dioßkoridowá kwiátu rumiánego / toż potežniey dáleko czyni / nižli kwiátu žołtego Ciemierzycá.

Niemniey y ći ſą w błędźie / ktorzy Ciemierzyce kwiátu czerwonego / tákže y białego mnieyßym Niedźwiadkiem / álbo Omiegiem być rozumieią.

Gorzykwiát / Rozdźiał 170.

OKrom przerzeczonych Ciemierzyc czarnych / znáyduie ſie im podobny Górzykwiát. Ten rośćie wzwyß ná dwie piedźi / podczás ná dwie dłoni. Rózg ćienkich trzy ábo cztéry / á miękkich. Liſteczki obdłužne ćienkie / geſte / włóſkowáte / podobne Božemu drzéwku / ábo Zápáliczce / ábo Kopru włoſkiemu. Kwiátu zwierzchu žołtego / podobny wołowego oká / iedno wyßßego / obßérnego / y świátłego: z których pochodzą obdłužne główki / kßtałtu Ježyn / ábo Málin. Korzonków

Conſiligo, Elleborus Hippocratis, Pſeudoelleborus, Elleborum ferulaceum Theophraſti.

Vermeinte/Nießwurtz ſchlartz.

rzonków ma wielkość drobnych/ iáko v czarney Ciemierzyce/ iedno cienßę/ y nie ták ich wiele/ áni ták geſto: iedno záś ćiemnieyßę.

Mieyſce.

W polách płonnych y ná págorkách rośćie. Ná Podolu/ w niektorych ſtronách w Polſzcze. Kwitnie w Máiu y w Czérwcu.

Przyrodzenie

Jeſt przyrodzenia ćiepłego.

Moc y skutki.

Dziśieyßych czáſow vżywáią/ tego korzenia źiela do bydlecych lekarſtw/ ná rozmáite choroby/ rowniè iáko korzenia Ciemierzyce czarney/ przetykáiąc im przez ſkorę ná pierśiach/ álbo przez vßy.

Bydłu lekarſtwo.

Korzenie tego źiela/ by namniey ſkutkow czarney Ciemierzyce/ áni tákże białey/ nie ma. Dodon.

Rozſądek

Stárzy ziołopiſowie nic nam nie podáli o ſkutkách tego źiołká. Jednák poślednieyßy miáſto Ciemierzyce czarney/ nie bez wielkiey á znáczney omyłki/ vżywáli go. Co y tego czáſu/ gdźie go hoynośc máią/ zá właſna Ciemierzyce czarna vżywáią. Przeto ſie pilnie máią Aptekárze wárowáć/ aby tego namnieyßey rzeczy ná mieyſce onego do lekarſtw nie brano/ chcąli ſumnienia ſwego nie záwodźić/ á dobrego rozumienia ſobie nie náruſzáć.

Podkolan/ Dwoyliſt/ Rozdźiał 171.

Ophris, Bifolium, Pſeudorchis, Pſeudoelleborū album.

Zweiblath/ vnd Dreiblath.

Podkolan/ ktory y Dwóyliſt zowiemy/ o dwu liſtkách tylko rośćie/ które ſa podobne Ciemierzycy białéy. Miedzy tym róśczke wypuſcza obła/ cienką/ od śrzodku

ku wierzchu z obu stron nie równo/ iákoby knáfliczki máluchne podługowáte/ z ktorych kwiateczki drobne wychodzą białe/ iákoby iákie ięzyczki rozdwoione. Korzenia rozpierzchłego/ drobnego/ wonnego y białego.

Mieysce y Czás.

Rośćie ná górách y w rowniach. W Máiu y w Czerwcu kwitnie/ y tego czásu też go zbieráią.

Przyrodzenie.

Korzonki tego źiela zuchánie/ li- pkość z śiebie złozowátą dáią. smáku słodkiego: zkąd sie baczy być przy rodzenia cieplego y wilgotnego: ábo iáko niktorzy chcą/ suchego. á właśniey poniewaz rány spaia/ y przepukliny leczy.

Moc y skutki.

Włosy czarno fárbuie/ sokiem náćieráiąc. Náć y z korzeniem tłuczone/ á ná rány plastrowáne/ goi. Mattheol. Fuchs.

Włosy fárbuie. Ránom

Kośći przełomione zwarza y spaia. Mat. Fuchs.

Kośćiom polamánym.

Przepukle leczy plastrowáne/

Przepuklym.

Pułćwierći prochu iego z winem/ álbo z octem dobrze vżywáć/ przećiwko powietrzu morowemu. A potym sie conalepiey pośić.

Morowemu powietrzu.

Ciemierzycznik/ Rozdział 172

Sesamoides magnum.

Sesamoides groszkraut.

Ciemierzycznik/ ábo Ciemierzycznicá: kształtem podobny iest Przymiotowemu źielu/ ktore Stárcem zowiemy: ábo Rućie liśćia obdłużnego. Kwiátu białego. Korzenia cienkiego/ á nie vżytecznego. Naśienie podobne kształtem Logowému/ to iest/ Sesamowému. Smaku gorzkiego.

Mieysce.

W obcych stronach rośćie/ iáko w Antycyrze/ ostrowie morskim.

Przyrodzenie

Przyrodzenia iest/ którego Ciemierzycá biała/ cieplego/ á suchego w trzećim stopniu na przodku.

Moc y Skutki.

Zołądek z flágmy y z żołtey kolery wychedaża/ wziawszy prochu sámego źiela/ ábo náći coby iey wetrzy pálce wziąć mogł/ przydawszy tákże do tego tłuczoney białey Ciemierzyce/ niezupełnie pułtorá szkrupułu/ á z miodowa syta pić.

Flágmę y kolerę żołtą wywodźi.

Rozsądek.

Ciemierzycznik od nas rzeczony/ że tychże skutkow iest do wywiedźienia wilgotnośći flegmistych y kolerycznych/ iáko y oná w Antycyrze/ toż źiele Ciemierzycą białą zowią. Nie zdáło sie go nam náżwáć Logownica/ od naśienia Logowego/ iáko Láćinnicy/ ktoremu nasienie ma podobne.

Czurylo / Rozdział 173.

Sesamoides paruum, Sesamũ syl: Coronium.

Klein Sesamoides kraut.

Czurylo ziółko/ ná trzy ábo ná czterzy dłonie wzwyż. Liśćia do źiela wroniey nogi podobnego/ iedno mnieysze y kosmátsze: ná wierzchu swych rozdzek których kilká ziednego korzeniá puszcza/ páleczki abo główki/ z których kwiatki wynikáią/ iákoby brunatnoszárlatne/ á ze śrzodká białe. Naśienie do Lugowego naśienia podobne/ żołte. Smáku gorzkiego. Korzeń cienki/ z wielu odnożek cieńszych.

Mieysce.

Rośćie ná mieyscách ostrych á płonych. Naprzednieysze w Antycyrze/ ták Focydiyskiey iáko w Maláckiey.

Przyrodzenie

Tegóż iest przyrodzenia/ którego Ciemierzycznik.

Moc y Skutki.

Zołć álbo Kolere żołtą wywodźi. Tákże Flágmie z żołądká wywodźi/ pułosmy drágmy/ álbo czwierći lotá naśienia iego z syta miodowa piiąc. Dios. — *Zołć. Flágmie.*

Gruczoły/ — *gruczołom*
Zołzy/ — *Zołzom*
Dymienice/ — *Dymienicom.*
Nábrzmiáłość y nápuchnienie rospądza toż naśienie/ wiercąc go/ á woda rostwarżáiąc y plastruiąc. Dios. — *Nápuchnieniu.*

Ogórek Ptászy/ álbo Pśi / Rozdział 174.

Rozmáićie názywáią Ogórkiem Ptászym/ Oślim/ Niedźwiedzym/ Leśnym/ Pśim/ á wszytko iednáż rzecz. Ten tylko owocem á korzeniem od ogrodnego różny. wzrostu mnieyszego. Witeczki iáko sznurki długie/ po źiemi sie rozkłádáią/ kolące/ dwułokietne/ soku pełne. Liśćie podobne ogórkom ogrodnym/ iedno sprosnieysze/ ostrzeysze/ á kosmátsze/ od spodku pobielá we/ máiąc wiele pstrocin/ ná długich stopkách wiszące. Kwitnie przez láto/ żołto/ iáko y ogrodny ogórek/ ná ksztalt gwiazdy: z którego śrzodku troie widełek żołtych wychodźi. Z tych potym iákoby páłeczki długie á ostre/ które zlekká rosnąc/ będźie iáko żołądź wielki abo troche więtszy/ który ogórkiem zowiemy/ przykłádáiąc Pśi/ Ptászy: abo strzeláiący/ iż gdy dozrzeie/ á namniey go śćiśnie/ tedy trząśnie á wodność y czarność z naśieniem dozrzáłym wystrzela. Korzeń biały ná piądź mąższy iáko reká/ soku pełny/ gorzki.

Mieysce

Cucumis ſylueſtris, Cucumer Aſininus, Cucumer erraticus

Wild Kukumer / Eſel Kukumer / Sprungkurbs.

Mieyſce.

Rośćie ná ziemiách piaſczyſtych/ niewypráwnych y ná mokrádli. V nas nie rosną tylko ſadzone. Jeſt rzecz rozmnożyſta. W Sierpniu kwitnie / á w Jeśieni owoc dozrzewa.

Przyrodzenie.

Sok Ptáßego Ogórká ieſt bárzo gorzki / y rozgrzéwáiacy we wtórym ſtopniu. Jednák wyſußániem ſwym przewyßa ćiepłość. Ná moc roſpráwowánia wilgotnośći zimne á wilgotne / máiąc czaſtki ſubtelne w ſobie. Korzenie ieſt podobnego przyrodzenia: tákże wyćiera/ roſpráwia/ y odmiekcza.

Wybor

Przodek ma ziele: ktore nawiecey ma ná ſobie owocu / máiąc w ſobie ſoku pełno. Ogórek ſam naylepßy co nadłużßy y nagorczeyßy. Sok tákże naprzednieyßy nabielßy / lekki / nie gorzki / ktoryby ſie prędko zápalił.

Moc y ſkutki.

TEgo Ogurká rządko przez vſtá kto vżywa/ dla gorzkośći y ßkody/ ktoraczyni.

Bolenie vßu leczy / ſok z liśćia w nie puſczány. — *Vßom.*

Stáre bolaczki/ — *bolaczkom*

Nápuchłosci twárde roſpadza / korzen plaſtrowány z mąką ieczmienną/ álbo z lniánym naśieniem. Tenże z koźimi Bobkámi plaſtrowány á z miodem/ toż czyni. — *gruczołom y nápuchlinie.*

Gruczoły y ſadzele otwiera / tenże korzeń plaſtrowány z Terebintową żywicą. Dios. — *Sadzelom.*

Zołzy roſpadza. — *Zołzom*

Podágrycznym / w occie korzeń wárzony y plaſtrowány/ boleśći vśmierza. Dios. Pli. — *Podágrykom.*

Scyátyce vżyteczny / wárząc go / á iuchą kliſteruiąc/ Dios. (trzymána. — *Sciátykom*

Boleśći zebow vkłáda iuchá w vśćiech trzymána. — *Zebom*

Pſtroćiny białe y chropowáte/ — *Pſtroćinam*

Tredowátość/ — *Trądu*

Swierzb ſuchy/ — *świerzbu*

Lißáie ſuche/ — *Lißáiom*

Blizny czarne wychędaża. — *Bliznom*

Zásiniáłośći z bićia roſpadza/ korzeniem ſucho náćieráiąc z miodem/álbo z czym inym Dios. Plin. Albo z mąką Bobową á z miodem zmießány/ y tym poćieráć. Meſua. — *Zásiniáłośći.*

Kolerę y Flágmę/ zwłaſczá z ſpuchłych wywodzi ſok/wziąwßy go ßkrupuł z czymkolwiek. Albo ſkorek łoty pułczwierći ná raz. A purguie bez narußenia żołądká/ Dios. — *Kolerze Flágmie.*

Przypráwá iego do vżywánia: Wziąć korzenia pułfuntá/ vtłuc go/y wſypáć we 2. quarćie winá/ y ná ráz 9. łotow dáwáć pić przez trzy dni / ażby puchlina zeßłá. Dios. — *Przypráwá.*

Elaterium.

Elateriũ.

SOk z tych Ogorkow ptáßych/ ktory Eláterium zowią/tym ſpoſobem bywa czyniony: Obráć ogurkow tych práwie dozrzáłych/ktore zá máłym śćiśnieniem ſok z śiebie puſczáią / á przez iedne noc po zerwániu ich niechać. Názáiutrz włożywßy ná rzeßoto przerzynáć ie/noż wzgore obroćiwßy/od ſpodku ku gorze ná poły/ á przez ono rzeßoto ná pátelle pulpę przebić. Ono przebićie ábo gąſczę w pátelle zláć inną/á one wygniotki wodą zláć/á wyżąwßy precz zárzućić. Te gąſczę z zlewkámi zbiwßy/ y chędogą chuſtą nákryć/ ná ſłonce wyſtáwić z pátellą/ wode z piáną precz ſcedzáiąc. To czynić/ áż ono co ſie ná ſpodku vſtawa zgęśći. Potym w możdżerzu vtárßy/ kołaczkow náczynić/ dla potrzeby chowáć. — *Spoſob wyćiągnienia.*

Probá.

Trwáłość/ Probá.

DO dziesiąći lat w swey zupełney mocy/ może być chowány tákowy sok. A iáko Plinius y Theofrast pisza / do dwu set lat: bo im stárszy tym lepszy. Tenże sok do piąćidziesiąt lat swiátło gási. A to iest probá dobroći iego / y prawdziwego Elaterium, przytknawszy go do świátłá pierwey/ niżli go zágási / iskry y tám y sám / y wzgore y ná doł rospuscza. Plin.

Wagá do vżywánia.

Wagá Elaterium.

NAywietsza wagá Elaterium ma być szosta cześc czwierći lotá : namnieysza pieć ziarn ieczmiennych co záważa. A dzieciom co trzy ziárná. wiecey dáwáć niebespieczno.

2. Sposob czynienia

2

DRudzy dla predkośći ták czynia : Popioł przesiewány po ziemi posypuia/ w ktorym poczyniwszy dołki / one we troie chusty białe złożywszy okrywáia : y ták ono przebićie ná one chusty leia / przez ktore wszystká wodność przeydzie w popioł : á to co gestego ná chustách zostáło / ná słoncu wysuszáia : potym w możdżerách trac / kołaczki czynia y chowáia. Drudzy miásto słodkiey wody morska biora/ leiac ia ná wygniotki. Jni zás miásto tych wod/ syte miodowa leia.

Wybor.

Wybor Elateriu

NAwybornieyszy sok biały/ y im bielszy/ tym lepszy/ á co nalekceyszy/ co nagládszy/ nie chropowáty/ áni ostry/ zlekká wilgotny/ á co nagorzknieyszy : y kiedy go ogień doydźie predko sie zápali. Zás zielonáwy/ ostry/ száráwy/ y ważny/ zły bywa. Przymieszuia do tego soku krochmal máchlerze dla białośći.

Sok ten nie ma być dány/ tylko we dwie lećie narychley po wyprásowániu.

Moc y skutki.

Kolerze. Flegmie. Dycháwicy.

Kolere y Flágmie wywodzi gora y dołem. Dios. Dycháwicznym vżyteczny.

A gdy tylko dołem wywieść chcemy / tedy tyle dwoie do puł szkrupułu / przydawamy soli/ y Spizglazu/ ileby było dosyć do vfárbowánia : á to z woda rosczyniwszy/ pigułki potoczyć wielkośći grochowey/ po ktorych ciepłey wody wypić łotow pieć. Zás

Parguie.

gdy womitu chcemy / soku tego rospusczamy woda / y tym pioro geśie obmázawszy / pod iezykiem trzymáć/ álbo w gárdło wetknać. Co iesliby był do womitu trudny / tedy go oliwa álbo z rospusczána máścia/ ktora Vnguentum Irinum zowia/ rostworzyć y dáć wypić/ á po wypićiu zákazáć spáć.

Co czynić zbytnie purguiacym

Gdźieby też zbytnie spráwowáło / tedy dáć sie winá z oliwa nápić / záraz przestánie. Gdźieby też womity záraz zbytnie przyszły/ tedy mu tylko dáć zimney wody pić/ álbo bárzo rzadka ieczmienna kászę/ co z nadrobnieyszych krupek. Albo wode z octem. Albo to coby mu mogło ćiekaczke zástánowić/ y żywot zátwirdzić. Dios.

Mieśieczney.

Mieśieczne czysczenie przywodzi / w łono pusczány w wezełku. Dios. Gal.

Żołtáczce

Zołta niemoc spadza / w mleku rospusczony/ á w nozdrzá sarkány. Dios.

Głowie.

Głowy bolenie zástárzáłe / w nozdrzá biorac/ zástánawia y vsmierza. Dios. Gal.

Ślinogorz

Ślinogorz leczy y wrzody w gárdle/ rospuśćiwszy go stára oliwa / miodem / álbo wołowa żołcia/ á tym mázáć. Dios. Gal.

Oczom.

Sok surowy wystrzeláiacy/ oczom iest szkodliwy. Plin. Ale Elaterium / to iest / sok wyćiagniony/ oczom ćiemnym iest vżyteczny/ y innym ich niedostátkom. Plin.

Wrzodō.

Wrzody ná twarzy / á ile ná iágodách / leczy. Plin.

Máćicy winney.

Pisza niektorzy / że gdyby sie winney máćice tym sokiem dotknał/ iágod ptacy nigdy ná niey psowáć niebeda.

Zebom.

Zebow boleśći vśmierza / tym sokiem ie námázuiac. Albo rospuśćiwszy go w czym przystoynym / w vstá go wziać y długo trzymáć. Plin.

Głuchnieniu.

Głuchote oddala/ sok z liśćia wyżety/ á z octem zmieszawszy/ ćiepło w vszy pusczáć.

Vkąszonym.

Vkąszonym od Niedźwiadká bywá rá(tunkiem.

Wszywey niemocy.

Wszywey niemocy.

Puchlinie

Puchlinie dawney / z czymkolwiek go piiac/ według pomienioney wagi. Plin.

Kolikom

Kolke y dárćie w kiszkách vśmierza / Elaterium piiac/ z trocha Mirrhy / álbo Trágágántu/ álbo syty miodowey/ álbo koziego mleká.

Puchlinie

Też tym sposobem puchline wywodzi: álbo z prochem Alephánginowych kołaczkow / ábo z pigulámi/ ktorych szkrupuł/ ták wiele Reubárbáru przydawszy / wilgotność kolerycźna/ z ktorey puchliná bywa/ wywodzi.

Sok z korzenia teyże máśći bywa / iáko y sok sámego Ogurká. Tákże

Siekánká

Korzenie tego źiela wárzac/ może iuche pić.

Siekanká z tego korzenia z Jmbirem á z Tátárskim źielem toż może/ ieno żeby niezbytnie/ bo iest lekárstwem gwałtownym ktore końce żył otwieráiac/ krew zbytnie wywodzi stolcem.

Puchlinie

Puchline wietrzna wywodzi/ pieć źiarn z pigułkámi ktore Aggregátiuas zowia : potym puł kwarty wziać moczu dźiećinnego/ sáletry pułtorá lotá : To dobrze zwárzywszy/ tym żywot náćieráć.

Bolom.

Bol zastárzáły w głowie vspakaia/ korzeń w wodzie wárzac / vwierćieć go : oliwy troche y Piołynu przywźiać / y głowe okłádáć. Ale pierwey iucha wárzonego czoło náparzáć.

Mozgu. Smrodu. Ráduku. Ożywánie.

Mozg czyśći/

Smrod z noſá odpadza/

Ráduk leczy/ ſok noſem ſarkáiąc. Meſ.

Moc tego ſoku bywa vtwierdzona przydawſzy ſoli/ albo prochu pachniącego/ ktory Alephanginam zowią.

Swinim wrzodom.

Swinie wrzody roſpadza/ pomázuiąc tym ſokiem z miodem zmieſzanym / y z koziemi bobkámi. Mizal.

wątrobie. ślezienie. Bolesći w biodrách.

Wątroby y

Sleziony zámulenia otwiera.

Boleśći w biodrách vśmierza / w kliſterách dawány. Tákże korzenie tego ogurká w occie wárząc/ álbo w winie / ná koniec w wodzie á plaſtrowáć. Meſua.

łamániu. Vſtom. Melánkoliey. Zázieblośći.

Przećiwko łamániu w ſtáwách/

Vſtom zákrzywionym/

Melánkolicznym/

Zázieblośćiom w bokách y w nogách ieſt lekárſtwem / bądź przez plaſtrowánie tym ſpoſobem/ bądź pigulkámi.

Oleiek Ptáſzego ogórká.

JAko ma być czyniony / w Piołynie powiedziano. Służy

Mozgu/ Nerkom Páráliżu Członkō/ Głuchoćie.

Mozgu y

Nerkom zimnym/

Páráliżowi

Członkom drżącym máżąc nim/

Ogłuchnieniu/ po kropce po kilká puſzcząiąc go w vſzy. Albo żeby w tymże oleyku/ pulpe/ álbo mieśiwość wárzył/ a w vſzy puſzczał/ álbo y námázował. Kondol.

Szkodźi

Płod w żywoćie zábiia. Wzrok pſuie.

PLod w żywoćie zábiia/ w wezełku. Dios. Galen.

Sok z ſurowego wyſtrzeláiący/ oczom bywa ſzkodliwy. Plin

Tákże zá zbytnim ſwym purgowániem / żárćie y gryzienie w kiſzkach czyni.

Konce żył otwierá.

Konce żył otwiera : záczym zbytnie krew ſtolcámi odchodźi. Te obrázy bywáią pohámowáne/ przydáiąc mu Bdel um/ álbo żywice Trágántowey / álbo trochę ſoli: albo mlekiem/ gdyby z nim był pity.

Rozſądek.

Elateriū

SOk Elaterium bywa lekárſtwem znácznym w Plaſtrowániu / w Pigułách / w Trunkach ſam przez ſię y przydány. Tylko ſtrzedz żeby do niego Socznicá / álbo iábłko zamorſkie/ nie było przymieſzáne. Tákże do tych pigul / ktore gwáłtownie purguią. Do Aloes Hepaticum, może być beſpiecznie przydáne : do Centurzyey wielkiey y máłey : do Hermodáktilow : do Iwy / Koſztowego drzewá/ do Mirrhy/ Száfranu/ Szpiki/ Cynámonu / Kokornaku okrągłego/ Kopytniku/ naśienia pietruſzki / co ná gorách y co w ogrodźiech śieią / Odmienn kowi / Bdelio / Soli Indiyſkiey / Owocu Bálſámowemu / ziárnu Indiyſkiemu / ktore Granum Nil, Łáćinnicy zowią. Wagá y miárá z inemi lekárſtwy od pul Hálerza aż do cálego. Abig.

Gwałtowna iego moc bywa náſłabiona/ przydawſzy mu ták wiele żywice Arábſkiey/ iáko ſámego / y pul pietnadzá Glinki Ormienſkiey / álbo żywice z drzewá Migdałow. Abige.

Gnidoſz/ álbo Sokola greká/ Rozdział 175.

GNidoſz ma liśćie podobne do leſnego winá / roſkrawániem rozdzielone. Róſczki proſte miekkie y czarne. Kwiát podobny do Fárbownikowego/ który Sinilem y Vrzetem zowiemy. Naśienie w zielonych łupinkách/ podobne ćiećiorczánemu/ rumiánociemne/ oſtre/ chropowáte / wewnątrz białe/ ſmaku oſtrego. Korzeń proſty z niew iela odnożek.

Mieyſce.

Plinius piſze iż w ćieniſtych mieyſcách rośćie. V nas zrzadka ſie znáyduie: naczeſćiey w Iſtriey Dálmáćiey / Kálabriey / Apuleiey. Kwitnie. Naśienie do pięći lat chowáć może.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wyſuſza w czwartym ſtopniu ná przodku/ naśienie y ſamo żiele: roſpala/ roſpadza/ przyciąga y trawi. Galen w 7.

Moc y Skutki.

Flágmę womitem wywodźi.

FLágmę miązſza womitem wywodźi / naśienia ziarn z pietnaśćie zetrzeć/ y w ſyćie miodowey dáć wypić. Iedno po tákim trunku trzebá ſie przechadzáć. Dios. Gal.

Roſpala.

A iż ſwa oſtrzośćią vſtá y gardło roſpala : przeto ſie w tym potrzebá ſtrzedz/ á ſyte miodowa potroſze pić. Dios.

Kroſtō. świerzb.

Kroſtáwym/

Swierzbu ieſt rátunkiem/ naśienie z oliwą rośćieráiąc/ á ćiáło naćieráiąc. Dios.

Staphisagria, Pedicularis herba.

Bieſʒmuntz/ Leuſʒwurtzel.

Flegmie. Też źiarnká żucháiąc / wielkość flágmy wywodźi z vſt. Dios. Gal.

Zebom. Zebom bolesći vśmierza/ wárząc te źiarnká w occie/ á te iuche ciepła w vśćiech trzymáiąc. Dios. Plin.

Dźiąſłó. Toż nábrzmiáłość y nápuchnienie dźiąſł / płocząc tym vſtá ćiepło y częſto/ leczy. Dios.

Zawrzedźiáłośći. Zawrzedźiałośći w vśćiech / ktore Grekowie Aftas zowią/ źiarnká z miodem vtárte leczą pomázuiąc. Dios.

Do máśći wchodźi. Też źiarnká wchodzą do máśći przepaláiących ciáło/ y pryſczących. Dios.

Liſzáiš. Suche liſzáie ſpadzą / tymże ćiáło náćieráiąc. Plin.

Słuchu. Słuch z źimney przyczyny náruſzony nápráwią/ wárząc w occie/ y liykiem z niego w vſzy puſzczáiąc párę / álbo y troche tákże iuchy w nie kłádąc. Plin.

vśczknie niu weżowemu. Kwiát tego źiela z winem piiąc / przećiwko vśc̈ knieniu od weżá/ bywa lekárſtwem Plin. Też roſtárſzy go przykłádáiąc.

Wſzom. Zámnażá ſie niekiedy w ćiele chrobáctwo/ ktore ćiáło obiada / to zowią wſzámi. Przećiwko ktoremu naſienie Gnidoſzowe w oliwie rośćieráne y mázáne / bárzo vżyteczne.

Albo ſok z tego źiela z oliwą. Jeſcze potężniey to czyni/ vmorzywſzy Trztec / álbo żywe ſrebro / ślina czczą / y przydawſzy mu prochu Gnidoſzowych źiarnek / z octem to wſzyſtko záczynić á z oliwą/ y námázowáć. Platear.

świerzb y Kroſtó. Toż swierzb y Kroſty wſzelákie ſpadzą. Plat.

záſámieiąniu ſie. Tym ktorzy ſie nád przyrodzenie zápomináią / proch Gnidoſzowy w nos puſczány / bywa lekárſtwem : ábowiem kicháńie czyniąc/ głowe wychedaża z flágmiſtey wilgotnośći. Plat.

Ciężkośći głowy. Ciężkość głowy z nápełnienia flágmy / z ktorego wychedaża / proch tymże ſpoſobem w nos dmucháiny. Plat.

Jezyczkowi. Zbytnia wilgotność w vśćiech około iezyczká wyſuſza oſobliwie/ wárząc go w occie y chárkánie częſto czyniąc. Plat.

Zołądku. Zołądkowi wilgotnemu z zbytniey flágmy/ Gnidoſz ieſt vżyteczny/ tenże.

Rozſądek.

Gnidoſzem to źiele od ſkutkow názywámy/ że gnidy y wſzy wytráca.

Zárnowiec/ álbo Witeczki/ Rozdźiał 176.

Witeczki / chróſtowata ieſt bylina/ prątki długie dáiąc / bez liśćia/ ábo máiąc bárzo máło liśćia/ mocne / gibkie / á do przełomienia trudne / którémi indźie winną máćice miáſtó tyk ábo palów przywiezuią. Kwiátu żółtego/ kſztałt máiąc Fiołków białych ſkopków. Z tych potym ſtrączki iáko włoſkiego Bobu/ w tych źiarnka kſztałt ſoczowice máiąc.

Mieyſce.

Rośćie ná źiemi wyſchłéy / iáłowéy. W Czérwcu kwitnie / y nie długo potym okwitnąwſzy/ ſtrączki wydawa.

Przyrodzenie

Piſze Galen w 8. że naśienie y ſok z prątków iego/ potężnie wyćiąga. Przeto ieſt ćieple y ſuche.

Moc

Spartium.

Pfrimmen / Erdlpfrimmen.

Moc y Skutki.

Kwiecie y naśienie Witeczek / coby pięć hálerzow / álbo czwierć lotá záważyło / z syta miodowa piiac / purguie dostátecznie womitem / iáko Ciemierzycá / bez niebespieczenstwá y żołądká obráżenia. A nasienie sámo purguie dolem. Dios.

Womitem purguie.

Wrzody w gárdle. Tákże

Dolem.

Scyátyke / sok z tychże Witeczek po piąci lotow álbo łyżek piiąc ná czczo: ktory tym sposobem ma być wyciągány. Te rozge w wodzie moczyć / á potym ią w możdżerzu vtłuc / á wyżymáiąc pomienionym sposobem ich vżywáć / máiąc y náčieráiąc.

Wrzody. Scyátyce.

Mocza ie drudzy / álbo w łaku solnym / ábo w rosole / álbo w morskiey wodźie / potym tłuka / sok wyżymáia / y przez klistery dáia: wywodzi / że ze krwia złe wilgotnośći z kiszek wyćiągáiąc. Plin.

Tákże.

Máża też tym sokiem biodrę boleiącą / z oliwa zmieszána.

Sieci indzie z niego czynia.

Sieci.

Szkodźi.

Kokoszy gdźieby im tego naśienia dał zobáć / predko zdycháia. Przeto złe go mieć przy domu. Do tegoż niektore skutki w niżey opisánym Rozdźiale o Janowcu mogą być przyłączone / gdyż iednychże są skutkow.

Kokoszy uwie.

Janowiec / Lubezná Włoská / Rozdział 177.

Genista, Genesta.

Geust / Genster / Pfrimmen.

Drudzy Nietota zowią. Jest drzewo / z ktorego pnia wiele wyrasta rozg prostych / giętkich. Bywáią winne máćice do tyczek przywiezowáne nim. Tákże miotły y inne rzeczy. Kwiecia żołtego / ná ksztalt puł mieśiącá / ábo czwierći / z ktorych zá czásem strączki wychodzą obdłużne / iáko v wyki. W tych naśienie wyczáśte / ábo wyczne. Korzeń żołtáwy.

Mieysce y Czás.

Mieyscá suche lubi y górne / przeto przy leśiech rádo śie bawi. Kwitnie w Máiu y w Czerwcu. A potym w kosmátych strączkách naśienie wydáie.

Przyrodzenie.

Przyrodzenia iest ćiepłego y suchego /

chego we wtórym stopniu / tako y Witeczki: poruszа/ pobudza / siekа/ ściencza.

Mocy skutki.

Flágmie. Flágmie ták womitem iáko stolcem potężnie wywodzi / naśienie piiac z syta miodowa/ czwierć lotá álbo pultory.

Z członkow flágmiste wywodzi. Z członkow y z stáwow flágmiste wilgotnośći wyćiaga / tákże w trunku.

Zámulenia y zakály z żył/

Z żył. Mocz. Mocz potężnie wywodzi/

Kámień. Kámień nerkowy y mecherzowy łamie y moczem pedzi. A potym mu sie nie dopuscza wiecżey zámnażáć. Mesua.

Wola co spadza. Kwiećie vtárte/á z Rożánym miodkiem/ álbo w iáiu miekkim pite / u ola pod gárdlem rospuscza. Tákże żolży. Mesua.

Slezienie. Z tegoż kwiećia bywa miodek kwáśny/ przećiwko zátwárdziáłośći sleziony. Bo ia bárzo odmiekcza. Mesua.

Watrobie. Młode látorostki wárzac w wodźie y piiac/ watrobe otwiera.. Tákże

Sleziony y nerki wychedaża. Sleziony y Nerki wychedaża. Toż naśienie czyni. Dodon.

Puchlinie. W winie wárzona á pita/ wywodzi wodna puchline.

Podágrze scyátyce. Podágrikom y Scyátikom/ kwiećie pić z Rożánym miodkiem. Mesua. Plin.

Sercu. Sercu y żoładkowi szkodzi/ ále tá szkodá/ iáko Filágrius pisze/ bywa mu odieta / przydáiac mu Rożánego miodku/ álbo Rożey y Mástyki/ Naśienia Kopru włoskiego/álbo nasienia polney Márchwie/ ktora Ptászym Gniazdem zowia/álbo Aneżu. Mesua.

Miárá y wagá. Ták nasienia / iáko y kwiátu Janowcowego ná raz bráć może / od pul łotá bez czwierći/ áż do cáłego lotá. Mesua.

w Kolánách łupániu. w Kolenie łupániu potrzebny/tłukac kwiećie z sádłem y gáłazki/ á przykłádáć. Plin.

Kámień. Kámieniu w nerkách y mecherzu / naśienie y kwiát vżyteczny/ zwłasczá gdźie czesto womity przypadly. Ani mu sie dáie zámnażáć.

Wodká/ ábo ług. Drudzy pala ná popiol Janowiec / y czynia ług z winá / á z tego popiolu/ przećiwko puchlinie z sláwowátośći pochodzacey. Bo to wszystko wywodzi potężnie moczem. Jedno dla ostrośći zbytniey / może wnetrznym członkom szkode y wáde vczynić.

Żołądek wychedza womitem. Pisze Mesua / że kwiát látorostek żołádek do womitow przywodzi. A rozgi inne ciáło bárzo wzruszáia / sprosna gruba flágme rozśiekuiac / y z członkow ia wywodzac: tákże y stolcy/ ále to czyni gwáltownie. O czym też Plinius pisze: że naśienie Janowcowe / ták purguie / iáko Ciemierzycá / biorac go po pultory czwierći lotá z syta miodowa.

Scyátycznym bolesćiom. Sok z oliwa zmieszány / moczac pierwey gáłazki iego kilká dni/ á potym w możdzierzu tłuc y wyżymáć / á biodre boleiaca nim nácieráć/ bolesći vkłáda. Plin.

Wszom. Wszy w głowie/ w vbiorách gubi / sok z Zárnowcá / z oliwa y z Aloe zmieszány / tym ciáło pomázuiac. Digo.

Żołzom. Żołzy zá vszymá rospadza / piiac kwiećie z Rożánym miodkiem.

Gruczołkom. Gruczoly twárde plastruiac/ rospadza.

Psczołom. Kwiát tego drzewká psczołom wdźieczny bywa.

Wodká z Janowcá.

Aqua

Kámieniu. Wodká z kwiećia tego źiela bywa vżyteczna kámieniowi w nerkách y w pecherzu/ káżdym rázem iey vżywáiac/ po piaći álbo szesći łyżek. Wychedaża nerki.

Nerkom. Moczu. Mocz pedzi y wywodzi. Tab.

Żołtáczce. Przećiwko żołtey niemocy bywa pita. Tab. Ale do tego kwiećie ma być zbieráne / kiedy sie nalepiey roskwita / y iuż máia opadáć/ a z Bálneum maris palić. Tab.

Rozsądek

Te dwoie przerzeczone ziolá / Janowiec y Witeczki/ iż sa iednákich skutkow y postáći / tedy niektorzy z poślednieyszych / zá iedno ie być mienia. Ale nie sa.

Zárnowiec kolacy/ álbo mnieyszy / Rozdział 178

Zárnowiec mnieyszy / ábo kolacy/ iest Chróśćik podobny Rozmárinowi ogrodnemu / dla podobieństwá liśćia / iedno kolace y ostre. Kwiátu żółtego/ Grochowemu podobnego. Naśienie nieśie z ćiemnárumiáne/w strączkách máluchnych. Korzeń żółtáwy.

Mieysce.

Rośćie przy śćieżkách/ ná ziemiách piasczytych. Kwitnie w Máiu. Z tego miód zly psczoly czynia.

Przyrodzenie

Stwierdza z gorzkośćia / rozgrzéwa znácznie/ y bez kasánia wysusza.

Geniſtella, Geneſtella.

Kleinſtechnd/ pfrimmen.

Moc y Skutki.

Jádu wężowemu. Náśienie tego żárnowcu/ przećiwne ieſt wężom y iney gádzinie.

Vpłáwó. Vpłáwy záwśćiąga/ iuchá vżywána z wárzonego liśćia. Tákże w tym śie kąpiąc po pás.

Ná toż. Weżelek z prochu źiela tego z ſokiem Bábczánym w łono puſczany/ vpłáwy wśćiąga.

Moczu. Ná zátrzymánie moczu/ párzyć śie w nim dobrze.

Czerwonce. Piiąc/ biegunki y ćiekączki záſtánawia.

Owa toż wſzyſtko może/ y tych ſkutkow ieſt co y Przeſtká. Fuchs.

Rozſądek.

Pláteárius krotko to źiele opiſuie/ y twierdźi go kwiátu białego/ przećiwko inych zdániu y rozumieniu.

Bukiew Turecka/ Aptekárſki orzech/ Rozdźiał 179.

Glans vnguentaria, vel Balanus Myrepſica, Ben & Been.

Ben.

Bukiew Turecka/ ktora my Orzechem lekárſkim/ ábo Aptekárſkim názwáliſmy / ieſt owoc iednego drzewká nie wielkiego / Wrześniowému/ ábo Támáryſzkowemu/ ábo Sáwinie podobnego / wielkośći orzechá láſkowego: á iáko Theofraſt piſze/ Káppárowego/ biały. Łupiná trzygránowitá oſobliwa. Z ziárná oleie wybiiáią/ iáko z gorzkich Migdałow. Ten Orzech dwoiáki bywa / wielki y máły.

Mieyſce.

Rośćie w źiemi Murzyńſkiey/ w Egypćie/ w Arábiey / w Zydowſkiey przy miáſteczku Petrá. y w Hiſzpániey w obfitośći.

Przyrodzenie

Przyrodzenia ieſt ten Orzech Aptekárſki / iáko Awicená piſze/ ćiepłego w trzećim ſtopniu / á ſuchego we wtórym. Galen toż w 6. piſze: Sók/ to ieſt/ Oleiek/ który z iądrek tego orzechá wygniátuią / bywa przyrodzenia ćiepłego. A te wygniotki ſuchość/ y twárdość / á ktemu y gorzkość máią. Ma też w ſobie nieco ćiepłośći ztwierdzáiących. A przeto zárаз wyćiérá / rozśiekuie/ śćiąga / ſtula / y záraz ztwierdza: otwiera / wywodźi/ ábo purguie/ á ile ſam owoc. Mesua.

Moc y Skutki z Dioſzkoridá.

Miesięczney. Iaderká / czwierć łotá ſtárzy z octem á z wodą dáwáć pić / tym ktorzy ślezione máia chorą/ bole iey vśmierza. Dios.

Ná toż. Toż lupiny iego z ſáletrą vtarte / po rowney częśći oboygá / á co namocnieyſzym octem roſpuśćić/ y pláſtr ná chuśćie w wodźie pierwey zmaczáney vczynić/ á ięczmienna mąka go potrząść/ á tylko go przez ſześć godźin trzymáć. Celſus w 6. cap. 18.

Indczey. Toż czyni przywźiąwſzy rowna cześć mąki kąkolowey/ y vwierćiawſzy / ná bok lewy

pod

pod żiebry plaſtrowáć. Dios.

Temuż. Z ſytá miodowá też ią rozśćieráiąc/ ná tenże bok przykłádáć. Dios.

Podágrze. Podágrę leczy z ſytá miodowá go przykłádáiąc. Tenże.

Lißáiom. Liſzáie ſuche y

Trędowá tośći. Trędowátość wychędaża y ściera / przydawßy do tego ſáletry. Dios. Tákże

Bliznom. Blizny y zmázy czarne/ y pláiny/

Piegom. Piegi/

Węgrom. Węgry/

Krostom. Krośty ná twarzy / y inne ßkárádośći ſpądza/ z moczem rozśćieráiny. Dios.

Womitő. Womity pobudza/

Stolce czyni. Stolce obfite czyni/ z kwaſkowátym miodem go vżywáiąc. Dios.

Purguie. Oley iego/ czyni ſtolce piiąc go. Dios.

Stwierdza. Łupiná iego tłuczona/ á w trunku vżywána/ zatwierdza żywot.

Do máśći wchodzą. Wygniotki wchodzą do tych máśći/ ktore świerzb y krośty ſpądzáią.

Dziąſłom. Dziąſłá oſłábiáłe y gniiące leczy námázuiąc ie. Gal. Tákże

Toku z noſá. Krew z noſá zbytnie płynąca záſtánawia/ proch z łupin tego orzechá. Gal.

olejek ten ſmrodu nie czyni. Ten oley by naſtárßy był / nigdy ſmrodliwego zapáchu niemiewa/ iáko inne. Dios. Przeto go przymießiwa do inych pachnących máśći.

Oleum Glandis. Oley z tych iąder bywa wybiiány/ iáko z Migdałow/ á czynią go z przypiekánych nád ogniem/ przylewáiąc Rożaney wodki.

Kolice. Kolikę z flágmy y z wietrznośći leczy/ w trunku/ y przez kliſtere. Meſua.

Z tych iąderek czynią polewkę gęſtą z miodem/ álbo plaſtrowánie/ bárzo vżyteczne wołom ná ßyi.

Zołzom. Zołzom y gruczołom twárdym.

Suchym żyłom. Suchym żyłom bolącym z zimney przyczyny.

Ráduku. Ráduku/

Pokurczonym Páráliżő. Pokurczonym/ y

Páráliżem náruſzonym. Meſua.

ślezienie. Slezienie zátkáney y zámuloney / bywa lekárſtwem / przydawßy mąki Słonecznikowey / y Szpikonardowey / miáſto plaſtru przykłádáć.

Vßom. Vßu bolesći vśmierza /

głuchoćie. Olchnieniu y ogłuchnieniu/

W vßách dzwonieniu. W vßách dzwonieniu / piſku y ßumieniu/ vżyteczny/ puſzczáiąc w nie z gęśim ſmalcem. Tákże z oleykiem Seſamowym.

wątrobie ślezienie. Wątrobę záwrzedziáłą/

Slezionę tákże odmiękcza/ tymże ſpoſobem vżywány/ iáko do zátwárdziáłośći. Jednák ślezionę gdy ſámę odmiękczyć chcemy/ mamy przydáć mąki kąkolowey/ álbo z Ptáßey wyki. Gal.

Womitő. Womity wzbudza czwierć łotá z miodem pitym vżywána. Gal.

wnętrznośći wychędaża. Wnętrznośći gdy wychędożyć chcemy / zwłaſzczá wątrobę y ślezionę zámulone / tedy z kwaſkowátym miodem dáiemy go. Gal.

Párchom. Párchy y wrzody ná głowie ćiekące.

Wrzedżieniczkom. Wrzedźieniczki rozmáite ná twarzy y inne zátwárdziáłośći wßytkie/ ktore z grubych wilgotnośći zágniłych pochodzą / śćiera y zgánia. Gal.

Szkodźi.

Szkodźi. Żołądkowi. Kißkom. Żołądkowi y Kißkom ßkodźi/ Dios. w kißkách czyni záburzenie niemáłe / áile iądro. Tá zaßkodá bywa mu odiętá przyprażániem ná ogniu. Bo ognistą gorącośćią wilgotność oná iego oſtra bywa trawioną / ktora womity rádá czyni/ y ták przyprażániem ſtolce wywodźi/ flágmę kliowátą/ lipką/ grubą/ ták w trunku iáko inym iákim ſpoſobem przyięty. Meſu.

Bukiew Turecka mnieyßa.

O Tey Dioßkorides wzmiánki nie vczynił : ále też ſwe ſkutki ma. Jáko tedy Wielka/ ieſt wielkośći Orzechá láſkowego/ trzygránowita : ták tá máła ieſt wielkośći ziárna ćiećiorczánego / máiąc kßtałt ziárna Tátárczánego.

Wybor

Tá Bukiew Turecka ma przodek/ ktora bládopopieláthey ieſt bárwy / krucha/ tłuſtá y oleiowáta.

Przyrodzenie, y Skutki.

Szkodźi przez vſtá vżywána. BVkwie tey Tureckiey Moc y przyrodzenie ieſt ſrożße y ßkodliwße. przeto niebeſpieczne bywá do vżywánia przez vſtá. Abowiem ták bárzo wzburza wilgotnośći / że do omdlenia człowieká przywodźi.

Do máśći y do plaſtrow. Poty zimne wzbudza ſwym zburzeniem wilgotnośći w ćiele: przeto do Máśći y plaſtrow dobry. Przez vſtá nigdy nie ma być vżywány.

Nárćißek/ Rozdział 180

WJele ieſt Nárćißkow / ktore z oſobná máią właſne imioná w náßym ięzyku/ iáko polny Turecki ßáfran / Pożnik máły / Pożnik

więtßy:

Narcissus primus.

Nárcißek pierwßy.

Narcissen roßlin.

Narcissus tertius.

Turecki ßáfran.

Drit Narcißen roßlin.

wietßy / Kwiećie kośćielne pierw-
ße / wtóre / y trzećie / Szyßkowy ko-
rzeń / Kwiát królewski / y inych wie-
le / wßytkie iednegoż przyrodzenia
y skutkow.

1. Nárcißek.

Nárcißek Dioßkoridow dwóy
iest. Pierwßy ma liśćie Lukowe /
zielone / dlugie / ćienkie / ieno mniey-
ße y węższe. Rózge zgránowitą
czczą bez liśćia / ná stopę ábo y wyż-
ßey: á ná wierzchu tylko ieden kwia-
tek biały / z blonek nitiákich / álbo z
odziecek wynikáiący y wykwitáią-
cy / mierney y skromney obßérno-
śći / pachniący / z ßeśći białych liste-
czkow złożony: we śrzodku ktore-
go pączek krótki okrągły / á około
kráiow czérwony ábo rumiány. Z
tego główká gránowita: w téy na-
śienie czarne / iáko w cebuli / obdlu-
żne. Korzeń cebuláśty / wewnątrz
biały. Ten máiąc wiele strączkow
może być záraz ná wiele częśći roz-
sádzony.

Wybor

Naprzednieyßy / ktory rośćie ná
gorách zielistych / zapáchu wdźięcz-
nego. Tego troiáki iest rodzay nic
nie rożny / bárwą / zapáchem / kßtał-
tem / tylko czásem w kwitnieniu / y
nieco wielkośćią. Drudzy Nárci-
ßkowie bywáią Lukom podobni /
zápáchu niewdźięcznego / trawą
śmierdzącego.

2. Dioßkoridow.

Wtóry / też Dioßkoridów / pier-
wßemu podobny / tylko że we śrzod-
ku ma pączek żołty. Liśćia ßérße-
go y dluzszego. Rozgi dluzsze / mie-
ßeyße / á ná káżdym prątku kwiat-
kow trzy ábo cztéry.

3. Turecki Száfran

Trzeci Nárcißek/ liśćiem pierwßemu podobny/ ále dluzße/ ßerßze ma niżli Złotoglów: na káżdéy rosczce po cztéry y wiecey bialych kwiatków mnieyßych/ niżli v pierwßego: w śrzodku żolte. Pączek ábo kruzliczek/ ábo glowka bárzicy wysádzona/ dáleko mnieyßa niżli v żoltego plonnego. Korzeń cebulaty.

4. Poźnik máły. Wierdt Nárcissen rosflin.

Czwarty Nárcißek przerzeczonym podobny/ tylko że kwiát we śrzodku biały. Są y inne Nárcißki kwiátu rozmáitego/ liśćiem y korzeniem cebulátym ſobie podobne.

Mieyſce.

Pierwßy rośćie ná górách żieliſtych/ w rowninách/ ná łakách/ w ogrodách ſádzony. Tákże y inne kwitną/ iedne ná Wioſne záraz/ drugie pozniéy/ inne pod Jeśień.

Przyrodzenie.

Korzenie ich wyſußáiące y ćiepłe we wtórym ſtopniu. Máią też nieco ściéráiącego y przyćiągáiącego.

Moc y skutki.

Womity czyni.

KOrzenie Nárcißowe wárzone/ á trunkiem álbo iedzeniem vżywáne/ womity czyni. Dios.

Opárzonym. Opaleniu.

Opárzonym y

Opalonym/ tenże korzeń z miodem vtłuczony/ y przykładány/ bywa vżyteczny. Dios.

Ránom Suchym żyłom.

Rány wielkie y glebokie/

Zyły ſuche przećiete ſpaiáia y lecza plaſtrowáne. Dios.

Wybićiu Artetyce.

Wybićiu/ y wywinieniu w ſtáwách.

Artetyce záſtárzáłey/ korzeń z miodem vtárßy/ przykłádáć. Dios.

Pſtroćinō Ogorzelinie Oſtrośći ćiáłá.

Pſtroćiny z ćiáłá ściera y z twarzy/

Ogorzeline od ſłońcá zgánia/

Oſtrość ſkory ſpadza/ korzenie z naśieniem Pokrzywiánym á z octem vtwierćiawßy/ pomázowáć. Dios.

Wrzodō

Wrzody záplugáwione wychedażą/ korzeń z máką ptáßey Wyki/ á z miodem przykłádány.

Bolaczkom.

Bolaczki twárde y do zbieránia/ tákże do przepuknienia trudne/ otwiera.

Kolice

Kolice/ ziele wiercąc pić dáią/ Apul.

Tkwiącym rzeczom dobre.

Tkwiące rzeczy w ćiele/ przykłádáiąc wyćiąga/ álbo boleść tylko vkłáda/ z Kąkolową máką/ á z miodem plaſtruiąc. Dios.

Boleśćiō wßelkim

Boleśćiom wßelákim z flágmy/ z miodem ie przykłádáiąc ná bolące mieyſcá. Aben Meſuai.

Oleum Narciſſi.

Oleiek z Nárcißku/ do tychże chorob ieſt dobry. Aben Meſuai.

Mácicy

Twárdość mácice y zátkánie odmiekcza.

Wrzodō

Wrzod zátwárdźiáły zmiekcza/

Suchym.

Suchotom/ y

Kásłō ſuchotnym.

Kásłom ſuchotnym bywa ſámo ziele lekárſtwem/ vtwierćiawßy pić dawáć. A ieśli oleykiem Nárcißkowym z kwiećia chorego ćiáło námázowáć bedźieß/ zdźiwuieß ſie.

Nárcißek kwiátu żołtego/

Narciſſus flore luteo, Narciſſus iuncifolius, Narciſſus vomitorius.

Gelb Joſephſtab.

LIſtu ieſt długiego/ wąſkiego/ miąższego/ á máło nie oblego/ y bárzo gládkiego y gibkiego/ podobnego do Situ. Miedzy tym wychodźi róſczká/ ná którey w wiérzchu trzy álbo cztery kwiatki

pa-

pachniące / kßtałtu Nárcißká pierwßego / tylko mnieyßé / y we wßyſtkich częśćiách żołte. Korzeń iáko cebulá okrągły / wewnątrz biały / á zwierzchu ćienką ſkoreczką czarną przyodźiány.

Mieyſce / Czás.

Nárćißki / żeby w náßych kráinách źimnych miały rość / w mey wiádomośći nie ieſt. Ten żołty w Hißpániey ieſt poſpolity. Kwitnie Kwietniá.

Moc y Skutki.

w pecherzu bolesći vśmierza. Korzenie Nárćißku żołtego / wárzone y vżywáne / álbo iuchá z wárzonego pitá / boleść w Mecherzu / y inne iego niedoſtátki vśmierza.

Womitő. Tákże womity czyni vżywáiącym go.

Flágmie. Flágmę grubą y puchlinę wywodźi / tego Nárćißku korzeń z trochą Anyżu y Imbieru piiąc. Dodoneus.

Stolcy wywodźi. Stolcámi tákże wywodźi.

Głowie. Głowie ćiężkość czyni nádećiem ſwym.

Żyłom. Żyłom ſuchym wádźi.

Nárćißek leśny álbo płony / kwiátu żołtego

Ten ieſt liſtu podobnego pierwßego Nárćißku / tylko mnieyßego. Rózgi ná piądź / po iednym kwiátku ná káżdym zoſobná / pierwßemu podobny / tylko że pączek we śrzodku / álbo głowkę má przydłużßym / iáko koßyczek iáki. Kwiát wßyſtek żołty / bez zapáchu. Páleczki potym obdłużney / w których naśienie. Korzeń iáko v inych.

Narciſſus ſylueſtris luteus.
Gelb Hornungsblumen.

Mieyſce / Czás.

Rośćie ná mieyſcách mokrych / w leśiech y w ſádách w Hißpániey / w Niderlándźie / w Niemcech. Mieśiącá Lutego kwitnie.

Moc y Skutki.

Flegmie. Flágmę lipką ſtolcámi wywodźi / korzenie iego wárząc y piiąc.

Wilgotnośćió. Tákże tey wilgotnośći zbytniey / ſurowe / á ćiáło obćiążáiące / y gnuśne czyniące wywodźi. A żeby żołądkowi nie ßkodźił / y wrácánia nie czynił / przydáć mu do wárzenia / troche naśienia Anyżowego y Imbieru.

Kleſczowiná / Konop włoſka / Skoczek więtßy / Rozd: 181.

Kleſczowiná / źiele ieſt wielkie / iáko drzewko Figowe / miernéy wielkośći. Liśćia Jáworowemu podobnego / więtßego / ćie mnieyßego. Kłącze iednák y gáłęźi czcze / członkowate. Kwiát bárwy rozliczney / od ſpodku żołty / á ten owocu nie nieśie / vwiądßy opada. Drugi przy wierzchu bywa brunátny / ten owoc miewa trzygránowity w grónkách / w káżdym trzy źiarnká / wielkośći bobu máłego: ná tym łupinká głádka: podobny Kleſczowi / którego Pśią muchą zowiemy.

Ricin9, Cataputia maior, Granũ Regiũ, Palma Chriſti Cici.

Wunderbaum/ Creutzbaum/ Zeckenkorner/ Mollenkraut.

To naśienie gdy dozrzeie / z łupinek wyſkakuie. Ma w ſobie oleiowátość wilgotną: y z tego Eypczycy do lamp oléy czynią. Korzeń ná piądź wzdłuż/ ná kilkoro rozdzielony / y w ziemi roſpiérzchły.

Mieyſce y Czás.

Sámo przez śie/ okrom Eyptu nie rośćie/ ále w ogrodách czeſto bywa śiana. A raz wſádzona / bárzo ſie rozkrzewia. w Jeśieni naśienie zbiéráią/ bo w ten czás dozrzewa / przez zime nie przetrwa.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa w trzecim ſtopniu / wyſuſza. Naśienie purguie/ ściera y roſprawia. Liśćie ſłabiéy / Galen w 5. Oléy z naśienia / ieſt ćiepłego przyrodzenia / y ſubtelnych cześći / więcey niż oliwá: rozgánia/ rozprowádza / grube wilgotnośći śiecze.

Mocy skutki.

Ziarn trzydźieśći obłupionych y vtártych ná raz dáć pić/ flágme/ kolere y wode ſtolcem wywodźi. Dios. Ale Meſua piſze / że piętnaśćie ziarn doſyć/ á Fernelius nawięcey ośm ziarn. To lekárſtwo ieſt ćiężkie / okrom gdy ziarnká cukrem powlecze/ álbo miodem/ tedy wolniey ſpráwuia. Jnáczey / tedy obiemá końcy purguie.

Miárá ſtárych. miárá poſtodnieyſzych.

Ale my tylko trzy ziárná álbo pięć z łupin ſwych ochedożone y vwierćiáne/ á w trunku przyięte każemy bráć. á Tureckich puł iedne.

Miárá náſzá

Wrácánie czyni bárzo przykre y gwałtowne / bo żołądek wywráca y pſuie : przeto Włoſkiego kopru/ álbo Anyżu przydáią mu.

Womity czyni.

Kroſtom y ſadzelom twárdym ná twarzy/
Zmázom y pſtroćinam/
Piegom/ y węgrowátośćiom/ ſłuży.
Ogorzeline wyćiera y ſpądza/
Pęchyrze/ álbo wzdęćia ná oczách/ Albo
Zápuchnienie oczu/ Także
Czerwonośc/ álbo ich zápalenie.

Kroſtom. Zmázom. Piegom Ogorzelinie. Pęchyrzō ná oczach oczō czerwonym.

Pierśiom białogłowſkim po porodzeniu od mleká rozprężonym y bolącym dobre/ álbo ſám, / ábo z mąką Jęczmienną plaſtruiąc.

Pierśiō białogłowſkim.

Roża piekielna / liśćie z octem rośćieráne y przykładáne leczy / y rozgania.

Roży piekielney

Wilgotnośći zbytnie rozśiekuie/ y rozpráwuią te ziarnká. Bedigoras.

wilgotnośćiom.

Mdłe y oſłabiałe członki pośilla / oleiem tym mażąc. Tenże.

Mdłośći

Nerwy y żyły ſuche/
Zyły wychędaża. Damaſcen.
Trędowátość z ćiáłá ſpądza Tenże
Kolike/ y bolenia w ſtawách/ y członkách vśmierza/ naśienie Kleſczowiny.

żyłō ſuchym żyły wychedaża Trędowátośći. Kolice

Korzenie w ziemie wſádzone/ álbo tylko ná ziemi położone/ krety z tey dźiedźiny wyganiá/ ták że więcey tám niepoſtoia.

Krety wygania

Oley.

Oleũ Ricinum.

Oley tego źiela do wſzyſtkich pomienionych chorob/ y do innych wielu ſie zydźie. Biorą naśienia tego źiela ile kto chce/ práwie dobrze dozrzáłego / y ná ſłoncu wykłádáią ćienko ie rośćiągnąwſzy / y ták ich ná ſłoncu długo trzymáć/ áż ſie ſkorki ábo łupiny ná nich popukáią/ y z nich ſie wyłuſczą. Potym ie vtłuc w moździerzu/ á w pátelli miedźiáney pobieláney nálawſzy do nich pełno wody/ ták ie długo wárzyć áż wſzyſtke wilgotność z śiebie puſczą : potym odſtáwiwſzy od ogniá/ zbieráć one tłuſtość wárzechą z wierzchu/ y chowáć. Gdźie tego obfitość/ tedy iądrá wyłupuią y mielą/ álbo w oleárni wybiiáią. Ten
Párchowáte wrzody z głowy ćiekące/ goi.
Kroſty z ćiáłá ſpądza/
Przymioty ogniſte wſzelákie leczy/

Párchom Kroſtom. Przymiotom.

W vſzách

W vßách bole vśmierza/ w nie puſzcżáiąc potroße. — *Vßom.*

Flußy wodniſte ſtolcámi wywodźi/ piiąc go w puchlinie. — *Flußom.*

Kto chce żeby tylko ſtolcy/ á nie womitem purgowal/ te ziarnká tylko przypráżyć. — *Purgácya dołem.*

Gliſty z żywotá wywodźi/ z winem álbo z czymkolwiek go piiąc. — *Gliſtom.*

Wchodźi vżytecznie do máśći y plaſtrow/ bo im przydáie więtßey mocy y potężności. — *Wchodźi do lekárſtwá.*

Opuchlym ieſt lekárſtwem oſobliwym/ wárząc go w koźiey ſerwatce/ y pić dáiąc. Albo też námoczywßy go w mleku świeżo wydoionym. — *Puchlinő.*

Sciátyke/ — *Scyátyce.*

podágre/ — *podágrze*

Wrzody leczy vśmierzáiąc boleśći/ wárząc ie w polewce z ſtárego kurá/ pić. — *Wrzodő.*

Zolzy zaußne roſpadzá. — *zaußnicő*

Rozſądek.

Kleſczowiná to źiele názwáli náßy od Kleſczá chrobaká/ ktorego ini zowią ślepiem. A ten ieſt mucha/ ktora lećie koniom/ krowom/ pſom/ ták ſie przypiia/ áż ſie krwią ich náſyći/ że ſie roſpuknie. Zowią drudzy konopia Wloſka/ od niektorego podobienſtwá ku konopi.

Koźia brodá/ Ylmowná/ Rozdźiał 182.

Vlmaria, Barba Hirci, Barba Capræ.

Geyßbarth.

To źiele/ korzenia zwierzchu czarnego/ wewnątrz czerwonego/ miąßego/ z wielą od nożek ćienkich/ zapáchu dobrego y przyiemnego. Z tego kłącze wycho dźi wewnątrz czcze/ rozſochate/ ná trzy ábo cztery ſtopy wzwyß. Liśćie własnie Rzepikowe/ głęboko kárbowáne/ á około ziekká ząbkowáne: po iedney ſtronie białe/ á do wźięćia przytrudnieyßym. w wierzchu gałązki kwiećia drobnego białego niemáło/ zapáchu przyiemnego: ktore gdy opádną/ zoſtawa naśienie zákrzywione.

Mieyſce.

Rośćie w mieyſcách wilgotnych. Kwitnie w Lipcu y Sierpniu.

Przyrodzenie.

Zimnego y ſuchego ieſt przyrodzenia/ śćiąga w kupę.

Moc y Skutki.

Czerwoney chorobie/ korzenie tego źiela wárzone/ do potraw vżyteczne. Prochu tegoż korzenia pułtory czwierći dáiąc/ toż czyni. Dodon (pite/ záwśćiąga. — *Czerwonce.*

Vpławy biáłogłowſkie z winem ćierpkim — *Vpławő.*

Ciekączki záſtánawia proch iego/ z Rożánym cukrem vżywány. — *Ciekącce*

Womitom krwáwym ieſt lekárſtwem/ w Bábczáney/ á w Głowienkowey wodce wárzony/ y pity. (pite/ záſtánawiáią. — *Womitő.*

Kwártáne/ kwiatki wárzone w winie á — *Kwártáne.*

Korzeń świeżo zielony/ w ránie krew hámuie/ ygoi. — *Ránom.*

Wilczy Mlecz/ Rozdźiał 183.

Tithymalus, Herba lactaria, Eſula.

Wolffsmilch. Siedmioráki rodzay tego Mleczu ieſt/ etc.

I. Tithymalꝰ Characias mas.

Piérwßy wilczy Mlécz / Wilcze Mléko.

Wolffsmilch.

II. Tithymalus Myrſinites, fæmina.

Mlécz wilczy wtóry / Opátek wielki.

Wolffsmilch weiblin.

I. Titymalus characias. Piérwßy Mlécz wilczy/ábo Wilcze Mléko/rośćie wzwyß ná łokieć/ ábo ná pułtorá/czérwone rózgi máiąc. Soku pełno mlécznego á gorzkiego. Liśćie około rózgi oliwnemu podobne / iedno' węßße y dłużßße. Kwiátu żółtożielonego. Korzeń miąższy zdrewniały. Ná wiérzchu okółek iáko v kwitnącego Situ / z wielu odnożek ćienkich / ná których ſą liſteczki iákoby czáreczki wydrożone: á w tych naśienie śiedzi.

Mieyſce.

Rośćie ten ná mieyſcách iáłowych/ po wálech y górách.

II. Myrſinites Fæmina. Wtóry Mlécz / ktory Opátkiem wielkim miánuiemy. Liśćia Myrtynkowego / iedno więtßego y mocnieyßego / końce máiąc ſpiczáſte záoſtrzone y kolące. Rózgi z korzenia puſzcza ná piądź y dłużßße. Owoc nie co rok / ale przez trzeci dáie / iáko orzechy. Smáku kaßtanowego y ſczmiącego. Theofráſt piße/ że ná przemiány owoc nioſą: iedná iednego roku/druga drugiego. A to prawdźiwie.

Mieyſce/ Czás.

Rośćie ná mieyſcách oſtrych/y iáłowych. Bywa zbiérány kiedy Jęczmień dożrzewa,

III. Paralius. Opátek mnieyßy/rózg piedźiſtych/ proſtych. Pełno około nich liſteczków lniánym podobnych / rzedem pochodzących. Ná wiérzchu rózgi / głowkę ma okrągłą: w téy naśienie iáko Ptáßa Wyká / rozmáitych barw. Kwiát biały.

Mieyſce

III. Tithymalus paralius, Esula marina.

Mlécz wilczy Morski / Opátek mnieyszy.

Meer Wolffsmilch.

Mieysce.

Ten rad przy morzu rośćie.

IIII. Romanek máły / który Kolowrotem piérwszym zowią drudzy: ma liśćie podobne Tlustoszowemu / iedno więtsze y okrągleysze. Rózg cztery albo pięć rumianych z korzonka pochodźi / ćienkich / pełnych soku Mlecznego / piedźistych. W wierzchu ma okółki podobne swoyskiemu Kopru. Kwiát żółty máły mchowáty. Z tego główki iáko ziarnká koryándrowe wielkośćią: á w tych naśienie drobne / smáku rospaláiącego. Te główki / w których sie naśienie záwiéra / drobne / z słońcem sie obrácáią: y ztąd wźiął swe nazwisko / ták v Grekow Helioscopius, iáko v Láćinnikow Solsequi, v nas Kolowrot.

IV. Tithymalus Helioscopius.

Romanek máły / obrotny.

Sonnenwende Wolffsmilch.

Mieysce

Rośćie przy miásteczkách / y ná stárych rumach / y ná mieyscách spustoszáłych.

V. Sośnká ábo Kolowrot mnieyszy / wzrostu iest ná trzy dłonie / pręta obłego / y chróstowátego / czérwonego: ostry. Ná nim odnożek wiele y gęsto. Liśćia pełno ćiemnozielonego / do sosnowych podobnego / ábo ku Cyprissowi niskiemu: od czego nazwiská dostáło. Korzonki biáławe. Źiele wszystko soku mlecznego pełne.

Mieysce

Rośćie wszędy przy drógách / ná wałách

V. Tithymalus Cypariſſias, Eſula minor, Elſcebran minus

Sośnká/ Kołowrot mnieyſzy. Cypreſſene/ Wolffsmilch.

VI. Tithymalus Dendroides, Eſula arboreſcens.

Románowe źiele wielkie. Steinmilch.

wáłách y dawnych odłogách.

VI. Románowe źiele wielkie/ wyſoko iáko drzewo iákie wyraſta/ gáłąſki ſzeroko roſpuſzczáiąc/ á ćień niemáły dáiąc. Okołek ná wierzchu ſzeroki zielono/ z żółtych kwiátkow/ wſzyſtko pełne mlecznego ſoku. Rózgi rumiáney. liśćia Myrtynkowego/ iedno ćienſzego. Naśienia iáko v wilczego Mléczu.

Mieyſce.

Ná ſkáłách rośćie y miedzy kámieńmi.

VII. Siodmy Wilczy Mlécz/ álbo Czártowo Mléko/ podobny ieſt Dźiewánnie/ ktorą Knotnicą zowiemy. Liśćia ſzerokiego: Soku Mlécznego pełny.

Mieyſce.

Ná mieyſcách płonnych rośćie/ y w leśiech.

Przyrodzenie

W czwártym ſtopniu wſzyſtkie rozgrzewáią: wyſuſzáią też potężnie: wſzákże nie záráwno. Sok pierwſze ma mieyſce: wtóre naśienie y liśćie: korzenie ſłábſze we wſzytkim/ bo nie ták pali/ áni pryſczy. Liśćie y naśienie rozrażą/ śćienczą/ y roſprowádzą.

Czás zbieránia.

Naśienie tych Mléczow/ w Jeśieni ma być zbieráne. A ſok/ kiedy ſie záwiezują Jabłká/ y iuż ſie pokázuie ná nich wełniczká.

Moc

VII. Tithymalus platyphyllos, Esula latifolia.

Czártowe mléko.

Breytbletteret/ Wolffsmilch.

Moc y skutki.

Jakimkolwiek sposobem tych Mleczow wilczych sok mleczny vżywány / purguie niepomáłu stolcy kolerę y flágmę/ dawszy go dwá skrupuly z octową wodą / to iest z octem wodą rostworzonym.

Womity czyni/ z syta miodowa pity. Dios.

Kolerę. Flágmię.

Womito.

Wyćiągnienie soku z Mleczow.

Wyćiągnienie soku.

SOk z wilczego Mleczu/ tego czásu kiedy bywa napełnieyszy/ ma być wyćiągány y zbierány. Nárwáć go/ á zwłasczá málego Romanku / álbo Sosnki / bo te tylko w nasczęstszym vżywániu bywáią : przerznąć go nápoły/ y wypuśćić sok z niego w polewáne naczynie. Tákże druga / y trzecia / y ileby chćiał garśći náprzerywawszy/ wypuśćić/ żeby záraz predem ze wszytkich rozdzek wyszedł / y wysuszyć go ná słońcu / żeby mogł z niego Trociski/ álbo kołaczki máłe porobić. Drudzy go mąka prászey zobie/ álbo Wyki zádziáluią/ y czynią z niego máluchne Trociski/ iáko ziárno prászego grochu. Ini/ tegoż czásu Figi suszone świeże/ krople trzy álbo cztery/ w każdą osobno fige pusczáią/ y zásuszywszy/ chowáią dla potrzeby.

2.

3.

Drudzy sok tenże wypusczáią w moździerze/ y ták długo tłuczkiem mieszáią / że zgęstniawszy / Trociski z niego pomienionym sposobem czynią / susza y do potrzeby chowáią.

4

W zbierániu tego soku trzebá być opátrznym. nieprzećiwko wiátru/ ále ponim sie obroćić ma ten co go czyni / niema sie rekomá dotykáć twarzy / ktoremi rwał Mlecz/ dla ziádowićienia twarzy.

Wzbieraniu co czynić.

Też niźli pocznie ten wilczy Mlecz zbieráć/ á ma pierwey sobie wszystkie twarz/ szyię/ y dolne członki wstydliwe námázáć/ bądź oliwą/ álbo smalcem z winem zmieszawszy.

Niźli poczniesz zbieráć.

A iż gárło y vstá wszystkie swym palenim chropowáte y ostre rádo czyni gdy go vżywá/ przeto potrzebá te Trociski pierwey obmázáć woskiem/ álbo miodem wárzonym/ y ták ie połykáć.

Żeby nie palił w gárle.

w Figach przyprawnych/ iáko sie wyższey powiedziało/ ktoby chćiał tego vżyć/ dosyć ná raz dwie álbo trzy wziąć. (wodzi.

Puchnącym/ wilgotności wodniste wywodzi.

Puchlinę máră do vżywánia

Skorki z korzenia vsuszone / á ná proch vtłuczone / od pięći ziarn ięczmiennych / áż do dziesiąći może dáwáć/ mocnym y dużym/ nie słabym/ áni mdłym. A soku od ziarn ięczmiennych trzech / áż do siedmi : iedno tákie dawánie bez obrázy zdrowia być nie może/ gdyż swoią ostrośćią/ przyrodzenie/ serce/ żyły psuie/ tárga członki / y febry wznieca.

Sok.

SOk świeży / włosy z gruntu wyplenia / bez bolu/ z oliwą zmieszawszy / y te mieyscá ktore chcemy mieć gołe/ nacieráć ná słońcu. Ale chocia inne subtelne żołte nárosna/ iednák pomázawszy znowu/ raz kilká/ wypádną / á potym wiecey rość nie bedą. Dios.

Włosy niszczy.

Zeby wyprochniáłe wyłámuie/ y bole w nich vśmierza/ nátkawszy w nie tego soku. Ale zdrowe woskiem oblepić / áby ten sok z tych nie wypływáiąc/ nie poprzysczył ięzyká/ vst y gárdłá. Dios. Gal.

Zebom

Brodawki wszelákie/ ták gładkie / y grunt szeroki ná ćiele máiące / Łácinnicy Formicas zowią/ iáko y chropowáte/ wiszące/ Łácinnicy y Grekowie Akrochordonas mianuią / spadzá náćieráiąc świeżym sokiem. Dios.

Brodawki wszelákie.

Dzikie mięso / oboiey płći / ná członkách wstydliwych / iáko iáka brodawká rosnące / náćieráiąc ie sokiem / spadzá. Dios. Gal.

mięsu dzikiemu.

Brodawki/
Pecherze/
Swierzb y
Lisźáie/

brodawki Pęcherzom swierzbu Lisźáiom

 Wrzedzie-

Wrzedźiennicy w oczách. Wrzedźiennice w oczu ná bielmie rospędza y goi/ pusczáiac go ná nie po kropce.

Kárbunkul. Kárbunkuły/ álbo ogniste wrzody/

Wilkom. Wilki w rekách / álbo rádniey wrzody w goleniách iádowite/ goi. Dios. Gal.

Fistułom. Fistuły roziádáiace rozszerza/ á potym goi/ popiołem iego zásypuiac. Dios. Gal.

Násienie y liście.

Násienie y liście. Násienie y liście/ tychże skutkow sa ktorych sok Mleczny/ piiac proch ná raz po pietnasci quint/ álbo łyżek.

Owoc purguie. Owoc Opátká wietszego wypłokány y przez vstá vżywány/ przydawszy mu dwie cześci Maku czarnego / żeby wszystko było pod wagą pietnasci quint ábo łyżek/ flágme stolcámi wywodźi. Teofrast.

Inácżey. Toż sam owoc tego wielkiego Opátku czyni/ z winem słodkim pity. Albo przyprawiony z oleiem Sesámowym/ y przysmáżony. Teofrast.

Liście. Liście wilczego Mleká/ niektorzy z sola á z polna Rzeżucha / ktora Láćinnicy Lepidiũ zowia/ z mlekiem y z syrem tłuczonym vmieszawszy/ pożywáia. Dios.

Korzenie purguie. Korzenie tego Mleczu vsuszone tłuka/ y Trociszki álbo kołaczki z tego czynia/ ktorych czwierć łota w wodźie słodkiey prostey/ álbo w miodowey syćie rozmoczywszy/ piia. Tá stolcámi wilgotnośći flágmiste y koleryczne wywodźi. Dios.

Zebom. Zebow bolenie vśmierza / á ile wypruchniáłych/ korzeń tego wilczego Mleczá wáczony/ á ćiepło po tey stronie gdźie boleia/ długo trzymány. Dios.

Ryby chwytáć. Sok tych wilczych Mleczow z maka Jeczmienna záczyniony/ Trociszkow/ álbo drobnych gáłeczek náczyniwszy/ w wode stoiaca/ álbo w stáwy miecac miedzy ryby/ czyni zemdlone/ záczym może ie rekomá chwytáć/ bo ná wierzch spływáia nápoły martwe. Toż czyni korzenie tłuczone w wode miotáne/ nie z inymi rzeczámi.

Mlecz pierwszy. Mlecz pierwszy ktory Grekowie Characias zowia / Láćinnicy Sámcem / iest ze wszech násilnieyszy/ iáko Galenus pisze. Sámicá/ ktora Opátkiem wietszym zowiemy/ ácz sokiem swym/ korzonki/ násienim y liśćiem w skutkách swych iest podobny: Jednák do womitow wzbudzenia/ iest od pierwszego poteżnieyszy/ y od innych.

Opátek womity czyni.

Zwártáczne. Czwartodniowym febrom pomaga.

Galen sześciorákiego rodzáiu Mleczow / czyni ten porządek według poteżnośći skutkow. Napirzod kłádźie ten wilczy Mlecz Characias, ten násilnieyszy być powiáda.

1. Characias.

2. Po nim kłádźie Opátek wielki Myrsenites.

Myrsenites. 3. Trzeci w rzedźie y w skutkách Czártowe mleko / álbo Mlecz listu szerokiego / Leptophyllos.

4. Czwarty Cyparissias, Esula, Sośnká.

5. Piaty Opátek mnieyszy/ Tithymalus Paralius.

6. Szosty Helioscopius, Romanek obrotny/ álbo máły. Ten ácz podobnych iest skutkow/ iednák nie ták śilnych. Te wszytkie gorace w czwartym stopniu / przysycza / otwieráia mocno końce żył/ srodze stolcy flágme grubá/ gestá/ kliowátá/ miazszą / tákże y kolere oboie/ wywodza / ták żeby dusze wypedźić mogły. Przeto sie ich káżdy ma strzedz/ iáko Skoczku / y inych źioł gwáltownie purguiacych: okrom ludźi wieyskich y prácowitych / przyrodzenia mocnego. A ták nie sámego zgołá / ále vmorzonego/ álbo tylko nádmdlonego w śilách y w srogośći swey. Te

Okrutnośći y śiłá tych mleczow.

Párchom. Parchy y oćiekłość ich goia. Máść tym sposobem vczyniwszy. Wziać wilczego Mleká z liśćiem y z korzeniem/ oleyku Rożánego/ Wosku ile potrzebá. Z tego máść vczynić/ á głowe tym czesto námázowáć.

Popioł. Czynia popioł z niego / ktory też skutki czyni.

Ług. Ług z niego czyniony/ toż robi.

Te sześć Mleczow / máia moc wywodzenia flágmie gruba/ kolere ták żołta iáko y czarna/ y wode zaskornia/ álbo puchlinę dosyć poteżnie.

Szkodźi

Serca y
Watrobie/ żyły w niey otwieráiac/
Zołądkowi womitámi/
Zyły rwie y gwáltownie otwiera/
Kiszki srodze szłámuie. Záczym
Czerwona niemoc przywodza/
Ciáło tákrospala / że goraczki wznieca.
w Męsczyznách przyrodzenie wyniscza.

Sercu / watrobie / Zołądkowi / Zyłom / Kiszkom. / Ciáłu.

Popráwá tego mleczu. Przeto ochraniáiac obrázy / przydawáia do nich lekárze madrzy y rostropni tych rzeczy/ ktore im po wielkiey cześći odeymuia śilność y srogość : Jáko Szadcu / Mástyki / Sándalow/ Aloesowego drzewá / Koralu / Száfránu/ Kurzego źiela/ Pczelniku/ násienia Sezamkowego/ Krochmalu drudzy/ drudzy oleyku Migdałow słodkich / álbo Fiołkowego. A iest to lekárstwo niezłe/ gdźieby mu te rzeczy przydano/ iáko y proch z Rożánych kwiatkow/ sok Lákryciowy/ Aloe/ Przemiennik/ ktory Tripolium zowia / Mirobálány / Piołyn/ Rzepik/ Szawcu/ álbo z obudwu soki wyźeie/ krochmalu. Z tych rzeczy przydáia ledá ktora/ záczym bywa lekárstwo sposobne y vżyteczne.

Vmartwienie tego.

Inácżey. Gdy też chcemy ochronić żył y kiszek/ przydáiem Bdelium/ Trágákántu/ żywice Arábskiey/ Mirrhy / y szłámowátośći z násienia Psilowego/ álbo Chmielikowego / y soku Tłustoszowego.

Inácżey. Drudzy korzenie mocza dźień y noc/ odnawiáiac mleko w sześć godźin swieżego nálewáiac : potym wyiawszy korzenie z mleká / włożyć go w wodke Podroznikowa / Wło-

skiego

ſkiego kopru/ Pśinkowa y Tluſtoßowa/ mieć ie przez trzy dni w tych wodkach: potym vſußyć/ y vtlukßy miałko/ z żołtemi Mirobálánámi ie zmießać/ z Aloeſem/ z Drágátántem/ z żywica Arábſka: y z tego Trociſzkow/ álbo kołaczkow náczynić/ vſußyć y chowáć. Tákowe lekárſtwo bedzie nie ßkodliwe.

Vſkromienie iego gorącośći.

Goracość zbytnia iego odeymuie Piołynek wárzony/ Szczawik/ Pigwowe pecki/ w occie mießáiac długo/ áż ßlámowátość puśći/ Podrożnik w occie/ y w tey polewce korzenie Wilczego Mleczu po kilká kroć moczyć. Potym wyſußyć/ miałko vtluc/ á z Mirrha/ Maſtyka/ Cynámonem/ Aloe/ Drágakántem/ Zywica Arábſka zmießáć. To w wino białe dobre wſypáć/ áż ſie żywice roſpuſzcza. Z tego náczynić Trociſzkow/ ktore bywáia beſpieczne do vżywánia. Może ich puł czwierći łotá/ álbo y cáła czwierć ná raz wziąć/ á miodowa ſyta popić/ álbo w Migdałowey polewce wypić/ álbo w wodce Łocygowey.

Pilulę.

Piguły z Wilczego Mlécza.

SOſnki wziać przyprawney łot/ Aloes dwá łoty/ Máſtyki czwierć łotá: káżde z tych z oſobná vtluc co namieley/ y vczynić máść/ álbo kośće z wodka Kopru włoſkiego: z ktorey potym gdy potrzebá/ pigul náczynić/ y po czwierći bráć ich ná raz.

Inácżey

Drudzy ták to czynia: Biora Sośnki przypráwney trzy łoty/ Mirobálánow żołtych łoty cztery/ Aloes pieć łotow: z tego wßytkiego czynia máść z wodka Piołynowa. A gdy potrzebá/ czynia z niey piguły/ ktorych do chorob przerzeczonych czwierć łotá/ y pułtory czwierći może bráć ná raz.

Opłátki.

Drudzy też z Wilczego Mleczu/ ſok mleczny biora/ y maka pßeniczna záczyniaia/ y ták opłátki pieka. A te predko purguia.

Inni to mleko z Sośinki z pigwámi przypráwuia y biora.

Niſczeie zá ſtárośćia.

Zá záſtárzáłośćia to lekárſtwo/ ſok y proch w ſwey mocy bywa námdlony/ y potężność vtráca.

Sośnká wietßa/ Rozdział 184.

Pityuſa, Scebram, Alſcebram maius, Eſula maior, Turbith nigrum.

Teuffelsmilch.

SOſnká wielka/ zda ſie być rożna od mnieyßey/ miedzy wilcze Mlécze poczytaney. Pret nieśie wyßßey łokćia/ kolankowáty/ geſto krzewiſty. Liſt świerkowemu podobny/ ná koncách oſtro ſpiczáſty/ drobny/ Kwiatu małego y drobnego/ ku brunatnośći ſie máiacego. Naśienie obßérne/ kßtałtu ſoczewice. Korzeń biały/ miąßßy/ ſoku pełny mlecznego. Ná niektorych mieyſcách bárzo krzewiſto rośćie. Skory korzen ieſt miąßßey/ mleczney/ ktory zá Turbith vdáia/ iáko y korzenie Łoczydłowe: ći co go w Apuleiey ná gorze Gárgánie káżdego roku zbieráia z wielkim ludzi oßukániem.

Mieyſce

Rośćie ná gorách y ná polách płonnych.

Przyrodzenie.

Goraca w czwartym ſtopniu/ á ſucha w trzećim ná poczatku/ iáko Abiege piße/ przyſczy y wyiada kißki/ śćiera.

Mocy y Skutki.

Flágmie Kolerze czarney.

PRochu wietßey Soſnki/ pul lotá z ſytą miodową piiąc/ ſilnie ſtolcy ćiągnie flágmę y kolerę czarną. Dios. Aben Meſuai.

Ná też Drugie

Toż czyni czwierć lotá naśienia. Dios.

Sok iego liśćia toż czyni/ záczyniwßy go z máka/ pigul z tego náczynić/ y pożywáć.

Ináczey.

Liśćia trzy czwierći lotá ſtárßy/ z pitym miodem pić dáiąc/ toż też czyni.

Puchlinó

Opuchłym záſkorna wodę wielkim pędem wywodźi.

Fluxom.

Flágmiſte fluxy do ſtáwow y członkow ſpływaiące/ potężnie wyćiąga.

Kolice

Kolice y dárciu w kiſzkách dáie rátunek/

W ſtáwiech doleiącym

W ſtáwiech łamániu y boleniu/ bywa lekárſtwem.

Fráncy

Fránca zdietym bywa lekárſtwem vżywáiąc go/ iedno nie bez vſkromienia ſilnośći iey : bo ináczey/ wielkaby ßkode we wnętrznośćiách vczyniłá : á ile w náturách gorących/ bo gorączki przywodźi. Przeto Meſua chłopſkim go lekárſtwem zowie. Y dźiśieyßych czáſow vczeni/ y ſumnienia dobrego lekárze/ porzućili go y zámecháli; máiąc inych wiele beſpiecznieyßych.

Stárzy go vżywáli beſpieczniey.

Stárzy Lekárze w ludzkich potrzebách vżywáli go częſto. Jákoż ieſt oſobliwym lekárſtwem/ gdźie iey ſilność y byſtrość vſkromi/rzeczámi do niey przydánemi : iáko włoſkim Koprem/ Hányżem/ Kminem krámnym/ Przemiennikiem/ Mirobálány żołtemi : á ile do prochu naśienia. Liśćia y korzenia iey/ tákże ſkorki korzenia iey/ w ſłodkim winie przez dźień y noc moczac/á nie dłużey. A mleko co ßeść godzin odmieniáiąc : potym ie zás w wodkách moczyc/ iáko ſie w wilczych Mleczách powiedźiáło. Tákże innemi rzeczámi/ ktore byſtrość y ſrogość iey odeymuią.

Przyprawá.

Wybor

Ma y w tey być wybor/ ktoraby przy rumienßym byłá/ y ſkorki ćienkiey á gládkiey. A ktora ſkory miąßßey/ z bládárumiáney/ do przełomienia trudna/ łykowata y żyliſta/ iáka ieſt leśna/ tákowey bráć nie mamy.

Kolice.

W kolice/ bądź z grubych wilgotnośći/ bądź z flágmy miąßßey/ lipkiey : z gorączki/ álbo z zámulenia y zzátkania wielkiego pochodzącey/ gdźiebyſmy chćieli z tey Soſnki lekárſtwo vczynić/ potrzebá do tego Bdelium/ Ságápenſkiego kopru ſoku/ Ammoniaku przydáć : á z tego pigułki poczyniwßy/ po czwierći lotá ich vżywáć. Abige.

do kliſter Láynom wilczym

Może go w kliſterze dáć/ weſpoł z temi pomienionemi rzeczámi/ troche ieſcze przydawßy láyná wilczego/ á ile białego/ y ktoreby ſie ziemie nie dotykáło/ ále álbo ná trawie/ álbo ná chrośćie/ ná ośćie/ y inym bylu było wyłożone.

Kośći z láyná wilczego

Też kośći w tymże láynie wilczym ználezione/ z nieſtráwnośći iego/ do tego ſą dobre.

Nie ſok mleczny ma być bráany do lekarſtw.

Mleczny ſok tey Soſnki do vżywánia nie ma być bráany : Abowiem ieſt bárzo ßkodliwy. Skorki tylko z iey korzenia/ liśćie y naśienie może być dáne/ w Prochu/ w Troćißkách y w Pigułách. Jednák iż ná to mieyſce ieſt wiele inych beſpiecznieyßych/ rádze temu dáć pokoy. Tákże y ći ktorzy miłuią zdrowie ſwe/ mieliby ſie od tych mátáczow/ Bab/ Zydow/ Biegunow ſtrzedz lekárſtw bráć : bo ći poſpolićie od miáſtá do miáſtá/ od wśi do wśi biegáiąc/ zwodzą/ truią lud proſty/ y w wielkie niebeſpieczenſtwo zdrowie ich przywodzą/ dawáiąc im tych wilczych ſośnek/ álbo ſokow y Mleczow/ tákże Wilczego pieprzu wielkiego y małego/ Jábłko zamorſkie/ y inne zbytnie mocne rzeczy w purgowániu/ ták w prochu/ w pigułách/ w konfekćiech/ iáko w mleku/ w winie/ w polewkách. Strzedz ſie ich tedy tákowych morderzow máią/ zdrowie ludzkie tákowymi lekárſtwy zábiiáiących : ná ktoreby miał vrząd mieyſki pilne mieć baczenie/ y tákowych ſrodze karáć/ z Miaſt y z ziemie wygániáć/ oprocz żeby mieli świádectwo doſtáteczne náuki ſwey y vmiejętnośći/ y cnoty/ od ludźi vczonych y mądrych.

Przeſtrogá.

Tá Soſnká wietßa/ ieſt we wßem teyże mocy/ y tychże vżytkow iáko wilcze Mlecze : Jeno gdźieby ich chćiał kto vżywáć w niedoſtátku inych/ ma ią ſobie przyprawić iáko ſie w tymże Rozdźiale/ y przedtym we wtorym/ o wilczym Mleczu powiedźiało.

Wagá ſoſnki.

Wagá bránia tego lekárſtwá z inymi rzeczámi do niego przyſádzonymi/ ieſt od ßkrupułow 2. aż do 4. Drudzy á Siliquis/ ij. ad iiij. To ieſt według dużośći przyrodzenia biorąc go/ według lat y wieku/ y według rożnego czáſu.

Szkodźi

gorączkó Sercu wątrobie żołądku. Kiſzkom. ćiekączce żyłom

GOrączki wznieca y przywodźi/
Sercu ßkodźi/
Wątrobie wádźi/
Zołądek wywraca/
Kißki náder ßłámuie/ záczym
Ciekaczki krwáwe przywodźi/
Złote żyłki w ſtolcu bárzo otwiera/
Jnych żył konce otwiera/ y wiele złego czyni/ ktoremu tym ſpoſobem zábiegáć : Gdy ćiekączkę czerwoną wzbudźi/ to w wodźie źimney śiedźieć/ y ná głowę też lać/ iáko Aben Meſuai rádźi. Albo Zołądz pieczony/ ábo Káßtány/ iaderká z Rozynkow wielkich/ ſkorki z Gránatowych iábłek/ tákże y kwiát ich/ ktory Balauſtium zowią/ Dębianki y gálas/ iágody Mirtynkowe/ iágody ſuche Dereniowe/ iágody Głogu drzewnego/ Tarnki/ y inych rzeczy zátwierdzáiących y hámuiących/ ktorych ſie wiele ználeść może/ y ktorych ták przez vſtá vżywáć/ iáko nimi zámárzáć/ álbo y záſypowáć potrzebá.

Rozsądek.

TAk Sosinke więtßą iáko y Loczydlá/ ßálbierze zá włásny Turbit vdáią/ w czym wielebni nászy Aptekárze ich náśláduią/ z wielką ßkodą y niebespieczenstwem zdrowia ludzkiego/ do lekarstw go kłádąc. A co nagorßa/ że vczonym náuczyć śię niedáią/ áni ich słucháć chcą: wiele o swey vmieietności rozumieiąc. Ano iáko bábá ábo ßálbierz mu okrzći/ iuż mu ták dowodnie wierzą/ y zá to máią. Vrząd tedy miałby w to weyrzeć/ gdyż bieglieyßych/ y znáiomßych w rzeczách lekárskich słucháć niechcą/ áby ich ßtoyki/ krobki/ pudełká były pilnie káżdego roku przeßperowáne/ co/ y iákie máterye w nich chowáią: gdyż nie o lekką iáką rzecz idźie/ ále o miłe zdrowie káżdego/ nád ktore żaden nic milßego y drozßego/ po łásce Bożey nie ma/ ktore oni lekce ważąc/ ludźiem psuią/ wyboru nie czyniąc/ áni go w ziołách znáiąc/ nietylko w cudzoźiemskich/ ále y w domowych.

Skoczek mnieyßy/ Rozdźiał 185

Cataptitia minor, Cherua minor, Lathyris.

Springkraut/ Springkorner/ Springwurtz/ Scheißkraut/ Treibkraut.

MNieyßy Skoczek ma rózgę sczegulną/ łokietną: miąsßośći ná pálec/ wewnątrz czczą/ ku wierzchu odnożkowátą. Ná rózdze liśćia obdłużnego/ Migdalowemu podobnego: iedno węzße/ gládße/ miekße/ y ćiemnieyßey zieloności/ ták zwierzchu iáko zewnątrz/ álbo z spodku. Ale te które ná gáłązkách ku wierzchu bywáią/ mnieyße/ iáko v Kokornaku/ abo v Bluſczu obdłużnego/ á przy sámych prątkách złobkowáte. Przy gáłązkách náśienie miewa/ w trzygránowitéy łupinie/ okrągłe/ zielone/ iáko Káppáry: w tey trzy ziarnká/ káżde w swey przegrodźie/ popieláte/ kßtałtu Ptáßego grochu/ okrągłe/ iedno więtße: W których iąderká białe/ słodkie/ tuczne. Korzenia ćienkiego/ równego/ twárdego/ zdrewniałego/ do niczego nie przygodnego. Tá bylina wßystká pełna iest soku mlécznego/ iáko wilcze Mlécze.

Mieysce.

W ogrodách go sádzą. Rośćie też ná płoninách/ y ná źiemiách piasczystych. Pod Jeśień naśienie zbieráią.

Przyrodzenie.

W trzećim stopniu rozgrzéwa/ á w pierwßym odwilża: y śilnieyßy iest/ niżli Skoczek wielki/ który Kleſczowiną názywamy. Naśienie w purgowániu ma przodek.

Moc y skutki.

Flágme/ y Kolere. Tákże — Flágme y Kolerze puchlinie.

Flus wodnisty/ álbo puchlinę wywodźi/ ßeść álbo śiedm ziarn wźiąwßy go z figámi álbo z dáktylámi. A choćia go ná pigułki reformowáć: iedno záraz.

Womity czyni.

Máterye potężnie womitem wywodźi/

Czárom do miłośći dánym.

Tákże ktorym czáry zádano dla miłośći/ álbo trućizne iáka/ dźieśieć álbo dwánaśćie ziarnek tego ziela wźiać/ á ochedożyć/ y dáć z iáiem.

z Figámi z Rozynkámi vżywány.

To wszystko czyni sok mleczny Skoczkow/ co naśienie iego/ rownie iáko sok wilczego Mleczá/ z Figámi álbo z Rozynkámi vżywány/ nápuśćiwszy ie nim. Dios.

Liśćie toż czyni.

List Skoczkow z skorkámi wárzony świeży/ álbo ziarnká z zielem świeżym/ z Sáłata/ ábo z Borakiem/ álbo z Loboda/ ábo z czym inym toż czyni/ vżywáiąc go. Dios.

Sposob purgowánia.

Ziarn dwádźieśćiá w wodźie/ ábo w syćie miodowey piiąc/ puchline wywodźi. Plin. A gdźieby kto chćiał potężniey purgowáć/ dáć z lupinámi. Plin.

Silność iego vskromienie.

Silność iego może vskromić/ przydawszy mu Anyżu/ álbo kopru Włoskiego/ ábo Mástyki z Gwozdźikámi/ álbo z Gálgánem: y ták ich bespiecżniey vżywáć/ niżli sámych.

Piegom. Węgrom. Zmázom

Piegi/
Węgrowátośći/
Zmázy wszelákie z twarzy spadzą tegoż Skoczku naśienie/ iáko y wielkiego.

Naśienie purguie.

Purguie naśienie iáko Szkámonea/bárźiey.

Jáko go lekárze dawni y poślerni dáią.

Lekarze dawni/ dawáli od ziarn śiedmi do pietnaśći bez przysády/ nie bez náwatlenia żołądká/ gdyż dosyćby ná dwu ziarnkách. Poślednieyszy/ nád pięć ziarn niedawáli: Jeno podobno v nich są śilnieysze/niżli v Grekow/ gdźie y do 20. każą bráć/ ále mnieyszych. V nas w zimnych kráinách/iest dáleko mdleysze.

Przećiw mocnemu y miernemu purgowániu iáko poczynáć

Kto tedy chce purgowánia mocnego/tedy te ziarnká obłupiwszy/ przekąśić ie zębámi/ y połknąć. A ieśli miernego/ tedy nieżuchdáiąc/ áni przekąśiwiąc/ cáło połknąć: Tym sposobem vżywáne/ nie ták żołądká mdlą. Ácz lepiey od tákiego gwałtownego lekárstwá strzymáć sie/ máiąc inych niemáło wolnieyszych.

Mdłym/ subtelnym/ biáłymgłowom/ dźiećiom/ młodźieniaszkom/ nie dáwáć.

Też ludźiom przyrodzenia miekkiego. Tákże białymgłowam/ dźiatkom/ młodźienczykom tákiego sie strzedz lekárstwá/ okrom przyrodzenia mocnego ludźiom/ gdźie inego by niebyło.

Podágrykom.

Podágrykom/ wywodźi flusy flágmiste y kolerycżne. Rasis.

Trzy álbo cztery listy/ czyni inym wárząc w polewce mięsney tłustey/ y tego vżywáiąc/ purgácya.

Przysczy.

Soku vżywáią do palenia y przysczenia ćiáłá. Tákże.

Brodawkom. Mięsu dźiwnemu

Brodawki/
Mięso dźiwie wyżega y wypala/ á lepsze go nábawia.

Szkodźi.

Żołądek psuie y niecuie.

ŻOłądek mdli y káźi wywrácáiąc go/ przeto lepiey go w polewce z ryb/ álbo w kápłuniey vżywáć.

Oleum.

o Oleyku.

Jaderká wyłupić z szupinek/ y vtłuc/ á ná pátelli/ ábo na panwi przygrzewáć/ y przez chustke wyćisnąć. Ten oleiek

Febrze.

Febrze káżdegodniá przypadáiącey/ z winem pić dáią.

Drudzy biorą ziarn Skoczkowych czwierć łotá/ á przetłukszy ie/ w wino kłádą/ y przez noc moczą/ przydawszy troche Jmbiru. Ten trunek dáć poránu wypić/ y záraz kilká gwoźdźikow zieść/ á ná żołądek grzanke z Gwoźdźikámi przyłożyć. Albo Miety kędźierzáwey/ álbo Piołynowym prochem posypáć.

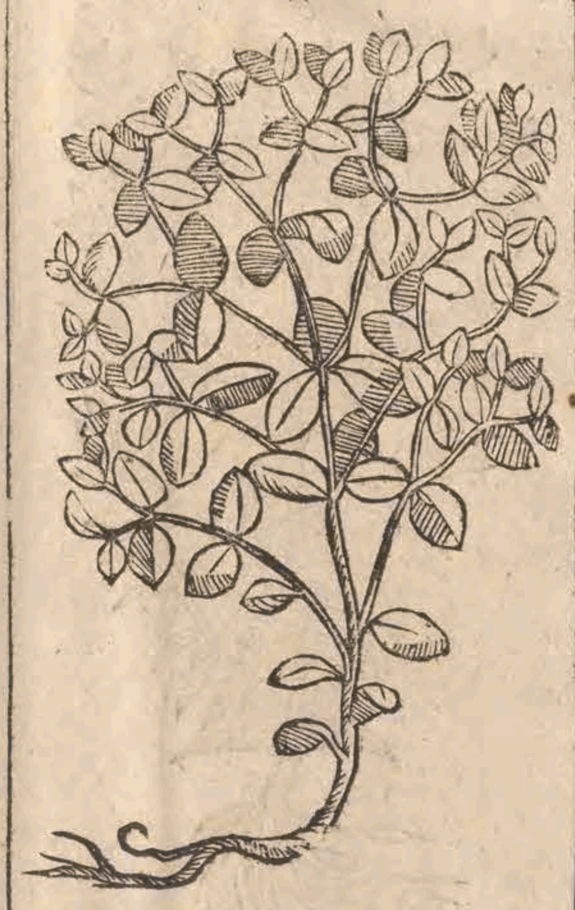
Flusom.

Flusy flágmiste y źimniczne wywodźi wino/ w ktorymby ziarnká Skoczkowe obłupione y przetłuczone mokneły/ z miodowym octem piiąc.

Mlecż iáry/ Rozdźiał 186.

Peplus, Esula rotundá.

Rundwolffsmilch.

MLécz Járy/ żiolko nie wielkie iest/ pełny soku Mlecznego. Listeczków niewielkich/ iáko Ruciáne/ ieno szérsze/okrągleysze y rzedsze. Rośćie ná dobrą piadź od ziemie/ gáłązeczki rospuszczáiąc kolem/ iáko wiéchs iáka. Pod listeczkámi drobniuchne naśienie okrągłe/ y

drobnieysze / niżli Maku białego. Korzonek ieden y ten nie vżyteczny/ tylko że ziele z niego to wyrasta/ ktore do wielu rzeczy bywa potrzebnie vżywáne.

Mieysce/ Czás.

Rośćie w ogrodźiech/ w winnicách. We żniwá ma być zbieráne / á w cieniu suszone/ częstoie przewracáiąc.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa w czwartym stopniu/ iáko y Wilczy Mlécz.

Moc y skutki.

Náśienie tłuko / y wrząca wodą skrapiá/ ia/ y do potrzeb chowáia. Tego ták przyprawnego co záważy pietnaśćie ziarn/ w łub ku miodu wypić / wywodzi stolcem flágme y kolere. Dios.

Flegmie.

Sámo ziele w iárzynie vżywáne/ purguie. Bywa przypráwowáne iáko kopr włoski/ w occie á w soli. Dios. Wietrznośći w ćiele rozgania. Hippokra.

Purguie. Solą go iáko włoski kopr.

Chorobom ktore z wiatrow pochodzą / y w Melánkolicznych ludziách / vżyteczne.

Wietrznym chorobom.

Slezienie y Máćicy wietrznośći pełnym. Aetius.

slezienie Máćicy.

Kolice wietrzney/ bywa lekárstwem.

Kolice.

Bolaczkom nápuchłym / tymże sposobe.

bolaczkō

Proch z ziela y z nasienia czynia / do pomrzasania potraw/ bo y ták purguie. Plin.

Potráwy purguiące.

Mleczny Sporysz/ Rozdział 187.

Peplis & Peplium, Portulaca agreſtis.

Hundsmilch / Kleinhundsmilch.

Sporysz Mléczny ziółko / ná pułtory piedzi / gęsto krzewiste / soku mlécznego. Liśćie podobne Tłustoszowemu. Gałązek ma bárzo wiele rumiánych Listeczków subtelnieyszych niż w Mleczu wilczym. Kwiatków bládożółtych. Z tych zá czásem naśienie pod listkámi/ okrągłe/ iáko w Mleczu Jarym. Smaku rospaláiącego. Korzeń szczegulny/ cienki y nieużyteczny. Tylko nasienie do vżytku przychodzi.

Mieysce.

Rośćie nád morzem. Tego czásu bywa zbieráno / kiedy Mlécz Járy

Przyrodzenie

Piße Gálen w 8. że Sporysz Mléczny/ iáko Mlécz wilczy ták silny/ ie no nie ták vżyteczny. w 4. stopniu rozgrzéwa.

Moc y skutki.

Ták się z nim spráwuia / iáko z Mleczem Járym/ dla tychże potrzeb. Dios.

Purguie.

Náśienie też wilgotnośći purguie. Gal.

Rozsądek

Te dwoie ziołká są miedzy wilcze Mlecze poczytáne/ że tákże są soku mleczystego: skutkow y przyrodzenia tegoż. Mlecz Járy inni zowią Okrągłą Sosinką. á Sporyszem mlecznym/ iáko y Tłustoszem płonnym/ od podobieństwá y kształtu liśćia/ iest rzeczone.

Járy Mlecz poziemny/ Rozdział 188.

Chamæsyce.

Kriechende / Kleinehundsmilch.

Jary Mlécz poziemny / rospuscza po ziemi oble rósczki / ná dłoń wzdłuż krzewiste. Liścia soczowicznemu podobnego / máłe / ksztáltu Mléczá iárego / cienkie / ná ziemi rozesłáne y leżące. Nasienie leżące pod listeczkámi / iáko w Járym Mléczu: bez rózgi y bez kwiátu. Korzeń cienki / á nie vżyteczny.

Mieysce

Rośćie ná winnicách / mieyscách skálistych / y págorkách kámienistych.

Przyrodzenie

Wyćiéra / máiąc przy tym y ostrość.

Moc y Skutki.

Łoná boleśći vśmierza / Łonu.
Máćicznym bolom bywa vżytkiem / pożrzezawszy / troche winá przylać / á w wezełku ćiepło w łono wpráwić. Dios. Máćicy.
Nápuchłośći wszelákie / Nápuchłośći.
Brodawki / Brodawkom.
Cwieki y inne nárośliny spadzą / gáłązeczki iego tłukąc / á z winem plastruiąc. Dios. Cwiekom
Zywot odmiekcza wárząc go y iedząc.
Toż y sám sok czyni. Dios.
Vścżknionym od Niedźwiadká / tenże sok bywa lekárstwem / mieysce obrážone máząc / Dios. od Niedźwiadká vścżknionym.
Oczom záćmionym y wzroku mdlemu / Oczóm záćmionym
Oczom poczynáiącym bielmem y iákakolwiek błonká záchodźić / sok tego źiela z miodem zmieszawszy / y ná nie puscżány / bywa wielkim lekárstwem. Oczóm zászłym.

Rozsądek.

Grekowie y Łáćinnicy Chamæsycen zowią / iákoby / Ziemna figa / ále iż nie ma nic podobnego szdze / tylko sám sok Mléczny: nieco podobniey nász Járym Mleczem poziemnym: nie ták dla soku mlecznego / iáko dla násienia / ktore tákże pod listkámi / iáko Mlecz Járy wietszy / nieśie / názwáli go.

Soczniczá / Skammonea / Powoy zámorski / Rozdział 189

Ziele to iest endzoziemskie / z korzenia iednego ná pálec wzmiąż / wiele rożożek / ná trzy łokćie długich wypuscza / tłustych y soku pełnych / troche kosmátych. Liśćia Powoiowi máłemu podobnego / iedno mięższego / w tróyspicząstego. Kwiátu białego / okrągłego / iáko dzwóneczek iáki / Powoiowemu podobnego. Zapáchu mocno przykrego. Podczás korzeń iáko reká wzmięsz / biały: soku pełny / ktory tym sposobem z niego bywa wyćiągniony. Zrzynáią wiérzch korzenia y czynią w onym wiérzchu wydrożenie / gdźie sok z zránionego korzenia spływał: który potym wárzeszkámi wyczérpuią. Drudzy czynią przy korzeniu w źiemi dołki / y obśćieláią ie listeczkámi z orzechá włoskiego / y sok z zránionego korzeniá w nie wypuscząią / á potym skrzepły wiymuią. Tych soków vżywáiąc do purgowánia podźiśieysze czásy / który iest bárzo mocny / tárgáią wnetrznośći / morzenie czyniąc. Przeto lepieyby sie od tákowego lekárstwá zátrzymáć / gdyż wiecey złego niż dobrego czyni: chocia wiedney rzeczy pomoże / w drugiey zászkodźi. Zbierá-nie Szkámmoniey.

Scammonea, Scammonium.

Scammony/ Scammonien.

Wybor

TEn sok nachwalebnieyszy/ ktory lekki/ gladki/ iasny/ rzadki/ á nápodobnieyszy wolowemu kliowi/ gebczásty/ dziurek w sobie wiele cienkich/ tákże żyleczek subtelnych máiący/ iáki z Misiey/ y z Antyochiey przywożą. A nietrzebá sie ná to oglądáć/ iż gdźieby sie go kto iezykiem dotknął żeby zbielał: bo táż własność iest z fálszowáney Szkámoniey/ ktorey przymieszuią soku wilczego Mleczá/ tylko sie trzymáć przerzeczonych znákow. Iest y to znák ieden własney Szkámoniey/ iesli nierospala zbytnie iezyká swym dotknienim/ co rádá czyni tá/ do ktorey sok Mleczu wilczego bywa przymieszány. Napodleysza/ ktorą z Syriey przywożą/ smáku iádowitego y rospaláiącego: ćiezka/ gesta/ mąką grochu/ ábo Wyki ptászey zágesczona/ y z sokiem Sosnki ábo wilczego Mleczá przyprawiona.

Mieysce.

W Misiey Asiátyckiey y w Antyochiey naprzednieysza. Rośćie też w Syriey podleysza y gorsza. Sok nie przyprawiony/ może do 40. lat trwáć: w pigwie przyprawny wnet sie wystárzeie. przeto go szkodá przyprawiáć/ iedno kiedy go potrzebá.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza w trzećim stopniu/ iáko Aben Mesuah pisze/ y Galen tákże. Bárziey iednák rozgrzewa/ co śie z ostrośći znáczy/ Iednák pisze/ że to w miárę ma wszystko.

Moc y skutki.

Flágmie y Kolere żołtą wywodźi stolcy potężnie/ wziąwszy z wodą chedogą/ álbo z miodem pitym tego soku czwierć lotá/ álbo szkrupuły dwá tylko. Dios. Eginet. *Flágmie. Kolerze.*

Do odmiekczenia żywotá/ dosyć trzećia część czwierći lotá/ to iest/ szkrupuł z Sesamowym/ álbo inym nasieniem. Dios. Egi. *Odmiękczenie żywotá.*

Dla więtszego przepurgowánia/ pułtora szkrupułá z iednym szkrupułem ćiemierzyce czarney/ y z czwierćią lotu Aloe. Dios. Egi. *Purgowánie.*

Czynią y sol z soku Szkámoniey/ biorąc go pieć lotow/ á sześć kubkow soli/ to iest/ ośmnaśćie lotow. Inni zárowno oboygá: to vmieszawszy wespoł/ z tego dáią wedlug dużośći. Nawietsza miárá trzy łyszki/ to iest/ lotow dźiewieć. Srzednia miárá dwie łyżce/ to iest/ lotow sześć. A namnieysza/ łyżká iedná/ to iest/ trzy loty. Dios. *z Szkámoniey Sol.*

Korzenia sámego tey Soczniće czwierć/ álbo puł lotá/ przydawszy do tego naśienia Sesamowego/ álbo iákiegokolwiek inego/ purguie stolcy. Dios. (pity. *Purguie stolcy.*

Krosty zgania sok w woćcie wárzony y Drudzy polewke wárzonego dáia. Dios. *Krostom.*

Tym ktore scyátyká łamie/ iest rátunkiem/ wárząc korzen w occie/ á z mąką ięczmienną vtárszy/ plastrowáć/ Dios. Toż podágrykom służy. Eginet. *Scyátyce.*

Gruczoły/ zołzy/ zausznice ná szyi rospądza/ sok z miodem/ álbo z oliwą mieszány á przykłádány. Dios. Eginet. *Gruczołom.*

Trędowátość z twarzy spádza/ sok w occie wárzony/ twarz tym námázuiąc. Dios. *Trędowátośći.*

Głowie dawno boleiącey.

záſtárzáły bol wgłowie leczy/ ſok roſcieraiąc w occie/ á w Rożánym oleyku/ y námazowáć tym głowe/ czoło y ſkronie. Dios.

Moczu. Stolce.

Mocz/ y (Eginetá.

Stolce wywodzi/ ſok niezbytnie ſtáry. Zás ſtáry wywodzi mocz/ ále żywot zátwierdza/ y ćiekaczki záwśćiaga.

Koleræ więcey niż flágme purguie.

Meſua piße: ſoku może dáć od piąći áż do dźieśiąći ziarn ięczmiennych.

Chociá Dyoſkorides piße że purguie flágme/ iednák żołć bárziey y wody zła. A iáko Orybaſius piße/ że dáleko poteżniey niż inne purguiące lekárſtwá.

Szkodźi.

Jáko inne lekárſtwá purguiące gwałtownie / mdło y przyrodzeniu ſzkodzą / o ktorych śię poczęśći powiedźiáło / ták y to / máło nád ine wßyſtkie nanáśilnieyße/ y nagorße/ wnętrznośćiom wßytkim bywa ſzkodliwe.

Sercu/ żołądku/ wątrobie/ morzenie/ wydymánia. gorączke. Kiſzki

Serce mdli/

Zołądkowi/

Wątrobie ſzkodzi.

Morzenie niezmierne czyni:

Wydymánie w ſtolcu/

Gorączke wzbudza/

Kiſzki wyſtrugiue áż do krwie.

Niechęć do iedzenia czyni.

Obrzydzenie pokármow czyni/ y wiele inego broi. Przeto Lekárze ći ktorzy ſumnienie przed pánem Bogiem chcą czyſte záchowáć/ y przed ludźmi ſławy ſwey ochronić / máią tego ludźiom niedawáć. Albo iesliby bez tego być niemogło / áby co nawybornieyßa/ y to przyprawna byłá/ y co namniey. Aptekárzow też dozrzeć/ áby nie z fałßowána mąka Wyki ptáßey/ á ſokiem wilczego Mleczá/ y inymi rzeczámi iádowitymi / o ktorych śię wyßey powiedźiáło w ſwych áptekách niemiewáli/ ále co nawybornieyßy/ iáki z Miſiey/ y z Antyochiey bywa o tákowy v náßych miłych Aptekárzow trudno. Ktorym niefolgowáć/ áni gwoli nie czynić: bo ći/ gdy Doktor Szkámoniei do pigul nie przydawa/ zá głupiego/ y nieuká go rozumieią/ y ludźiom vdáiąc/ wdźieráią śię w práktyki Doktorowſkie nád ſwą przyſtoyność y powołánie/ nád wolą Doktorowſka z ſwego dowćipu nikczemnego przykłádáią/ záczym y mniemánie złe v ludźi/ y ſławę złą nagodnieyßym/ y ná nauczenßym iednáią. Ták ći vmieietni Kucháże ſwe Kuchmiſtrze cżcą / wáżą/ ßánuią/ y ták ich ná dobrey ſłáwie przed ludźmi ſczypią y truią. Jednak cnotliwy y Bogoboyny Doktor/ niema śię namniey ná to oglądáć/ ludzkiemu rádniey zdrowiu/ y ſwey ſławie dobrey dogadzáć/ á niż nienáſyconemu łákomſtwu ich. Náwet lepiey go nigdy nie vżywáć do lekarſtw/ niżli nim ludźie truć.

Przeſtrogá.

1. Diakridium poprawá.

Tym ſpoſobem ſrogość iego ma bydź ſkrocona/ iáko Meſue vczy.

Naprzod żeby wnętrznośći nieczyniłá / zá ktorymi morzyſká przypadáią: tákże vtrácenie do iedzenia chęći: tedy go ták przyprawić: Pigwę wydrożyć z iąderkámi/ y ze wßyſtkim łożyſkiem ich/ tylko żeby ſáma mięśiwość iáblká onego zoſtáłá/ w te náklàść ſoku Socznice / przydac koptu Włoſkiego naśieniá/ álbo Ptáßego gniazdá / álbo kmunku polnego/ ábo Pietruſczánego / Gálgánu / álbo Anyżu. A oblepiwßy to w ćiáſto/ włożyć do pieca wolnogorącego / álbo zgrzebi w wodźie zmaczawßy/ w popiele żarzyſtym vpiec. Może go też w Migdałowym oleyku ſłodkim moczyć/ częſto odmieniáiąc oleiek.

2. A iż ſwą oſtrośćią ćiáło roſpala/ záczym gorączki przypadáią. Tedy mu w tychże Pigwách przydáć tych rzeczy/ ktore gorąność vśmierzáią. Jáko ieſt Chmielnika naśienia ßlámowátość/ polewká z śliw wárzonych/ álbo powidłá miekkie. Tákże ſok z Rożey/ álbo z Fiołkow wyżęty / álbo wodká. Też y przed pieczenim może być moczony w oleyku Rożánym/ álbo w Fiołkowym/ tákże w ſoku Pigwowym. Może też do pieczenia przydáć ziarnek drzewá Gárbárſkiego/ ktore Łáćinnicy Rhus zowią/ álbo ſpodium czynionego.

3. Ktemu że zbytnie ſtolce czyni/ y krwáwe żyłki otwiera náder: tákową ßkodę viáć może temi rzeczámi ktore hámuią. Jáko ſą Mirobalány żołte/ Máſtyká/ Pigwy/ y ſok z nich.

4. Poczwarte. Iż ten ſok rad kiſzki náder ſtrużąc zránia/ záczym ćiekaczká czerwona/ gryzienia y morzyſká okrutne/ nádymánie ná ſtolec. Przeto mu tę wádę odiąć może przydáiąc rzeczy wilgotnych y lipkich/ iáko Trágákántu/ Bdelium/ oleyku Migdałow ſłodkich/ ábo Rożánego/ pulpy z wárzonych śliw/ á przez śitko przebitych / ták ſámey iáko z cukrem. Szlámowátośći/ z naśienia Chmielnikowego/ Máſtyki. Albo też po wźięćiu tego ſoku/ záraz pigwę zieść / álbo wodą ćiepłą popić/ áby tym rychley przez żołądek przeßło lekárſtwo/ żeby ſwą zabawą iemu nie ßkodźiło/ álbo y inym wnętrznośćiom. Przeto dowćipni lekárze/ po wźięćiu tákowego lekárſtwá roſkázuią / álbo gruce / albo káße ięczmienna rzadka z cukrem záraz pić.

5. Náwet/ że tey Socznice ſok z ſwey włáſnośći/ bárzo ßkodzi ſercu / żołądkowi y wątrobie / tedy temu zábieżeć lekárſtwy / ktore ſerce/ żołądek/ wątrobę pośiláią/ piiąc ie/ ták zimno / iáko z ćiepłą wodą.

Miárá y wagá.

Tá wagá ná raz być ma tego ſoku przyprawnego/ iáko śię wyßey powiedźiáło. To śię rozumieć ma/ o wádze dźiśieyßego Acamoneū z fałßowánego. Bo iedney Apteki v nas nie znaydźie/ chociá záwołánych/ gdźieby ſczere / á nie z ſokiem wilczego Mleczá/ álbo czego inego było. Co ztąd znáć/ gdy go z náßych Aptek 10. álbo więcey ziarn gwałtownie purguie: gdyż ſczerego dawßy czwierć łotá/ ledwieby ták bárzo purgował/ Dios.

Nie zbyt̄nie go tłuc.

Przytym sok Soczwice nie ma być bárzo subtelnie tłuczony/ żeby sie w żołądek nie wpoił/ y ták szkody znáczney w nim nie vczynił. Aben Mesuai.

Dyagredium nie dáie tylko w pigułách.

Nie ma też być w żadnym trunku dány/ tylko w pigułách/ w Elektuarzách/ álbo w konfektach. A przytym ma być ostrożnie vżywány. Aben Mesuai.

Przypráwá tych czásow

Tych czásow ták to Dákrydium przypráwuia: Biorą dwá álbo czterý szkámoniey lotow/ tłuką co namieley/ y kropią go trochę oleykiem Migdałowym/ że będzie iáko ciásto. Potym biorą wydrożone iabłko Pigwowe/ w ktore go kłádą/ á z wierzchu inym z tegoż iábłká skroieniem zaszpuntowáć/ y dobrze obwárowáć/ ciástem zálepiwszy/ y to w piecu pieką: Potym wziąć dwá loty Mirobálánow żołtych stłuczonych/ námoczyć ie przez 24. godzin w gorącym soku Pigwowym/ w mieyscu ćiepłym postáwiwszy/ potym przecedźić y wygnieść przez chustkę/ á zmieszáć z oną Szkámonią/ y w mieyscu ćiepłym vsuszyć/ á to mieć do vżywánia.

2

Drudzy: Wárzą w Rożaney wodce/ Mirobálánow żołtych skorki/ Cynámon/ y Szpikonardę: w tey wodce moczą Szkámoney sok przez 24. godziny/ vsuszą. do tego przyiąwszy oleyku Migdałow słodkich/ y trochę Trágákántu. Potym to wespoł do wydrożonego iabłká Pigwowego włożą/ y ták iáko pierwey obwáruią á pieką. Niektorzy Mastyki trochę do tego przydáią: drudzy tylko z sokiem Pigwowym to czynią.

Pieką go rozmáićie

Pieką go drudzy z piernikámi. Jni z cukrem: drudzy z Cynámonem/ z Jmbierem/ z Gwozdzikámi/ z wodką Rożáną.

Wilczy Pieprz wielki/ Rozdział 190.

Chamælea, Mezereon, Oleastellum, Oleago.

Zylandt/ Zeylándt/ Kellershals

Wilczy Pieprz wielki/ iest chróśćinká krzewistá/ ná piądź/ ná półtory wzwyż. Liśćia oliwnego tylko ćieńsze/ á gorzkie, w ięzyk szczypiące/ ták że y gárdło oblázłe czyni. Arabczycy Mezereon zowią/ to iest/ wdowy czyniące/ abo żywot odeymuiące. Jagódki nieśie Mirtynkowym podobne/ abo czernicom nászym/ które Borowkámi zowiemy/ iáko oliwki iákie: po okwitnieniu zielone/ gdy dożrzeią czerwone/ á zeschłe czárne

Mieysce.

Rośćie ná gorach y págorkách leśnych.

Przyrodzenie

Gálen pisze/ że Pieprz wilczy swą gorącośćią bárzo przewyższa inne rzeczy. Przeto w czwartym stopniu ćiepły y suchy. Awicenna.

Moc y Skutki.

Flagmię, Kolerę

Flágmę y Kolerę przez stolce wywodźi liśćie/ z ktorego pigułki czynią/ wziąwszy ich iedne część/ á dwie piołynu/ y vtłuc wespoł/ skropiwszy sytą miodową/ y náczynić ich ná kształt grochowego ziárná. Z tych 1. 2. 3. iáko przyrodzenie znieśie/ dáią. Dios.

Pigułky z liśćia wilczego pieprzu. Puchlinie. Wrzodō. Strupo

Tych piguł żołądek żadnym sposobē strawić nie może/ iedno zás zádkiem wynidą.

Puchlinę z ćiáłá wywodźi/ Aben Mesu.

Wrzody śmrodliwe y plugáwe chedożą.

Strupiáłośći miąższe spadzáią/ Liśćie z miodem vtwierćiawszy/ plastrowáć.

Gdźieby ſámego prochu z liśćia czwierć lotá przyiał/ ták w pigułách/ iáko w trunku/ śmierćia vmrze. Abowiem wyſuſza zbytnie/ trawi przyrodzenie y wilgotności w wątrobie/ y we wſzyſtkim ćiele.

Przyprawowá wilczego pieprzu.

Przyprawuia tedy to liśćie: Biora go dwá loty / y wrzuca w pułtory kwarty vkropu / y wárza / áż tylko puł kwarty wody zoſtánie. Potym przecedźiwſzy / przyleia dwá loty oleyku ſłodkich Migdałow / do onego pułkwarćia wody / y znowu ták długo wárza/ aż oná wodá wywre wſzyſtká/ tylko ſam oleiek zoſtánie. Y tego biora náraz od trzech dragm/ áż do piaći.

Vśmierzenie ſrogośći iego

Ale lepiey ſie go wyſtrzegáć/ á ná to mieyſce beſpiecznieyſzych lekarſtw vżywáć. Albo bez vmorzenia iádu / y vśmierzenia ſrogośći iego/ nie vżywáć go/ ále mu tych rzeczy przydáć/ ktoremu zbytnie wyſuſzánie y rozgrzewánie odeymuia: Jáko ieſt winny ocet/ w ktorymby przez dwá dni y dwie nocy moknał: w tym czáśie odlewáiac ocet raz y trzy/ á świeżego przylewáiac. Potym toż liśćie/ raz y trzy wypłokáć z onego octu/ w wodźie kryniczney/ álbo w ćiekacey/ y vſuſzyć/ żeby z nich wilgotność doſtáteczme wyſchłá. Potym ie grubo vtłuc nie ſubtelno / żeby ſie ſubtelnośćia ſwa / nie wpoiło w żołądek y w kiſzki: á proch ten z oleykiem Migdałow ſłodkich zmieſzáć/ álbo z Fiołkowym/ álbo z Rożánym/ y vżywáć.

Też ten Pieprz wilczy bywa iákaś zobopolna przyiáźnia Dźięćielinie złaczony / ktora Szmerem włoſkim zowiemy / z włoſka Ránianka/ álbo z Cabrzyca / y z Mirobáláný żołtemi/ z Roża/ z ſokiem Lákrycyowym/ zwłaſzczá dla odwilżenia ſuchośći iego: z Kminem kramnym / y z Sola Indiyſka.

wilczego pieprzu może vżywáć do káżdey choroby czarney kolery.

Ták temi rzeczámi zemdlonego w śilnośći ſwey/ może vżywáć mało nie w káżdey chorobie / z kolery czarney pochodzacey. Bo tym ſpoſobem przyprawiony / wywodzi ia. Tákże choroby wodniſte.

Puchlinę

Zás gdybyſmy tymże Wilczym pieprzem záſkorna wode / álbo puchline / álbo kolere żołta wywieść/ tedy vmorzywſzy go w oććie/ iáko ſie powiedźiało / może mu z tych rzeczy ktora przydáć/ iedne/ dwie/ álbo wiecey: Jáko korzenia Roſaccowego / Kopytnikowego / Łuſki miedźiáney / Mirrhy / ſoku kopru Ságápenſkiego/ Myrobalánow żołtych/ ſoli Indiyſkiey/ naśienia Pietruſczánego/ ſoku Piołynowego / ſoku Rzepikowego / Spikánárdy/ Máſtyki. A bywa dány z ſokiem z Psinek/ álbo z włoſkiego Kopru / przewárzywſzy y przeklárifikowawſzy te ſoki dobrze.

co czynić gdźieby doſyć nie vczyniło.

Gdźieby też to lekárſtwo doſyć temu nie vczyniło/ tedy może do niego Káſiey wyćiagnioney lot álbo dwá/ Cykoriey pułtorá lotu/ álbo ſoku z Loczydłá / ktora Thapſiam zowia / z temiż ſokámi przewárzonemi / y przeklárifikowánemi przydáć. Ták flus kolerycżny żołty/ ktory podczás puchline czyni/ doſtátecznie/ y bez obrázy wnetrznośći/ wywodźi.

ſkorek puł quinty.

Puł quinty vżywáiac ſkorek/ pędem wielkim żołć y wode záſkorna wywodźi. Przeto przećiwko puchlinie vżyteczny Jedno ia potrzebá przyprawić.

Puchlinę

Piſze Lobel / że Aptekárze w Monpelior we Fránciey/ ze wſzyſtkiey tey chreśćiny/ ſok z pilnośćia wyćiſkuia / á do potrzeby chowáia. Przytym piſze/ że támże dano iednemu tego ſoku puł lotá ná raz / z wielkim vżytkiem/ y ſczeſliwie/ á to bądź ſámego przezśie/ bądź z inemi lekárſtwy purguiacemi. Jedno nie zbytnie wywiodło máteriey. bo nie záwſze pędźi podczás też śiedźi w ćiele/ zwłaſzczá gdy go nie da z inemi lekárſtwy purguiacemi.

Dźiećiom go dáia

Piſze tenże Lobel/ że go y dźiećiom dawáno bez wſzelákiey ſzkody/ y morzyſká/ y ten nie iedno wode wymiátał.

Moczu

Ná prog łoná/ ſok przyłożony/ Mocz by miał/ piſa / pędźić.

Szkodźi

Wnetrze pſuie

Wilczy Pieprz ſam bez wſzelákich przypraw vżywány/ bárzo wnetrze pſuie.

Żołądek

Żołądkowi/

Wątrobe

Wątrobie wſzyſtkie wilgotnośći wyżega / ſwa gorącośćia y ſuchośćia.

Siłom

Siłom ćieleſnym władza odeymuie/

Purguie.

Purguie niekiedy záraz / ták ſtolcámi iáko womitámi bez miáry.

Kiſzki ſzłámuie

Kiſzki ſzłámuie y náder wyſtruguie / bárzo zránia wykładáiac: ſkąd morzenie y gryzienie bywa bezmierne

ćiekączkę

Ćiekaczki przywodźi/ á ſie krwáwe/

Przyrodzeniu luckiemu przećiwny

Ludzkiemu przyrodzeniu goracemu / tákże y ſuchemu/ bárzo ſzkodliwy.

Wilgotnym y źimnym/ álbo śrzednie ſie máiacym/ beſpiecznieyſzy.

Schorzáłym ſły brzemiennym.

Schorzáłym / y mdłego przyrodzenia ludźiom/

Brzemiennym dawáć ſie go niegodźi.

Ludźiom dużym

Ludźiom przyrodzenia dużego ſłużj/ ieno w dániu potrzebá ſie przyłożyć y czáſu y mieyſcu/ y powietrzu/ y wieku tego ktory go bráć ma: tákże y śiłom.

Przypátrzyć ſie máia Czáſu Mieyſcu.

Czáſu/ żeby niebył bárzo gorący / áni bárzo źimno ſuchy / ále mierny miedzy ćiepłem y źimnem. Mieyſcu / żeby nie w gorącym/ áni zbytnie ſuchym/ ále pomiernym.

Powietrzu.

W powietrzu / żeby niebyło wietrzne/ ále ćiche/ nie gorące/ ále pomierne/ też niezbytnie źimne/ ále letnie.

Wieku

W wieku tákże/ nie młodeniu/ áni meſkiemu/ bo tákie ſa poſpolićie gorące/ ále ku ſtárośći ſie chylącym/ bo ſie iuż tácy wilgotnymi oſtawáia.

Siłom

Siłom tákże przypátrzyć ſie potrzebá pilnie / ieſli go zniesć mogą y ścierpieć/ bez náruſzenia wnetrznośći. Owa wſzyſtkie okolicznośći pilnie ma ten/ co tákowe lekárſtwo ma drugiemu dawáć obaczyć. Do tego/ pod iákowa wagą/

żeby

żeby nieprzebrawszy/ niepotárgał sił vżywáiąc go. Wagá tedy być ma/ tym co są zdrowszy/ y sił duższych / od pułczwierci łotá / áż do skrupułow dwu. Chorszym y mdłeyszym/ według ich sił skrupuł/ álbo troche więcey. Opuchłym / ieśli są przy śiłách/ w trunku z syta miodowá / od ziarn ięczmiennych czterech/ áż do szesci/ Abige.

Rozsądek.

Ci oszukawáią.

Oszukawáią śie y drugich / ktorzy Wilczy pieprz/ Wilczym łykiem zowią. My Pieprzem wielkim ten zowiemy/ od zbytniey iego pieprznośći / ktora niętylko vstá sczymi y rospala / ále iáko Wilk zránia wnętrznośći/ y żywotá pozbawia. Co y Mauritáni bacząc/ Mezereon názwáli. To iest/ owdawiáiący y ośierociáiący/ álbo żywot odeymuiący : Láćinnicy Leonem terræ, to iest/ ziemnym Lwem : tákże od silnośći y od srogośći iego zowią go.

Wilczy Pieprz mnieyszy/ Rozdział 191.

Thymelæa.

Kellerst/ als. Z ilandt.

Cneoron Theophrasti.

Przęślągwá.

Mnieyszy Pieprz wilczy / tákże chróśćinká / wynośi rósczki dwułokietne/ geste/ cudne/ ćienkie/ smágłe y proste. Liśćie ma wielkie/ iedno węższe / iáko v lnu / tłuśćieysze / lipkie / y kliowáte kiedy go zuchá. Kwiátu białego Liliowego. Iágódki Mirtynkowym podobne/ okrągłe : naprzod źielone / potym gdy dozrzeią/ czérwone/ łupinką z wiérzchu czarna/ á twárda gdy vschnie : wewnątrz iądro białe / pieprzne/ vstá rospaláiące.

Mieysce.

Rośćie ná wysokich gorách leśnych. Liśćie iego we żniwá ma być zbiéráne/ á w ćieniu suszone.

Przyrodzenie.

Rozpalaiące y wysuszaiące w stopniu czwartym / Wesalius pisze: Niektorzy w trzecim: roziada/ przyczy/ rospuszcza.

Moc y skutki.

Flágmie. Flágmę gęstą/
Kolerze. Kolerę/
Wode wywodźi. Wodę záśkornią stolcy wywodźi/ wźiąwszy go iąderek wyłupionych dwádźieśćiá. Jeno usta przysczy: przeto máią być używáne w ośrzodce chlebá / álbo w grucy/ álbo w kászy Jęczmienney/ álbo w Rozynke uwynione / álbo z miodem smáżonym powleczone. Dios.

Poty czyni. Ktorzy sie poćić niemogą/ ziarnká z sálstra rośćieráć á z octem/ y pomázowáć ćiáło.

Liśćia gdyby kto chćiał używáć suchego / ma być pierwey stłuczone / á z żyłek obrane. Dios.

Puchline Wode. Puchline potężnie z ćiáłá wywodźi/ y Wode záśkornią/ prochu tego liśćia acetabuli pondere. z winem wodą rostworzonym piiąc. Skromniey purguie y wywodźi/ w polewce z szocowice wárzoney/ álbo w kápusty swieżo siekáney wárzoney iusze: Albo z tąż kápustą/ álbo z szocowicą wárzoną/ zmieszány y używány.

Trocisski. Proch tego liśćia bywa záczyniony sokiem Agrestowym/ y z tego potym kołaczki/ álbo Trociszki czynią/ y do potrzeby chowáią. Dio.

Krostom. Krosty/
Liszáiom. Liszáie/
Piegom. Piegi/
Pstroćinam. Pstroćiny z ćiáłá spadżą/ liśćie z octem utłuczy á z miodem/ y pomázowáć. Toż czyni wodká z liśćia swieżego vpalona / często sie nią vmywáiąc.

Z czym ie bráć. Jáderek ták wiele iáko sie wyższey námieniło wźiąwszy / z nasienia Chmielniku stámowátośćia / álbo z sokiem Podrożnikowym/ y z Tłustoszá/ álbo z wodką Psinkową/ álbo z wodką Miechunek / ktore Gárliczkámi zowią/ wywodzą flágmę/ kolerę / y wode záśkornią.

Poprawá. Srogość ich/ bywa im Mirobálány żołtymi odięta.

Pilulę. **Piguły.**

Bywáią z wilczego Pieprzu piguły robione tym sposobem : Wźiąć soku wyprásowánego z liśćia / wysuszyć go w naczyniu ná słoncu/ przydáć Mirobálánow/ Piołynku / żywice Arábskiey / Rożey czerwoney : á porobić piguły wielkośći grochu/ y dawáć ich po trzy tym ktorzy puchline máią. y Tym

Puchlinie. Członkom. Boleściom y Dnie. Ktorzy w członkách/ y w stáwách łupánie máią. Abowiem Dnáwe niemocy z głeboká wywodźi/ ieno z wielką ćiężkośćią y z niebespieczeństwem zdrowia / zwłasczá gdźieby niestroćił w nim inemy rzeczámi śilnośći y

Szkodźi. Poprawá. srogośći iego. Co bywa gdy liśćie tego suche vtłuczone/ á z żyłek swych pilnie obráne/ y z Pigwámi przyprawione/ z Mirobálány/ z Mirrha / z Połynkiem / á z sokiem z Dźiewánny/ y z tego Trociszki porobić.

Oleiek.

Oleum. Bjorą liśćia y soku po ośmi lotow/ winá/ álbo wody sześć lotow/ oleyku Migdałow gorzkich/ álbo Sezámowego/ á mleká puł kwarty: To wszystko przez 24. godźin moczą/ potym wárzą/ do wywrzenia winá álbo wody y soku/ y chowáią. Ten

Puchlinę. Wrzodom. Smázom. Moczu.

Puchlinie/
Wrzodom złym y plugáwym/
Zmázom ná twarzy y ćiele/ dobry.
Mocz zátrzymány pedźi.

Szkodźi

Zołedkó. Kiszkom. Żyły targa. Płodu.

Wszystkiemu żołądkowi/
Kiszki drze y zránia/
Żyły otwiera y tárga/ y do śmierći przywodźi/ zwłasczá mdleysze y roskosznieysze.
Płod w żywoćie zábiia. Dios.

Rozsądek

Mylą sie ktorzy oboy ten Pieprz wilczy/ Przeslagwą Teofrástową zowią/ ktorą on Cneorum miánuie. o ktorey tu záraz powiemy.

Przeslagwá
Cneorum Theophrasti.

Przeslagwá dwoiáka iest/ biáła y czarna. Biała tá ktorey tu wyobrázenie położyliśmy/ áby káżdy snádnie mogł obaczyć/ iákie podobieństwo y ksztalt / iáko chcą niektorzy z wilczym Pieprzem bądź z máłym / bądź z wielkim/ ma. O skutkách y przyrodzeniu tey toż rozumieć mamy / co o tych wilczych Pieprzách.

Bez/ Rozdźiał 192.

Bez w drzewo wyrasta: Jeden pospolity / ktory przy plotách / przy párkánách rośćie. Drugi czarny/ abo leśny/ ábo czerwony. Jest trzeći wodny/ Káliná/ ále o tey zosobna. Bez ogrodny so-

Sambucus.

Holderbaum/ Holder/ Holunder.

śiki z korzenia zielone wypuszcza. Potym w rózgi/ iáko w trzćine iáko rośćie/ tákże śekowáte abo kolánkowáte / zdrewniále / okragle: drżeń we wnątrz máiąc. Zá czáśem w drzéwká gáleżiśke/ nie máłe wychodżi. Z wierzchu skory szárey / ábo iásno popielátey: spodnia żielona. Liśćia ná iedney stopce wysszey / sześć abo ośm równemi parámi od śiebie rozłożonego iáko v włoskiego Orzechá / iedno węższego / miekceyszego y żielenszego/ około kráiów wykárbowánego / zápáchu przykrego. Ná wierzchu gáłązek okołku z białego kwiatu / drobnego / geste go y wonnego. Z tych iágódki drobne/ soku winnego pełne brunatnego / z wierzchu czarne iáko drobne Rózynki / w kiśćiach álbo w gronách. Korzeń w ziemi nie głeboko puszcza / iedno po stronách szeroko ie rozkłáda / rzadkie y dżiórkowáte. Skórki ták z drzewá iáko z korzenia/ pierwsze w lekárstwie mieysce máią/ wtóre iágody y kwiećie.

Ten drugi/ który czérwonym ábo górnym zowiemy y leśnym / nie wszytkim iest znáiomy: rózgámi y liśćiem podobny pierwszemu/ iedno we wszystkim drobnieyszy/ krzewisty: kwiatu w okołku nie nieśie/ ale ná podobieństwo gronek / iáko w Ptászey zobi / bárwy przyżółtey / y tym od pierwszego iest rózny. Iágódki tákże w gronkach / iáko wino leśne/ ábo Rózynki/ iedno czérwone/ pełne soku winnego y smákowite. w Sierpniu dozrzewa.

2

Mieysce.

Pierwszy rośćie wszedy przy płotách / párkánách / miedzy mury / w przykopách / w ogrodách / ná miedzách / w krzewinách y przy wodách. Wtóry w léśiech ná górách.

Przyrodzenie.

Rozgrzewa y wysusza / iáko Awicenna pisze we wtórym stopniu ná koncu/ ábo w trzećim ná przodku/ iáko Serápion. Inni piszą / że rozgrzéwa we wtórym/ á w pierwszym wysusza: rozmiátuie/ rozgrzéwa / otwiera y odmiekcza. Tákże drugi. Máią moc spaiáć y rospráwowáć/ iáko y Chebd.

Mocy Skutki

Flus. Flagmis

Flus wodny wywodżi y wysusza. Dios. Flágmę z osobliwey swey własnośći wywodżi/ wárząc iego liśćie/ miásto iákiey kápusty młodey/ przywárzywszy ich z oliwą á z solą. Dios. Plin. Toż

Kolerze

Kolerze czyni/

Młode látorośtki/ álbo sośiki wárzone á vżywáne/ toż czynią.

Puchlinie

Puchlinie młode ich korzonki bywáią wielkim rátunkiem/ w winie wárzone á vżywáne. Potym wino piiąc. Dios.

Toż y látoroſtki wárzone piiac.

Vkąſzonym od iáſczurki.

Też iuchę z korzenia wárzonego w winie pić dobrze od iáſczurki vkąſzonym y od iney gádźiny. Tym rane wymywáć. Dios.

Lonu y máćicy.

Lono y máćice zátwárdźiáłe álbo ściśnione odmiekcza y otwiera to korzenie wárząc/ á w nim ſie po pás kapiac. Dios. Plin.

Toż wiele inych dolegliwośći máćice/ y boleśći w żywoćie vśmierza.

Toż iágody czynia z winem piiac. Dios.

Włoſy fárbuie.

Jágody ták Bzu iáko y Chebdowe/ włoſy czarne fárbuia náćieráiac ie. Dios. Plin.

Przymiotom.

Przymioty ogniſte wyćiaga/ liśćie świeże młode z ieczmienna mąka vwierćiáne/ y plaſtrowáne. Dios.

Ogniem opalonym.

Tenże plaſtr opalonym ogniem vżyteczny. Dios. Plin.

Ránom od pſá.

Ná rány/ y od pſow vkąſzonym tákże vżyteczny/ przykłádáiac. Dios.

Wrzodō.

Wrzody głebokie y wydubniałe/ iáko ſa Fiſtuły/ álbo ſie do fiſtuł máiace/ goi y záwiera. Dios.

Podágrze.

Podágre leczy z łoiem Bykowym/ álbo z kozłowym naśienie/ albo iágody Bzowe/ ábo Chebdowe/ plaſtruiac. Dios.

Fluſom wodnym w puchlinie.

Liśćie ták w trunku iáko śiedzeniem/ wode zaſkornia ſtolcy wywodźi. Egineta. Także korzenie y iágody ich w winie ſtárym wárzone/ y vżywáne. Plin.

Głowie.

Bolenie głowy vſkrámia/ w wodce z kwiećia Bzowego chuſteczki omaczywáć/ a ná ćiemie y czoło przykłádáć.

Puchlinie.

Perſonom pieſczonym/ z Szpinakiem wárząc ſośiki Bzowe w tłuſtey polewce mieśney/ wode zaſkornia ſtolcy im wywodźi. Toż też ſok wypráſowány czyni z winem piiac.

Skorki zielone tákże czynia wárząc ie w winie/ álbo w ſłodkim mleku/ y piiac. Jeno młodym ludźiom niedawáć ták mocnego lekárſtwá.

Womity czyni.

Sok z ſkorek korzenia Bzowego wyżety/ womity poteżnie czyni piiac go. Tenże ſok zaſkornia wode wywodźi.

Przymiotom.

Przymiot ogniſty błonki mozg okrywáiacey odeymuie.

Moczu.

Mocz zátrzymány wywodźi/ ſok z iágod Bzowych z winem piiac. Plin.

Pchły wytraca.

Roſczki Bzu młodego/ á ile Chebdowe/ w wodźie moczone/ ta woda gmáchy potrapiáć/ pchły wytráca. Plin.

Muchy gubi.

Jucha z liśćia wárzonego/ muchy wygładza náláwſzy iey. Plin.

Odrze vżyteczny.

Odre/ to ieſt czerwone pſtroćiny po ćiele iákoby pchły pokaſały/ albo kálinámi ie poſtrzykał/ ſpadza roſczká Bzowa/ álbo Chebdowa/ zlekká nia ono ćiało poſtrzykáne biiac. Plin

Purguie.

Skorá wnetrzna/ ktora ieſt pod martwica/ purguie żywot gora y dołem/ z białym winem ia wiercac y piiac. Albo w mleku ſłodkim wárząc. A gdźieby kto dołem chćiał ćiagnać/ trzebá ia nádoł ku korzeniu ſkrobáć. Záś gdy womitem/ tedy ku gorze. A ieśliby záraz womitem y ſtolcy/ tedy ia ſkrobáć y ku gorze y ná doł. Plin.

Weże odgania.

Weże/ y káżda gádźine z domu wypedza dym z Chebdu.

Kámień.

Chebdowe látoroſtki młode/ y z liśćiem wierćiáne álbo tłuczone/ z białym winem pić ná kámień. Plin.

Moſznō.

Moſzná ſpuchłe lecza/ toż liśćie z látoroſtkámi vtłuczone/ y okłádáne.

Chrobáctwu.

Chrobak ktomuby ſie w pálcu zránionym zálagł/ zielone liśćie Bzowe vtrzeć/ y przyłożyć. Tab.

Oczom.

Oczy zapuchłe vſkrámia/ liśćie świeże mieśkie z ieczmienna mąka przykłádáiac.

Trzećiaczce.

Trzećiegodniowa febre leczy/ wźiać Bzowego liśćia garść/ Lawendy/ y ſoli potroſze/ to z oliwa vtrzeć/ y ná pulſy przywiiać.

Pániam.

Ták Bez/ iáko y Chebd w wodźie wárząc/ dobrze ſie w nim náparzáć pániam dla vśmierzenia boleśći w żywoćie. Toż

Mieśieczney.

Mieśieczna chorobe wzbudza.

Febrze káżdodniowey.

Febre káżdegodniowa leczy/ naprzod rozpráwiwſzy materya dobrze/ y vtoczywſzy iey pierwey lekkiemi purgácyámi: potym wźiawſzy liśćia/ kwiećia/ y korzenia Bzowego/ przez dwá abo trzy dni to moczyć w wodźie/ á przecedźiwſzy/ dáć iey z kwaterke albo z pułtory ćiepło wypić. Ták poteżnie to máterya febry wywiedźie. Plate.

Gliſtom.

Sok z liśćia Bzowego z miodem dáć pić tym co gliſty miewáia.

Vſzom.

Vſzy ropiſte/ ſok Bzowy w nie puſczány wychedaża. Apul. Także z iágod z miodem puſczány.

Rekom y nogō ſpuchłym.

Rece y nogi ſpuchłe/ liśćie Bzowe w ſłoney y w ſłodkiey wodźie wárząc/ y cześto náparzáiac/ leczy. Plat.

Watrobie ślezienie.

Watroby y Ślezióny zátwárdzenie odmiekcza/ liśćie z iágodámi w winie/ y w oliwie wárzone/ á plaſtrowáne. Plin.

Puchlinie.

Sok ze Bzowego liśćia piiac/ wode zaſkornia/ y inne fluſy wodniſte/ ták ſtolcy iáko womitámi wywodźi. Toż ſok z korzenia tego czyni/ ále bárźiey ſtolcy

Flágmie grubey.

flágme gruba żenie/ niżli vſty. ázwłaſczá te/ ktora w ſtáwy wpada.

Może też wſzyſtkie rzeczy w wodźie wárzyć/ á przydawſzy cukru/ ſyrop vczynić.

Strutym.

Strutym bywa lekárſtwem.

Spárzelinie.

Czynia máść z ſkorek śrzednich/ ktora boleśći ſpárzelin vśmierza.

Lamániu w ſtáwách.

Lamánie w ſtáwách vſpokaia/ świeże ſośiki bzowe/ álbo papie od korzeniá ſie puſczáiace/ z korzeniem bábczánym/ á z ſtárym ſádłem wieprzowym zmieſzawſzy/ námázowáć/ á ná to świeże Bzowe liśćie przykłádáć.

Toku.

Tok krwie z noſá záſtánawia/ proch z li-

ſćia

ściá Bzowego/ zádmuchuiąc nim.

Koláná oćiekłe y ſpuchłe leczy / wyćiągáiąc z nich otok/ y boleśći vkłádáiąc/ liśćie bzowe y z kwiećiem/ rozpárzywſzy ie w żarzyſtim popiele/ á przykłádáiąc.

Kolánō oćiekłym w rękách w nogách łamániu y w ſtáwiech.

W rękách łamániu. Tákże

W nogách/

W ſtáwiech y w ktorychkolwiek członkách/ bywa lekárſtwem liśćie Bzowe/ przywziąwſzy Rumienku/ Kopru ogrodnego / y to wſzytko w woreczki záſzyć/ vwárzyć w wodźie/ y bolące mieyſcá náparzáć.

Pierśiō/ Kośćiom Plecom/ Páćierzō Krzyżom Łopátkō Bokom.

w Pierśiách/

w Kośćiách/

w Plecách/

w Páćierzách/

w Krzyżách/

Pod łopátkámi/

w Bokách łamániu y boleniu ſrogiemu: wźiąć oleyku Bzowego/ Bobrowego po cztery łoty / Bobrowego ſtroiu pułłotá / Aquáwity bárzo máło. To weſpoł zmieſzawſzy/ tym mieyſcá bolące náćieráć / á przyłożyć báwełny álbo futerko ćiepłe.

Krze/

Kre dźiećiom y nábićie boczkow odmiękczá / liśćie Bzowe z Slazowym y z Geśim ſádłem vtłuczone/ á trochę przyſmażywſzy / tym námázowáć.

Tarcze y Rondele czynią ze Bzu.

Ze Bzowego drzewá czynią Tarczey Rondele/ przeto że tego drzewá rány ſkuláią ſie/ y zkłázu nie łátwie vſtępuie.

Piguły ze Bzu.

Pilulę.

BZora ſkorki ze Bzu/ ták z korzenia iáko z drzewá/ do tego kwiećia iego y iágod. To wſzyſtko tłuką/ y ſok wyczyniáią/ do ktorego prochu Sośinki / álbo wilczego Mleczá puł łotá/ Máſtyki czwierć łotá przymieſzuią/ y z tego piguły czynią/ ktorych quinte ná raz dáiąc/ puchlinę wywodzą doſtátecznie.

Syrop Bzowy.

Syrupus

WZiąć ſkorek śrzednich miedzy martwicą á oſtátnią ſkorką od drzewá: ták wiele kwiátu/ to ieſt po dobrey garśći: To weſpoł w winie białym dobrym ſtárym przez cáły tydźień moczyć/ káżdego dniá raz y dwá wzruſzáiąc y zámieſzuiąc. Potym przecedźiwſzy/ włożyć do onegoż winá ták przecedzonego garść Rożey/ Tátárſkiego źiela/ Imbiru/ záwiązawſzy w węzełku po puł łociu. To wárzyć áż połowicá wywre : A wyiąwſzy on z korzeniem węzełek/ wyżąć go co nalepiey/ włoż miodu co nacudnieyſzego / y ták długo wárz áż wino wywre. Tego opuchłym ná raz dawáć od dwu łotow áż do czterech. Tákże

puchlinie Zimnicy.

Zimnice káżdego dniá miewáiącym.

Wodká

Aqua.

KIedy nabárźiey kwitnie/ w ten czás z kwiećia przez Balneum maris wodkę dobrze pálić. Tá

Pierśiō.

Pierśiom ćiężkim bywa dána ná raz po trzy łoty/ ráno y ná noc.

Boleniu głowy.

Boleniu głowy z gorącośći álbo ſłoneczney/ ábo z wietrzney/ álbo z ogniá/ chuſtkę maczáiąc/ á ná nie przykłádáiąc.

Ogorzeliny.

Ogorzeliny z ſłońcá ſpádzą/ vmywáiąc ſie nią.

puchlinie watrobie ślezienie Nerkom. Trzećiączce. Żołądku. Melánkoliey. Szkodźi.

Puchnącym/

Wątrobę zátkáną otwiera/

Slezionę y

Nerki/

Trzećiegodniową febrę odpądzą/

Żołądek pośila y vmacnia/

Fluſy melánkoliczne wychędzáią/

Żołądkowi ſzkodźi ták liśćie/ korzenie/ y iágody.

Sok ze Bzu.

Succus.

WZiąć Bzowych iágod dobrze źrzáłych / z nich ſok wyćiſnąć / y przy ogniu węgliſtym go do zgęſczenia wárzyć. Ten

bolączkō puchlinie wilgotnośćiom. Strutym.

Bolączki wnętrzne rozpądzá/

Puchlinie bywa rátunkiem oſobliwym/

Wilgotnośći wſzytkie złe potem wywodźi/

Tákże iády w ćiele potem wywodźi: przeto bywa przed łáźnią bráuy. A tego po przepurgowániu inymi lekárſtwy trzebá vżywáć/ ná czczo bieráć ie.

w biegunkách.

W biegunkách bywa lekárſtwē mażąc nim.

Konfekt z kwiećia.

Cōſerua florum.

GDy práwie kwiát dożrzeie/ otrząść/ álbo obić kwiát z okołkow iego / y włożyć ie miedzy dwie chędogie chuſty żeby przewiedły: potym ie pośiekáć/ ábo vtłuc/ á do funtá kwiátu/ pułtorá funtá cukru przyłożyć/ y ná ſłońce wyſtáwić/ wzruſzáiąc ich częſtokroć. Ten

watrobie Żołtáczce puchlinie

Wątroby zátkánie otwiera/

Rozpądza z żywotá nábrzmiáłość/

Puchlinę poczynáiącą trawi y wyniſzcza.

Bedłki Bzowe.

Głowie.

BEdłki Bzowe przy korzeniu rosnące / zmaczawſzy ie w Rożáney wodce/ álbo w Bzowey/ á ná głowę przykłádáne/ bolenie iey z rozpalenia leczy. Toż

Otokom.

Wſzelákim otokom y przymiotom ogniſtym / też Bedłki przykłádáne odeymuią.

Oleiek Bzowy.

Oleum

TEn bywa z kwiátu oberznionego Bzowego/ á z ſtárey oliwy/ iáko Rumienkowy oleiek.

watrobie Żołtáczce Członkō.

Vśmierzá/ wychędzá/ wyprożnia/

Wątroby zátkánie otwiera/

Żołtaczkę odgania/

Wſzyſtkich członkow boleśći vkłáda.

Drugi.

2.

Iny Oleiek Bzowy/ do wzruſzenia potow

w morowym

w morowym powietrzu: Wziąć naczynie śklane według twey woli / do połowice napełń go Bzowym kwiátem: przyday do niego trzećią częśc kwiátu Chebdowego/ drugą trzećią częśc kwiátu ś. Janá źiela / że ták z tych trzech będzie ono naczynie pełne kwiátu. ná to náley oliwy czterechletniey / by y stárszey. To záwiązawszy / wystaw ná słońce / niechay przez cáłe láto. Tym oleykiem trzy álbo cztery kroć ćiáło we dnie y w nocy ćiepło náćieráć. Doświádczono / wszystek iad powietrza morowego / potem wywodzi.

Bez czerwony.

Tych wszystkich sztuk iest Bez Czerwony/ ktorych nász czarny álbo domowy.

Chebd/ Rozdział 193.

Ebulus, Chamæacte.

Attich.

Chebd iest rodzáiu Bzowego/ zowią go drudzy Bzem niskim / y nie miedzy drzéwká/ ále miedzy źiołá iest poczytány. Rózgi iest czworogránowitéy / kolankowatey y szryfiástey. Liśćia iáko drzewá Migdałowego / z káżdego kolanká / álbo członká z obu stron przećiw sobie / rownym od śiebie położeniem/ ná stopkách rownie iáko v Bzu pochodzące/ około kráiow wystrzygáne/ iedno dłuższych/ y śmrodliwszych. Kwiátu w okołkách ná wierzchu mszystego / iáko y ná Bzie. Z tych zá czásem iágódki iáko bzowe. Korzeń długi/ ná pálec wzmiesz: którego skórki / pączki/ ábo sośiki młode / iágódki/ sok y pecki/ ábo iąderká/ do lekárstw przychodzą. Tákże kwiát y liśćie.

Mieysce y Czás.

Rośćie na wśiach ládá kedy. Ná Wiosne korzonki iego kopáią/ skórki z nich zdeymuią/ y na słońcu suszą. Iágody záś pod Ieśien / bo tám dośrzewáią. Do roku tylko bywą w swéy mocy chowány.

Przyrodzenie.

Rozgrzéwa y wysusza/ przy końcu wtórego stopniá / ábo ná przodku trzećiego. Trawi / rozpráwuie/ rozćina / czyśći / zwłaszcza flegmiste wilgotnośći / potym kolerycżne.

Moc y Skutki.

Mocy y skutkow Chebd tych iest / co y Bez/ á własnośćią przyrodzenia swego flusy flágmiste wywodzi potężniey / niżeli Bez. z osobna iemu własna: *Flusy flegmiste.*

Puchlinę stolcy wywodzi / wárząc korzenie Chebdowe / w białym stárym winie/ z kwiátem y z Imbierem: Tego poránu náczczo po kwáterce piiać. *Puchlinie.*

Fráncowátym/ toż korzenie Chebdowe / w winie stárym białym wárzone/przydawszy do tego kwiátu á Imbieru/ y poránu pić dáwáć. Toż czynia ziarnká z iágod iego / wypłokawszy ie do nalepiey z soku czarnego / żeby práwie białe były / vsuszyć/ vtłuc: y tego prochu po czwierći łotá / w polewce sucho- *Fránce y śmierza.*

tnego ziela wárzonego pić dáć. Doświádczone lekárstwo.

Puchlinie. Suchotna y wnetrzna puchline leczy / z korzenia Chebdowego wárzonego suchy/ ábo wodki wypaloney lotow cztery/ ze Bzu lotow osm/ zmieszawszy wespol/ przez dni trzydzieści porzadnie bráć.

Kiszkiwy chodzące. Kiszke z stolcá wychodzaca wpráwia/ pomázuiac ia sokiem z korzenia Chebdowego.

Slinogorz. Slinogorz leczy/ w tymże soku wyżetym z korzenia chuśte maczáiac/ y gárlo obwiiáiac.

Kászlu. Kászel z zimney przyczyny vśmierza/

Piersiom. Flágmie. Piersi z flágmy grubey y kliowátey wychedzá/ wierzcholki Chebdowe w winie wárzac/ y miodem osłodziwszy/ káżdy poránek ná czczo pijác.

Żywot odwilża. Wierzcholki álbo sosiki z korzenia wychodzace wárzyć á ieść/ żywot odmiekczáia troche mlodego másłá/ álbo oliwy przylawszy.

Dnie. Dne/ y w czlonkách lamánie vśkrámia. wziać kwiátu y liścia Chebdowego zárowno/ włożyć w dzban/ y nákryć blácha podziuráwiona/ wstáwić ná to iny dzban dnem wzgore/ y to obmázáć co nalepiey ciástem/ żeby się obá dzbany trzymáć mogly: potym po wypaleniu w piec to wstáwić/ ták áby ten zban w ktorym liście iest y z kwiátem stal ná gorze/ y dáć mu ták stać áż piec wychlodnie: potym w spodnim dzbánie znaydzieß sok/ álbo wode/ ktora dla potrzeby chowáć. A mieyscá Dnáwe w ktorych bol y lupánie/ tym czesto námázywáć y náciráć.

Zimnicy. Zimnice káżdegodniowa leczy/

Gryzieniu. Gryzienie y morzysko w żywocie vśmierza/ tenże sok álbo wodá ták dystylowána/ iáko z winem vżywána.

Dzieciom. Dzieciom brzuszki twárde odmiekcza/

Oćiekłości. Nápuchnienia wszelákie odgánia/ smáżac liście y kwiecie w káplunim/ ábo w kokoszym sádle/ á żywot máżac.

Bolom. Boleści w ćiele vśmierza/

Twárdości. Twárdość w żywocie odmiekcza / liścia tego Chebdu nákláść do wánny/ y w tym się párzyć.

Podágrze. Podágre vśmierza / z kozlowym loiem przykládáiac.

Winá fárbuia. Winiarze fárbuia niektorzy iágodámi Chebdowymi winá.

Zylom. Zyly posila / liście y z kwiećiem w obuw śćielac/ y ná tym chodzac.

Gárdlu. Gárlo tym okládáiac/bole w nim vkláda/

Artetyce z flágmy. Artetyce z flágmy pochodzacey/ sok bywa lekárstwem z korzenia chebdowego/ przymieszawszy z Sosnki troche proszku/ álbo z wilczego Mleczu/ á cukru. Albo rádniey soku z sosikow iego.

Glowe czyści. Sok nosem sarkány / wszystkie plugáwości z glowy wywodzi.

Flágmie. Flágme wywodzi/

Puchlinó. Wode zaskornia pedzi/ proch z korzenia iego z sokiem kopru Włoskiego.

Nápuchnieniu rąk y nog Lamániu w czlonkách. Nápuchnienie rąk y nog rospadza/ liście wárzone w sloney wodzie/ tym nápárzáć.

Też kápánie w wodzie/ w ktoreyby Chebd z korzeniem y z liściem swym/ z kwiećiem y z iáderkámi wrzal/ vżyteczny tym ktorzy lamánie w czlonkách swych miewáia z flágmistych flusow.

Wyćiagáinie z skorek soku. Drudzy wyćiagáia sok z skorek korzenia Chebdowego/ y wysuszáia ná sloncu/ potym czynia z niego Trociszki do przerzeczonych potrzeb.

Klistery. Klistery z liścia wárzonego/ iescze lepiey z soku korzenia iego: bo tákowe gryzienie y morzyská w żywocie vśmierzáia. Matth.

Sciátyce. Sciátyke z wiátrow álbo z flágmy pochodzaca/ vśmierza klistera. Math.

Weże wyganiá. Dym z Chebdu/ weże z domu wygania.

Miesiecżney. Miesieczne czyścżenie pániam zástánowione wzbudza tenże sok z korzenia / obmaczawszy w nim welny/ álbo báwelny strecić/ y w lono puścić.

Czynia drudzy iágody z cukrem y z Cynámonem/ y chowáia do vżywánia. Tab.

Bládym cere dáie. Ktorzy zá wielkimi goraczkámi do bládości przychodza y do wyschnienia / nád párá chebdowa wárzonego dobrze się nápárzáć / pierwey posoliwszy ná żoladek y watrobe rzeczámi wonnymi y ztwierdzáiacymi.

Kámień. Kámień wywodzi Chebd mlody z liściem swym wierćiány/ y z winem pity. Apul.

Sleźiene. Sleziona twárda odmiekcza / pijac proch z korzenia Chebdowego co nasubtelniey vtárty/ z kwáterka winá dobrego biaáego.

Znák roley dobrey. Gospodarze biora znák roley dobrey y ziemie plodney/ ná ktorey dobrowolnie Chebd rośćie.

Szkodźi.

Zoladkowi/bo go obćiaza. A gdźieby go zbytnie kto vżywal/ womitem odeydzie. Tab.

Káliná/ Rozdział 194.

KAliná/drzewo Bzowemu podobne rozgámi kolankowátemi/á nápoly czczemi. Drzewniá bialego/rzadkiego. Sámo drzewo kruche: liście Jáworowym podobnieysze / niźli Porzeczkowym. Kwiátu biaáego/okolkiem iáko bzowy/ tylko szersze listeczki ma/ niż To bolki biale: zapáchu wdziecznego. Z tych czerwone iágodki/iáko glogu drzewnego. Soku winnego pelne. W tych pecki plástáte y twárde.

Sambucus aquatica, Platanus aquatica, Lycoſtaphylus.

Waldtholder.

Sambucus roſea.

Jeſt druga Káliná różánego kwiátu / od pierwſzéy ſamym kwiátem rożna. Te zrzadká ználeść / y to tylko w ogrodách koſztownieyſzych.

Mieyſce.

Pierwſza ná mieyſcách wilgotnych rádá rośćie. Záś Różána Káliná / w ogrodach. Téy v nas nie znáią.

Moc y Skutki / y Przyrodzenie.

wyćiąga.

SOk ieſt przyrodzenia y ſkutku wyćiągáiącego / z ktorego konfekt czynia z cukrem.

womity czyni.

Jágody ſáme vżywáne brzydkość czynia / y wrácánie przywodza.

Ziemna álbo Wycza Gruſzká.

Rozdział 195.

Apios.

Erdbyrn.

GRuſzká ziemna / ábo Wycza / od podobienſtwá má nazwiſko / bo ma korzeń ná kſztałt gruſzki / okrągły / zwiérzchu czarną ſkórkę á wewnątrz ma białą. ſoku wodniſtego pełna. Róſczki ná dłoń z korzonká cztéry ábo pięć wychodzą ćienkie / oble / rumiáne á mléczyſte. Liſtki iáko v Hoynéy róſczki / ktorą Rutą leśną zowią / ábo Mátki Bożéy dzwonkow / ćiemnieyſze / ſczupleyſze y dłuzſze. Kwiátu białego / wonnego / grochowemu podobnego. Naśienie z tego drobne.

Mieyſce

Rośćie ná górách w Krećie / w Apuliéy / záraz ná Wioſnę.

Przyrodzenie

Ciepła y ſucha ieſt pomiernie.

Moc y ſkutki.

DZiwna ſpráwá Páná Bogá náſzego / w rzeczách ſtworzonych pokázuie ſie. Korzeniá cześć zwierzchnia tego ziela / womitámi / czyśći ćiáłá. Záś ſpodnia ſtolcy wywodzi / ták flágme iáko kolere. Owa korzeń cáły purguie y czyśći obiemá końcámi. Dios.

Flágme / Kolere / purguie.

Flágme wywodźi. Soku z korzenia wyćiągnionego ßkrupuł ieden/ álbo trochę mniey/ z czymkolwiek w trunku wziąwßy/ tákże flágmę/ y kolerę womitámi/ y ſtolcámi wywodźi. Dios. Plinius każe go z miodowa ſyta vżywáć.

Soku wyćiągnienie. Sok tym ſpoſobem z tego korzenia wyćiągáią: Dobrze go vtłukßy/ włożyć do nowego gárncá/ ná to nálać wody źimney pełno/ y dobrze zámießáć. A to co ſpłynie piórem zbeymowáć/ á vſußywßy chowáć. Dio.

Puchlinie. Opuchłym/ tenże ſok z winem vżytecżny. Plin. po puł lotá z nim piiać.

Womity. Korzeń ſam iedzony czyni brzydkość w żołądku/ á potym womity.

Scyátyce. Scyátycżnym vżytecżny/ wywodząc z nich ſtolcámi/ womitámi máterią.

Wycże węzły/ Rozdział 196.

Wycze węzły/ wypuſczáią z śiebie wiele rożdżek łokietnych po źiemi ſię roſkłádáiących/ iáko groch/ ábo wyká/ do którey ma podobieńſtwo. Liſteczki ma obdłużne y przyoſtrzeyßym. Kwitnie w Czérwcu kwiátem czérwonym gromadkámi: kßtałt kwiátu grochowego. Z tych ſtrączki w których naśienie. Korzonki ná kßtałt fig/ abo grußki máley/ trzy ábo cztery iáko ná nići/ ieden po drugim záwießony/ iáko v Orzéßká źiela/Kropidłkiem zowiemy: zwierzchu czarne/ wewnątrz białe. Z źiemną Grußką niema żadnego podobieńſtwá. Też áni womitów czyni/ áni ſtolcem purguie/ iáko źiemna Grußká.

Mieyſce

Rośćie ná polach oránych/gdźie śiano Jecżmień/Pßenicę/Żyto. Korzonków świnie rády vżywáią. dla czego ie świnią páſtwą/ ábo chlebem drudzy nazywáią.

Mocy Skutki/ y Przyrodzenie.

Jákiegoby vżytku to źiele było/ żaden z ſtárych Zielopiſów/ ták z onych dáwnych Greckich y Láćinſkich/ iáko z poślednieyßych nam nic nie podáli o tym: okrom/ że go páſterze rádźi vżywáią. Tákże y świnie.

Rozſądek.

Wycze węzły/ rzecżone od Wyki/ którey rozgámi y liśćiem ſą podobne/ okrom korzonków/ które iáko węzły ná nićiách/ iedne po drugich wiſzą/ Grußek álbo Fig podobieńſtwo máiąc.

Zamorſkie Jábłko/ álbo Bániá/ Rozdział 197.

ZAmorſkie Jabłko dwoie ſię znáyduie/ ſámiec y ſámicá. Obie máią liśćie Bániom wodniſtym/ które Auguriámi zowią/ podobne/ ábo ogórczánemu; obdłużne/oſtre/ w okolo rozdźielone/ lábrzyſte/ ná długich ſtopkách koſmátych wiſzące/ witeczki ſwe po źiemi roſkłá-

Colocynthis, Coloquintida, Sycionia, Cucurbita ſylueſtris

Coloquint.

dáiąc y z liśćiem. Kwiát bládo żółty: z niego Bánie bywáią máłe / okrągłe iáko piły iákie. Smáku bárzo gorzkiego: wewnątrz máiąc mieśiwość biáłą lekką y gębczáſtą / w ktorey ziarnek / ábo pecek bárzo wiele. Ták liśćie iáko iábłko y ziarnká purguią.

Mieyſce.

Rosną we wſchodnich ćiepłych ſtronách / y te nalepſze / bo dóyrzáłe bywáią. Rosną v nas / y po Niemieckich kráinách w ogrodách ſá dzone: á te dla niedoyrzáłośći ſwéy nie mogą ſie do lékarſtw zyść. Kwitną ná końcu látá / á ná oſtátku w Jeśieni dozrzewáią. Te napiérwey zielone / potym biáławe bywáią. Trwáć może w cáłośći ſwych ſkutków przez pięć lat.

Przyrodzenie y Czás.

Przyrodzenia ieſt ćiepłego y ſuchego w trzećim ſtopniu / co z ſámego ſmáku iego ſnádnie ſie obaczyć może. Ma być zbieráne / gdy poczyna zwierzchu bieleć / ábo żółćieć.

Moc y skutki.

Zamorſkie ieſt bárzo gorzkie / ktore ſkutki ma lekárſtwá bárzo gorzkiego / ieno ich iáwnie pokazáć niemoże dla purgowánia ktora ma w ſobie. To ábowiem przyięte pierwey wynidzie ſámo ſtolcem / niżli te wilgotnośći ktore ma z ćiáłá wywieść. Galen.

Purguie.

Śćiencza / rozpráwia / przenika / á bárzo silnie y gwáłtownie purguie ſámá mieśiwość Jábłká / iedno potrzebá iad od niego odiąć / przydawſzy mu żywice Arábſkiey / álbo Trágákántu / y moczyć.

Popráwá iego.

To lekárſtwo wyćiąga gruba / bárzo kliowáta flágme. Tákże kolere / y wode żołtą z ćiáłá. A bywa vżywáne w chorobách záſtárzáłych / dawnych / w ktorych Modrzeiowa gębká / y Turbit ſą mdleyſze.

Flágmie.

Páráliżem záráżonym álbo ſzlákiem / *Páráliżu*

Łupániu y boleniu w biodrách / álbo ſcyátycznym. *Sciátyce*

Kolice y dárćiu w kiſzkách. Tym niedoſtátkom oſobliwym bywa lekárſtwem / proch tego ſuchego iábłká do kliſter przydány / ábowiem wywodzi ſtolcámi flágme y kolere wyćieráiąc áż do ſzlámowánia kiſzek / y ſtolcow krwáwych.

Kolice

Bole żebow vśmierza mieśiwość tego iábłká wárząc w winnym occie / przydawſzy ſáletry / álbo Piołynu / y ſoli trochę / w łupinie tegoż iábłká gliną oblepionego / á tym popłokowáć ćiepło żeby. Dios. Plin.

Zebom.

Wilgotnośći grube / kliowáte / lipkie / nie tylko z kiſzek wywodzi / ále też y z głębokośći ćiáłá. Jáko

wilgotnośći grube wywodźi

Z ſtáwow y z zwiąſkow ich ſkryte fluſy / *Fluſy z ſtáwow.*

Z nerwow á z żył ſuchych zámulenia / *Z żył.*

Z mozgu y ze wſzyſtkiey głowy / *Mozgu*

Stárodawne boleśći z głowy wywodźi / *Stárym bolom.*

Muſzkułow wádom / *Muſzkuł.*

Płuc y pierśi wſzytkich / *Płucom*

Pádáiącey niemocy bywa rátunkiem / *Káduko*

Martwieniu ktoregokolwiek członká / ábo y wſzyſtkiego ćiáłá. *Martwieniu ćiáłá.*

Zawrot głowy leczy / *Zawrotu*

Duſzność z pierśi oddala / y ćieżkie tchnie(nie. *Duſzeniu*

Kręcz leczy / *Kręczu*

Drżeniu y trzęśieniu ćiáłá ábo członká / *Drżeniu ćiáłá.*

Zákrzywieniu vſt / *Vſtom krzywym*

Pákośnik / álbo záráżenie w krzyżach / *Pákośnik*

Artetyce / álbo łamániu w ſtáwách / *Artetyce*

Puchline wywodźi / *Puchlinō*

bola pul głowy.

Pul głowy boleniu. Tym wßyſtkim iákimkolwiek obyczáiem vżywány/ badz w trunku/ w pigulách/ w lektwarzu/ álbo w konfekcie/ badz kliſtera. Meſua. Ale naſnádniey w pigulách przez vſtá. Do kliſter lepiey cáła klásc mieśiwość bez naśienia y łupin/ nie tłukac iey/ iáko Abige piſze/ y Egineta.

Oczom płynacym.

Oczom łzámi ćiekacym y płynacym bywa oſobliwym lekárſtwem / ábowiem mozg z wilgotnośći zbytnich ktore ſie do oczu vdáia/ wyſuſza. Meſua.

Biodrō. Krzyżō.

Biodr y
Krzyżow bolenie vśmierza/ z ſokiem z nátłuczonych zamorſkich świeżych iábłek/ máżac y náćieráiac. Dios.

żołtáczce

Zołta niemoc/ ziarnká zamorſkich iábłek dáiac ie z ſyta miodowa. Plin.

Purguie.

Tákże też z ſyta miodowa w łupinie tegoż Jábłká wárzone / ábo w ſłodkim winie/ ábo w Málmázyey ſłodkiey/ álbo w Mußkáteli/ á potym pod niebem na dworze przez noc wychłodzone / kiſzki wyſtruguie/ y miasße z nich wilgotnośći wywodzi / zimno piiac.

Febrze v ſtáwiczney.

Zimnicom káżdegodniowym przypadáiacym bywa lekárſtwem / wziac czwierćſłotá pulpy / álbo mieśiwośći tego iábłká / y wárzyć ia w ßeśći łotách ſoku Chebdowego/ w łupinie tego Jábłká zamorſkiego: przecedźić / cukru ileby doſyć było przydáć/ á choremu przed przyśćiem zimnice dáć wypić. Platearius.

Czwártaczce. Párchō y kroſtom.

Zimnicy czwartodniowey/
Kroſtom y párßywośćiom tym ſpoſobē przypráwione bywa lekárſtwo: wziac polewki z Seneſowych liſteczkow vwárzoney vnciy iij. álbo iiij. Pulpy tego iábłká zamorſkiego drágme iedne. To wßyſtko wárzyć w łupinie iábłká zamorſkiego/ przecedźić / cukru dodáć/ ileby ſie podobało / y przed przyßćiem choremu dáć wypić. Platear.

Tymże ſpoſobem przypráwione y vżywáne przećiw wßelákim dawnym y záſtárzáłym kroſtom. Plátevr.

dźiećiom gliſty.

Dźiećiom gliſty morzy y wywodzi z mieśiwośći iego/ a z ſoku Piołynowego plaſtr ná pepek przyłożywßy. Plat.

chrobáctwo w vßu morzy

Chrobáctwo w vßách záległe / morzy proch tey pulpy z ſokiem z liśćia Brzoſkwiniowego zmießány/ á w nie puſczány. tenże.

watrobie ślezienie

Watroby/
Sleziony zátwárdźiáłość zmiekcza/ ſok ko pru włoſkiego/ w ktorymby pulpá tego iábłká wárzona byłá/ y vżywána trunkiē. tenże.

Maćicy. Mieśieczney.

Máćice záplugáwienie wychedaża.
Mieśieczna chorobe wzbudza/ łono wßytko y krzyże ná parzáiac ta wodka/ w ktoreyby iábłko zamorſkie było wárzone. tenże.

Nerkom.

Bole w Nerkách vśmierza w kliſterze / proch z mieśiwośći iego / iaderká precz odrzućiwßy.

Zebom/

Zeby chwieiacace vmacnia / ſok z świeżych iábłek zamorſkich / z octem winnym zmießány/ tym ćiepło płoczac. Plin.

wezełki.

Czynia wezełki z mieśiwośći / dla wzbudzenia ſtolcow w zápieczeniu żywotá / y puſczáia ie w ſtolec. Dios.

Piguły.

Pilulę.

Bywáia piguły z niego czynione tym ſpoſobem: Biora mieśiwośći iábłká ßkrupułow ij. ná proch vtartey / y to miodowa ſyta záczynáia/ przydáiac ſaletry y mirrhy/ á z miodem przewárzonym y odßymowánym/ pigul náczyniwßy/ vżywáia.

2.

Tákże: Biora co nalepßa pulpe / y co náſubtelniey ia tłuka/ Máſtyxu/ y z Migdałow ſłodkich oleykiem/ Troćißki álbo pigułki záczyniáia. A ná raz nie wiecey / iedno puł ßkrupułá / tego prochu biora. Tákże nie mdłym/ áni ſłábym / nie brzemiennym / áni ſtárym: ále młodym / mocnym y náturom dużym.

Oleiek.

Oleum.

Z Jader y pecek oleiek czynia z Jábłek zamorſkich. Ten

Krzyżom Paćierzō Biodrō. śiwiznie

Krzyżom/
Paćierzom/ y
Biodrom bole vśmierza/ náćieráiac nim.
Siwizny broni/ Meſua.

Febry y zimnice vśmierza

Febry y zimnice vśmierza tych / ktore záwße iednoſtáynych dni y godźin (Periodicas Grekowie zowia) przypadáia: wziac pecek z nich cetnem á nie lichem / y ná ßyi ie noßac. Plin.

Vßu bolenie y ßumienie

Bolenie w vßu/
W Vßu ßumienie / puſczáiac w nie po dwu álbo po trzech kropkách tego oleyku. Albo w niedoſtátku iego / w łupinie tego Jábłká zamorſkiego/ nalawßy trochę oliwy/ w żarzyſtym popiele wárzyć / żeby wrzał / á kiedy przechłodnie/ w vßy puſczáć. Meſua

Gliſtom.

Gliſty y chrobáctwo wßelákie w żywoćie morzy: ták dźiećiom iáko y ſtárym ludźiō ten oleiek / z żołćia wołowa / álbo bykowa zmießany / y tym żywot nágrzany mażac / Meſua. Toż czyni pulpá iego z miodem záczyniona/ á vżywána. Plate.

Pleßowátośći

Od pleßowátośći y opádánia włoſow broni y záchowywa ten oleiek / námázuiac ie. Meſua.

Kolerze

Kolere czarna y Melánkolia wywodźi / iáko inne wilgotnośći złe y ßkodliwe.

Womity Stolcom

Womity y
Stolce doſtátecznie czyni bárzo vżytecznie/ naśieniem świeżym/ álbo peckámi tego zamorſkiego iábłká/ podeßwy mocno náćieráiac w ćiepłowolney łáźni/ niegoracey. Táka purgácya nießkodliwa. Abige.

Liśćie.

Melánkoliey.

Kolerze czarney álbo Melánkoliey.

Plešowátośći. pleszowátośći y opadániu włosow.

Wezowátey y mieyscy witey pleszowátośći.

Trędu. Tredowátośći słoniowey y sámemu trądu / liśćie tego Jábłká / iest wielkim lekárstwem / práwie dozrzáłe / y zimnem przeiete / á w ćieniu vsuszone / że wszystkich wilgotnośći z siebie pozbedźie.

Sposob vżywánia. Potym gdy go chcemy do przerzeczynych chorob vżywáć / ná proch go vtárszy / przydáć do niego Zywice Arábskiey / álbo Trágákántu / y z syta miodowáć pić. Bárzo wielkim iest lekárstwem kolerze czarney álbo melánkoliey / y chorobom z niey pochodzącym: á to tylko gdy sie zaczynáią. Záwźietym nic nie pomoże. Abig.

Do tego też tym niedostátkom / tenże proch z liśćia może być przystoynie bárzo przydáne Aloes / naśienie Anyżu / Kániánká włoská / co Epithymum zowią / y troche soli Indiyskiey.

A z Ierápikrá zmieszány proch tego liśćia / bárzo osobliwym iest przerzeczonym chorobom lekárstwem. Abig. Iedno gdźieby sie iuż zdawná záwźiely / á zwłasczá gdy ábo paznokćie poczynáią wypadáć / álbo iuż włosy oblázły: prożne to iuż lekárstwo / bo rátunku żadnego nie da. Abige.

Korzenie.

Przećiw vkąszeniu iádowitemu. NIektorzy z Lekárzow Arábskich twierdzą / miedzy wszystkimi lekárstwy / przećiw vsczknionym od wężá / niedźwiadká / y od inych bestiy iádowitych / nic lepszego y doskonálszego nie być nád korzeń tego iábłká zámorskiego / ktory v Arábow przećiwko tymże iádom / w pospolitym iest vżywániu / biorac go ná raz czwierć łotá / záczym ná tych miast bole vstáią. Rasis.

Ná ráne vkąszoną. Też vtłoczony / á ná ráne od bestiy iádowitych vczyniona / przyłożony: Wszeláka vkąszona ráne / ták od człowieká / iáko od bestiey iádowitey rzeczy / tenże korzeń przyłożony: zwłasczá korzeń od Sámcá. Christian.

Náuká wspráwowániu.

TE Jábłká máią być zbieráne dobrze dozrzáłe / á to bywa w Ieśieni ná koncu / gdy zielonosć swoie w bládożołtosć odmieniáią / y zimná ich iákokolwiek przeráżáią.

Zamorskie Jábłká.

Naywybornieysze te sa / ktore ná wysokich y gorzystych mieyscach / niżli w niżinách y ná wilgotnościách.

Tákże o Liśćiu y o korzeniu rozumieć mamy / ktore po dozrzáłośći owocu / y po przeráżeniu od zimná ma być zbieráne / w ćieniu suszone do wyschnienia wilgotnośći. Do dwu y trzech lat może być chowáne w swey porze y mocy.

Szkodźi.

IAbłko zamorskie / nie ma bydź żadnym sposobem do lekárstwá bráne / áni vżywáne / ktore sámo iedno bywa ná swey rozdze / bo tákowe bywa bárzo iádowite: bo ze wszystkiey oney rozgi wszystká moc y silnosć w iedno iábłko sie śćiaga. Zá vżywániem / ktoregoby skrupuł ieden tylko / tedy ták wielkie y gwałtowne purgowánie / niezmiernym żołądká boleniem / z niewymownym w kiszkach morzyskiem / z wietrznośći grubych: y tákie womity y krztuszenia srogie / że dusze prędko z ciáłá wysádzi. Czyni przytym wielka chćiwość do stolcow / omdlewánie / y serdeczne mdłośći: Ciezkie tchnienie: Potym zimne śił vpádnienie: nakoniec y śmierć. To pospolićie Jábłko Zamorskie / sámo tylko ná swym iednym wićiu vżywáne czyni. Przeto tych rádniey do potrzeb lekárskich vżywáć / ktorych kilká ná iedney rozdze rośćie.

Żołądku. Kolkew kiszkách. Womity / Smierć. chćiwość do pochodowánia Dychawice.

Płodu. Płod w żywoćie zábiia / by tylko mieśiwość iego do łoná przyłożył.

Żołądku. Żołądkowi bárzo iest szkodliwe / y bárzo obrázliwe. Dios.

Nie ma być vżywáne lekárstwem czásu gorącego / to iest / w Lipcu y w Sierpniu / bo tych czásow żołądek bárzo obraża / ták że wszytkim wnętrznośćiom szkodźi. Konec żył otwiera / ták że obiemá końcy wiele krwie stolcy y womitámi odchodźi. Nie ma też zimie / áni w ćieżkie mrozy być vżywáne / iáko Listopádá / Grudniá y Styczniá / ábowiem tych czásow wietrznośći grube wzbudza / zá ktoremi ćieżkie gryzienie y morzyská w żywoćie czyni. Ale ráczey / ieśli sie bez niey obyść nie może / ma być ná Wiosne y Ieśien bráne.

Nie ma być z łupiná vżywáne zwierzchnia / bo twárda y sucha / bo w żołądek przyszedszy / wielkieby zátwárdzenie / á przytym gryzienie y morzenie w nim czyniły. Tákże też skorki álbo łupiny z naśienia y iaderek iego / ktore tákże precz máia być odrzucone. Sáma tylko pulpá y mieśiwosć ma być wźieta do lekárstwá / y to nie sámá / ále z rowna cześćią Trágákántu / álbo Zywice Arábskiey / álbo Mástixu / álbo Bdelium / álbo krochmalu. Ieno że Zywicá Arábska stwierdza / przeto rádniey drudzy zániechawszy iey / Trágákántu / álbo Bdelium przydawáią / y tym śilność y ostrość iego mdłą / á ile w lekárstwách purguiących. Ale gdy do Ziery / y inych wielkich lekarstw ma wchodźić / tych przerzeczonych nie trzebá przydáwáć.

Chowánie iábłká. Przytym mieśiwość tego iábłká / lepiey w iey łupinie chowáć / niżli wyłupiona: Bo dlugo bez łupiny chowána / słábieie w swych skutkách: w łupinie nie ták rychło. Tákże pulpá ná proch vtłuczona / rychley wywietrzeie / niżli w cáłośći zostánie.

Náturam grubym. Do tego / tym náturam iest to lekárstwo przynależące / ktore w zimnych kráinách mieszkáią: mocnemi / grubemi potráwámi żyiącym /

cym/ iako Mlekiem/ Serem/ Kápustą kwáśną/ Sloninámi/ Rybámi/ etc. Acz też tym nie bárzo ßkodźi / ktorzy w ćiepleyßych stronách mießkáią/ á zwlaſcżá dużego y mocnego przyrodzenia ſą: bo w nich poſpolićie na wiecey kolery czarney bywa/ ktora z nich nie ſnádnie wywieść może / iedno lekárſtwy silnemi á gwaltownemi/ iáko przez pulpe/ ábo y liśćie tego Jábłká zamorſkiego przyprawne/ Wilczy pieprz/ Soſnke wietßą / y inne potężnie wywodzace/ okrom Szkámonei/ álbo Socznice/ ktora im nie należy.

Niemiál ko tey tuc.

Przytym nie ma być ſubtelnie mieśiwość tego Jábłká tluczona / áby ſnadź nie wpiwßy ſie w żoladek y w kißki/ nie wygryzłá ich/ y morzyſká ćieżkiego nie vczyniłá/ ále rádniey ná ßroß: y dobrze vmierzone/ á z inemi rzeczámi co nalepiey vmießáne.

Wagá Jábłká zamorſkiego.

Przez vſtá vżywána / od piąći ziarn / áż do pul ßkrupulu. A ludźiom dużego przyrodzenia/ od pul czwierći lotá/ to ieſt pultoru / ßkupulow/ áż do dwu: dáia drudzy y do cáley czwierći lotá. Przez kliſtere od lotá/ áż do 3. v. to ieſt/ pieć czwierci. My poſpolićie pul lotá każemy przykłádáć do wárzenia kliſtery. Abige.

Wagá liśćia.

Prochu z liśćia tego Jábłká / może pod wietßą wagą dáć / niżli pulpy / iedno z przydániem rzeczy przerzeczonych/ ktore iad y śilność ich pomiárkuia y lomia.

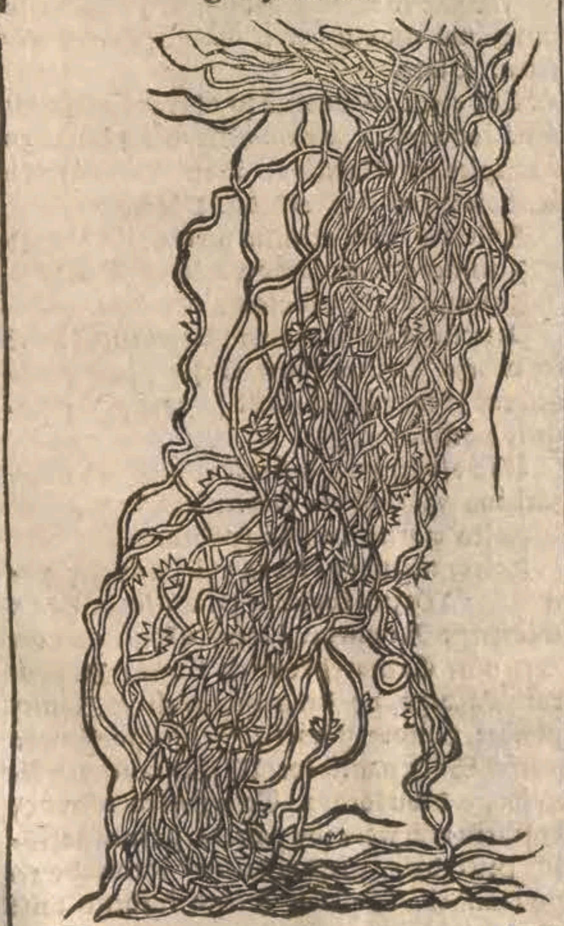
Wagá korzenia.

Korzenia tego zamorſkiego Jábłká/ przez vſtá / czwierć lotá poſpolićie dáia / z ſytą miodową/ álbo z miodem. Raſis.

Kánia przedzá/ Wytup ſwoyſki/ Rozdział 198.

Caſſuta, Caſsita, Cuſcuta, Amplexicaulis, Linodora, Podagra lini.

Seydenkraut/ Flachsſeyden/ Filtzkraut.

Kánia przedzá/ Kánianká/ Wykup/ iedno to ieſt. O tym żadnéy wzmiánki Dioßkorid áni żaden z ſtárych Ziolopiſów / okrom Pliniuſá / nie vczynił. Własność przyrodzenia tego źiela / pnąć ſie po lnie/ po pokrzywách/ po krzewynách / płoćiech / y rozmáitych / źiolách / iáko przedźiono / ná kßtałt Wylupu / Dźiećielnice po ßmerze włoſkim / ábo po Kániance włoſkiéy/ w źiemi żadnego nie máiąc korzeniá: ále iákoby z podſkrzydłkow źiół tychże/ po których ſie pnie / ábo inych tym bliſkich / záraz z początku wychodźi / po nich/ y gáłązkách ich ſie obwiia y geśći / około nich ſie obtaczáiąc / iáko przedźiono: długo ſie wzgóre pnąc / iáko ßnury álbo ſtrony rumiáne/ ták iż nad inne wychodźi / y ſwym oplatánim zadußá ie y ſußy / odéymuiąc im właſną wilgotność / przez którą one żyią. Liśćia żadnego nie miéwa / tylko iákieś wezelki / z których kwiateczków wiele bialych wychodźi. Z tych potym naśienie drobniuchne. Włośienkowátość tey Kániey przedze / ma nieiáką rumienáwość / właſnie iáko witeczki ná gáłązkách winnych / którym ieſt miąßością podobna.

Mieyſce

Nie rośćie z źiemie / ále po źiolách rozmáitych / á nacześciey miedzy

lnem/ przy płotách/ przy krzách/ ktore ták geſto ſwym obiećiem obtácza/ że wielką záſłone inym źiołom od słońcá czyni/ y ták wyſoko/ że ich wierzchy ku źiemi tłómi y zádu- ſzá/ właſną im wilgotność/ iáko pokarm/ odeymuiąc. Lećie w Lipcu y w Sierpniu naobfićiey śie mnoży. Z kwiećiem ſwym ma być zbieráne/ á do dwu lat chowáne.

Przyrodzenie

Rozgrzéwa w pierwſzym ſtopniu/ we wtórym wyſuſza/ máiąc nieco gorzkośći. Wywodźi/ wyćiéra y pośila/ ſwą máłą ćierpkośćią zátwiérdza. Zámulenie y zátkánie w żyłách otwiéra: tákże w wątrobie/ w nérkách/ w śleziénie: y te żyłki/ ábo przechody/ którémi śie wilgotnośći z nérek do pęchérzá: tákże z wątroby żółć do ſwego pęchérzá/ á z pęchérzá do kiſzek ćiągnie. Zyły wſzyſtkie w ćiele/ ták ćienkie/ iáko miąższe/ z zámulenia wyćiéra/ otwiéráiąc. Owa ná iákim śie źielu obwiia/ tego też przyrodzenie wyćiągáiąc/ w śie bierze. Jeſli ná chłodzącym/ przyrodzenia chłodnego bedźie: Jeſli ná gorącym/ gorącego. Sabor Eben.

Moc y Skutki.

Zołądkó. watrobie ślezienie.

Zołądek/ Wątrobę y Slezionę/

Nerkom

Nerki zámulone y zátkáne wilgotnośćiámi flágmiſtemi y kolerycznemi/ otwiera/ wyćiera/ pośila. Meſárog. Aben Meſuai.

Zyłom

Zyły wſzyſtkie/ ták ćienkie iáko miąższe/ otwiera. Albázáry.

Pory wątrobnemu y z pęcherzyká. wilgotnośći z nerek do pęcherzá.

Pory ktoremi żołć/ ták z wątrobnych żył wielkich do właſnego pęcherzyká/ iáko z pęcherzyká do kiſzek pochodźi. Tymże ſpoſobem Z Nerek wilgotnośćiom do pęcherzá otwiera y wychedaża. Aben Meſuai.

Krew wychedaża Moczu.

Krew z żołći wyczyśćia y poleruie.

Mocz zátrzymány wywodźi/ ze świeżey ſok z kwáśnym miodkiem/ Oximel diureticũ zowią. Aben Meſuai.

Zołtaczce

Zołta niemoc leczy y ſpadza/ ktora z zátkánia wątroby pochodźi.

Dźiecinney gorączce.

Dźiecinne gorączki leczy/ w pokármie dány/ álbo wodká z niego pita. Albazari.

Kolerze

Kolerę ſtolcy żołtą wywodźi/ z ſwego właſnego przyrodzenia. A ieſzcze potężniey czyni/ gdźieby do niey Piołynu przyłożył nieco. Aben Meſuai.

Miárá

Miárá wárzoney/ álbo rádniey párzoney w winie álbo w wodźie/ według przyrodzenia y potrzeby chorob przerzeczonych/ kwáterká z pułtrzećia łotow cukru práwie białego. Aben Meſuai.

Syrupus

Syrop.

Tym wſzyſtkim wyſſzey miánowánym niedoſtatkom/ Syrop ták może być vczyniony: Wźiąć korzenia Sczerbakowego/ Intibum zowią: korzenia Borakowego/ Ràniey przedze/ Piołynu/ Ruty polney/ Roży czerwoney/ Chmielowych ſośikow/ álbo wierzchołkow/ Jeleniego ięzyká/ liśćia Borakowego/ Matki Bożey włoſkow/ káżdego po gárśći/ wárzyć w wodźie/ álbo w ſerwatce koziey/ cukru przydáć/ y znowu wárzyć/ áż zgęſtnieie/ á káżdy poránek pić ćiepło.

Zywot z flágmy chedoży Moczu

Zywot odmiękcza y wychedaża z flágmy y z żołtey kolery.

Juchá z wárzoney Ránianki/ ćiężkiemu puſczániu moczu bywa oſobliwym rátunkiem. Pláte.

Toż czyni w winie á w oliwie ſmáżona/ á ná łono wſzyſtko/ ná nerki y ná krzyże co naćiepley przykłádáiąc/ ábowiem tych częśći bole vſpakaia y vkláda. Platea.

Kolerze Czwártaczce. Trzećiaczce.

Kolerę wyżgłą y czarną wywodźi. Przeto Zimnice czwartodniową leczy. Tákże Zimnice trzećiegodniową odpadza.

Krostom fráncowátym. Párſzywośći.

Przećiwko fráncowátym kroſtom/ vżywáć iey dobrze. Też wſzelákie kroſty y párſzywośći/ ták z kolery żołtey/ iáko z czarney/ y z flágmy pochodzące goi.

ślezienie.

Ma oſobliwą właſność to źiele/ śleziónę zátkáną y zámuloną otwieráć.

Zołtey czarney niemocy.

Zołta czarna niemoc ſpadza.

Zołtey niemocy/ ktora z śleziony złey pochodźi: Weźmi korzenia Pietruſczánego/ y włoſkiego Kopru dwá łoty/ Gdule źiemney korzenia/ Támáryſzkowych ſkorek/ Káppárow káżdego po dwu quintách/ Ràniey przedze pułtory gárśći/ Jeleniego Jezyká garść/ Sálſypárille łot/ Myſzey wiechy/ y Anyżu po dwu łotow. To wſzyſtko w wody doſtátku wárzyć/ áżby pułtorá gárncá zoſtáło: przecedźić/ przydáć dźieśięć łotow do tego Oximellis ſimplicis, Z tego káżdego dniá chory po łáźni ma dobry trunek pić. Ten trunek wątrobę zámuloną/ á zwłaſczá śleziónę zátkáną otwiera/ melánkoliczną krew zlekká roſpráwuie/ y żołtą niemoc czarną leczy.

Zołć czarną purguie.

żołć stolcy żenie przydawszy do niey piołynu/piiac. Such.

Z żył flágmę wywodźi.

Z żył szlámowátośći flágmiste y kolerycżne żągnile wywodźi. Matthiol.

Szkodźi.

Cżeste vżywánie tego źiela żołądek osłábia/ ktora iey wádę snádnie odeymie przydánim naśienia Anyżowego/ álbo Pietruszánego. Alhasari.

Cwikłá pomorska/ Wieśiołek/ Rozdział 199.

Alypum, Herba terribilis.

Kraut Alypo.

Cwikłá pomorska/ ktorą drudzy Wieśiołkiem miánuią/ iest prosto wzgóre/ krzewiste źiele/ z iednego málego pniaczká/ rozdzek ćienkich/ rumiánych listeczkow drobnych. Kwiátu żołto obfitego/ wielkiego y lekkiego/ Cwikłánemu podobnego. Tákże y korzenie ćwikłánemu podobne/ ieno że ćienkie/ soku pełne lipkiego ostrokorzennego/ á vstá sczmiącego/ y rozpaláiącego. Naśienia Czabrzyce y Wylupu Dźięćielnego. Dios. Plin.

Mieysce.

W Libiey przy brzegach morskich naobfićiey rośćie/ iáko Dyoskorydes pisze. Ale okrom Libiey indźie nád morzem wiele sie go znáyduie/ ná górách pomorskich.

Przyrodzenie.

Gorące iest w trzećim stopniu ná koncu/ tákże y wilgotne: Z tego drudzy Turbit chcą mieć/ pátrz v Lobelá in Aduersariis Fol: 150.

Moc y skutki.

Naśienie tey Cwikły pomorskiey/ z rowną cząśćią Czabrzyce/ z trochą soli á z octem piiąc/ melánkolią purguie/ wywodząc z nich kolerę czarną/ y wesołe czyniąc. Dios.

Melánkoliey.

Zátwárdźiáłość żywotá odmiękcza y purguie/ toż naśienie w miodowey syćie vżywáiąc go/ soli trochę przydawszy. Plin.

Purguie.

Wagá tego naśienia namnieysza/ iáko Pliniusz pisze/ ná raz puł łotá/ śrzednia/ łot/ nawiętsza/ pułtorá łotá.

Wagá.

Korzeń tego źiela/ Turbit biały Actuarius zowie. A ten flágmę wywodźi vsty. O tego korzenia skutkách Dyoskorides niepowiedźiał.

Flágmię.

Szkodźi.

Używáiąc go/ zlekká kiszki swą ostrośćią wyiada y zránia. Dios. Tey szkodźie záábiegáiąc po wźięćiu tego naśienia/ polewki káplunięy z cukrem tylko wypić kubek.

Kiszki zránia.

Rozsądek

Dla tego Cwikła pomorska iest názwáne/ że korzeń y kwiát ma do ćwikły podobny ogrodney: Wieśiołkiem/ iż melánkolią wywiodszy/ ktora smętne czyni/ wesela im dodawa. O skutkách tego korzenia Dyoskorydes bynamniey nieprzypomniał/ tylko o naśieniu iego. Galen zgołá żadney wzmianki o tym źielu nie czyni. Jednák Aktuarius nieprzepomniał korzenia iego skutkow Turbitem go białym zowiąc y Lobel tych czásow: ktory flágmę przez vstá wywodźi. Wchodźi do Tryphery mnieyszey/ ten Turbit. O Turbićie ná swym mieyscu/ y o skutkách iego powie sie dostáteczniey potym/ y pokaże sie ieśli práwy Turbit iest tego źiela korzeń.

Pśinki wodne/ álbo czerwone/ Rozdział 200.

Vitis ſylueſtris, vel Dulce amarum, Botrydes, Orib. Atragena Theoph.

Hinſchkraut.

WOdne ábo czérwone Pśinki/ które drudzy Słodko gorzkie/ álbo Gorzkosłodkie zowią. Bylina ieſt chróſtowáta/ witeczna/ długie rózgi ábo witki wypuſzczáiąc/ iáko máćicá winna/ twárde/ zdrewniáłe/ álbo chróſtowáte/ po płoćiech y drzewách ſię obtaczáiące/ pniące y oplatáiące/ równie iáko Przeſkep/ ábo Chmiél/ oſtre/ gibkie/ ſkory porysowánéy á białáwey. Liśćie do Pśinek ogrodnych podobne/ iedno dłużſze y ſzérſze/ vſzáſte iáko Szałwia/ á ciemnozielone. Kwiátu brunatnego/ o pięći liſtkach/ w kupkách/ iáko w iákich gronkách kwitnące. Z których śrzodku ſerdußká/ ábo piórká żółte/ wychodzą. Ten gdy opádnie/ iágodki z nich podługowáte/ iáko w gronkách bywáią. Naprzód zielone/ potym gdy dozrzeią/ czérwone: ſoku pełne/ ále niewdzięcznego. Skórá téy Byliny/ gdy ią żucha/ zda ſie naprzód gorzka/ ále potym z téy gorzkośći ſłodnieie.

Mieyſce

Chróśćiná tá rośćie przy płoćiech/ drzewách/ we krzach/ ná górách/ y w leśiéch/ przy wodách/ y ná mieyſcach wilgotnych. W Kwietniu kwitnie. Wyraſta wyſoko/ y záczáſem w drzéwko ſie/ iákoby w winne/ obraca.

Przyrodzenie

Rozgrzewa y wyſuſza w piérwſzym ſtopniu: á iáko Gálen w 6. kśięgach o ziołách piſze/ mocy ieſt wyćieráiącey. Wſzákże iednak ſame wiérzchołki/ máią też w ſobie iákąś ćierpkość zátwiérdzáiącą. Otwiéra y roſpráwuie.

Moc y Skutki.

Opuchłym/ korzeń tych Pśinek czerwonych/ w wodźie morſkiey y z winem białym nápoły wárzony/ pić dawáć po pięći łotow/ bywa vżytecżny.

Opuchłym.

Oſtrość ſkory ná ćiele/ iákoby z ſłonecznego opalenia: Tákże

Oſtrość ſkory.

Piegi/ ogorzeliny od ſłońcá/ wegrowátośći/ ſciera/ ſokiem z tychże iágod czerwonych wyćieráiąc Dios. Theof. Tákże iaderkámi y peckámi. Toż też zmázom wſzelákim ná twarzy y ná wſzyſtkim ćiele ſłuży.

Ogorzeliznie. Zmázom.

Sośiki/ álbo pączki gdy z źiemie dopiero wychodzą/ zbieráią y ſolą/ á chowáią miáſto przyſmákow/ álbo pokármow. Dios.

Przyſmák.

Sok z iágodek tych ſpadza włoſy nátárſzy.

Włoſy ſpadza.

Twarz chędoży.

Twarz chędoży.

Piegi y zmázy ſciera.

Piegom.

Slezione zámulona otwiera.

Sleźienie.

Tákże máchárzyne w ktorey żołć: záczym żołtą chorobę leczy.

Żołći.

Ná żołtą chorobę: Weźmi funt drzewá tey chrośćiny / y vtrzy go ná proch: przyday winá białego wonnego dostátek / w nowym gárncu: zákryi zwierzchu y zálep ćiástem gárnek / zostáwiwszy we srzodku máłą dziurkę ná wierzchu: niech wre powoli / áż trzećia część wywre. To przecedźiwszy / day ráno kubek tego y wieczor drugi / przed iedzeniem trzy godźiny: niech sie poći chory. Tego ma vżywáć przez dni 14.

żołtaczce

To wino purguie dołem y vryną / łáskáwie zágniłe wilgotnośći precz wywodząc.

Purguie

PRZYDATEK

Do Piątych Kśiąg Zielniká Syreniuszowego.

Przestep / Biała Máćicá / Rozdźiał 201.

Vitis alba, Bryonia, Leucampelos, Viticula, Psilobrum, Ampelos leuce.

Stickwurtz / Teufel kirbß.

PRzestep zową Máćicą białą / dla podobieństwá z winną máćicą práwą. Z korzeniá swego wielkiego szczegulnego / wypuszcza wiele różdżek miękkich y kosmátych / iáko v bánie / ktoremi sie chwyta płotów y bliskich krzewinek y źiół / iák wino. Wydáie też liśćie iák máćicá winna / ále mnieysze / z wiecey kąćikow wkoło / ostrych. Kwiatki wydáie ná białym żołćieiące / iáko gwiazdeczki w kupce. Owoc iák v ogrodnych pśinek / w kupce iák gronko naprzod źielony / potym czerwony á czásem czarny ná niektórych. Naśienie iest wlepione w iágodkach w soku kliowátym. Korzeń wielki / miąższy iák kołáno / długi iák łokieć / mieśiwy / ná końcu rozdźielony / zwierzchu száry / wewnątrz biały / gorzki / troche ćierpki / soku pełny / zápáchu przykrego.

Mieysce.

Rośćie przy drógách / płotách / láda kedy.

Przyrodzenie.

Korzeń iest przyrodzenia gorzkiego y suchego w pierwszym stopniu / iáko Gálen rozumie: wyćiera / wysusza. Młode sośiki troche ćierpkie y gorzkáwe.

Moc y skutki.

SOśiki iego y szpárági / ktore naprzod wypuszczą / wárzone iák insze szpárági / y iedzone / purguią / vryne wywodzą.

do stołu. purguie / wode pędzą.

Tákże y choroby ná miesiące przywodźi. Toż czyni iuchá z nich pita.

miesiączne.

Wielką chorobę leczy korzeń / piiąc go przez cáły rok czwierć łotá z winem białym ná káżdy dźień.

Kádukn.

Toż ná zawrot y ná zápomnienie / tákże piiąc / służy.

zawrotu / zápomnieniu.

Vkąszonych od iászczurki rátuie korzeń / piiąc w winie pul łotá. Ale sie nie dáie brzemiennym.

Vkąszeniu od iádu.

Sleźienie. Slezione zbytnie od zámulenia vrosłe / trawi / przez dni trzydźieśći go piiąc / ná raz pultory czwierći lotá z octem.

Námkó. Sok iego wárzony z pszenicą / álbo z krochmalem piiąc.

Dycháwicznym / kászlącym. Ciężkotchniącym / kászlącym / dycháwicznym / lektwarz z miodem czynią / y do lizánia dawáią. Dios.

Pleurze. W pleurze toż dobre. Tákże

Stłuczonym. Potłuczonym / zbitym.

Tym co z wysoká spádli / że odetchnąć nie mogą. Plin.

opuchłym Puchline leczy / iesli ktora rzecz / korzenia pul lotá w oliwie smáżyć / ná tálerzyku pokráiawszy / y dáwáć przez czás pewny / ácz nie ná káżdy dźień. Herkul. Saxon.

Toż czyni proch suszonego korzenia lotá czwierć / álbo y mniey / według przyrodzenia / z winem ná grzánce ześć álbo wypić. tenże.

Zádusz mácicy. Ktore miewáią zádussenie mácice / tym wárzyć w winie białym korzenia Przestepowego dwá loty: ná noc piiąc / przez rok kubek cáły: raz z przodku cáły miesiąc pić. Kástor.

Wrzodó. Wrzodom złym / ciáło wyiadáiącym / y nie goiącym sie łácwo.

Káncerowi. Káncerniącym sie / gálaski / iágodki / y korzeń z octem pomaga / przykłádáiąc z wierzchu.

Golenió. Wrzodom w goleniách vpornym y sinrodliwym / korzeń z mąką ciećiorczáną / y fengrekiem / iest lekárstwem. Dios. Plin.

Sleźienie Ná twárdość sleziony / tłuczony korzeń z figámi / odmiekcza ią. Plin.

Piegom. Piegi / zmázy ná ćiele /

Węgrom Węgry /

Sinośći. Sinośći czarne / spędza Przestep wárzony w oliwie / y námázowány / zmiessawszy z kretą y z mąką fengrekową.

Ogorzeliznie. Toż ná opalenie od słońcá pomaga. Pli. Dios.

Zanokćicom. Zanogćice tákże tráći / Dios. Plinius stą przydáie y plastr czyni.

świerzbn Swierzb /

Párchom Párchy / leczą iágodki / zstárszy ie / pomázowáć.

Złomkó. Zbite kośći y złamáne / stłukszy przestep / przykłádáć / wyćiąga kośći połamáne. Dios.

Piorunu. Piorun nie biie kędy Przestep.

Włosom Jágody Przestepowe golą włosy.

Sok.

Sok wyciśniony ná Wiosnę / á z miodową syta pity / flágmę wywodźi.

Wyczyśćia piersi od flágmy zbytniey y skáżoney.

Zyłom. Zyły suche czyśći y posila. Tákże

Mozgu. Mozg y głowe /

Głowie. Wszystkim chorobom głownym służy / flegmistym y zimnym.

wątrobie Otwiera zátkáłość wątroby /

śleźienie Sleziony /

Nerkom. Nerek.

Wodká Przestepowa.

Aqua Bryoniæ Máią podrobiwszy korzeń / wodkę z niego wyćiagáią / y chowáią. Tá

Zołądku. żołądkowi nie trawiącemu pomaga / dáiąc iey pić ośm lotow / bo flágmę z żołądká vprząta.

Kto chce mieć stolce státecznieysze / niech iey wypiie pul czwártki / Kástor.

Czerwonośći. Ná czerwoność twárzy zbytnią /

Piegom Ná piegi /

Plánom. Plány y zmázy przykłádána / one śćiera.

Podágrze Podágrze /

Páráliżu Páráliżowi /

Ognu piekielnemu. Piekielnemu ogniu iest lekárstwem / zmaczawszy chuste / przykłádáć.

Wino Przestepowe.

Vinum Bryonites. Korzeń Przestepowy ták w źiemi tkwiący / zwierzchu zrzynáią troche / wydłubuią w nim dołek / potym onym co sie zwierzchu zerznęło / nákrywáią. názáiutrz łyżką wyimuią sok: znowu nákrywáią / y tákże názáiutrz biorą on sok: y ták codźień poki sie da on sok zbieráć / że go będźie kwáterká / álbo pul funtá: do tego przydáią dwie vnciy oleyku Kuperwásserowego / á czwierć lotá oleyku muszkatowego kwiátu / y kes soku pomárańczowego / zmiessawszy / chowáią. Tego

Stolce czyni. Z winem wybornym dáią pul czwierći lotá / Cynámonu troche / dla odwilżenia żywotá.

Vrynie. Vryne hoynie wywodźi /

Purgute. Zá częstym vżywániem / wywodźi kolere y flágme y wiátry / bez przykrośći wszelákiey. Zácżym

Zołądku. Zołądek náprawia /

puchlinie Puchline mocno wywodźi.

Szkodźi.

Brzemiennym /

Zołądek zły / flegmisty máiącym /

Wątrobę obraża /

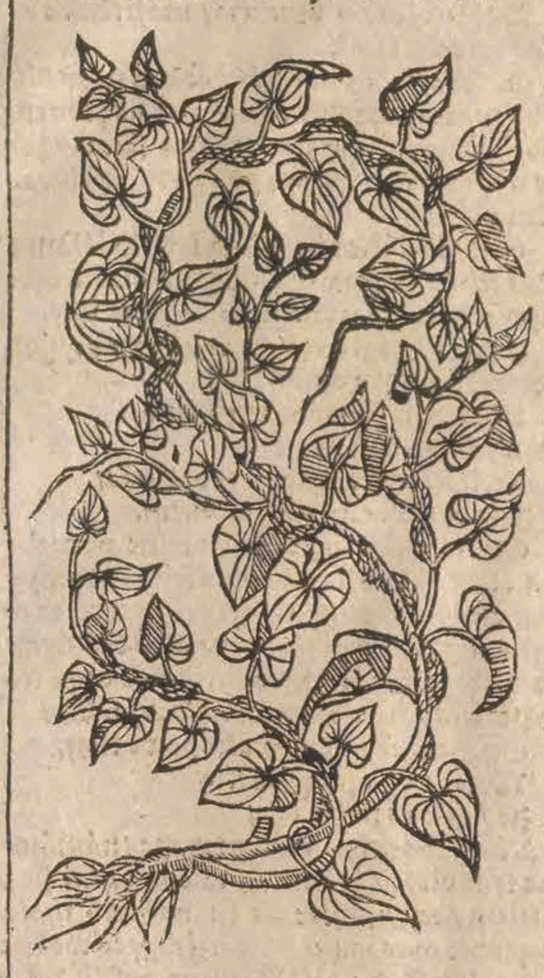
Dla tego ma być do niego przydano troche Mástyki / álbo pigwy / álbo pigułek / ktore álephánginy zowią.

Przestep czarny / Rozdźiał 202.

Liśćie ma iák Bluszczowe / podobne Powoiowemu / y w gáłązkách y w witeczkách / ktoremi sie chwyta bliskich rzeczy. Owoc wydáie

Bryonia nigra, Vitis nigra, Melænampelos.

Waldreben/ Lynen/ Lenen.

dáie gronkámi źielony/ potym czérwony/ nákoniec czarny/ iáko y bez. Korzeń zwiérzchu czarny/ biáłáwy wiwnątrz. Rósczki ná wiośnę ma iákßpáragi.

Mieysce

Rośćie we krzách/ przy plotách/ leśiech.

Przyrodzenie.

Tegóż przyrodzenia co y Przestep biały/ iedno nie ták potężnie.

Moc y Skutki.

Do stołowego vżywánia ták tego/ iáko y białego przestępu rosczki młode przychodzą/ sposobem aßpáragow/ ácz nie ták smáczne. (Do stołu)

Czynią stolce/ (Stolcom)
Wywodzi vryne/ (Vrynie.)
Miesieczną chorobe/ (miesiącó)
Słezione trawią y ściśniczáią/ (słeziennie)
Wielkiey chorobie/ (Rádukú.)
Powietrzem záráżonym/ (Párálizu)
Zawrót ćierpiącym pożyteczny/ (Zawrotu.)
Na wrzody ná ßyi doświádczony trunek/ z soku iego zimno z miodem y winem trunek vczynić/ y dáć pić. (Wrzodó: ná ßyi.)
Bydłu ná wrzody ná ßyi/ czynią plastr z gáłązek iego z winem. Dios. (Bydłu.)
Korzeń plastrowány/ stłuczony/ y z miodem zmießány/ trawi świni wrzod ná ßyi.

Bálsámká/ Zydowskie Jágody/ Rozdział 203.

Rozgi długie/ ßerokie rospuscza/ tákże iáko Wino ábo Przestep/ ále mnieyße listki ma/ y kárąowánße: z gáłązek z kątów wychodzą witeczki/ którémi sie chwytá/ czego dośiąc może. Kwiát wydáie ogórkowemu podobny/ máły/ żółtáwy. Owoc z obudwu stron kończysty/ iák iáie kokoße/ ále mnieyße: który mießeyßey/ z ostremi guzikámi: bárwy fiołkowey kiedy dozrzeie: który náostátek łácno sie sam puka. Naśienie ma podobne wodnemu málonowi/ ále mnieyße/ ná którym skórká miąßa/ śliská/ czérwona korzonki drobne.

Jest druga Momordiká głąbu bárzo miąßßego/ Tlustoßowi podobna/ z zieloną żołćieiąca: listu wiérzbowego/ wkoło nákráwánego/ kwiátu wielkiego/ rumiánego/ ná kßtałt Zywokostu/ owoc piérwßéy iágodźie podobny. (2. Balsami na fæmina. Balsam kraut weyblic.)

Mieysce.

V nas nie rosną/ áni we włoßech/ tylko śiane.

Przyrodzenie.

Wysußa ná koncu 2. ábo ná początku 3. stopnia/ wyćiera/ nie názbyt grzeie w piérwßym stopniu.

Momordica, Viticella, Balsamina, Pomum Ierosolimitanum, Pomum mirabile.

Momordika/ Balsamkraut.

Moc y Skutki.

rány goi

PRochu tego ziela łyżká z wodka z Przeſtki/ álbo Bábczána/ goi rány wnetrzne. Táż pomaga

Rolike. Morzenie. Gryzienie.

Ná boleści kiſzkowe koliczne/
Ná morzenie po połogu/
Ná gryzienie w żywocie/

Ránom ćietym.

Gáłaſki tego źiela ſpaiáia rány ćiete wſzelákie/

Zyłom. Roſpukłym. Płucom. Pierśiō.

Obrážone ſuche żyły goia/
Roſpukłym/
Obrážonym płucom/ y
Pierśiom zránionym/ przykłádáiac go ná nie z wierzchu/ pomaga.

Zebom.

Bolenie zebow vsmierza/ máſtykuiac ie/ álbo żuiac. Math.

Oleiek. 1.

Oleiek czynia z niego wyćiſkáiac nasienie/ álbo moczac iágodki te w oliwie ná ſłoncu/ álbo zágrzebſzy ie w ziemie: álbo ſáme iágody w bánke włożywſzy/ pod gnoy go kłáda. Ten oleiek

Ránom. Hermol. Barb.

Goi wſzelákie rány/ iáko iáki Bálſam/ zkad też nazwiſko v Łáćinnikow ma: á oſobliwie pomaga ná nerwy/ álbo pięte żyły.

Pierśiō niewieśćim. Máćicy. wpołogu Złotym żyłom.

Piersi białogłowſkich wrzody y rány goi/ odeymuiac bol y ogien.
Máćicy tákże zránioney/ álbo
Owrzedźiáłey/ ſprycuiac.
Boleśćiom w połogu z obráženia/
Zyłom ſtolcowym obrážonym.

2.

Czynia ieſcze ná białogłowſkie potrzeby ten oleiek/ dla vlżenia bolu y ogniá odpędzenia/ tym ſpoſobem: Mocza te iágodki w oleyku migdałowym ſłodkim/ álbo lniánym/ do káżdego funtá oleyku przydáiac dwá łoty pokoſtu roſpuſczonego/ ćiekacego. Ten

Opárzelinom. Wrzodō. Zyłom ſuchym. Niepłodnym.

Opárzenie ogniowe y vkropowe leczy/
Wrzody ogniſty wſzelákie/.
Zákłoćie w ſucha żyłe/
Niepłodnym pániam pomaga/ námázuiac tym oleykiem mieyſce táiemne/ niż ſie z mężem porozumieia: ále ſie naprzod máia náPárzyć w wánnie/ náwárzywſzy w wodzie białogłowſkich ziół/ Máćierzey duſzki/ Márunki/ Poleiu/ Bylice/ y inſzych. Káſt.

Dźiwna moc do goienia.

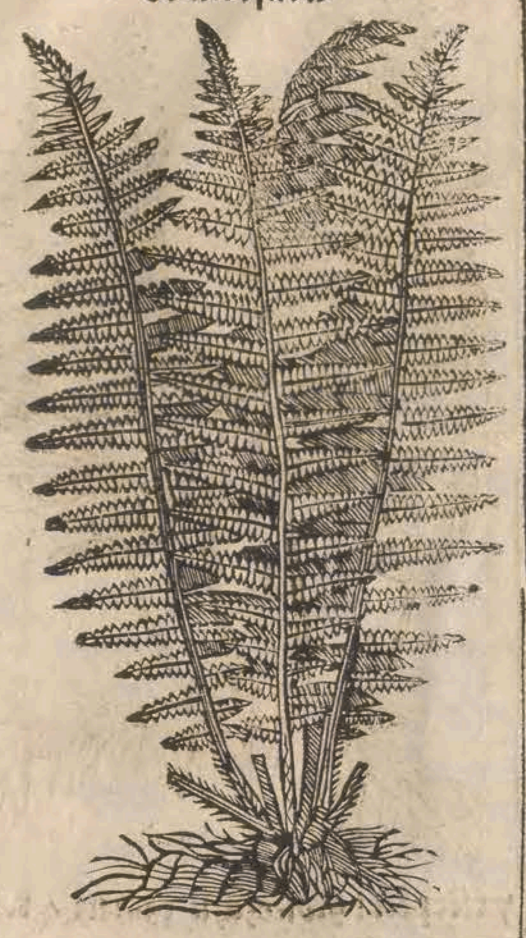
Druga Balſamká/ álbo Momordyká też ma ſkutki: W oſobnośći táka ma moc do goienia ran/ że kiedy owoc iey námoczy w oliwie/ kiedyby/ náprzykład/ vrznał vcho białe koniowi białemu/ á czarne czarnemu/ może kto chce/ białe czarnemu/ á czarne białemu przypráwić/ tym oleykiem pomázawſzy/ á przyimie ſie y zgoi. Káſt.

Páproć/ Rozdźiał 204.

DWoiá ieſt Páproć/ Sámiec/ ktorą zową poproſtu Páproćią. Druga/ ktorey przydáią/ Sámicá páproć. Páproć ſámiec ieſt źiołko/ máiąc liśćie bez glabu/ bez naśienia/ bez owocu/ z iednego pretá łokietnego/ wychodzące/ rozlicznie kárbowáne/ po ſtronách iáko ſkrzydłá/ nie rowno z ſtron przećiwko ſobie położone: zápáchu troche przykrego. Korzeń po wierzchu czarny/ pregowáty/ po wierzchu śie ziemie rozkłádáiący: buyny/ y nie łácno ginie/ gdźie śie iedno zámnoży: chybáby go trzćiną wyćinano/ do rádlice przywiązawſzy.

Filix, Pteris, Pterion, Osmunda regalis.

Waldtfarn.

Miejsce

Rośćie wszędźie/ w ćieniu w leśie/ ná górze/ná skále.

Przyrodzenie

Gorzka iest y kes ćierpka/ ále nie kąsáiąca: dla tego miernie grzeie y ussy w pierwszym stopniu ná koncu/ ábo ná przodku wtórego.

Moc y Skutki.

Korzeń zábiia gliste serokå/ ktora sie po iełitách wszystkich rospośćiera/ iák iáki pásámon. Galen. — Gliste ßeroką zábiia.

Dáć go ná raz lot/ z syta miodowa. Dio. Aieśćże lepiey go dáć z Skámonea álbo Ciemierzyce czarney / co cztery pieniążki záważa. Ale przedtym trzebá wziąć co czosnku. — Sposob dania.

Slezione zbytnia trawi/ — ślezienie

Zránieniu od trzćiny/ iest známienitym lekárstwem. Máia bowiem miedzy sobą nie przyiaźń wrodzoną: ták że kedy obsádzi páproć trzćinámi/ tám páproć wyginie: á kedy tákże obsádzi trzćine páprośćiámi wkoło/tám tákże trzćiná wyginie. Dios. — Zránieniu od trzćiny.

List młody/ żywot odmiękcza iedząc. — Odmiekcza.

Korzeń pity/ y zwierzchu przyłożony/trzćine vtkwiáła w ćiele/ wywodzi. — Trzćine wyćiąga z ćiáłá.

Bydlu rány ná szyi goi/ mąka z tego źiela zásypuiąc. — Bydłu.

List pluskwy morzy. — Pluskwo

Węże nieprzystepuią do páproći: dlatego nia dobrze słáć/ kedy sie gádźiny obáwiáią. — Wężom.

Przećiw opárzelinie: Weźmi soku z korzenia páprociánego/przyday wodki różáney/ álbo z kwiećia lipowego/ álbo studzienney/ y wody z krowinca/ zmieszay pospołu /á przecedź: á tym námázuy. Tad. Hagek. — Opárzelinie.

Koń kiedy pádnie/ á niewieß co sie mu sstáło: Weźmi korzeń páproći/ á włoż mu pod iezyk/ wnet obiemá koncy vczyni co trzebá/ á potym wstánie. — Koniom

Páproć sámicá/ Rozdźiał 205.

Liśćie ma pierwszéy podobne/ ále nie z iednego prętá wszystko pochodźi/ lecz wysoko śie pusćza pręt/z którego záś rozchodzą sie insze prąćiki/ ná których te/ iákby ptáße skrzydłá/ liśćie sie przećiwko sobie rospostárło. Korzonków ma wiele odłużnych / nie prostych / żółtáwych / á czásem y czérwonych.

Miejsce

Rośćie w leśiech / ná górách / á osobliwie w chłodźie.

Przyrodzenie.

Tákże grzeie y suszy iák pierwsza.

Moc y skutki.

Korzenia lot z miodem/ wygryzuie robaki y glisty szerokie. Teofr. — Glistom.

Tegoż trzy czwierći łotá z winem / okrągłe glisty wyrzucáią. Dios.

Rány wilgotne y goić sie niechcące / goi mąká páproći tey zásypuiąc nią: wysusza/ á nie kása. — Ránom.

Płod vmárły wywodźi. Tákże — Płod.

Pozostáłe łożysko. — Łożysko.

Filix fœmina, Thelypteris.

Waldtfarn Weyble.

Odmiekcza. Młoda páproć iedziona wárzona / żywot odmiekcza. Dios.

Zołtaczce puchlinie. Korzeń wywodzi naprzod kolerę/ potym wodę / dlatego żołtey chorobie y puchlinie pożyteczna. Plin.

Korzeń trzyletni ma być bráný. Plin.

Inße skutki ma z pierwßa.

Swiniom. Swinie tuczy. Plin.

Szkodźi.

Niepłodnie czyni płod zábiia. Białegłowy czyni niepłodne/ oboiá páproć/ ále tá bárziey. Theofr. Dios.

Brzemiennym ßkodliwe/ Pożevchoway/ bo płod zábiiáia. Gal.

Zołądku. Zołądkowi złą oboiá. Plin.

Páprotká / Rozdział 206.

Filicula, Polypodium.

Engelsuß / Baumfarn / Dropffwurtz.

Páprotká wyrasta wzwyß ná dłoń / Páproći podobna / ále mnieyßa / listkow kes kosmátych á mocnieyßych/ z spodku iásnych/ nákrapiánych/ bez głąbu/ kwiátu y owocu. Korzonki ma po wierzchu przy pniách drzew/ przy ktorych rośćie/ z niezliczonemi włośienkowátemi korzonkámi: słodkáwe rázem

y ćierpkie: zwierzchu czarne / wewnątrz zielone.

Mieysce

Rośćie ná kámieniách mchem obrosłych/ y przy stárych pniách drzewnych/ á osobliwie debowych: zkąd Páprotká debowa bywa nád inße lepßa. Zbieráią korzen Sierpniá.

Przyrodzenie.

Wysußa bárzo/ w 3. stopniu/ wßákoż bez kąsánia: grzeie miernie / w 1. ná końcu/ ábo w 2. ná przodku.

Moc y Skutki.

Purguie. MA moc purguiacą/ wywodzi flegmy y kolerę/ pißę Plin. A Mesua wspomina/ że y melánkolią. Wárza ią z kokoßą/ ábo z rybámi/ ábo z ćwikłą/ ábo z słazem do tey potrzeby.

Prochu páprotczánego drágmę z syta miodowa pić purguie kolerę y flegmę. Dios.

Korzonki w wodźie moczyć/ á tłukąc wyżymáć sok/ á z ćwikłą álbo z slazem wárzonym ieść/ purguie. Plin.

Polewká ná toż. Weźm páprotki/ imbieru/ kminu/ ányżu/ włoskiego kopru/ ná proch stłuczonych/ po rowney częśći/ y warz to z stárym kurem.

Tá polewká bárzo dobra ieſt/
Boleściom kiſzkowym y ielitowym/
[Kolice.] Ná kolikę/
[Pleurze.] Ná pleure ieſt nie ládá lekárſtwem.
[Artetyce.] Miáſto drzewá Indiyſkiego / może pić Páprotkę wárzona w wodzie przez dni 30. ábo 40. w bolách/
Artetycznych y
[podágrze] Podágrycznych. Káſtor.
[Sáłatá.] Miáſto ſáłaty vżywáia go wárzonego y przypráwionego.
[Swiniom.] Korzeń swiniom dány/ broni ich od záráży y powietrza bydlecego. Káſtor.
[Wywinieniu.] Tárty y námázány / dobry ná wywinienie.
[Spárom.] Spárnym roſpádlinom tákże. Dios.
[Polipowi.] Máká páprotczána w nos ſypána / leczy wrzod noſowy/ co go zowia Polypem. Pli.
[Zánokćicom.] Zánokćicom/ plaſtrzyk z máki korzenia iey z miodem przykłádáć/ pożyteczno. Dios.
[Szkodzi.] Zołądkowi ſzkodzi: dla tego do niey przydáia/ Anyż/ álbo Kopr/ álbo imbier. Plin.

Wodká Páprotczána.

[Aqua Polypodii.]

Z Korzeniá świeżego pala wodkę. Tá leczy quártáne/ piiąc ią czás ſłuſzny. tákże
[Kwártánie.]
[Káſzlu.] Káſzel/
[Tchnieniu.] Ciężkie oddychánie/
[Plucom.] Wády w plucách odeymuie/
[Melánkoliey.] Melánkolicznym pożyteczna/ y
[Snom.] Sny ſtráſzne máiącym/
[Szaleńſtwu.] Od rozumu odchodzącym.
Piią iey ná raz 4. vncye/ ráno y wieczor.
[Krew czyści.] Krew wychedaża/
Bárwę dobrą czyni. Káſtor.

Syrop.

[Syrupus]

[1.] PRoſty ieden czynią z ſoku iego wárzonego y z cukru/ iáko z inſzych ſie ziół powiedziáło.

[2.] Drugi złożony z rozmáitych ziół: Weźmi Páprotki v debiny roſnącey pułtrzećiá łotá/ Meliſſy / Boraku po gárśći: Oſtryſzu / ſkorek korzenia kápárowego / Tátárſkiego ziela / Kopetnikowych / po łoćie káżdego: Seneſu y Epitymu / álbo Wylupu Szmeru włoſkiego / po trzy łoty. Naley wody co trzebá / warz powoli/ áż wywre trzećia część/ nákrywſzy. Przecedziwſzy/ potym przyday Miodku rożanego cedzonego funt ieden / á z cukru kánáru funtem/ vczyń ſyrop.

[Ináczey.] Czynią y ták: Biorą Mirobálány żołte/ czarne / kebuły / po piąći łotow: Rozynkow drobnych puł funtá / mocza od godziny do godziny w ſoku rożey czerwoney / y borakowym/ káżdego po pułtoru funtu. To powárzywſzy przy wolnym ogniu/ przydáia Seneſu ochedożonego wſchodniego ſześć łotow / y dádzą temu ták ſtać godzinę álbo trzy / w naczyniu ſzyię máiącym ćienką. Potym to mocno wyćiſkáią/ y przecedziwſzy klárują / á potym zmieſzáią z tym/ co ſie niżey opiſze:

Biorą swieżey Páprotki debowey funt/ nie grubo pokráia / y w trzech kwartách wody chędogiey wolno wárzą/ áż wywre połowicá/ przydawſzy Tátárſkiego ziela dwá łoty/ włoſkiego Kopru trzy czwierći łotá / troche przetłuczonego/ wárzą troche: á potym dádzą temu ſtáć godźin dwánaśćie. Potym to cedzą / y mocno wyżymáią: y złączywſzy z pierwſzym / y trzy funty cukru przydawſzy / czynią ſyrop. Ten zlekká

[Wywodzi.] Wywodzi wilgośći ſpalone / grube / melánkoliczne/ ſtolcámi.
[Fráncy.] Pożyteczny ieſt fráncuzowátym.
[Melánkoliey.] W melánkolicznym káżdym przypadku/ dobry.
Krew poleruie y duchy.
Dáią go od dwu vnciy/ áż do czterech: ále może go y pięć dáć.

Oleiek Páprotczány.

[Oleum]

Oleiek Alchimiſtowie z niego/ iáko Lipowy/ y z inych ziół / czynią.

Sol Páprotczána.

[Sal.]

SOl tákże iáko z Piołynu.
Oboygá tego troche wziawſzy z wodką Páprotczána / bárzo rátuie bolesći y kłoćie podziebrowe y pleuryczne.

Zgáśiewká/ Strusie pioro/ Rozdział 207.

POdobne ieſt to ziele Páproći/ ále dáleko mnieyſze ma kárby ná liſtkách / ktore tákże nie śiedzą właśnie przećiw ſobie/ y ná iednym prećie od korzenia pochodzą. Korzonki ma weſpoł poplecione/ koſmáte/ gorzkie / ále ku ſłodyczy ſie máiące.

Mieyſce.

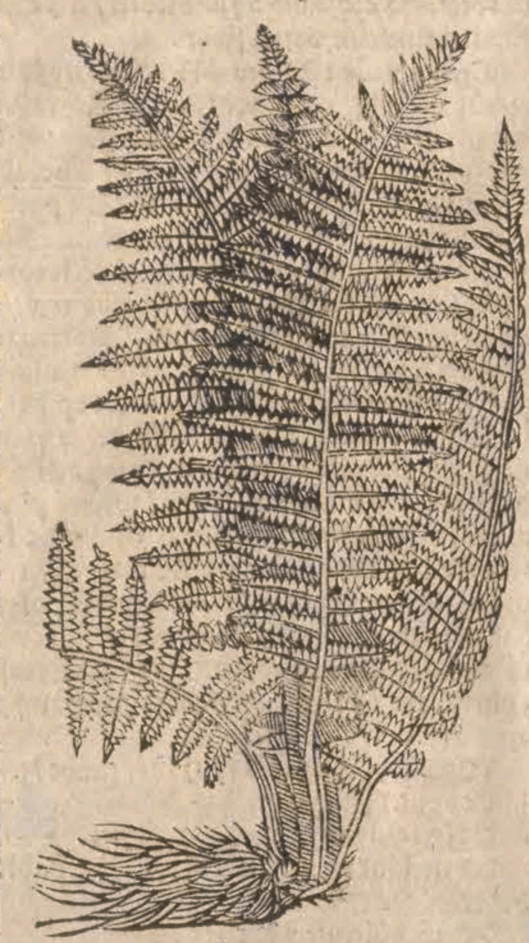
Rośćie ná mchu ſtárych obálonych/ ábo wydupniáłych debow.

Przyrodzenie.

Koſztuiąc / tedy mieſzáne przyrodzenie z śiebie pokázuie / ſłodká / oſtra / y gorzka: á w korzeniu y

Dryopteris, Filix querina.

Baumfarn.

ćierpka / y ma moc ſpróchniáłośći czyniącą.

Moc y Skutki.

Włoſom. WŁoſy ſpędza/ vtárſzy ią z korzeniem. ſkoro ſie ćiáło zápoći/ to nią námázáć/ potym pot otrzeć/ y znowu záś onąż námázáć Dios.

Czynią plaſtr z niey/ y kiedy chcą włoſy ſpędźić/ tám námázuią / ono mieyſce pierwey tymże źielem wyćieráć/ á potym plaſtr przykłádáć. Paulus.

Pánnom. Pánnom ktorym czoło bárzo záraſta/ ábo y mężczyznom ktorym ſie od brwi áż do brwi włoſy wloką/ to pożyteczno.

Krokos/ Száfran płony/ Rozdział 208.

Cnicus, Cartamus, Crocus hortenſis, Crocus Saracenicus.

Wilderſaffran.

WYpuſzcza pręt iedyny łokietny y wyſzy/ okrągły/ zdrewniáły/ biáłáſy/ z wielą gáłązek wychodzących od śrzodku prętá onego/ łokietnych. Liſt ma długi/ mocny/

oſtry / miąſzſzy / gládki / ſpiczáſty / ſtryſiáſty / przy ſámey ſie gáłązce dźierżący. Ná tym główki iáko v kárćiochá ośćiſte / obdłużne / z liſtkámi nieiákimi wkoło włośiſtemi / iáko gwiazdá / ośćiſtemi tákże v wierzchu. Kwiatki z śrzodku główki wynikáią ćienkie y włośienkowáte / żołte / czerwonáwe / ſzáfránowym podobne. Naśienie ma białe / gránowite / gládkie / twárde / kęs więtſze niżli ięczmień : ná nim ſkórká ćienká : W nim mieśiwość biała / máſtna / ſłodka. Korzeń ma długi / z drobnemi korzonkámi/ nie vżyteczny.

Mieyſce.

Sieią go ná polách / tákże y w ogrodách.

Przyrodzenie, y Skutki.

Purguie. SKorá krußynowa iest známienitey mocy odmiękczáiącey y záćiągáiącey rázem/ iáko Rabárbárum. Wzwierzchniey skorze iest moc záćiągáiąca: á w wnetrzney purguiąca y odmiękczáiąca. Máthiol.

Kolerze. Flegmie. puchlinie nábrzmiáłośći. żołtáczce. Krze. zátkáłośći.

Wywodźi kolerę/ y Flegmę. Dla tego pożyteczna Puchlinie/ Nábrzmiáłośći ćiáłá y twarzy/ Zołtey chorobie/ Kre watrobną leczy/ y Slezionnę / otwieráiąc te wnetrznośći/ y ich zátkáłośći odeymuiąc / żeby od zámulenia z grubych wilgotnośći przypadáiącego/ wolne czyni. Máth. Kámer.

Skory obie máią być ná Wiośnę záraz łupione y chowáne.

wrácánie czyni. Swieże skorki krußynowe do wrácánia czynienia/ są dobre.

Trunek. Tákczynią z niego trunek: Wárzą skorki srzednie żołte/ z Sadzcem/ Piołynem Pontskim / Rzepikiem/ Kánią przedzą/ Chmielem/ Cynámonem/ włoskim Koprem/ Pietrußką / korzeniem oboiego Sczerbaku ogrodnego/ wielkiego / y máłego : Wárzą ie w wodźie / ile się zámoczyć wolno może/ áż trzećia część wywre. To przecedźiwßy/ mąstać dźień álbo trzy/ że się wystoi: á znák tego będźie/ kiedy z żołtey bárwy / czarna się zstánie. Purguie wolno / y pośila wnetrznośći. Pić go pięć vnciy / ćiáło pierwey przeczyśćiwßy czym inßym.

Trzećiodniowa goraczkę leczy. Zag.

Febrze. A ieśliby nie purgowáłá / tedy pośiláiąc żołądek / chęć do iedzenia nápráwia. Mát.

Ieść się chce. Zołta á śrzednia skorá z octem vtárta / wysußa w kilká dni párchy y krosty / námázuiąc. Pena.

Pierśćo. Krostom

Zebom. Táż skorá w occie wárzona / zębom bol odeymuie płocząc vstá: żeby sprochniáłe chędoży y ochrania od dálßego złego. Pena.

Prochniáłość.

Proch ru- ßniczny. Z węgla krußynowego proch do rußnic wyborny bywa. Hagek.

Brodawnik / Brodawiec / Náwrot / Oblubienicá słoneczna: Rozdźiał 211.

Heliotropium, Verrucaria, Herba Cancri, Scorpiurus, Sponsa solis.

Jetzgenaut kraut / Warcenkraut/ Krebsblumen.

DWá są Brodawniki/ mnieyßy y wietßy. Wietßy / ma list Báśileyki / kosmátßy y bielßy/ y wietßy: Pochodzą cztéry ábo pięć prętów z kiiá: ná ktorych wierzchu kwiatki zákrzywione iák niedźwiadkowy ogon: ktore się iáko y Warro piße/ ráno ták ku słońcu ná wschód obrácáią / że się cáły dźień zá nim náwrácáią: zkąd ma ímię Náwrót.

Heliotropium minus. Mnieyßy / ma list okrągleyßy / náśienie záwießone / iák brodawki odwisłe/ ktore po łáćinie zową / Acrochordones.

Mieysce.

Pierwßy ná ostrych mieyscách/ pustych/ piaśczystych: Wtóry ná bágnistych y mokrych się kocha.

Przyrodzenie.

Eginetá to ziele miernego przyrodzenia kłádzie.

Moc y ∫kutki.

Purguie

Jucha tego ziela purguie ∫tolcy flegme y kolere. Dios.

Od niedzwiatká v ká∫onym

Przećiwko vká∫eniu niedzwiadkowemu / w winiego pić: á z wierzchu pla∫trowáć ná ráne. Tenże.

Czwártaczce.

Ná czwártaczke goraczke / dáia cztery ziarnká nasienia iego z winem / godzine przed iey przy∫ściem: á

Trzećiaczce

Ná tercyane trzy ziarnká. Dios.

Brodawkom

Brodawki tráci brodawnikowe nasienie tárte / pla∫trem przyłożone.

Głowie

Rozgorewániu głowy dziećiecey / pla∫tr z liśćia czerwony pomoga: tákże

Podágrze

Podagrycznemu zápaleniu /

Wywinieniu z ∫táwow

Wywinieniu z ∫táwow /

Pobudzaia mieśieczna chorobe.

Mieśieczney

Li∫t iego wárzony z kminem / pedzi kámień

Kámień

Chrobaki morzy y wywodzi. (z nerek.

Chrobakom

Mnieyszy pity y z nasieniem ∫wym / ∫alera / Izopem / rzeżucha y woda / pedzi gli∫ty /

Gli∫tom.

ták szerokie iáko y pla∫kie. Dios.

Mrowki morzy

Mrowcze komorki zágrodzić brodawnikiem / nie wynidzie żadna / áż tám zdechnie. Tákże

Niedzwiadkom

Gdzie ∫ie Niedzwiadki lagna / tám ro∫czke brodawniku zátknać / nieśmie żaden wyniść / á tknawszy ∫ie goro∫czka / vmiera / Ka∫t.

Głowie

Ná bolenie głowy / liśćie brodawniku zrożánym oleykiem ná czoło przykłádáne odeymuie ie. Ká∫tor.

Nogietek / Mieśiaczek po Cze∫ku / Rozdział 212.

Caltha, Calendula, Flos omnium men∫ium.

Ringel blumen.

Wszy∫tkim wieśniakom znáiomy Nogietek. Li∫ty ma długie / białym fiołkom podobne / miekkie. Pret ieden łokietny / obmie∫zszy / gáłezi∫ty. Ná wierzchu kwiát żołty / piekny / zápáchu przyiemnego: z ktorego nasienie wydáie w otworzy∫tych głowkách / podobne pázurkom ptá∫zym. Korzeń biały / pro∫ty / rozdzielony ná drobniuchne. Kwiatki ∫ie otwieráia kiedy ∫łońce wschodzi / y zá nim obrácáia / y z zachodem zámykáia: dla tego ∫ie zwáć może zegárem wiey∫kim. Rozmáitego ie∫t kwiátu / pełnego / pro∫tego / mnieyszego / wietszego / bládego / ćisáwego / złotego. Mnożny ie∫t: Odkwituie co mieśiac. Wyra∫ta w drzéwko. Je∫t ogrodny y polny / wietszy / mnieyszy / śrzedni.

Miey∫ce

Rośćie dobrowolnie po łakách / y w ogrodzie bywa śiany.

Przyrodzenie

Gorzki ie∫t y suchy y goracy w pierwszym ∫topniu / otwiera / pobudza / ćienczy / ztwierdza.

Moc y Skutki.

Do stołu. Jist y kwiát iadáią w sáłatách/ y w polewkách dla wdźiecznego smáku y zapáchu.

Sercu. Serdecznym przypadkom/

Tchu. Ciężkiemu oddycháániu/

Kolerze. Zołci zbytniey służy/ Math.

Wzroku. Wzrok ostrzy/ pożywány/ Hagek.

Mieśiączne pobudza. Często go iadáiąc/ pomaga ná pobudzenie mieśięczne. Toż czyni

Sok nogietkowy pity przez dni kilká około czásu zwykłego. Kámer.

Zołtáczce. Tegoż soku dwá łoty/ pite z iedna czwiercią łotá proszku z glist ziemnych/ przećiwko żołtey chorobie służy. Kástor.

Zołći wło sy. Kwiát w ług kłádźiony/ czyni włosy złote/ dla stroiu kto chce. Kast.

Rány goi. Ziele ná rány przykłádáne/ goi ie.

Węgrom świerzbu sinośći. Máść ná węgry/ świerzb/ sinośći/ czerwoność twarzy: Weźm soku Nogietku/ Bábki/ oleiu rożánego/ łoiu ielėniego y koziego/ drágántu/ gummi Arábskiego/ ziemie Ormieńskiey/ krochmalu: z tego máść vczyń á pomázuy.

Mieśięczne stánowi. Z kwiatkow y z młodych wierzchołkow/ z żołtkiem iáiowym czynią iáiecznice/ ktora iedząc/ zástánawiáią sie zbytnie mieśiące pániam. Kást. Math.

Zebom. Zebom boleiącym/ proch z kwiatkow w zab włożyć z báwełną/ bol vśmierza.

Mieśięczne wywodźi. Liśćiem y kwiećiem suchym podkurzáiąc białagłowe/ wywodźi mieśięczną chorobe y

Łożysko. Łożysko pozostáłe. Kást.

Wodká.

Aqua Calendulę.

Oczom czerwonym. Oczu czerwonośc y zápalenie odeymuie puszczána w nie/ álbo nią przemywáiąc/ álbo przykłádáiąc.

Wzroku. Wzrok ostrzy/

Sercu. Serce posila/ y od zárázy broni/ dla tego iest pożyteczna

w Mor. W powietrze/

w goraczkách. W goraczkách zárázliwych.

Paćierzyczká/ Rozdźiał 213.

Scorpioides, Herba amoris, Nepa, Scorpius herba.

Scorpionschwantz/ Scorpionkraut.

Ziołko iest z niewiela listkow/ ktorego nasienie iest podobne ogonowi niedźwiadkowemu/ zkąd ma imie Greckie: álbo paciorkom glogowym ná sznurek náwdźiewánym/ ztąd ma imie polskie.

Mieysce

Rośćie ná ogrodách tylko śiany.

Przyrodzenie

Grzeie w trzećim stopniu/ wysusza we wtorym. Galen.

Moc y Skutki.

Vkąszeniu niedźwiadkowemu. Przećiwko vkąszeniu Niedźwiadkowemu gotowym iest lekárstwem/ námázuiąc mieysce vkąszone. Galen.

Tym źielem tykáiąc niedźwiadkow/ vmieráią: á zás ożywáią/ tykáiąc zch korzeniem białey Ciemierzyce. Kást.

Tym źielem miłośći doświátczáią Poetowie świeccy/ iesli liśćiem poślinionym ćiáło nátárszy/ zárumieni sie. A iesli zás krosty czyni/ to znák nienawiśći. Dla tego Teokrit zowie to źiele/ Lube.

Wodny Kopr/ Orle pioro/ Rozdźiał 214.

Myriophyllon, Millefolium aquaticum vmbellatum, Maratriphillum paluſtre.

Waſſerfenchel/ Waſſerrannen/ Tauſentblat.

TO ziele ieſt ieden prątek / z iednego korzeniá pochodzący / z wielą liſtkow gładkich / podobnych włoſkiemu Koprowi / ábo piorkom młodym drobnym. Pręt ieſt czerwonáwy / rozmáity / y tákoby námyślie vryſowány.

Mieyſce.

Kocha ſie przy wodnych mieyſcách.

Przyrodzenie, y Skutki.

Rány goi. TAk bárzo wyſuſza/ że y rány goi.

Z wyſoká ſpádłym. Tym co z wyſoká ſpádli/ dáć go pić z wo-

dą y z ſolą/ ieſt lekárſtwem. Bios.

Ránom. Ránom świeżym / ogniá nie dopuſcza / przykłádáiąc go plaſtrem z octem / bądź ſuchy/ bądź świeży.

Bázánká/ Szczer leśny/ Rozdział 215.

Cynocranbe, Braſſica canina, Mercurialis ſyluestris, Cynia.

Wild Bingelkraut/ Hundskol.

DWie ſą Bázánce/iáko y dwá Szczery/ná kártcie 857. ſámiec y ſámicá. Sámiec wypuſzcza ieden pręt ná dwie piedzi/ miękki/ biáłáſy. Liśćie podobne do ſzczéru / biáłáſe náprzemiány. Naśienie máłe/ okrągłe/ liſtu ſie dzierży.

Sámicá ieſt miękſza/ kiedy wſchodzi ná wioſnę/ tedy kwiatki gronkámi wydáie / iáko ſámicá ſzczeru. Záczáſem kiedy kwiatki opádną / twárdnieie : tylko rożna od ſámcá długośćią liſtkow.

Mieyſce

Pierwſza rośćie wſzędźie/ ále na buyniey w leśiech: wtora w leśiech y ná gorách.

Przyrodzenie.

Grzeie y ſuſzy w pierwſzym ſtopniu.

Moc

Moc y Skutki.

Stolce czyni.

Wrácánie.

Járzyná. Wrzodó.

LJście y głąbik wárzony y pity stolcem wywodzi kolere/ y gruba flegme/ y insze grubeá wodniste wilgotności. Dios.

Bárziey przecie sposobna iest wrácánie czynić/ niżli stolce.

Toż czyni iedziona miásto iárzyny. Dios.

List świeży sam/ álbo z sádłem przykłádány plastrem/ rátuie wrzody ogniste/ y insze.

Rozsądek

JEst insze ziele v Gálená pod tym imieniem Cynocrambe/ ktorym te Bázánke/ iákby psia kápustá zowiemy: ále to tám iest Periploca/ o ktorey sie mowiło ná kárcie 1392. To dla przestrogi/ z Lobelá.

Zostały po śmierći Autorowey niektore figury opisanych zioł w tych księgach, ktore on dla starosci, bo siedmdziesiąt lat dobrze był przeszedł, nie doyzrzał, y opuscił. Te sie tu położyły y poznaczyły, aby ie mogł sobie kazdy z opisaniem ich stosować-

Zarzyczká.

Cortusa.

Ná kárcie 251.

Konicza wyczká.

Polygala.

Ná kárcie 597.

Toieść/ Troieść. Ná kárcie 559.
Vincetoxicum.

Driawnik. Ná kárcie 621.
Pseudostruthium.

Polna sczeć. Ná kárcie 666.
Virga Pastoris.

Senes/ Ná kárcie 836.
Sena Alexandrina.

Gwoździk Indiyſki/ Ná kárcie/ 899.
Caryophyllus Indicus.

Jáſtrzebiec/ Ná kárcie 1170.
Hieracium.

Komonicá ſwoyſka ſámicá/ ná kárcie/ 517.
Lotus vrbana fœmina.

Pśinki ogrodne wyſokie/ Ná kárcie/ 1372.
Solanũ maius 2. Belladonna.

O ZYDZIECH RZECZ KROTKA.

O srogim okrucieństwie niewiernych Zydow/ ktorym sie ná dziatkach Chrześciáńskich/ z dawnego y wściekłego postánowienia / co rok pastwią/ świádectwá/ z poważnych y wiáry godnych pisárzów/ przez D. Symoná Syreńskiego/ Medyká Krákowskiego/ zebráne.

Zydowskie morderstwá dźieći chrześćiáńskich/

Iż złośliwi Zydowie dźiatki niewinne Chrześciáńskie/ z dawnego y okrutnego postánowienia co rok zábiiáią / y haniebnie morduią: tákże ná to tey niewinney krwie vżywáią/ świádectwo ták dawnych iáko y młodszych Historikow nas vpewnia.

Sokrates w 7. księgách historiey kościelney w Rozdźiale 16. pisze: Iż zá Konsulow/ Honoriuszá Cesárzá dźiesiąty kroć/ y Theodosiuszá / w mieyscu názwánym Inmestar / między Chálcedonem y Antiochią miásty w Syriey/ Zydźi dźiećię Chrześciáńskie przeiete ná krzyż przywiązáli y záwieśili/ y nápástwiwszy sie chwile żártow y śmiechow/ nákoniec ták długo ono bili/ áż vmárło. Skoro to Cesárzom do wiádomośći przyszło/ pisáć kázáli oney kráiny stárostom / áby winnych onego swowolnego postępku y zbrodnie doszedszy/ one pokárali. Y ták Zydźi zá niesłycháne niecnoty swoie káránie słuszne odnieśli.

Pisze Theodor w Theátrum żywotá ludzkiego / z godnych wiáry ludźi podánia / ktorych on tám przywodźi : Iż niewierni Zydowie Roku Páńskiego 1234. w Norwiku mieście Angielskim. Záś Roku 1261 w Niemieckim mieście/ Forcheimie: Roku 1285. w Mnichu w Báwárskiey źiemi: Roku 1287. w Bernie Szwáyczárskim mieście: Roku 1303. w Werszánchu w Turingiey: Roku 1401. w Dichehowie Szwabskim mieście: Roku 1494. w Tirnáwie w Węgrzech: Roku 1575. w Tridencie ná gránicy Włoskiey/ dźiećiatká niewinne/ czesćia szpilkámi pokátowáli/ / y krew wytoczyli/ cześć ná krzyże poprzybiiáli y pomordowáli.

S. Symon Tridenski.

W Tridenćie tym porządkiem ći łotrowie y złoczyńcy dźiećiatko stárowáli / iáko Filip Jákub Bergomski Historik z ichże wyznánia wypisał : Dźiećiatko Symoná w dom Sámuelá żydá przyludźiwszy / do bożnice ie / tey nocy ktora byłá męki Páńskiey / zánieśli/ y postáwiwszy ná swym ołtarzu/ y rośćiągnąwszy przywiązáli/ y chusteczką szyiękę záciągneli/ y naprzod nożyczkámi coś inszego / potym policzek prawy wystrzygneli: potym ostremi żelazkámi iák igłámi ták długo ćiałko kłoli / krew wytaczáiąc/ áż ono dźiećiatko niewinne skonáło. Náostátek martwe ćiałko/ w rzeczkę przedká pod bużnicę iżdąc / wrzućili : ktore gdy rodźicy náleźli / y do stárosty Janá de Salis szlachćicá Brixiáńskiego zánieśli / z pewnych przyczyn ná Zydy wpadáło podeyźrzenie: ktorzy wźięći ná mękę / potymći sie przyználi i y wszyscy są z miástá wywołáni y wypędzeni. A dźiećiatko pogrzebione / záraz poczęło cudámi słynąć/ ták że sie w sławiło szeroko po świećie. Dla tegoż Trydenczycy ná iego pámiątkę kośćioł zbudowáli / kędy ćiáłko niewinnego męczenniká pielgrzymom y gośćiom okázowáne z vczćiwośćią bywa.

Przyczyny okrućieństwá.

W Tirnáwie w Węgrzech/ Zydowie stárszy wźięći ná męke/ y dobrze ćiągnieni/ o czterech przyczynách tego okrućieństwá powiádáli.

1. Aby stára vchwałe / ále táiemna / y tylko przednim stárszym wiádoma wykonáli/ y iedno dźiećię chrześćiáńskie co rok vmęczone ofiárowáli/ ći ná ktorych los padnie. á tego tám roku ná Tirnáwiány był los padł / iáko sámi wyznawáli.

2. Iż to z stárego podánia ták rozumieią/ iż krew chrześćiáńska/ przy żydowskim obrzezániu/ ná stánowienie krwie/ iest lekárstwo známinitee.

3. Iż dána w iadle álbo w napoiu Chrześćiánom / do iednánia miłośći / y przyiáźni/ dźiwnie iest pomocna.

4. Náprzećiwko krwie płynieniu / ktoremu żydowski narod iest bárzo podległy/ te krew bárzo vżyteczna rozumieią.

Wypędzenie żydow.

Ale przećie ćiż żydowie Roku Páńskiego/ 1523. dźiećiatko zámordowáli/ á drugie w Bośsingu/ y dla tego ich 30. spalono/ y wszytkie żydy z Węgier wypędzono: iáko y z Angliey Roku 1295. y z Hiszpániey Roku 1495 iáko Pántáleon w swey Chronice wspomniał/ dla tákichże niecnot y okrućieństw.

Kiedyby było y onym żydom zá Honoriuszá do bokow przyłożono/ pewnieby sie byli do tychże táiemnic przyználi/ do ktorych drudzy po nich : ále ich tylko prosto pytano/ á oni w nieostrożne stárosty / y nic sie gorszego niedomyśláiące wmowili / że to ták w igrzysku y w piiánstwie pobroiono było.

Przestrogá potrzebna.

Niech to vważáią sobie wielcy pánowie Polscy/ ktorzy niewiernych żydow bronią / z nimi cła/ mytá/ kupiectwá / árendy / spolne

máią/

máia/ álbo im árenduia/ á poddáne ſwoie / krwia Chryſtuſowa odkupione / w niewola y hánbe Zydom ná drapánie y trapienie w rece podáia : przećiwko prawom y vſtáwom koronnym / ktorych oni dozorcámi y wykonawcámi być máia. Czy nie pogode to oni żydom do tákich morderſtw czynia / áby tácwiuchno mogli dźiatek chrześćiáńſkich ná rzeź doſtawáć / kiedy Zydy czynia pány nád máiętnośćiámi y dźierżáwámi ſwemi ? Czy niewiedza że Zydowie táka obrzydliwa przypráwa/ owe vpominki korzenne/ co im dáruia/ zápráwuia/ o ktorey máia te wiáre/ że im miłość y łáſke v chrześćian iednáia ?

Zydowſkie wolności.

Co ſie tknie praw y wolnośći żydowſkich w Státut koronny iákoś nieobácznie wtrąconych : kiedyby ſie w to wejrzało zkad poſzły : nie ſa to práwá/ ále ráczey wády/ y oſzpeczenie praw náſzych. Záprawde Alexánder Krol toż rozumiał / y dla tego wine z siebie zwaláiac / oświádcza ſie / że nie vtwierdza tych praw żadnym nowym potwierdzeniem/ ále tylko ich dáie wpiſáć dla oſtrzeżenia ſie w obronie przećiw Zydom.

Zkad to.

Boć to iáwna z Chronik / iák Aſſwerus náſz Polſki/ porzućiwſzy małżonkę vczćiwa Adleide/ Henryká Lansgráffá Heſkiego corkę/ wolał Heſterke Zydowkę/ y z nia miał ſyny dwá (v Kromerá w 12) y corki ktore żydowſkiey ſie wiáry z mátka dźierżały. Tey tedy miſtrzyniey pochlebſtwy te práwá przeklęte zá Zydy / pod imieniem Boleſłáwá od kilku wiekow zmárłego vrobione ſa : ktorych dźiury choć łácno wſzedźie obaczyć/ ále nawiecey w tym/ kiedy ſie záſczycáia Papieżem/ nie każacym Zydom o to trudnośći czynić/ áby oni mieli vżywáć krwie chrześćiánſkiey : á nie miánuia áni Papieżá / áni tey vſtáwy Papieſkiey. Ale y to áza nie wielka nieſłuſzność/ że Zyd obwiniony o zámordowánie dźiećięćiá chrześćiáńſkiego / nie może być przekonány / iedno trzech Zydow y trzech Chrześćian świádectwem ? Ktoż ſpełná rozumu bedźie wierzył / żeby niewierny Zyd przećiwko łotrowi drugiemu Zydowi miał kiedy świádectwo wydawáć ? A to ieſcze nieſpráwiedliwſza : Jeſliby Chrześćiánin nie dowiodł ná Zydá / ono karánie ktore miał ćierpieć Zyd/ Chrześćiánin odnieść muśi. Atoż tedy widźimy iákie cudá tákie práwo rodźi.

Krew chrześćiáńſka co Zydo-

Krwie pożywáć iż Zydom zákazano/ wiemy : y nie trzymamy ták/ żeby Zydowie mieli krwie człowieczey w iedzeniu álbo piciu vżywáć : ále to powiedamy / że krew dźieći chrześćiáńſkich ná ſwoie lekárſtwá (álbo ráczey czáry y zabobony) zwierzchu przykłádáia : y podobno ie Pánom zádáia / áby ſobie łáſke temi czárámi ich pokupili : iáko tego z ich wyznánia ná mekách vczynionego dochodźimy. A to to ieſt/ czemu Pan kiedy ktory ſie w Zydy wda / trudno ſie od nich wyplatáć może. Aleć tey obrony mátnosć / ledwie minęło lat 50. popełnieniem tegoż okrućienſtwá y łotroſtwá / wydálá ſie. Bo zá Krolá Jágełłá / Zydowie / ktorzy w ten czás w Krakowie mieſzkáli / dźiećiatko tákże okrutnie zámordowáli : co gdy X. Budek káznodźieiá ná nie ná kazániu ſzeroko obćiażał/ poſpolſtwo onego nieſłychánego okrućienſtwá ćieżkośćia rozżarzone / ná Zydy ſie rzućiło / domy ich ſplundrowáło y popaliło : záczym Zidźi ktorzy zoſtáli /ná Káźimierz ſa wygnáni/ iáko Chroniki Polſkie o tym świádcza.

W Krákowie dźiećię zábili.

Tegoż okrućienſtwá Zyd Brodawká mytnik w Litwie ważył ſie : iáko mi to Vrodzony Jego M. Pan Sebeſtian Ligezá / Podſtoli Sedomierſki powiedał/ y dla tego z Polſkiey korony/ odbieżawſzy wſzytkich máiętnośći/ vćiekł.

W Litwie.

Y mogłby tego dość z hiſtoriy pomienionych / że y v nas te ſzaleńſtwá żydowſkie co rok ſie ná dźiatkách chrześćiáńſkich dźieia : bo iuż práwie wſzedźie gore máiac/ łácwiuchno moga dźiatek chrześćiáńſkich niewinnych to zdrada/ to kupnem / doſtáć ná okrućienſtwá ſwoie. Co wſzyſtko tym mamy Pánom przypiſowáć/ ktorzy ſie áni ná ſad Boży/ áni ná práwá oyczyſte / ktore z Zydy wſzyſtkich zákázuia ſpołkow/ nie ogleduiac/ one ſobie do náſycenia łákomſtwá ſwego/ towárzyſzmi czynia/ by z naywietſza miało być chrześćiańſkiey krwie ſzkoda y zguba.

S. Ambrożego kará Theodozyuſzá.

Kiedyby teraz S. Ambroży był żyw/ iákiego narzekánia y iákiegoby gromienia nád ták ſroga nieprzyſtoynośćia nie vżył ? Jeſli Theodoſiuſzowi Ceſárzowi/ wſzyſtkiego świátá Pánu nie folgował/ ktory o ſpalenie bożnice/ rzkomo dla kárnośći y rzadu/ Chrześćiány kárác był kazał : iákoby náſzym Pánom śćierpiał / ktorzy pogárdziwſzy ludzkie y Boſkie práwá/ ſámych śiebie práwie wſzytkich/ Zydom bezbożnym nie ſromáia przywiezowác : y zá nie ſie przećiwko Chrześćiánom/ á zátym y przećiwko Chryſtuſowi/ vymowáć ? Poſłuchaymy iedno co do Ceſárzá piſze.

Jegoliſt.

Nápiſano ieſt/ prawi : Jż mowiłem o świádectwách twoich przed oblicznośćia Krolow/ y nie byłem pohánbiony. Y dla tego Láſkáwośći Twoiey ma ſie niepodobáć kápłáńſkie milczenie/ wolna mowá ma ſie podobáć. Bo milczenia mego niebeſpieczenſtwem vwikłány bywaſz : beſpieczenſtwá pożytkiem/ rátuieſz ſie. W Boſkiey tedy ſpráwie kogo poſłuchaſz/ ieſli kápłáná nie poſłuchaſz ? Czyieſz wietſze w twym grzechu niebeſpieczenſtwo ? Ktoż ći bedźie smiał prawde powiedźieć/ ieſli kápłan nie bedźie śmiał ? Y mamże nie mowić w ſpráwie Bożey ? Czegoſie tedy boie/ przypátrzmy ſie. Dano znáć od Komeſá wſcho-

dniego żołnierſkiego ludu/ że zápalono Bożnice: á to zá powodem B ſkupim. kazałeś ſkáráć drugich/ á Biſkupowiś kazał Bożnice budowáć. Nie ieſt to ſłuſzna tákiego rozgniewánia przyczyná/ áby dla ſpalenia budowánia/ ták ſurowie lud miał być karány.

Bożnica ſie Bog brzydźi.

A tym ieſcze mniey/ że Bożnice ſpalono niedowiárſkie mieyſce/ dom niepobożności/ ſzaleńſtwá przechowánie/ ktore Bog ſam potepił. Ták bowiem czytamy/ co przez vſtá Jeremiaſzá Proroká mowi ſam Pan w 7. Y vczynie domowi/ kedy wzywáne ieſt imie moie nád nim/ w ktorym wy macie nádzieie/ y mieyſcu ktorem dał wam y Oycom wáſzym/ iákom vczynił Silowi. Y odrzuce was od oblicznośći moiey/ iákom odrzucił oyce wáſze/ wſzyſtko pokolenie Efrem. Y ty nie modl ſie zá ten lud/ y nie proś im o miłośierdźie: y áni przyſtepuy do mnie zá nimi/ bo cie nie wyſłucham. Oto Bog zákázuie modlić ſie y prośić zá tymi/ Ceſárzu/ ktorych ſie ty krzywdy chceſz mśćić. Jákoż nas bedźie mogł Chryſtus rátowáć/ ktorzy zá Zydámi przećiwko Chryſtuſowi woyne wiedziemy? Ná iákieſz ſie nie porwa potwarzy Zydowie/ ktorzy y Chryſtuſá fałſzywemi świádectwy zpotwarzyli? Ná iákie ſie potwarzy nie rzuca ludźie y koło Boſkich rzeczy kłamliwi? Te vczyniſz Zydom wygráná nád kośćiołem Bożym? to zwyćieſtwo nád ludem chrześćiáńſkim? To weſele/ Ceſarzu/ niewiernikom? Te świetność Bożnicy? Te żáłobe Kośćiołowi? Policzy lud żydowſki te vroczyſtość miedzy ſwoie świetá. Y ći ktorzy rozumieia że náſzym práwom nie podlegli/ ták że práwá grzechámi być rozumieia/ teraz ſie beda zá tákie mieć/ zá ktorych ſie y práwá Rzymſkie zdeymowáć máia.

A coż potym zeoba Chryſtus bedźie mowił? Ciezka to rzecz/ że y twoiá wiárá/ dla Zydow w niebeſpieczenſtwo idźi. Ktoż ſie ma zá Bożnica zdeymowáć? Chryſtus ktorego zábili/ ktorego ſie záprzeli? Czy Bog Oćiec bedźie ſie o tych zdeymował/ ktorzy áni Oycá przyimuia/ áni Syná przyieli? Radz o ſobie Ceſárzu/ álbo mi zá źle nie miey/ rádźić mi o ſobie. Tobie niech ſie bedźie wolno popráwić: mnie nie wolno náto przez ſpáry pátrzyć. To S. Ambroży.

Towárzyſtwo z Zydy.

A wſzákoż nie tylko ſpolkow/ ále y rozmow z Zydy każe ſie S. Ambroży chronić/ w kazániu 17. Zydowſkiego ſie towárzyſtwá chronić mamy/ ktorych y rozmowá ieſt wielkie pomázánie. Bo ći ſzeuka ſie w ludźi wkradáia/ w domy ſie wdźieraia/ wchodza ná ratuſze/ vſzom ſedziow y vrzedom pokoiu nie dáia/ y tym wiecey moga im ſa niewſtydliwſzy. A to nie nowa ieſt w nich wádá/ ále záſtárzáłe złe. Bo iuż y przedtym Páná y Zbáwićielá náſzego ná ratuſzu przeſládowáli/ y ſtárośćinym ſadem potepili go. Ná Ratuſzu tedy przez Zydy niewinność bywa vćiśniona/ táiemnicá wydána/ Boża chwałá potepiona.

To z miłośći y z politowánia krwie Chrześćiáńſkiey/ y zbáwienia niepewnego tych/ ktorych ſobie ná ſwa ſtrone Zydowie oczáruia/ álbo ná poſługe záćiagna/ w tech przemowe zámknał: aby káżdy łotroſtwá ſie y okrućienſtwá żydowſkiego z hiſtoriy/ zleknawſzy/ y S. Ambrożego vpomnienie vważywſzy/ od ſpolkow ſie z Zydy hámował: y áby dáley ludźie niewierni z ludu Chrześćiáńſkiego nie wykrzykáli/ y kośćiołá Chryſtuſowego w ſromote y hánbe/ zá ſámychże Chrześćian przyczyna/ nie przywodźili.

To poty Syrenius y dobrze.

Okrućienſtwo nád Chryſtuſem

ALe niezliczonać tego ieſt moc od zacnych ludźi popiſána/ dla chronienia ſie Zydowſkiego towárzyſtwá. Co ſie tknie niezbożnośći przećiw Chryſtuſowi prawdźiwemu Meſſyaſzowi: Piſze Tomaſz Pátriárchá Bárbáriey/ że w Páryżu ieden Chrześćianin záſtáwił v Zydá ſzáty. Niemáiac czym wykupić/ obiecał mu Sákráment ktory miał ná bliſka Wielkanoc przyiać. Zyd/ on Sákrámente wrzućił w kocieł pełny wrzacego oleiu y wody/ bluźnierſkimi słowy nagráwáiac. Vkazáło ſie w onym kotle dźiećiatko ná dobniuśienkie/ dźiwna chybkośćia oſeczki/ ktora go Zyd chćiał pograżyć/ vchraniáiace ſie. Pátrzyły ná to żydźietá/ y zdźiwiwſzy ſie rzeczom nieſłychánym/ bieża mátce o onym okrućienſtwie oycowym/ ku málutkiemu dźiećiatku wypowiedza. Zbieży ſie ludu gwałt: Biſkup Sákráment naświetſzy do kośćiołá vczćiwie zánioſł/ Zydźietá ſie y z mátka pochrzćiły. Zyd ná śmierć prowádzony Tálmutá woláć pocznie/ nádźieie máiac że przezeń miał być záchowány. Dano mu go/ áliśći ogień z drew nágotowánych porwawſzy ſie/ Zydá y z kśiegámi ſpalił.

Druga hiſtoria

Nuż pod rok Páńſki 1330. w Guſtrowie Zydowká krzczona potkawſzy ſie z brátowa ſwa Eleázárowa Zydowka/ proſzona áby do niey wſtapiłá/ rzecze iey: Boie ſie Bogá ſwego/ y dla tegom ſie od ſpołeczności z Zydy odłaczyłá. A Zydowká iey rzecze: Ze ćie dla wyſtepkow z bożnice wyrzucono/ dla tegos ſie do Chrześćian vdáłá/ ábyć wolniey ſweywoley pátrzyć było. Rzecze chrzczona: Pomniſz kiedyśćie Sákráment od Chrześćiánki kupiony w bożnicy kłoli/ á iam przy tym byłá/ y płácz dźiececy ſłyſzáłá? Záſtráſzyłá mie krzywdá/ wzruſzyło mie cudo: y záraz od was vćiekſzy/ do kośćiołám biegłá/ y miłośierdźiem ze chrztem otrzymałá. Záſłyſzeli niektorzy tych rozmow/ dano znáć Kśiażećiu Janowi: ktory Zydy kazał wźiać ná meke. Zaden ſie Zyd áni Zydowká/ nie

przy-

przyznał: Kazano ßukáć oney niewiáſty co przedáłá Zydom Sákráment: dogoniono ią/ y gdy ſie przyznáłá/ ſpalono. Poſłał krol żołnierze do Eleázárá ſtárßego Zydowſkiego/ rádząc/ áby wroćiwßy Sákráment/ chrzeſt S. przyiął/ á przy zdrowiu zoſtał. Rádziłá Eleázárowey krolowa/ áby mężá ſwego do tegoż wiodłá. Zyd rzecze żenie: Bądź ſtáteczna moiá Mátyldo: vmieráiąc zá prawdę/ záraz ná łonie Abrámowym śiedziemy. Ogień wielki nápalono/ ázaby ſie vlękli/ y przyználi/ kiedy żaden ſie tym nie wzrußył/ drugie Zydy w ogień powrzucano: Eleázár ſuchemi oczymá pátrzywßy kiedy żonę w ogień wrzucono/ powiedáiąc że nic niechćiał przećiwko prawdźie mowić/ ieſt tákże ſpalony. On ſtátek Zydowſki wątpliwosć czynił by to byłá chrzczona nie ze złośći powiedziáłá. Dla tego y kápłanowi/ y iey gárdłē pogrożono/ ieſliby ſie Sákráment nie nálazł. Niewiáſtá pełna ná dźieie/ poſtem y modlitwą ſie przygotowawßy/ z vrzędem do Bożnice poßedßy y długo ßukawßy/ nálázłá świątość one śkłem záktyta/ w rąbek vwiniona/ ná czterech mieyſcách vkrwáwiona. Pißę to Kránzyus w 8 kśiegách Hiſt. Wándálſkiey/ Rozd. 8.

Jeſt ſie czemu w tey hiſtoriey przypátrzyć/ á oſobliwie Zydowſkiey twárdośći/ że ſie nie przyznáia/ y tym ſobie wiárę iednáia. Ale kto chce tego śiłá czytáć/ czytay kśięgę Fortalicium fidei, Nieprzyznáia ſie oni. pomnimy Bocheńſkie przed kilka lat.

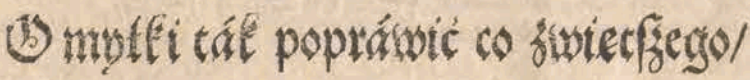
Okrućieńſtwo ná Chrześćiány.

A ieſli to czynią Chryſtuſowi Pánu/ ázaż nie vczynią iego Chrześćiánom? Azaż nie w naßych oczách ich morderſtwá dźiećinne? Dźieweczkę we 12. lat ze wśi Czechr pod Warką ná drodze wieczorem poimawßy porzezáli/ krew wytoczyli/ Roku 1601 dniá 17 Máiá. Woyćiechá Ożerkę dwuletnie dźiećię we wsi Podgorzu v Oyczymá zá 30. grzywien kupiwßy/ w Chełmſkiey ziemi/ Jákubek Zyd z Zydy ſwemi Kázimirſkimi vmęczyli Roku 1606. w Márcu/ y rączkę mu á nożkę vrznawßy w doł w wodę pod zameczek Márkuſowſki podrzućili. Drugiego Woyćiechá z Winar z Podláßa czworletniego/ od Zydow przed rokiem 1600. zámordowánego/ Kárdynał Máćieiowſki ná początku ſwego Biſkupſtwá Krákowſkie° w trunnie cynowey v S. Janá w Lublinie położył. W Wilnie ná przedmieśćiu Symon pięcletnie pácholę/ od Zydow Roku 1589. vmęczon. We Zwoleniu roku 1607. lećie dźiećię Chrześćiánki vbogiey z żydźięty grało: wyſtrzygli mu żydźi mięſá ná trzech mieyſcách pod goleniámi/ y dáli dwá ßelągi áby niepłákáło. Stáło ſie y v Tarnowá coś okolo Roku 1598. ále zágłußyli złotem. R v Stáßowá Roku 1610. álbo 1611. ále niemiał zto śił iáko chćiał X. Adam Fálecki Theolog/ Krákowſki Profeſſor/ támeczny Pleban/ áby ſie to było ſkaráło. W Kłodáwie Donat ßeśćletni y z śioſtrą Dorotą śiedmletnią w wielki piątek od Zydow porzezáni/ zá Auguſtá Krolá Roku 1547. y vczćiwie v Kánonikow zakonnych pochowáni: y tyśiąc tyśiecy innych/ świádczą że Zydźi co rok dźiećie Chrześćiánſkie zámorduią. F. Sixtus Senen. Biblioth. ſanctę, l. 2. verb: Traditiones. Martinus Polonus lib. 4. ſub Eugenio 3. Bonfinius lib. 4. dec. 5. Fortalicium Fidei lib. 3. conſiderat 7.

Ważąć ſie oni y ná wielkie kiedy mogą: nie tylko ono zá Foki Ceſárzá zámordowánie Antyoſkiego Biſkupá Anáſtázego ſromotne/ v Niceforá w 18. 44. álbo zá Kozroeſá do 90. tyśiecy przez Zydy Chrześćiánow pomordowánie/ bo więźnie tanio wykupowáli y zábiiáli: ále y ono Gnieźnieńſkie 1609. Klaßtoru ich náßćie/ o tym mowi: o ktore ich osminaśćie ſtrácono. Nie dźiw Zydom/ máią po ſobie práwo: iáko wierzą/ ták czynią. klną trzykroć ná dźień Chrześćiány: świádczy święty Jeronim ná Rozdźiał 5. Izáiaßá: dla tegoby rádźi żeby wyćiekłá krew Chrześćiánſka by o raz wßytká. Mamyć y my po ſobie práwo/ áby Zyd żaden pod gárdłem/ żadney rzeczy/ ná wzgárdę wiáry Chrześćiánſkiey/ czynić ſie nieważył.

Ale ták ſą nieſcześliwi Zydźi/ że by nagorzey vczynili/ tedy z nich ſpráwiedliwosć być niemoże: choć dáią to temu to owemu/ á ono przećie wßyſtko ſie im ſucho odrze. V Páná Bogá káżdy grzech odnieśie karánie: dla tego też o niekárność Zydowſką/ y nam ſie Chrześćiánom doſtawa. O tym teraz doſyć. Zápiſał ſie prożny pápier.

Omylki ták popráwić co zwiecßego/

a znáczy ſtrone pierwßą/ b wtorą: k. kárte: w. wierß.

Kártá 25. b wierß 12. lyßki. k. 25. b w. 5. Egipćie. k. 33. w Rozſadku w. 3. Gánges. Od 40. áż do 45. popráwić liczbe. k. 43. ná brzegu aq. lauendulę. k. 44. ná brzegu / Alchimico opere destillatum k. 59. a Fernd, ma być Fernelius. k. 74. b Raymundus Lullus, v koncá. 79. b ná brzegu ná koncu/ Elixir. 92. po nim ma być 93. k. 97. b Theophrastus, w. 14. w. 18. Mátematácze. To nieprawdá. Ma być Máthemátycy. Bo Mathema po Grecku znáczy disciplina, doctrina, eruditio, vmieietność/ náuká/ ćwiczenie/ ktorą kiedyby był vmiał/ niepomyliłby był ták grubie. w czáśie kopánia ziół / k. 226. v koncá Mieśiec w domu 13. tákże ná k. 227. w domu 13. 14. 15. tákże k. 241. w domu 27. 25. y ná k. 138. w domu 28. y ná k. 179. w. 11. w domu 28. Drwá to wßystko y nieumieietność / bo niemáß domow iedno 12. Cztery ſą częśći świátá/ Wſchod/ Południe/ Zachod/ Pułnocy/ káżda ma przodek/ śrzodek/ koniec/ y ták ſą 12. częśći/ y 12. domow. Vczćiwie tedy trzebá gwoli prawdźie/ nie gwoli ſekćie/ Mátemátyke wſpominać/ potrzebną do ziół. Y prawdźiwie k. 115. kłádźie/ czemu ziołá nie záwße czynią co obiecuią: iż nie według czáſu ich/ pod pewnemi znákámi niebieſkimi/ ktorym podległy/ bywáią zbieráne y kopáne.

Kártá 136. dwákroć/ zoſtáwić/ tylko wiedźieć/ áż do k. 253. k. 138. w. Czás kop. w. 4. ná koncu nie trzebá punktu. k. 150. Siſon/ Sinon. po k. 199. ma być 200. k. 201. Peucedanum, k. 208. w Roz. ná koncu/ przećiwne Euforbiowi. 225. Correctiuum. Popráwá. 226. w. 5. Herculia, k. 265. Dentaria maior, Herba vaccæ. k. 266. w. 1. Grekowie Orobanche. k. 273. Eupatorium græcorum verum, Hepatorium. k. 281. Sadźiec/ ſtárzec/ S. Kuneg. tránk. k. 286. Costus hortensis k. 294. rozſadku / w. 1. mieć rodzáiem. k. 317. w. 10. pryſczyrnik/ od k. 352. popráwić liczbe áż do 361. k. 62. Chærephyllon fæmina. po k. 416. ma być 417. k. 439. erraticum ſyl. k. 463. nigellastrum. k. 547. v koncá/ Ruta ſyl. po k. 548. ma być 549. kártá 557. Alysma. k. 562. Carduus. po k. 569. ma być 570. 571. 572. k. 584. Roz. 68. Turpethum Ser. k. 597. dwákroć/ k. 601. Stratiotes. k. 609. Siciliana. k. 610. Oxymirsine. k. 615. w Rozſ. w. 3. napum. w Roz. 88. Pseudobunium k. 621. Pseudosthrutium. k. 622. Cyclaminus. po k. 634. 635. 636. k. 675. Anonis. k. 676 Leucacantha. k. 677. Tragacantha. k. 689 Ballote, marrub. támże b w. 13 Citronella. k. 696 w. 3. Liliago Cordi, Crinagrostis. k. 749 Daucus mag. daucus Italor. Chymistis k. 751 Hemerocallis. k. 757 b v koncá / Phyllon k: 760/ b Rozſ. Są miedzy. k: 770/ Roz: 79. Nyphmæa, Nenufar. y k: 773/ Nymphæa lutea al. Nenufar. k: 842 Muscus ſcoparius & erectus. k: 870/ a w: 3. od koncá/ Kániánki. k: 873. Lepidium. k: 874/ Ranunculus. po k: 904/ 905. k. 956/ Tragus Cerealis. k: 979/ Hordei fricti farina. k: 984/ Sicera, Sicerites vinum, Ceria. Zdá ſie nie doſtawác ná koncu/ wßyſtko ſpełná. Bo niedbáłe miał drukárczyki / ſam nie vmie ni Láćinſkiego ni Polſkiego. 985. Tritico ſpeltum. k: 1025. Cicer ſyluestre. k: 1074. Caucalis, Petr. niżey b Caucalis altera, Lappula aruensis rubea. po k: 1162. ma być 1163. 1164. k: 1164. Zacintha. k: 1193. Cerefolium Syriacum, Cilicium. k: 1346. Tragus. k: 1372/ Rozdź: 89. Pśinki ogrodne wyſokie: Te ſzáleiem zowiemy/ Włoßy Belladonna. k: 1405. obraz opák/ ma ſie źiele zwieśćić. k: 1431. Fumaria. k: 1495. Cataputia minor. k: 1519. Philothrum. k: 1526. Filix querna.

Mnieyßych omełek kożdy ſie domyśli. Imioná ziół z reieſtru popráwić. Ortográfią zła Drukárzom dáruie.

Do Reieſtru przydáć/

INDEX LATINVS PLANTARVM hoc libro deſcriptarum.

A.

INDEX.

Capriola,

INDEX.

G

H

Olus

INDEX

REIESTR

Ziół w tym Zielniku opisánych/ porządkiem obiecádłá

Bok

Pietraßnik/

Reiestr.

R

S

Zagáwká/

Vorzeichnis der Kreuter so in dieſem buch beſchriben ſein.

A

B

Reister.

Kletten=

Seeblum/

T

V

W

Reiſter.

Dokonczon ten Zielnik w Krákowie / w Drukárni Bázylego Skálſkiego/ w Márcu/ Roku Pánſkiego/ 1613.